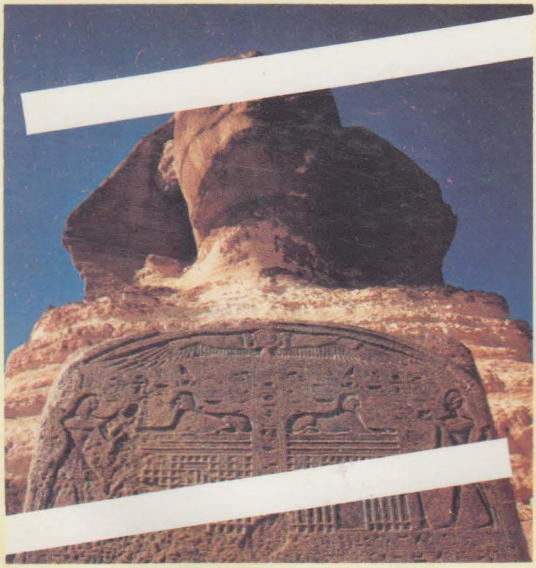
DR. NECATİ KARA

KUR'AN'A GÖRE
HZ. MUSA FİRAVUN VE YAHUDİLER

2. BASKI

SEHA NEŞRİYAT

KUR'ÂN'A GÖRE

HZ. MÛSA, FİRAVUN ve YAHUDİLER

DR. NECATİ KARA

SEHA NEŞRİYAT

Merkez : Feyzullah Ef. Sok. No. 6 FATİH - İST.
Tel. : 524 16 00
Şube : Hacıbayram Cad. No. 12 ULUS - ANKARA
Tel. : 312 65 28

SEHA NEŞRİYAT : 61
İlmi Eserler Serisi : 17

Kapak: Marmara
Kapak Baskısı: Hedef Ofset
Dizgi: Türkiyât Matbaacılık
Baskı: Gündoğdu Matbaası
Cilt: Güven Mücellithanesi
İSTANBUL 1991

بسم الله الرحمن الرحيم

YAYINCI'DAN BİRKAÇ SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'in; kaynak kitap, Anayasa, rehber, hidayet v.s. gibi bir çok yön ve vasıflarının bulunduğu bilinmektedir. Elimizdeki kitapta ise, adından da anlaşılacağı üzere, Kitabımızın belli bir kısmı incelenerek istifadenize sunulmuştur.

Yazar'ın önsözünde açıklandığı şekliyle GÂYE, Mûsâ (a.s.)'yla, yakın ilişkileri bulunan Firavun ve Yahudiler kıssasının MÜSLÜMANLARA NE GİBİ MESAJLAR VERMEKTE OLDUĞUNU ORTAYA KOYMAKTIR. Tabii bu arada tevhid inanışı ve İslâm'ın bayraktarlarından Hz. İbrahim' den de bahsetmek gerekmiştir ki, bu inanışların zıddının temsilcisi olan Firavun ve taraftarlarının durumu daha iyi anlaşılabilsin. Ayrıca gerek Kur'ân-ı Kerîm'de, gerekse bu kitapta, şaşılacak tutum ve davranışlariyle büyük bir yer işgal eden; geçmişleri ve bugünkü davranışlariyle çok ibret verici olayları sergileyen, dünyanın nefretini kazanma bahtsızlığına uğramış bir milletten de çok sık sözedilmiştir.

Tarihleri boyunca, tevhid dinine hizmet etsinler diye, Cenâb-ı Hak'kın harikul'âde bir çok nimetlerine mazhar oldukları halde şükretmek şöyle dursun, daima nankörlük, küstahlık ve şımarıklığın en taşkın örneklerini göstermeyi marifet sayan; din namına hareket eder göründükleri zamanlarda bile, en zalim dinsizlerin yapamadığı zulüm, haksızlık ve Allahın emirlerine taban tabana zıt, katı davranışları; pervâsızca, rahatlıkla, utanmadan becerebilen (!) bu insanlar, nasıl anlatılabilir bilemiyorum? Bu kitapta haklarında söylenilmesi gerekli herşey şüphesiz söylenmemiştir. Çünkü sadece Hz. Mûsâ zamanına kadar geçen günleri sözkonusu edilmektedir.

Ama isterseniz, yine de beraberce bazı örneklere göz atabiliriz:

1 — Allah'ın hidayetine eriştikten, peygamberlerinin hak olduğunu, biribirini takip eden neredeyse devamlı (denizin yarılışı, Firavun'dan kurtuluş, Firavun ve hempalarının boğuluşu, üzerlerinde bulut teşekkülü, taştan su çıkarılması, bıldırcın ve kudret helvası ikrâmı, ölümün diriltilmesi, Mikat'ta Tûr'un, üzerlerine kaldırılması, çok gıpta edilen Kârûn'un yere batırılışı gibi pek çok) mûcizeler ve diğer hususlarla apaçık gördükten sonra bile, en ufak bir fırsatta: «Bize gelmeden önce de, bize geldikten sonra da işkence gördük.» diye Hz. Mûsâ'ya haksız sitem, çölde men-selva'yı bırakıp, daha değersiz olan çeşitli sebze istemek, «Allah'ı açıkça göster.» «Mûsâ Tanrı'sını (!) aramaya gitti.» demek, put istemek ve put yapmak gibi yakışıksız davranışlardan vazgeçmediler.

2 — Başlarında peygamberleri olduğu, Allah'ın yardımı va'dedildiği ve her seferinde de sıkıntılardan kurtarıldıkları halde, sıkıntıya düşüşte hiç sabır ve sebat etmemişler ve Rab'lerine güvenmediklerini göstermişlerdir. Katılaşmış hisleri ve maddeleşmiş fikirleri ile, gaybı inkâr huyunu bırakamamışlardır.

3 — Allah'ın emirlerine karşı lâubâlilik, işten çok gevezelik, korkaklık, vefasızlık, haddi tecavüz, inat, ilâhi hükümleri hilelerle terk, - Bakara kesimindeki gibi - binbir bahâne ve tembellik gösterileriyle işi uzatarak emri yapmaktan kaçınmak, itaat ve samimiyet yerine sahtekârlık ve ikiyüzlülüğü tercih etmek, mükellefiyetten kaçarak mazeret uydurmak ve sonunda istemiye istemiye emre uymak zorunda kalmak, ihtiyacından fazla mal biriktirme hastalığı gibi hususlar, değişmeyen, belli başlı vasıflarıdır.

4 — «Çocuklarını tanıdıkları gibi» tanır hale geldikleri, sâyesinde «rahmet ve iyiliğe» kavuşacakları, beklenen son Nebi'yi görür görmez, kavmiyet taassubu yüzünden ve üstünlük avantajlarını kaybetme endişesiyle, derhal reddettiler; üstelik nifak ve küfrün öncüsü oldular. Seçilmiş millet olduklarını iddia ettikleri halde, tam tersine isyankâr, bozguncu ve en âlâ münafık tavrı takındılar. Kendileri hak-

kı kabul etmeyen bir millet oldukları gibi, diğer insanları da hakka tâbi olmaya bırakmadılar. İslâm'a girseler; reislik, ticâret ve para hâkimiyeti gibi imtiyazlarını kaybedeceklerini hesaba katarak, Allah'ın rızasını teptiler ve küfrü yeğlediler. Altın buzağıya tapış, aslında altına tapıştan başka bir şey değildi. Esasen Mısır'dan çıkarken yerlileri yalan beyanla yanıltarak onların zinetlerini almaları ve tarih boyunca yaşamları bunu göstermiştir.

Şüphesiz bu azgınlık ve isyanları, bu dünyada bile karşılıksız kalmadı ve tarihleri boyunca defalarca cezalandırılıp perişan devreler geçirdiler: Uğradıkları çeşitli soykırımları, hürriyetlerinin elinden alınması, en ağır iş ve mükellefiyetlerin yüklenmesi, çölde 40 yıllık hapis ve sürgün hayatı ile zillet, korkaklık ve meskenet içinde geçen aşağılık hayatları bunlardandır. Tabii zaman zaman tevbe edince de kurtuluş imkânına kavuştular. Şimdi ne yapıyorlar? Bu iş ne zaman ve nasıl biter? Göreceğiz...

Şu yazdıklarımız, bizi temize çıkaracak şeyler sayılmamalı; aksine ibretle seyredilip Allah korusun benzer durumlara düşmekten sakınmalıyız. Gerekli dersi alabiliyorsak ne mutlu bizlere...

Cenâb-ı Hak'tan tevfik ve hidayet dileriz. O ne güzel yardımcıdır.

SEHA Neşriyat

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm'i göndererek bizi diğer ümmetlere üstün kılan, onlara vermediğini bize Kur'ân'la ihsan eden, Kur'ân'ı da cihan şümûl, ebedî rehber olarak bize indiren Allah'a hamdolsun.

Selâtü selâm, ahlakı Kur'ân, vasiyet ve mirası Kur'ân olan, "sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir" buyuran resûlüne olsun.

Allah'ım! Hikmetle dolu olan Kitab-ı Kerîminin mirasından bizi nasipdar et. Onu okuyup tefekkür etmeyi sevdir. O'nun bildirdiği doğru yola sarılan en hayırlı varislerinden kıl. Kıyamet günü en büyük önder ve rehberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ordusu içinde, Kur'ân'ın sancağı altında haşrolanlardan eyle. Salât ve selâm O'nu, O'nun âl ve ashâbına, O'na uyanlara, O'nu sevenlere ve O'nun sevdiklerine olsun.

Kur'ân-ı Kerîm'in bildirdiğine göre Hz. Mûsâ, kavminden seçtiği yetmiş kişi ile mikat için çıktığı Tûr dağında Allah teâlâ'ya şöyle dua etmişti: Allah'ım! "Bize bu dünyada da iyilik yaz, ahirette de. Biz sana yöneldik" (Allah) buyurdu ki: "Azabıma, dilediğimi uğratırım; rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu, korunanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım." (Bu rahmeti kendilerine yazacağım kimseler) "onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncîl'de yazılı buldukları o Elçi'ye, o ümmî peygambere uyarlar. O (Peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara

güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. O'na inanan, destekleyerek O'na saygı gösteren, O'na yardım eden ve O'nunla beraber indirilen nûra uyanlar, işte felaha erenler onlardır" (A'raf 156-157).

Âhir zaman nebisi Hz. Muhammed ve ümmeti daha ortada yokken; doğumundan yaklaşık olarak 1500 sene evvel, Tûr dağında mîkat esnasında Allah teâlâ O'nu ve O'na uyacakları Mûsâ (a.s.)'ya böyle tanıtıyor ve O'nun gelişine böyle zemin hazırlattırıyordu.

Hz. Mûsâ tarafından İsrailoğullarına ilan edilen bu yeni tebliğde Hak teâlâ, bütün insanlığa hitabedecek, âlemi kaplayacak bu dinin geleceğini, bayraktarlığını yapacak zatı, ümmetinin yolunu, rahmetinin karar kılacağı yeri ve uyacakları kitabı, yani Kur'ân'ı bildirmişti. **Bu kesin haberden sonra, geçmiş dinlerin salikleri için, bu dine bağlanmama konusunda artık hiç bir özür söz konusu olamazdı.**

Bunlardan anlaşılıyor ki Cenâb-ı Hak, Mûsâ'ya mikatta ve Tevrat'ta son nebiyi bildirmiş ve Mûsâ (a.s.)'nın, kendisinden istediği "âlemi kaplayan rahmet ve iyiliğin" (A'râf 156) âhir zaman nebisi ve O'na uyanlar için yazılacağını vaadle; İsrailoğullarını O'na iman ve ittibaya teşvik etmiş olduğu açıkça görülmektedir.

Geleceğinin müjdesi, Mûsâ (a.s.)'yla gönderilen Hz. Muhammed'in, âlem-şümûl bir elçi olduğu da, yukarıda mealini verdiğimiz âyetlerin peşinden Allah tarafından - Kur'ân aracılığıyla - şöyle ilan ettirilir: "De ki: 'Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur. O diriltir, öldürür. Gelin Allah'a ve O'nun ümmi Peygamberi olan elçisine inanın ki, o (peygamber) da Allah'a ve O'nun sözlerine

inanmaktadır, O'na uyun ki doğru yolu bulasınız' " (A'râf 158).

Son ve âlem-şümûl risalettir bu. Bir kavme, bir bölgeye ve bir nesle has olmayan bir risalet. Ondan önce geçen risaletlerin hepsi de mahallî, belirli bir kavme ait ve belirli bir zaman sınırı ile sınırlı idi. İki peygamber arasındaki devreye hastı. Her risalet, beşeriyetin bu tedrîci gelişmesine uygun tarzda tadilat ve prensip değişiklikleri ile gelişiyordu. Nihayet en son risalet müessesesi geldi. Bütün esas ve prensipleriyle mükemmel, her açıdan yenilenen ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte bir risaletti. Mûsâ (a.s.)'nın Tûr dağında haberini aldığı ve kavmine uymalarını tasviye ettiği, uyunca yükseleceklerini, ters düşünce alçalacaklarını haber verdiği son risaletti bu. Artık bundan sonra bir risalet gelmeyecekti. Bu risaletin bütün emir ve yasaklarını içinde toplayan kitap da, Mûsâ (a.s.)'ya nur olarak tanımlanan Kur'ân'dı. Resûlullahtan sonra peygamber gelmeyeceği gibi, Kur'ân'dan sonra da kitap gelmeyecekti.

Son nebi, gerek Mûsâ (a.s.) tarafından şifahen, gerekse Tevrat aracılığıyla **o kadar tanıtılmıştı ki ehl-i kitap, onu, çocuklarını tanıdıkları gibi tanır hale gelmişlerdi** (Bakara 146).

Mûsâ (a.s.)'dan sonra İsrailoğulları, sayesinde "rahmet ve iyiliğe" (A'raf 157) kavuşacakları zatı beklemeğe ve asırlar geçtikçe O'na merak duymaya başlamışlardı. "O", deyince hep ahır zaman nebisini anlıyorlardı. İşte bekledikleri "O", Mekke'den zuhur etti. Zaten Tevrat ve İncil' de de Fârân tepesinden çıkacağı haber verilmişti. Fârân da Mekke'dedir.

O elçi, bütün nitelikleriyle kendini ortaya koyup hakka çağrıya başladığı an, O'nu gören Yahudiler derhal tanı-

dılar. Tanıdılar kendisini ama, onların **çoğu bu gerçeği sakladılar** (Bakara 146). Buna sebeb, o nebinin kendi kavimlerinden olmayışı, vadedilen rahmet ve hayrın kendi kavimlerinin eline geçmeyişi idi. Halbuki kavmiyeti karıştırmadan ahde vefa edecek olsalardı o rahmeti ele geçireceklerdi. Zira bu risalet bir kavme değil, bütün toplumlara hitap ediyordu. Yani evrenseldi.

Allah teâlâ, **onların, bu hakikatleri değiştirmeleri ve bozmaları üzerine, Kur'ân** vasıtasıyla **bütün hakikatleri** birer birer mûcize olarak **gözlerinin önüne serdi .Kıyamete** kadar **toplumların başına belâ olan bu kavmin bütün ahlâkî yapılarını verdi ve onları sıfatlarıyla insanlığa tanıttı. Kur'ân'da** Mûsâ (a.s.) ve **İsrailoğulları üzerinde durulduğu kadar hiç bir kavim üzerinde durulmadığı açıkça görülür.** Acaba neden? Bu merakımızı gidermek için bu konuda araştırmaya giriştik. Karşımıza "Kur'ân'da kıssalar" sorunu çıktı.

Kur'ân-ı Kerim'de büyük bir yer işgal eden kıssaların hedefi neydi? Acaba neden Kur'ân'da kıssalara bu kadar yer verildi? Bu suallerin cevabını tatmin edici olabilecek tarzda Seyyid Kutub'un "Kurân'da Edebi Tasvir" kitabında bulabildik ve bu kitabın metodunu esas alarak çalışmağa başladık. Bize bu konuda ışık tuttuğu için kendisine Allah'tan rahmet dileriz.

Kur'ân, dinî bir davet kitabıdır. Bu **Kur'ân,** insan nefsinin bütün sır ve güzelliklerini kuşatan bakışlarıyla, **nerdeyse her şahsa ve her topluma farklı bir üslûp ve tarzda hitap eder.** Kur'ân'ın kitlelere hitap tarzlarından biri de kıssadır.

Kur'ân'daki her kıssa, çeşitli mizaç ve kabiliyetteki insanlara, kendilerinin hoşlanacakları ve çeşitli yönlerden yararlanacakları özelliklere sahiptir. Meselâ farklı sürelere

serpiştirilmiş olup Kur'ân'da en uzun anlatılan Mûsâ kıssasını ele aldığımız zaman, diğer kıssalara nisbetle değişik bir insan tipi, değişik bir ortam, değişik işkenceler, tevhid yoluna giderken firavunlarla mücadelede değişik bir hayat tarzıyla karşı karşıya kalırız. Meselâ **her devrin zalim yöneticileriyle mücadelesini sürdürecek birisinin, Mûsâ (a.s.) kıssasını okuyup anlamadan, onun hayatını örnek almadan, başarılı olacağını iddia etmesi zordur.**

Kur'ân, Allah'a çağıran bir kitap, kıssa da bu çağrıyı duyurma ve insan kalbine iyice yerleştirme vasıtalarından biridir. Kıssanın karakteri, tevhide, şirkten sakınmaya, ibadete, şer'i meselelerin öğrenilmesine ve yapılmasına çağıran diğer âyetlerin karakterinden farklı değildir. **Kur'ân kıssaları** tetkik edildiği zaman görülür ki, **en güzel öğüt ve en güzel yol göstericilik** onlardadır. Onlar **ibret alabilene ve söz dinleyene, basiret ve ibreti; düşünebilene ve nasihat kabul edene öğüdü; İslamı yaşamak ve yaşatmak için örnek arayana, en güzel örneği; gerçeği söylemekten ve yaşamaktan ötürü zulme uğrayana, en güzel teselliyi:** hasılı bütün Kur'âni gayeleri içinde **taşıyan, yaşanmış, gerçek hayat tablolarıdır..**

Kıssa, Kur'ân ilimleri arasında önemli konulardan biri olmasına rağmen, müslüman toplumda bu konunun ihmal edildiği, buna gereken önemin verilmediği, Kur'ân kıssaları yerine başka kıssalara önem atfedildiği, dikkatlerin hikâyecilik mesleğine çekildiği ve Kur'ân kıssalarının gerçek anlamıyla gündeme getirilmediği dikkatleri çeker.

Halbuki kıssalar Kur'ân'da çok geniş bir yer tutar. Hattâ Kur'ân'ın yarısını, bir görüşe göre de üçte ikisini kapladığı söylenebilir, Kur'ân'da bu kadar uzun sunulan kıssaları ihmal etmek, onlarla ilgilenmemek ve bunlardan gereken dersi almamak, Kur'ân'ın üçte ikisini ihmal etmek anlamını taşır.

İşte bu önemli konuya dikkatleri çekebilmek için, Kur'ân kıssalarında Hz. Mûsâ, Firavun ve İsrailoğullarının Mûsâ (a.s.) dönemine kadar olan kıssalarını ele alıp; bunları, Kur'ân'daki kıssaların gaye ve hedeflerine uygun düşecek tarzda vermeyi kendimize bir görev saydık. Daha açık bir ifade ile, Kur'ân kıssalarının hedefi doğrultusunda anılan kıssaların insanlığa sunduğu mesajı - zayıf ve uydurma rivayetlere yer vermeden - okuyuculara sunmayı bir vazife bildik.

Yalnız Hz. Mûsâ ve Firavun kıssasını vermeğe başlamadan "Kur'ân'da kıssa" konusuna açıklık getirme zarureti ortaya çıktı. Onun için çalışmamıza bu konu ile giriş yaptık: önce Kur'ân'da kıssanın ne demek olduğunu, kıssanın gaye ve hedefini, bu kıssaların özelliklerini belirttik.

Çalışma, girişin dışında üç bölümü ihtiva etmektedir. I. bölümde Mûsâ (a.s.)'nın soyu, Onun büyük dedesi Hz. İbrahim, ahir zaman peygamberi ile ilgili haberleri, Firavun ve inancı, firavunî düşünce, Hz. Mûsâ kıssasının Kur'ân'da çok tekrar ediliş sebebleri, Mısırlıların dinî inanışları; II. bölümde Mûsâ (a.s.)'nın doğumu, doğumu etrafında gelişen olaylar, gençliği, Medyen'e kaçışı, O'na ve kardeşine risalet görevinin verilişi, Firavun'la mücadelesi, Mısırdan kavmiyle gizlice çıkışı ve Firavun'un sonu; III. bölümde de, Mûsâ (a.s.)'nın Tih çölünde kavmini ıslaha çalışması, onları Arz-ı Mukaddese girmeğe hazırlayışı, Tûr dağına çağrılışı, kendisine Tevrat'ın gelişi, kendisinden ve kavminden âhir zaman nebisine bağlanacaklarına dair söz alınışı, Bakara ve Hızır kıssaları, Mûsâ (a.s.)'nın kavminden gördüğü eziyetler ve onları Allah'a havale etmesi vs. konular yer almaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi **gâyemiz, Mûsâ (a.s.) kıssasının Hz. Muhammed ümmetine ne gibi mesajlar sunduğunu ortaya koymaktır.** Ancak kıssasını, Mûsâ (a.s.)'nın hayat akışı içerisindeki sıraya dikkat ederek verdiğimiz

için, Mûsâ (a.s.) ve O'nun kavminin geçmişi ve yine onun kavminin geleceği hakkında bilgi vermeğe mecbur kaldık.

Mûsâ (a.s.) ve kavminin atası Hz. İbrahimdir. İsrailoğullarının tarihi onunla başlar. Durum böyle olunca, Mûsâ (a.s.)'nın kıssasına geçmeden İbrahim (a.s.) ve oğulları hakkında bilgi verme zarureti doğmuştur. Kendisinden itibaren başlayıp kıyamete kadar gelecek bütün insanlığa, tevhid akidesinde imam tayin edilen ve örnek olarak sunulan İbrahim (a.s.)'i üç beş kelime ile geçiştirmek münasip olmayacağı için, Kur'ân kıssalarının anlatılışındaki maksada ters düşmemeye de özen göstererek, İbrahim (a.s.)'in imam olmasını sağlayan nitelikleri, risaleti ve tevhide çağırdığı toplumun tavrı, Hz. İbrahim'in bize bıraktığı örnekler hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk. Zira kendisinden sonra gelen bütün peygamberler, hem onun oğulları idi, hem de kendisinin "islâm" adını koyduğu dine tabiydiler ve onun koyduğu prensipler dahilinde yürüyorlardı. Bu hususlar dikkate alınarak sırasıyla önce İbrahim (a.s.), sonra onun soyundan gelen Ehl-i kitap, daha sonra da Ehl-i kitap ve onların âhir zaman peygamberi hakkındaki bilgi ve arayışları konularına değinildi. Bu açıklamalara iki bakımdan zaruret vardı. Birincisi, Hz. Mûsâ, ilâhî vahiy kanalından söylenmesi gereken her şeyi söylemenin zamanı gelmediğini, bunları âhir zaman nebisinin söyleyeceğini, İbrahim (a.s.) den bu yana kemale erdirilmeye başlanan İslâm dininin, onun tebliği döneminde tamamlanacağını, bütün rahmet ve iyiliklerin ona verileceğini söylemişti. Bundan dolayı da Yahudi ve Hristiyanlar O'nu bekliyorlardı. Bu Mûsâ (a.s.)'nın emri olduğu gibi, İsa'nın da emriydi. İkincisi de Mûsâ (a.s.)'nın tebliğ ettiği ile Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği aynı hakikatlerdi. Yalnız Hz. Muhammed bu konuda her şeyi söylecekti o kadar.

Kıssaların teferruatı hakkında, Kur'ân âyetlerinden başka bir kaynak yok elimizde. Sahih hadislerde de bu konuda Resûlullaha kadar ulaşan her hangi bir rivayete çoğu zaman rastlanmamaktadır. Onun için bu gibi konularda, Kur'ân âyetlerinin hududu içerisinde kaldık. Çünkü biz bu çalışmamızda mecbur kalmadıkça, Kur'ân ve sahih hadislerin dışında tarihi rivayetlere fazla yer vermedik. Bunun sebebi de, aslı esası olmayan rivayetlere, kavillere ve israiliyat hurafelerine dalmamaktır. Maalesef bütün bunlar, eski eserlerimize sızmışlardır. Öyle ki müfessirlerimizden hiç birisi bu sızıntılardan kendilerini kurtaramamıştır. Hattâ kıymetinin ağırlığına rağmen, büyük müfessir İbn-i Cerir et-Taberi ve yine rivayetlerindeki sağlamlığına rağmen, İbn-i Kesîr bile, israiliyat konularından kendilerini bütünüyle tecrit edememişlerdir. Ama yine de rivayet açısından sağlamlığı bilinen İbn-i Kesîr'in tefsirini ve "el-Bidaye" isimli tarihini esas kabul ederek diğer kaynaklardan almış olduğumuz rivayetleri, bunlara göre değerlendirdik. Kur'ân'a ters düşen rivayetlere yer vermemeye dikkat ettik. Kitab-ı Mukaddes'in, tarhrifata uğramadığına ve Yahudilerin tabiat ve huylarını aksettirdiğine kanaat getirdiğimiz kısımlarından bazı nakiller yaptık. Kitab-ı Mukaddes'ten naklin yapılıp yapılamayacağı hususlarında münasebet düştükçe açıklamalarda bulunduk.

Âyetlerin yorumunda Mefâtihu'l-Gayb, Rûhu'l-Meâni, Nazmu'd-Dürer ve Mehâsinu't-Te'vîl isimli tefsirleri temel eser olarak aldık. Zaman zaman ulaşabildiğimiz diğer tefsir kitaplarına bakmayı da ihmal etmedik. Çalışmamızda, islam dünyasınca kabul edilmiş yaygın kanaatlerin kaynağını göstermeğe gerek duymadık. Ancak Mûsâ (a.s.)'yla ilgili bulunan hemen her hususa değinmeğe özen gösterdik. Âyetlerin tercümesini Süleyman Ateş'in Meâlinden verdik.

Şunu itiraf edelim ki, her eser, yazarının bilgisi ve araştırması oranında kıymeti haizdir. Mukemmelini ve en

güzelini yaptık iddiasından Allah'a sığınırız. Zira Mûsâ (a.s.) gibi ulü'l-azm bir peygamberin hayatını, mevcut bilgimizle tam olarak anlatabildiğimizi iddia edemeyiz. Okuyucularımızdan istirhamımız, değerlendirme ve eleştirilerinin, gerçeklerin aktarılıp aktarılamadığı açısından yapılmasıdır.

Bilerek, bilmeyerek yaptığımız yanlışlıkların bağışlanmasını ve çalışmamızın hayırlara vesile olmasını Allah'tan dileriz. Çalışmak bizden, tevfik ve hidayet O'ndandır.

Dr. Necati KARA

GİRİŞ

KUR'ÂN-I KERİM'DE KISSALAR

Kıssa :

Şah Veliyyullah ed-Dehlevî'nin de dediği gibi. Kur'ân'ın inişindeki maksat, arap, acem, köylü, şehirli bütün insanları ahlâken süslemek (1), dünya ve âhiret saadetine ulaşabilme yollarını göstermek, insanları şirk ve isyan bataklığından; kula, eşyaya ve tabiata kulluktan kurtarıp tevhide; başka bir deyişle Allah'ın fadl ve rızasına ulaştırmaktır.

Kur'ân, her şeyden önce dinî dâvet ve tebliğ kitabıdır. Kur'ân ifadesi, arzettiği sahnelerde dinî gaye ile edebî gayeyi birleştirir. Hattâ sanat güzelliğini vicdanî tesir için maksut bir vasıta yaparak, dinî vicdan hissine sanat güzelliği diliyle hitabeder. Bu yüksek sanat güzelliğini idrâk, insanı dini tesir almaya hazırlar (2).

Kur'ân-ı Kerîm, psikolojik alanda ise, insan nefsinin bütün sır ve güzelliklerini ihata eden bakışlarıyla, neredeyse her nefse bir şekil üzere hitap eder (3). Kur'ân'ın hitap tarzlarından biri de kıssa'dır.

---

(1) el-Kasimi, Mehâsinu't-Te'vil, Dâru Ahyâi'l-Arabbiyye, 1957/1376, I, 266.

(2) Seyyid Kutup, Kur'ân'da Edebi Tasvir, (Terc. S. Ateş), Ankara, 1969, s. 219.

(3) S. Salih, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1981, s. 161.

Kıssa, Kur'ân'ın asıl hedefini gerçekleştirme, bu daveti duyurma ve gönüllerde yerleştirme vesilelerinden biri, hattâ en önemlisidir.

"Kassa" veya "kasas" bir kimsenin izini sürüp ardınca gitmek manasına gelir. "... Şimdi izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler" (Kehf 64) âyetlerinde kassa kelimesi "izi takip etme" anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin diğer bir manası da, birisine bir haber veya sözü beyân edip bildirmektir. "... En güzel beyânı kıssa olarak anlatacağız..." (Yûsuf 3) âyetinde de bu manadadır (4).

Buna göre Kur'ân'da kıssa denilince, geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bu suretle insanların unutmuş bulndukları veya gafil oldukları olayları hatırlatmak ve dikkatleri bunlar üzerinde yaygınlaştırmak, ders almaları için insanları o zamanda yaşatmaktır (5).

"Kıssa" da, esasen, izi takip olunmağa değer hal, hareket, şan ve şöhret manasınadır. Bundandır ki, şehnameler gibi kaleme alınan ve dillerde dolaşan hikâyelere de bu isim verilir. Buna farsçada destan veya efsane denilir. Dilimizde destan deyimi, yaygın şöhreti; efsane, inanılmayacak kadar acaipliği; kıssa da, ibreti cihetiyle tanınır. Demek ki haber veya hikâyenin "kıssa" olabilmesi, takip edilmeğe değer bir özelliği haiz olmasına bağlıdır. Bunun içindir ki, edebiyatta kıssanın özel bir yeri vardır. Bir hikâyenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane halini alması, daimi bir güzelliğe delâlet eden bir üstünlükle ilgilidir.

---

(4) İbn-i Manzûr, Lisânü'l-Arab, Dâru Sadr, Beyrut, 1300/ .[illegible]., I. Baskı, VII, 73-74.

(5) Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, 5. Sayı, Ankara, 1979, s. 38.

Güzellik ise, çok bulunamıyacağından ötürü, kıssa denilebilecek hikâyeler ender bulunur.

Kur'ân Kıssaları İle Diğer Kıssalar Arasındaki Fark :

Kıssaların hakîkisi de hayalisi de vardır. Şüphesiz en güzel kıssalar, hakîki olanlar, hakiki bir olayın ölmez güzelliğine delâlet eden ve edebî nüktelerle hatâsız bir anlatımı bulunanlardır. Zîra gerçek güzellik daima hayallerin ötesindedir. Hayalin güzelliği ancak hakikate bir rumuz ve örnek olması itibariyledir (6).

İşte Kur'ân kıssaları, bu ve güzelliği dil ile ifade edilemiyecek daha nice üstün nitelikleri haizdir. Bunlar uydurulmuş efsane, abartılmış destan değil; yaşanmış gerçek hayat ve ibret alınması gereken hayat tablolarıdır.

Böylece dinleyicilerin ahlakını yükseltmeğe mahsus kıssalar olduğu gibi, buna zıt gaye güdenleri de vardır. Güçlük bunları birbirinden ayırt etmektedir. Doğru zannedilen, kolaylıkla yanlışa ve faydalı kabul edilen de, zarara götürebilir. Onun için Kur'ân kıssaları ile diğerlerini birbirinden ayırmak gerekir. Bir çok uydurma kıssalar, kendilerine dînî veche verilerek toplum fertlerinin zihinlerini meşgul etmekte ve hikâyecilik mesleğini geliştirmektedir. Toplum, zaman öldüren ve inanan insanları yozlaştıran bu hikâyecilikten kurtarılıp, gerçek hayat tabloları olan Kur'ân kıssalarına yöneltilir ve bu Kur'ân kıssalarının Kur'ân'da anlatılış gayesi onlara iyice öğretilirse, islâmî hayat sürebilecek bir toplum vücuda getirilebilir.

Toplumların yükselişinde kıssaların önemli bir yeri vardır. Bu kıssalar ister insan, hayvan ve cemâdatın dilin-

(6) Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Ata Ofset, 1971, IV. 2846.

den nakledilen hikmetli sözler olsun, isterse bizatihi insanlar tarafından yaşanmış olsun değişmez. Toplumlar, kıssalarla eski ve yeni olayları dile getirirler. "Kelîle ve Dimne" ve bunun üslubunda kaleme alınmış "Makamâtu'l-Harîri" ve "Fâkihetü'l-Hulefâ" gibi eserler buna örnek teşkil eder (7).

Peygamberler ve onların dostlarından bazı ileri gelen zevatın hayatlarından Kur'ân'da verilen tablolar, gerek üslûp, gerek konu ve gerekse anlatım yerindeki uygunluk açısından en üst seviyede sunulmuştur.

Bu kıssaların en önemli tarafı da, hayal mahsulü olmayıp gerçekten yaşanmış olaylar oluşudur. Bu özellikler, Kur'ân kıssalarına hastır. Bunlar, ibret alabilene ibreti, düşünebilene öğütü, nasihat kabul edene ve söz dinleyene basîreti, islâmı en güzel şekilde yaşamak ve yaşatmak için örnek arayana en güzel örneği, hak ve hakikatten ötürü zulme uğrayana teselliyi içinde taşıyan kıssalardır.

Ayrıca Kur'ân kıssaları incelendiği ve üzerlerinde inceden inceye düşünüldüğü zaman görülür ki, en güzel nasihat ve en güzel yol göstericilikleri bir tarafa; tevhidin, ilmin, güzel ahlâkın, hidayet için aklî delillerin, insanın gözünü açacak hususiyetlerin, öğütlerin, akl-ı selimin hoşlanacağı karşılıklı güzel konuşmaların bulunmadığı bir Kur'ân kıssası yoktur.

Bu kıssalara rastgele hikâye ve masal gözüyle bakanın veya hikâye kabilinden okuyup dinleyenin, masal veya hikâye anlatmayı ve dinlemeyi âdet haline getiren ve fakat bunları hayatına uygulamayan hikâyeci ve masalcılardan ne farkı olabilir?

Kur'ân'da derli toplu ve tek bir sûrede uzunca anlatılan kıssa olması bakımından Yusuf (a.s.) kıssasına dikkat-

(7) Mehâsinu't-Te'vîl, IV, 3621.

le baktığımız zaman, örnek bir insanda hangi vasıfların bulunması gerektiğini, inananların başarısı için hangi aşamalardan geçmenin zorunlu olduğunu kolayca anlayabiliriz.

Yûsuf (a.s.), kuyuya atılma, köle olarak satılma, Aziz'in karısıyla başbaşa bırakılarak denenme, ana baba ve kardeşlerini kaybetme, iftiraya uğratılarak hapse atılma, uzun süre orada kalıştan sonra çıkarılma ve neticede "Mısır'ın idaresine hakim olma" olayları ile karşı karşıya getirilerek imtihan edilmiş; Yûsuf (a.s.) da, bütün bu öldürücü çilelere rağmen, inancından taviz vermeden başarıya ulaşmıştır. Acaba onu başarıya ulaştıran özellikler ne idi? **İşte Yûsuf kıssasını bu açıdan incelediğimiz zaman, inancında muvaffak olabilecek örnek bir insanda bulunması lazım gelen nitelikleri tesbit etmek çok kolay olacaktır.**

Kur'ân'daki her kıssa, çeşitli mizaç ve kabiliyetteki insanlara kendilerinin hoşlanacakları ve çeşitli yönlerden yararlanacakları özelliklere sahiptir. Meselâ, değişik sûrelere serpiştirilmiş olup Kur'ân'da en uzun anlatılan Mûsâ (a.s.) kıssasını ele aldığımız zaman, diğer kıssalara nisbetle değişik bir insan tipi, değişik bir ortam, değişik işkenceler, tevhid yoluna giderken firavunlarla mücadelede değişik bir hayat tarzıyla karşı karşıya kalırız. Meselâ firavunlarla tevhid mücadelesini sürdürecek birisinin, Mûsâ (a.s.) kıssasını okuyup anlamadan, onun hayatını örnek almadan başarılı olacağını iddia etmesi zordur.

Kıssanın Önemi :

İşte **Kur'ân kıssalarından her biri, insanoğluna muhtelif ortam ve şartlar'nasıl davranacağına dair en güzel örnekleri ve o şartlarda uyulacak Allah kanununu sunmaktadır.** Kıssaların her biri **ayrı ayrı hikmetlerle doludur.** Birinde olan hikmet diğerinde yoktur. Bu kıssalar, sanki renkleri ve tadları değişik olan meyvelerdir.

Kıssa, Kur'ân ilimleri arasında önemli konulardan birisi olmasına rağmen, müslüman toplumda bu konunun ihmal edildiği, buna gereken önemin verilmediği, diğer bir deyimle gereğince değerlendirilmediği, dikkatlerden bilerek veya bilmeyerek uzak tutulduğu görülür. Halbuki kıssalar, **Kur'ân'da çok geniş bir yer tutar.** Hattâ Kur'ân'ın yarısını, bir görüşe göre de **üçte ikisini kapladığı söylenir** (8). Kur'ân'da bu kadar uzunca sunulan **kıssaları ihmal etmek,** bunlardan **gereken dersi almamak, Kur'ân'ın üçte ikisini ihmal etmek anlamını taşır.**

Bu kıssalardan maksat, tarihî olayların kronolojik olarak anlatılması değildir. Asıl maksat muhtelif milletlerin tarihlerindeki bir takım özellikleri belirtmek, diğer peygamberlerin ve Peygamberimizin hayatlarında karşılaştıkları benzer hadiseleri açıklamak, onlardan ibret ve öğüt alınmasını sağlamak, hak ve hakikatın daima galebe çaldığını göstermek içindir. Nitekim Cenâb-ı Hak, Hûd sûresinde peygamberlerin sîreti, yani âdet, yol, hal, gidiş ve davranışını kısa kısa verdikten sonra şöyle buyurur: "Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz (ki kavminden gördüğün haksız davranışlara karşı kalbin kuvvet bulsun, ruhun açılsın). Bunda da sana hak ve inananlar için bir öğüt ve ibret gelmiştir" (Hûd 120).

Bundan dolayıdır ki, **Kur'ân, kıssaların tamamını anlatmıyor, onları oluş sırasına göre dizmiyor.** Aksine kıssayı naklederken onun can alıcı noktalarından **sadece ibret ve ıslah gayesini tahakkuk ettirecek ve maksada uygun düşecek kısımlarını zikrediyor.**

Kıssaların anlatılışında sayılamıyacak kadar faydalar vardır. En önemlilerinden birisi, toplum hayatındaki hayır

(8) Yıldırım, A.g.m., s. 37.

ve şer işlerin neticelerinden ve bu konuda, "Sünnetullah" dan yani Allah'ın koyduğu kanundan insanoğlunu haberdar etmektir. Daha açık bir ifade ile Allah kanununa isyan edenlerle itaat edenlerin akibeti ve tebliğcinin daveti esnasında karşılaşacağı durumlarla ilgili Sünnetullahın ne olduğunu bildirmektir.

Sünnetullah veya Âdetullah:

Sünnetullah tabiri, Kur'ân'a hastır. Meselâ hayır ve şer, hak ve batıl, nur ve zulmet, zulüm ve insaf birbiriyle karşılaştığı zaman, Cenâb-ı Hak: hayrı şerre, hakkı batıla, imanı küfre, insafı zulme karşı muzaffer kılar. Yahut günahkâr ve mücrim milletler bir peygamberi kabul etmez, onun tebliğatını ve irşatlarını dinlemezse Cenâb-ı Hak, o milleti cezaya uğratır; onu şimşek ve gök gürültüsü, zelzele, tufan, yıldırım veya ateşle, yahut düşmanların kılıcı ile azaba uğratır. Bu sayılan işler, Allah'ın değişmez kanunudur. Kur'ân-ı Kerîm'in, "hiç bir vakit değişmeyen sünnet-i ilâhiyye" olarak tanımladığı kanun, bu kanundur. Bu sünnet-i ilâhiyye değişmemiştir, değişmiyecektir. Bu tabir, Kur'ân'da daima bu anlamda kullanılmıştır. Bununla ilgili âyetlerin bir kaçını buraya alalım:

1 — "Nerdeyse seni yurdundan çıkarmak için tedirgin ed(ip yerinde duramaz hale getir)eceklerdi. O takdirde kendileri de senin ardından pek az (bir süre) kalabilirler." "Bu senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimizin de kanunudur. (Peygamberlerini aralarından çıkaran her millete aynı kanunu uygulayıp mahvetmişizdir). Bizim kanunumuzda bir değişiklik bulamazsın" (İsrâ 76-77).

2 — "... Nerede rastlansalar yakalanır, öldürülürler. Bu Allah'ın önceden geçen (millet) ler arasında (uygulanan) kanunudur. (Peygamberlere karşı iki yüzlülük eden-

ler öldürülürler) Allah'ın kanununu değiştirmeğe (imkân) bulamazsın" (Ahzâb 61-62).

3 — "Yeryüzünde büyüklük taslama(larını) ve kötü tuzak(lar) kurma(larını artırdı). Kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar? (Bunların başına gelecek olan da, öncekilerin başına gelmiş olan değil midir? Kötüler Allah'ın hışmına uğrayıp mahvolur. Bu Allah'ın ta başlangıçtan bu yana uyguladığı kanunudur) Allah'ın Kanununda bir değişme bulamazsın, Allah'ın kanununda bir sapma bulamazsın" (Fâtır 43).

4 — "Eğer kâfirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı, sonra ne bir koruyucu, ne de bir yardımcı bulamazlardı. Allah'ın ötedenberi süre gelen kanunudur bu: (Allah peygamberlerini ve inananları üstün getirmeği takdir buyurmuştur) Allah'ın kanununda bir değişme bulamazsın" (Fetih 22-23).

Kıssalar Kur'ân'da verilirken bu Sünnetullaha dikkat çekilir: "Kendilerinden öncekilerin âdeti (inkârları yüzünden, Allah'ın onları mahvetmesi kanunu) geçtiği halde, yine de O'na inanmazlar." (Hicr 15/13) "Fakat hışmımızı gördükleri zaman inanmaları kendilerine bir fayda sağlamadı. (Bu), Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte o zaman kâfirler ziyana uğramışlardır." (Gâfir 40/85) âyetleri buna güzel bir örnek teşkil eder.

Hakkı küçümsemeleri, haktan yüz çevirmeleri ve yaptıkları işlerde aldandıkları konusunda toplumların durumu Kur'ân'da açıklandıktan sonra meâlini verdiğimiz âyetler (Hicr 13, Gâfir 85) ve daha başkalarıyla Allah'ın inkârcılar hakkındaki bu ve benzeri kanunları tekrar edilir.

Birinci âyet (Hicr 13), bazı toplulukların **bol** nimet içinde yüzmeleri, o **nimetlere karşı şükrü eda etmemeleri**

ve taklit etmiş oldukları âdet ve gelenekleri içinde boğulup kalmalarından ötürü **haktan yüz çevirmeleri**, hakka iltifat etmemeleri ve hakkın delillerine bakmamaları anlatılan âyetlerin akabinde; ikinci âyet (Gâfir 85)'de, kâfirlerin kendi **peygamberlerine karşı kötü tutumları, küfürde ısrarları, hakka çağrıldıkları anda ona icabet etmedikleri, Allah'ın azabını görünce imana yeltendikleri, fakat** bu durumda îmanlarının **kabul edilmediği ve helâk edildikleri** anlatıldıktan sonra *inzi*rilmiştir.

Kur'ân'da kıssaların anlatılmasındaki gaye tarihi olayların aktarılması değildir derken, maksadımız **kıssaların tarih oluşunu inkâr etmek değildir.** Tarih, Kur'ân'ın münezzeh olduğu batıl ve zararlı bir şeydir de demek istemiyoruz. Bilakis Kur'ân kıssaları, **insanlara, tarihten nasıl istifade edileceğini öğreten** tarihî altın levhalardır. Bütün bunlarla **ibrete ve yaratıcının kudret ve hikmetini anlamağa yönelme istenir.** Tarihî olaylarda olduğu gibi Kur'ân'da, tabiat ve uzay ilimlerinin tafsilatına da girilmez. İbret alınıp îman edilmesi ve **tehlikelere karşı sakınılıp tedbir alınması için olaylar ve neticeleri verilir** (9).

Kıssalardaki Gayeler :

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kıssaların Kur'ân-ı Kerîm'de nakledilmesindeki gaye, **Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir.** Kur'ân, Allah'a davet eden bir kitaptır. Kıssa da, bu **daveti duyurma ve insan kalbine iyice yerleştirme** vasıtalarından biridir (10).

---

(9) Mehâsinu't-Te'vil, I, 114-115.

(10) Bu konuda metod olarak Seyyid Kutup (Kur'ân'da Edebî Tavsir, Terc. Süleyman Ateş, Ankara, Hilâl, 1969, s. 221-264) ve Suat Yıldırım'ı (Kur'ân-ı Kerim'de Kıssalar, A.Ü. İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi, Ankara, 1979, 3. Sayı, Fasikül 1-2, s. 37-63) takip ediyoruz.

Kıssanın karakteri, **tevhide, şirkten sakınmaya, ibâdete, şer'î meselelerin öğrenilmesine ve yapılmasına çağıran diğer âyetlerin karakteri gibidir.** Şu halde kıssalar, hemen hemen **bütün Kur'ânî gayeleri içine alır.** Buna göre bu gayelerin bütününü vermek kolay bir iş değildir. Bu bakımdan biz bu gayelerin önemlilerinden bazılarını vermeğe çalışacağız.

Kıssalar, **vahiy ve nübüvvetin isbatı, Allah'ın vahdaniyetini isbat, Hz. Peygamberi ve** O'nun yolundaki **müslümanları teselli ve onların gönüllerini pekiştirme,** onlara **nimeti hatırlatma,** müsbet veya menfi olaylardan ibret **alınmasını sağlamak,** Hz. Âdem'den itibaren **bütün peygamberlerin islâmı tebliğ etiklerini göstermek, dinin aynı din olup Allah'tan geldiğini,** bütün **mü'minlerin tek ümmet,** Allah teâlâ'nın da hepsinin Rab'bi olduğunu açıklamak, Allah'ın yardımını hak edebilmek için bunalıncaya kadar, hattâ ölümle neticelenecek derecede din için çalışmanın gerekli olduğunu vurgulamak... **musibetlere karşı sabretmek,** sızlanmadan **Allah'a teslim olmak,** nimetlere karşı **şükredip nankörlük etmemek...** gibi dinî gayeler ve ahlâkî hedefleri içine almış ve bunların ifade vasıtası olmuştur.

Bu sayılan gayelerden bir kaç tanesi bazen bir kıssada bulunabilir. Yukarıda anılan gayelerin daha iyi anlaşılabilmesi için bunlardan bazılarını tek tek ele alalım:

1 — Vahiy ve nübüvvetin isbatı :

Hz. Muhammed (s.a.v.), okur yazar değildi. Yahudi ve hıristiyan papazlarıyla oturup sohbet ettiği görülmemişti. Kur'ân'daki kıssaların çoğunun, Hz. Muhammed'in ilk muhatabı olan Mekke'liler tarafından bilinmediği de ortadadır. Onun için bu kıssaların Kur'ân vasıtasıyla Peygamberimiz tarafından anlatılması, bunların ilâhî vahy eseri

olduğuna dair en büyük delili ortaya koymuş oluyordu. Bazı kıssaların giriş ve sonuç bölümlerinde bu gerçeğe işaret edilmiştir: "Biz, bu Kur'ân'ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen o (Kur'ân) dan önce (bunları) bilmeyenlerden idin" (Yûsuf 3), "(Ey Muhammed), bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Ne sen, ne de kavmin daha önce bunları bilmiyordunuz. O halde sabret sonuç (şirkten, günahlardan kaçarak Allah'ın azabından) korunanlarındır." (Hûd 49) âyetleri, bunun örneklerindendir (11). Bazı kıssaların başında veya sonunda, anlatılan bu kıssaların Hz. Peygamber ve kavmi tarafından bilinmediğinin defalarca söylenmesine rağmen, muarızları tarafından hiç bir itirazın gelmemesi de, bunların vahiy mahsulu olduğunda şüphenin bulunmadığını gösterir.

2 — Teselli etmek, kalbe güç kazandırmak, inanan insana tabi olacağı canlı örnekler sunmak :

Kıssaların gayelerinden biri de, Hz. Peygamberin ve müminlerin gönüllerini pekiştirmek, tebliğde sebat etmelerini sağlamak, karşılaştıkları sıkıntı ve işkencelere sabretmelerini kolaylaştırmak, Allah'ın yardımının neticede kendilerine erişerek küfür ve mensuplarının alt edileceğini bildirmektir (12).

Kur'ân, peygamberlerle kavimleri arasında geçen olayları zikretmekle, insanların düşünce ve dikkatlerini kendine çeker. Bu olayları çeşitli şekil ve üsluplarla her zikrettiğinde neşe ve zevki artırır. Çoğu yerde bu olaylar, sadece Resûlullahın ve müminlerin kalplerini güçlendirmek için anlatılır: "Peygamberlerin haberlerinden, senin

(11) Ayrıca bkz. Yûsuf 102; Âl-i İmrân 44; Kasas 44-46.
(12) Kur'ân'da Edebi Tasvir, s. 223-228.

kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz (ki kavminden gördüğün haksız davranışlara karşı kalbin kuvvet bulsun, ruhun açılsın). Bunda da sana hak ve inananlar için bir öğüt ve ibret gelmiştir." (Hûd 120) âyeti, bunu açıkça ifade etmektedir.

Geçmiş peygamber kıssalarının zikredilerek, çeşitli zamanlarda tekrar edilmesi ve çeşitli üsluplarla anlatılması, Resûlullahın kalbini güçlendirmek ve kavminden gördüğü eziyetler karşısında onu teselli etmek için bir vesiledir. Hz. Muhammed ilk defa görevlendirilmiş bir peygamber değildir. Ondan önce gelen peygamberler de yalanlanmış, azap ve işkence görmüşlerdir. Kavimlerinden inananlar da, aynı sıkıntılara düşmüştür. Hz. Peygamber ve ümmetinin ta kıyamete kadar benzeri belâ ve sıkıntılarla imtihan edilecekleri, bu tür zorluklarla karşılaşmadan kendilerine Allah'ın yardımının gelmiyeceği: "Yoksa siz, sizden önce gelenlerin durumu başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle yoksulluk ve sıkıntı dokunmuştu, öyle sarsılmışlardı ki, nihayet peygamber ve onunla birlikte inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek olmuşlardı. İyi bilinki Allah'ın yardımı yakındır" (Bakara 214) âyetinde haber verilir. Bu konuda şüpheye düşülmemesi için de dinlerini tebliğ ederken öldürülen ve işkence gören peygamberlerin kıssaları örnek sunulur. Meselâ bu âyet Hendek muharebesinde çekilen sıkıntılar üzerine nazil olmuştu.

Bu konuda her yeni âyet veya kıssa indikçe, Resûlullahın ve müslümanların karşılaştığı zorluklar hafifliyor, önceki peygamberlerin yolundan gitmeleri kendilerine sevdirilmiş oluyordu. Hz. Muhammed'den sonra islâm davasını üstlenen ümmet için de, aynı şeylerin söz konusu olmasına rağmen **meselelere sahip çıkılmaması, inanç uğrunda elem ve sıkıntılara düşmekten kaçınılması sonucu, islâm**

aleminin dünya coğrafyasında ne duruma düştüğü ortadadır. İzzet ve şeref, sıkıntısız elde edilmek isteniyor. Ama ne yazık ki, **bu gayeye belâ ve musîbetler girdabında yoğrularak ulaşılabilir . Münafıkla mü'min, zayıf mü'minle kuvvetli mü'min bu yolla seçilir. Zira bolluk ve rahatlık anında herkes mü'mindir** ve samimidir **zor durumlarda îman ve samimiyet belirtisi,** inanç uğrunda maruz kalınan **işkencelere sabırla karşı koyabilmektir.** İşte Kur'ân kıssaları, bu konularda yaşanmış hayat tablolarını sunarak, bize yol gösterme ve örnek olma niteliğini taşır. Ayrıca **sıkıntılarla denenmeden ceza ve mükâfatın verilemiyeceği hususunun kesinliğini** ortaya koyar.

Bazen de: "Biliyoruz onların dedikleri elbette seni üzüyor, gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar" (En'âm 33) âyetinde de ifade edildiği gibi Kur'ân, kâfirlerin Hz. Muhammed'i hedef almadıklarını, zatından dolayı O'nu yalancılıkla itham etmediklerini... asıl gayelerinin Allah otoritesine karşı gelmek olduğunu; geçmiş peygamberlere ait kıssaları anlatarak, o peygamberlerin de aynı durumlarla karşılaştıklarını haber veriyor. Böylece peygamberlerin haber ve kıssalarının anlatılmasındaki hikmetlerden biri de, geçmiş kâfirlerin de peygamberlerine aynı şeyleri yaptığını anlatarak Resûlullahı ve müslümanları teselli etmektir.

Şayet müşriklerin Resûlullaha eziyetleri döneminde kalbine güç veren vahiy kesilip kendisini teselli eden bu âyet ve kıssalar tekrar tekrar inmemiş olsaydı, bu gibi durumlarda insanın başına gelen ve kalbini hüzünle dolduran duyguları, Hz. Peygamber de duyacak ve belki O'na da, ümitsizlik hakim olacaktı.

Reşit Rıza: "Senden önce de elçiler yalanlanmıştı. Yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, nihayet onlara yardımımız yetişti. Allah'ın kelimelerini (yardım

vadini) değiştirebilecek kimse yoktur. Sana da resûllerin haberinden bir parça geldi" (En'âm 34) âyetinin tefsirini yaparken, bu noktanın farkına varmış ve şöyle demiştir: "Âyet Rasûlullah için teselli edici ve peygamberlerle ümmetleri hakkında da Allah teâlâ'nın sünnetini gösterici mahiyettedir. Şayet acıyı acıyla gidermek beşer tabiatının bir gereği olmasaydı... bu gibi âyetlerle teselli etmenin, tekrar edilmesinin hikmeti ortaya çıkmazdı... Rasûlullah'ın maruz kaldığı hüzün ve esef sebeblerinin tekerrürü ile, teselli edici âyet ve kıssaların da tekerrürü gerekiyordu (13).

Peygamber varisi olan; yani onun getirdiği hakikatları yaşatmağa çalışan ve bu uğurda işkenceye uğrayan birisi için de durum aynıdır. Bu gibi kişilerin karşılaştıkları tehlike ve elem verici olaylardan teselli bulmaları için Kur'ân'ı, özellikle kıssaları tekrar tekrar, manasını anlayarak, üzerinde düşünerek okuması gerekir. Aksi halde bu olayları yaşamak, acıları tatmak ve resûllerin yoluna girmek istemeyen birisine bu kıssaların okunup anlatılmasının ne anlamı olabilir ve bu kıssalar, onlara ne zevk verebilir?

3 — Hz. Nûh (a.s.) devrinden Muhammed (sa.v.) devrine varıncaya kadar bütün dinlerin Allah'tan geldiğini, bütün inananların bir ümmet olduğunu, bir olan Allah'ın bunların Rab'bi olduğunu açıklamaktır.

Çoğu zaman bu gerçeği kuvvetlendirmek için peygamberlerin kıssaları toplu olarak aynı surette, özel bir metodla takdim edilir. Gaye bu hakikatı kafalara ve ruhlara yerleştirmektir. Enbiya sûresindeki kıssayı buna örnek verebiliriz. Adı geçen sûrede sırasıyla, Hz. Mûsâ, Hârûn, İbrahîm, Lût, Nûh, Dâvûd, Eyyûb, İsmail, İdris, Zülkifl, Yû-

(13) Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, s. 53-55.

nus, Zekeriyya ve Yahya peygamberlerin kıssalarından birer parça sunulduktan sonra (Enbiyâ 48-91) şöyle buyurulur: "İşte bu sizin ümmetiniz (olan tevhid ve islam milleti) bir tek ümmettir. Rab'biniz de benim. Yalnız bana kulluk edin" (Enbiyâ 92).

Şûra sûresindeki şu âyet de, aynı gerçeğe parmak basar: "O size dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi (şeriat, hukuk düzeni) yaptı. Şöyle ki: "Dini doğru tutun (Allah'ın birliğine inanın ve O'nun gönderdiği hükümlere teslim olun. Hurafeler karıştırıp dini bozmayın) ve onda ayrılığa düşmeyin. (İşte Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin temeli budur) fakat kendilerini çağırdığın (bu) şey, Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendine seçer ve (O'na) yöneleni kendisine iletir" (Şûrâ 13).

Âyetlerden de anlaşıldığı gibi, bütün bu peygamberler hep aynı din ve ümmet birliğini sağlamak, aynı inancı yerleştirmek için gelmişlerdir. Bunların hepsi zincirin halkaları gibi birbirini tamamlamaktadır. Hepsi insanlık yolunu aydınlatmak için dizilmiş nur kandilleri gibi birbirini ikmal etmektedir.

4 — Bütün peygamberlerin davet metotlarının bir ve kavimlerinin istikballerinin birbirine benzer olduklarını açıklamaktır.

Bunun içindirki peygamberlerin kıssalarının çoğu kez toplu olarak anlatıldığı ve onlardaki davet metodunun tekrarlandığı görülür. Hûd sûresinde buna dair örnekler bulunmaktadır. Davet konusunda önem arzettiği için Hûd sûresinde geçen toplu kıssalara örnek vermeden geçemiyeceğiz.

Hz. Nûh Kavmi :

"Andolsun biz Nûh'u da kavmine gönderdik: "Ben

sizin için (kurtuluş yolunu) açık(ça gösteren) bir uyarıcıyım. Yalnız Allah'a tapın. Cidden ben, sizin, acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum" (dedi) (Hûd 25-26). Kavminden ileri gelen inkârcı bir gurup dedi ki: "Biz seni bizim gibi, insan görüyoruz ve sana bizim basit görüşlü, ayak takımlarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz. Sizin bize karşı üstünlüğünüzü de görmüyoruz; tersine sizi yalancı sanıyoruz." "Ey kavmim, buna karşı ben sizden bir mal istemiyorum, Benim ücretim Allah'a aittir. Ve (siz istemiyor hor görüyorsunuz diye) ben inananları (yanımdan) kovacak değilim. Çünkü onlar, Rablerine kavuşacaklardır (kurtuluşa erecekler dir. Ben onları nasıl kovarım)? Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim görüyorum". "Ey kavmim ben onları kovarsam Allah'a karşı beni kim savunur? Düşünmüyor musunuz?" (Hûd 29-30)... "Dediler ki: "Ey Nûh? bizimle mücadele ettin. Hem bizimle mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen haydi tehdit ettiğin şeyi bize getir" (Hûd 32)... "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz gereğince gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana hitabetme (onların kurtuluşu için bana yalvarma) onlar mutlaka boğulacaklardır" (Hûd 37)... "Gemi onları dağlar gibi dalga(lar) arasından geçirirken Nûh, bir kenarda duran oğluna: "Yavrum bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma" diye seslendi" (oğlu): "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım." dedi. (Nûh): "Bugün Allah'ın emrinden koruyacak hiç bir şey yoktur, ancak O'nun acıdığı (insanlar kurtulur)", dedi. Ve aralarına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu" (Hûd 43)... "Nûh seslendi: Rabbim dedi, oğlum benim ailemdendir. Senin sözün elbette haktır ve sen hakimler hakimisin!" (Allah) "Ey Nûh dedi, o senin ailenden değildir. O(nun yaptığı) yaramaz iştir. Bilmediğin bir şeyi benden isteme; sana cahillerlerden olmamanı öğütlerim" (Hûd 45-46).

Hz. Hûd ve Kavmi :

"Âd (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u (gönderdik): "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz, (putları Allah'a ortak koşmakla) sadece iftira ediyorsunuz". "Ey kavmim ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum, benim ücretim beni yaratana düşer. Aklınızı kullanmıyor musunuz?" (Hûd 50-51)... "Dediler ki: "Ey Hûd bize bir mucize getirmedin. Biz senin sözünle tanrılarımızı terkedecek değiliz ve biz sana inanacak değiliz." "İşte Âd (kavmi), Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler, peygamberlerine isyan ettiler ve her inatçı zorbanın işine uydular". "Böylece hem bu dünyada, hem de âhirette peşlerine lânet takıldı..." (Hûd 59-60).

Hz. Salih ve Kavmi :

"Semûd (kavmine) de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim Allah'a kulluk edin. O'ndan başka tanrınız yoktur. Sizi yerden çıkaran ve orada yaşatan O'dur; O'ndan mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin. Çünkü Rabbimin rahmeti yakındır. (O, duaları) kabul edendir." "Dediler ki: "Ey Salih sen bundan önce bizim aramızda ümit beslenen bir kişi idin. Şimdi atalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi men mi ediyorsun? Biz senin bizi çağırdığın şeyden şüphe içindeyiz, kuşkulanıyoruz!" (Hûd 61-62)... "Nihayet emrimiz gelince Salih'i ve onunla beraber inanmış olanları bizden bir rahmetle (hem azaptan hem de) o günün zilletinden kurtardık. Çünkü Rabbin öyle güçlü öyle galiptir." "Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı, yurtlarında çöküp kaldılar." "Sanki orada hiç şenlik kurmamışlardı..." (Hûd 66-68).

Hz. Lût ve Kavmi:

"Elçilerimiz Lût'a gelince onlar yüzünden kaygılandı. (Çünkü elçiler genç delikanlılar şeklinde gelmişlerdi. Lut, onları insan sandı. Oğlancı olan kavminin, onlara saldıracaklarından korktu) onlar için göğsü daraldı (ne yapacağını şaşırdı.) Bu (güç) çetin bir gündür" dedi. Kavmi de koşarak ona geldiler. Onlar daha önceden kötü kötü işler yapıyorlardı. (Lût) dedi ki: "Ey kavmim işte kızlarım, onlar sizin için daha (güzel daha) temiz! Allah'tan korkun, konuklarım içinde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizin?". "Lût: keşke sizi savacak gücüm olsaydı, yahut ta çok sarp bir kaleye sığınabilseydim!" dedi. (Melekler) dediler ki: "Ey Lût biz senin Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Gecenin bir kısmında aileni götür; içinizden, karından başka hiç kimse geri kalmasın (o kâfirler lehine haber ulaştırıyordu) Çünkü ötelerine erişen (azap) ona da erişecektir..." (Azab) emrimiz gelince oranın üstünü altına çevirdik; üzerine de taş yağdırdık" (Hûd 77 82).

Hûd sûresinden naklettiğimiz Nûh, Hûd, Salih ve Lût (a.s.)'ın kıssalarına baktığımız zaman:

a. **Peygamberlerin davet metotlarının bir olduğuna,**

b. **İnananların kâfirler tarafından hafife alındığına ve hakir görüldüğüne,**

c. **Peygamberlerin tebliğlerini menfaat gözetmeden** ücretsiz **yaptıklarına,**

d. **Evlat ve hanım bile olsa kâfir olanlarla ilişkilerin tamamen kesildiğine,**

e. **Peygamberlerin tehdit ve işkence altında tutulduklarına,**

f. **Kâfirlerin, putlara ve itaat ettikleri inatçı ve zorbaların emirlerine uyduklarına,**

g. **İnananların işkencelere sabırları sonucunda kurtarıldıklarına, kâfirlerin ise helâk edildiklerine,**

h. **Rasûllerin bütün zorluklara rağmen tebliğlerini terk etmediklerine,**

i. **Kâfirlerin, genellikle atalarının taptıklarına inandıklarına,**

ı. **Peygamberlerin hepsi de kavimlerini sadece Allah'a kulluğa, şirkten uzak kalmağa, Allah'tan mağfiret dilenmeye çağırdıklarına; kendilerinin ise elçiden başka bir şey olmadıklarını ifade ettiklerine,**

j. **İlâhi yardımın, işkencenin dayanılmaz hale ulaşmasından sonra sabredildiği takdirde geldiğine** şahit olmaktayız.

5 — **İbret dersi vermek,**

Kıssaların gayelerinden biri de muhatabın onlardan ibret almasını sağlamaktır. Bu ibret, başa gelmesi muhtemel tehlikeler açısından olabilir. Kıssa, eski kavimlerin başlarına gelen çeşitli felâketleri anlatır, böylece onlar gibi davranan, inkâr eden ve büyüklenenlerin de benzeri akibetlere düçar olacakları dersini verir.

"Alınacak ibret terbiyevi cihette de bulunabilir. İnsan, kıssalarda durumu bildirilen iyi kişilerin huylarıyla ahlaklanmak, kötülerin huylarından ise sakınmak, lüzumunu hisseder. Çünkü tarihte gerçekleşmiş olayların, her iki gurubun da sonlarını, açıkça ortaya serdiğini anlar. Doğruluk, adâlet, sabır, şefkat ve merhamet, musamaha, hilim, afiv, şükür, sadakat vs. gibi iyi huylar ile; yalancılık, hiyanet, zulüm, nankörlük, büyüklenmek, münafıklık vs.

gibi kötü huyların sonuçlarını tarihi toplumlarda ve kişilerde seyretmek, insanları eğitmek bakımından büyük bir önemi haizdir" (14).

Kıssalar, insan topluluklarının özelliklerine göre, nebilerin nasihat ve irşatlarını dile getirirler. Bu toplumların, her zaman denklerini bulabilecek birer tip olarak ibraz edildiklerini unutmamalıyız. Meselâ Nûh kavmini, sapıklık ve mağrurluklarında; Lut kavmini, fuhuş ve sefaletlerinde; Âd kavmini, dünyevî güç ve kuvvetlerinde; Semûd kavmini, dünya nimetlerine perestişlerinde ve kibirlerinde; Medyen ahalisini, ölçü ve tartılarına, muamelelerine hile karıştırmalarında; İsrailoğullarını, inat ve taassuplarında ve bu kitapta göreceğiniz diğer huylarında müşahede eden muhatap, kurtuluşun bunlara değil de, onları doğru yola sevkeden nebilere ve mü'minlere uymakta olduğunu anlar" (15).

6 — Nimeti bildirmek.

Allah'ın nebilerine ve seçkin kullarına ihsan etmiş olduğu nimetler de kıssalarda bildirilir ve hatırlatılır. Hz. İbrahim, Dâvûd, Süleymân vs. kıssalarında olduğu gibi. Böylece Allah'ın, kendisine olan bağlılığı ve itaati mükâfaatsız bırakmıyacağı bildirilmiş ve insanlar da onlara özendirilmiş oluyor (16).

7 — İnsanları şeytanın azdırma ve ayartmasına karşı uyarma.

Şeytanla insanlar arasında ta Âdem (a.s.)'den beri düş-

(14) Yıldırım, A.g.m., s. 43.
(15) A.g.m., s. 43.
(16) Kur'ân'da Edebi Tavsir, s. 233.

manlık sürüp gelmektedir. Bu düşmanlığı kıssa yoluyla bildirme, daha tesirli, daha kuvvetli ve nefiste şerre davet eden her türlü vesveseden şiddetle sakınmaya daha çok vesile olur. Bu, terbiye ile ilgili bir mesele olduğundan Hz. Âdem kıssası, bir çok yerde tekrar edilir. Böyle şeytanla çarpışmanın baştaki cüz'i bir hadiseye yani Âdem (a.s.)'le şeytan arasında geçen olaya munhasır kalmayıp, bunun örneği mücadelenin, bütün kâinatta ve her insanın benliğinde, her an devam ettiği vurgulanmış oluyor (17).

8 — **Allah'ın kudretini göstermek.**

Âdem'le İsâ (a.s.)'nın yaratılması, İbrâhim (a.s.)'ın ateşe atılması, kuşların diriltilmesi kıssaları ve Bakara kıssası buna örnek teşkil eder.

9 — **İlim ve kudretiyle her şeyi kuşatan Allah, kullarını tehdit etmek ve kaderinden sakınmanın bir yarar sağlamıyacağına delil vermek için** kıssaları Kur'ân'da zikreder (18).

Kıssaların Özellikleri:

"Kur'ân kıssaları aslında ademoğluna hükmeden ilâhi kanunların icraatından ibaret olan hareketler, görüntüler ve sesler halindeki tarih manzaralarıdır. Hikâye ve romanlarda eserin kahramanı, zaman ve mekân unsurları büyük önemi haizdir. Oysa Kur'ân kıssalarının gerçek kahramanı, anlatılan olayların çevresinde döndüğü insanın bizzat kendisi değildir. Gerçek kahraman, insanın inancına, ahlâk ve davranışlarına sıkı bir şekilde bağlı olan ta-

(17) Yıldırım, A.g.m., s. 43.
(18) el-Bikâ'i Nazmu'd-Durer fi Tenâsubi'l-Âyat ve's-Süver, Haydarabad 1969-1984, XIV, 234.

rihî kanundur. Gerçek kahraman da budur. Kıssa kahramanı meselâ Mûsâ (a.s.) ve muhatapları değil, hak ve batıldır. Bir başka şekilde ifade edecek olursak bunlar gerçek değil, sembolik kahramanlardır. Başka bir deyimle tevhid ve şirktir; Yûsuf ile ev sahibi değil, Yûsuf'daki iffet ve emanet ile kadındaki şehvet ve hıyanettir... Kur'ân, olaya ve işe dikkati çektiğinden; zaman ve mekân unsurlarına fazla önem vermez. Zîra olayların, ibret gayesine hizmet etmeyen ayrıntılarına girmek, zaman ve mekân unsurlarına fazlaca yer vermek, kıssaların delâletlerine, yani işaret etmek istedikleri şeye gölge düşürebilirdi. Az önce de işaret ettiğimiz gibi Kur'ân kıssaları önemsiz ayrıntılardan, zaman ve mekân kayıtlarından uzak olarak, sırf iş ve olay açısından, insanlığa hükmeden esaslara ışık tutan ve muhataplarını, mükemmel insan tasavvuruna yükselten bir niteliğe sahiptir" (19).

Kur'ân kıssalarında bir çok özellikler mevcuttur. Konuyu fazla uzatmamak için bu özelliklerin önemlilerinden bir kaçını vermeye çalışalım.

1 — **Tekrar etmek.**

Kur'ân üslûbunda nazar-ı dikkati çeken bir husus da, kıssa manalarının muhtelif surelerde tekrar edilmesidir. Bu tekrar kıssanın tamamını değil, bazı kısımlarını içine almaktadır. Çünkü Kur'ân'ın, kıssaları naklederken üzerinde durduğu husus, edebi ve fennî inceliklerdir. Bu edebi ve fennî incelikler, bir tek hadiseyi muhtelif şekillerde tasvir etmekte ve bu hadise, şartlara ve değişik pozisyonlara göre değişik ibarelerle ifade edilmektedir.

Kıssalardan maksat, tarihî dökümanları aktarmak değil, bilakis nasihat, ibret, Allah'a isyandan sakındırmak ve

(19) Yıldırım, A.g.m., s. 48.

rızasını müjdelemektir. Bunlar ise her yerde aynı derecede bulunmazlar. Kur'ân'ın aynı hadiseyi çeşitli yerlerde değişik ibarelerle nakletmesinin sebebi budur. Gayelerin değişik olması, edebî tabloların da değişik olmasına yol açmaktadır.

Şuna da işaret etmek gerekir ki, tekrarın gerek fert, gerekse cemaatlar üzerinde elle tutulur tesiri vardır. Bir şey tekrar edildiği zaman zihinlere yerleşir ve kendisini kabul ettirir. Tekrardaki bu tesir, herkesce bilinen bir hakikattır.

Seyyid Kutup, bu konuda şunları söyler: "Genellikle kıssanın tamamı tekrarlanmaz, bazı tablolar tekerrür eder. En çoğu da ondan alınacak ibrete yapılan sür'atli işaretlerdir. Fakat kıssanın gövdesi pek nadir ve o konudaki özel münasebetlerden dolayı tekrar eder". "Kıssanın tekerrür eden bazı parçalarının anlatımında, sabit bir kanun olabilecek bir husus var ki, kıssalar nüzul sırasına göre okunduğu zaman tamamen ortaya çıkar. Kıssaların ekserisi kesik bir işaretle başlar. Sonra bu işaretler azar azar uzanır. Sonra büyük halkalar gelir. Bunların mecmuu, kıssanın cismini teşkil eder. Büyük halkalar verilirken, münasebet düştükçe kesik işaretler devam eder. Kıssa halkalarını tamamlayınca sanki bütün anlatılanlar bu işaretlerden ibaret kalır.

İnsan, Kur'ân-ı Kerîm kıssalarına baktığı zaman onların tekrar edildiği intibaına kapılır. Fakat iyice dikkat ederse, tam anlamıyla bir tekrar bulunmadığını anlar. Kur'ân aynı kıssayı her seferinde değişik ayrıntılar ekleyerek yeniden ele alır. Söz konusu kıssa veya ondaki ilave edilen taraf, çeşitli ibretler ihtiva eder. Bundan dolayı dini maksat, onun tekrar ele alınmasını gerektirir. Dolayısıyla kıssa değişik üslûp ve yeni ayrıntılarla bir defa daha karşımıza çıkar."

2 — **Kur'ân, kıssaları nakletmek için bazı peygamberleri seçmiş, bazılarına ise dokunmamıştır. Allah teâlâ** rasûlüne hitaben bunu şöyle açıklar: "Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de (vahyetmiştik). Ve Allah Mûsâ ile de konuşmuştu. (Bunları) müjdeleyici ve u y a r ı c ı elçiler olarak (gönderdik) ki, peygamber geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah üstündür, hikmet sahibidir" (Nisâ 164-165).

Kur'ân-ı Kerîm, bu peygamberlerden bazılarını mevzuubahis ederken, onlarla ilgili bütün haberleri vermek istemez, ancak islâm davasının durumuna, Hz. Peygamberin kavmi içindeki pozisyonu uygun olanları seçer. Bundan dolayı Kur'ân'da kıssalarla ilgili olarak Tevrat'taki tafsilat yoktur. Kıssa hangi maksatla serdolunuyorsa, hadisenin sadece o miktarının zikrolunduğu görülür. Bundan dolayı kıssa, gâh başından, gâh ortasından, gâh sonundan anlatılır. Bazen tamamı verilir. Bazen kısmi halkalarıyla iktifa edilir, bazen de ikisi arasında bir yol tutulur. İbret cüzde ise ona göre anlatılır.

3 — **Kıssanın arasına bir takım dinî irşat ve tevcihlerin serpiştirilmesidir.** Bunlar kıssanın önünde, sonunda veya ortasında bulunabilir. Kur'ân muhatabını tüm düşüncesiyle kıssadaki olayların içine dalıp gitmeğe bırakmaz. Arada bir kıssadan maksadın ne olduğuna dikkat çeker.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Kur'ân'ın hitap tarzlarından biri olan kıssa denilince, **insanların unutmuş bulundukları veya gafil oldukları olayları hatırlatmak ve bunlardan ders almaları için** insanları **o zamanda yaşatmak** akla gelir.

Kur'ân, Allah'a davet eden bir kitap; kıssa da bu daveti duyurma ve insan kalbine iyice yerleştirme vasıtala-

rından biridir. Tevhide, ibâdete, şirkten sakınmaya, şer'i meselelerin öğrenilmesine ve yapılmasına çağıran diğer âyetlerin durumu ne ise, kıssanın durumu da aynıdır. Kur'ân kıssaları incelendiği zaman görülür ki, en güzel nasihat ve en güzel yol göstericilik onlardadır. Onlar, ibret alabilene ve söz dinleyene basîret ve ibreti, düşünebilene ve nasihat kabul edene öğüdü, islâmı yaşamak için örnek arayana en güzel örneği, haktan ötürü zulme uğrayana en iyi teselliyi: hasılı bütün Kur'âni gayeleri içinde taşıyan yaşanmış gerçek hayat tablolarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÛSÂ (A.S.)'NIN SOYU, HZ. İBRAHİM ve ÂHİR ZAMAN NEBİSİYLE İLGİLİ HABERLERİ, FİRAVUN ve ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANÇLARI

I — MÛSÂ (A.S.)'NIN SOYU

Kur'ân'da anlatılan kıssaların hedefini, mana ve önemini bir nebze de olsa açıklamaya çalıştık. Maksadımız Kur'ân kıssalarının hedefi doğrultusunda Hz. Mûsâ ve firavunun kıssasının insanlığa sunduğu mesajı kısa yoldan ve derli toplu olarak insanların istifadesine sunmaktır.

Konuyu tarihi olaylar içinde boğmak istemiyoruz. Ancak Mûsâ (a.s.)'yı bütün yaşantısı, inancı, huyu ve hizmetleriyle, daha doğrusu Kur'ân'ın bize bildirdiği bütün yönleriyle tanıtabilmek için, onun hayatını ve mücadelelerini anlatmaya, soyu ve kavminin tanıtılmasıyla başlamamız münasip olur.

Bilindiği gibi Mûsâ (a.s.) ve O'nun kavmi olan İsrailoğullarının soy kütüğü İbrahim (a.s.)'e kadar uzanır. Daha doğrusu İbrahim (a.s.), İsrailoğullarının ulu dedeleridir. Mûsâ (a.s.)'nın kavmi olan Yahudiler, Kur'ân'da bazen "Ehl-i kitap" bazen "Benî İsrail" bazen "Yahud" bazen de "Kavm-i Mûsâ" olarak geçer. Gerçi ehl-i kitap denilince hıristiyanların da bu isme dahil olduğu bilinmektedir. Ancak biz bu çalışmamızda Mûsâ (a.s.)'yı konu edindiğimiz için ehl-i kitabın yalnız Yahudiler kolu üzerinde duracağız.

Mûsâ (a.s.)'nın hayatını verirken, ehli kitap ve Peygamberimizin ilişkilerini ve İsrailoğullarının Kur'ân'da ne-

den çok anıldıklarını da ortaya koymak gerekmektedir. Zira Kur'ân'ı Kerîm'in belirttiğine göre Mûsâ (a.s.), yetmiş kişi ile mikad için Tûr dağına çıktığında, kavmi ve kendisi için kıyamete kadar hattâ ondan sonra da devam edecek "rahmet ve iyilik" istemişti. Allah-u teâlâ da, O'nun istediği "Rahmetin" ahir zamanda gelecek ümmî nebiye verileceğini Ona vahyetmişti. Yine mikadda ümmî nebi ve O'nun ümmetinin vasıfları bildirilmiştir. (A'raf 156-157)

Bu vasıflar, Tevrat'ta da yazılmış ve gelecek olan âhir zaman nebisine iman edeceklerine dair kendilerinden söz alınmıştı. Tevrat'ı okuyan Yahudiler, vadedilen bu rahmete bir an evvel ulaşmak için acele ediyorlar ve rahmetin verileceği nebiyi dört gözle bekliyorlardı. Bekledikleri bu nebi, vadedildiği gibi Mekke'de zuhur etti. Fakat O, Yahudi değildi. Onlar bu nebinin sıfatlarını çok iyi bildikleri için, O nebiyi tanıdılar. Ama bu nebi, kendi kavimlerinden olmadığı ve risalet saltanatı kendilerinden gideceği için kıskandılar, inat ettiler ve dolayısıyla O'na iman etmediler. Onların dedeleri de inatlarını Mûsâ (a.s.) ya karşı sürdürüyorlardı. Bundan dolayıdır ki bunların ahlâki yapılarının iyice açığa çıkarılması ve bu kavmin her yönüyle tanınması gerekmekteydi.

Bunları anlatırken, Allah tarafından kıyamete kadar bütün insanlara imam seçilen ve ehl-i kitabın dedesi olan Hz. İbrahim'i onun kavmiyle olan mücadelesini ve insanlığa imam seçilişine sebeb olan olayları vermek gerekmektedir. Zira Mûsâ (a.s.) ve İbrahim (a.s.)'dan sonra gelen bütün peygamberler, Hz. İbrahim'in temsil ettiği tevhid akidesini yerleştirmek ve yaşatmak için gelmişlerdir.

İşte İbrahim (a.s.)'ın hem tevhid akidesinin mümessili, hem Mûsâ (a.s.)'nın soyunu teşkil eden İsrailoğullarının dedesi oluşu, hem de Mûsâ (a.s.)'nın müjdecisi olması, bizi İbrahim (a.s.)'le ilgili Kur'ân mesajını kısa da olsa sunmağa mecbur etti.

İbrahim (a.s.)'i tanımadan, onun imam seçilmesinin nedenlerini bilmeden Mûsâ (a.s.)'yı ve O'nun ne yapmak istediğini anlamak zor olacaktır. Zira İbrahim (a.s.) Allah tarafından imam seçilince: "Zürriyetimden de imam kıl" (Bakara 124) diye dua etmiş, Allah teâlâ da duasını kabul ederek İbrahim (a.s.)'den sonra gelen bütün peygamberleri, onun zürriyetinden getirmiştir. İşte Mûsâ (a.s.) da, onun imam seçilen torunlarındandır. Hz. İbrahim (a.s.) ise, bu imamların hepsinin imamıdır.

1 — HZ. İBRAHİM (A.S.)

Bilindiği gibi ehl-i kitabın tarihi, Hz. İbrahim (a.s.)'le başlar. Ehl-i kitap ve Hz. Muhammed ilişkisini anlatmaya geçmeden, Hz. İbrahim (a.s.)'in risaleti ve tevhide çağırdığı toplumun inanç yapısı hakkında kısa bilgi vermede yarar vardır.

KAVMİNİN İNANÇ YAPISI

İbrahim (a.s.) Dünya'ya geldiği sıralarda Irak ve havalisinde; hattâ bütün dünyada tevhid inancı unutulmuş, onun yerini şirk ve putperestlik kaplamıştı.

İbrahim (a.s.), Harran yöresinde Ur şehrinde dünyaya gelmiş ve çocukluğunda babasıyla birlikte Babil'e göçmüştü (20).

Bâbil şehri, Fırat'la Dicle nehri arasında kurulmuş en eski şehirlerden biridir. Nûh (a.s.) devrinden kaldığı ve bu mıntıkanın merkezi durumunda olduğu söylenir. Yer yüzünün ilk hükümdarı Nemrut b. Ken'ân burada hüküm sürmektedir (21).

---

(20) İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1979, II, 177-178.

(21) Afîf Abdulfettah Tabbâra, Ma'al-Enbiyâ fi'l-Kur'ân, Beyrut, Tarihsiz, s. 107.

İbrahim (a.s.)'i ateşe atan budur. Bu olay, İbrahim (a.s.)'in dini tebliğe Bâbil'de başladığına delil teşkil etmektedir.

Bâbil halkı arasında "Sabie" dini veya mezhebi hüküm sürüyordu. Sabie, gençlik ve cehalet sevdasıyla bir şeye meyil ve sevgi göstermek manasına gelen "Sabv" veya "Sabve" den ism-i fail (Ortaç) dir ki hevâi (nefsine düşkün) ve aşufte (sevgiden dolayı baştan çıkmış deliye benzeyen) demek, gibidir. Meşhur ve yaygın bir dinden başka bir dine geçene de "Sâbiî" denirdi. Kureyş müşrikleri, İslâm dinine girenlere bundan dolayı "Subât" diyorlardı. Subât, sâbii'nin çoğuludur (22).

İslâm âlimlerinin sâbiîler hakkındaki görüşlerinin özeti şudur: Bunlar Yahudi ile Hıristiyan veya Yahudi ile mecûsi veya Hıristiyan ile mecûsi arasında bir topluluktur. Ehl-i kitap denilecek yönleri olduğu gibi; müşrik veya putperest diyebileceğimiz yönleri de mevcuttur. Sâbiîlerin dinlerinin aslı İdris (a.s.) veya Nûh (a.s.)'un dini olmasına rağmen, sonradan bunların, melâike veya yıldızlara ibadet ettikleri ve putlara taptıkları söylenmiştir. Anlaşılıyor ki sâbiîlik esas itibariyle semavi bir dinin kalıntısıdır. Zaman aşımı ile âdet, an'ane ve felsefi görüşlerin tesiri altında bir çok tahrifat ve değişmelere uğramış eski bir mezheptir. Tarihi açıdan bakacak olursak sâbiîlik, Hint'te ve eski Mısırlılarda, süryani ve keldanilerde yaşanmış bir dindir de diyebiliriz.

Şehristani el-Milel ve'n Nihal isimli eserinde, dinler tarihi açısından şunları söyler: İbrahim (a.s.) zamanında bütün insan fırkaları, SABİE ve HÜNEFÂ olmak üzere iki gruba ayrılıyordu.

---

(22) Lisânü'l-Arab, I, 107-108.

1 — SABİE: "Biz Allah'ı tanımada ve emirlerini dinlemede bir aracıya muhtacız. Fakat bu aracının ruhâni olması gerekir. Çünkü ruhâniler Rab'ba daha yakındır. Cismaniler ise bizim gibidirler, yerler içerler vs. Eğer benzerimiz bir beşere itaat edersek husranda kalırız" derler.

2 — HÜNEFÂ ise şunları söyler: "Biz beşeriz, marifet (bilme, biliş) ve itaatte bizim gibi bir beşere ihtiyacımız vardır. Beşeriyet yönüyle bize benzesin, ruhanilik yönüyle de bizden seçkin ve üstün tutulmuş olsun ki, ruhanilik cihetiyle vahiy alsın, beşeriyet cihetiyle de insan cinsine anlatsın.

Ruhani vasıtayı gerekli gören sabie, ruhanilere bizzat yaklaşamayınca bunların bir kısmı, ruhanilerin heykellerine iltica ederek bunlardan imdat beklemeye kalkıştılar. Bu heykeller yedi gezegen ve bazı sabit yıldızların heykelleri idi. Bir çoğu da o yıldızların maddi şekillerine tapmaya başladılar (23). Bunlardan birincileri yıldızlara, ikincileri ise putlara tapıyorlardı.

Bâbillilerin bir çok tanrıları vardı. Bunların en büyüğünün adı MARDUK idi. Krallar, tanrıların affına şiddetle ihtiyaç hissederler, onlar için heykeller diker, onlara çeşitli eşya, yiyecek ve şarap takdim ederlerdi (24).

İBRAHİM (A.S.)'İN KAVMİNİ TEVHİD AKİDESİNE ÇAĞRISI

Çesitli tanrıların hakim olduğu ve ibadet için heykellerin dikildiği bu ortamda Allah teâlâ, İbrahim (a.s.)'e hakkı batıldan ayırma ve gerçeği anlama kabiliyeti verdi. O,

(23) Mehâsinu't-Te'vil, VI, 2380; Hak Dini Kur'ân Dili, III, 1750-1751.
(24) Me'al-Enbiyâ, s. 108.

akl-i selimi ve Rab'binin O'na verdiği basiret nuru ile Allah'ın birliğini ve bu âleme O'nun hakim olduğunu idrak etti. Neticede kavminin hidayeti ve onların sapıklıktan kurtarılması için elçi olarak görevlendirildi. Onlara nasihate başladı. İnançlarının bozukluğunu delillerle ortaya koyuyor ve onlara sık sık şu suali soruyordu: "Putlara ibadetle yöneldiğiniz zaman sizi duyuyorlar mı?" "Onlara gösterdiğiniz itaati görüyorlar mı?" "Size fayda ve zarar sağlıyorlar mı?" Bu durumu Allah teâlâ bize şöyle anlatıyor: "Andolsun biz, önceden İbrahim'e doğru yolu bulma kabiliyetini vermiştik. Zaten biz onu(n olgun insan olduğunu) biliyorduk. Babasına ve kavmine demişti ki: "Sizin şu karşısında durup taptığınız heykeller nedir?" "Babamızı onlara tapar bulduk (da onun için biz de tapıyoruz)" dediler. "Doğrusu siz de babalarınız da açık bir sapıklık içine düşmüşsünüz" dedi. Dediler ki "Sen bize gerçeği mi getirdin, yoksa şaka yapanlardan mısın?" "Hayır dedi. Rab'bimiz göklerin ve yerin Rab'bidir ki, onları yaratmıştır. Ben de buna şahitlik edenlerdenim. Allah'a andederim ki siz dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım" (Enbiyâ 51-57).

Kavminin putlara tapma gerekçesi, babalarını putlara tapıyor bulmalarıydı. Bozguncuların ıslahatçılara karşı her devirde ileri sürdükleri ahmakça delil işte budur. Ne kadar da budalaca bir delil ki, bununla akıllarını iptal ediyorlar ve hayvan sürüleri gibi geçmişlerine körü körüne tabi oluyorlar, "babalarımızı onlara tapar bulduk" demekten başka dayanak da bulamıyorlar, üstelik taptıkları heykellerin duymadığını, zarar ve fayda veremediklerini kabul ediyorlar. Geçmişlerine ve babalarına tabi oldukları için onlara itaat ettiklerini itiraf ediyorlardı (25).

---

(25) Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ, Kasasu'l-Kur'ân, Beyrut, 1985, s. 35-36.

Asıl maksatları, onları ilâh yapmak değil, onların gölgesinde kendilerini ilahlaştırmak ve herkesi kendilerine itaatkâr yapmakla dünyevî zevklerini en güzel bir biçimde yaşamaktır. Tevhid dinine karşı çıkışları ve onda kabullenemedikleri en önemli nokta ise, üzerlerine Allah otoritesinin gelmesidir. Bu da gösteriyor ki onların tevhid inancına karşı tepkileri, sadece putlar ve onlara olan inancın yıkılması değil, **zevklerine göre yaşama keyfiyetinin ortadan kaldırılma endişesidir.**

İbrahim (a.s.), kavmini hanifliğe (tevhid inancına) çağırıyordu. Haniflik, Kur'ân'da şirkin karşıtı olarak kullanılmaktadır. Dosdoğru din ve tevhid inancı anlamını ifade eder.

İNSANLARA İMAM SEÇİLİŞİ

Allah teâlâ, İbrahim (a.s.)'i çok büyük denemelerden geçirdi. Belki de hiç bir peygambere yüklemediği en ağır yükü O'na yükledi. İbrahim (a.s.) Allah teâlâ'nın yüklediği bu ağır teklifleri harfiyyen yapıp yerine getirince. Allah teâlâ O'nu insanların tevhid inancında öncül kabul edecekleri bir imam kıldı. İlahi imamet görevinin kıyamete kadar O'nun nesebinde son bulmasını istedi ve istediği gibi de oldu.

İbrahim (a.s.)'in üstünlüğünü kabul etmeyen millet yok gibidir. Araplar O'nun evlat ve mensupları olduklarını iddia ederken, yahudi, hristiyan ve müslümanlar da hep O'na tazimle üstünlüğünü kabul ederler. Bu tür bir kabul, İbrahim (a.s.)'e kadar bir başka kimseye nasip olmamıştır. Kıyamete kadar O'nun bir çok sünneti yaşanacak ve adı her an anılacaktır. O'nun bu şerefe, bir çok imtihandan geçerek ulaştığını şu âyetten öğreniyoruz: "Rab'bi bir za-

man İbrahim'i bir takım kelimeler (emirler)le sınamış, O da onları tamamlayınca, "Ben seni insanlara imam (önder) yapacağım" demişti. "Soyumdan da (önderler yap. Ya Rabbi" dedi. (Rab'bi); "zalimlere ahdim (imametim) ermez." (Onlar için söz vermedim) buyurdu." (Bakara 124)

İmam kendisine uyulan ön, öncül anlamında kullanılır (26). İmamet-i Kübra (büyük imamlık) din ve dünya işlerinde riyaset etmektir. Bunun kemâli (en olgun şekli) risalettir. İmamet İbrahim (a.s.)'e bir ahitle teslim edildi. Bu görev, O'nun zürriyetinden tevhid inancını savunanlara has kılındı. Zalimlerin buna ulaşamıyacağı ve bunda haklarının olmadığı açıkça belirtildi.

İbrahim (a.s.), yahudi ve nasara nezdinde de muteberdir. Zira Yahudiler nesep yönünden İbrahim a(.s.)'e mensuptur. Onlar bu bağdan ötürü iftihar ettikleri gibi, nasaranın da bir kısmı neseben intisab, bir kısmı da dinen nebilerinin İbrahim (a.s.) neslinden bulunmasıyla övünürlerdi. İbrahim (a.s.) Yahudilerin, Hristiyanların ve müşrik Arapların atasıdır. Bu üç milletin peygamberi nesepte İbrahim (a.s.)'de birleşmekte ve hepsi de bir kökten gelmekte ve aynı hedefe yönelmektedirler (27).

Yahudi ve Hristiyanlar İbrahim (a.s.)'ın Yahudi ve nasrani olduğunu iddia ederler. Halbuki Yahudiler Üzeyr'in, Hristiyanlar da İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmekle müşrik oldular. İbrahim (a.s.) ise aslâ müşrik olmadı. O hanif idi, yani doğru yola giden, batıl dinlerin bütününden uzaklaşıp, tevhid esasına dayalı bir dine yönelen kimsedir.

Kur'ân, İbrahim (a.s.)'in yahudi ve hristiyan değil de,

(26) Alûsi, Rûhu'l-Me'âni, Beyrut, tarihsiz, I, 375.
(27) Me'al-Enbiyâ, s. 105.

Allah'a teslim olmuş dosdoğru birisi olduğunu (Âl-i İmrân 67) açıkça ifade eder ve İslâm ümmetinin kökenini İbrahim (a.s.)'e kadar götürür. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Allah uğrunda O'na yaraşır şekilde cihad edin. O sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi. (Sizin dininizi de) babanız İbrahim (a.s.)'in dini (gibi geniş kapsamlı yaptı, daraltmadı) O (Allah) bu (Kur'ân)'dan önce(ki kitaplarda) da bu (Kurân)'da da size müslümanlar adını verdi." (Hac 78).

İbrahim (a.s.)'in hayatı ve eylemlerini konu edinen Kur'ân kıssaları her hangi bir kan bağı, ırk veya hanedana özel bir üstünlük atfetme düşüncesini kökten silip atar. Allah yalnızca salihleri destekler. Zalimlere yardım etmez. İsterse bunlar, bir peygamber soyundan ve hanedanından gelmiş olsunlar.

Her devirde bazı insanlar, Allah'ı bırakıp yöneldikleri bir takım sembolik putlar icat etmişlerdir. Bu putperestliğin bir çeşidi de Firavunlarda olduğu gibi şahıslara tapınmadır. Tapılan bu şahıslar, etraflarına hayali meziyetler ve efsaneler üretip tanrılar safına sokulan liderlerdir. Bunların sözleri sanki çürütülemez hakikatler haline getirilmiştir. **İnsanların ihdas ettiği putlardan birisi de kavmiyetciliktir.** Bu da, kavmiyeti bütün faziletlerin kaynağı kabul edip, ona birinci derecede saygı ve sevgi gösterilmesidir (28). Putlardan bir başkası da zevke ve yaşayışa göre inanma keyfiyetidir.

İbrahim (a.s.), tevhid inancını yerleştirmek ve yukarıda örneklerini sunmaya çalıştığımız putları ve her türlü şirki ortadan kaldırmak için büyük bir mücadele verdi. Mücadelesi esnasında karşılaştığı bütün güçlüklere sabırla

(28) A.g.e., s. 141.

göğüs gerdi. Asla yılgınlık göstermedi. Allah da bu duruşuna karşılık mükâfaat olarak tevhid inancına götüren yolda önderlik görevini İbrahim (a.s.)'e ve onun nesline verdi. Bilindiği gibi İsrailoğullarına gelen peygamberlerin bütünü ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) O'nun torunudur.

«İbrahim'de ve onunla beraber bulunanlarda sizin için güzel bir misal var. Onlar kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz sizden ve sizin Allah'dan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizin(n taptıklarınızı) tanımıyoruz. Bir tek Allah'a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir." (Mumtehine 4) âyetinde de ifade edildiği gibi, İbrahim (a.s.) tevhid bayrağını taşıyanlara, inanç, inancını yaşama, belâlara sabır ve tahammül, emre uyma vs. konularında örnek tutulmuştur. Örnek alacaklar için Kur'ân-ı Kerîm'i takip ederek, O'nun hayat sahnelerinden bir kaçını verelim.

BABASINA ve ONUN PUTLARINA KARŞI TAVRI

İbrahim (a.s.)'in babası, puta tapıcıların önde gelenlerinden, hattâ put yapıp satanlarındandır (29). Babasının bu hareketi İbrahim (a.s.)'in zoruna gidiyordu. Ona özel olarak nasihat etmeyi ve inkârın kötü sonucundan sakındırmayı kendine görev saydı. Ona, edep ve incelik taşıyan bir ifade ve akli delillerle, putlara tapmanın saçmalığını anlattı.

— "Kitap'da İbrahim'i de an; çünkü O çok doğru bir peygamberdi. Babasına demişti ki: 'Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiç bir şey kazandırmayacak olan şey-

(29) Kasasu'l-Kur'ân, s. 33.

lere niçin tapıyorsun?' 'Babacığım bana, sana gelmeyen bir bilgi geldi; bana uy, seni düzgün bir yola ileteyim' 'Babacığım, şeytana tapma, çünkü şeytan Rahman'a isyan etmişti'. 'Babacığım, ben sana Rahman'dan bir azabın dokunmasından korkuyorum. O zaman (sen) şeytanın dostu olursun.'"

— (Babası): "Ey İbrahim, sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer (onlara dil uzatmaktan) vazgeçmezsen andolsun seni taşlarım. Uzun süre benden ayrıl git" dedi.

— (İbrahim): "Selâm sana (esenlik içinde kal) dedi. Senin için Rab'bimden mağfiret dileyeceğim. Cünkü O, bana çok lütufkârdır. Sizden de, Allah'tan başka yalvardıklarınızdan da ayrılıyorum ve yalnız Rab'bime yalvarıyorum. Umarım ki Rab'bime yalvarmakla (sizin gibi) bahtsız olmam (istediklerimden mahrum bırakılmam)" (Meryem 41-48)

İbrahim (a.s.) babasına karşı aklî delillerle söze başladı: Görmeyen, işitmeyen, sana iyilik ve kötülük getirecek güce sahip olmayan bir cansıza niçin tapıyorsun? Daha sonra İbrahim (a.s.) sözünü nazik ifadelerle sürdürdü. İlk anda babasının görüş ve davranışını hafife alarak söze başlamadı. "Sen cahilsin, ben bilginim" diyerek cahillikle de itham etmedi. Daha açığı babasını kendisinden uzaklaştıracak bir davranışta bulunmadı.

Ne acıdır ki babası, onun sözünü keserek şöyle dedi: Tuhaf şey, Ey İbrahim, sen putlara ibadetten yüz mü çeviriyorsun? Eğer bu haline devam edersen seni taşlarım, kurtulmak istiyorsan, yaşayabilmen için, benden iyice uzaklaş, gözüme görünme.

İbrahim (a.s.), babasının tehdit ve kovmasına sadece

"esenlik içinde kal" "ben seni bağışlaması için Allah'a dua edeceğim" diyerek cevap verdi.

İbrahim (a.s.), babasına dua etti. Fakat onun Allah düşmanı olduğu ve putlara ibadetten ayrılmadığı kesinleşince, babasından ayrıldı, ondan uzaklaştı. Kur'ân bunu şöyle anlatır: "İbrahim'in babasına dua etmesi sadece ona yaptığı bir vaadden ötürü idi. Fakat onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzak durdu. Gerçekten İbrahim çok içli ve yuşumak huylu idi." (Tevbe 114)

TARTIŞMA YOLU İLE KAVMİNİ HAKKA DAVETİ

İbrahim (a.s.) babasından sonra kavmini tevhid inancına davete devam etti. Burada akıllıca bir yol tuttu. İşin başında inançlarını hafife almadığı gibi, ilahlarına hakaret te etmedi. Aksi halde İbrahim'den kaçarlar, ona düşman olurlar ve onun delillerini dinlememekte direnirlerdi. Bilakis İbrahim (a.s.), itimatlarını kazanmak ve kendi sözünün onların gönüllerinde tesir uyandırması, böylece kalblerine girip inançlarındaki hatâlı noktayı açıklıyabilmesi için inançlarını reddederek değil de, onlara kendi inançlarını hikâye ederek işe başladı. Muhalefetini hemen açığa vurmadığı gibi, kuruntularını da aşağılamadı. Üstelik sabırla onları dinledi. Yıldızın, ayın ve güneşin ilah olamayacağını aklen onlara isbat etti. . Bu tartışma Kur'ân'da şöyle anlatılır : "Üzerine gece basınca, (İbrahim) bir yıldız gördü, "Budur rabbim" dedi. Yıldız batınca "Batanları sevmem" dedi. Ay doğarken görünce "Budur rabbim" dedi. O da batınca "Rab'bim bana doğru yolu göstermeseydi elbette sapan topluluklardan olurdum." dedi. Güneş doğarken görünce "Budur rabbim, bu daha büyük" dedi. (O da) batınca dediki "Ey kavmim, ben sizin Allah'a ortak

koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben, yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim. Artık ben O'(na) ortak koşanlardan değilim. Kavmi onunla tartışmaya girişti. (O onlara) dedi ki: "Beni doğru yola iletmiş iken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Rab'bim ne dilerse o olur. Rab'bim bilgice her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ (kendinize gelip) öğüt almıyor musunuz?" (En'âm 76-80)

İbrahim (a.s.)'in yıldızlar, ay ve güneş için önce "Budur rabbim" sonra bunlar batınca "ben batanları sevmem" sözünü, Allah'ı arayış içinde tefekkür anında mı, yoksa kavmiyle münazara ettiği esnada mı söylediği konusunda bazı değişik yorumlar yapılmışsa da, bunları kavmiyle tartışırken söylediği görüşü benimsenmiştir. Diğer görüşlerin ise Yahudi ve Hıristiyanlardan geçen bir efsane olduğu ifade edilmiştir (30).

Müfessir ibn-i Kesir, İbrahim (a.s.)'ın bu sözleri bülûğa ermeden önce, Allah'ı arayışı sırasında, annesiyle kaldığı mağaradan dönerken söylediğine dair rivayetin, israiliyattan alındığını ve bu rivayetin Kur'ân âyetlerine (En'âm 51-52-76-80, Nahl 120-121) ters düştüğünü savunur (31). Müfessir Alûsî ve Kâsimî de aynı görüşü paylaşırlar ve bunu isbat sadedinde bir hayli delil ileri sürerler (32).

Büyük mütefekkir ve müfessir Fahreddin er-Razî de, bu konu üzerinde titizlikle durur. Araştırmacıların çoğunun, bu olayın İbrahim (a.s.)'in kavmini tevhid inancına

(30) İbn-i Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, Beyrut, 1969, II, 151-152.

(31) Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim, II, 151; İbn-i Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1966, I, 152.

(32) Rûhu'l-Meânî, VII, 199-200; Mehâsinu't-Te'vîl, VI, 2378-80.

davet ederken vukua geldiğinde, çocukluğunda mağaradan çıkıp gelirken bunları söylediği görüşünü reddetme konusunda ittifak ettilerini söyler. Onun görüşlerini özetle aşağıya alıyoruz (33).

1 — İbrahim (a.s.) bu olaydan önce Allahı biliyordu. Bundan önce "İbrahim babası Azer'e demişti ki: Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum." (En'âm 74) âyeti buna delildir.

2 — "Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu (büyük ve hârikulâde muhteşem varlıklarını) gösteriyorduk ki, (kudretimize) kesin inananlardan olsun" (En'âm 75) âyetinin hemen peşine "üzerine gece basınca İbrahim) bir yıldız gördü "Budur rabbim" dedi" (En'âm 76) âyeti gelmiştir. İkinci âyetin başında bulunan "felemmâ" daki "fa" harfi tertib içindir. Bu gösteriyor ki, İbrahim Rab'bini kesin bilip, O'na inandıktan sonra bu olay meydana gelmiştir.

3 — Yıldızların ilahlığını kabul etmek, icma deliliyle küfürdür. Enbiyanın küfür sayılan davranışta bulunması ise yine icma ile câiz değildir.

4 — Allah teâlâ İbrahim'i "Zira temiz bir kalb ile Rab'bine gelmiştir." (Sâffat 84), "Andolsun ki biz, önceden İbrahim'e doğru yolu bulma kabiliyetini vermiştik. Zaten biz O'nun olgun insan olduğunu biliyorduk" (Enbiyâ 51) "Allah elçilik görevini kime vereceğini bilir" (En'âm 124) âyetlerinde de görüldüğü gibi, "temiz kalb ile Rabbine gelme" "doğru yolu bulma kabiliyeti" ve "olgun insan" sıfatlarıyla nitelendirir. En aşağı derecedeki salim kalbten küfür

(33) Fahruddin er-Razi, Mefâtihu'l-Gayb, İstanbul, 1307, IV, 110-113.

beklenemezken, bu sıfatların sahibi İbrahim'den küfre ait bir söz düşünülebilir mi?

5 — Bu vak'a, İbrahim (a.s.)'in kavmiyle münazarası esnasında vukua gelmiştir. Bunun delili: Allah teâlâ'nın bu kıssayı andıktan sonra "İşte bunlar kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir. Dilediğimizi derecelerle yüceltiriz" (En'âm 83) buyururken: "kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz" diyor da "nefsine karşı kendisine verdiğimiz" demiyor. Bundan anlaşılıyor ki bu tartışma kavmiyle olmuştur. Sebeb de İbrahim'in onları tevhid inancına ve Allah'a çağırmasıdır.

6 — Bir grup: "İbrahim mağarada yıldızlar, ay ve güneş hakkında tefekküre daldığı anda bunları söyledi" diyor. Bu uydurmadır. Çünkü dedikleri gibi olsaydı, İbrahim (a.s.): "Ey kavmim ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." (En'âm 78) sözünü nasıl diyebilirdi? Zira mağarada ne kavim, ne de put vardı.

7 — Bu tartışmanın akabinde zikredilen "Kavmi O' nunla tartışmaya girişti (O onlara) dedi ki beni doğru yola iletmişken Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz?" âyetindeki tartışma, kavmin İbrahim (a.s.)'i İbrahim (a.s.)' in de kavmini görmesinden sonra vuku bulmuştur. Bu da gösteriyor ki İbrahim (a.s.)'in yıldızlar, ay ve güneş hakkında tefekküre dalışı kavmiyle bir araya gelip, onları puta tapar gördükten sonra vukua gelmiş, onların İbrahim (a.s)'i putlara ibadete çağırmalarına karşı, İbrahim (a.s.) de, onların sözünü reddetmek için "batanları sevmem" (En'âm 76) sözünü söylemiştir.

8 — Allah teâlâ'nın, İbrahim (a.s.)'in kavmine "Siz Allah'ın size (tanrı oldukları) hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben nasıl sizin (O'na) ortak koştuğunuz şeylerden korka-

rım?" (En'âm 81) dediğini nakledişi, kavmin İbrahim (a.s.)'i putlarla korkuttuğuna delâlet etmektedir. Bu sözlerin mağarada söylenmeğe uygun düşmediği ortadadır.

9 — İbrahim (a.s.)'in kesin bir tavırla "Budur rabbim" demesi caiz değildir. Bu sözü buluğa erdikten sonra söylemiştir. Fakat maksadı yıldızların ilahlığını isbat değil bilakis aşağıdaki maksatları gütmüştür.

a) İbrahim (a.s.) yıldıza tapanlarla tartışıyordu. Onların inancına göre yıldızlar onların ilahları idi. İbrahim (a.s.) onların bu sözünü kendi ifadeleriyle hikâye ediyordu ki, tekrar o söze dönebilsin de, onu çürütsün. Münazarada hasmın sözünü aynen tekrar edip sonra onu çürütmek âdettir. Ve muhatabı susturmada en etkin yoldur. İbrahim (a.s.) ilk sözüyle onları tevhide davet etseydi, belki de nefret edecek ve sözünü dinlemekten kaçacaklardı.

Yine "Budur rabbim" sözünden maksat, hasmın sözünü aynen hikâye etmek, sonra bu sözün bozukluğuna işaret eden "batanları sevmem" sözüne zemin hazırlamaktır. Bu vecih, mutemed olan bir vecihtir. Allah Teâlâ "İşte bunlar kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir" (En'âm 83) âyetiyle bu münazaraya işaret etmektedir.

b) "Budur rabbim" sözünün manası "sizin itikadınıza veya zannınıza göre budur rabbim" demektir.

c) Burada inkâr yoluyla sual söz konusudur. (Bu soru inkârî tarzdadır) Soru edatı düşmüştür. **"Bunlar mı rabbim?"** Yani hayır demektir.

d) Bu sözün başından "dediler,, hazfedilmiştir. Bu şu demektir "İbrahim budur rabbim diyorlar" dedi.

e) İbrahim (a.s.) bu sözüyle onları alaya almıştır.

f) İbrahim (a.s.), kavmiyle uzlaşma sağlamak için

böyle konuşmuştur. Taki onların inançları aleyhine bir delil getirdiği zaman onlar bunu tam bir kabul ile karşılasınlar. İbrahim (a.s.)'ın bu davranışı ile, "Yıldıza bir göz attı ve ben hastayım" dedi. (Sâffât 88) âyetinde anlatılan pozisyon aynıdır. İleride "Ben hastayım" konusu incelenecektir.

İbrahim (a.s.), bu sözlerinden içten uzak olmakla beraber, dıştan onlara muvafakat eder gibi tavır takınıyordu. Maksadı, bu yolla onların putlarını kırmaya zemin hazırlamaktı. Fahreddin er-Razi'nin dediği gibi, içten uzak olmak kaydıyla, görünüşte onlara muvafakat eder görünmek, O'na caiz olunca, bizim meselelerimizde, yani yobazlarla yaptığımız münazaralarda neden caiz olmasın? (34).

PUTLARI KIRIŞI

Babası, hakka çağrısına karşı çıkınca İbrahim (a.s.)'in, babasının inanacağına dair ümitleri kırıldı. Hakka davetine kulak asmadığı ve çağrısına uymadığı için mahcup oldu. Fakat babasından başlayan bu kabalık, sertlik ve işkence, O'nu hakka davetten alıkoyamadı. Kavminin Allah'a şirk koşmalarını, Allah'ın ötesinde putlara ibadetlerini kınamaktan geri çeviremedi. Aksine bu konuda, O'nu yok edecek büyük işkenceler, kendisini tehdit etmesine rağmen, bu bozuk inançları ortadan kaldırmaya bütün gücüyle gayret etti.

İbrahim (a.s.), kavminin tapmakta olduğu putları kırma niyetini bir müddet gizledi. Sonra onları parçalamaya karar verdi. Put kırma işi, putların kimseye bir şey yapamıyacakları konusunda, kavmine delil olarak göstermek

(34) A.g.e., IV, 112.

istediği pratik yoldu. Çünkü pratik bir delilin insan üzerinde nasihatten çok daha tesirli olduğu münakaşa götürmez bir gerçektir.

İbrahim (a.s.), istediğini gerçekleştirme fırsatını, kavminin bayramı gününe ayarladı.

Bu kavmin, her yıl bir bayram yapma âdeti vardı. Çokça hazırladıkları yiyecekleri, ibadet evinde heykellerin önünde bırakıp şehrin dışına çıkıyor, bayramlarını orada geçiriyorlardı. Dönüşte de puthanede bırakmış oldukları-nı yiyerek âlem yapıyorlardı (35).

Bir defasında bayrama çıkmaya hazırlandıklarında, İbrahim (a.s.)'den kendilerine katılmasını ve şehrin dışına çıkmasını istediler. İbrahim (a.s.) hasta olduğunu ileri sürerek onlara katılmadı. Niyeti putları kırmaktı. Onda ne bir hastalık ve ne de bir illet vardı. Fakat o rûhen hasta ve üzgündü. Kavminin Allah'a ortak koşmasından dolayı hüzünden kalbi parçalanıyor ve hırsından çatlıyordu. Zira davetine kulak asmıyor ve çağrısına aldırmıyorlardı (36).

Onlar İbrahim (a.s.)'in geri kalmasına göz yumuyorlar ve çekip bayrama gidiyorlardı. İbrahim (a.s.)'de gizlice putların bulunduğu yere gelerek bütün putları kırdı ve baltayı en büyük putun boynuna astı. Olay Kur'ân'da şöyle anlatılır. "İbrahim yolda (onların adetince) yıldızlara bir bakış baktı da: Şimdi ben hastayım (tauna tutuldum) dedi. Bunun üzerine yanındakiler ondan yüz çevirip arkalarına dönüp kaçıverdiler." (Sâffât 88-89). İbrahim (a.s.) "Ta'llahi siz dönüp gittikten sonra, ben de putlarınıza elbette bir oyun oynayacağım. dedi" (Enbiyâ 57) "Ve gizlice bir yol

(35) Abdulvehhâb en-Neccâr, Kasasu'l-Enbiyâ, Kahire, 1966, s. 37.
(36) A.g.e., aynı yer.

ile kavminin putlarının yanına vardı. Putlara (Haydi buyurunuz, şu) yemekleri yemez misiniz? Neden bana cevap vermiyorsunuz? diye istihza ettikten sonra, bunların üzerine yönelip sağ eli(ndeki iki yüzlü balta) ile şiddetli bir vuruş vurdu". (Sâffât 91-93) "Ve putları paramparça etti. Belki ona müracaat ederler diye yalnız putların büyüğünü bıraktı." (Enbiyâ 58) "Baltayı bunun omuzuna astı, müşrikler koşarak mabedlerine geldiler" (Sâffât 94) "Bu fenalığı ilahlarımıza kim yapmış? Kim yaptıysa muhakkak ki o zalimlerden birisidir, diye soruşturdular." (Enbiyâ 59) "Bu putlara bir oyun oynayacağım" diye duyanlar :

— Bir delikanlının putları (fena) andığını işittik Ona İbrahim deniliyor, dediler. Müşrikler :

— Haydi şunu yakalayıp halkın gözü önüne getiriniz. Bakalım. Olabilirki halk şahadet eder , dediler (İbrahim (a.s.) getirildiğinde)

— Ey İbrahim, bizim ilahlarımıza bu hakareti sen mi yaptın? diye sordular. O da :

— Onların şu (omuzu baltalı) büyüğü (cüce putlara neye tapılıyor? diye kızarak) yapmıştır. Hele bir kere (şu yerde serilen küçük) putlara sorunuz eğer dile gelir, cevap verirlerse (doğrusunu öğrenmiş olursunuz) dedi. Nihayet müşrikler vicdanlarına müracaat ederek birbirlerine:

— Doğrusu siz haksızsınız, dediler. Sonra başları da aşağı getirildi de

— Sen hakikaten bilirsin ki bu nesneler söz söylemez. diye itiraf ettiler. İbrahim :

— O halde siz, Allah'tan başka size hiç bir faydası dokunmayan, zarar da veremeyecek olan şu putlara mı tapıyorsunuz? Yuh sizlere ve Allah'tan başka taptıklarınıza. Hâlâ akıllanmıyacak mısınız? dedi. (Bütün bu vakıalar Nemrut'a kadar bildirildi. Saray erkânı halka hitaben)

— Siz bir iş görmek istiyorsanız, bu adamı yakınız da ilahlarınızın öcünü alınız, dediler. (Ve hakikaten ateşe attılar) biz de ateşe :

— Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol, dedik. Müşrikler İbrahim'e bir zarar vermek istemişti. Biz de onları daha çok hüsrana ve ziyana düşürdük ve İbrahim'i (ateşten) kurtardık ve (kardeşinin oğlu) Lût ile beraber (Irak'tan) o, âlemlere mübarek kıldığımız toprağa (Şam'a) gönderdik." (Enbiyâ 60-71).

Burada bir kaç hususa değinmeden geçemeyeceğiz. Yukarıdaki âyetlerde görüldüğü gibi, İbrahim (a.s.), bayram yerine davet edildiği zaman "Yıldızlara göz attı, ben hastayım dedi" (Sâffât 88-89) sözü ile dönüşte putların kırıldığını gören topluluk, İbrahim a.s.)'e "İbrahim, tanrılarımıza sen mi yaptın bunu" dediklerinde "hayır" dedi, "İşte şu büyükleri yapmış" (Enbiyâ 62-63) sözlerini ve İbrahim (a.s.)'in Mısır kralından dolayı hanımı için "kız kardeşimdir" ifadesini ele alıp, bunlarla İbrahim (a.s.)'in üç kez yalan söylediği kanaatine vararak çeşitli yorumlara girişen müfessirler az değildir.

Bu konuda onları destekleyen sahih hadisler de yok değildir. Örnek olması bakımından Buhârî'nin naklettiği iki ayrı hadisi (37) birleştirerek buraya alalım.

Ebû Hüreyre radiyallahü anh'den rivayet olunduğuna göre Resûlullah (.s.a.v) şöyle buyurmuştur:

— İbrahim aleyhi-s salatü ve's selâm üç defa, bundan ikisi (kendisine ait bir sebeple değil) münhasıran te'vil ile (ve başka manaya çevirerek) yalan söylemiştir. Aziz ve

(37) Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, Ankara, 1969, VI, 518-519; IX, 114-115.

Celil olan Allah'ın zâtı ve rızası için, birisi (putperestlere): hakikaten ben hastayım demesi, öbürüsü de belki putların şu büyüğü bu işi işlemiştir, demesi. Resûlullah (üçüncüsü için de şöyle) demiştir: İbrahim günün birinde (bir kadın güzeli olan zevcesi) Sâre ile beraber ansızın Cebabire'den azılı bir zâlim (olan Mısır veya Erdun melikinin bulunduğu şehr)e uğrayıvermiştir. (Adamları tarafından) Melik'e:

Şehre bir misafir kişi gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır, diye haber verildi. Zalim melik İbrahim'e haber gönderdi. Geldiğinde Sâre'den bahsederek :

— Bu kadın kimdir? diye sordu. Hz. İbrahim,

— (Din cihetinden) kız kardeşim dedi. Sonra İbrahim, Sâre'nin yanına gelerek,

— Sakın sözümü tekzip etme; ben bunlara senin için kız kardeşimdir, dedim. Allah'a yemin ederim ki: yer yüzünde (bizim iman ettiğimiz esaslara) benden senden başka iman eden hiç bir kişi yoktur, buyurdu. Ve Hz. İbrahim Sâre'yi Melik'e gönderdi. (Saraya varınca) Melik Sâre'ye kıyam etti. Sâre de hemen abdest alıp namaza durdu. (Namazı müteakip):

— Ya Rab ben sana ve senin peygamberine iman ettimse, ben kadınlığımı zevcimden başkasına karşı ebedi muhafaza eyledimse, benim üzerime şu kâfiri musallat etme, diye dua etti. Herifin derhal nefesi boğuldu. Horlamaya hattâ ayağıyla yere vurup debelenmeye başladı. Ebû Hüreyre (devamla) demiştir ki Sâre :

— Allah'ım! Eğer bu herif ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, di(ye endişe göster)di. Bunun üzerine masru' sar'asından ıtlak edildi. Sonra Melik Sâre'ye (ikinci bir defa) taarruza kalkıştı. O da derhal abdest alıp namaza durdu sonra :

— Allah'ım, Ben sana ve senin peygamberine iman ettimse ben kadınlık şerefimi zevcim müstesna olmak üzere herkese karşı siyanet eyledimse, şu kâfiri üzerime musallat etme, diye dua etti. Herifin derhal nefesi tıkandı. Horlamaya, hattâ ayağıyla yere vurup debelenmeye başladı. Ebû Hüreyre (rivayete devam ederek) demiştir ki, Sâre :

— Ya Rab, bu herif ölürse, bunu bu kadın öldürdü, denilir, di(ye endişe izhar eyle)di. Bunun üzerine masru' sar' asından ikinci yahut üçüncü (defa) da ıtlak edildi. Bunun üzerine Melik saraydaki yakınlarına:

— Size bana (insan değil) muhakkak bir şeytan göndermişsiniz. Bu kadını İbrahim (a .s.)'e geri gönderiniz. Hacer'i de Sâre'ye veriniz, dedi. Müteakiben Sâre İbrahim (a.s.)'e dönüp geldi. Ve ona (hikâye-i hal ederek):

— Anladın mı zevcim, Allah kâfiri tezlil etti. Bir cariyeyi de hizmetçi verdi, dedi.

"Yıldızlara göz attı. Ben hastayım dedi" sözüyle ayrıca İbrahim (a.s.)'in kehânet yoluyla hasta olduğunu söylediğini, kavmi de kehânet ilmine yabancı olmadığı için, bu sözü gerçek kabul edip İbrahim'i hemen kendi haline bıraktıklarını uzun uzun anlatır dururlar. Biz fazla teferruata dalmadan, büyük müfessir İbn-i Kesîr ve ona tabi olan bazı müfessirlerin bu konudaki en doğru saydıkları rivayetleri ve sahih yorumlarını buraya almakla yetineceğiz. Böylece önemli bir konu açıklık kazanmış olacaktır.

Ancak şu hususu öncelikle belirtelim ki "Yıldıza göz attı" ifadesi, arap dilinde hakiki anlamda kullanılmayan bir deyimdir. Düşünce ve tefekküre dalan bir adama arap: "Nazara fi'n nücûmi"="Yıldıza göz attı" veya "Nazara fil emri"="İşe baktı" der. Maksadı, kişinin işe veya yıldıza bakması değil, düşünceye dalmasıdır. Buna göre âyetin anlamı: "Kavmi İbrahime bayrama çıkalım deyince, düşün-

ceye daldı ve hastayım" (Sâffât 88) dedi. Şeklinde olur. (38) İfadenin arap dilindeki manası böyle olunca, bundan ilm-i nücûma dair bir anlam çıkarmak, yersiz bir zorlamadır. Çünkü bu iddiayı doğrulayıcı sahih bir rivayet de yoktur.

Müfessir İbn-i Kesir "Ben hastayım" âyetine şöyle bir yorum getirir: İbrahim (a.s.), onlar bayrama gittiğinde şehirde kalmak için, "Ben hastayım" demiştir. Maksadı, kavmi bayram için şehrin dışına çıkınca, onların putlarıyla başbaşa kalıp, onları kırmaktı. O, hastayım demekle, gerçekte sözün doğrusunu söylüyordu. Hastalığı, kavmini batıl inançlardan alıkoyamaması ve Allah'ın emrini gereğince yerine getirememe endişesinden ötürü, ruhen sıkıntı içine düşmüş oluşuydu. Kavmi de, kendi inanç ve yaşayışlarından ötürü, İbrahim'in ruhen hasta olduğunu çok iyi anlıyorlardı (39).

İbn-i Kesir, ayrıca şunları söylüyor: İbn-i Cerîr'in naklettiği: "İbrahim (a.s.) üç yalan dışında yalan söylemedi. Bunlar, "Ben hastayım" (Sâffât 88), "Hayır dedi, işte bu büyükleri yapmış" (Enbiyâ 63), (Hanımı Sâre için Mısır kralına karşı)" o kız kardeşimdir" hadisi, sahih hadis kitaplarında ve sünenlerde mevcuttur (40). Fakat bu sözler, -söyleyeni yerilen- hakiki yalan cinsinden değildir. Bunlara mecazi açıdan "yalan" adı verilmiştir. Aslında bunlar şer'i ve dini bir maksattan ötürü, yapılan "tariz" kabilindendir.

Ta'riz, zikredilen (anılan) bir şeyin, zikredilmeyen bir

(38) Lisânü'l-Arab, V, 217; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 13; Rûhu'l-Meâni, XXIII, 102.
(39) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, IV, 13.
(40) Tecrid-i Sarih, VI, 517.

başka şeye delalet etmesidir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Ta'riz, bir tarafı gösterip diğer tarafı kasdetmektir.

Aslında tariz ifade eden bir söz, mana itibariyle açıktır (41). Fakat kasdedilen şey başkadır. Tarizli bir sözden ne kasdedildiği karinelerle bilinir. Buna şöyle bir misal verebiliriz. Birisini ziyarete gelen bir muhtacın, ziyaretinde bulunduğu adama, "halinizi sormaya geldim" şeklinde bir ifadede bulunması tarizdir. Aslında bu sözde anlaşılmayan bir taraf yoktur. Fakat burada asıl maksat ziyaret değil, bir şey talep etmektir. Buna karine de, söz sahibinin yoksul olmasıdır.

Bazı durumlarda tariz, açık ifadeden daha tesirli ve edebe daha muvafık düşmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de tariz ifade eden âyetlerin bulunduğu bir gerçektir (42).

Tarizli sözün etkinliği yanında, tarizde bulunan kimse için rahatlama da söz konusdur. "Tarizlerde yalan gibi görünen sözden ötürü, genişlik ve rahatlık vardır" (43) hadisi buna delildir.

Şehristanî'nin de dediği gibi, İbrahim'in putları kırma işini büyük puta yüklemesi, muhataplarını susturmada takip ettiği etkili bir metoddur. Yoksa İbrahim (a.s.) -haşa- yalancı değildir (43).

Müfessir Alûsi, yukarıdaki hadiste geçen ve yalan zannedilen İbrahim'in "Ben hastayım", "İşte şu büyükleri yapmış", "O kız kardeşimdir" sözlerinin tariz kabilinden olduğunu söyler ve bunlara peygamberimiz'den şu örneği

(41) ez-Zerkeşi, el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân, İse'l-Bâbi'l-Halebi ve şürakâuhû, 1391/1972, III, 311; es-Suyûti, el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır, 1370/1951, II, 48.
(42) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 13.
(43) Mehâsinu't-Te'vil, VI, 2383-85.

verir: Peygambergamberimiz'in hicreti esnasında birisinin "bu adam kimdendir" sorusuna "sudan"dır. Şeklindeki cevabı tariz türündendir. Resûlullah bu sözüyle, zatının yaratılış maddesini kasdederek kendisini ele vermekten korumuş, soran da kabilesinin açıklandığını sanmıştı. Bu tür şeyler, gerçekte yalan sayılmazlar (44).

Kâmil Miras, İbrahim (a.s.)'ın hanımı Sâre için söylediği bu söz üzerinde bir hayli durmuş ve neticede İbn-i Cevzî'nin görüşünün isabetli olduğuna dikkati çekmiştir. Bu izahı aynen aşağıya alalım :

"Bu hadiste ulema için işkâli mucip (çözülmesi zor bir) cihet varsa, O da Hz. İbrahim'in Cenâb-ı Sâre'ye kardeşim demesidir. İbn-i Cevzî, bu mesele daima içimi sıkardı. Ve derdim ki: Hz. İbrahim kadınından hemşire ile tevriyede nasıl bir fayda mülâhaza etti? Zalim bir şahsa karşı kadınım veya hemşirem demenin ne tesiri olabilir? Hattâ zevcem demek daha münasipti. Çünkü hemşirem deyince, haydi bunu bana tezvic et, demesi ihtimali daha kuvvetli idi. Zevcem deyince, zalimin bir şeriata mu'tekid olması ve bu cevap üzerine sukût etmesi umulurdu. İbn-i Cevzi; «Bu düşünce benim gönlümü bu zalim Melik'in ve tebeasının mecûsi olduklarını öğreninceye kadar sıktı. Mecusilerde bir kız evlenince, bunun kocası kardeşi olur ve kendisine kardeş denilmesine başkalarından ziyade hakkı bulunurdu. Hz. İbrahim bu Cebbarın kendi şeriatı lisanını isti'mal ederek ismetini muhafaza etmek istemiştir. Ve hakikaten İbn-i Cevzî'nin bu mütâlaası, bu babda serdedilen tevcihlerin hepsinden ziyade isabetlidir. Yalnız bunda mucibi iştibah olan bir cihet, mecus mezhebinin müessisi olan Zerdüşt'ün, tarihen zaman-ı İbrahim'den sonra olmasıdır. Buna da şöyle cevap veriliyor. Her kavmin mezhe-

(44) Rûhu'l-Me'âni, XXIII, 101.

bi, kendinden mütekaddim zamanlarda hükümran olan bir takım usûl-ü kadîmeye bina kılınmıştır. Bu İran şairi Zerdüşt'ün de, mezhebini böyle kadîm esaslar üzerine kurmuş olduğu kabul edilmelidir, deniliyor (45)."

MUHAKEMESİ ve ATEŞE ATILIŞI

Bir toplum ilahî otoriteyi reddedip kendileri gibi aciz varlıkları hükümran kabul etmeye başlayınca, o toplumda sıhhatli düşünce ve makul hareket beklenemez. Görüldüğü gibi Babil halkı, Kralları Nemrud'la birliklikte yıldızları, gezegenleri ve semavî cisimleri temsil eden heykeller yaparak onlara tapıyor, bu da yetmiyormuş gibi, Nemrûd: "İtaat edeceğiniz bir ilah da benim" deyince, ona da tereddütsüz itaat edebiliyorlardı.

İbrahim (a.s.), işte bu kadar adileşmiş, doğru düşünebilme yeteneğini kaybetmiş, doğruların eğri, eğrilerin doğru kabul edildiği bir toplulukla karşı karşıyadır. Babası da putperestlerin safında yer almış -toplumun baskısı yetmiyormuş gibi- o da oğlunu tehdit altında bulundurmaktadır.

İbrahim (a.s.), Kur'ân'da anlatıldığı üzere bütün aklî ve naklî delilleri ileri sürerek, gece-gündüz kavmiyle mücadele eder, fakat hakikatı onlara bir türlü kabul ettiremez. Yapılan heykellerin ilah olamıyacağını bir kerre de pratik delille göstermek ister ve onları kırmaya karar verir. Maksadı, putların güçsüz olduğunu, kimseye zarar ve fayda veremediklerini göstermektir.

Putların kırıldığını gören halk, İbrahim (a.s.)'in kırdığını tesbit edince, bunu putlara ve kendilerine karşı iş-

(45) Tecrid-i Sarih, VI, 521.

lenmiş büyük bir cinayet kabul ederek, İbrahim (a.s.)'i hapsettiler. Sonra bir araya gelerek ona nasıl bir ceza vereceklerini tartıştılar.

Hükümet erkânı ve halk, İbrahim (a.s.)'e karşı delillerle karşılık vermekten aciz kalınca, onu öldürmeyi, vücudunu ortadan kaldırmayı düşündüler. Uzun müzakerelerden sonra "Onunla mücadeleyi terkedin. O sizin arzunuzun zıddını getiriyor. İsteklerinizin aksini tercih ediyor" (46) dediler. Ve işkencenin en şiddetli cihetini seçerek, yakılmasına karar verdiler. Bunu şu âyetten öğreniyoruz: "Onu yakın, tanrılarınıza yardım edin. Eğer bir iş yapacaksanız, dediler" (Enbiyâ 69). Ve onu tutuşturmuş oldukları o meşhur büyük ateşin ortasına attılar.

Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadiste, İbrahim (a.s.)'in ateşe atılınca, "Hasbünallah-ü ve ni'mel vekil = Allah bana yetişir, O ne güzel vekildir." (47) Ebû Ya'la ve İbn-i Hişâm'ın rivayet etiği bir hadiste de "Allah'ım sen gök yüzünde teksin; ben de yer yüzünde sana ibadet eden olarak tekim. Senden başka hiç bir ilah yoktur. Noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu ikrar ederim (haykırırım). Bütün övgüler, bütün mülk ve saltanat sana aittir. Hiç bir ortağın yoktur" (48) dediği rivayet edilir.

İbrahim (a.s.), bu ruh, bu inanç ve bu teslimiyet içerisinde ateşe girerken, Cenâb-ı Hak da mükâfatını peşinen verir ve "Ey ateş, İbrahim'e serin ve selâmet ol" (Enbiyâ 69) buyurur.

---

(46) Nazmu'd-Durer, XII, 444.
(47) Tecrid-i Sarih, XI, 67.
(48) Mefâtihu'l-Gayb, VI, 165; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 184; Nazmu'd-Durer, XIII, 444, Rûhu'l-Me'âni, XVII, 68-69.

İbrahim (a.s.)'in yeryüzünde o gün tevhid inancında olan tek insan oluşu, tek olduğunu kendisinin de itiraf edişi, tek olmasına rağmen tevhid inancını yaymak için verilen görevi yerine getirmede tereddüt, korku, endişe ve bıkkınlık duymadan davetine devam edişi, ateşin içinde dahi Allah'a güvenip, On'dan başka bir otoriteyi kabul etmediğini haykırışı; hem dikkati çekiyor, hem de gerçekten Allah dostluğuna layık olduğunu ortaya koyuyor ve geriden gelenlere de, Allah dostluğu için bu metanetin gösterilmesinin şart olduğu dersini veriyor.

Ateşin parıltısı kaybolup alevleri sönünce, İbrahim'i sıhhatli ve afiyet içinde, sağ-salim buldular. O'nu isten pastan lekesiz görünce, bu duruma şaşırdılar, kurtuluşundan dolayı şaşkına döndüler. Yadırgayarak onun yanlarını çevirdiler. Başarısızlıklarından ötürü büyük bir mahcûbiyet içerisinde, halkın gözüne görünmemeye çalıştılar. "O'na tuzak kurmak istediler. Biz de (onların tuzaklarını boşa çıkardık) onları alçak düşürdük" (Sâffât 98) âyetinde de anlatıldığı gibi, Allah onların tuzağını tersine çevirdi.

Bu büyük mûcize ile, onu seyreden insanlar şaşkına döndürüldü. Nerede ise bağlarını İbrahim (a.s.)'e teslim edip, ona tabi olmada ittifak edeceklerdi. Fakat bazıları, dünyanın nimet ve şerefini tercih ederken, bazıları da kâfir ve inkârcıların işkencesine uğramaktan korktular (49). Bundan dolayı karısı Sâre ve kardeşi oğlu Lût(a .s.)'un haricinde, kimse İbrahim (a.s.)'e inanmadı.

İBRAHİM (A.S.) ve NEMRÛD

Bâbil krallarından biri olan Nemrûd, ilahlık davasında idi (50). Hz. İbrahim'in kavmini şaşkına döndüren, ateşin

(49) Kasasu'l-Kur'ân, s. 41-42.
(50) el-Bidâye, I, 148; A.g.e., I, 149.

yakmaması haberi Nemrûd'a ulaşınca, onun azgınlığı iyice arttı. Sarayına yangın düştü. Hz. İbrahim'i yanına çağırdı (51). İbrahim (a.s.) oraya gelince, gözünü ona dikti ve şunları söyledi: "Uyandırdığın bu fitne, alevlendirdiğin bu ateş ve kendisine çağırdığın bu ilah nedir? Benden başka rab, benim dışımda itaat ve ibadete hak kazanan bir ilah mı tanıyorsun? Benim üstümde bir makama sahip olan, şanı şanımdan yüce olan kimmiş? İşleri nasıl düzenlediğimi ve idare ettiğimi görmüyor musun? Buyruğum geçerli, kararım kesindir. Halk umudunu bana bağlamıştır. Gönüllerini bana vermişlerdir. Bana karşı çıkan birini bulabiliyor yahut benden ayrılan birini görebiliyor musun? Niçin onların ilahlarına karşı çıktın ve onların topluluğundan ayrı düştün? Kendisine çağırdığın Rab'bin nedir? İbadetine teşvik ettiğin ilahın kimdir? Şeklinde sualler sordu. O da, Rab'binin öldüren, dirilten, yani hayatı başlatan ve bizzat yok eden bir varlık olduğunu söyledi. Nemrûd da "Ben de diriltir ve öldürürüm" (Bakara 258) dedi. İbrahim (a.s.): "nasıl?" diye sordu. Nemrûd "ölümü hak etmiş iki adamı tutar birini katlederim, böylece ben de öldürmüş olurum. Diğerini de bağışlarım onu da diriltmiş olurum" deyince İbrahim (a.s.) Nemrûd'un mantıkdan yoksun bu sözü üzerine münazara etmedi ve münakaşayı kesmek için onu susturabileceği daha kestirme bir yolu takip edip şöyle dedi: "Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de batıdan getir" deyince, o kâfir apışıp kaldı. Olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Allah kendilerine hükümdarlık verdi diye (şımararak) Rab'bi hakkında İbrahim'le tartışanı görmedin mi? İbrahim "Benim Rab'bim O'dur ki yaşatır, öldürür" demişti "Ben de yaşatır, öldürürüm" dedi. İbrahim: "Allah güneşi doğudan batıya getirir, sen de onu batıdan getir." deyince, inkâr

(51) Kasasu'l-Kur'ân, s. 42.

eden o kâfir (Nemrûd) şaşırıp kaldı. Allah zalim toplumu doğru yola iletmez" (Bakara 258)

Nemrûd, kendi saltanatını İbrahim'in yıkmasından, tahtını dağıtmasından son derece korkuyor, fakat düşmanlığını açığa vurmaktan da çekiniyor ve kinini saklama mecburiyetinde kalıyordu. Bir taraftan da onun başına bir belânın gelmesini ve intikâm için elverişli bir ortamın doğmasını bekliyordu. Bu arada halkı İbrahim (a.s.)'den uzaklaştırmak ve O'na tabi olmalarını önlemek için gözcülerini salmıştı. İbrahim (a.s.)'i daima kontrol altında tutuyordu. **Her toplumda halkı hakka çağıranların sıkıştırıldığı ve rahatsız edildiği gibi, İbrahim (a.s.) de tedirgin edildi** (52)

Tâğutun örneklerinden biri de beşer olma sıfatının vermiş olduğu korkaklığı ve acziyeti beraberinde bulundurmasına rağmen "ben diriltirim ve öldürürüm" diye Allah ile rekabete kalkışan kâfirdir. Bir mü'min, böyle bir azgına yağcılık yapmak şöyle dursun, ona layıkıyla haddini bildirir ki, bu, Allah'ın bir lütfudur. Allah'a **imanı olmayanlar, bu gibilerinin yanında tirtir titrerken, görüldüğü gibi İbrahim (a.s.), onu susturmuştur.** Bundan şu anlaşılıyor ki, **kâfir kral olabilir ve fakat bir kimse kral olmakla doğruyu görmüş olamaz.** Bu tablo Allah'ın iman edenlere yardımını ve bir mü'minin tâğuta karşı nasıl davranmasının gerektiğini açıklamaktadır (53).

Babası, kavmi ve Nemrûd'un doğru yola gelmeyeceği iyiden iyiye anlaşılınca, İbrahim (a.s.), çağrısını başka topluluklara yapma maksadıyla, burasını terketme mecburiyetinde kaldı. Çünkü İbrahim (a.s.) adım adım takip edi-

(52) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 43-44.
(53) Hak Dini Kur'ân Dili, II, 878.

lip, kendisine uyulmasını önlemek için, halk daimi olarak kontrol ediliyor. İbrahim (a.s.)'den uzaklaştırılıyor ve tehdit altında tutuluyordu. Böylece İbrahim (a.s.)'ın, eli kolu bağlanmış ve sözleri etkisiz bırakılmıştı. Artık burada kalması, günlerini boşa geçirme anlamına gelebilirdi.

Bizce bilinmeyen, hikmetini ancak Allah'ın bileceği bir sebepten ötürü, İbrahim (a.s.) Allah'ın emriyle Bâbil ülkesini terketti ve Harran'a gelerek bir müddet orada kaldı. Kardeşi oğlu Lût (a.s.) ve pek az bir grup hariç, Harran halkı, İbrahim (a.s.)'in davetine kulak asmadığı için, burası da onu sıktı. Buradan da göç etmeğe karar verdi (54). Kur'ân bu olaya şöyle işaret eder: "(İbrahim) dedi ki ben Rab'bime gideceğim. O beni doğru yola iletecek" (Sâffât 99) "Bunun üzerine Lût (a.s.), ona inandı ve (İbrahim, kavmine) dedi ki "Ben Rab'bim(in emrettiği yer)e göç edeceğim. Çünkü O, (mutlak) galiptir, hikmet sahibidir" (Ankebût 26)

İbrahim (a.s.), karısı ve yeğeni Lût ile birlikte Harran' dan Filistine hicret ederek orada yerleşti. Lût (a.s.) da oradan Sadom'a gitti.

İbrahim (a.s.), kıtlık bir senede yiyecek temini ve tebliğ için Mısır'a gitti. Bir müddet sonra tekrar Filistin'e döndü (55). Bir ara Mekke'ye gitti ise de, Filistin'de hayatını sonuna kadar sürdürdü.

AİLESİNE KARŞI TAVRI

İbrahim (a.s.), hanımı Sâre ile Mısır'a gidince, Firavun'un Sâre'yi sarayına celbettiğini, ona saldırdığını, fakat

(54) Me'al-Enbiyâ, s. 121.
(55) A.g.e., aynı yer.

ilahi yardım sayesinde buna muvaffak olamadığını, içine korku düşen Firavun'un, Sâre'yi geri gönderdiğini, Hâcer'i de ona hizmetçi olarak verdiğini yukarıda anlatmıştık.

İbrahim (a.s.), yanında Sâre ve onun Hâcer ismindeki hizmetçisi ile birlikte Mısır'dan Filistin'e döndüğünde, canı bir çocuk istiyordu. Kendisine salih bir oğul vermesi için Allah'a şöyle dua etti: "Rab'bim bana iyilerden (bir çocuk) ver" (Sâffât 100)

Hanımı Sâre, kocasının bu isteğini hissetmiş olacak ki, Hz. İbrahim'e: "Allah beni çocuktan mahrum etti. Hizmetçim Hâcer ile evlenmeni münasip görüyorum. Belki Allah, sana ondan bir çocuk ihsan eder" dedi.

Hz. İbrahim Hâcer ile evlendi. İsmail adında bir oğlu oldu. Bir müddet sonra Sâre'den de İshak dünyaya geldi. Bunun üzerine Sâre, Hâcer'den olan çocuğun kendi çocuğu ile beraber Hz. İbrahim'in mirasına sahip olmasını istemedi ve İbrahim (a.s.)'den Hâcer'i çocuğuyla birlikte evden uzaklaştırmasını istedi. İbrahim (a.s.)'da onu Mekke'ye götürdü (56). Olay Buhârî'nin İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle anlatılır:

"... İbrahim Hâcer'le evlenip İsmail doğduktan sonra, onu emzirmekte olduğu bu oğluyla beraber (Sâre'nin taarruzundan korunmak için Şam'dan çıkıp Mekke'ye) geldi. Nihayet Hâcer'le İsmail'i, Mescid-i Harâm'ın (bugün bulunduğu yerin ve mescidin) yüksek bir mahallindeki zemzem kuyusunun yukarısında, bir ağacın yanına bıraktı. O tarihte Mekke'de hiç himse yoktu. Hattâ içecek su da yoktu. İşte İbrahim, bu ana oğulu buraya bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu (Meşin) bir dağarcık, içi su dolu kırba bıraktı. Sonra İbrahim'in kendi, (Şam'a) gitmek üzere dön-

(56) el-Bidâye, I, 154.

dü. İsmail'in annesi Hâcer, bir müddet peşi sıra onu takip etti de :

"— Ey İbrahim, bizi bu vadide bırakıp de nereye gidiyorsun? Öyle bir vadi ki, ne görüp görüşecek var, ne de başka bir hayat eseri var. (Vahşet-âbâd yer)" dedi. Hâcer bu sözlerini tekrar ettiyse de İbrahim ona dönüp bakmadı. Nihayet Hâcer O'na

— (Bizi buraya bırakmağı) Allah mı sana emretti? diye sordu. İbrahim :

— Evet Allah emretti, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâcer :

— Öyle ise (Allah bize yetişir). O bizi korur bırakmaz, dedi. Sonra (Kâbe'nin yerine) döndü. İbrahim de ayrılıp gitti. Ta Mekke'nin üstündeki "seniyye" mevkiinde, görülmeyecek bir yerde bulununca, yüzünü Kâbe'ye döndürdü, sonra ellerini kaldırarak şu kelimelerle dua etti de :

— Rab'bim! Zürriyetimden bir kısmını (İsmail ile onun soyunu) ekin bitmez bir vadide Sen'in, taarruzu Haram olan Beyt'inin yanına iskân ettim. Nastan bir kısım kimseleri, (namaz kılmak için) zürriyetimin bulunduğu bu yere doğru meylettirip, heveslendir. Ve onları her nevi meyvalardan merzuk et. Gerektir ki sana şükrederler, dedi." (İbrahim 37) Ve doğruca Filistine gitti (57).

Hâcer ve miniçik süt çocuğunun, susuz, bitkisiz ve kimsesiz vadiye görülüşü, basit sebeplere bağlanamaz. Beytullah'ı tekrar yapma görevi İbrahim (a.s.)'e verilmiş. İbrahim (a.s.)'in torunu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Mekke'de zuhur edeceği ezelde takdir edilmiş ve bundan ötürü de

(57) A.g.e., I, 154.

Cenâb-ı Hak'kın iradesi, Hâcer ve oğlu İsmail'in Mekke vadisine götürülmesi yolunda tecelli etmişti.

Nemrud gibi bir zalimin zulmünden ve ateşten kurtulan İbrahim (a.s.)'in Allah'a itimad ve güveni sonsuzdu. Bu bakımdan ailesini, süt çocuğu ile birlikte o ıssız vadiye götürmek ve orada yerleştirmekten endişe etmedi. Yalnız bazı ihtiyaçlarını temin konusunda Rab'bisine istirhamla, bir babanın ailesine ve çocuğuna lâzım olan şefkat icabı, gerekli vazifeyi eda ederek, çocuklarının rızıklandırılmalarına, dünya ve ahirette mesut olmalarına dua etti.

OĞLUNU KURBAN EDİŞİ

Çocuğa düşkün olan ve uzun zaman sonra kendisine çocuk ihsan edilen İbrahim (a.s.), ihtiyarlık çağındaydı. Bu çocuk onun canıydı, hayatının ümidi, adının mirascısıydı. Allah O'nun imanını ölçmek, emrine itaat derecesini görmek için bir başka imtihanla karşı karşıya getirdi. O da İsmail'in kurban edilme emriydi. O, bu emri, bir ara Filistin'den Mekke'ye gittiğinde orada gördüğü bir rüyada almıştı.

İbrahim (a.s.), -kalbi üzüntüden nerede ise parçalanacak bir vaziyette- bu kritik meseleyi oğlu İsmail ile görüştü. İsmail artık koşup-oynayacak çağa gelmişti. İsmail O'na şu cevabı verdi: -Ey babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın (58).

Kalem, Allah yolunda canını feda etmede mutlak rızayı temsil eden bu sözün taşıdığı büyüklüğü tasvirden acizdir. İki yönden fedakârlık... Babanın çocuğunu, çocuğun da kendini feda etmesi.

Bu insanlık tarihinde en değerli ve en yüce iman tab-

(58) Fazla bilgi için bkz. Tecrîd-i Sarih, IX, 120.

losudur. **İman; dillerin geveledi̇ği kuru bir iddia değildir. İman; her hangi bir zamanda üzüntülere karşı avunma da değildir. Bilakis, İman;** emir ve tavsiyelerle amelde toplanan **Allah iradesine tam manasıyla teslim olmak ve onun yolunda her değerli şeyi feda edebilmektir.**

Mal, evlat, makam, mevki ve kadının, insan sevgisini celbettiği, her şeye tercih edildiği ve hattâ insanın Allah'dan gayrı tanrıları haline geldiği bir zamanda, bu derse ne kadar da muhtacız. İnsan, dünyanın geçici süslerine takılıp kaldığı ve varlığının sebebi, devamının kaynağı olan ebedî hakikati terkettiği zaman ne kadar da küçülmektedir.

Bütün insanlara örnek teşkil edecek bu tablo, Kur'ân'da şöyle canlandırılır: "O'na (İbrahim'e) halim bir çocuk müjdeledik. (Çocuk) O'nun yanında koşma çağına erişince (İbrahim O'na) "Yavrum, dedi ben rüyada görüyorum ki seni kesiyorum, (düşün) bak, ne dersin?" (Çocuk) babacığım, sana emredileni yap. İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. İkisi de böylece (Allah'ın emrine) teslim oldular ve (İbrahim, kurban etmek için) O'nu alnı üzerine yıktı. Biz O'na "İbrahim" diye seslendik. "Sen rüyayı doğruladın. İşte biz güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız." Gerçekten bu apaçık bir imtihandı. Ve fidye olarak O'na büyük bir kurbanlık verdik. Sonra gelenler arasında O'na (iyi bir ün) bıraktık. (İleride gelecek nesiller) İbrahim'e selam olsun (diyeceklerdi)." (Sâffât 101-109)

Hasılı **O, kalbini ilim ve anlayışa, dilini delil ve isbata, vücudunu ateşe, ailesini çöle, çocuğunu kurbana, malını fakirlere ihsana teslim ve tahsis ederek, kulluk ve nübüvvet görevinde kahramanlığını isbattan sonra** "namımı yaşat" (Şuarâ 84) şeklinde tazarru ve niyaz eylemiş, **Allah teâlânın lütuf ve keremine ermiştir.**

Görüldüğü gibi, İbrahim (a.s.)'in kendisinden sonra gelecek bütün ümmetlere örnek ve önder seçilmesine sebep olan **en önemli faktör**, O'nun **Allah'a teslimiyeti ve** Allah'ın **verdiği görevi harfiyyen yerine getirebilmek için** önüne **çıkan engeller,** onu **ölüme götürecek nitelikte olsa bile,** bu uğurda **canını tereddütsüz feda edebilmesidir.** Yukarıda O'nun değişik bazı hayat sahnelerinden sunduğumuz örnekler bunun şahididir. Ancak O'ndaki bu islâmi ruh ve heyecanı sağlayan ve devam ettiren **manevi bağların en önemlilerinden biri de, her an Allah'a dua ile O'nu aklından çıkarmamasıdır. Daima Allah ile beraber olması ve bütün başarının O'ndan gelecek yardımla sağlanabileceğini unutmamasıdır.** Daha açığı: her an kendisini Allah'la beraber hissedip, O'nun ötesindekilerini terkedebilmesidir. Söz buraya gelmişken biraz da bu büyük önderin Allah'a dua ederken neler istediğini, ruhunda nasıl bir fikir taşıdığını görelim.

İBRAHİM (A.S.)'İN DUASI

Dua, çağırmak manasına mastardır. Duanın hakikatı, kulun rabbisinden lütuf, ihsan, iyilik ve yardımı yalvararak ve sızlanarak istemesidir (59).

Dinimizde dua, ibadetin özü olarak bilinir. Dua, kişinin imanının, Allah'a kulluğunun, emirlerine boyun eğişinin ilk belirtisidir.

Kur'ân, bize İbrahim (a.s.)'in dilinden dökülen bazı duâları haber vermiştir. Kur'ânı anlayarak okuyanlar, bu duâlarla İbrahim (a.s.)'in rûhi yüceliğini, eriştiği dereceyi ve O'nu Allah'ın dostu yapan gerçeği görmüş olacaktır. İbrahim (a.s.) duâlarında dünyevi bir menfaat talep etmemiş-

(59) Hak Dini Kur'ân Dili, I,662.

tir. O'nun duâsı, Allah'tan başka hiç bir şeye iltifat etmeyen ve O'ndan gayrısını değersiz sayan bir mü'min ve müslüman duâsıydı.

1 — ŞAHSINA AİT DUÂLARI

"Rab'bim, bana hüküm (yüksek bilgi, olgun hareket) ver ve beni salihler (iyiler zümresin)'e kat."

"(Benden) sonra gelen(ler) arasında bana, bir dostluk dili (sonraki nesiller arasında iyilikle anılmak, iyi bir ad bırakmak, beni yadedecek bir ümmet, dinimi yenileyecek ve benim gibi dürüst olarak tevhide davet edecek bir sadık yar) (60) nasip eyle" (Hz. İbrahim'in bu duâsından ötürü her ümmet O'nu sever).

"Beni (ahirette) nimeti bol (olan) cennetinin varislerinden kıl" "babamı da bağışla(yıp doğru yola ilet). Çünkü o sapıklardandır" "Kulların diriltileceği gün, beni utandırma" "O gün ki, ne mal, ne de oğullar fayda vermez." "Ancak Allah'a (küfür ve nifak hastalıklarından korunmuş) sağlam ve temiz kalb getiren (fayda görür) (Şuarâ 83-89)

2 — KENDİSİ İLE BİRLİKTE DİĞER İNSANLARA AİT DUASI

"Rab'bimiz, bizi inkâr edenler için bir imtihan yapma (onları bizim başımıza musallat ederek kendilerinde bir güç olduğu, kendilerinin haklı bulunduğu zannına kapılmalarına fırsat verme, bizi de onlara yenik düşürerek acılara sokup imana nefreti, küfre düşkünlüğü artırarak bizi imtihan etme) (61). Bizi bağışla Rab'bimiz, yegâne galip ve hikmet sahibi ancak sensin, Sen," (Mumtehine 5)

---

(60) A.g.e., V, 3631.
(61) A.g.e., VII, 4902.

3 — SOYUNDAN ÖNDERLER İSTEMESİ

"... Soyumdan da (önder yap, Ya Rab'bi)" dedi. Rab' bi: "Zalimlere ahdim ermez (onlar için söz vermedim)" buyurdu" (Bakara 124).

Hz. İbrahim'in kendisinden sonra gönderilmesini istediği önderler ve ehl-i kitabın beklediği önder üzerinde biraz duralım.

Yukarıda belirtildiği gibi, İbrahim (a.s.) ağır denemelerden geçtikten sonra, Allah teâlâ O'nu bütün insanlığa imam (önder) kılacağına söz vermişti. İbrahim (a.s.), soyundan da önderler göndermesini istemiş, Allah teâlâ O' nun isteğini kabul ederek, zürriyetinden bir çok kimseleri peygamber olarak görevlendirmiştir. Bunu şu âyetlerden öğreniyoruz: "Andolsun, Nûh'u ve İbrahimi elçi gönderdik. Peygamberliği ve kitabı bunların zürriyetleri arasına koyduk. Onlardan yola gelen de vardı, ama onlardan çoğu yoldan çıkmışlardı." (Hadîd 26)

İbn-i Kesîr'in ifadesine göre, İbrahim'den sonra kendilerine kitap verilerek gönderilen bütün peygamberler, İbrahim (a.s.)'in zürriyetindendir. Bu, eskimeyen bir elbise ve ulaşılamayan bir mertebedir.

İbrahim (a.s.)'in sulbünden iki erkek çocuk dünyaya geldi. İsmail Hâcer'den, İshak da Sâre'den doğdu. İshak' dan da Yakup oldu. Bunlar içinden nübüvvetle görevlendirilenler sayılamayacak kadar çoktur. Sayıları bilinenler kendilerine risalet ve nübüvvet beraber verilenlerdir. Bu halkanın peygamberleri Hz. İsâ ile son bulmuş, İsmail (a.s.)' in soyundan ise sadece Hz. Muhammed gelmiştir (62).

İbrahim (a.s.)'in zürriyetinden gönderilen peygamber-

(62) el-Bidâye, I; 167.

lerin bir çoğu Kur'ân'da zikredilmiştir. Meselâ: "Biz O'na (İbrahim'e) İshak'ı ve (torunu) Yakub'u armağan ettik. O'nun nesli içine peygamberlik ve kitap koyduk (vahyimiz olan tevrat, zebur, incil ve Kur'ân O'nun neslinden gelen peygamberler vasıtasıyla insanlara gönderildi). O'na dünyada (yaptığı güzel işin) karşılığını verdik. Şüphesiz O, âhirette de iyilerdendir." (Ankebût 27)

"Biz O'na İshak'ı ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da hediye ettik; hepsine de doğru yolu gösterdik. Nitekim daha önce Nûh'a ve O'nun (İbrahim'in) soyundan Dâvûd'a, Süleyman'a, Eyyûb'a, Yûsuf'a, Mûsâ'ya ve Hârûn'a da yol göstermiştik. Biz güzel davrananlara böyle karşılık veririz. Zekeriya, Yahyâ, İsâ ve İlyas'a da (yol göstermiştik) hepsini alemlere üstün kıldık. Babalarından, çocuklarından bazıları da.. Onları seçtik ve onları doğru yola ilettik. İşte bu Allah'ın hidayetidir. Kullarından dilediğini buna iletir. (En'âm 84-88)

En'âm 84. âyette "O'nun zürriyetinden" ifadesindeki zamir İbrahim (a.s.)'in yerini tutmaktadır. Âyette isimleri sayılan 14 peygamber. İbrahim (a.s.)'in soyundandır. Lût (a.s.) İbrahim (a.s.)'in kardeşi oğlu olduğu için onu da İbrahim'in zürriyetinden saymışlardır. Çünkü amca da babadan sayılır. (63) Âlûsi, İsrailoğullarına gelen bütün peygamberlerin İbrahim (a.s.)'in zürriyetinden olduğunu söyler (64).

"... Zalimler ahdime (imametime) eremez" (Bakara 124) âyeti, **zalimlerin imamet (önderlik) e ehil olmadığına, önceleri adil olup da sonradan zulüm yaparsa, görevine**

(63) A.g.e., I. 166.
(64) Rûhu'l-Me'âni, I. 377-378.

son verilmesinin vacip olduğuna delildir (65). Ayrıca Allah teâlâ burada: İnsanları zalimlerden nefret ettirmek istemiş, işlerini onlara teslim etmemelerini dilemiştir. **Kur'ân'a göre zulüm: Allah'ın koyduğu sınırlara tecavüz ve ilahi prensipleri kabul etmemektir.** "Ve kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte zalimler onlardır" (Mâide 45) âyeti buna delildir.

Bu hüküm, kıyamete kadar gelecek zalimlerin hepsini kapsar. Fakat Kur'ân'ın inişi sırasında bu âyetin özellikle Beni İsraili hedef aldığı yakinen bilinmektedir. Zira onlar tahrif etmiş oldukları dinlerinde taassup gösteriyor ve riyaset sevgisinden vazgeçerek, İslâm Dini'ni kabul etmek istemiyorlardı (66). Gerçekten Tevrat'ın hükmüne uymuş olsalardı, müslüman olmaları gerekirdi. Çünkü Tevrat âhir zaman peygamberi olan Hz. Muhammed'i bütün vasıflarıyla tanıtıyor ve O'na inanıp O'nun emrine uymayı emrediyordu.

İsrailoğulları, Mûsâ (a.s.) devrinde zalim değil, bilakis o devrin insanları içinde **en mazlumları idiler. Bundan dolayı ilahi nimete nail olmuş, bir hayli zaman imamet ve nübüvvet adayı** (unsuru-elemanı) **olarak bütün dünya insanlarından üstün tutulmuşlardı.** Fakat **buzağıya tapma olayından itibaren zulme başladılar.** Git gide bütün hareketlerinde **bu zulüm nihayet kavimlerinin ayrılmaz özelliği oldu.** Artık bundan sonra imamet İsrailoğullarından çıktı ve İbrahim (a.s.) zürriyetinin diğer koluna geçti.

Ehl-i kitap İbrahim'in imtihanını, Allah'ın emrine imtisalini iyi hatırlar ve iyi düşünürse, açıktan açığa görür ki, Tevrat'ta vadolunan son peygamber İsrailoğullarından değil, İsrailin amcası Hz. İsmail'in evladından getirilecek-

(65) A.g.e., I, 386.
(66) A.g.e., I, 373.

tir. Onlar Tevrat'a dayanarak son nebinin geleceğinde şüphe etmez ve O'nunla istiftah yani: "İlahî! Tevrat'ta niteliklerini bulduğumuz âhir zaman peygamberiyle bize nusret ihsan et" diye dua ederken (67), bu gün gönderilmiş olan son nebi Hz. Muhammed (s.a.v.)'i, beni İsrail'den değil diye hasetlerinden inkâra kalkışıyorlar. Halbuki bu cihetten değil ise de, diğer cihetten onlardandır. Onların zalim damgası yememiş temiz asıllarındandır. İbrahim (a.s.)'in zürriyetindendir. Binaenaleyh siz bu yolla gelen imamet şerefinden hissedar olmak istemez misiniz? Zulmünüzü, haksızlığınızı daha da aşarak ebediyyen nimet yüzü görmeyecek misiniz? Zira son nebinin İsmail (a.s.) evlatlarından geleceği kesindir. Bunu Kur'ân-ı Kerim âyetleri açıkca ifade etmektedir ki, İbrahim (a.s.) ve oğlu İsmail (a.s.), Kâ'be'yi bina ederken yaptıkları duada öyle istemişlerdi.

4 — İBRAHİM (A.S.) ve İSMAİL (A.S.)'İN MÜSLÜMAN ÜMMET ve BUNLARIN İÇİNDEN BİR RESÛLÜN GÖNDERİLMESİNE DAİR DUALARI

"İbrahim, İsmail'le beraber Ev'in temellerini yükseltiyor: "Rab'bimiz bizden kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin".

"Rab'bimiz bizi, sana teslim-i nefs etmiş, yüzleri, özleri de sırf sana yönelmiş iki olgun müslim (68) yap, neslimizden de Sana müslüman bir ÜMMET çıkar, bize ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul et, Zira tevbeleri kabul eden, çok merhametli olan ancak Sen'sin." "Rab'bimiz onlara kendi içlerinden Sen'in âyetlerini kendilerine

(67) Hak Dini Kur'ân Dili, I, 416.
(68) A.g.e., I, 495.

okuyacak, onlara kitap (Kur'ân) ve hikmeti öğretecek, onları (şirkten) temizleyecek bir elçi gönder. Her zaman üstün gelen, her şeyi yerli yerinde yapan yalnız Sen'sin, Sen." (Bakara 127-129)

Burada sözü edilen resûlden maksat, son nebi Hz. Muhamed'dir. Çünkü İsmail zürriyeti içinden başka bir peygamber gelmemiş olduğu, herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği: "Ben İbrahim'in duası, kardeşim İsâ'nın müjdesi ve annemin rüyasıyım." (69) hadisi de bu gerçeği pekiştirmektedir.

Hz. İbrahim'in bu duasına şükranedir ki, Muhammed Ümmeti'ne namazlarda "Allahümme salli..." "Allahümme barik..." duaları öğretilmiş ve okunması sünnet kılınmıştır.

Yukarıdaki âyetlerde geçen "İbrahim ve İsmail zürriyeti", "Bu zürriyetten müslüman ümmet", "Bunların içinden bir resul", "Kitap" ve "İslam' kelimeleri dikkate alınarak düşünülürse Hz. Muhammedin risaleti ve Millet-i İbrahim olan İslam Dini hakkında ehl-i kitabın hiç bir şüphesi kalmaz (70).

"Nefsini aşağılık yapan (beyinsiz) den başka kim İbrahim dininden yüz çevirir? Andolsun ki biz O'nu dünyada beğenip seçmiştik, ahirette de O iyilerdendir." Rab'bi O'na: "İslâm Ol" demişti. "Âlemlerin rabbine teslim oldum" dedi (Bakara 130-131).

Ehl-i kitabın en büyük âlimlerinden Abdullah b. Selâm, kardeşi oğlu Seleme ile Muhacir'i islâma çağırmış ve şöyle demişti: "Biliyorsunuz ki Allah teâlâ Tevrat'ta "Ben İsmail evladından Ahmed isminde bir peygamber göndere-

(69) Rûhu'l-Me'ânî, I, 386.
(70) Hak Dini Kur'ân Dili, I, 497.

ceğim, O'na iman eden hidayete erecek, iman etmeyen de lanete uğrayacaktır" buyurdu." Bunun üzerine Seleme iman etmiş fakat Muhacir çekinmişti. Müfessirler, bu olayı âyete iniş sebebi olarak gösterirler (71).

2 — İSRAİLOĞULLARI

İsrailoğulları, Kur'ân'da Ehl-i kitap olarak da geçer. İsrailoğulları hakkında bilgi vermeğe geçmeden önce, Ehl-i kitab'ın tanımını yapmada yarar vardır.

Ehl-i Kitap:

Ehl-i kitab'ın atası olan İbrahim (a.s.)'in hayatı, hakka çağrısı, davasındaki samimiyeti ve kendisinden sonra gelecek olan bütün insanlığa imam (önder) seçilişi hakkında sunduğumuz bu kısa açıklamadan sonra, biraz da onun zürriyetinden gelen "Ehl-i kitap" üzerinde duralım.

"Ehl-i kitap" tabiri ile, müşriklerden ayırt etmek için, vahiy yoluyla nazil olmuş kitapları (Tevrat, Zebur, İncil) bulunan Yahudi ve Hristiyanlar kastedilir (72).

Yahudi ve Hristiyanlar, dinlerini değiştirmiş olmalarına rağmen, semâvî kitaba sahip olduklarından, Kur'ân-ı Kerîm onları Ehl-i kitap olarak isimlendirir. İslamiyet gelinceye kadar dünyada (tahrifata uğramış olsa da) ilahi din olarak Yahudilik ve Hristiyanlık yaşıyordu. Her iki dinin müntesipleri, peygamberlerin sonuncusunu bekliyorlardı. Rasûlullah gelince çoğunluk, **din ve kavmiyet taassubundan ötürü islâmı kabul etmeyip, kâfir oldular. Bunların müşriklerden farkı, ismen semâvi kitaba sahip olmaları ve semâvi dinlere ait olan bazı özellikleri kendilerinde bulundurmalarıdır.**

---

(71) Rûhu'l-Me'ânî, I, 387-388.
(72) İslâm Ansiklopedisi, IV, 208.

Ehl-i Kitabın Geçirdiği Devreler:

Ehl-i kitabın tarihinin Hz. İbrahimle başladığını söylemiştik. Bilindiği gibi İbrahim (a.s.) Yahudilerin, Hristiyanların ve arapların ortak atasıydı. Cenâb-ı Hak İbrahim (a.s.) zürriyetine saadet bahşederek, mukaddes arazinin idaresini onlara vermiş, bu arazinin hududunu Hz. İbrahim'e rüyada göstermişti. Bilahare Tevrat ve İncil'in diliyle, Allah'ın emirlerini yerine getirmez, O'na isyan ederlerse; son nebiye inanmazlarsa, bu nimetten mahrum kılınacakları kendilerine açıklanmıştı. Allah'a verdikleri sözü yerine getirmediklerinden, nübüvvet saltanatı kendilerinden alınmış, müslümanlara verilmişti.

Şimdi İsrailoğullarından Yahudilerin, İslamiyet gelinceye kadar geçirmiş oldukları devreleri kısaca ele alalım.

Mukaddes arazi İbrahim (a.s.)'in oğulları İshak ve İsmail arasında taksim olundu. Suriye İshak (a.s.)'a, Arabistan da İsmail (a.s.)'e düştü. Suriye Kudüs'ü Arabistan da Mekke'yi içine alıyordu.

İsmail (a.s.) Yemen, Amelika, Cürhüm kabilelerine peygamber olarak görevlendirildi (73). O devirde Amelika kabileleri, Arap Yarımadası'nın Şam'a taraf olan kesiminde oturuyorlardı.

Hz. İbrahim'in vefatında Filistin yöresinde risalet görevi oğlu İshak (a.s.)'a verildi. İshak (a.s.)'ın Yakup ve İs adında iki oğlu oldu. İshak (a.s.)'ın oğlu Yakup'un lakabı "İsrail" olduğundan (74), İshak soyundan gelenlere "Beni İsrail"=(İsrailoğulları) adı verildi. "İsrail" kelimesi İbranicede "Safvetullah"=(Allah'ın seçkin kulu) veya Abdul-

(73) el-Bidâye, I, 193.
(74) A.g.e., I, 167.

lah anlamını taşımaktadır. İsrailoğullarının bununla isimlendirilmesinde, onları İman'a teşvik söz konusudur. Bu, şu demektir: "Ey Allah'ın seçkin bir kuluna evlatlıkla muzaf (bağlı) olan "Ehl-i Tevrat" (75).

İsrailoğulları Kudüs'ün, İsmailoğulları da Mekke'nin korunması ve idaresini ele aldılar. Hz. İbrahim'in soyundan gelen bütün peygamberler Kudüs'ün muhafızı idiler. Bunlardan sadece İsmail Mekke muhafızlığını elinde bulunduruyordu. Kudüs, İsrailoğullarının, Kâbe de, İsmailoğullarının kıblesi idi. İbadetlerinde buralara yöneliyorlardı.

İshak (a.s.) soyundan İsrailoğullarına bir çok elçi gönderilmiş olmasına rağmen, İsmail (a.s.) soyundan son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) vazifelendirilmiştir.

İshak (a.s.), vefat edince, Filistin'de oğlu Yakup (a.s.) elçi olarak görevlendirildi ve babasının yurdu olan Filistin'de kaldı.

Kur'ân-ı Kerîm İshak (a.s.)'ın özel hayatından bahsetmez. Oğlu Yakub'un hayatından ise, sadece oğlu Yusuf'u kaybedişi ve bu konuda başından geçenlerden bahseder.

Yakub (a.s.)'un oniki oğlu olur. Kur'ân'da İsrailoğullarının oniki kabile olduğundan (A'raf 160) söz edilir ki, her kabile Yakub (a.s.)'un oniki oğlundan birine dayanır. Bütün İsrailoğulları, Yakub (a.s.)'un bu oğullarından gelmedir.

Yakub (a.s.), oğulları içinde, zekâsı, doğruluğu ve dürüstlüğü ile meşhur olan Yûsuf'u çok severdi (76). Çünkü onda üstünlük alâmetleri sezmişti.

---

(75) Hak Dini Kur'ân Dili, I. 334, Fazla bilgi için bkz. Ma'al-Enbiyâ, s. 154, 1 nolu dipnot.
(76) el-Bidâye, I, 198-9.

Yûsuf (a.s.), İsrailoğulları içinde ilk önemli şahsiyettir. İsrailoğullarının temelini teşkil eden Yakup (a.s.) ve onun onbir oğlunun Filistin'den Mısır'a gelip yerleşmeleri, Yûsuf (a.s.) sayesinde ve onun vezirliği döneminde olmuştur.

Yûsuf (a.s.)

İsrailoğullarını Mısır'a yerleştiren ve onlara firavunların himayesini kazandıran Yûsuf peygamberin kıssasına kısa da olsa değinmemiz gerekiyor.

Kur'ân'a göre Yûsuf (a.s.), rüyasında güneş, ay ve onbir yıldızın kendisine secde ettiğini gördü. Bunu babasına anlattığında, babası rüyasını kardeşlerine anlatmamasını öğütledi. Çünkü onların kıskançlıktan ötürü kendisine tuzak kurabileceklerini söyledi. Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf'un, babasının öğüdünü dinleyip dinlemediğini anlatmıyor, ama dinlemiş olduğu anlaşılıyor. Herneyse, Yûsuf'un kardeşleri, babalarının karşı çıkmasına rağmen ,onun güvenliğiyle bizzat ilgilenecekleri konusunda Yakup (a.s.)'a teminat vererek, Yûsuf'u bir gezinti için beraberlerinde götürmeğe ikna ettiler. Ama babalarına hainlik ettiler ve Yûsuf'u bir kuyuya attılar. Yûsuf, oradan tesadüfen geçen bir ticaret kervanı tarafından çıkarıldı ve Firavun'un yüksek rütbeli memurlarından birine satıldı. Böylece Yûsuf kendisini bir Mısır ailesinin içinde buldu (Yûsuf 1-20)

Yeni bir ülke ve halk arasında yabancı olan Yûsuf'un, Mısır hükümdarının güven ve itimadını kazanması ve Mısır halkının kaderine egemen olması, îman gücünün ve onun bir sonucu olan şahsiyet gücünün neleri başarabileceğinin bir örneğidir.

Yûsuf (a.s.)'u, Mısır kralının mali müsteşarı, diğer bir deyimle maliye bakanı veya Vezir'i satın alır. Onun gü-

zelliğine ve gençliğine vurulan Vezir'in karısı, Yûsuf'u yoldan çıkarmaya çalışır. Yûsuf onun tüm sarkıntılıklarını reddeder ve tuzaklarını başarıyla alteder. Bir gün Yûsuf'la yalnız kalan Vezir'in karısı, kötü iş yapmayı ister. Yûsuf şöyle karşılık verir: "Ben Allah'a sığınırım. O, benim efendim, bana iyi davranmıştır. Zalimler asla iflah olmaz" (Yûsuf 23).

Yûsuf (a.s.)'un "Zalimler iflah olmaz." ifadesi Kur'ân'ın tarih anlayışı konusunda bir ipucu vermektedir. O da şudur: Hangi türde olursa olsun zulüm (Burada zulmün özel bir türü vurgulanmaktadır.) asla dünyevi mutluluğu getiremez. Anlık ve geçici bir doyum, anlık bir yarar sağlayabilir. Ama anlık lezzet ve iyilikler, son tahlilde kalıcı değildir. Eğer insan onurlu bir varlığa talipse, daha kalıcı bir iyilik peşinde olmalıdır.

Bu kıssa, o dönem Mısır yüksek sosyetesinin ahlâkî durumuna ışık tutması açısından öğreticidir. Kur'ân der ki; Vezir'in karısının aşk hikâyesine ait haberler kendi arkadaş çevresine yayılınca, bu kadınlar onu çiğ bir delikanlıya aşık olmakla suçlarlar. Bunun üzerine Vezir'in karısı, onları eve davet eder ve herbirine bir bıçakla, içinde meyve vs. yiyecekler bulunan bir tabak verir. Sonra da Yûsuf'a önlerinden geçmesini söyler. Kadınlar onun güzellik ve şıklığı karşısında öylesine büyülenirler ki, tabaklarındaki meyveleri kesecekleri yerde, parmaklarını keserler. Bu olay, onun ihtiraslarını kamçılar ve arzularını yerine getirmediği takdirde Yûsuf'u hapisle tehdit eder (Yûsuf 30-32). Yûsuf buna karşı şöyle der: "Rabbim! Zindan benim için, bunların istediğini yapmaktan daha iyidir. Eğer tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" (Yûsuf 33).

Vezir'in karısı Yûsuf (a.s.)'u hapisle tehdit ettiğinde, toplantıya katılan tüm kadınlar, Yûsuf (a.s.)'u kadının ar-

zularına uyması konusunda ikna etmeğe çalıştılar. Kadının arzusunu reddetmesinin münasebetsizlik olacağını söylediler. Çünkü bunu reddetmesi, hapis ve rezillik demektir (77). Bunun üzerine Yûsuf (a.s.), "hapis; bunların beni çağırdıkları şeylerden daha iyidir," dedi.

Yûsuf (a.s.), Vezir'in karısı ve diğer kadınların çevirdiği entrikalar sonucu zindana atıldı. Kur'ân bunu şöyle açıklar: "Sonra (Vezir ve adamları Yûsuf'un suçsuzluğu hakkındaki) bu delilleri gördükleri halde, yine onu bir süre zindana atmaları kendilerine uygun geldi" (Yûsuf 35).

Yûsuf (a.s.) zindanda uzun müddet unutuldu. Nihayet kral kendini ilgilendiren bir rüya gördü. Bu rüya, Yûsuf (a.s.)'un zindandan çıkışına sebeb oldu. Kur'ân bu rüyadan şöyle bahseder: "Kral: "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. Ey erkân! Rüya yormasını biliyorsanız, rüyamı tabir ediniz" dedi.

Etrafındakiler: "Bir takım karışık rüyalar! Biz böyle rüyaların yorumunu bilmeyiz" dediler (Yûsuf 43-44).

Kral rüyanın tabirini istemiş, saray erkânı ve kâhinler ise tabir etmek kudretini gösterememişlerdi. Zindanda Yûsuf'a arkadaş olan iki kişiden biri kurtulup saraydaki eski görevine dönmüştü. Yûsuf (a.s.) arkadaşı çıkarken saraya döndüğünde krala kendisinden bahsetmesini istemişti. Fakat şeytan bu şahsa, sarayın debdebeli sefahat havası içinde Yûsuf'u hatırlamasını kolayca unutturabildi... Ancak hükümdarın meşhur rüyasını tabir edecek kimse bulunamayınca, bu şahıs vaktiyle kendisinin ve arkadaşlarının rüyasını tabir eden Yûsuf'u hatırlayabildi:

"Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zaman sonra Yûsuf'u hatırladı ve "Ben size bunu yorumlayaca-

(77) Mefâtihu'l-Gayb, V. 185.

ğım, hele bir gönderin, dedi." (Yûsuf 45). Sonra "zindana varıp: Ey doğru sözlü Yûsuf! Rüyâda görülen yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yemesi, yedi yeşil başak ve bir o kadar kuru başak nedir? Bize yorumla. Ben de insanlara ulaştırayım da bilsinler" dedi (Yûsuf 46).

"(Yûsuf) dedi ki: "Siz adetiniz üzere yedi yıl (mahsul) ekersiniz. Biçtiğinizi başağında bırakırsınız, ancak yiyeceğiniz az bir miktar(ı alırsınız, gerisini depo edersiniz). Sonra onun ardından yedi kurak yıl gelecek ki, (tohumluk olarak) sakladığınız az miktar dışında, o yıllar için önceden biriktirdiklerinizi yeyip bitirecek. Sonra onun ardından bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara bol yağmur verilecek ve insanlar o yıl (bol bol) meyve sıkacaklar (hayvan sağacaklar).

(Elçi bu tabiri getirince) Kral onu bana getirin, dedi. Elçi zindandan çıkarmak için yanına gelince (Yûsuf): "Efendine dön de ona sor! Ellerini kesen o kadınların maksadı neydi? (Bunu tahkik edip ortaya çıkarsın). Şüphesiz benim Rabbim onların tuzaklarını bilir" dedi. (Yûsuf 47-50) Yûsuf (a.s.), kendisinin kralın emrine uyabilmesi için davanın halledilmesini, suçsuz olduğunun ortaya çıkarılmasını şart koştu. Kral vezirin karısı ile diğer kadınları çağırttı ve kadınlara: "Yûsuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? dedi. (Yûsuf 51). Kur'ân burada, o kadınların hepsinin Yûsuf'u vezirin karısının arzularına uymaya ikna etmek için suç ortakları olduklarını göstermek amacıyla; murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? şeklinde çoğul kipi kullanır.

"(Kadınlar) dediler ki: "Hâşâ, Allah için (doğru söylemek lâzım) biz ondan hiçbir kötülük görmedik. Azizin karısı da: "İşte şimdi hak yerini buldu, dedi. Ben onun nefsinden murad almak istemiştim. O tamamen doğrulardandır" (Yûsuf 51).

Bu âyet Yûsuf dönemindeki Mısır sosyetesinin durumuna ışık tutmakta ve onların aşırı derecede bir manevi çöküntüden geçmekte olduğunu göstermektedir. Çünkü kişisel ahlakın çok yüksek olmadığı bir toplumda, bir kadının arkadaşlarının kendisine öğüt verecekleri yerde, aşk ilişkilerini sürdürmeğe teşvik etmesi mümkün ve hattâ tabiîdir. Ama böylesine yoldan çıkmış bir toplumda dahi olsa, hiç bir kadın bir erkeği, kendi arkadaşlarından biriyle gayri meşru ilişkiler kurmaya ikna edecek kadar ileri gidemez. Ama burada tüm Mısır yüksek sosyetesi, Vezir'in karısının gayri meşru işine suç ortağı olmaya razıdır ve Yûsuf'u bu büyük günahı işlemeye teşvik etmektedirler. Bu da o dönemin Mısır sosyetesinin, yani esasında Mısırlıları yöneten grubun, içine düştüğü derin manevi sefaletin derecesini göstermektedir. Çıkış döneminde **bir avuç İsrailoğlunun Firavun sürülerine karşı nihai zaferini açıklayan ahlâki faktör budur** işte.

Elçi gelip, kadınların itirafını anlatınca, Yûsuf (a.s.) şöyle dedi: "Bu, (kadınların sorguya çekilmesini istedim ki, kral) benim, arkadan hainlik etmediğimi ve **hainlerin tuzağını Allah'ın başarıya ulaştırmayacağını bilsin.** Ben (böyle yapmakla) nefsimi temize çıkarm(ak istem)iyorum. Çünkü **nefis daima kötülüğü emredicidir.** Meğer rabbimin esirgediği (bir) nefis ola: Rabbim bağışlayan, esirgeyendir" (Yûsuf 52-53).

Hz. Yûsuf'un bütün suç ve ithamlardan beri olduğu, hükümdar nezdinde tebeyyün etmişti. Ayrıca kral, Yûsuf (a.s.)'un rüya tabir etmekteki kudretini, kadınlar hakkında tahkikat açılmasını isteyen zekâ ve firasetini, Yûsuf'un haysiyet ve şeref sahibi bir insan olduğunu, imkânlar ayağına geldiği halde zindandan çıkmağa ve kralla görüşmeye değer vermediğini iyice anlamıştı. Bütün bunlar, Kralın kalbinde izler bırakmış, Yûsuf'u sevmiş ve şu sözleri söy-

lemişti: "Getirin onu bana, kendime müsteşar edineyim". Kendisiyle de konuşurken: "Bugün nezdimizde şerefli bir mevki sahibisin, emniyet ve itimadı haizsin, dedi" (Yûsuf 54).

Herşeyden önce görüyoruz ki Yûsuf (a.s.), **diktatörlerin huzurunda secde eden dalkavuklar gibi minnettarlık duyarak hükümdarın önünde eğilmiyor, kulları putlaştırıp ona kul olanlar gibi: "Yaşa ey efendim, ben senin sadık kulunum" demiyor.** Aksine Yûsuf: "Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben koruyup yönetmesini iyi bilirim" diyor (Yûsuf 55).

Hz. Yûsuf, vezir oldu, kral bütün Mısır'ın yönetimini Yûsuf'a verdi. Hz. Yûsuf tarıma önem verdi, üretimi artırdı ve fazla mahsulu depo etti. Nihayet kıtlık yılları girdi. Her taraftan insanlar gelip Mısır'da devlet ambarından azık satın almaya başladı. Kenan ülkesi de kıtlığın etkisine girmişti. Yakup (a.s.) Yûsuf'un öz kardeşi hariç, diğer oğullarını azık almak üzere Mısır'a gönderdi...

Yûsuf kıssasının bundan sonraki bölümünde Yûsuf (a.s.)'un kardeşlerinin Mısır'a gelip dönüşü, kardeşi Bünyamin'in gelişi, bütün ailesini Mısır'a çağırışı, onların da oraya gelişi ile kıssa tamam olur. Yûsuf (a.s.), sayıları 83 veya 90'ı bulan ailesini Mısır Kralı ile karşıladı. "Yûsuf'un yanına geldiklerinde O, ana babasını bağrına bastı. "Allah'ın dileğince güven içinde Mısır'a yerleşin" dedi. Ana babasını tahtın üzerine oturttu. Hepsi onun önünde eğildiler. O zaman Yûsuf: Babacığım, işte bu, vaktiyle gördüğüm rüyanın tahakkukudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni hapisten çıkaran, sizi çölden getiren Rabbim bana pek çok iyilikte bulundu. Doğrusu Rabbim dilediğine lütufkârdır. Şüphesiz ki O, alimdir, hakimdir" dedi. (Yûsuf 99-100).

Yûsuf (a.s.), Allah teâlâ'ya şu münacatta bulundu: "Rabbim, bana hükümranlık verdin, rüyaların yorumunu

öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratanı! Dünyada da âhirette de yârim, yardımcım sensin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihler zümresine kat." dedi (Yûsuf 101).

Böylece İsrailoğulları mümtaz bir sınıf olarak Mısır'a yerleşti ve orada hayatlarını sürdürmeğe başladılar (78).

Yakup(a.s.)

Daha önce, İsrailoğullarının 12 kabileden ibaret olduğunu ve bunların Yakup (a.s.)'un 12 oğluna dayandıklarını belirtmiştik.

Kur'ân, İsrailoğullarının dedesi İshak'ın özel hayatını anlatmamış, onun oğlu Yakup (a.s.)'un hayatından ise, tamamını Yûsuf kıssasında, oğlu Yûsuf'u kaybedişi ve bu konuda başından geçenler şeklinde bahsetmiştir.

Yakup (a.s.)'un oğulları veya oğullarının çocukları Kur'ân'da "esbat" sözcüğü ile anılır. Esbat'ın tekili "sıbt" tır. Sıbt, oğul veya oğlun oğlu anlamına gelmektedir.

Araplara göre kabile ne ise, Yahudilere göre de sıbt o demektir. Bunlar bir babada birleşen çocuklardır. Yakub (a.s.)'un oğullarından herbiri İsrailoğullarından bir sıbtın babası idi. Bütün İsrailoğulları Yakub'un 12 oğlundan gelme ve üremedir.

Yakup (a.s.), 11 oğlu ve bütün aile efradıyla Mısır'a gelince, Mısır kralı nereye konaklıyacakları hususunda onları serbest bıraktı. Yûsuf (a.s.) o zaman Mısır kralından onları CÂSÂN bölgesine yerleştirmesini istedi. Burası Belbîs'in kuzeyinde bir yerdi. Yûsuf'un ailesine bölge olarak burayı seçmesi, buranın otlak bir yer olmasındandı. Zaten

(78) el-Bidâye, I, 218.

onlar da davar çobanıydılar. Yakub (a.s.)'un Mısır'a yerleşmesi "Çoban krallar" dönemindeydi (79).

Abdu'l-Vehhab en-Neccar'a göre ise, Hz. Yûsuf tevhid akîdesine bağlı kabilesinin mısır putperestlerinden mümkün mertebe uzak kalmalarını ve nesillerin tevhid akidesini korumalarını, Mısırlıların bozuk inançlarından etkilenmemelerini istemesinden ötürü, onları ayrı yerleştirmişti. Aksi halde onlar da, Mısır yerlilerinin batıl inanışına alışabilirlerdi (80).

Yakup (a.s.) ve Yûsuf (a.s.)'un Vefatları

Kurân-ı Kerîm, Yakup (a.s.)'dan Mûsâ (a.s.)'nın doğumuna kadar geçen devrede, oğullarına yaptığı vasiyetin dışında Yakub'dan bahsetmez. Bu konuda islâm tarihi kitaplarında sunulan haberler Tevrat'tan nakledilegelmiştir. Bu bakımdan onlar üzerinde fazla durmadan, Yakub (a.s.)'un ölümünden ve ölürken çocuklarına yaptığı vasiyetten sözetmekle yetineceğiz.

Kur'ân, İbrahim (a.s.)'le Yakub (a.s.)'un oğullarına vasiyetlerini beraber verir. İkisi de aynı tavsiyelerde bulunur: "İbrahim de bunu kendi oğullarına vasiyet etti. Yakup ta: Oğullarım, Allah sizin için o dini seçti, bundan dolayı sadece müslümanlar olarak ölünüz (dedi)" (Bakara 132).

Ehl-i kitab'ın beklediği son nebi Hz. Muhammed (s.a.v.) geldikten sonra İsrailoğulları, İslâma yaklaşmayınca, onlara Yakup (a.s.)'un vasiyeti Kur'ân aracılığıyla şöyle hatırlatıldı: "Yoksa siz, Yakup'a ölüm (hali) geldiği zaman orada mı idiniz? O zaman (Yakup) oğullarına: "Ben-

(79) Ma'al-Enbiyâ, s. 156.
(80) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 151-152.

den sonra neye kulluk edeceksiniz? demişti". "Senin tanrın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısı olan tek tanrıya kulluk edeceğiz. Biz O'na teslim olanlarız, dediler" (Bakara 133).

Mısırlıların çeşit çeşit putlara taptıklarını gören **Hz. Yakup,** onların içinde bırakacağı oğullarına, önceden yaptığı vasiyetin yerine getirilmesini tekid için, son nefesinde bu suali sorarak, **gerçek "İsrail = Allah'ın kulu" olduğunu** ve İslâm üzere ölmek vasiyetinin örneğini çocuklarına **göstermişti.** Oğulları da bu cevabı vererek o vasiyetin yerine getirilmesinde azimli olduklarını ifade etmişlerdi.

Yakup (a.s.), bu önemli vasiyetinden sonra ebedi hayata göç etti. İsrailoğulları Mûsâ (a.s.)'ya kadar onun şeriatı üzere kaldılar.

Yûsuf (a.s.) hayatta olduğu müddetçe, İsrailoğulları ve Mısır yerlileri kıptiler, kardeşçe, huzur içinde yaşadılar. Yûsuf (a.s.)'un ve onun devrindeki kralın ölümünden sonra gelen Mısır kralları, İsrailoğullarına yüz göstermedi.

Yıllar geçti. "Çoban Krallar"ı kovan 18. ailenin ilk kralı I. Ahmiş, bunun peşine de Fravun lakabıyla anıldığı söylenen 2. Ramses kral oldu. İsrailoğullarının günden güne çoğaldığını gören 2. Ramses, bunların Mısır düşmanlarına yardımcı olacaklarından endişe duymaya başladı.

İsrailoğulları, Yakup (a.s.) ve Yûsuf (a.s.)'un şeriatı üzere hüküm sürüyorlardı. Mısır yerlisi kıptiler ise, yıldızlara ve putlara tapıyorlardı. İsrailoğullarının günden güne artışı ve de tevhid akidesine inanışları, Mısırlıları, özellikle Fravun 2. Ramses'i ve devlet erkânını ürkütmeğe başladı. Dolayısıyla onlara karşı tavır aldılar. Gitgide artan düşmanlık ve kin; İsrailoğulları üzerinde şiddet ve baskıya dönüştü. En ağır işler İsrailoğullarına gördürülmeğe başlandı. Aralarındaki bu düşmanlığa sebep, İsrailoğulla-

rının tevhid akîdesine inanmalarından başka bir şey değildi.

Hukuk, Mısır yerlilerine göre tanzim edilirdi. İsrailoğulları köle muamelesi görür, en ağır işler kendilerine yaptırılırdı. Fravun ve kıptilerin bu kötü muamelesinden ve onları en ağır işlere koşmalarından usanmışlardı. Dedelerinin yurtları olan Filistin'e gitmeyi son derece arzu ediyorlar, fakat biraraya gelerek, tek kuvvet oluşturup dışarı çıkamıyorlardı. Bunun sebebi, Fravun'un onların bir araya gelmelerine engel oluşu, bir diğer sebeb de bunların 12 kabileye ayrılmış olmalarıydı. Her kabile Yakup (a.s.)'un oğullarından birine mensuptu. Ayrı ayrı reisleri vardı. **Bir ülkede birlik sağlamanın yolu, başkanlık yapacak kişiyi teke indirmek ve riyaset heveslilerine fırsat tanımamaktır.**

Yûsuf (a.s.)'dan Sonraki Dönemde İsrailoğulları

Yahudi Tarihinde Yûsuf (a.s.)'dan sonra gelen en önemli şahsiyet, Mûsâ (a.s.) idi. O, Mısıra yerleşen ve işkenceye tabi tutulan İsrailoğulları arasında, ağır şartlar altında dünyaya geldi. Fravun sarayında büyüdü. İlerde üzerinde durulacağı gibi Mûsâ (a.s.), bir ara Medyen'e kaçtı. Bir müddet orada kaldı. Sonra Mısır'a döndü. Mısır'a giderken Fravun'u dine davet ve İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarıp Filistin'e götürmekle görevlendirilmişti.

Firavun ve etbaı', hakkı kabul etmedikleri gibi, İsrailoğullarına işkenceleri de artırdılar. Bunlar için Mısır'da hayat sürmek son derece zorlaştı.

Allah teâlâ Filistin'e hicret etmelerine müsaade etti. Büyük zorluklardan sonra Filistin'e gelmeyi başardılar.

Kur'ân Mûsâ kıssasını ve ilgili olayları, birden çok bölümde ele alır. Tarihi seyrini dikkate almadan, onun hayat sahnelerinden bazı pasajlar sunar. Kur'ân'ın amacı, Yahudi tarihinin evrimini izlemek değil, okuyucularının dikkatini, **toplu kötülüğün manevi hayata, toplumların ve milletlerin kaderine nasıl etki ettiğine çekmektir.**

İbrahim (a.s.)'in 2. oğlu İshak'a, mukaddes arazinin muhafızlığı ve idaresi bir takım şartlarla verilmişti. Allah'dan başka bir mabuda baş eğecek, putlara secde edecek, bu suretle ilâhi hükümlere riayet etmeyecek olurlarsa, bu şereften mahrum kalacakları ve daima zelil olacakları tebliğ olunmuştu. Aynı ahit Mûsâ (a.s.)'ya verilen Tevrat'la da alınmıştı.

Mûsâ (a.s.)'dan sonra risaletle görevlendirilen Dâvûd ve Süleyman (a.s.) peygamberler devrinde, İsrailoğullarının nail olduğu kuvvet ve saltanat, Allah'a isyanları yüzünden, Bühtünnasır eliyle alındı. Bunlar Kudüs'ten uzaklaştırıldı. Kudüs yerle bir edildi. Mukaddes mabed yıkıldı. Tevrat'ın sahifeleri parçalandı.

İsrailoğulları ve onların elçileri, bu faciadan ötürü sızlanarak Allah'a yalvardılar. Bunun üzerine, tevbe etmeleri kendilerine telkin edildi. Daha sonra İran'lılar devrinde Allah'ın affına uğrayan İsrailoğulları, Kudüs'ün muhafızlığını yeniden ele geçirdiler. Fakat bunlar yine ilâhi ahde vefa etmediler. Yeniden isyan ve putperestliğe dönünce, bu sefer de Romalıların istilasına uğradılar. Romalılar, Beyt-i Makdisi yaktı, yıktı ve yahudileri kılıçtan geçirdi.

Yahudilerin son defa pişmanlık duymaları ve tevbe etmeleri için Peygamberimiz (s.a.s.) gönderildi. Yahudiler doğru yolu tutacak olurlarsa Allah'ın rahmetine nail olacaklar, aksi taktirde bu şereften ebediyyen mahrum kalacaklardı. Bu durum İsrâ sûresinde şöyle anlatılır: "Biz Mûsâ'ya kitap verdik. Onu İsrailoğullarına: "Benden başka

bir vekil tutmayın" diye bir kılavuz yaptık." "Ey Nûh ile beraber (gemide) taşıdıklarımızın çocukları, doğrusu o (Nûh), çok şükreden bir kuldu. (Siz de atanız gibi olun.)". "Kitapta İsrailoğullarına şu hükmü verdik: "Siz o ülkede iki defa fesad çıkaracaksınız ve büyük bir yükselişle yükseleceksiniz. (çok kabarıp küfredeceksiniz). Birincisinin zamanı gelince üzerinize güçlü-kuvvetli kullarımızı gönderdik, evlerin aralarına girip (sizi araştırdılar. Bu, yapılması gereken bir va'd idi)". "Sonra tekrar size, onları yenme imkânı verdik, sizi mallarla oğullarla desteklédik ve savaşçılarınızı çoğalttık. İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinizedir. Sonuncu (baş kaldırma)nı(zı)n (cezalandırma) zamanı gelince (yine öyle kullar göndeririz) ki, yüzlerinizi kötü duruma soksunlar. (Üzüntüden suratlarınızın asılmasına sebeb olsunlar) ve ilk kez girdikleri gibi Mescide (Kudüs'e) girsinler ve ele geçirdiklerini mahvetsinler... (Bundan sonra) belki Rabbiniz size acır, ama siz (bozgunculuk yapmaya) dönerseniz biz de (sizi cezalandırmağa) döneriz. Cehennemi kâfirler için kuşatıcı (bir zindan) yapmışızdır" (İsrâ 2-8).

İsrailoğulları tarihini Mûsâ (a.s.)'ya kadar özetlemiş olduk. İleride de üzerinde durulacağı gibi, Hz. Adem'den Hz. Mûsâ'ya kadar süren insanlık tarihinin birincisi devresi, Hz. Mûsâ'yla kapanmış ve kendisiyle "orta devir" başlamıştı. "Son devir" de ahır zaman nebisiyle başlayacaktı. Orta devrin başında Hz. Mûsâ, son devrin başında da son nebi Hz. Muhammed bulunacaktı. **Mûsâ (a.s.)**, risaletle görevlendirilip bu görevi ifaya başladığı zaman, sunduğu **mesajının eksik olduğunu ve** bu mesajı **âhir zaman nebisinin tamamlayacağını bütün Yahudi alemine ilan etmiş, kavuştuklarında ona tabi olmalarını kendilerine emretmişti.** Hz. Mûsâ, kendi risalet görevini, bu son nebinin göreviyle birleştiriyordu. Arada gelen elçilerin hepsi, Hz. Mûsâ şeriatına

bağlıydılar. **Son nebi ise, müstakil şeriatla gelecek ve risalet aracılığıyla insanlığa sunulacak her şeyi onlara söyleyecekti. Hz. Mûsâ'nın eksik bıraktığını o tamamlıyacaktı. Şu halde** Mûsâ (a.s.)'nın görevlerinden biri, başında bulunduğu orta çağın insanını aydınlatmak; diğeri de son çağın nebisine zemin hazırlamaktı. Durum böyle olunca, Hz. Mûsâ'nın hayatını ve risalet görevini anlatmaya geçmeden önce, kısa da olsa onun âhir zaman nebisiyle ilgili haberlerini değerlendirmede yarar vardır. Zira İsrailoğullarına ait olan risalet müessesesi, bu son nebiyle kemâl bulacak ve bundan sonra başka bir nebi gelmeyecekti. Mûsâ (a.s.)'nın mesajı bununla tamamlanacaktı.

II. PEYGAMBERİMİZ ve İSRAİLOĞULLARI

1 — YAHUDİLERE İLK HİTAP

Resûl-ü Ekrem Mekke'de Yahudilerle temasa geçme fırsatını bulamadığı için onlara henüz hitap etmemiş bulunuyordu. Hicretten kısa süre önce Mekke'de nâzil olan (81) İsrâ sûresinde Yahudilere İslâm, ilk defa hitap ediyordu.

Peygamberimiz, Mirac olayının peşine hicret emrini almış bulunuyor ve İslâm tarihinde yeni bir devir açılıyordu. Medine'de müslümanlarla Yahudiler arasında münasebet kurulacak, Yahudilere bir kere daha Allah'ın rahmetine ulaşmaları için nedamet ve tevbe fırsatı verilecekti. Yahudiler bu yeni daveti de isyan ile karşılıyacak olurlarsa, aynı cezaya uğrayacaklardı.

Yahudiler, bu fırsattan istifade etmek istemediler, hakkı kabul etmediler. Bundan dolayı Yahudilere rahmet kapıları kapandı ve bunlar 3. defa azaba uğratılarak Me-

(81) Rûhu'l-Me'âni, XV, 2.

dine, Hayber ve Kureyza'dan uzaklaştırıldılar. Artık Kudüs'ün muhafızlığı müslümanlara verildi (82).

Peygamberimizin hicret günleri yaklaşırken Cenâb-ı Hak İsrâ sûresinde İsrailoğullarına verdiği ültimatomun benzerini Mekke müşriklerine verdi. Zira müşrikler: "Müslümanlık doğru bir din ise ve bizim inancımız batılsa, niçin Allah bize azab etmiyor...?" demeye başlamışlardı.

Bir millete ilahi bir mürşit gönderilmedikçe (İsrâ 15) ve bu ilahi mürşit o kavmi ıslahtan ümidini kesmedikçe, zengin ve mağrur sınıflar hakikati ortadan kaldırmak için birleşmedikçe, azabın gönderilmiyeceği onlara bildirildi (İsrâ 16).

Mekke döneminde zengin ve mağrur sınıflar, servet ve nüfuzuna güvenenler, müşriklerin tarafına geçiyor, zayıflardan müteşekkil bir cemaat de peygamberin etrafında toplanıyordu. Allah tarafından gönderilen mürşid ise, herkesi irşad için elinden geleni yapıyor, fakat bunun bir faydası görülmüyordu. Onun için Kureyş reisleri, kendi günahları yüzünden Kâbe'nin muhafızlığı şerefinden mahrum ediliyordu. İsrâ sûresinde, bir taraftan bu muhafızlığın müslümanlara verileceği ve onların Mekke'yi fethedecekleri bildirilirken, diğer taraftan da yahudi saltanatının sona ereceği ve Kudüsün anahtarlarının son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve ona inananlara teslim edileceğine dikkat çekiliyordu.

---

(82) Mülklerin ellerinden gitmesiyle ilgili izah için bkz. Necati Kara, İbrahim b. Ömer el-Bikâi ve Tefsirindeki Metodu (Basılmamış doktora tezi) s. 193-194; Yahudilerin sürgün edilişi için bkz. Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul, 1978, (Terc. A. Davudoğlu) VIII, 527-528-531.

Yeni Bir Şeriat Gerekiyordu

İsrailoğullarını hakka davet için inen Tevrat'la, Kur'ân'a muhatap olan Yahudiler arasındaki zaman bir hayli uzamış ve onların ilâhi emirlere karşı neşeleri sönmüş, hak ve hakikati unutmuşlar, Tevrat'ı tahrif etmişlerdi. Allah merhametinden ötürü onları yeniden uyarmak için Hz. Peygamberi gönderdi. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Fakat biz (Mûsâ'dan sonra) birçok nesiller yarattık da onların üzerinden uzun zamanlar geçti. (Vahyimiz tahriflere uğradı. İşte insanları doğru dine çağırman için sana vahyettik. Bunlar tamamen senin bilmediğin, vukuuna şahit olmadığın gayb haberleridir). Sen Medyen halkı arasında oturup da âyetlerimizi onlardan oku(yarak öğren)miyordun. Fakat (onları sana) gönderen biziz" (Kasas 45).

"(Mûsâ'dan sonra) bir çok nesiller yarattık, onların üzerinden uzun zamanlar geçti." Yani onların da üzerlerine ömür uzadı. Zamanın uzamasıyla kocadılar, şaşkınlaştılar, o neşeleri köreldi, o imân dinçliği, o amel kudreti kalmadı onlarda.. Kalpler katılaştı, din hırsı söndü. Çeşitli bid'atler, ihtilaflar, tahriflerle şeriat ve ahkâm bozuldu. Özellikle sonlarına doğru isyan, sefahat, dinsizlik çoğaldı. Böylece ilâhi hikmet, yeni bir ruh ile, yeni bir şeriatin gönderilmesini gerektirdi. Mûsâ'nın hissettiği o ateşi yeniden duyurmak, Allah sevgisiyle yeni bir hayat aşkı ve neşesi vermek için, yeni bir kitap; yeni bir peygamberle haberleri ve hükümleri yenilemek lâzım geldi. Bu sebeble Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderildi.

Tevrat, kurun-u vustâ (orta devri)yı aydınlatmak için verildiği gibi, Kur'ân da orta devrin fetretine son verip, kurun-u cedide (yeni devir)'i aydınlatmak için gönderildi.

Fıkıhda: "Zamanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi inkâr olunamaz." kaidesinin bir esası demek olan bu veciz

âyet, Hz. Muhammed'in risaletinin sır ve hikmetini göstermekte ve Kur'ân'ın her zamana hâkim olmasının esas vechini (yönünü) anlatmaktadır (83).

Yukarıda mealini verdiğimiz âyetlerin (İsrâ 2-8) peşine, nübüvvete karşı çıkan Mekke müşriklerine, Peygamberimizin zuhurunu bekleyen Yahudi ve Hristiyanlara, kıyamete kadar hakka karşı çıkacak olan bütün inkârcılara hitaben aşağıdaki âyetler yer almakta ve bu âyetlerde, dejenere olmuş Yahudiliğin ve Hristiyanlığın hükmünün kalktığı, tahrif edilmiş Tevrat ve İncil'in yürürlükten kaldırıldığı; yerine Kur'ân'ın gönderildiği, Allah'ın emri dinlenilmemeye başlandığı zaman, dinlemeyenlerin helâk edilecekleri haberi verilmektedir. Bunların özetini maddeler halinde aşağıya alıyoruz (İsrâ 9-21) :

1 — En doğru yola götürecek olan Kur'ân'dır. O Kur'ân, iyi işler yapan mü'minlere kendileri için büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

2 — Âhirete inanmayanlar acıklı bir azaba hazırlansın.

3 — İnsan, hayra dua eder gibi, şerre dua etmekte (hayrı ister gibi şerri istemekte)dir. İnsan pek acelecidir.

4 — Gece ile gündüz yararlanmanız (yıllarınızı tespit etmeniz ve nimet arayabilmeniz) için yaratıldı.

5 — Her insanın amel kuşunu boynuna doladık. Kıyamet günü onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız:

6 — "Kitabını oku, bugün nefsin sana hesapçı olarak yeter" deriz.

---

(83) Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3740.

7 — Kim yola gelirse, kendisi için yola gelmiş olur, kim de saparsa, kendi aleyhine sapar. Herkes kendi günahını çeker. Biz elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azap edecek değiliz.

8 — Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman, onun varlıklarına emrederiz. (Burada emir, yönelmek veya çoğalmak anlamınadır. Yani helâk etmek istediğimiz ülkenin varlıklarını yöneltiriz veya çoğaltırız). Orada fısık yaparlar (kötü arzularının peşinde koşarlar), böylece o ülkeye (azap edeceğimiz hakkındaki) söz(ümüz) hak olur, biz de orayı darmadağın ederiz (İsrâ 16).

9 — Nuh'tan sonra nice nesilleri günahları yüzünden helâk ettik.

10 — Kim dünyayı isterse, ona istediğimiz kadarını veririz. Ama sonra kendisine cehennemi mekân yaparız.

11 — Kim ahireti ister ve inanarak ona yaraşır biçimde çalışırsa, öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir.

12 — Herkes neye çalışırsa Rabbin onu verir.

13 — Rabbiniz dilediğine istediğini verir, istediğini istediğine karşı üstün kılar.

Rasûlullah'ın İmam-ı Kül Kılınışı :

Rasûl-i Ekrem, bütün peygamberlerin sıfatlarını kendisinde topladığından, Hz. İbrahim'in oğulları İshâk ve İsmail arasında taksim olunan miras, kendisinde toplanacak, ikiye bölünen hakikat-ı İbrahimiyye Hz. Muhammed'de birleşecekti. Bundan dolayı Efendimiz Nebiyyül-kıbleteyn =(iki kıble peygamberi) olmuş; hem Kudüs'e hem de Kâbe'ye karşı namaz kılmış, Kadı Zekeriyya'nın da dediği gibi, yine bundan dolayı Mirac esnasında Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülerek, orada enbiyaya imam-

lık ettirilip "İmam-ı kül" olduğu ilân edilmişti (84). Artık kendisinden sonra peygamber gelmeyecekti. Hz. Muhammed bütün insanlığı tek ilâh, tek peygamber, tek din ve tek kıblede birleştirerek, bu dört esası birlik ve beraberliğin simgesi yapmıştır. İnsanlar ancak kalbteki akide ve ibadetteki kıble ile birleşir. Hayvanlar ise merada, çayırda ve ahırlarda bir araya gelirler.

İleride de üzerinde durulacağı gibi, Mûsâ (a.s.), kendinden sonra, kendisine benzer bir nebinin geleceğini ve her şeyi onun söyleyeceğini, Tevrat aracılığı ile müjdeler (85) ve kendi getirdiği dinin son din olmadığını Yahudi topluluğuna açıkca bildirir. Yahudiler mütemadiyen Tevrat'taki bu müjdeyi okuyup dururken ve son nebiyi beklerken; Tevrat ve İncil'de nitelikleri verilen "son nebi" arabın babası sayılan ve İsrailoğullarının amcazâdeleri olan İsmail (a.s.) soyundan gönderilir. Bazı istisnalar hariç tutulursa, bunu çekemeyen Yahudi topluluğu, son peygamber Hz. Muhammed'i tanıdıkları halde hakikatı açıga vurma metanetini gösteremezler.

Allahü teâlâ, onların bekleyişlerinin boşuna olduğunu, hicretin onuncu yılı Veda haccında, Arafatta indirdiği: "... Bugün size dininizi olgunlaştırdım. Size nimetimi tamamladım ve din olarak İslâm'ı beğendim..." (Mâide 3), âyetiyle haber verdi. Bu âyetle artık dinin tamamlandığı; haram, helâl, emir ve nehiyden indirilmesi gereken her şeyin indirildiği; kıyamete kadar Allah'ın, İslam'dan başka bir din kabul etmediği ilân edilir: Resûlullah risâlet görevinin sonuna gelmiş olur. Çünkü bu âyetin inişinden 81 gün sonra Peygamberimiz Dâru'l-bekâ'ya göç eder.

---

(84) Nazmu'd-Durer, XI, 289; Rûhu'l-Me'âni, XV, 12.

(85) Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, İstanbul, 1972, s. 195, b. 18/15-19.

Âdem (a.s.)'den itibaren peygamberler aracılığıyla gönderilen din, İslâm adını alıyor ve bütün ilkelerini tamamlamış oluyordu. Bunu ilân eden âyeti duyan bir yahudi "son nebi" ile ilgili olarak Yahudilerin sakladığı gerçeği gizlemiyor, ilginç bir itirafta bulunuyor. Bu itiraf Buhârî, Müslim ve Nesâî'de şöyle anlatılır: Yahudilerden bir adam Hz. Ömer'e :

— Ey mü'minlerin emiri, kitabınız Kur'ân'da okuduğunuz bir âyet var ki, O, biz Yahudilere inmiş olsaydı; onun indiği günü bayram edinirdik, Hz. Ömer :

— O hangi âyettir? Yahudi :

— Bugün size dininizi olgunlaştırdım." Hz. Ömer :

— "O âyetin indiği günü de, yeri de bilirim. Bu âyet indiğinde Resûlullah, cumaya rastlayan Arefe günü, Arafat'ta Vakfe'de bulunuyordu." der (86) ve bu sözleriyle o günlerin müslümanlar için -biri Cuma diğeri kurban Bayramı olmak üzere iki bayram olduğuna dikkat çeker.

Görüldüğü gibi Yahudi, meseleye yabancılık çekmeden, İslâm Dininin son ve kemale ermiş bir din olduğunu duyunca meyus oluyor. Çünkü bekledikleri "son nebi"nin kendi soylarından gelmesini, nübüvvet saltanatı'nın ellerinden çıkmamasını, dolayısiyle bu şerefin başka bir topluluğa gitmemesini istiyorlardı. Fakat Yahudiler Tevrat'taki ilâhi ahde vefa etmediklerinden, Allah bu şerefi onlardan alıp İsmail (a.s.) soyuna verdi.

İsrailoğullarının tarihi ve Hz. İbrahim'den bu tarafa peygamberler aracılığıyla nakledilegelen ve Hz. Muhammed'de son sahibini bulan "İlahi imâmet"="İlahi önderlik" hakkında sunduğumuz bu açıklamalardan sonra, biraz da

(86) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 13; Nazmu'd-Durer, VI, 17; Mehâsinu't-Te'vil, VI, 1832.

Yahudilerin Kur'ân'da çok zikredilişinin sebepleri üzerinde duralım.

2 — YAHUDİLERİN KUR'ÂN'DA ÇOK ZİKREDİLİŞİNİN SEBEBLERİNDEN BAZILARI

İsrailoğulları kıssası, bir çok sebebten ötürü Kur'ân'ın çeşitli yerlerinde zikredilir. Bu sebeblerden bazıları şunlardır (87) :

1 — **İsrailoğulları**, Medine'de ve bütün Arap Yarımadasında **İslâm davetine karşı ilk defa savaş açan, düşmanlık gösteren, hile ve tuzaklar hazırlayan insanlardır. On**lar, ilk günden beri müslümanların aleyhine harp kazanını devamlı ateşlediler. Medine'de **nifak çıkardılar, oradaki münafıkları, tahrik ve teşvik ettiler.** Sonra hile ve desiselerini hem müslümanlara hem de ilahi akideye yönelttiler. Müslümanlar aleyhine **müşriklerle gizli toplantılar, istişareler yaptılar.** Onları müslümanlar aleyhine kışkırtılar. Hattâ bu yolda onlara çeşitli vaatlerde bulundular. Harp ateşini tutuşturmayı, **casusluğu,** müslümanlar arasında tuzaklar hazırlamayı da kendileri **deruhte ettiler.** Öbür taraftanda **"İLÂHÎ AKİDEDE ve KUMANDANLIK MEVZUUNDA"** çeşitli **şüpheler, tereddütler ortaya attılar.** Bütün bunları rahatça yapıyorlardı. Açıkça harp ilan ederek hakiki durumlarını ortaya koymuyorlardı. Halbuki **müslümanların, DÜŞMANLARINI BİLMELERİ İÇİN, ONLARI İYİ TANIMALARI GEREKİYORDU- Tabiatları nedir? Tarihleri nasıldır? Yolları nicedir?** Onları tahrik eden çarpışmanın hakikatı nedir?

---

(87) Seyyid Kutup. Fi Zilâli'l-Kur'ân. İstanbul, 1968, (Terc. E. Saraç ve Arkadaşları) IV, 191.

Allah teâlâ Kur'ân'ında bildirdi ki; onlar, bütün tarihleri boyunca bu millete düşman olacaklar. Nitekim geçmişte bütün ilahi hidayetin düşmanı olmuşlardı. İşte Cenâb-ı Hak müslümanlara, onların bütün durumlarını, her türlü ahlâk ve desiselerini açık açık arzediyor.

2 — İsrailoğulları, Allah'ın son dini gelmeden önceki (diğer) bir dinin yârânıdır. Onların İslâm'dan önce bir tarihleri vardır. Bu zaman zarfında akidelerinde çeşitli sapıklıklar zuhur etti. Allah'a verdikleri sözleri tekrar tekrar nakzettiler. Bu sapıklığın ve bu nakzın, ahlâk ve geleneklerine tesir ettiği, hayatlarının her şubesinde müessir bir rol oynadığında şüphe yoktur. Bütün bunların zarurî neticesidir ki, müslümanlar, daha önce geçen bütün risaletlerin ve bütün Rabbanî akidelerin varisleri olan kimseler olarak, bu kavmin tarihini, tarihteki değişikliklerini, gidişatını, hayatlarında temsil edilen ahlâk ve akidelerini derli toplu bir şekilde öğrenmek, bu tecrübeleri diğer tecrübelerine ilâve etmek; asırlar boyu bu tecrübeden istifâde etmek, hususiyle onların **tuzaklarına düşünemek, şeytanî gidişatına uymamak ve sapıklıklarına tabi olmamak için onları iyi tanımak zaruretini duydular.**

3 — Çeşitli vasıta ve imkânlara sahip **İsrailoğullarının tecrübeleri uzun müddet devam etmiştir. Allah teâlâ** bildiriyor ki: Müddet ne kadar uzarsa onların kalpleri o kadar katılaşacak ve zaman gelecek, bütün nesilleri sapıtacaklardır.

Halbuki müslümanlar, tarihlerini kıyamete kadar devam ettireceklerdir. İsrailoğullarının hayatlarında görülen **bazı devreler, bazen müslümanların hayatlarında da görülebilir.** Bu devreler, İslâm milletinin önderlerini, kumandanlarını, davetçilerini, diğer milletlerin başına gelen musibetlerle karşı karşıya bırakabilir. Müslümanlar, bu işin tabiatını öğrenince **toplumlarını nasıl te-**

davi edeceklerini ve kendilerini nasıl yeniliyeceklerini daha kolay kavrarlar. Şurası unutulmamalıdır ki, hidâyet ve istikâmete isyan etmek isteyen **kalplerin en katısı, hakikatı ÖNCE BİLEN sonra da sapıtan kalblerdir.** Halbuki gâfil ve olgunlaşmamış kalpler, hakikatleri kabule daha meyyaldir. Çünkü onlar, kendilerini sarsan yeni bir davetle karşılaşınca, kendilerini kuşatan bağlardan ciddiyetle kurtulmaya çalışırlar. Zira onlar, fıtratlarının kapısını çalan yeni bir esasa ve yeni bir hakikata ulaşmışlardır. Fakat daha önce kendilerine hitap edilen kalblere, 2. defa hitap etmenin ne ciddiyeti kalır, ne de önemi olur. Artık o, en ufak bir ürperti ve sarsıntı bile hissetmez. Bundan dolayıdır ki, uzun boylu bir sabra ve fazlaca bir gayrete ihtiyaç duyulur.

Allah'ın İsrailoğulları kıssasını, ilâhi din ve akidenin varisleri ve bütün beşeriyetin hâkimi olan müslümanlara mufassalan nakletmesinin sebeblerini bunlarla da sınırlayamayız.

4 — **Yahudiler** risalet ve kitap ehli olmaları sebebiyle, Allah'ın seçkin milleti olduklarını iddia ediyorlardı. Tarih boyunca bir çok peygamberin kendilerinden olması cihetiyle, son peygamberin de İsrailoğullarından gelmesini bekliyorlardı. **Son peygamber araplardan çıkınca, kendilerini bu davet dışında tutacaklarını beklediler.** Bu davet, yalnız araplara munhasır olacak sanmışlardı. **Resûlullah (s.a.v.) ise ehl-i kitap oldukları için, onların bu daveti daha iyi anlayacaklarını ve kabullenmeye daha yakın bulunduklarını göz önünde tutarak, önce onları davet etti.** Kur'ân'da da **bu gaye güdülerek, onlara çok** yer **verilmiş olabilir.** Ancak onlar, Allah teâlâ'nın peygamber olarak Hz. Muhammed'i seçişi, İslâm'ın kısa sürede kabul görüşü ve yayılışı, Medine muhitinde aklî reislik ve ticari hakimiyetin ellerinden gideceği endişesi ile, İslâmı kabulden kaçındılar.

5 — Yahudiler **kendi iddialarına göre, güya seçilmiş bir millet idiler.** Doğru yolda olanlar ve ahirette **kurtuluşa erecekler** (Bakara 94) **yalnız kendileriydi.** Diğer ümmetlerin bundan nasibi yoktu. Bunu söylemekteki **gayeleri inananların İslâm'a karşı itimatlarını sarsmaktı.** Bundan dolayı da **Allah teâlâ** kitabında bunların **bütün rezaletlerini sayıp döktü.** Kıyamete kadar **müslümanların karşısında en büyük cepheyi onların oluşturacağına; en büyük tehlikenin** onlar olduğuna dikkat çekiliyordu.

6 — Mûsâ (a.s.)'nın Firavun ve erkânıyla karşılaşması kıssaları, bize **Allah'ın dini ile yeryüzüne hakim olan cahiliyyet sistemleri arasındaki çatışmaların gerçek yönünü** gösterir. Putçuların bu dine nasıl baktıklarını, bu dinin varlığını kendileri için nasıl büyük bir tehlike olarak hissettiklerini de açığa çıkarır. Allah Hakimiyetini gasbeden **Firavuni zihniyetin ve modern putçuların nazarında,** âlemlerin Rabbi olan **Allah'a davet etmenin, devletin sosyal ve siyasal nizamını devirmek anlamını taşıdığını ortaya koyar** (88).

7 — Kur'ân'da İsrailoğullarının üzerinde çokca durulmasının sebeblerinden biri de, **Hz. Muhammed'in diniyle,** İsrailoğullarının atası **İbrahim (a.s.)'in dini ve İsrailoğullarının dinleri arasındaki müşterek aslı beyan** etmek, bu bağlantının diğer dinler arasındaki bağlantıdan kuvvetli olduğunu bildirmektir. İbrahim (a.s.), Mûsâ ve İsâ (a.s.) kıssalarında buna tekrar tekrar işaret edilmiştir.

"Şüphesiz ki bu (hüküm) elbette ilk sahifelerde de vardır. İbrahim ve Mûsâ'nın sahifelerinde de". (A'la 18-19). "Yoksa kendisine haber mi verilmedi? Mûsâ'nın sahifesinde (yazılı) olan ve çok vefalı olan İbrahim'in (sahife-

(88) A.g.e., VI, 156-159.

sinde yazılı olan şu gerçekler): ki hiç bir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez." (Necm 36-38). "Şüphesiz ki insanların İbrahim'e en yakın olanı, elbette ona uyanlar ve bu peygamber (Muhammed) ve Mü'minlerdir. Allah da mü'minlerin dostudur." "Ehl-i Kitaptan bir grup istedi ki, sizi saptırsınlar. Oysa sadece kendilerini saptırıyorlar; fakat farkında değiller." "Ey Kitap ehli! (gerçeği) gördüğünüz halde, niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?" (Âl-i İmrân 68-70). "Babanız İbrahim'in (tevhid) din (inde olduğu) gibi O, size daha evvel müslümanlar adını vermişti..." (Hac 78). "Arkadan da (bu peygamberin) izlerince Meryem oğlu İsâ'yı - gönderdik. O'na da içinde bir hidayet, bir nur bulunan İncil'i - ondan evvelki Tevrat'ın bir tasdikçisi ve takva sahipleri için bir hidayet ve öğüt olmak üzere verdik." "(habibim!) Sana da hak olarak kitabı (Kur'ân'ı) - kendinden evvelki kitap(lar)'ı - tasdik edici ve (doğrulayıcı), ona karşı bir şahit olmak üzere gönderdik" (Mâide 46-48).

8 — Mûsâ (a.s.)'nın, dolayısıyla İsrailoğullarının Kur'ân'da sık sık tekrar edilmesindeki bir başka sebeb de, Kur'ân indirildiği zaman onun mutahaplarından kalabalık bir grubun da ehl-i kitab olması ve **müşriklerin - nübüvvetle ilgili - akıllarının almadığı bazı meselelerde ehl-i kitaba soru sorup cevap almalarıdır.** Çoğu zaman bu cevaplar, Kur'an diliyle veriliyordu. Ayrıca **İsrailoğullarının** Tevrat'ta, **Hıristiyanların** da İncil'de vaadedilen **"son nebi" yi bekleyiş içerisinde oluşları** ve her iki grubun da **son nebiyi** kendi kitapları Tevrat ve İncil'de anlatılan nitelikleri ile **tanıdıkları halde, anılan kitaplarını tahrif ederek hakikati gizlemeleri,** ayrı bir sebeb olarak gösterilebilir. Çünkü Kur'ân'da onların yaptıkları tahrifâtı dile getiren âyetlerin yekûnu az değildir. Bir kaç kelimeyle de olsa ehl-i kitabın son nebiyi bekleyişleri ve gelen bu son nebiye yönelttikleri soruları vermeğe çalışalım :

3 — EHL-İ KİTAB'IN TEVRAT ve İNCİL'DE GELECEĞİ MÜJDELENEN ÂHİR ZAMAN NEBİSİNİ BEKLEYİŞLERİ

a — Hz. Mûsâ'nın Peygamberimizi Müjdelemesi

Cenâb-ı Hak gerek Kudüs'ün, gerekse Mescid-i Haram'ın idâresini teslim etmek üzere, kulu Muhammed (s.a.v.)'i miraca davet etmiş ve ona ahkâmını bildirmişti. Daha önce de Mûsâ (a.s.)'yı onun miracı olan Tûr Dağına çağırmış ve ona da benzeri hükümleri vermişti. İleride üzerinde durulacağı gibi son nebinin geleceğini, Tûr dağında haber vererek onu, orada Mûsâ (a.s.)'ya, mîkat için seçilmiş İsraoloğullarından 70 kişiye tanıtmıştı.

Mûsâ (a.s.), Allah'dan aldığı emirleri İsrailoğullarına tebliğ ederken şöyle diyordu: "... Allah'ın Rab, senin için aranızdan, kardeşlerinden, benim gibi bir peygamber çıkaracak, ona itaat ediniz..." "... Onlar için kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve ona emredeceğim, her şeyi onlara söyleyecek... Benim ismimle tebliğ edeceği sözlerini kim dinlemezse, ben ondan intikam alırım" (89).

Müfessir Bikâ'î, sonradan müslüman olan büyük Yahudi âlimi Samuel b. Yahya'nın "Gayetu'l-Maksûd" isimli eserinden de istifade ederek, gönderileceği Tevrat'ta haber verilen nebinin, Hz. Muhammed olduğunu isbata çalışırken şunları söyler: Hz. Muhammed, Yahudilerin babası olan İshak'ın kardeşi İsmâil soyundan gelmiş ve hem de müstakil şeriatla gönderilmiştir ki, onun getirdiği şeriat, önceki şeriatlara bağlı değildir. Tevrat'ta geçen "mislî=benim gibi" ve "ihvetüküm=kardeşlerinizden" sözcükleri, bu nebinin Hz.

(89) Nazmu'd-Durer, VIII, 107-108; Karşılaştırınız Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, b. 18/s. 195.

Muhammed olduğuna delalet etmektedir. Çünkü hakikatte kardeş anne ve babadan birinin oğludur. İsrailoğullarından Mûsâ (a.s.) gibi müstakil bir şeriatla gelen birisi olmamıştır. Burada mecazı hakikate hamlederek "kardeş" den maksadın İsmail (a.s.) olduğunu söylemek en doğrusudur. Zira böyle olmasaydı, "kardeşlerinizden" yerine, "içinizden" demek gerekirdi. Kaldı ki, "misil" deyimi hususi sıfatlarda müşterekliği gerektirir. Mûsâ (a.s.)'nın en büyük hususiyyeti müstakil şeriatla gönderilmiş olmasıdır. Mûsâ (a.s.)'dan sonra kendi soylarından bu sıfatla bir peygamber gönderilmemiştir. Her ne kadar İsâ (a.s.) aynı soydan gelmişse de; İsâ (a.s.) bazı ahkâmın haricinde Mûsâ (a.s.) şeriatını neshetmemiş (ortadan kaldırmamış)tır. Buna göre İsâ (a.s.)'nın müstakil şeriatla gönderilmediği ortadadır. Halbuki Tevrat'ta: "Benim gibi bir peygamber çıkaracak." denmektedir. Şunu da hemen ilâve edelim ki, İsâ (a.s.) onların erkeklerinden gelmemiş, bilakis annesi vasıtasıyla dünyaya gelmiştir. Tevrat'ta sözü edilen nebiden İsâ (a.s.) kasdedilmiş olsaydı, lazım gelirdi ki "kardeş" yerine "kızkardeşi" kelimesinin çoğulu olan "min beni ahavatihim=onların kızkardeşleri soyundan" tabiri kullanılsın. Burada mecâzen İsâ (a.s.)'nın anne-babalarının kasdedilmiş olduğunu kabul etsek bile, bu çok uzak ihtimaldir. Zaten yakın dururken uzağa gitmeğe, hakikat ortada iken mecaza kaçmağa hacet yoktur.

Bikâ'î, yukarıda özetini sunduğumuz açıklamaları ile, gönderileceği Tevrat'ta haber verilen nebinin, Hz. Muhammed olduğunu isbattan sonra, bazı yahudilerin Tevrat'ta sözü edilen bu nebinin Samuel (a.s.) olduğunu söylediklerine dikkat çekerek, Samuel b. Yahya'nın, "Gayetu'l-Maksud" isimli eserinden bununla ilgili şu nakli yapar: "Yahudiler, 'Tevrat'taki bu müjde Samuel (a.s.) hakkındadır. Çün-

kü Samuel (a.s.) hem Lavey sıptındandır, hem de Mûsâ gibidir.' derler. Halbuki Samuel (a.s.) kendisine kitabın verildiğini rüyasında gördü. Bu müjdeleri, kendisine verilen bu kitapta buldu. Samuel (a.s.)'e bu müjdenin kimin hakkında olduğu sorulunca da: 'Faran dağından zuhur edecek birisi hakkındadır.' şeklinde cevap vermiştir. Faran Mekke'dedir. Mekke'den de Hz. Muhammed gönderilmiştir.

Samuel b. Yahya, Samuel hakkında ayrıca şunları söyler: "Samuel Tevrat'tan herhangi bir hükmü neshetmek için değil de Mûsâ (a.s.) şeriatını ihya etmek ve unutulan hususları hatırlatmak için gönderilmiştir" (90).

İslâm âlimleri, bugün elde mevcut olan Tevrat ve İncil'den, Peygamberimizin gönderileceğini açıkça veya imâ ile müjdeleyen ve Resûlullah'ı bir çok özelikleri ile tanımlayan âyetlerin bazılarını eserlerinde naklederek çeşitli izâhlarda bulunmuşlardır. Bu konuda yukarıda verdiğimiz örnekle yetineceğiz (91). Ancak şu kadarını ifade edelim ki Kur'ân âyetleri, Hz. Muhammed'in Tevrat ve İncil'de tanıtıldığını açıkça bildirmektedir. Onlar, Kitab-ı Mukaddes'teki bu tanıtıcı âyetleri tahrif etmiş olsalar bile Kur'ân âyetlerinin bu konudaki şehadeti bizim için yeterlidir.

b — **Kur'ân'ın Bu Konudaki Şehadeti**

1 — **"Onlar ki, yanlarındaki İncil ve Tevrat'ta yazılı bulduklarını o elçiye, o ümmi peygambere uyarlar. O (peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder, onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar...»** (A'râf 157).

---

(90) Nazmu'd-Durer, VIII, 109-111.

(91) Fazla bilgi için bkz. Nazmu'd-Durer, VII, 108-111; Mevlânâ Şiblî, Asr-ı Saadet, İstanbul, 1921, (Terc. Ö.R.D.) IV, 1861-1875; Hak Dini Kur'ân Dili, I, 500-506.

Âyette geçen "ümmi" deyimi, anasından doğduğu hal üzere kalmış, asıl fıtratı sonradan kazandığı şeylerle değişikliğe uğramamış, okuma yazma bilmeyen anlamında kullanılır. "Ümmilik" alelade kimseler hakkında eksikliği ifade eden noksan bir sıfat iken; ilmiyle okuyup yazanları aciz bırakan bir peygamber hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve onun doğrudan doğruya Allah tarafından gönderilmiş bulunduğunu isbat eden olağanüstü bir kemal sıfatıdır ve mucizedir.

Bu âyetten anlaşılıyor ki, Cenab-ı Hak Hz. Mûsâ'ya âlemlere rahmet olan nebilerin sonuncusunu Tevrat'la kendisine bildirmiş, bütün iyilik ve üstünlüklerin onun ümmeti için yazılacağını vaadle; İsrailoğullarını O'na iman ve ittibaya teşvik etmiştir. Peygamberimizin bi'seti sırasında Tevrat ve İncil'i hakkıyla okuyan Ehl-i Kitap, iyilik ve rahmete, nebilerin sonuncusuna uymaları sayesinde nail olabileceklerini, ellerindeki kitaplarında yazılı buluyor ve ona inanıyorlardı (92).

Yukarıda Tevrat'tan yaptığımız bir nakille Hz. Muhammed'in gönderileceğine dair kısa bir açıklamada bulunmuştuk. Burada da İsâ (a.s.)'nın Rasûlullahı müjdeleyen sözlerinden bir kaçını vermeğe çalışalım:

Hz. İsâ'nın Kur'ân'da anılan ve peygamberimizin geleceğini müjdeleyen işaretleri çok açıktır: **"Meryem oğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları! Ben, size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevratı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak (geldim)" demişti.** Fakat (İsâ'nın müjdelediği elçi) onlara apaçık delillerle gelince: Bu "apaçık bir büyüdür." dediler." (Saf 6).

---

(92) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2298.

Hz. İsâ tarafından geleceği müjdelenen peygamber, Paraklit deyimi ile ifâde olunuyor. İbrani ve Süryanice olan bu kelime Ahmed veya Muhammed manasınadır (93). Arap bilginleri en eski zamanlardan beri paraklit kelimesinin Ahmed manasına olduğunu söylemişlerdir (94).

Yuhanna İncil'i, bu müjdeden şöyle bahseder: "Ben de babaya yalvaracağım, o size başka bir tesellici (paraklit) Hakikat Ruhu'nu verecektir (95). Daha sonra deniliyor ki: "Peder tarafından göndereceğim Paraklit, yani Hakikat Ruhu geldiği zaman benim hakkımda şahadet edecektir" (96). Yine Yuhanna İncil'i der ki: Babanın göndereceği tesellici Ruhü'l-Kudüs, o size her şeyi öğretecek. Size söylediğim her şeyi hatırınıza getirecektir" (97).

İncil'den nakledilen bu cümleler Hz. İsâ'nın Peygamberimiz hakkında ne kadar açık müjdeler verdiğini gösterir. Bundan dolayıdır ki Resûl-i Ekrem : "Ben, kardeşim İsâ'nın müjdesiyim." demişti.

2 — "Ne zaman ki, onlara Allah katından, yanlarında bulunan (Tevrat)'ı doğrulayıcı bir kitap (Kur'ân) geldi; daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip dururlarken o, bildikleri (Kur'ân) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun." (Bakara 89).

Yukarıdaki âyette de ifade edildiği gibi, Ehl-i Kitap arap müşriklerine bu nebinin geleceğini açıklıyorlar ve bu sayede onlara karşı şu şekilde fütuhat talebinde bulunuyorlardı. "İlahi Tevrat'ta niteliklerini bulduğumuz âhir za-

(93) Asr-ı Saadet, IV. 1838.
(94) A.g.e., IV, 1836, 1 nolu not.
(95) Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna, b. 14-16, s. 10.
(96) A.g.e., b. 15-26, s. 112.
(97) A.g.e., b. 14-26, s. 111.

man peygamberi ile bize yardım ihsan et." Ayrıca müşriklere: "Bizim söylediğimizi tasdik ederek çıkacak olan peygamberin zamanı geldi, gölgesi bastı. Biz onunla beraber sizi Ad ve İrem gibi katledeceğiz." diyorlardı. Bunlar, Beni Kureyza ve Benî Nadr Yahudileri idi. Bu sözlerini Evs ve Hazrec kabilelerine karşı söylüyorlardı (98). Fakat Kur'ân ve tanıdıkları Hz. Muhammed kendilerine gelince onu inkâr ettiler, tanımaz oldular.

Hristiyanlar da Resul-i Ekrem'in geleceğini bekliyorlardı. Mukavkıs, Necâşî ve Varaka b. Nevfel'in şehadetleri buna delildir (99).

4 — PEYGAMBERİMİZİN EHL-İ KİTAB'IN SORULARINA CEVABLARI

Ehl-i Kitab'ın peygamberimize gelerek çeşitli vesilelerle imtihana tabi tutmaları, "son peygamberi" beklediklerinin bir başka delilidir. Buna dair örnekler hadis ve İslâm Tarihi kitaplarında sayılamayacak kadar çoktur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Ehl-i Kitap âlimleri, Resûlullah'ı öz çocuklarını tanıdıkları gibi tanıyorlardı. Ancak sadece bilmek, sırf kalbe ait ilim ve marifet, imâna kâfi değildir. Dinen mü'min olabilmek için, bilmek ve boyun eğmek, yani teslim olmak, ayrıca hakkı saklamayıp ikrar ve itiraf etmek de lazımdır. İmanın esası kalble ilgili bir iş olmakla beraber, onun muteber bir iman olması - zorlayıcı bir engel bulunmadıkça - açıktan söylenmesi veya gösterilmesi gerekir. Ehl-i Kitap âlimlerinin çoğu, o peygamberi kalben iyi tanıdıkları halde mü'min olmamışlar, aksine bile bile hakkı gizlediklerinden, kâfirlerin en kötüsü ve inatçıları olmuşlardır.

---

(98) Rûhu'l-Meâni, I, 320.

(99) Fazla bilgi için bkz. Asr-ı Saadet, IV, 1871-75.

Peygamberimiz (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiği zaman, Medine Yahudilerle meskûndu. Medine Yahudileri, Peygamberimize sualler sorarak imtihan etmek istemişlerdi. Çünkü onlar, Hz. Peygamberin Ehl-i Kitab'a ait din kitaplarına muttali olmadığını kesin biliyorlardı. Resul-i Ekrem onların sordukları sorulara cevap veremez, yahut kendi kitaplarındaki cevaplara ters düşen cevaplar verecek olursa, onun şeref ve etkinliği zedelenmiş olacaktı .Çünkü o günkü insanların çoğu, bu kitaplarda açıklanan sırlara ancak peygamberlerin vakıf olacağını biliyor ve öyle inanıyorlardı.

Enes (r.a.)'dan nakledilen bir rivayete göre: Resûlullah (sa.v.)'in Medine'ye gelmeleri haberi Abdullah İbn-i Selâm'a erişmişti de, o hemen Resûlullah'a gelerek:

— Ya Muhammed! Ben sana üç sual soracağım ki, bunların cevabını yalnız Peygamber olan bilebilir, dedi.

1 — Kıyamet alâmetlerinin evvelkisi nedir?

2 — Cennetlikler ilk önce hangi yemeği yiyecekler?

3 — Çocuk hangi yönden babasına benzer? Hangi bir sebeble de ana soyuna çeker? diye sordu. Resûlullah (s.a.v):

— Bu meseleleri Cebrail önün sıra bana haber vermişti, buyurdu. Abdullah :

— (Bırak onu) O Cebrail melekler arasında yahudi düşmanıdır, dedi. Resûlullah (s.a.v.) asıl cevaba başlayarak :

— Kıyamet alâmetlerinin en ilki; bir ateştir ki, insaları meşrıktan mağribe sürecektir. Cennetliklerin yiyeceği ilk yiyecek de balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır. Çocuğun (baba ve ana soylarına) benzemesine gelince: Münasebet esnasında erkeğin suyu kadının suyunun önüne geçerse, çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin

önüne geçerse çocuk anaya benzer, buyurdu. Bunun üzerine Abdullah İbn-i Selâm:

Kesinlikle ben şehadet ederim ki, sen yâ Muhammed, Allah'ın hak peygamberisin, dedi. Bundan sonra İbn-i Selâm devamla: Yâ Resûlallah! **Yahudiler, insanı hayrette bırakacak şekilde yalan söyleyen, asılsız isnad ve iftiralarda bulunan haksız bir millettir.** Eğer siz ben(im huyumu her halim)i onlardan sormazdan önce benim müslüman olduğumu duyup öğrenirlerse, muhakkak onlar yanınızda bana (akla gelmedik) bühtan ve iftiralarda bulunurlar. (Siz beni onlardan sorunuz!) dedi. Bunu müteakip idi ki, Resûlullah'ın huzuruna bir Yahudi grubu geldi. Abdullah da evi(n görünmeyen bir tarafın)a çekildi. Resûlullah Yahudilere:

— Aranızda Abdullah İbn-i Selâm nasıl adamdır? diye sordu. Yahudiler :

— O bizim en yüksek bir âlimimizdir. Bu derece yüksek bir âlimimizin de oğludur. Yine İbn-i Selâm, bizim en hayırlımızdır, en hayırlı simamızın da oğludur, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) :

— Abdullah müslüman olduysa ne dersiniz? (siz de müslüman olur musunuz?) diye sordu. Yahudiler :

— Böyle şeyden onu Allah korusun! diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullah Yahudilere karşı çıktı ve :

— "Eşhedü en lâ ilâhe illellâh ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah = Bilirim, bildiririm ki, Allah'dan başka yoktur tapacak. Yine bilirim, bildiririm, Allah'ın elçisidir, Muhammed." dedi. Bu defa da Yahudiler:

— O bizim şerîrimizdir, şerîrimizin de oğludur, demeğe başladılar. Ve İbn-i Selâm'(ın ırzı, namusu, neseb ve şerefi) hakkında türlü iftiralarda bulundular. (Bu çelişkili şehadetler üzerine Resûlullah (s.a.v.) :

— Birinci şehadetiniz bize kâfidir, ikincisi ise lüzumsuzdur, buyurdu (100).

Ebû Dâvud'un Müsned'inde de şu rivayet yer alır: Bir defasında Yahudiler Peygamberimize gelerek ancak bir peygamber tarafından bilinebilecek bazı sualler sordular. Resûlullah da :

— İstediğinizi sorunuz. Yalnız suallerinize doğru cevap verdiğim zaman müslümanlığı kabul edeceğinize söz veriniz, demişti. Onlar da bu şartı kabul etti. Sonra 4 sual sordular.

1 — Tevrat'ın vahyinden evvel Hz. Yakub'un kendisine haram kıldığı yemek neydi? Bunun niçin haram kılmıştı?

2 — Bir çocuk niçin bazan erkek, bazan kız doğar?

3 — Ümmi Nebi'nin Tevrat'taki alâmeti nedir?

4 — Melaike içerisinde senin dostun ve muhafızın kimdir? Resûl-ü Ekrem (s.a.v.) :

— "Biliyorsunuz ki Yakup (a.s.), bir kere son derece şiddetli bir hastalığa tutulmuş, bundan şifa bulduğu taktirde, dünyada en sevdiği yiyeceği terk edeceğine söz vererek, Allah'dan şifa dilemişti. Yakub'un en çok sevdiği yemek deve eti ve deve sütü idi. Yakup (a.s.) şifa bulduktan sonra deve eti yemekten ve deve sütü içmekten vazgeçti." buyurdu. Yahudiler bu cevabın karşısında:

— "Yemin ederiz ki doğru söylüyorsun." dediler. Hz. Peygamber de :

— "Şahit ol yâ Râb! dedi. Sonra devam etti :

— "Erkek ve kadın nutfelerinden hangisi diğerine galip gelirse, çocuk da ona göre ya kız ya da erkek olarak doğar." Yahudiler yine :

---

(100) Tecrid-i Sarih, IX, 77-80.

— "Yemin ederiz ki doğru söylüyorsun" dediler. Peygamberimiz de :

— "Şahid ol Yâ Râb!" dedi ve devam etti : "Bilirsiniz ki ümmî nebinin Tevrat'taki alâmeti, gözlerinin uyuması, fakat kalbinin uyanık olmasıdır." Yahudiler önceki sözlerini tekrar ettiler. Hz. Peygamber de yine Allah'ı şahit tuttu. Yahudiler :

— "Dördüncü suale vereceğiniz cevap hepimizin mi, bir kısmımızın mı sana iltihak edeceğini belirleyecek?" dediler. Hz. Peygamber :

— "Benim melâike içerisinde dostum Cebraildir. Hiçbir peygamber yoktur ki, Hz. Cebrail onun dostu olmasın" dedi. Bunun üzerine Yahudiler :

— "O halde biz sana iltihak edemeyiz. Çünkü Cibril, bizim düşmanımızdır," dediler (101).

Tirmizî Câmi'inde (102), Hâkim Müstedrek'inde, İmam Ahmed Müsned'inde Safvân (r.a.)'dan şu rivayeti kaydederler : Yolda giden iki Yahudi'den biri arkadaşına Hz. peygambere sual sormayı teklif etmişti. Arkadaşı :

— "O'na peygamber deme, duyarsa memnun olur." dedi. Sonra ikisi peygambere gelerek şu suali sordular :

— "Hz. Mûsâ'nın Allah'dan aldığı 9 emir ne idi?.. Peygamberimiz şu cevabı verdi :

1 — Allah'a ortak koşmayınız.
2 — Zina etmeyiniz.
3 — Kimseyi haksız yere öldürmeyiniz.
4 — Hayırsızlık etmeyiniz.
5 — Sihir yapmayınız.
6 — Günahsız insanlara iftira etmeyiniz.
7 — Faiz yemeyiniz.

---

(101) Asr-ı Saadet, IV, 1731.
(102) Tirmizi, el-Câmiu's-Sahih, Beyrut, V, 305-306.

8 — Namuslu kadınların namusuna tecavüz etmeyiniz.
9 — Harp meydanından kaçmayınız.

Peygamberimiz sonra sözüne devamla : "Ey Yahudiler! Bunlardan başka siz "sept" (cnmartesi) gününe riayetle memur bulunuyorsunuz" dedi. Yahudiler bu cevabı aldıktan sonra Peygamberimizin ellerini, ayaklarını öpmüşler ve şu sözleri söylemişlerdi :

— **"Allah'ın hak peygamberi olduğuna şehadet ederiz."** Resûl-u Ekrem de onlara :

— "Niçin müslüman olmuyorsunuz?" dedi. Onlar da :

— "Hz. Dâvud, kendi neslinden bir peygamber gelmesi için dua etmiştir. Binaenaleyh sana **iman ederek müslümanlığı kabul edecek olursak, Yahudiler bizi öldürür."** dediler.

On Emirle, Miracta Verilen İlâhi Emirlerin Mukayesesi

Bu dokuz emirden hareketle konunun başına dönecek olursak, Hz. Mûsâ'nın - kendi miracı sayılan - Tûr dağında aldığı bu emirlerle, Resûlullah'ın mirac gecesi nâzil olan İsrâ sûresinde aldığı emirler karşılaştırıldığı zaman, Kur'ân'daki emirlerin daha mükemmel olduğu açıkça görülür.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İsrâ sûresinin ikinci âyetinden 8. âyetine kadar Mûsâ (a.s.) kıssasından bir tablo verilir. Bunu müteakip 9. âyetten 21. âyete kadar Ehl-i Kitap, Mekke müşrikleri ve kıyamete kadar gelecek bütün insanlar doğru yola davet edilir. Daha sonra 22. âyetten 29. âyete kadar da Mûsâ (a.s.)'ya verilen (on emir)in en mütekamil şekli insanlığa tebliğ edilir. Bu **iki dinin getirdiği bu emirlerin mukayese edilerek, İslâm dininin gerçekten**

tamamlanmış bir din olduğunu ve Tevrat'ta Hz. Muhammed (s.a.v.) için: "... Ona emredeceğimiz herşeyi onlara söyleyecek." (103 şeklinde ifade edildiği gibi, **Hz. Mûsâ' nın sözlerin tamamını söylemeyi. Hz. Muhammed'e bıraktığını** göstermek için "on emir" ve adı geçen âyetlerin özetini aşağıya alıyoruz.

On Emir

Seni Mısır diyarından çıkaracak Allah'ın Yahova benim :

1 — Karşımda başka ilahların olmayacak.
2 — Kendin için oyma put... yapmayacaksın.
3 — Allah'ın Rabbin ismini boş yere ağzına almayacaksın.
4 — Sebt gününü takdis etmek için onu hatırında tut... Rab mübarek kıldı.
5 — Babana ve anana hürmet et.
6 — Katletmiyeceksin.
7 — Zina etmeyeceksin.
8 — Çalmayacaksın.
9 — Komşuna karşı yalan şahitlik etmeyeceksin.
10 — Komşunun evine... karısına... cariyesine, kölesine tama etmeyeceksin (104).

Sûre	Âyet	
İsra	22 :	1 — Allah ile beraber başka tanrı edinme
»	23 :	2 — Rabbin yalnız kendisine tapmanızı emretti.
»	23-24 :	3 — Anaya babaya iyilik etmenizi emretti...

(103) Kitab-ı Mukaddes, Tesniye, b. 18, s. 195.
(104) A.g.e., Çıkış, b. 20, s. 73-74.

Sûre	Âyet	
»	25 : 4	— Rabbiniz içinizdekini daha iyi bilir.
»	26 : 5	— Akrabalığı olana, yoksula ve yolcuya hakkını ver.
»	26-27 : 6	— Malını gereksiz yere saçıp savurma.
»	28 : 7	— Elin dar olduğu için kimseye birşey veremez isen, onlara yumuşak söz söyle.
İsra	29 : 8	— Ne cimrilik et, ne de saçıp savur.
»	30 : 9	— Rabbin dilediğine rızkı açar, dilediğine kısar.
»	31 : 10	— Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin.
»	32 : 11	— Zinaya yaklaşmayın.
»	33 : 12	— Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin.
»	34 : 13	— Yetimin malına yaklaşmayın.
»	35 : 14	— Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın.
»	36 : 15	— Bilmediğiniz şeyin arkasına düşmeyin.
»	37 : 16	— Yeryüzünde kabara kabara yürümeyin.
»	38 : 17	— Bunlar, ("Allah ile beraber başka tanrı edinme" âyetinden itibaren sayılan fiiller)in hepsi çirkin olan, Rabbin katında hoş görülmeyen şeylerdir.
»	39 : 18	— Bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber başka tanrı edinme ,sonra kı-

nanmış (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehennem'e atılırsın.

III — MÛSÂ KISSASININ FİRAVUN'LA BİRLİKTE KUR'ÂN'DA TEKRAR EDİLİŞİNDEKİ HİKMETLER

Kur'ân'da en çok tekrarlanan Mûsâ (a.s.) kıssasıdır.

Mûsâ (a.s.), 34 sûrede 131 âyette 136 defa, yaşça kendisinden büyük olan Hârûn (a.s.) ise, 11 yerde anılmıştır. Hz Mûsâ'nın doğumunu çevreleyen şartlar, gençliği, Medyen' de evlenmesi gibi durumları tekrarlanmaz. Buna mukabil Hz. Mûsâ'nın Firavun'la karşılaşması, onların birbirine karşı hitabları Hz. Mûsâ ve Firavunun halka ve sihirbâzlara söyledikleri, risalet ve risaletin hedefi yönünden çok önemli olduğundan bunlar, farklı yönleri ile Kur'ân'da zaman zaman tekrar edilir.

Mûsâ (a.s.) kıssası; dini yaşama ve onu başkalarına tebliğ edip yaşatma esnasında meydana gelebilecek nahoş ve üzücü olaylar karşısında, tebliğciyi sarsıntıdan kurtararak, teselli etmek, inancının kökleşmesini sağlamak ve ona inancı doğrultusunda hız ve heyecan kazandırmak için, Kur'ân'da sık sık tekrarlanır. "İnanan bir kavmin (yararlanması) için Mûsâ ile Firavun haberinden bir parçayı doğru olarak okuyacağız" (Kasas 3) âyetinde anlatılmak istenen budur.

İnsanlık Tarihinin Devreleri

İlk insan Âdem (a.s.)'den itibaren, insanlık tarihi üç devreye ayrılır :

a — Kurûn-u Ûlâ : İlk Devir, Hz. Âdemden Hz. Mûsâ' ya kadar.

b — Kurûn-u Vustâ : Orta Devir, Hz. Mûsâ'dan Hz. Muhammed (s.a.v.)'e kadar.

c — Kurûn-u Uhrâ : Son Devir, Hz. Muhammed'den dünyanın son buluşuna kadar.

Dünyada denge unsuru olan şeriat izlerinin silinmesi, âlemin düzenini sağlayan ilâhi düsturların ortadan kalkması, halkın gidişatı, hal ve tavrı, yeni bir şeriatın gelmesini gerektirecek şekilde bozulması, zamanın ilerlemesiyle mevcut şer'i hükümlerin ihtiyaca cevap veremez duruma gelmesi neticesinde, Allah teâlâ yeryüzünde durumun düzeltilmesi ve ilâhi düzenin yeniden hayata tatbik edilmesi için yeni bir kitap ve yeni bir peygamber göndermiştir (105). İlk devrin sonunda Mûsâ (a.s.) ile Tevrat'ın gönderilmesi bu ihtiyaca binaendir. Zira artık, yeryüzü genelinde şahsi menfeatler ve şahıs otoritesi hakim duruma gelmiş; Firavunlar dönemi başlamıştı. Hak ve hukuk insanların zevkine göre tesbit edilmeğe başlanmış, zulüm zirveye yükselmişti. İnsan zevki ve otoritesinin sarsılmamasını sağlamak için, günahsız çocuklar bile kesilebiliyordu. Artık duruma ilâhi müdahale gerekli hale gelmişti ki, bunun üzerine Allah teâlâ o devrin insanına Mûsâ (a.s.) yı rehber olarak gönderdi. Bunu şu âyet-i kerimeden öğreniyoruz: "Andolsun ki biz, kurûn-u ûlâ (ilk nesiller)'yı (Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kavimlerini) (106) helâk ettikten sonra Mûsâ'ya insanların kalp gözlerini aydınlatacak nur ve onlara yol gösterici olarak kitap verdik, belki düşünür öğüt alırlar diye" (Kasas 43).

Bu âyetten de anlaşıldığı gibi, ilk devir Mûsâ (a.s.)'nın peygamber olarak gönderilişiyle son buluyor, orta devri

(105) Rûhu'l-Me'âni, XX, 84.
(106) A.g.e., XX, 84.

aydınlatmak üzere Tevrat'ın gönderildiği, böylece dünya tarihinde ilk devrin kapandığı ve orta devrin başladığı açıklanmış oluyordu.

Tâha sûresinde Firavun'un, Mûsâ (a.s.) tarafından tevhid inancına çağrıldığı ve fakat buna karşı çıkınca helâk edileceği haberi verilir. Bunun üzerine (Firavun) : "Peki ya kurûn-u ûlâ (ilk nesiller)'in hali ne olacak?" (Tâhâ 51) sorusunu sorar, Mûsâ (a.s.): "Onların bilgisi rabbimin yanında bir kitapta (levh-i mahfuz)'dadır, Rabbim şaşmaz, unutmaz." (Tâhâ 52) cevabını verir.

Bu âyette Firavun'un sorduğu kurûn-u ûlâ, Kasas sûresi 43. âyette sözü edilen kurûn-u ûlâ'dır.

Firavun'un helâkından veya Tevrat'ın inişinden, İslâm'ın zuhuruna kadar geçen zamana "orta devir" adı verilir. İslâmın gelişiyle de "son devir" başlar. Demek oluyor ki, Mûsâ'nın gönderilmesiyle "ilk devir" kapanıp orta devir açılır. Peygamberimizin risaletiyle de "orta devir"e son verilip "son devir" başlamış olur. Ancak Hz. Mûsâ'nın risalet le görevlendirilmesinden Firavun'un denizde boğulmasına kadar geçen zaman, 1. Devirden sayılmış olduğu gibi, Peygamberimizin risaletinden hicretine kadar geçen süre de, orta devire katılarak, son devir veya İslâm'ın Tarihi, hicretten itibaren başlar (107).

İsrailoğullarının inançlarından ötürü işkenceye maruz bırakıldığı, erkek çocukların kesildiği sırada, bir mucize eseri olarak Hz. Musâ'nın bundan kurtulması; üstelik bütün tehlikelere rağmen, O'nun kendi amansız düşmanı olan Firavun ailesi arasında büyümesi... Allah'ın O'nu muhafaza ettiğini, ileride yapacağı önemli bir işe hazırladığını göstermesi ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmetine güzel

(107) Hak Dini Kur'ân Dili, II, 3739.

bir örnek olarak takdim etmesi açısından, özel bir değer taşır.

Mûsâ (a.s.) Kıssasının Tekrar Ediliş Sebebleri

Hz. Mûsâ'nın hayatıyla Peygamberimizin hayatı, bazı noktalardan birbirine benzer. Bu nedenle Mûsâ (a.s.) kıssası Kur'ân'da sık sık tekrar edilmiştir. Mûsâ (a.s.) kıssasının Firavun'la birlikte tekrar edilmesindeki sebebler hakkında bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan bir kaçını buraya alalım:

1 — Yukarıda da ifade edildiği gibi "orta devir" ve "son devir" olmak üzere iki ayrı devire giriş bu peygamberlerle yapılmış, "orta devir" Hz. Mûsâ, "son devir" de Hz. Muhammed (s.a.v.)'le başlamıştır. Her iki peygambere de müstakil şeriat ve müstakil kitap verilmiştir.

Cenab-ı Hak'kın mübarek kıldığı iki ma'bed ve iki mukaddes araziden Mescid-i Haram'ın muhafızlığı, İbrahim (a.s.)'in oğlu İsmail (a.s.) ve O'nun oğullarına; Kudüs' ünki de, yine İbrahim (a.s.)'in diğer oğlu İshâk (a.s.) ve O'nun soyundan gelen İsrailoğullarına tevdi edilmiştir.

Peygamberimiz risâletle görevlendirilince, her iki beldenin muhafızlığı kendisinde birleştirildi. Böylece Hz. Mûsâ ile başlayan "orta devir" Resûlullah'la kapatılmış, yeni ve son devire girilmiş oluyordu. Hz. Muhammed risâletle görevlendirildiği zaman bütün Yahudi âlemi, Mûsâ'nın geleceğini müjdelediği bu zatı bekliyorlardı. Hattâ Yahudi âlimlerinden bazıları: "Kendilerine kitap verdiklerimiz, O'nu, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar, ama yine de onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizlerler" (Bakara 146) âyetinde de ifade edildiği gibi Rasûlullahı görünce tanıyorlardı. Zira O'nun sıfatları, Tevrat'ta yazılı idi. Bunu da : "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları O

elçiye O ümmî peygambere uyarlar..." (A'râf 157) âyetinden öğreniyoruz.

Hz. Peygamber, Tevrat'ta Hz. Mûsâ'ya benzer bir peygamber olarak nitelendiği için, ötedenberi ehl-i kitap tarafından " o peygamber" diye anılırdı. "O" dedikleri zaman bunu anlarlardı. Bilhassa ehl-i kitap alimleri O'nu evlatlarını bildikleri gibi biliyorlardı. Nitekim Hz. Ömer, Abdullah İbn-i Selâm'a bunu sorduğu zaman : "Ben onu oğlumu bildiğimden daha iyi bilirim. Çünkü onda hiç şüpheye yer yoktur. Fakat evladıma gelince, ne bileyim belki annesi hiyanet etmiş olabilir." demişti. Bunun üzerine Hz. Ömer de onun başını öpmüştü (108).

2 — İbn-i Teymiye, Mûsâ kıssasının Kur'ân'da Firavun'la birlikte tekrar edilmesine sebeb olarak şunları ileri sürer : Mûsâ (a.s.) ve Firavun hak ve batılda iki zıt tarafı temsil etmektedirler. **Firavun rubûbiyyet ve risâleti inkâr etmesi yönüyle küfür ve batılın zirvesindedir.** Başka deyimle **küfür ve batılı temsil etmektedir. Mûsâ (a.s.) ise, Allah teâlâ'nın kendisiyle aracısız konuşması cihetinden hakkın ve inancın doruk noktasına ulaşmıştır.** Allah ile konuşması, ayrıca risaletinin kemâlini göstermeye kâfidir.

Mûsâ (a.s.) - kâfirler karşısında - peygamberlerin çoğuna nisbetle değişik bir konumdadır. Çünkü onun devrindeki kâfirlerin çoğunluğu, Allah'ın bulunabileceğini bile kabul etmiyorlardı. Diğer Peygamberlerde durum böyle değildir. Zira onların muhatap olduğu halkın ekserisi Allah'ın varlığını inkâr etmiyorlardı. Kendileri de Mûsâ gibi Cenab-ı Hak'la konuşma şerefine nail olmamışlardır.

---

(108) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, I, 194, Rûhu'l-Me'âni, II, 13, Mehâsinu't-Te'vil, II, 305.

Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası, hem inananlar ve hem de inkârcılar için ibret alınacak kıssaların en büyüğüdür. Bundan dolayıdır ki, Resûlullah (s.a.v.) bazan bütün bir gece ashabına İsrailoğulları kıssasını anlatır, karşılaştığı bir çok zor durumlarda, Mûsâ (a.s.) ile teselli bulurdu. Peygamberimiz Bedir muharebesinde Ebû Cehil'in ölümü ile müjdelendiği zaman: "O, bu ümmetin firavunudur." buyurdu (109).

Mûsâ (a.s.)'nın Firavununun ölümü ile birinci devir, bu ümmetin firavununun ölümüyle de orta devir kapanmış oldu.

3 — **Peygamberimizle ilk müslümanların Mekke müşrikleri karşısındaki durumu, Hz. Mûsâ ile İsrailoğullarının Firavun ve etbaı karşısındaki durumuyla** mukayese edildiği zaman, karşımıza **aynı** tablonun çıktığını görürüz.

Mekke'de müslümanların sayılarının son derece az ve kendilerinin güçsüz, dinin ise henüz kuvvet kazanmamış olduğu, başka bir deyimle, İslâm dininin ve bu dine inananların garip oldukları, yani herkes tarafından yadırgandıkları bir anda nazil olan: (110). "(Ey insanlar!) doğrusu biz size (yaptıklarınız hakkında) üzerinize şahitlik edecek bir elçi gönderdik: nasıl ki Firavun'a da bir elçi göndermiştik. Firavun, elçiye karşı geldi. Biz de o'nu ağır bir yakalayışla yakaladık." (Müzzemmil 15-16) âyetinde görüldüğü gibi peygamberimiz ve müslümanlar, Mûsâ ile teselli edilmektedirler.

Firavun'un Hz. Mûsâ'ya eziyeti ve onu hafife alıp hor görmesi, Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed'e yaptıkları insanlık dışı muameleye son derece benzediği için, bu

(109) Mehâsinu't-Te'vil, I. 264.
(110) Nazmu'd-Durer, XXI, 24.

konuda Mûsâ (a.s.) dışında bir peygamberden örnek verilmemiştir. Rasûl-u Ekrem, Mekke müşrikleri arasında dodoğup büyüdüğü; onların putlarına ve zevklerine karşı çıktığı için. müşrikler ona işkenceden geri durmadıkları gibi, bir de O'nu hakir gördü ve hafife aldılar. Nitekim Firavun da Mûsâ (a.s.)'yı hafife almıştı (111). Bunu da şu âyetten öğreniyoruz : "(Gittiler, Allah'ın emrini duyurdular. Firavun) dedi ki : "Biz seni içimizde bir çocuk olarak yetiştirmedik mi? Ve sonunda o yaptığını yaptın, sen nankörlerden (biri)sin. Hz. Mûsâ, onu yaptığım zaman cahillerdendim, dedi. Sizden korkunca aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet armağan etti ve beni peygamberlerden yaptı." (Şua'râ 18-20).

Bu âyetlerle Kureyş'e - mirac olayından sonra - hiçretin vukubulacağı. peşine de azabın geleceği haberi veriliyor ve onlara denilmek isteniyordu ki : Haberiniz olsun size bir elçi gönderdik. Allah'ın emirlerini tebliğ edecek. Firavun'a da bir elçi göndermiştik. O, Mûsâ idi. Firavun O'na isyan etti. Allah da onu helâk etti. Siz de Resûlüme isyan ederseniz, aynı âkibete uğrayacaksınız.

Mûsâ (a.s.)'ya İsrâ sûresi 101 ve 102. âyetlerinde 9 mûcizenin verildiği, Firavun'un bunlara karşılık O'na sihirbâz dediği, Mûsâ (a.s.)'nın : "Ey Firavun ben de seni mahvolmuş görüyorum"(İsra 102) sözüyle cevap verdiği anlatılmaktadır. 103 âyette ise Firavun'un etbaıyla birlikte suda boğulduğu haber verilmektedir (112). Müfessir İbn-i Kesir'e göre bu âyetler Mekke'de nâzil olmuştur. Mekke'nin fethini müjdelemektedir (113).

---

(111) Mefâtihu'l-Gayb, VIII, 342.
(112) A.g.e., aynı yer; Mehâsinu't-Te'vil, I, 264.
(113) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 67; Mehâsinu't-Te'vil, X. 4008.

4 — Mûsâ (a.s.), Firavun ve onun adamlarını irşada çalıştığı halde bunlar O'na inanmadılar. Mûsâ (a.s.) da Mısır'ı terke mecbur kaldı. Hz. Peygamber de kendisine inanmayan kureyş müşriklerine karşı, Mekke'yi terkedip Medine'ye göçtü. Her iki peygamberin hicretinden önce ölümleri için karar alındığına da şahit olmaktayız.

Mûsâ (a.s.) Mısır'da tebliğat yaptığı sürece - Mekke müşriklerinin Resûlullah'ı taciz ettikleri gibi - Mısırlı müşrikler de kendisini son derece sıkıştırmışlardı. Mü'minun sûresi 27-28. âyetlerinde, toplanıp öldürmeğe karar verdiklerinden, içlerinden inanmış birisinin karşı çıktığından bahsedilir (114). Kur'ân-ı Kerim'in bir çok yerinde Mûsâ ve kavminin işkenceye maruz kaldığından, bu konuda aceze düştüklerinden söz edilir. Meselâ : "Ben, taşla(yıp öldür)menizden, benim Rabbim ve sizin Rabbiniz olan (Allah)'a sığındım. Eğer bana inanmadınızsa, bari ben(im yolum)dan çekilin. Sonra (Mûsâ) : Bunlar suç işleyen bir toplumdur! diye Rabbine dua etti. (Allah) o halde kullarımı geceleyin götür. Çünkü takip edileceksiniz (dedi). Denizi (yarıp toplumunu geçirdikten sonra onu olduğu gibi) açık bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur." (Duhan 20-24) âyetlerinde bu durum açıkça görülür.

İşkence etmeleri bir tarafa, Mısır'dan çıkmalarına da engel olunuyordu. Kur'ân-ı Kerim'de buna dair örneklere rastlanır. Bunlardan birisi şudur : (A'râf sûresi 133-134). âyetlerde Mısır'lılara tufân, çekirge, kımıl (haşerat), kurbağa ve kan gibi (A'râf 133) belâlar gönderilince, "... Ey Mûsâ, dediler, bizim için rabbine - sana verdiği söz hürmetine - dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, muhakkak sana inanacağız ve mutlaka İsrailoğullarını, seninle beraber göndereceğiz" (A'râf 134) dediler.

---

(114) el-Bidâye,I, 260.

İbn-i Kesîr, Firavun'un Mûsâ ve kavmini pusuya düşürmek için, çıkmalarına izin verip, sonra peşlerine ordusuyla çıktığını rivayet eder (115). Şua'râ sûresindeki şu âyetler bu rivayeti doğrular. Şöyle ki : "Mûsâ'ya : Kullarımı geceleyin götür. (Yani Mısır'dan çıkar). Siz takibedileceksiniz, diye vahyettik." (Şuarâ 52). Bu âyetten anlaşıldığına göre, Mûsâ (a.s.)'ya hicret emri verilir. Bunu takib eden âyetlerde, Firavun'un şehirlere haber salıp kendine tabi olanları toplanmağa çağırdığından ve onlara kendilerinin güçlü ve kalabalık bir topluluk, İsrailoğullarının ise az ve önemsiz bir cemaat olduklarından vs. söz ettiği anlatılır.

Daha sonraki âyetler, güneş doğarken Mısır'lıların İsrailoğullarını takibe koyulduklarından, arkadan onlara yetiştiklerinden, İsrailoğullarının : "Eyvah! Yakalandık." diye büyük bir telâşa kapıldığından, "(Mûsâ (a.s.)'nın: Hayır. dedi. Rabbim benimle beraberdir. Bana yol gösterecektir." (Şuarâ 62) şeklinde kavmini teselli ettiğinden, neticede Firavun'un helak edildiğinden, Mûsâ ve kavminin ise kurtarıldığından bahs eder (Şuarâ 52-66).

Bunlardan anlaşılacağı gibi, Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'dan hicreti ve karşılaştığı güçlüklerin, peygamberimizinki ile mukayese edildiği zaman, birbirine çok benzedikleri görülür.

Yukarıda mealini verdiğimiz Şuarâ sûresi âyetlerinin, Resûlullah'ın hicretinden önce Mekke'de indirilmiş olması (116) da, peygamberimizi ve hicrete mecbur olan müslümanları teselli ettiğini, üzülmemelerinin gerektiğini, zira Mûsâ (a.s.)'nın da aynı durumlarla karşı karşıya geldiğini, neticede muzaffer olduğunu ifade etmesi açısından önemlidir.

---

(115) A.g.e., I, 270.
(116) Rûhu'l-Me'âni, XIX, 58.

Ayrıca âyetlerde sık sık Firavun ve kavminin Mûsâ (a.s.) ve ona inananları ortadan kaldırmak için toplantılar yaptıklarından bahsedilir ki bu, bize Dâru'n-Nedve'de Resûlullah'ın ölümü kararını alan müşrik ulularının toplantısını hatırlatmaktadır.

Mûsâ (a.s.) kavminin - kaçarken - Firavun'un arkadan ulaştığı esnada gösterdiği telaşla, Mûsâ (a.s.)'nın: "Hayır, Rabbim benimle beraberdir. Bana yol gösterecektir." (Şuarâ 62) şeklinde onları tesellisi, Resûlullah'ın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'le Sevr mağarasında kıstırıldığı zaman, Hz. Ebû Bekir'in paniğe kapılmasına rağmen, Peygamberimizin: "... ikisi mağaradayken arkadaşına: "Üzülme! Allah bizimle beraberdir."... (Tevbe 40) şeklindeki sözleriyle mukayese edilirse, ikisinin de aynı sahneyi yaşadıkları açıkça görülür.

5 — Hz. Peygamberin Mekke'ye tekrar döndürüleceği ve müşriklerin helâk olunacağı haberi, müslümanlara Mekke'de verilirken; müslümanlar, benzeri olayı yaşayan Mûsâ (a.s.) kıssasıyla hem teselli ediliyor, hem de onlara zafer haberi veriliyordu. Zira Allah teâlâ Mûsâ (a.s.)'ya verdiği sözü yerine getirip Firavun'dan kurtararak, Arz-ı mukaddes olarak isimlendirilen KENAN'a ulaştırdığını, bunun yanısıra düşmanlarını helâk ettiğini anlatan Kasas sûresi âyetleri, Mekke'de nazil olmuştu.

Hz. Mûsâ, Mısır'da kıptilerden birini öldürdükten sonra Medyen'e kaçarken: "(Mûsâ, etrafı) gözetleyerek, korka korka oradan çıktı: "Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar, dedi." (Kasas 21) âyetinde sahnelenen, ayrıca kavmiyle Mısır'dan Arz-ı Mukaddes'e hicret ettiği andaki tablo ile, Rasûlullah'ın hicreti esnasında ortaya çıkan tablo birbirinin aynıdır (117).

(117) Nazmu'd-Durer, XIV, 376.

Rasûlullah - korku içinde - Mekke'den Medine'ye giderken ve geri dönebileceğine dair hiç bir işaret yokken, hicret yolundaki CUHFE'de nazil olan : "Kur'ân'ı (sana indiren ve okumayı) sana farz kılan (Allah) elbette seni dönülecek yere (Mekke'ye) döndürecektir." (Kasas 85) âyeti Mekke'ye döneceğini müjdeliyordu (118) ve "(yine) de (ki) : Allah'a hamdolsun! O size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. (Ama o zaman tanımanızın, size bir faydası dokunmayacaktır)" Rabbin yaptıklarından gafil değildir." (Neml 93) âyeti ile Resûlullah'ın galip geleceği günlerin gösterileceği anlatılmak isteniyordu. Hicretten çok kısa bir süre sonra, Allah teâlâ müşriklerin bütün ileri gelenlerini Bedir'de topladı ve helâk etti. Böylece Allah vadini kısa süre içerisinde gerçekleştirmiş oldu (119).

Firavun, İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürtmek, geri kalan halkını fırkalara ayırıp perişan hale getirmek suretiyle, onları çeşitli işkencelere maruz bırakırken, Cenâb-ı Hak : "Biz de istiyorduk ki, o yerde zayıflatılanlara lutfedelim, onları önderler yapalım, onları (ötekilerinin mülküne) mirascı kılalım. Ve onları o yerde (Mısır'da ve Şam'da) hakim kılalım, Firavun'a Hâmân'a ve askerlerine onlardan (yani İsrailoğulları yüzünden başlarına gelmesinden) korktukları şeyi gösterelim. (Kasas 5-6) âyetlerinde anlatıldığı gibi, onların Mûsâ (a.s.)'yı ve kavmini yok edemiyeceklerine ve helâk olacaklarına dair verdiği haber, Mekke'de güçsüz duruma düşen müslümanların durumuna örnek olarak sunulmuştur. Kısacası Hz. Mûsâ ile Hz. Muhammed'in müslümanlarla İsrailoğullarının, Mekke müşrikleriyle Firavun ve etbaı'nın durumu, karşılıklı mücadeleleri birbirine çok benzemektedir.

---

(118) A.g.e., aynı yer.

(119) Tefsiru'l-Kur'ân'l-Azim, III, 53; Mehâsinu't-Te'vil, X, 3958.

FİRAVUN ve ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANIŞLARI

Mûsâ (a.s.) İsrailoğulları ve Firavun kıssalarının Kur'ân'da tekrar ediliş sebebleri, Ehl-i kitabın, Tevrat ve İncil'de geleceği müjdelenen âhir zaman nebisini bekleyişleri. Kur'ân'a muhatap olan Ehl-i kitabın Peygamberimize sualleri ve Rasûlullahın onlara verdiği cevaplar hakkında, kısa da olsa bilgi vermeğe çalıştık.

Şimdi biraz da Mûsâ (a.s.)'nın karşısında bulunan Firavun, firavunî düşünce, Firavun'un ilahlık iddiası ve bu konudaki başarısında halkının rolü, Kur'ân'da zaman zaman sözü edilen Âl-i Firavun ve Mele-i Firavun, eski Mısırlıların dini inanışları, Firavun ve kavminin İsrailoğullarına karşı çıkış sebebleri ve bunlara karşı aldıkları tedbirler üzerinde durmak gerekmektedir. Aksi halde Mûsâ (a.s.)'nın, Kur'ân vasıtası ile bize vermiş olduğu mesajının, tebligatı esnasında yaptığı gayretli çalışmaları ve bu çalışmaları yaparken gösterdiği sabır ve metanetinin, kâfirler muvacehesinde takındığı karşı tavrının ve cesaretinin anlaşılması bir hayli zorlaşır.

Bilindiği gibi Mûsâ (a.s.)'nın iki muhatabı vardı. Bunlardan birisi kendi kavmi olan İsrailoğulları, diğeri de düşmanı olan Firavun ve onun tebeası. Mûsâ (a.s.), bir taraftan kendi kavmini Firavun'un zulmünden kurtarıp Filistine götürecek, onların inancını yenileyecek, islah edecek ve yine onları Allah namına yeryüzünün halifeleri ve tevhid akidesinin savunucuları olmaya hazırlayacaktı. Diğer taraftan da Firavun ve onun kavmine ilâhî mesajı sunacak, onların da kendilerine katılmalarını sağlayacak ve yeryüzünde Allah otoritesi dışında bir otorite iddia eden kimse kalmayacaktı. İşte Mûsâ (a.s.)'nın işi bu kadar zordu. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, yeryüzünde insanların ıs-

lahı için görevlendirilen bütün peygamberlerin gaye ve hedefleri aynıdır. Meselâ Peygamberimizin yaptıkları ve karşılaştıkları güçlükler - yukarıda da belirttiğimiz gibi - Mûsâ (a.s.)'nınkinden farksızdır.

Peygamberlerin gaye ve hedefleri bir olduğu gibi, karşılarındaki inkârcıların, zorbaların, özellikle firavunların ve bunların destekçilerinin de **gayeleri, Allah otoritesine karşı çıkışları ve ileri sürdükleri mesnetler aynıdır.** Yani Mûsâ (a.s.)'ya karşı çıkan Firavun ne ise, Hz. Peygambere saldıran Ebû Cehil de, **hattâ Peygamberimizden sonra, O' nun tevhide çağrı görevini üstlenen herkese karşı çıkan firavun ve firavunlaşmış insanlar da aynıdır.**

O halde İsrailoğullarının tanımını yaptıktan sonra, Firavun ve ona uyanlar da tanıtılmalı, Mûsâ (a.s.)'ya karşı çıkış nedenleri orta yere dökülmelidir. Geçmişteki Firavunlarla, onlardan sonra gelenler de birbirinden farksız olduğuna göre, sonrakiler üzerinde durmağa daha fazla ihtiyaç kalmaz. Bu demektir ki, dünkü peygamberlerle, onlardan sonra onların davasını üstlenen tebliğatçıların karşılaşacağı güçlükler de aynı olacaktır. **İslam tek bir millet olduğu gibi, küfür de tek bir millettir.**

Hattâ şurasını da açıkça ifade etmek gerekir ki, dünkü **tebliğat görmüş, tevhid akidesini kabullenmiş ve fakat aradan uzun zamanın geçmesi ve onların firavunî toplumlarla içli dışlı yaşamalarının uzaması sebebiyle, İsrailoğullarının hak ve hakikata karşı ne kadar ilgileri azalmışsa onlar, inanç heyecanlarını ne derece yitirmişlerse; aynı** şartlarla karşı karşıya gelen **Peygamberimizin ümmetinden bir çoğu da, aynı duruma düşmüş ve kendilerinde aynı yapı oluşmuş olabilir. Onları tamamen hakikat çizgisine getirmenin, bir kâfiri dine davet etmek kadar zorlaşmış olduğu söylenebilir.** Rasûlullah, bu endişesinden ötürü, istikbalden haber vererek şöyle buyurmuştur : "Sizden ön-

cekilerin yollarına karış karış, arşın arşın mutlaka tabi olacaksınız. Hattâ bir keler deliğine girseler, onların arkasından gideceksiniz." Sahabe :

— Ya Rasûlullah! Yahudilere, Hristiyanlara mı?

— Ya kime?" (120).

İleride Firavun'un zulmünden kurtardığı kavmiyle baş başa kalan Mûsâ (a.s.)'nın - güya inançlı - kavminden neler çektiğini müşahede ettiğimiz; o günkü ve bu günkü Yahudilerle müslüman toplulukları birbiriyle mukayese ettiğiniz zaman, sanırım hak vereceksiniz. Her ne ise, sözü uzatmadan Firavun'u tanıtmağa geçebiliriz.

1 — FİRAVUN

Firavun :

Firavun, Mısırda hüküm süren Amalika krallarının lakabı veya has ismidir. Türk hükümdarlarına hakan, rumlarınkine kayzer, İranlılarınkine Kisra denildiği gibi, bir dönem Mısır veya kıpti krallarından herbirine de Firavun denilirdi (121).

İbn-i Manzur'un ifadesine göre : "Her nebinin firavunu, devrinin hükümdarıdır." Nitekim Katamî bir şiirinde: "Mûsâ'nın arkadaşlarından dolayı deniz yarıldı. Kâfir firavunlar battı boğuldu" (122) der.

"Firavun" sözcüğünün "kibir" ve "gurur" manasına gelen "far'ane" veya "tefer'ane" kelimelerinden alındığı söylenir. Çoğulu "ferâ'ine" dir. Bir adam sapıtıp, şiddetli zulüm ve kibre saplanınca : "Tefer'ane'r-recülü =

(120) Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, X, 656.
(121) Nazmu'd-Durer, I, 355.
(122) Lisânu'l-Arap, XIII, 323.

(Adam firavunlaştı.) denir (123). Firavun isminin, sapma ve saptırma, bozulma ve başkalarını bozma, zarara girme ve zarara sokma manalarında kullanıldığı da meşhurdur (124). Buna göre zulüm firavunluktur. Her kibir ve zulüm sahibi de firavundur (125). Allah teâlâ'nın, Mûsâ (a.s.) devrindeki kralı. Kur'ân'da Firavun olarak anması bundandır. Hattâ Yûsuf (a.s.) devrindeki melikin Firavun diye nitelenmemesiyle bu melikin, ahlâkî açıdan bir Firavun olmadığına işaret edilmiştir. Çünkü "Firavun" ünvanı zulümle meşhur olmuştur (126).

Cevherî ve islâm alimlerinden bir çoğu, "Firavun" kelimesinin Mısır sultanı Velid b. Mus'ab'ın lakabı olduğunu söylerler. Kur'ân'da anılan Hz. Mûsâ a(.s.)'nın Firavun'u işte bu hükümdardır (127).

Firavun'un İnancı ve Firavuni Düşünce :

Firavun, yaratıcının varlığını ve âhireti inkâr eden bir dehrî idi. Dünyanın yıldızlar tarafından idare edildiğini, dünyada asalet ve şerefin kıptî kavmine ait olduğunu söylüyordu. O, ülke yönetiminin, bir hak olarak, ülke halkına ait olması gerektiğini iddia eden, çağdaş bir miliyetçi gibi düşünmektedir. Dünyevî debdebe arzusu veya kişinin öteki insanlar üzerinde nüfuzunu sürdürme düşüncesi, insanın nefsini o derece elde eder ki, - doğru olduğunu bile bile - en açık gerçeğe dahi karşı çıkar.

İnsanın gerçekleri kabullenmesine engel olan hususi-

(123) M. Te'vil, II, 122; Ragıbu'l-İsfehâni, Mısır, 1970; el-Müfredât, s. 567.
(124) Rûhu'l-Me'âni, XII, 133.
(125) Lisânu'l-Arab, XIII, 323; el-Müfredât, s. 567.
(126) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2875.
(127) İslâm Ansiklopedisi, IV, 640.

yet, her zaman **zekâ ve yetenek yoksunluğu değildir.** Onun iç benliği kabullense bile, gerçeğe karşı insanı körleştiren, **kendisindeki belirli düşünce alışkanlıklarıyla, tavırlarını geliştiren gelenekler, örf ve adetler, yani bütün bir toplumsal çevredir.** Başka deyimle, **insanın doğuştan rasyonel ve gerçek yanlısı olan tabiatı, alışkanlıkları ve adetleri tarafından değiştirilebilmektedir.** Firavun ve ona yönetimde yardımcı olanlar, **Mûsâ (a.s.)'ın mesajının doğruluğunu içlerinden kabul etmektedirler.** Çünkü yaratılışları buna müsaittir. **Ancak** bütün hay huylarıyla birlikte, **imtiyazlı** kişiler olarak **muamele görmeğe alıştıklarından** dolayı, **halk seviyesine inmek ve insanlar arasında** insan olarak **muamele** görmek **düşüncesine tahammül edememektedirler.**

İlâhî dinleri, başka bir ifade ile ilâhî otoriteyi kabul edemeyen ve başlıbaşına buyruk olan, cahil ve firâvuni toplumlarda durum hep böyledir. Ama ne acıdır ki bu ahlâk içerisindeki topluluklar, **yaratıcının hakimiyeti altına giren insan kitlelerini cehalet ve geri kalmışlıkla ithamla gün geçirir,** hakkı tesbite uğraşmazlar. Bunlar, halkla idarecileri bir gibi görünen ve fakat inanç, düşünce ve yaşayış açısından birbirinden tamamen ayrı olan topluluklardır.

İslâm cemiyetinde ise, devletin bekası ve egemenliğin hayatî umdelerini korumada, **yöneticilerle halk el eledir.** Ne asi bir ferdin, ne de zorba bir zümrenin, isyan ve anarşi çıkarması mümkün değildir. İmtiyazlı insan sınıfı yoktur. **Herkes** aynı seviyede **hakka teslim olma mecburiyetindedir.** Durum böyle olunca, menfaat çatışması da söz konusu olamaz. Bu eşitlik ilkesi, firavunlaşmış insanların işine gelmemektedir. **Hakimiyet yaratana aittir.** Egemenlik bilgin ve faziletli kimseler tarafından - Allah'a ait olmak şartıyla - kullanılır. Her şeye rağmen **bilgin olanlar, cahillere göre itaate daha layıktırlar.**

Kur'ân'ın Firavun'a yönelttiği ilk suçlama, onun büyüklenmesidir. Alûsî'nin de ifade ettiği gibi, **Mûsâ (a.s.)'nın Firavun'a gönderiliş sebebi,** onun kibir ve gurur sahibi azgınların büyüklük taslamaları gibi, **üstünlük sevdasına kapılıp yaratıcısını unutmasıdır** (128).

Firavun, **kendisini kanun koyucu** olarak **saymakta ve ilâhî kanuna teslim olmamakta,** böylece uluhiyyet kavramına haksızlık etmekteydi. Daha da önemlisi, ne isterse o olurmuş, karar ve hükümlerini bozacak bir üst merci yokmuş, **insanlar hep ona itaat etmeliymiş,** hep **ondan korkup,** onu **sevmeliymiş** fikrini halkına kabul ettirmişti ki, zaten bir şeye tapınmanın anlamı da budur.

Umûmî çöküşün nedenlerinden biri, **halkın,** her hangi bir ulusal **önderi, ya da** başka bir **otoriteyi, kendi başına bir kanun koyucu olarak kabul etmesi** sayılabilir. Bunların ilâhî yasaya karşı çıkışları, **sınırsız güç kullanma isteğinden** kaynaklanmaktadır. Nefsini tatmin etmek için Firavun'un yapmak istediği de bundan başka bir şey değildir. Kur'ân-ı Kerîm bunu şöyle açıklar: "Firavun o yer (Mısır)de (despotça serkeşliğe, zulümde aşırılığa, büyüklenmeğe, şımarmağa ve kulluğu unutmağa) kalktı..." (Kasas 4).

Firavun'un bütün amacı, idaresi altındaki insanlar üzerinde kurduğu otoritesini sarstırmadan sürdürmektir. Bunu başarabilmek için - haklı olsalar bile - **karşı çıkanları zayıf düşürmek, topluluklarını dağıtmak,** çeşitli iş ve değişik fikirlerle **onları meşgul etmek,** halkı **uyaran tebliğcileri:** "(Firavun), (Mûsâ'ya) dedi: Andolsun ki benden başka tanrı edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım." (Şu'arâ 29) âyetinde ifade edildiği gibi, **zindan-**

(128) Rûhu'l-Me'ânî, XII, 132.

lara atmak ve daima bu tür tehditler altında bulundurmaktır.

Bir başka taktiği de, kendilerine hak ile gelen peygamberi, **yalancılık ve delilikle itham etmektir.** Zira hakkı çürütecek delil bulamıyacağından, onun için en çıkar yol budur. Kur'ân incelendiği zaman görülür ki, peygamberler genelde delilikle itham edilmiştir. Firavunluk taslıyanların hepsi ilâhî elçilere karşı hep bu sözü söylemişlerdir: "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" (Şu'arâ 27) diyen Firavun da bunlardandır.

Kur'ân ayrıca Firavun'u : **"Kazıklar sahibi"** (Fecr 10) olarak nitelendirir. İnananları kazığa vurarak işkence ettiği ve eğlence yerleri olarak kazığa benzeyen Ehramlar yaptırdığı için ona bu isim verilmiştir. Abduh'un da dediği gibi burada Ehramların kasdedilmiş olması biraz daha akla yatkındır. Çünkü Ehramlara dıştan baktığımız zaman, tamamen bir kazığı andırdığı görülür.

Kısacası firavunların bütün düşüncesi, kendi istekleri doğrultusunda otorite kurmak, halkı kul-köle olarak kendilerine hizmet ettirmek, karşı çıkanları yalancılıkla itham etmek ve aksi davrananları işkenceye ve ölüme tabi tutmaktır.

İlâhlık İddiası ve Bu Konudaki Başarısında Halkın Rolü :

Bazı kişileri ilâhlık iddiasına kadar götüren firavunî düşünce, sadece o kişiye Allah tarafından verilen mal, mülk makam, mevki ve üstün yeteneklerin kötüye kullanılmasından kaynaklanmaz. Buna bir de böyle bir iddiada bulunan kişiye **tabi olan halkın, ona olan desteğini, sevgisini, övgüsünü ve hoşgörüsünü katmak lazımdır.**

İnsanoğlu yaratılış itibariyle aciz olduğu için, yalnız bırakıldığı ve desteklenmediği zaman, onun böyle bir iddiaya girişebilmesi çok uzak bir ihtimaldir.

İnsanda firavunî ahlâka zemin hazırlayan birinci unsur, **dünyaya ve içindeki nimetlere karşı** duyulan hırs ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya sarılma arzusudur. Bu **hırs ve arzu,** çoğu zaman **tevhid inancına bağlı müslümanların bile, islâmdan zamanla uzaklaşmasına** ve anılan ahlâkî saplantıya düşmesine **sebeb** olmaktadır.

"De ki : "Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti? De ki : "O, dünya hayatında inananlarındır, kıyamet gününde de yalnız onlarındır." "De ki : "Rabbim, ancak kötülükleri, gerek açığını, gerek gizlisini; günahı ve haksız yere saldırmayı, hakkında hiç bir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmayı veya Allah hakkında bilmediğiniz şeyler söylemenizi haram etmiştir" (A'râf 33-34) âyetlerini delil göstererek, müslümanlığı bir tarafa itip, hattâ bazen menfaatlerimiz uğruna islâmı feda edip, kâfirlerin konforu ve tatmin yolları, hakkında empoze etmeye çalıştıkları "İnananların hakkıdır" yollu aldatmacaya itibar etmemek lâzımdır. Gerektiğinde dünyayı veto edebilme fikrini kalplere sindirmeden, bizlere sunulan **hükümlerin hakikatı ifade edip etmediği sorgulanmadan, körü körüne dünya nimetlerine ve gerçek diye takdim edilen fikir ve düşüncelere sarılmak,** kişiyi ileride **firavunlaşmaya namzed kılabilir.**

Yeryüzünün kirine, günahına karşı yapabileceğimiz tek şey, sevaba, doğruya ve hayra koşmaktır. İnsanın, **müslümanca bir güvenlik alanına sahip oluncaya kadar ve hattâ** bu alana sahip olduktan **sonra da,** dünyaya karşı **müteyakkız olmaması, dünyanın pisliklerine tepki göstermemesi, şeytanın arabasındaki** tekerleğin daha hızlı dönmesine **yardımcı** olması demektir.

Eğer şekerle kandırılan çocuklar değilsek, inancımızı zamanla silip götürecek dünyayı, onun nimetlerini ve bunları bize cazip gösteren fikirleri veto etmeliyiz. **"Size huzur getiriyoruz" diyenlerin bizden ne alıp götürdüklerini hiç kontrol ettiniz mi?** Müslümanın görevi, bütün insanlığı işitmeyen, zarar ve faydası dokunmayan, kendisine kullukta bulunanla bulunmayanı ayırt edemeyen ve "Ben yaparım", "Ben ederim" iddialarıyla ortaya çıkıp; yapamayan, edemeyen, kendisini ölümün pençesinden kurtaramayan sahte ilahlardan yüz çevirmeğe davet değil midir? İnsanın yaratılış gayesi ve görevi bu olmasına rağmen, Allah'a ve O'nun dinine gösterilmesi gereken sevgi ve itaat, nefsin arzularına tabi edilmekte ve bunlar, Allah'ı sever gibi sevilmektedir.

Eş ve ortak koşmak, bir şeyi sevgi ve itaatte diğerine denk tutmaktır. Canlı ve cansız yaratıklar arasında bu tür bir eylem caizdir. Ancak aynı eylemin Allah ile yaratıkları arasında yapılması, putperestliğin temelini oluşturur.

Firavun'un ilahlık iddiasını izaha geçmeden, İslâm inancına göre Allah'a eş ve ortak tanımanın mahiyeti hakkında bilgi vermede yarar vardır.

"İnananlardan kimi, Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi onları severler..." (Bakara 165) emirlerine, yasaklarına, arzularına itaat ederler de, Allah'a isyan etmiş olurlar. Şüphesiz böyle yapmak; gerek Allah'ı inkâr ederek olsun, gerek olmasın, ilahlık manasında onları Allah'a ortak koşmaktır.

İnsanların bir kısmı bu şirki açığa vururlar, firavunlara ve nemrutlara yapıldığı gibi; onlara açıktan açığa ilah, ma'bud ismini vermekten çekinmezler, rabbimiz, tanrımız derler. **Diğer bir kısmı da açığa vurmadan aynı muameleyi yaparlar, onları Allalu sever gibi severler, veliy-yi nimet tanırlar,** onların sevgisini hareket noktası edinirler. **Allah'a yapılacak şeyleri onlara yaparlar.** Allah'ın rızasını düşün-

meden, **onların rızalarını kazanmaya çalışırlar. Allah'a isyan olan şeylerde bile, onlara itaat ederler.**

Bu âyet (Bakara 165) bize gösteriyor ki, uluhiyyette sevgi esastır. En büyük sevgili kendisine tapılandır. Böyle son derece sevilen şeyler, ne olursa olsun ma'bud edinilmiş olurlar. Muhabbetin hükmü itaattir. Onun için ma'bud kendisine son derece itaat edilen bir varlık olur. Her insanın hali, tavrı, gidişi ve ahlakında hareket noktası onun ma'bududur. İnsanlar tarafından böyle sevgi ile ma'bud rütbesi verilen eşler o kadar çeşitlidir ki, bir taş, bir maden parçasından, bir ot, bir ağaçtan tut da semâvî cisimlere, ruhlara ve meleklere kadar çıkar.

İnsanın farkına varmadan edindiği en tehlikeli ilahlardan biri de kişinin kendiliğinden meylettiği hevâsı (arzusu ve yalnız keyfi)dir (Furkân 43). Bunun manası : "Canının istediğinden başka kendine ilah tanımayan" (129) demektir. Böyle kimselerde hiç "hak" sevgisi yok; sadece bencillik vardır. Arzusu ve meramı da, hakiki menfaatı üzere değil, sırf nefsinden doğan ve kendi görüşüne dayanan kuru bir kuruntudan ibarettir. Bunlar delil, bürhan, hak, hukuk tanımaz. Sadece kendi keyf ve zevklerine taparlar. Zevkleri kendilerinin felâketlerinin ta kendisi olduğunu bilseler, yine "hak"kı zevklerine feda ederler ,dini de insanın mücerret hissiyatından, yani sadece keyf ve zevkinden ibaret tanırlar. Gönülleri neye çekerse ona taparlar, "hak" zevkini aramaz, Hak'kın rızasını düşünmez, düşünmek istemezler. Bilseler yine tanımazlar. Tabarânî ve Ebû Nu'aym bu konuda şu hadisi tahric ederler: Peygamberimiz buyuruyor ki : **"Allah teâlâ nezdinde sema gölgesi al-**

(129) A.g.e., XIX, 23.

tında Allah'tan başka tapılan ma'butlar içinde uyulan, "hevâ" 'dan daha büyüğü yoktur" (130).

Müfessirler Kur'ân'da geçen "endâd=(Allah'a) eşler" kelimesine "Allah'a isyanda itaat edilen efendiler, reisler ve büyükler" manasını vermişlerdir (131).

Gerçekten **zenginlik, kuvvet ve otorite, makam, mevki ve güzellik gibi** her hangi bir ümide sebeb sayılan dilberler, kahramanlar, hükümdarlar gibi, **insanları Allah gibi seven ve onlar uğrunda her şeyi göze alan** nice kimseler vardır ki, **onların bu hareketi, putperestliğin temelini teşkil eder.** Bakarsın bu insanlar, onları Allah gibi severler ve onlara ma'bud muamelesi yaparlar; onlara itaat etmek için Allah'a isyan ederler. **Bir taraftan da her şeyi yaratanın, rızık verenin, kâinatı idare edenin, Allah olduğunu söylemeyi ihmal etmezler. Demek** oluyor **ki, Allah'ı böyle bilmek yeterli değildir.** Mademki her şeyi yaratan O'dur, itaat ve sevgi sadece O'na ve O'nun izin verdiklerinedir. Allah ve O'nun dininin haricindeki yaratıklar için bunlar, direk sarfedilemez.

Allah için sevmekle "Allahı sever gibi sevmek" arasındaki farkı bilmek lazım gelir. **Allah'ı sevenler, Allah'ın yolunda giden** O'nun sevgili **kullarını da severler. Fakat Allah gibi değil, Allah için severler,** ve bu sevgiyle Allah yolunda olanlara **uyarlar.** Allah'ın sevdiği kullarını sevmek ve onlara ittiba etmek **günah ve şirk değildir.** Bilakis bu sevgiler muhabbetullaha yani Allah sevgisine delil olur. Ancak bu sevgi hiç bir zaman Allah sevgisi gibi olmamalıdır. Yani hristiyanların Hz. İsâ (a.s.) hakkında yaptıkları gibi, **onları ma'bud derecesine çıkaracak bir kulluk şeklini almamalıdır.**

---

(130) A.g.e., XIX, 24.
(131) A.g.e., XIX, aynı yer.

Üzülerek söylemek lâzım gelir ki, müslümanlık namına dahi böyle batıl inancı sevmeye tutulan ve bununla dindarlık yapıyoruz zanneden bir takım gafiller de zuhur etmiştir. Bunlar genellikle din ilminin iyi tahsil edilmediği, dini kültürden yoksun yörelerde zuhur edegelmiştir. Gerçek din ilmi sönünce, **insanlar ilk cahilliyye devrindeki efsanelerle**, gönlüne doğan gelip geçici şeyler içinde **kulluğa çalışır. Hurafelerle boğulup gider. Bir kısmı da bu hurafeleri kaldıracağım diye başkalarıyla uğraşırken, kendisi bir türlü gerçek kulluğa geçemez.**

Hasılı reislerini ve büyüklerini Allah'ı sever gibi sevenler ve onların Allah emrine ters düşen buyruklarına itaat ederek Allah'a isyan edenler, gece gündüz bütün uğraşılarını bunlara hasredenler, bilerek, bilmeyerek bunları Allah'a eş edinmiş olurlar ki bütün putperestlik esası bu tarz sevgidedir. Allah'ın vahdaniyetine karşı böyle yapan bir takım insanlar yok değildir. Bunlar reislerini, uydukları kimseleri Allah için değil, Allah gibi severler ki kullar, Allah'ı sever gibi sevilemez. Halbuki, "İnananlar ise en çok Allah'ı severler..." (Bakara 165). Mü'minler kendilerini sadece Allah önünde alçaltarak O'na yalvarırlar. **Müşrikler ise, çokca sıkıştıkları ve muhtaç oldukları zaman Allah'ı hatırlarlar. İhtiyaçları giderilince, tekrar sevdiklerine döner, Allah'ı unuturlar.** Darlıkta da genişlikte de Mü'minin Allah'a sevgi ve itaati ise devamlıdır. Gerçek mü'minler, muvahhid oldukları için, bütün muhabbetleri bizzat Allah'da toplanır ve Allah'ın mahlukatına muhabbetleri de buradan tevzi olunur. Yani sevdiklerini yalnız Allah için, Allah rızası için severler. Kâfirler, müşrikler ise, bütün muhabbetlerini Allah muhabbeti ve Allah rızası ile ölçmediklerinden, muhabbetleri dağınıktır. Dağınık ve değişken muhabbetler, toplu ve sabit muhabbet'e nazaran hiç demektir.

Alah için sevmenin bir takım **şartları** vardır. İlk şart

seveceğiniz şeyin **Allah'ın sevgisine ehil olmasıdır.** Allah'ın haram kıldığı şeyi sevmek, haram; mekruh kıldığı şeyi sevmek mekruhtur. Sonra Allah'a isyan içinde yüzen bir insan, Allah için sevilemez. Sevilirse bizatihi Allah'a isyan edilmiş olur. Zira **Allah'ın rızasına muhalif** hareket eden **birisini sevmek, onun** Allah'a olan **isyanını tasvib anlamını taşır.** Müslüman olan birisinin böyle bir aşağılığa düşmesi, Allah'a olan inanç ve sevgisinin zayıflığının, sönmeye yüz tuttuğunun delilidir.

Demek oluyor ki, muhabbeti Allah ve dini dışındaki bir şeye vermek, Allah'dan başka ilâhların edinilmesine ve firavunluk sistemine zemin hazırlamak, dolayısıyla şirkin temeline bir taş koymak anlamına gelebilir. O halde bu konuda çok hassas olmak ve ölçüyü elden bırakmamak lazımdır. O da, Allah'ın sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemektir. Müslümanın hakkı da budur. Aksi halde kâfirin sultası altına düşebilir.

Halk, firavuni düşünce taşıyan birisine itaat ettiği, emir ve isteklerine karşı çıkmadığı, hattâ onun **her hareketini hoş karşıladığı zaman, o zat, üstünlük sevdasına kapılır.** Kendisinden daha güçlü ve daha büyük birisinin olmadığına içten inanmaya başlar. Bu inanç, gitgide kendisinde yer eder ve güçlenir. Firavuni ahlâk onu tamamen kaplar. Bu zat artık kendisinden başka itaat edilecek birisinin olmadığı fikrini açığa vurmaktan çekinmez hale gelir. Onun karşısına başka bir rakip çıkarmağa kalkışırsanız, feveranı basar, çığlık koparır ve rakibini yok etmek, onun varlığını insanların kafasından silmek için ordular hazırlar, servetler harcar. Kendi hayatı, zevki ve otoritesinin devamı için canlara kıymaktan bile çekinmez. Artık hak, kendisi olmuştur.

Hz. Âdem (a.s.)'dan itibaren Allah inancını yitiren toplumlarda bu tür liderlerin eksik olmadığına şahit olmaktayız. Ancak bunlardan Nemrud ve Firavun gibi bazıları

ilâhlığını halka bizatihi ilân etmişler, bazıları da aynı pozisyona girmiş olmalarına, aynı inanç ve ahlakı taşımalarına rağmen bunu halktan gizlemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm incelendiği zaman görülür ki, Firavunlar, Allah'ın dinini tebliğe memur peygamberler ve onların mucizeleri ile karşı karşıya gelip acze düştükleri ve etraflarındaki halkın, o peygamberlere meylettiğini gördükleri an, saltanatlarını kaybetme endişesine kapılarak ilahlık iddialarını açığa vurmaktan başka çare bulamazlar ve artık: "Ben sizin için benden başka tanrı bilmiyorum.." (Kasas 38), "Ben sizin en yüce rabbinizm" (Nâziât 24) demeye başlar ve gülünç duruma düşerler.

İnanıyorum ki, ilahlığını ilân etmekten sakınanlar da böyle bir tebliğle karşı karşıya kaldıklarında, ölüm kalım savaşı vererek, aynı hezeyanı savuracaklardır. Karşılarında susulduğu ve kendilerine itaat edildiği için onlar da susmuş olabilirler.

Nitekim Mûsâ (a.s.) Firavun ve onun taraftarlarına Allah'tan başka bir ilâhın bulunmadığını tebliğ edince inanmadılar. İnsafa gelir, uyanırlar diye Mûsâ (a.s.)'ya, Tufan, Çekirge, haşarat, Kurbağalar ve Kan gibi mûcizeler verildi (A'râf 133). Üzerlerine mûcizeler olarak azap çökünce : "Ey Mûsâ, dediler, bizim için Rabbine dua et. Eğer bizden azabı kaldırırsan muhakkak sana inanacağız ve İsrailoğullarını seninle beraber göndereceğiz" (A'râf 134) demeğe başladılar. Bunu gören Firavun, halkına hitaben: "Ey kavmim Mısır mülkü ve şu altından akıp giden ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz?" "Yahut ben, şu hakir, nerdeyse söz anlatamıyacak durumda olan (Mûsâ)'dan daha iyi değil miyim? (Eğer o doğru söylüyorsa) üzerine altın bilezikler atılmalı (132) yahut yanında

(132) Devlet reislerinin takındığı nişanlar gibi Firavun döneminde de makam ve mevki sahipleri, kollarına altın bilezik ve boyunlarına gerdanlık takarlardı.

(kendisine yardım eden, onu doğrulayan) melekler de gelmeli değil miydi?" (Zuhruf 51-53) demeğe başladı. Bunlarla kavminin akıl sahibi ve ileri görüşlü olmadıklarını vurgulamak istedi. Kavmi de Firavun'un doğruluğuna hükmederek, derhal Firavun'a itaat ettiler. Mûsâ (a.s.)'dan tekrar yüz çevirdiler.

Bir çok insanın adeti, menfaatını kendisine söyleyenlerin sözlerini dinlememek, zararını söyleyen kimselerin hezeyanlarını ise dinlemektir. Bu halin zamanımızda ne kadar ileri gittiği açıkça görülmektedir. Fakat şunu itiraf edelim ki, müslümanlar için âhiret feda ettirilerek - verilen - dünya nimetlerini, menfaat kabul etmiyoruz. Asıl yararlı olan âhiretin daimi nimetleridir. O halde **âhireti feda ederek dünyayı satın alanlar** bunu **menfaat zannetmesinler.**

İşte Firavun, halkın cehaletinden ve kendine körü körüne itaat etmesinden yararlanarak: "En büyük ilâhınız benim" diyordu. Buna göre Firavun taraftarlarının başka ilahları var mıydı ki "En büyüğü benim" diyordu. Biraz da bunun üzerinde duralım.

"Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk dedi ki: Mûsâ'yı ve kavmini bırakıyorsun ki, sen ve tanrılarını terkedip yeryüzünde fesat mı çıkarsınlar..." (A'râf 127) âyetinde, "Seni ve tanrılarını" ifadesinden Firavun'un başka ilah tanıdığı; Firavun dedi: "Ey ileri gelenlenler, ben sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum" (Kasas 38) âyetinden de, bir ilâh kabul etmediği anlaşılmaktadır. Bu konuda alimlerin değişik yorumlarına rastlamaktayız. Bunlardan bir kaçını özetle verelim:

Fahruddin er-Razî bu konuda şunları söyler: "Bilginler, Firavun'un, halkı için büyük putlar mı yaptığı, yoksa onlara: "Ben en güçlü tanrıyım, putların da tanrısıyım" dı-

yerek kendisine tapmalarını mı emrettiği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Yukarıda da ifade etiğimiz gibi Firavun, yaratıcının varlığını tanımayan bir tanrı tanımazdı. Bu durumda onun ilâhlık iddiası ve hattâ "En büyük ilâhınız benim" derken bununla ne kasdediyordu. Fahruddîn er-Râzî'nin bu âyete getirdiği yorum şöyledir:

"Kendisinin en güçlü tanrı olduğu iddiası, zatını halkına ihsan ve lütufta bulunan, yiyecek ve giyeceklerini sağlayan, onları tehlikeden koruyan, kabul etmesinden kaynaklanıyordu." "Ben sizin en yüce tanrınızım..." (Nâzi'ât 24) ve "... Sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum" (Kasas 38) âyetlerinde anılan sözleriyle, sizi besleyip büyüten benim. Öyle ise, "Benden başka hizmet ve itaat etmeniz gereken birisini tanımıyorum" demek istiyordu. Eğer onun inancı böyle ise, o zaman yıldız biçiminde putları vardı ve yıldızlara tapanların inançlarına göre onlara tapıyordu denilebilir (133).

Görüldüğü gibi Râzî, Firavun'un ilâhlarının olabileceğini söylüyorsa da müfessir Bikâ'î, onun bu görüşüne karşı çıkar ve bu konuda şu açıklamayı yapar: Firavun, emri altında bulunan idarecilerini ilah olarak niteliyordu. Her idareci adına bir gurup teşkil ettirmişti .Guruplar, kendi idarecilerini ilâh olarak tanıyorlardı. Yani onlara itaat ediyorlardı. O günkü toplumda insanlar, emredici durumda olanları ve büyük kabul edilen kimseleri ilâh olarak isimlendirirlerdi. Bu, onlara tazim için yapılırdı. Konuya bu açıdan baktığımız zaman Firavun'un "En büyük ilâh" oluşunun manası kolayca anlaşılmış olur (134).

---

(133) Mefâtihu'l-Gayb, IV, 406; Nazmu'd-Durer, VIII, 34.
(134) Nazmu'd-Durer, VIII, 34.

Kanaatimize göre, Fahruddin er-Râzî ve Bikâ'i'den her ikisinin görüşü de doğrudur .Çünkü o günkü toplumda kral, ilâh kabul edildiği gibi, bunun yanında tapındıkları başka putları da mevcuttur. Günümüzde yapılan ilmî araştırma ve kayıtlar, bunu isbatlamaktadır.

Âmir durumunda olanlara ilâh sözcüğünü kullandıklarına dair örneklere, bu gün elimizde bulunan Tevrat'ta da rastlanır. Meselâ: "Ve Rab Mûsâ'ya dedi. Bak seni Firavun'a ilah yaptım ve kardeşin Hârûn senin peygamberin olacak" (135). "Mısırlıların mekruh saydıklarını, mısırlı ilâhların önünde ilâhımıza kurban kesersek bizi taşlamazlar mı? (136). "Ve o gece Mısır diyarından geçeceğim; insandan hayvana kadar bütün ilk doğanları vuracağım ve Mısır'ın ilâhlarına hükümler yapacağım; ben; Rab'ım"(137)

Mûsâ (a.s.), - bu manada - ilâh olmadığı gibi, kavmi içinde de ilâh olacak birisi yoktu. Aksine onlar "mahkûmun aleyhim" yani haklarında karar verilen kimselerdi. O halde onlar aciz ve zaafa uğratılmış insanlardı. Kendi başlarına nasıl terkedilirlerdi?

Demek oluyor ki o günkü toplum, ilâh sözcüğünü, mecazî açıdan güçlü durumda olanlar için kullanıyorlardı. Fakat sonradan bu sıfatı, emir ve yasaklar koyan otorite sahipleri için hakiki manada kullanmağa başladılar. Nitetekim: "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'dan ayrı rabler edindiler, Meryem oğlu Mesih'i de..." (Tevbe 31) âyetinde

(135) A.g.e., VIII, 49, karşılaştırınız, Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, b. 7/1, s. 59.
(136) A.g.e., VIII, 54; karşılaştırınız, Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, b. 8/25, s. 61.
(137) A.g.e., VIII, 63; karşılaştırınız, Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, b. 12/12, s. 65.

ifade edildiği gibi, yahudi ve hristiyanlar da sonunda aynı hatâya düştüler (138).

Firavun, kendisinden başka bir güç tanımıyordu. Mutlak otorite kendisiydi. Halkın kendisine kayıtsız şartsız itaat etmesini bir görev sayıyordu. Söylediği ve yaptığı her şey, - insan tabiatına, Hak kanunlarına aykırı olsa da - kanundu. Üzerinde bir başka otorite kabul etmiyordu. Halbuki bu kâinatı, kendisini ve kendi etrafındaki dalkavuk insanları yaratmadığını da çok iyi biliyordu. O halde Firavun'un - zorla da olsa - insanların hep kendisini sevmelerini ve kendisine itaat etmelerini istemesi, elinde bulundurduğu otoritenin yıkılmasından, yüksek menfaatlerine zarar gelmesinden ve istediği gibi yaşama imkânı bulamıyacağı endişesinden ileri gelmekteydi (139).

Kavmi de, onu bu konuda durmadan Mûsâ (a.s.) aleyhine kışkırtıyorlardı. Kur'ân bunu şöyle anlatır: "Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk (parlamentosu) dedi ki: "Mûsâ'yı ve kavmini bırakıyorsun ki, seni ve ilâhlarını terk edip yeryüzünde fesat mı çıkarsınlar?.." (A'râf 127) âyetinde "seni ve ilahlarını" ifadesinden, Firavun'un ilahlarla bir tutulduğu açıkça görülmektedir. Firavun'un "En büyük ilahınız benim" sözüne gelince: Dinler tarihi bilgilerine dayanarak buna şöyle bir yorum getirebilirz: Bunlar, Firavun'u, Firavun'un emri altındaki idarecileri, yer ve gök cisimlerini temsil eden putları ilâh kabul ettiklerine göre, diğer putların, kendilerini müdafaaya muktedir olmadıkları ortadadır. Firavun'un emri altındakiler de Firavun'a nisbetle aşağı seviyede bulunmaktadırlar. O halde Firavun'un kendisini "En büyük ilâh" kabul edişi, halkın da buna ses çıkarmaması normaldir. Suyûtî de şu sözleriyle aynı hususa dikkati çeker: "Firavun'un parlamentosu, Fira-

(138) A.g.e., VIII, 34-36.
(139) Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3735.

vun'a, halkının duyduğu sevgi ve itibarı, Mûsâ'nın zedelemesine izin verilmemesini hatırlatmışlardır (140).

Görüldüğü gibi, gerek Firavun'un, gerekse etrafındaki ileri gelenlerin inancı ve yaşayışları, batıl inançlarına, zevk ve arzularına göre tayin ve tesbit ediliyordu. Gayeleri, ne toplumun refahı, ne de doğruyu bulma endişesidir. Kur'ân bunların görüşünün isabetsiz oluşunu şöyle anlatır: "Andolsun Mûsâ'yı da âyetlerimizle ve (çeşitli mûcizelerden oluşan) açık bir delil ile gönderdik. Yani Firavun'a ve adamlarına. (Ama o insanlar), Firavun'un buyruğuna uydular. Oysa Firavun'un buyruğu (işi ve hükûmeti) hiç de doğruya iletici değildi. (Firavun) kıyamet günü kavminin önünde gidiyor. İşte onları ateşe getirdi. Varılan yer de ne fena bir yerdir. Bu dünyada da onların peşlerine lanet takılmıştır, kıyamet gününde de! (Burada da lanetle anılacaklardır, ahirette de) verilen bu vergi (lânet veya lanet bahşişi), ne kötü bir vergidir" (Hûd 96-99)

Âyet-i Kerîmede "Firavun'un buyruğuna tabi oldular" ifadesinden sonra "onun buyruğu" yerine 'firavun buyruğu' doğruya iletici değildi" şeklinde söylenmesi çok mânidardır. Zira birincide Firavun'un şahsı, ikincide sıfatı kasdolunmuştur. Firavun isminin, sapma ve saptırma, bozulma ve başkalarını bozma, zarara girme ve zarara sokmada kullanıldığını söylemiştik (141). Buna göre birincisi, "Firavun' un buyruğu" demek olduğu halde; ikincisi, genelde "firavun cinsinin buyruğu" demektir.

İşte böyle hakkın hakimiyetini hesaba katmıyarak asalet ve mutlakiyet (142) yani kayıtsız şartsız idareyi elde tutma iddiasındaki buyruğa, firavun buyruğu adı verilir.

---

(140) Mazharuddin Sıddıki, Kur'ân'da Tarih Kavramı, Dinar yayınevi, 1981, (Terc. Süleyman Ateş) s. 111.
(141) Bkz. s. 193

Böyle buyrukların hatâdan uzak olmayacağı açıktır. Zira kâinatı idare eden "Hak kanunları"nın, bir şahsın veya cemaatın emir ve isteği ile değişmiyeceği de ortadadır. Böyle iken firavun cinsi, kendilerinin hakka teslimiyetini düşünmez, bir hak memuru olarak hareket etmek istemez de, kendi istek ve arzusunun, "hakkın kendisi" olduğunu zanneder. Kendi emir ve buyruklarıyla hak uydurmağa ve hak kanunlarını değiştirmeğe; hayra şer, şerre hayır, iyiye kötü, kötüye iyi demeye kalkışır, Allah'ın ateştir dediğine o su deyip saldırmak ister. Nihayet hem kendisini, hem de uyanlarını yakar (143).

Firavun buyruğunun, isabetsiz kararlarla dolu olacağı şüphe götürmez bir hakikattır. Zira Firavun da bir insan olduğuna göre, onun da aklı, iradesi, düşünce ve muhakemesi, kendisi ve uyanları hakkında her zaman yararlı ve zararlı olanları seçebilecek bir güçte değildir. Hayrı şerden, iyiyi kötüden ayıramıyacağı gibi, fert ve cemiyetin ıslahını veya fesadını hazırlayan etkenleri de tek başına bilemez.

İnsan aklı ne ölçüde yüksek seviyede bulunursa bulunsun, gelecek hakkında bilgisi az olduğu gibi, eşyanın hakikatini de bilme imkânına sahip değildir. Bu bakımdan **iyiyi kötüden bir ölçüde ayırsa bile,** insan yapısında, **aklın yolunu şaşırtacak çeşitli engeller vardır.** Şehvet arzusu, öfke, çekememezlik, makam hırsı, bencillik vs. Bunlar, hep insana etki eden menfi unsurlardır. İnsan aklı, büyük bir değer olmasına rağmen bazen güzel gördüğü bir şeyi, başka bir vakit çirkin görebilir. Yahut bir insana güzel görünen bir iş, başka bir insana güzel görünmeyebilir. Bu

(142) Kayıtsız, şartsız bir hükümdarın idaresi altında bulunan hükümet şekli.
(143) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2816.

durumda Firavun'un parlamentosunu da kendisine katacak olursak, hepsinin müşterek düşünce ve kararları, belki kendilerini bile dolandırabilecek kadar değildir. Durum böyle olunca, firavunlaşmış insanların, "ben yaparım", "ben ederim", "en güzeli benim yaptığımdır" şeklindeki lafları kuru bir iddiadır. Bunlara inanmak da cehalettir, geri kalmışlıktır, sorumsuzluktur, yaratılış kanununu ve kendini inkârdır. Kendisini inkâr eden, yaratıcısını behemehal inkâr edecektir. Öyle ise bu konuda en isabetli yol, yaratanın buyruk ve kanununa uymaktır.

Firavun, emri dinlendikçe firavunlaşır. Halk, uyarılmadıkça firavun kanunlarına uyum sağlar ve alışır. Öyle zaman gelir ki onların nazarında yanlışlıklar hak, hak kanunları da safsata olur.

Bundan kurtuluş **çaresi,** halka **hakkın öğretilmesi ve** bu konuda onların **sık sık uyarılmasıdır.** Fıtrat kanunu bunu icabettirir. Allah teâlâ'nın zaman aralıklarıyla Peygamber gönderip halkı uyarması bu maksada binaendir. Aksi halde ilâhî hakikatlerle insanlar arasındaki mesafe büyür, batıl düsturlara alışan insan toplulukları, bu çirkinliklerin içerisinden çıkamaz hale gelir. İnsanoğlunu bir iki defa uyarmak yeterli değildir. Kötü alışkanlıklar, nasılki insan ruhunda zaman zaman yer ederse; bunların silinmesi de zamana bağlıdır. Birden bire silinmesi zordur. Onun için nasihat ve uyarıların zaman aralıklarıyla ve devamlı yapılması gerekir ve bu uyarma işlemi kötülükler silininceye kadar devam eder. Hattâ kötülükler silindikten sonra da, insanı inanç zindeliği içinde tutmak için, bu uyarılara devam edilir. Aksi halde bütün yanlışlıklar, geri döner ve insan bünyesini istila ederek onu firavunlaştırır ve firavunlara itaat etmeye müsait hale getirir.

Âl-i Firavun ve Mele-i Firavun

Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde Âl-i Firavun ve Mele-i

Firavun'dan söz edilir. Bunlar, Firavun'la her yönden uyum sağlayan, onun emrini dinleyen ve yaptığı kötülüklerde ona destek olanlardır.

"Âl" sözcüğü şan ve şöhret sahibi insanların isimleri başına getirilir. Âl-i Firavun, Firavun'un dindaşları, kavmi, ailesi, uyanları ve kullarıdır.

Firavun yaptığı kötülükleri bunlarla gerçekleştiriyordu. Zira bunlar da, Firavun ahlâkı taşıyorlardı. Bu bakımdan hepsi de İsrailoğullarına Firavun kesilmişlerdi. Kur'ân, bunu açıkça ifade eder: "Sizi Firavun ailesinden de kurtarmıştık ki (onlar), size azabın en kötüsünü reva görüyor, oğullarınızı boğazlayıp, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı.." (Bakara 49).

Âyette Firavun'dan değil de, "Âl-i Firavun'dan kurtarmıştık" buyrulmasında düşündürücü bir nüktenin olduğu hissediliyor. O da, mezalimin mümessili Firavun olmasına rağmen, zulümde asıl sorumluluğun Firavun'dan daha çok, ona uyanlara ve onun kavmine ait olduğuna dikkat çekiliyor. Çünkü Firavun, yaptıklarını bunların eli ve bunların yardımıyla yapmıştır (144).

Zalimlere karşı, ya susmak veya onlara bilfiil yardım etmek suretiyle destek olunmasaydı, belki de tarihe mal olan bir çok zulüm ve işkence gerçekleşemiyecekti. Bu demektir ki, **bilgisiz ve dalkavuk insanlar yüzünden zulüm, işkence ve keyfî hareketler yaygınlaşır, hak ve adalet** kavramları **rafa kalkar. Dolayısıyla gerçekleri savunanlar, hem azınlıkta kalır, hem de ezilirler.**

Kur'ân, Âl-i Firavun yanında, zaman zaman "Mele-i FİRAVUN'dan da söz eder.

---

(144) A.g.e., I, 347.

"Mele" kelimesi ,eşraf, yani sözü geçenler ve zenginler; a'yan, yani ileri gelenler; heyet, topluluk, kavmin kalabalığı, istişare ve tolanma manalarında kullanılır.

Ragıbu'l-İsfehânî'ye göre, "Bir görüş üzerine toplanıp, manzarası gözleri, kıymet ve değeri gönülleri dolduran topluluk" demektir (145). Günümüzde frenklerin sosyete tabir ettikleri cemiyet manasınadır. Meselâ bir kabine, bir parlamento, bir ordu ve her hangi bir cemaatın topluluğunu oluşturan görüş sahiplerinin ittifakı, yani bir araya gelmesi, bir M E L E ' i teşkil eder (146).

"Sonra onların arkasından, âyetlerimizle Mûsâ'yı Firavun'a ve meleine gönderdik" (A'râf 103) âyetinde ifade edildiği gibi, Mûsâ (a.s.) Firavun'a ve onun etrafında halkalanan debdebeli cemaatına gönderilmiştir. Firavun ve çevresindeki bu topluluk, kıpti kavminin hepsini temsil ediyordu. Mûsâ (a.s.)'nın risaleti, bütün kıptileri ve İsrailoğullarını kapsamına almasına rağmen, sadece melein anılması, onların ileri görüşlü olmalarından, işleri düzene bunların koyup yürütmelerinden ve diğer insanların çeşitli görüş ve hareketlerde bunlara tabi olmalarındandı (147).

Kültür seviyesi düşük ve bilinçli olmayan geniş halk kitlelerinden, sağlam düşünce ve dengeli hareket beklenemediği için, otoriteyi elde tutmak isteyen güçler, bu kitleleri yönlendiren entellektüeli elde tutmağa çalışırlar. Hattâ bu alanda planlar hazırlar, adamlar görevlendirirler. Bir taraftan bu kalabalık toplulukların bilinçlenmemesi ve uyanmaması için çaba sarfederken, diğer taraftan onlara aşağılık kompleksini yerleştirmeğe ve kendilerinin itaat etmekten başka bir şey yapamıyacağı fikrini aşılamağa

(145) el-müfredât, s. 719.
(146) Hak Dini Kurân Dili, IV, 2227-28; A.g.e., II, 827.
(147) Rûhu'l-He'âni, XII, 133.

özen gösterirler. Neticede bir çok insanı bu hususa inandırmayı başarırlar.

Tabir caizse, **mele-i Firavun, o devrin entellektüel tabakası idi.** Bu adamlar, ister servetin çoğunu elde bulundursunlar, isterse idarede yetki sahibi olan kimseler olsun değişmez. Çünkü meseleye maddi ölçülerle baktığımız zaman - maneviyata değer verilmeyen toplumda - mal ve makam vs.'den kaynaklanan kuvvet, o topluluğun değer verdiği, saygı duyduğu hattâ ilâh gibi perestij ettiği unsurdur. Buna bir de menfaat duygusunu katacak olursanız, maddi varlık ve sebeblere tapmaları için başka bir neden aramağa lüzum kalmaz.

Firavun, bunların sözüne itibar ediyor, zaman zaman görüşlerini alıyordu. Onlar da, Firavunî düzenin sürdürülmesi için ona yol gösteriyor, destek oluyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm bunu şöyle anlatır: "Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk dedi ki: "Mûsâ'yı ve kavmini, seni ve tanrılarını terk edip yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi bırakıyorsun? (Firavun): Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız; onların üstünde daima eziciler olacağız" dedi (A'râf 127). "Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk dediler ki: "Bu çok bilgili bir büyücüdür!" "Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?" "Onu da kardeşini de beklet, dediler, şehirlere toplayıcılar yolla". "Bütün bilgili büyücüleri (toplayıp) sana getirsinler." Büyücüler Firavun'a gelip: "Eğer üstün gelen biz olursak, elbet bize bir mükâfat var değil mi? dediler. (Firavun) : "Evet, dedi, hem de siz (benim) yakınlar(ım)dan olacaksınız" (A'râf 109-114).

Âyette görüldüğü gibi Firavun'un bu cemaate: "Ne buyurursunuz?" demesi dikkati çekiyor. Bu gösteriyor ki, Firavun hükûmetinin işleri bir şûrâ heyetinin elinde bulunmakta; bunlar mevcut idarenin yaşaması için devamlı Firavun'a yol göstermekte, ikaz etmekte, yardımcı olmak-

ta ve bu sayede Firavun idaresi zaafa uğramadan devam etmektedir. Firavunlar, idarelerini sürdürebilmek için mütemadiyen mele' kelimesi kapsamına giren toplulukları elde tutmayı başarmışlardır. Bir **toplumda mele' dediğimiz kitle, idarecilerden desteğini çektiği gün, o idare ve idarecileri tepetaklak gider.** O halde bir toplumun hak kanunları doğrultusunda yaşaması isteniliyorsa, o toplumun m e l e ' ini hem bilinçlendirmek, hem de elde tutmak gerekir. Sair halk kitleleri çoğu zaman bunlara tabidir.

Mûsâ (a.s.)'yı Değerlendirmeleri ve Ona Bakış Açıları:

Kur'ân, Firavun'u ve halkının ileri gelenlerini çevreleyen dünyevî tantana dolayısiyle, onun kalbinin katılaştığını, manevi ve siyasi gözünün kararttıldığını söylüyor.

Onlara göre Mûsâ (a.s.), onları din ve takva yoluna çağırmak için değil de, iktidarı ellerinden zorla almak için gelmiş gibi, siyasal iktidar mücadelesi açısından meseleye bakıyorlardı. Yine bunlar, Mûsâ (a.s.)'yı değerlendirirken yalnızca maddi terimlerle düşünüyorlardı. Kendilerini yurtlarından çıkarmak amacıyla gelen bir büyücü olarak değerlendiriyorlar, asıl gayesini ve Mûsâ (a.s.)'ya yüklenen görevin niteliğini tamamen yanlış olarak yorumluyorlardı. Bunlar, atalarının geleneklerine, alışkanlıklarına, örf ve adetlerine öylesine bağlıydılar ki, atalarından kendilerine kalan inanç ve geleneklere aykırı olabilecek her hangi bir şey ne kadar rasyonel ve doyurucu olursa olsun, asla kabul etmemekteydiler. Bu iki faktör, yani **kişinin dünyevî çıkarlara bağlanması ve kötülüklerle dolu olan geçmişine sıkı sıkıya sarılması,** bir ulusun manen **ilerlemesine ve manevî güçlerini korunmasına karşı en büyük engeli** oluşturmaktadır (148).

(148) Kur'ân'da Tarih Kavramı, 118.

2 — ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANIŞLARI

Toplumları dînen ve ahlâken çökerten faktörlerden biri cehalet, diğeri de körü körüne taklit hastalığıdır. Mûsâ (a.s.) Firavun kavmine davette buluduğu zaman: "Dediler ki: Sen babalarımızın üzerinde bulunduğu şeylerden bizi döndürmek için mi bize geldin?" (Yûnus 78) sözü, onların da bu hastalığa müptela olduklarına delildir.

Her millet içerisinde, sosyal açıdan **taklitlerin, örf ve adetlerin değeri vardır. Fakat** taklitler; **bazen de** yükselme ve ilerleme yolunda bir **engel teşkil ederler.** Toplumlar, bazen babalarından ve geçmişlerinden miras aldıkları taklitlerin önünde dururlar. Taklitler, örfler, âdetler gerçeklere ters düşse de... bu yönüyle taklit donukluğun ve geri kalmanın sebeblerinden olur. Milleti yükselme sahasından, ilerlemekten, ictimai gelişmelere ayak uydurmaktan alıkoyan bir faktör olur. Evet insan toplumlarına isabet eden ve kurtuluş çarelerini istemekten onları alıkoyan en büyük zarar, ecdadı körü körüne taklit etmektir. Hakikaten **körü körüne taklit, bazı topluluklarda hakka davet edenlere karşı tecavüze ve onlara işkence yapmaya sebebiyet vermiştir.** Taklitlerin boyunduruğundan kurtulamayan bir çok milletlerin, peygamberlerine ve islahatçılarına yaptıkları gibi...

Düşünmeden ve muhakeme etmeden, ecdadı körü körüne taklit etmeye karşı, Kur'ân'ın açmış olduğu savaş; onun üstünlüğündendir. Kur'ân der ki: akl-ı selim yolunda bulunmadıkları veya sapıklık içinde oldukları halde, insan ecdadına nasıl körü körüne boyun eğer?

Cenâb-ı Hak, bu konuda şöyle buyuruyor: "Onlara; Allah'ın indirdiğine tabi olun denildiği zaman, onlar dediler ki, hayır! biz, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye

tabi oluruz. Şayet onların babaları hiç bir hakikatı düşünememişler ve doğru yola girememişler ise, yine onlara mı tâbî olacaklar?" (Bakara 170).

Mısır'da yapılan kazılar ve çeşitli kitabelerin okunması neticesinde, eski mısırlıların, çok tanrılı inanç sistemine sahip olduğu, bu arada hükümdarlarını da tanrı olarak kabul ettikleri tesbit edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, bu noktaya açıkça işaret etmiştir: "Firavun'un kavminden ileri gelenler, şöyle dediler: "Ey Firavun; Mûsâ ve kavmini yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar, seni ve ilahlarını terketsinler diye mi serbest bırakıyorsun?" (A'râf 127).

Dariton ve Will Durant, eserlerinde Mısır tanrıları hakkında şu açıklamayı yapar (149) : Mısırlıların NOUT adında gök tanrısı vardı. Onu, cismi yeryüzünde kavisli ve kubbe tarzında bir Amerikalı kadına benzer olarak tasvir etmişlerdi. Onların bir de GHEP adında yer tanrısı bulunurdu. Bunun, gök tanrısı NOUT'un karısı olduğuna inanırlardı. Ayrıca CHOU adında başka bir ilah daha kabul edilirdi ki, gök ile yer arasını teşkil eden fezayı temsil ettiği iddia edilirdi.

Ay'ın da bir ilâh olduğu kabul edilir, Mısır'da kendisine ilk tapınılanın bu olduğu tahmin edilir. Fakat resmi dinlerine göre en büyük ilah, güneş idi.

Eski mısırlılar, bir hükümdar öldüğü zaman, kabrinin yanında bir mabed yaparlar, ölmüş bir ilâh olarak kendisine bu mabette ibadet yapmaya devam ederlerdi. Yine onlara göre hükümdar, aynı zamanda tanrı idi.

İbn-i Amun, devamlı bir ilâh sayılırdı. O Mısır'a sadece ulûhiyet salahiyyetiyle hükmetmiyor, aynı zamanda

(149) Ma'al-Enbiyâ, s. 260.

ilâhî doğumuyla da tasarrufta bulunuyordu. O, yeryüzünün kendisi için belli bir zamana kadar vatan olmasına razı olmuş bir tanrı idi.

Kral, güneşin oğlu veya mümessili sayılır ve onun da bir ma'but olduğuna inanılırdı. Firavun adı verilen kralların şahsiyet ve otoritesi, kutsal karakter taşırdı. Bir kabartma resimde kral ikinci Ramses'in, mabutların ortasında duran ikinci Ramsese ibadet ettiği görülüyor. Yani insan sıfatıyla hükümdar, yine kendisinin ma'but olan şahsiyetine tapınmaktadır.

Krallar bu ilâhî sıfatı koruyabilmek için, aynı kanı taşıyan kız kardeşleriyle evlenirlerdi. Şayet kral hariçten olursa (akraba olmazsa), o zaman tanrının yeryüzüne inip, kralın annesine kralı doğurttuğuna inanırlardı. Bu inancı daha sonra hristiyanlıkta aynen görüyoruz. Hristiyan dininde **İsâ'yı Meryem'e doğurtan, tanrının aynı olan ilâhî ruhtur.** Bu vesile ile İsâ Tanrının oğlu tanrı olmuştur (150). Görülüyor ki **hristiyanlıktaki bu sapık inanç,** onlara **eski mısırlılardan geçmiştir.**

Allah'ın rububiyyeti hakkında Mûsâ (a.s.) ile Firavun arasında cereyan eden karşılıklı konuşmada, eski mısırlılarda müşahede edilen şirk tezahürlerinin, en parlak tarzda reddini görmekteyiz:

"Firavun dedi ki : Âlemlerin Rabbı dediğin nedir? Mûsâ : "Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan şeylerin Rabbidir. Eğer hakikatı yakînen bilmeye ehil kimseler iseniz, O'nun birliğine imân edin, dedi."

"Firavun, etrafında bulunan kimselere dedi ki : işitmiyor musunuz? Mûsâ sözüne devamla :

(150) Ahmed Kahraman, Dinler Tarihi, İstanbul, 1965, s. 61.

— "O sizin de, evvelki atalarınızın da Rabbidir" dedi. Firavun :

— "Her halde size gönderilen bu peygamberiniz, mutlak delidir" dedi. Mûsâ yine devamla dedi ki :

— "O, şark ile garbın ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir. Eğer aklınızı kullanırsanız, idrak edersiniz" Firavun :

— "Andolsun ki, dedi : "eğer benden başka bir ilâh edinirsen, seni muhakkak ve muhakkak zindana girenlerden kılarım" (Şu'arâ 23-29).

Kur'ân-ı Kerîm'in bu âyetleri üzerinde tefekkürre dalan kimse; bu kâinatın Rabbi olan Allah'ın vasıflarını, O'nun birliğini ve mülkünde ortağı olmadığını derhal müşahade eder.

Eski Mısırlıların inançları üzerinde araştırma yapan bir alim, Kur'ân'ın bu açık âyetleri arasında, onların din diye benimsedikleri batıl inançlarının kesin bir şekilde reddedildiğini görür. Kur'ân'ın, bir takım tarihî hadiseleri haber vermede, ilmin önüne geçtiğini anlar :

Yukarıda meâlini verdiğimiz Kur'ân âyetlerinde görülen Mûsâ (a.s.) ile Firavun arasındaki konuşma, Firavun'un Hz. Mûsâ'ya şu soruyu sormasıyla başlıyor :

— Âlemlerin Rabbi nedir?

Bu soruya Hz. Mûsâ'nın cevabı şöyle :

— O, semaların, yerin ve bunların arasında olan şeylerin Rabbidir. Eğer hakikatı yakînen bilmeye ehil kimseler iseniz, buna îmân edersiniz.

Mûsâ (a.s.)'ın lisanıyla verilen bu cevapta; eski Mısırlıların, o zamanda yaygın olan batıl inançlarından gök tanrısı Nut'un, yer tanrısı Geb'in ve gök ile yer arası fezanın tanrısı Şu'nun reddi vardır.

— "O Allah ki, sizin Rabbiniz ve sizden evvelkilerin de Rabbidir"

Bu söz, Firavun'un ilâhlık iddiasını reddir. Aynı anda bu söz, ölüler içinde bir takım ilahların olduğuna inanan Mısırlıların batıl inançlarını reddir. Bu âyet-i kerime ölmüş hükümdarlara tapmayı da inkâr ediyor.

Firavun dayatıyor ve alaylı bir tarzda Mûsâ (a.s.)'ya şöyle mukabele ediyordu :

"Hiç şüphesiz, size gönderilen peygamberiniz gerçekten delidir".

Hz. Mûsâ onun alayına hiç ehemmiyet vermeden cevabına şöyle devam ediyordu :

"O Allah ki : şarkın ve garbın ve ikisi arasında olanların Rabbidir. Şayet düşünürseniz imana gelebilirsiniz".

Âyetteki "şark" ve "garb" ifadeleri: güneş ve ışığından, dünyanın güneş etrafında dönmesinden, bu dönüş sebebiyle güneşin belli bir yerden doğup, mukabil bir yerde batmasından meydana gelen şu kâinattaki üstün nizamdan kinayedir. Âyetteki, "şarkın ve garbın arası" ifadesi de güneşin üzerine doğduğu şehirler, köyler, nebatlar ve hayvanlardan kinâyedir.

Bu ifade, eski Mısırlılarda hakim olan batıl inançları reddediyor. Çünkü onlar, her bölge ve her belde için, kendilerine has bir ilah kabul etmişlerdi. Emm, İnûbis, Onoris, Oziris, Bast, Huris ve Unket bu ilahlardan bir kısmı idi.

Firavun tehdit yoluyla Mûsâ (a.s.)'ya şöyle cevap veriyordu :

"Şayet, benden başka bir ilah kabul edecek olursan, hiç süphesiz seni zindana atılanlardan kılarım".

Firavun'un ulûhiyyet davasında bulunduğunu açıkça

belirten bu Kur'ân âyeti, tarihî bir gerçeği ifade etmektedir (151).

Bütün bunların dışında Bakara taptıkları rivayeti de vardır (152).

3 — FİRAVUN ve BAĞLILARININ, İSRAİLOĞULLARINA KARŞI ÇIKIŞ SEBEBLERİ

a. **Mevki ve Nüfûz Endişesi :**

Bu toplumda, kuvvet ve otorite sahibi insanlara son derece itaat edilir ve daha da ileri gidilerek onlar, ilah diye tanımlanırdı. Firavunlar, kendilerinin büyüklüklerine inandığı gibi, halkı da buna inandırmışlardı. Firavun : "Ben sizin için benden başka ilah bilmiyorum." "En büyük ilâhınız benim" dediği zaman, kimse itiraz etmiyordu. Artık toplum buna inanmıştır.

Firavun : "Andolsun ki benden başka bir ilâh edinirsen seni muhakkak zindana girenlerden kılarım" (Şu'arâ 23-29) demek suretiyle Mûsâ (a.s.)'yı tehdit altında tutar ve nüfûzunun yok olmasına tahammül edemez.

Firavun ve ileri gelenleri, kendi üstlerinde bir büyük kabul etmedikleri için Mûsâ a(.s.)'nın davetine kulak asmıyorlardı. Kur'ân bunu ne güzel açıklar. "Kârûn'u, Firavun'u ve Hâmân'ı helak ettik. Andolsun Mûsâ onlara açık delillerle geldi; fakat onlar, o yerde büyüklük tasla(yıp âyetlerimizi kabule tenezzül etme)diler. (Bizi) geçip gidecek (elimizden kurtulacak) değillerdi" (Ankebût 39).

Firavun'un taraftarları üzerine mucize olarak azap çö-

(151) Ma'al-Enbiyâ, s. 261.
(152) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2256.

künce, bunun, Mûsâ (a.s.)'dan dolayı başlarına geldiğini anladılar ve : "Ey Mûsâ bizim için Rabbine dua et. Eğer bizden azabı kaldırırsan, muhakkak sana inanacağız" (A'râf 134) demeye başladılar. Halkın kendisinden kopacağını anlayan Firavun : "Ey kavmim! Mısır mülkü, şu altından akıp giden ırmaklar benim değil mi? Yahut ben şu hakir, nerdeyse söz anlatamıyacak durumda olan (Mûsâ)'dan daha iyi değil miyim. Eğer o doğru söylüyorsa, üzerine altın bilezikler atılmalı değil miydi?" (Zuhruf 51-53) sözleriyle bocalamağa ve hakkı olmadığı şeyleri saçmalamaya başlıyor.

İşte Firavunlar ve onların yardımcıları, yıllarca halkın duygularını istismar ederek mevkilerini korudu, halkı kendilerine hizmet ettirdi ve taptırdılar. Tevhid inancı bunlara bir çırpıda son veriyordu. Bunun anlamı, Firavun ve etbaının yüksek mevkilerinden düşüşü idi. Bundan dolayı Firavun ve Melei, Allah otoritesine karşı çıkıyordu. Bunların yanlış inanç ve ibadetleri, Firavun, Hâmân **ve Kârun gibi ileri gelenlerin nüfuzu, tevhid inancından** dolayı - ne kadar tehlikeye maruz ise, onların bu inanca karşı çıkışları da o nisbette idi. Şu halde ta eskiden beri Firavun'un **İsrailoğullarına baskısı, saltanatını kaybetme endişesinden kaynaklanıyordu.** Zira bunlar ileride onun tahtı için büyük tehlike oluşturabilirlerdi. Bu bakımdan onları bulunduğu yerde ezmek istiyor, sayıları yüzbinleri bulduğu için ülkesinden dışarı çıkmalarına müsaade etmiyordu. Onları **Mısır'dan sürecek olsaydı,** belki de **komşu ülkelere sığınıp, onlarla işbirliği yaparak** Firavunlar diyarına **saldırabilirlerdi.** Bundan dolayı da **onları bulunduğu yerde ezmeye çalışmaktaydı.** İsrailoğulları onlar arasında zayıf ve güçsüzdüler ama, yine de Firavun onlardan korkuyordu. Bu yüzden de aralarına casuslar sokup, bunlar vasıtasıyla doğan erkek çocuklarını takip ettirerek öldürtüyordu.

İlâhi kanun karşısına büyük bir inkârla çıkıp, halkına kendisini kanun koyucu olarak empoze etmişti, ilâhî kanun ise, insan otoritesini sınırlıyor, mutlak otoritenin Allah'a ait olduğunu ilân ediyordu. Bu da Firavun'un işine gelmemekteydi.

b. **Putperestlik :**

Vahiy kültüründen uzaklaşmış milletler, baba ve dedelerinden miras olarak aldıkları âdet ve an'anelere muhalif bir hareket karşısında kaldıkları zaman, onların ilk işi, ona karşı direnmek olur. Bu direnme, bazen söz sınırını aşıp kan dökülmesine kadar götürebilir. İsrailoğulları çocuklarının kesilme sebebi, böyle bir tepkinin neticesidir. Kurân-ı Kerîm bunu şöyle açıklar : "Firavun'a, Hâmân'a ve Kârûn'a dediler ki : "(Mûsâ) yalancı bir büyücüdür". (Mûsâ) onlara katımızdan hakkı getirince : "Onunla beraber inananların oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın" dediler. Fakat kâfirlerin tuzağı hep boşa çıkar." (Mü'min 24-25).

Onlar, putperestliği, adet ve geleneklerini, gerçek din görmeğe başlarlar ve mücadelelerine inanç mücadelesi adını verirler. Karşı çıkanları da bozgunculukla ithamdan geri durmazlar. Halbuki din diye takdim ettikleri düsturlar, kendi uydurmaları olduğu gibi, onların doğruluğunu da kendilerinden başkası ne kabul ediyor, ne de söylüyordu. Şu âyet bunun delilidir : "Firavun dedi : "Bırakın! Mûsâ'yı öldüreceğim de, Rabbine yalvarsın (bakalım o, Mûsâ'yı kurtaracak mı?). Çünkü ben, onun, yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum." (Mü'min 26).

Putperestlik, Firavun ve taraftarlarının kalplerine o denli işlemişti ki, **tabiatta büyük gördükleri hemen her maddi şey, onlar için ma'bud oluyordu. İşin daha da garibi** putperest bir toplumda insanın kendisinin kendisine tap-

ması bile yadırganmamaktadır. İneğe, kediye tapılan bir toplumda, inek veya kedi öldürülünce, bu uğurda savaşlara girişildiği, inek veya kedi uğruna binlerce insanın öldürüldüğü günümüzde de gözlenmektedir.

Firavun ileri gelenlerinin, İsrailoğullarına savaş açmaları normal karşılanır.

Bazı topluluklar da, hak ve sapık dinleri aynı çizgide görüp, kendilerini **bütün dinlerden uzak** tutararak, **dinsiz bir hayat sürdürmeyi hedef edinmişler,** bunun da bir din olduğunu; daha açığı **kendi isteklerini ilahlaştırdıklarını unutmuşlardır. Fakat ne acıdır ki ateist** topluluklarda **kişiler,** inançsızlıkla insanî ruhlarını tatmin edememiş; **bir taraftan menfaat duygularıyla birbirlerini boğazlamağa, bir taraftan da intihara yeltenmişlerdir.**

Ateist bir görüşle toplumları idare etmeye çalışanlar ise, inançsız bir toplumun **tutarsızlıklarını gizleyebilmek için, kendilerini,** haklı olarak **terkide yeltenenlerin konuşturulmaması yolunda zecrî tedbirler alarak, zorla insanları susturmağa çalışmışlardır.** Şayet bunlar haklı iseler, neden kendi toplumunun bireylerini ikna etmemiş de, karşılarındaki insanları baskıcı tedbirlerle susturma yoluna gitmişlerdir? Bir toplumda bir kaç kişinin hür hareket etmesi, o toplumun bütün fertlerinin huzuru için yeterli olmadığını kestirememişler mi, yoksa emirleri altında tuttukları kalabalık insan topluluklarını Allah yerine kendilerine taptırmak mı istemişlerdir? Evet bu soruların cevabını bu nitelikteki bir toplumu müşahede etmiş olanlara bırakalım.

4 — FİRAVUN'UN MÛSÂ ve KAVMİNE KARŞI TEDBİRLERİ

a. **Halkı Guruplara Ayırıp Değişik İşlerle Onları Meşgul Etmek :**

Hakimiyetini sürdürebilmek için Firavun'un baş vurduğu hilelerden biri de, İsrailoğulları ve kıptilerden oluşan iki toplumu bir araya getirmemek ve onların ittifakını önlemek için sınıf farkını körüklemekti. İsrailoğullarına köle, diğerlerine efendi nazarıyla bakıyordu. İki grup arasında nifak ve şikak tohumlarını ekerek, birbirine ezdiriyordu. Bu da yetmiyormuş gibi, iki ayrı topluluğu kendi aralarında hiziplere ve meslek kuruluşlarına ayırıp, her birini devletin ayrı ayrı işlerinde çalıştırıyordu (153). Böylece **gurupları, birbiriyle meşgul ediyor,** dikkatleri idareden uzaklaştırıyor ve grup çatışmalarını meydana getirerek, bir taraftan kendi idaresinin serbest hareket etmesini sağlıyor, diğer taraftan da toplulukların kuvvetini kırıp saltanatını pürüzsüz sürdürmesini başarabiliyordu.

İşlerin en zoru ve en ağırlarını İsrailoğullarına vermişti. Zira onlar, Firavun'un ve kavminin dininden başka bir dine bağlıydılar. Ataları İbrahim peygamberle, babaları Yakup peygamberin dinindendiler. Her ne kadar inançları bozulmuş ve yoldan çıkmış idiyseler de, tek tanrı inancı gibi temel inançları vardı. Firavun'un tanrılığını ve Firavun'a tapınmayı tamamen reddediyorlardı.

Ayrıca o zalim Firavun kendileri gibi düşünmeyen ve inanmayan güçlü grubun Mısırda bulunmasını, kendi tahtı için bir tehlike olarak görüyordu. Onun için de bunları zayıf düşürmeye çalışıyordu.

Bu durumu şu âyet ne kadar güzel açıklar : "Firavun o yerde ululandı (zorbalığa kalktı), halkını çeşitli gruplara böldü. Onlardan bir zümreyi (İsrailoğullarını) zayıflatıyor, oğullarını kesiyor, kadınlarını sağ bırakıyordu. Çünkü o, bozgunculardandı" (Kasas 4).

Âyet-i kerimede ifade edildiği gibi Firavun, İsrailoğul-

(153) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 379-80; el-Bidâye, I, 237-38.

larını sınıflara ayırmış ve zor işleri onlara yüklemişti. Bazıları ekin eker, bazıları ağaç diker, bazıları taş yontar, bazıları bina yapar, diğer bir kısmı dağlarda taş keser, bir kısmı da helâ temizlerdi. İşinde bulunmayanlara ağır vergi koyar, vergilerini gününde ödemiyenleri bir müddet hapsederdi. Bir araya gelip **istişare etmesinler diye de aralarına düşmanlık, kin ve nifak tohumlarını ektirirdi.**" (154).

Bir toplumda bir tek inanç etrafında oluşturulacak birlik ve beraberliği zedeleyen hareketlerden birisi de, o toplumda insanları değişik meslek gruplarına ayırıp, her grubu kendi meseleleriyle meşgul etmek, onları menfaat ahlakıyla yetiştirmektir. Bu ruha sahip olan insanların, menfaatları dışında bir problemleri olmadığı için kendi dışındaki insanlara karşı daima kin, nefret, haset ve buğz gibi kötü ahlâkı taşıyacakları açıktır. Durum bu olunca da böyle bir toplumda birlik beraberlik ruhunu aramak boşunadır. Bu durumdan ancak inanç ve yaşayış açısından kendi toplumlarına ters düşen idareciler, yararlanır. Zira topluluklar yukarıda ifade edilen ruh haleti içerisinde tutulunca onlar, **bir araya gelip te inançları doğrultusunda toplumun asıl meselelerini düşünmeğe ne zaman, nede fırsat bulabilirler.** Meselâ sendikal faaliyetleri buna örnek olarak vermek uygun düşerse; firavunların toplumu meslek kuruluşlarına ayırarak, idarelerinde nasıl bir rahatlama elde ettiklerini kolayca izah edebilme imkânını elde etmiş olabiliriz.

Bir sendikacı, kendisine bağlı olan **işçileri mütemadiyen parasal konularla meşgul eder,** kendisinin dinlenmesini ve kendi görüşleri etrafında birleşilmesini telkin eder. Artık bu sendikaya bağlı olan **işçilerin konuştuğu ve tartıştığı** konu, **paradır, menfaattir.** Bu işçi sınıfına bağlı olan

(154) Rûhu'l-Me'âni, XIX, 43.

herkesin meşguliyeti artık budur. Bu uğraşıdan fırsat bulamaz ki, **diğer insanlarla bir araya gelebilsin de hak ve hakikatle ilgili meseleleri konuşabilsin.** İşte bu ve benzeri meslek kuruluşlarının sayısı artırıldığı ve bu kuruluşlara dahil olan insanların kendilerini ilgilendiren menfaatleriyle ilgili meselelerle meşgul edildiği sürece bir toplumda halkıyla bütünleşemeyen idarecilerin idaresi hem rahatlar hem de idarelerini kolayca sürdürme imkânını elde etmiş olurlar.

b. **Nüfus Planlaması :**

İsrailoğullarının bir araya gelip tevhid inancını o günkü toplumda yerleştirmelerine çeşitli yollarla engel olunmuştu. Halbuki İsrailoğulları, devirlerindeki diğer topluluklarla karşılaştırıldıklarında, çağlarının en iyi toplumu olduğu görülür (155). Böyle olmasına rağmen en ağır işkence onlara tatbik edilir, erkek çocukları öldürülür, kızları ise sağ bırakılırdı. Bunun sebepleri hakkında değişik yorumlar yapılmıştır.

Müfessirler genellikle bir kâhinin, Firavun'a, İsrailoğulları içinde yetişecek bir çocuğun, onun mülkünü elinden alacağını söylemesinden ötürü çocukların kesildiği rivayetini naklederseler de, kesilmenin bahsedildiği üç âyette (Bakara 49, İbrahim 6, Kasas 4) de bu rivayeti doğrulayacak bir işaret görülmüyor. Kanaatimize göre bu tür sağlamlığı bilinmeyen rivayetlere ihtiyaç duyulmuyor. Zira âyette çocukların kesilme sebebi açıktır. İlgili âyete bakılırsa, erkek çocukların öldürülmesiyle İsrailoğullarının zayıf düşürülmesinin söz konusu olduğu açıkça görülür. Şöyle ki : "... Onlardan bir zümreyi (İsrailoğullarını) zayıfla-

(155) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 37.

tıyor, oğullarını kesiyor, kadınlarını sağ bırakıyordu" (Kasas 4).

Erkek çocukların öldürülmesi, neslin kesilmesine sebep olduğu gibi, işlerin kadınların boynuna bırakılmasıyla, ikinci bir işkence yolu açılıyordu. Oğlanlar kesilirken, tabiî olarak yaşlılar da ölüyordu. Kadınların sayısının artıp, erkeklerin sayısı azaldığı için o grubun gücü bütünüyle zayıflıyor ve azalıyordu. Firavun'un İsrailoğullarına tatbik ettiği bu cezayı, bazı ülkelerde uygulanan doğum kontrolüne benzetirler. Aradaki fark kadınların sağ bırakılmasıydı. Neslin bekâsı erkeğe bağlı olduğu için, erkeklerin öldürülmesi maksat için yeterli oluyordu. Kadınların erkeksiz bırakılması, yataklarının düşmanlarına açılmasına sebep olacağından, zillet ve işkencenin en çirkini böylece onlara tattırılmış oluyordu (156). Uzun hamilelikten sonra ümit ve sevinçle çocuk bekleyen insanların ölüm hadisesiyle karşılaşmaları, onlar için bir başka azap oluyordu.

Mülk ve milk'in korunması için çocukları öldürmenin, Firavunî bir hukuk telakkisi olduğuna âlimler, Kasas sûresi 4. âyetten delil çıkarmışlardır (157).

"Mülk" insanlar üzerinde tasarruf kuvvetidir. "Milk" ise, maldan yararlanma konusunda tasarruf gücüdür. "Melikiyyet", hukuk ve selahiyetlerle insanlar üzerinde hüküm icra ederek, toplulukları zaptu rabt altına almaktır. "Malikiyyet" ise, mal üzerinde tasarruf ve hak selahiyetidir. Mutlak "Mülk" ve "Milk" Allah'a aittir (158). Allah, bunlarda tasarruf hakkını, - bu haklar ancak Allah namına icra edilme şartıyla - kullarına geçici olarak vermiştir. Bu

(156) Mefâtihu'l-Gayb, I, 515-16.
(157) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 43.
(158) Hak Dini Kur'ân Dili, I, 92.

şart gözetilmeden nefsî ve keyfî olarak tasarrufa kalkışanlar, Firavun'ca bir yol tutmuş olurlar.

Cemaluddin Kasımî, Firavun'un, İsrailoğullarının yeni doğan çocuklarını öldürme sebebini, Tevrat'tan yaptığı nakille, şöyle izah eder: Firavun'un İsrailoğullarına en çirkin azabı tattırması ve evlatlarını kestirmesinin sebebi, bu topluluğun günden güne çoğalması ve Mısır'da büyük bir cemaat haline gelmesidir. Yûsuf (a.s.) babasını, kardeşlerini ve bunların ailelerini Ken'an (Filistin) dan Mısır'a çağırdığında, Melik'in emriyle onlara en güzel yerlerde arazi verdi. Yûsuf (a.s.) sayesinde bunların Mısır'da büyük bir mevkii vardı. Çoğaldılar, nesilleri arttı. Yûsuf (a.s.)'un vefatında Melik bir başka vezir tayin etti. Benî İsrailden ihtiram kesildi. Bu soğukluk, Firavun unvanı ile anılan melikler idareyi ele alıncaya kadar sürdü. Firavunlardan birisi İsrailoğullarının gelişmesini görünce halkına şöyle dedi: "Benî İsrail sizden daha büyük bir topluluk olmağa başladı. Çoğalmamaları için çare düşünmeliyiz. Aksi halde aramızda çıkacak bir harpte düşmanlarımızla birleşir bizi bu diyardan çıkarırlar" (159).

İsrailoğullarını inançlarından ötürü çekemeyen ve nesillerini kesmek isteyen zorba reisler, onların çoğalıp, Mısır'da Allah otoritesini kurmalarından korktuları için, onları köle edinerek ağır işlerde ezmeğe başladılar. Allah teâlâ'nın Kur'ân'da haber verdiği şekilde Firavun, onların çocuklarının kesilmesini emretti. Firavun'un ölümüyle, yıllardan beri devam eden bu uygulama; sona erdi (160).

Firavun, bütün imkânlarını kullanarak İsrailoğullarının elinden kurtulmak için nice tedbirler aldı. Binlerce can yaktı, ama boşuna. Zira inançlarından ötürü ezilenleri, zalimlerin mülküne varis kılacağına dair Allah'ın va'di

(159) Mehâsinu't-Te'vil, II, 122.
(160) A.g.e., II, 123.

vardı. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz : "Biz de istiyorduk ki o yerde zayıflatılanlara lutfedelim, onları önderler yapalım, onları (ötekilerin mülküne) mirasçı kılalım ve onları o yerde (Mısır'da ve Şam'da) hakim kılalım, Firavun'a, Hâmân'a ve askerlerine onlardan (yani İsrailoğulları yüzünden başlarına gelmesinden) korktukları şeyi gösterelim." (Kasas 5-6).

Firavun, kaderi ilahinin önüne set çekmek istedi. Küçük cirmiyle kibre kapılarak kendi zevki uğruna masum yavruları doğradı. Ama Allah'ın iradesi tam bunun aksine tecelli etti: Allah teâlâ, zayıflıklarından dolayı gadre uğratılanları aziz ve muzaffer; kibir ve gurura kapılan Firavun, Hâmân ve onlara destek olan ordularını zillete düşürüp, korktuklarını başlarına getirmek istemişti. Neticede murad-ı ilahi bu yolda tecelli etti : "Nihayet O'nu (Mûsâ'yı) Firavun ailesi aldı ki, kendilerine bir düşman ve başlarına dert olsun. Gerçekten Firavun, Hâmân ve askerleri yanılıyordu" (Kasas 8). Önceki cümlede Firavun ve askerlerinin Mûsâ'yı yanlarına almakla yanıldıkları, böylece Allah'ın takdirinin tahakkukuna yardımcı oldukları anlatılıyor.

Firavun, İsrailoğullarını güçsüz ve kimsesiz bir durumda bırakmak isterken, Allah teâlâ onlara lütufta bulundu, "önderler" yapmak istedi. Âyette geçen "imam = önder" kelimesi, değişik şekillerde yorumlanmıştır. Katâdeye göre, "idareci ve yönetici"; Mücahid'e göre de : "halkı hayra çağıran davetçi" anlamına gelmektedir. Ebu Hayyân ise, "din ve dünya hususunda kendisine uyulan kişi" anlamına geldiğini söylemektedir (161).

Suyûti'nin naklettiği Hz. Ömer'in sözü, âyete daha geniş bir yorum getirmektedir. Hz. Ömer, "Biz zayıflara, iyi-

(161) Rûhu'l-Meâni, XX, 44.

likte bulunmak istiyorduk." âyeti gereğince "zayıf ve fakirlerden valiler ve memurlar tayin ettim", yani Allah'ın dilediği, güçsüz ve kimsesizlerin, toplumda onurlu bir yer elde etmesine yardımcı oldum, der. Bu nedenle Hz. Ömer, vali ve memurlarını, ilahi iradenin bu yönünü uygulamak amacıyla, yoksul ve kimsesizlerden tayin etmiştir (162).

Güçsüz ve kimsesizlere yardım edilmediği, acıları giderilmediği taktirde, ilâhi irade tarihe müdahele eder, güçsüz ve kimsesizleri istenen düzeye çıkaracak güçleri yaratır. İşte Firavunlar tarafından güçsüz ve iktidarsız bırakılan İsrailoğullarına da böyle olmuştur. Allah onları o feci kölelikten kurtaran bir peygamber göndermiştir...

Kısacası bir toplum kendi başına buyruk olunca, peygamberler aracılığı ile vahyedilen Allah'ın kanununa teslimiyeti reddeder veya sahte bir sadakatla bunları pratikte ihlâl eder. Bu, genellikle dinsizliğin veya temelinden bozulmuş bir dinin sonucudur. Böyle bir otorite, pratikte baskıcıdır ve toplumun belirli kesimlerini aşağılamağa eğilimlidir. Böylelikle büyük adaletsizlikler vücuda getirilir ve insanlar birbirlerine yaklaştırılacağı yerde, yapay ayırımlarla bölünürler. Allah, yaratıklarının dostça yaşamalarını, bir kardeşlik anlayışını, karşılıklı sevgi ve saygıyı geliştirmelerini ister. Ama tarihin akıntısı tersine dönmeye başlar. Bu noktada Allah, iktidar üzerinde, ahlâkî ve dinî sınırlamaları kabullenmek istemeyen bir otoritenin, adaletsiz bir yönetimiyle bozulan dengeyi düzeltmek amacıyla, bazı güçleri yaratarak, tarihe müdahele eder. Genellikle halkın içinden, maneviyatı yüksek ve ahlâkî güce sahip bir önder çıkar ve mevcut düzenin çok büyük ekonomik ve siyasal gücüne rağmen, buyruğundaki manevî güçlerin üstünlüğü sayesinde muhaliflere karşı kesin bir zafer kazanır.

---

(162) Kur'ân'da Tarih Kavramı, 113-114.

Yukarıdaki tarihsel değişim sürecinin açıklaması, çok geniş bir genellemedir. Tarih boyunca mutlaka ve her zaman, geçerli bir evrensel tabiat yasası olarak ele alınmamalıdır. Başka faktörler de işin içine girebilir ve Allah'ın iradesiyle ortaya çıkan önder, arzuladığı ve hakettiği başarıyı elde edemiyebilir. Yeni önderce başlatılan hareket, bir azınlık hareketi olarak son bulabilir. Topyekün yenilgiye uğrayabileceği gibi, siyasal ve ekonomik düzeyde her hangi bir değişiklik meydana getiremeden, insanın ruhi ve manevî bilincini uyandırmayı başarabilir. Her ne olursa olsun, yeni manevi önderin mesaj ve eylemi, toplumda yankısını bulacak ve daha sonraki bir dönemde daha elverişli şartlarda meyve verecek ve arzulanan başarıyı gerçekleştirecektir. Bu konudaki ilâhî kanunu akıldan çıkarmamak için bahsi bir âyetle kapatalım: "Eğer size (Uhud'da) bir yara dokundu ise, o topluluğa da (Bedir'de) benzeri bir yara dokunmuştu. İşte günler (böyledir; evet) onları biz insanlar arasında çevirip duruyoruz (gâh bir kavme, gâh ötekine galibiyet veriyoruz; bazan bir topluma iyi veya kötü günler gösteriyoruz, bazen ötekine). Allah inananları ortaya çıkarsın, sizden şahitler edinsin diye (zamanı gâh lehinize, gâh aleyhinize çevirmektedir) Allah zalimleri sevmez" (Âl-i İmrân 140).

Firavun taraftarları, ağır işlerde çalıştırılan İsrailoğullarının çocuklarının kesilmesi, yaşlılarının da zamanla ölerek tükenmesi neticesinde, işlerin kendi boyunlarında kalacağı endişesine kapıldılar ve bu endişelerini Firavun'a kadar ilettiler. Bunun üzerine Firavun, bütün İsrailoğulları yok olmasın diye, çocukların bir sene öldürülüp bir sene bırakılmalarını emretti.

Hiç bir çocuğun öldürülmediği senede Hârûn (a.s.), dünyaya geldi. O, kendi haline bırakıldı ve ebeveyninin

kucağında yetiştirildi. Hz. Mûsâ'nın doğumu ise, çocukların boğazlandığı seneye rast gelmişti. Annesi onu doğurunca gözlerden sakladı, doğum haberi kimseye ulaşmadı (163). Yeni doğan çocuk, annesi tarafından suya atılmak üzere hazırlanırken, dünyanın çarkı artık Firavunların aleyhine dönmeğe başlamıştı. Galibiyet nöbeti, inkârcılardan inananlara geçmişti. Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'nın doğumuyla Firavunların tarihine müdahele edeceğine dair işaretler vermeğe başlamıştı. Bakalım bu zalimlerin sonu ne zaman gelecek?

(163) Ma'al-Enbiyâ, s. 218.

II. BÖLÜM

MISIR DÖNEMİNDE MÛSÂ (A.S.)

I — DOĞUMU ve GENÇLİĞİ

Doğumu :

Kur'ân, - tarih kitabı olmadığından - Mûsâ(a.s.)'nın doğumu ve gelişmesi hakkında tafsilatlı bilgi vermez. Sadece ibret alınması gereken bazı noktalardan tablolar gösterir. Anlatılanlardan maksad da, tarihî bilgi vermek değil, inanmayanlardan ötürü korku ve endişeye kapılan, ümitsizliğe düşen müslümanları teselli etmek, İslâm davasını üstlenecek insanlara metod dersi vermektir. İlâhi kudrete karşı çıkacak herhangi bir kuvvetin söz konusu olamıyacağını, tehlikeye düşen bir müslümanın Allah'a sığınmasının gerekliliğini haber vermektir.

Bu bakımdan biz de, meseleye buradan yaklaşarak bu başlık altında - zayıf ve uydurma rivayetlere mümkün mertebe yer vermeden - Mûsâ'nın doğumunu, doğumu etrafında beliren zor durumları, Allah'ın onu koruyup ona yardım etmesini, sonra gençliğini, O'na ilim ve hikmetin verilmesini, bilahere Mısırlılardan birisini öldürmesini, kendisinin ölümüne karar verilmesini ve Mısır'dan Medyen'e kaçışını ele alacağız.

Mûsâ (a.s.) yukarıda anlatılan zor şartlar altında, Mısır'da dünyaya geldi. Annesini şaşkınlık, telaş ve bir kor-

ku kapladı. Zira akşam sabah öldürülen binlerce çocuğun acı tabloları gözünün önündedir. Kendi çocuğunun da aynı akibete uğrayacağına kesinkes inanmıştı. Ortada hiç bir kurtuluş işareti de yoktu. Mûsâ'nın annesi, birkaç ayını telaşla geçirdi. Allah teâlâ onun imdadına yetişti. Kararsız ve korkulu annenin yüreğine su serpti. Bu dehşet dolu hava içerisinde ne yapabileceği, nasıl hareket edeceği konusunda kendisine ilhamda bulundu. Bu tablo Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılır :

"Mûsâ'nın annesine (ilham ile) bildirdi ki : "O'(cocuğu) nu emzir, başına bir şey gelmesinden korkuyorsan, (bir sandık içinde) onu denize (Nil'e) bırak, korkma, üzülme, biz onu tekrar sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden yapacağız" (Kasas 7). Tâhâ sûresinde aynı olay anlatılırken şu ilâveler yapılır :

"(Sen doğduğun zaman) annene vahyedileni, vahyetmiştik. Onu sandığa koy, suya at; su onu sahile bıraksın; Onu benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri alacaktır" (Tâhâ 38-39).

Mûsâ'nın anasına yapılan vahyin zamanı ve şekli üzerinde ihtilaf edilmişse de, kuvvetli sayılan görüşe göre vahiy, çocuk dünyaya geldikten sonra, Mûsâ'nın anası telâş içindeyken, onu bu panik havasından kurtarmak için yapılmıştır (1). Vahyin şekline gelince, ilham tarzında olduğu benimsenmiştir (2).

Âyetten anlaşıldığına göre, Mûsâ'nın anasına, telaşa kapılmadan, büyük bir soğukkanlılıkla çocuğunu emzirmesi, telefinden korktuğu zaman da denize atması emrediliyor. Onun tekrar kendisine iade olunacağı ve mürselin-

(1) Rûhu'l-Me'âni, XX, 45.
(2) el-Bidâye, I, 239.

den kılınacağı, ilham yoluyla ya'dolunuyor. Aynı zamanda müslüman gencine hamile olan mü'mine analara, örnek kadın olarak gösteriliyordu. Zira Mûsâ'nın anasına yapılan yardım, sıkıntıya düştüğü zaman onlara da yapılacaktır. Yeter ki böyle bir imtihanla karşı karşıya kaldıkları zaman, sebeblerin eleştirisini terk edip, Allah'a sığınsınlar, hak yolda sabırla sebat etsinler. Tıpkı Ya'kûp (a.s.)'un Yûsuf (a.s.)'u kaybettiğinde : "Artık (benim yapacağım iş) güzelce sabretmektir." (Yûsuf 18), Bünyamin'i kaybettiğinde de: "Ben üzüntü ve tasamı yalnız Allah'a şikâyet ederim." (Yûsuf 86) dediği gibi.

Nil'e Atılışı :

Mûsâ (a.s.) doğumundan sonra üç ay, annesinin himayesinde kaldı. Annesi, durumun meydana çıkacağından endişeye kapıldı. Allah teâlâ'da, ona, Mûsâ'yı koyacağı bir sandık hazırlayıp zift ile sıvamasını, sonra da Nil nehrine atmasını ilham etti ve korkusunu dindirdi. Ayrıca Mûsâ'nın kendisine döneceğini ve onu peygamber yapacağını müjdeledi (3).

Hz. Mûsâ'nın anası, çocuğu emzirip karnını doyurduktan sonra, onu bir sandığa koyup Nil'e attı. Su dalgaları sandığı Firavun sarayının önüne kadar sürükledi. Geride çocuğun hasretiyle yanan anne kaldı. Kaderin cilvesi bu ya!...

Şurasını unutmamak lâzımdır ki, Allah dileseydi onu, anasının evinde de büyütürdü. Fakat maksat sadece onu büyütmek, peygamber yapmak değildi. Asıl gayelerden biri de, kendi kudretini ve zalimlerin buna karşı aczini, hele de ilâhlık iddia edecek kadar zulümde ileri gidenlerin

(3) Kasasul-Enbiyâ, s. 158; Me'âl-Enbiyâ, 219.

şaşkınlığını ortaya koymaktı. Hem de : "Nedir masum yavruları doğruyorsun? Aradığın çocuk budur. Al öldürebiliyorsan öldür" dercesine...

Firavun, saltanatını koruyabilmek için, saklanmak istenen binlerce çocuğun canına kıymıştı ama; kendisi için felâket çanını çalacak çocuk, sanki büyük bir merasimle, kendi elinde büyümek üzere saraya gelirken, buna mani olamamış; üstelik kendi eliyle emniyete almıştı. Fakat ileride kendileri için büyük bir tasa kaynağı olacağını kestirememişti. Kur'ân bu durumu şöyle dile getirir : "Nihayet onu Firavun ailesi aldı ki, kendilerine bir düşman ve başlarına dert olsun. Gerçekten Firavun, Hâmân ve askerleri yanılıyordu" (Kasas 8).

Böylece Allah, âyette adı geçen suçlulara tuzak hazırlıyordu. Zira, bunu hak etmişlerdi. Firavun, veziri Hâmân ve ordusu, kaderin kendileri için gizlediği şeyi; yani sudan çıkardıkları kimsenin, kendileri için düşman ve elem kaynağı olacağını, küfür ve azgınlıkları sebebiyle helâklerine sebeb teşkil edeceğini bilmiyorlardı.

Sandık Sarayın Önünde

Mûsâ (a.s.)'yı taşıyan sandık sarayın önüne vardığı zaman, Firavun ile birlikte bahçesinde oturmakta olan hanımı Âsiye, su üstünde bir sandığın geldiğini görünce onu çıkarttı, açtırdı, içindeki çocuğu gördüğünde, çocuğa karşı yüreğinde son derece bir sevgi hissetti. İşte Yüce Allah, Mûsâ'ya olan bu lütfunu yadediyor : "(Ey Mûsâ) gözümün önünde büyüyesin diye, senin üzerine benden bir sevgi koydum (görenler senin üzerine koyduğum bu sevgiden ötürü sana meftun oldular.)" (Tâhâ 39).

Allah'ın va'di süphanisi yerine gelecekti. Mûsâ, Allah ve kendi düşmanı Firavun'un eli altında, hiçbir koruyucu

ve bekçiye muhtaç olmaksızın Allah'ın gözetiminde büyüyecekti. Öyle de oldu. Allah teâlâ birisini gözetimine alırsa, şartlar ne kadar nâmüsait olursa olsun, kimse ona dokunamaz. Yeter ki kul, ona sığınmasını bilebilsin. Mevlâ da korumasını dilemiş olsun...

İşte o andan itibaren Firavun, saltanatının sona ermesine sebeb olacak zatı, kendi kucağında büyütmeğe başlamıştı. Artık Firavun bu konuda kimseyi suçluyamıyacaktı. Fakat bu ne garip tecellidir ki, bir taraftan İsrailoğullarının nüfusunu kontrol altına almak için cellatları koşturuyor, binlerce masumun kanını akıtarak, ana babaların yüreğini dağlıyor; diğer taraftan da kendisi için asıl tehlike olacak çocuğu tanımıyor, kendi elinde büyütüyordu. İlahlık iddia eden birisi için, bundan daha gülünç bir durum tasavvur olunabilir mi?..

Firavun'un Karısı Asiye'nin Çocuğa Sahip Çıkışı

Yukarıda ifade edildiği gibi kimsesiz, eli-kolu bağlı, kendini müdafaadan aciz masum yavruyu öldürmek isterlerse de, Firavun ve taraftarlarının kalbine düşen sevgi, buna engel olur. İlk ve şiddetli tepki Firavun'un karısı tarafından gelir ve sözünü kabul ettirir. Onu da şu âyetten öğreniyoruz :

"Firavun'un karısı Âsiye (çocuğu sandıktan çıkarınca) : "Bana da sana da gözbebeği (olacak, çok sevimli bir çocuk). Onu öldürmeyin! Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz" dedi. (Onu almakla hatâ ettiklerini) anlamıyorlardı." (Kasas 9)

Âsiye, Mûsâ'dan dolayı Firavun'a?

— "Benim ve senin gözün aydın olsun, onu öldürmeyin" deyince Firavun :

— "O sana. Bana gelince, ona ihtiyacım yok." dedi.

Bundan dolayı Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yemin olsun ki Firavun, hanımının : "gözü aydın olsun." demesi üzerine hoşnut olsaydı, Allah hanımına hidayet ettiği gibi, ona da hidayet ederdi. Fakat Allah ona hidayeti haram kıldı." (Hadîsi Nesâî ve bir topluluk rivayet etmiştir) (4).

"Onu almakla hatâ ediyorlardı." (Kasas 9) âyeti şunu anlatmaktadır: Allah teâlâ, onlar için düşman ve tasa kaynağı olacak çocuğu; onlardan bizzat intikam almak için saraya yerleştirmişti. Lakin onlar, bunu bilemiyorlardı. Tarih şuna şahit olmuştur ki. nice zalimler, hayatlarını koruyabilmek için, tehlike saydıkları herşeyi ortadan kaldırmağa uğraşmışlardır. Ancak asıl tehlikenin ne olacağını kestirememişler, kazdıkları kuyuya kendileri düşmüşlerdir. Bu tarih boyunca böyle olmuştur. Öyle de olacaktır.

Bu âyet, şu dersi de vermiş olabilir : Bir davada başarıya ulaşabilmenin yollarından biri de, kadın cinsinin ihmal edilmemesi, dava lehine çalıştırılması, çalıştırılacak yapıya kavuşturulmasının şart olduğudur.

Bu âyet, ayrıca Firavun'un, çocukları öldürtürken maksadının nüfus planlaması olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Şayet kâhinin haberi üzerine, kendisini, helâk edecek çocuğa rastlamamak için çocukları öldürüyor olsaydı. Âsiye'nin : "onu öldürmeyin!" şeklindeki teklifini reddeder, hazır sarayın önüne gelmiş çocuğu her hâl ükârda öldürtürdü. Kaldı ki canına kıyılarak nehre atılan çocuğun kendi kavimlerinden olmadığını ve kesilmesin diye suya atıldığını kesin olarak hissediyorlardı. Aslında bu olay, Allahın büyük bir lütfu idi.

---

(4) Rûhu'l-Me'âni, XVI, 189.

Hz. Âsiye

Hz. Âsiye, Mûsâ (a.s.)'nın hayatta kalmasına sebeb olan, Mûsâ (a.s.)'ya en büyük hizmetlerde bulunan ve sonunda Mûsâ'ya iman eden, yüksek iradeye sahip bir kadındı. Onun fazileti hakkında Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Erkeklerden çoğu (fazilete) kemale erdi. Halbuki kadınlardan yalnız Firavun'un kadını Âsiye ile İmran'ın kızı Meryem'den başka hiçbiri kemale erişemedi..." (5).

Mûsâ'nın hayatını kurtaran Âsiye, ileride Mûsâ'ya iman ve mucizelerini tasdik etmiş olmakla, Mûsâ gibi, o da Firavun ile ters düşmüş ve bu suretle Mûsâ'nın hayatı ve Mûsâ'nın dini uğrunda kendi hayatını feda etmiştir. Allah teâlâ onu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle methetmiştir: "Allah, inananlara Firavun'un karısını misal gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim bana, yanında Cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun kötülüklerinden kurtar. Ve beni şu zalimler topluluğundan halâs eyle." (Tahrîm 11).

Âsiye'yi, Mûsâ'nın kavminden ve en yakın akrabalarından sayanlara göre, Âsiye'nin dini heyecanına, akrabalık gayreti de karışmış ve nihayet Firavun'un çok acı işkenceleri altında vefat etmiştir. Rivayete göre, Hz. Âsiye, âyetteki: "Rabbim bana yanında, cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun kötülüklerinden kurtar." duasını, bu işkencelere maruz kaldığı sırada okumuş ve derhal kabul buyrulup cennetteki makamı kendisine gösterilmekle, güle güle hayata veda etmiştir. Bundan dolayıdır ki, Âsiye, kadınlık aleminde en yüksek fazilet mertebesine yükselen iki kadından birisi olmuştur. Diğeri de, elini eteğini sıkı tutmak; namusunu ve iffetini muhafaza et-

(5) Tecrid-i Sarih, IX, 148.

mek hususunda kale kadar metin bir ruha, bir iradeye sahip olan Hz. Meryem'dir (6).

Ahmed İbn-i Hanbel'in rivayet ettiği bir hadîste cennet ehli kadınların efendisi olarak, Meryem, Âsiye, Fatma, Hatice ve Âişe sayılmıştır (7).

Mûsâ (a.s.) Sarayda

Ölüm tehlikeleri atlatan çocuk, sarayda emniyet altına alındı. Fakat onu bağrından koparıp, gece suya atan anne, çocuğun hayatından haber alamadığı için, perişan bir halde sabahladı. Allah teâlâ bir taraftan çocuğun hayatını emniyete alırken, diğer taraftan da annenin kalbine rahatlık verdi. Şöyle ki :

"Mûsâ'nın annesinin gönlü bomboş sabahladı (meraktan çıldıracak oldu). Eğer biz (va'dimize) inananlardan olması için onun kalbini iyice pekiştirmemiş olsaydık, nerde ise işi açığa vuracaktı." (Kasas 10).

Normalde bu tür bir olayla karşı karşıya kalan bir kadının, yaratılışındaki aşırı şefkat ve merhametten ötürü, hasret ve ızdırabını saklaması, çok zor bir iştir. Ancak, Allah teâlâ oğlunu geriye çevireceğine dair va'dini hatırlatarak, onun kalbini teskin etti ve ona metanet verdi. Böylece çığlığını kesip, gizlice çocuğunun durumunu takip etmesi için : "Mûsâ'nın kızkardeşine : "O'nun izini takip et." dedi. O da onlar farkına varmadan onu uzaktan gözetledi." (Kasas 11).

Kız Kardeşi Mûsâ (a.s.)'yı Takibediyor

Kız kardeşi çekine çekine Mûsâ'yı takibe koyuldu.

(6) A.g.e., IX, 149.
(7) Rûhu'l-Me'âni, XXVIII, 165.

Çocuğun Firavun'un sarayına götürüldüğünü tesbit etti. Süt annesi aradıklarını öğrendi ve olayı olduğu gibi annesine anlattı. Bunun üzerine nerede ise, korkudan annesinin aklı başından gidecekti. Gönlünde Mûsâ'dan başka hiçbir şey yoktu. Üzüntüsü nerede ise sırrını açığa vuracak, vaziyetini belli edecekti. Bereket ki, Allah kalbine kuvvet verdi. O'nu, Mûsâ'yı kendisine döndüreceğine dair olan va'dine kesin şekilde inananlardan kıldı.

Allah teâlâ. Firavun'un adamlarının çocuğu saraya götürmelerini sağlamış, gönüllerine Mûsâ'nın sevgisini atmış; fakat çocuğa, süt verenlerin sütünü emmeyi haram etmişti. (Kasas 12). Hiç bir kadının sütünü emmiyordu. Firavun ve ailesi çocuğun emeceği bir dadı bulma telaşı içinde idiler. Kız kardeşi durumu uzaktan öğrenince sokuldu : "Sizin için onun bakımını üzerine alacak ve ona öğüt ver(ip onu güzelce eğitecek bir aileyi göstereyim mi?" dedi. (Kasas 12).

Mûsâ'nın Annesi Sarayda

Sarayda bulunanlar, bu sözden kızın, çocuğu tanıdığından şüphelenirlerse de, çocuğun açlıktan bastığı çığlık herşeyi unutturur ve kızın sözünü dinlemeğe mecbur kalırlar. Mûsâ'nın annesi saraya getirilir? Çocuk annesinin memesini derhal tutuverir. Onlar bu kadının, çocuğun annesi olduğunu bilemezler. Firavun'un karısı, ondan, sarayda kalıp çocuğu emzirmesini talep eder. Fakat kadıncağız diğer çocuklarını ve hayvanlarının bakımını bahane ederek : "Bu çocuğu evimde emzirmeme razı olursanız, bunu kabul ederim." der. Bu sözü de onların şüphesini savmak için söyler. Bunu kabul ederler. Emzirme ücretini vererek, çocuğu anasıyla birlikte gönderirler (8). Bunu şu âyetten

(8) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 381-82.

öğreniyoruz : "Böylece biz onu, annesine geri verdik ki, gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın va'dinin gerçek olduğunu bilsin. Fakat çokları bunu bilmezler. (Kasas 13).

Firavun çocuğu öldürecek yerde, farkında olmadan anasına emzirme ücretini verir, bu haliyle de ilahlık taslar.

Gençliği

Kur'ân, Mûsâ'nın çocukluğundan rüşdüne erdiği zamana kadar ki devresinden bahsetmez. Müfessirler, onun sütten kesildikten sonra Firavun'un sarayına alındığından, büyük bir itina ile büyütüldüğünden bahsederlerse de, sarayda kaldığı müddetçe, anası ile herhangi bir ilişkisinin bulunup bulunmadığına dair bir açıklamada bulunmazlar.

Mûsâ (a.s.), Firavun'un sarayında büyütüldü, güçlü bir delikanlı oldu. O, Firavun ailesine sonradan katıldığını biliyor ve mazlum İsrailoğullarından birisi olduğunu hatırdan çıkarmıyordu. Açığa vurmadan zaman zaman İsrailoğullarına yardımcı oluyor ve onları Mısır yerlilerine karşı müdafaa ediyordu (9).

Mûsâ (a.s.)'ya Rüşdün Verilişi

Mûsâ (a.s.), sarayda bir melik çocuğu gibi terbiye edildi. Gençlik çağına gelince, Allah ona ilim ve hikmet verdi. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz : "(Mûsâ, güçlü çağına erişip, olgunlaşınca) biz ona hüküm (ilim ve hikmet) verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız." (Kasas 14). Bu âyette, rüşde erince, kendisine ilim ve hikmet verildiğinden bahsedilir. Fakat kaç yaşında verildiği açıklanmaz. Bazı müfessirlere göre verilen bu ilim ve

(9) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 163.

hikmet. Mûsâ'nın Medyen'e hicretinden ve risaletinden öncedir (10).

Rüşdü 18-30. olgunlaşması da 40 yaş ile tefsir edilmiştir (11). Buna göre Mûsâ 18 yaşını bitirince, kendisine verilen bu ilim ve hikmet sayesinde, Firavun'un batıl olduğunu anlar ve onu ayıplamaya başlar. Zaman zaman onun zulmünden yakınır. İsrailoğulları arasında kendisini dinleyen bir cemaat teşkil eder. Onlar bunun sözünü dinler ve yolundan gitmeye başlar. Mûsâ'nın bu tutumu, Firavun taraftarlarının dikkatini çeker. Artık Mûsâ (a.s.)'ya kuşku ile bakmağa başlarlar. Hattâ bazı rivayetlerde saraydan uzaklaştırıldığı yer alır (12).

Bu rivayet akla pek uzak gelmemektedir. Zira seçkin bir insanın - bir sürü put yanında - insana (Firavun'a) da tapılan kokuşmuş bir cemaat içerisinde uzun süre kalabilmesi güçtür. Bu şartlarda onlar arasında kalabilmesi için, ya onlar gibi düşünecek ve yaşayacak, ya devamlı susacak ve onların yaşayışını hoş görecek (ki bir peygamber adayı için her iki husus da düşünülemez.) yahut ta bir taktikten ötürü, belli bir süre, onlara karşı kinini ve buğzunu saklayacak, sarayda iğneli fıçıda yaşar gibi kalacak ve tahammül sınırını aşınca da kaçacaktır. Muhtemelen Mûsâ (a.s.), iyiyi kötüden ayıracak çağa geldikten sonra, sarayda bu üçüncü şıkta belirtilen şekilde kalmıştır. Kıptinin öldürülmesiyle patlak veren olay bunu doğrulamaktadır.

Alûsî, bu konuda şunları söyler : Mûsâ'ya, Medyen'e hicretten önce, ilim ve hikmetin verildiğini söyleyenlerin görüşünü kabul edersek, Allah teâlâ'nın, onu kavmi ara-

(10) Nazmu'd-Dürer, XIV, 254; Rûhu'l-Me'ânî, XX, 52.
(11) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 51.
(12) Mefâtihu'l-Gayb, VI, Rûhu'l-Me'ânî, XX, 52.

sında mümtaz biri olarak seçip riyaset verdiğini; kavminin de onu dinleyip itaat ettiklerini söyleyebiliriz (13).

İbn-i Kesîr, kavminin dinlemesini, onu süt kardeşi olarak kabul etmelerine bağlar (14).

Âyetlerden anlaşıldığına göre, Mûsâ (a.s.) kendisinin İsrailoğullarından olduğunu biliyordu. Kıptiyi öldürünceye kadar sarayda kaldığını kabul edersek, uzun süre kimliğini saklayabilmesi, ileriye matuf bir idealinin bulunduğunu, gelecekte büyük işler başaracağını göstermektedir. Zira dava adamında aranan en büyük vasıf, gerektiğinde sessiz hareket edebilmesi ve sırrını saklayabilmesidir. Barbar insanların muvaffak olduğu, tarihte pek görülmüş bir şey değildir.

Kıpti'nin Öldürülmesi

Bardağı taşıran ve O'nun Mısır'dan kaçmasına sebeb olan hadise, Firavun taraftarlarından bir kıptiyi öldürmesi olmuştur. Mûsâ'nın kıptiyi öldürdüğü zamanlarda, şehre Firavun'un sarayından mı, yoksa başka bir yerden mi geldiği konusunda ihtilaf edilmişse de, aşağıdaki rivayetlerden, Mûsâ'nın o günlerde sarayda kalmadığı anlaşılmaktadır.

İbn-i İshak'a göre, Hz. Mûsâ, Firavun ve onun kavminin, kendisini hoş karşılamamalarından ötürü, saraydan hicret etmiş, bir müddet gözlerden kaybolmuştur. Firavun ve Mısır yerlileri tarafından unutulduğu bir sırada şehre girmiş ve kıptiyi öldürme hadisesi başına gelmiştir.

İbn-i Zeyd de, Hz. Musâ'nın Firavun tarafından saraydan kovulduğunu, yıllarca gözden kaybolduğunu, Fira-

(13) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 52.
(14) el-Bidâye, I, 241.

vun ve kavminin onu unuttuğunu, bir gün ansızın şehre girdiğinde kıptiyi öldürme hadisesinin başına geldiğini, bu vesile ile tekrar Mûsâ'yı hatırladıklarını rivayet eder (15).

Kur'ân'da anlatıldığına göre Mûsâ, bir gün: "Halkının (kendisinden) habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi taraflarından, öbürü de düşmanlarından olan iki adamın döğüştüklerini gördü. Kendi taraftarlarından olan, düşmanlarından olana karşı Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâda ötekine bir yumruk indirip işini bitirdi. (Sonra) Bu, dedi, şeytanın işindendir. O gerçekten apaçık saptırıcı bir düşmandır." "Rabbim, ben nefsime zulmettim, beni bağışla." dedi. (Allah) onu bağışladı. Çünkü O, çok bağışlayan çok esirgeyendir." Rabbim, dedi, bana lutfettiğin nimetler hakkı için, artık bir daha suçlulara arka olmayacağım." (Kasas 15-17).

Müfessir Âlûsî, Hz. Mûsâ'nın adamı öldürmesiyle ilgili şu açıklamayı yapar: Adam öldürmek hiç bir şeriatta meşrû kılınmamıştır. Peygamberler nübüvvetle görevlendirilmelerinden evvel de, sonra da, büyük günahlardan masumdurlar. "Vekz=elin tamamıyla vurmak" küçük günahlardandır. Mûsâ (a.s.)'nın adamı öldürmesi, hatâen vukubulmuştur. Hatâ günahtan hali değildir. Hatâen öldürmede, öldürme kasdı olmadığı için, karşılığında kısas değil, keffâret konulmuştur.

Mûsâ (a.s.), mazlumu zalimden kurtarabilmenin el ile vurmakla mümkün olacağı kanaatine vardı ve ölüm kasdetmeksizin ona vurdu. Niyeti kıptinin düşmanlığını önlemekti. Şu var ki, Mûsâ (a.s.), düşmanına vurduğu zaman ne bir nebi, ne de bir rasûldu (16).

---

(15) Rûhu'l-Me'âni, XX, 52.
(16) Rûhu'l-Me'âni, XX, 54.

Mısır'lılar bir gün önce öldürülen kıptinin kim tarafından öldürüldüğü hususunda şaşkınlık içinde bulunuyor, katilin kim olduğunu tesbit edemiyorlardı. Bunu, bir İsrail'linin yapabileceği akıllarına geldi. Düşüncelerini Firavun'a ilettiler. Firavun katilin derhal yakalanarak getirilmesini emretti. Firavun'un adamları katili aramağa koyuldular (17).

Hz. Mûsâ, sabaha kadar korku içinde başına gelecek sonucu beklemeğe koyuldu (Kasas 18). Ertesi gün yaptığı işin duyulmasından endişeli olarak şehre çıktı ve benzeri bir olayla karşılaştı. Önceki gün Mûsâ'dan yardım isteyen İsrailli, bu gün de kavga etmekte olduğu bir başka kıptiye karşı, ikinci kez yardım talebinde bulundu. Mûsâ (a.s.) ona kızdı ve : "Belli ki sen bir azgınsın!" (Kasas 18). Fakat yine de haksızlığa tahammül edemeyip, kıptiyi yakalamak istedi. Mûsâ (a.s.)'dan yardım isteyen İsrailli, bu hareketin kendisine müteveccih olduğunu zannederek : "Ey Mûsâ! Dün bir canı aldığın gibi, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, (arayı) düzeltenlerden olmayı istemiyorsun" (Kasas 19). Bu sözü zan ve firaset yoluyla kıptinin de söylemiş olabileceğini söyleyenler var(18)sa da, İsrail'linin sözü olması âyetin manasına daha uygun düşmektedir.

Bu söz üzerine Mûsâ (a.s.) kıptiye saldırmaktan vazgeçti. Kıpti kaçıp kurtulunca Firavun'u durumdan haberdar etti. Firavun artık Mûsâ'nın öldürülmesinin gerekli olduğuna karar verdi. Yakalanarak öldürülmesi için arkasından adamlar saldı (19).

Duruma muttali olan saray çevresinden müslüman bir

(17) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 163.
(18) el-Bidâye, I, 242.
(19) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 383.

adam, kestirme yoldan, katillerden önce koşarak, Mûsâ-(a.s.)'ya geldi: "Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında konuşuyorlar. Sen (buradan) çık (git), ben sana öğüt verenlerdenim, dedi (Kasas 20). Mûsâ (a.s.) o zatın sözüne uyarak kaçmak üzere: "(Etrafı) gözetleyerek korka korka oradan (Mısır'dan) çıktı. Rabbim, beni bu zalim kavimden kurtar, dedi." (Kasas 21).

Kıssasının bundan sonraki kısımları okunurken, değerlendirmede kolaylık olsun diye, bu ara biraz da, âyetlerden tesbit edebildiğimiz kadarıyla, Mûsâ (a.s.)'nın karakteri üzerinde duralım...

MÛSÂ (A.S.)'NIN KARAKTERİ

Daha önce de belirtiğimiz gibi, Kur'ân'da anlatılan kıssaların kahramanı, kıssalardan anılan peygamberler veya iyi şahıslar değil, bizâtihi "hak"tır. Fakat onlar hakkı temsil ettikleri için, olay kahramanı olarak sunulmaktadırlar. Hadiseler anlatılırken, bu kahramanların çeşitli olaylar karşısında takındıkları tavır ve hareketlere de yer verilir.

Meselâ Kur'ân'da anlatılan Mûsâ kıssasına bir göz atıldığında, Mûsâ (a.s.)'nın çirkin olaylar karşısında takındığı ani tavırlarına ve fevrî gibi görülen hareketlerine de zaman zaman rastlanır.

Mısır yerlisi bir kıpti'nin saldırısına uğrayan bir İsraillinin Mûsâ (a.s.)'dan yardım istemesi üzerine, Mûsâ-(a.s.)'nın kıptiye saldırması ve onun ölümüne sebeb olacak o müthiş tokatı indirmesi, ileride anlatılacağı gibi, Medyen'de büyük bir kalabalığın dışladığı iki masum kız çocuğunun durumuyla ilgilenip; kalabalığa rağmen onların koyunlarını sulaması, Tih çölünde kavminin buzağıya tap-

tığını görünce Tevrat levhalarını atıp yerde bırakması, onların puta tapmasına engel olmayan büyük kardeşi Hârûn (a.s.)' un sakalından tutarak onu azarlaması gibi hareketler örnek teşkil eder.

Mûsâ (a.s.)'nın bu davranışlarının yerinde bir hareket olup olmadığı üzerinde münasebet düştükçe durulacaktır. Ancak Mûsâ kıssasını okumaya başlayacak birisinin, onun karakterini bilmesinde yarar olacağı kanaatindeyiz. Bü yük Sosyolog Seyyid Kutub'un görüşlerinden istifade ederek, onun karakteri hakkında bir kaç söz edelim (20).

Mûsâ (a.s.), asabî, öfkeli mizaca sahip bir liderdi. Kardeşi Hârûn (a.s.) ise arkadaşlık açısından son derece ılımlı, yumuşak huylu birisiydi. Bundan dolayı da kavmi arasında çok sevilirdi (21).

Mûsâ (a.s.), Firavun'un sarayında, onun ihtimamıyla büyüdü, delikanlı oldu. O, son derece güçlü, gözünü budaktan sakınmayan birisiydi. Haksızlıklara tahammül edemez, anında müdahele etmekten geri duramazdı. Kur'ân'da anlatılan şu tablo, buna güzel bir örnek teşkil eder :

"Halkın (kendisinden) habersiz olduğu bir sırada şehre girdi, orada biri kendi taraflarından, öbürü de düşmanlarından olan iki adamın döğüştüklerini gördü. Kendi taraflarından olan, düşmanlarından olana karşı Mûsâ'dan yardım istedi. Mûsâ da ötekine bir yumruk indirip, onun işini bitirdi." "Sonra : "Bu, dedi, şeytanın işindendir. O, gerçekten saptırıcı bir düşmandır. Rabbim, ben nefsime zulmettim, beni bağışla, dedi. Allah da onu bağışladı. Çünkü O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." "Rabbim! dedi, bana lutfettiğin nimetler hakkı için, artık bir daha suçlulara arka olmayacağım" (Kasas 15-17) âyetinde görüldüğü gibi, asabi tepki açıkca belli olmaktadır. Bu asabi tepki,

(20) Kur'ân'da Edebi Tavsir, s. 286-89.
(21) Mehâsinu't-Te'vil, VII, 2861.

çabuk geçiyor ve her asabinin yaptığı gibi kendini ayıplamağa başlıyor.

"Şehirde korku içinde (sonucu) gözetleyerek sabahladı." (Kasas 18). Bu da asabi tepki durumunu tasvir eden bir ifade. Her adımda belâya düşmekten korkan kimsenin durumu. Bu da asabilerin bir vasfıdır.

Suçlulara arka olmayacağını vadetmiştir. O halde bakalım ne yapıyor? Bakıyor: "Bir de ne görsün: Dün kendisinden imdat isteyen adam yine ona feryat ed(ip yardım ist)iyor. Mûsâ ona: "belli ki sen azgınsın" diyor. (Kasas 18). Fakat yine bu adama da vurmak istiyor, tevbesini, pişmanlığını, korkusunu ve etrafının gözetlemesini unutuyor. Vurmak istediği adam, ona dünkü fiilini hatırlatınca korkuyor: "Derken Mûsâ, kendilerinin düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o dedi ki: "Ey Mûsâ dün bir canı öldürdüğün gibi, (şimdi) beni de mi öldürmek istiyorsun, sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun, arabulucular-dan olmak istemiyorsun (Kasas 18).

Bu sırada şehrin uzak bir yerinden gelen bir adam, kendisine kaçmayı tavsiye ediyor ve bilindiği gibi kaçıyor.

Şimdi onunla, on senelik, hayatının ikinci devresinde karşılaşmak üzere konuyu burada bırakalım. Belki sükûnete kavuşmuş, yumuşak huylu, halim, selim olmuştur.

Ama hayır! İşte o Tûr-u Eymen tarafından çağrılıyor: "Asanı yere at" deniliyor. Atıyor asayı yere, bir de bakıyor ki sıçrayarak süzülüp gidiyor, takib edemiyor, bükemiyor. Gerçi yetişkin bir adam olmuştur ama, asabi bir delikanlıdır. Ne var ki bu durumdan korkuyor. Evet ondan uzak durması daha iyi. Durup bu acaip hali düşünüyor.

Onun yine başka bir devresine bakalım, bakalım zaman onun asabında neler yapıyor?

Sihirbazlara galip gelmiş, İsrailoğullarını kurtarmış,

onları denizden geçirmiş ve Rabbiyle konuşmak için Tûr'a gitmiştir. Bir peygamberdir, peygamberdir ama, Rabbisine tuhaf bir soru soruyor: "Dedi : "Rabbim, bana görün, seni göreyim". (Rab) dedi: "Sen beni asla göremezsin. Fakat (şu) dağa bak. Eğer o yerinde durursa, sen de beni göreceksin" sonra hiç bir insanın tahammül edemiyeceği bir olay olmuştur: Vaktaki Rabbi dağa tecelli etti, onu paramparça ediverdi. Mûsâ da düşüp bayıldı. Ayılınca dedi ki: "Seni tesbih ederim, tevbe ettim sana. Ben iman edenlerin ilkiyim" (A'râf 143).

Sür'at ve atılganlık içinde bir dönüş!!!

Sonra dönüyor, kavmini sapmış, buzağıva tapınış buluyor. Ellerinde Allah'ın kendisine vahyettiği levhalar var. Hiç durmuyor, sabretmiyor : "Levhaları attı, kardeşinin başına yapıştı, kendine doğru çekiyor" (A'râf 150). Kardeşinin saçını sakalını çekiyor, onun yalvarıp yakarmasını duymuyor bile: "Hârûn dedi: "Ey anamın oğlu, sakalımı, başımı tutma. Ben, senin: "İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözüme bakmadın", diyeceğinden korktum" (Tâhâ 94). "Anamın oğlu, dedi, bu insanlar beni hırpaladılar. Az daha beni öldürüyorlardı. Ne olur düşmanları bana güldürme, beni bu zalim kavimle beraber tutma". "Mûsâ : Rabbim, dedi, beni ve kardeşimi bağışla" (A'râf 150-151).

Bu âyetler: Candan korkulduğu ve nasihatın fayda vermeyeceğinin anlaşıldığı durumlarda emr-i bil-Mâ'ruf' un terkedileceğine delildir. Bundan dolayı Hârûn (a.s.) : "Beni hırpaladılar" dedi. Yine bu âyet, bid'atçıya karşı üzülmenin, kızmanın ve hiddetlenmenin dinde hoş görüldüğüne delildir (22).

Bu işi yapanın Sâmirî olduğunu öğrenince, kızgın kız-

(22) Mehâsinu't-Te'vil, VII, 2862.

gın ona dönüyor ve kınayarak soruyor. Buzağının sırrını öğrenince (Mûsâ): "Haydi (defol) git, dedi. Artık hayat boyunca sen: "Bana dokunmayın diyeceksin." "(kime dokunsan, hummaya yakalanacaksın, onun için devamlı olarak: "Bana dokunmayın diyeceksin, yalnız başına kalacaksın. Âhirette de) sana dokunan bir ceza var ki, ondan asla şaşırılmayacaksın. Şimdi durup taptığın tanrına bak. Biz onu yakacağız. Sonra onu ufalayıp denize savuracağız. (Tâhâ 57). Bu âyette de Mûsâ (a.s.)'nın zahire vuran öfkesi ve fevri hareketleri görülmektedir.

II. MÛSÂ (A.S.)'NIN MEDYEN'E KAÇIŞI

Mûsâ (a.s.), Firavun'un öldürme emriyle etrafa cellatlar saldığı haberini duyunca, hızla Mısır'dan uzaklaştı. Yolculuk için hazırlık yapamadığı gibi, yol azığı alınaya da fırsat bulamadı. Taberi'nin naklettiğine göre, yiyeceği de ağaç yaprağından ibaretti (23).

Onun Allah'a olan güveni dışında, beraberinde ne bir kafile, ne de bir yolcu vardı. Yolu da bilmiyordu. Sadece: "Rabbim beni şu zalim kavimden kurtar" (Kasas 21) sözleriyle dua ederek kaçıyordu.

Mûsâ (a.s.), Mısır'ı terkederken muhtemelen 30 yaşlarında idi. Firavun'un sarayında büyümüş, güçlü bir delikanlı olmuştu. Yukarıda da işaret edildiği gibi: O, son derece asabi, öfkeli bir mizaca sahip, hadiseler karşısında ani tepki gösteren, haksızlığa dayanamayan, fakat öfkesi tez geçen bir yapıya sahipti. Ayrıca onun hali, her an belâya düşmekten korkan kimsenin durumuna benzemektedir. Bu da asabi kimselerin vasfıdır.

Şunu da unutmamak lazımdır ki, beşerin tabiatında korku da mevcuttur. Müfessir Nesefi, Mûsâ'nın "korkarak

(23) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 165.

etrafını gözetlemesi"ni (Kasas 21) delil göstererek Allah korkusu dışında böyle bir korku içine düşmede bir sakıncanın bulunmadığını ileri sürer ve şöyle der: Mûsâ (a.s.) bir taraftan korkarken, diğer taraftan Allah'ın yardımını bekliyordu. Allah'a güveni ve imanı tamdı. Bu anlamda Allah'dan başkasından korkmak caiz değildir" diyenler yanılıyor (24).

Öyle görülüyor ki, Cenâb-ı Hak, ileride yükleyeceği önemli görev için, Mûsâ'yı büyük tehlikelerle karşı karşıya getirerek yetiştirmektedir. Tabir caizse, bir komando eğitimi yaptırmaktadır.

"Evet her güçlükle birlikte bir kolaylık vardır" (İnşirâh 6) kaidesi gereğince, doğumundan sonraki tehlikeli günleri , saraydaki rahat yaşamı takip etmişti. Bakalım bu korkulu kaçışı, nasıl bir hayat izleyecek? Sarayda geçirdiği rahat hayatın sonunda çileli bir hayat başlamış ve sıcak yatağını, güzel Mısır'ı ve onun hayat kaynağı Nil'i terkederek ıssız çöllere düşmüştü. "Medyen'e doğru yönelince: "Umarım ki, Rabbim, beni doğru yola iletir." diye dua ediyordu" (Kasas 22). Aslında Mûsâ'nın nereye gideceğine dair önceden vermiş olduğu bir kararı olmadığı gibi, nereye gittiğinin de farkında değildi (25). Fakat Allah'a olan teslimiyeti neticesinde, müfessirlerin de beyan ettiği gibi, açlık ve yorgunluk dışında herhangi bir sapma göstermeden, 7-8 günlük bir yolculuktan sonra Medyen şehrine ulaşmıştı.

Medyen

Medyen, Akabe körfezinin kuzey ucunda kalan ve do-

(24) en-Nesefî, Tefsiru'n-Nesefî, Mısır, tarihsiz, III, 230. (Matba'atü İsa'l-bâbi'l-Halebi ve Şürekâuhû).
(25) el-Bidâye, I, 242.

ğu sahilinde bir şehirdir (26). İbrahim (a.s.)'ın üçüncü karısından olma Medyen isimli oğlundan dolayı, oraya bu isim verilmişti (27).

Medyenliler, Şuayb Peygamberin kendilerine gönderildiği bir kavimdir. Bu kavim, İsrailoğullarıyla yakın ilişki içindeydiler. Ülkeleri, Akabe körfezi ile Kızıl Deniz arasında bulunuyordu. Bunlar hem 3. karısı aracılığıyla İbrahim (a.s.)'in torunları olan İsmailîlerle, hem de İsrailoğullarıyla akraba idiler. Her ikisiyle de kan bağıyla bağlıydılar (28).

Burası Firavun'un hüküm sürmediği bir ülkedir. Mûsâ (a.s.) buraya kaçınca, Firavun tehlikesini atlatmış oldu. Kızının diliyle Kur'ân'da "İhtiyar adam" olarak anılan Medyen'lilerin başkanı (29), kızını ona verdi ve Mûsâ (a.s.)'nın hayatında yeni bir dönem başladı.

Mûsâ (a.s.)'nın fıtraten zulüm ve haksızlığa tahammül edemiyeceğini, mazlumların yardımına koşmakdan geri duramadığını söylemiştik. Burada da onun hazmedemiyeceği bir manzara ile karşılaşıyoruz.

Mûsâ (a.s.) Medyen Suyu Başında

Mûsâ (a.s.) susuzluğunu gidermek için "Medyen suyuna varınca o (kuyu)nun başında (itişip kakışan) bir çok insanın, (hayvanlarını) suladıklarını gördü. (Suya ulaşmak için herkes güç ve kuvvetine güveniyordu.) Onların gerisinde de (diğerlerinin hayvanlarına karışmasın diye hayvanlarını) sudan meneden iki kız buldu. (Kız oldukları için erkeklerin içine sokulamıyorlar, herkesin çekilmesini bek-

(26) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 165; İslâm Ansiklopedisi, VII, 472.
(27) Rûhu'l-Me'âni, XX, 59.
(28) Kur'ân'da Tarih Kavramı, s. 84.
(29) A.g.e., s. 84.

liyorlar, su içmek için sabırsızlanan hayvanlarının suya gitmelerine engel oluyorlardı. Mûsâ onlara) : İşiniz nedir, (niçin hayvanları suya bırakmıyorsunuz)?" dedi. Dediler ki: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız. Babamız da çok yaşlı bir ihtiyardır." (Kasas 23).

Kadın-erkeğin birbirine karışacağı böyle kalabalık yerlerde, kadını geri durmağa sevk eden, haya duygusudur. Burada kız çocuklarının - utanmaları, örtünmeleri dışında - zayıflıklarına işaret eden bir belirti yoktur. Eğer onlar aczlerini açığa vurmayı istemiş olsalardı : "koyunlara su içirmeğe gücümüz yetmiyor" derlerdi. Halbuki onlar: "Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı) sulamayız" diyorlar .Buna göre: "Babamız da çok yaşlı, bir ihtiyardır" sözünün anlamı, "hayamızı korumamız gerekirken, bu işi üstlenmemiz, babamızın yaşlılığı ve zayıflığından ötürüdür. Yoksa bu işler, onun işidir." Kızlar, haya açısından hassas yaratılmış olduklarını ima ederek, hayayı korumanın zorluğunu, dolayısıyla bunu korumaktan aciz kaldıklarını ifade etmek istiyorlardı (30).

Yorgun ve bitkin bir halde bulunan Mûsâ (a.s.), bu manzara karşısında bütün acılarını unutarak, biçarelere yaklaştı ve "Hemen onlarınkini suladı. Kimse ona mani olamadı. Çünkü kuyunun başındakiler onda, kendisine karşı durulamayacak bir güç ve kuvvet gördüler (31). Bundan: "Sonra gölgeye çekildi: Rabbim, dedi. Doğrusu bana indireceğin her hayra muhtacım" (Kasas 24) şeklinde dua ederek istirahata geçti.

İçtenlikle yapılan bu duayı, Allahü teâlâ kabul etti ve

(30) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 61.
(31) Me'al-Enbiyâ, s. 222.

Medyen'in ileri gelenlerinden inançlı ve iffetli bir aileye onu sevdirdi ve bunları ona ev sahibi kıldı. Böylece Mûsâ (a.s.) kolaylıkla Medyen'de kalacak ve yalnızlığını giderecek, temiz bir aile yuvası temin etmiş oldu.

Müfessir Alûsî der ki: Mûsâ (a.s.)'nın kızlara soru soruşu, gerektiğinde yabancı bir kadınla konuşmanın caiz olduğuna delildir. Biçarelere yardımcı olmada da dinen mahzur yoktur. Din bundan sakındırmaz, aksine bu gibilere yardımı teşvik eder (32).

Yol boyunca ağaç yaprağı ve bakla yediğini, son derece aç ve bitkin bir vaziyette olduğunu (33), üstelik garip, Allah'dan başka sığınacak kimsesinin de olmadığını düşünecek olursak: "Bana indireceğin her hayra muhtacım" duasıyla Allah'dan ne istemiş olduğunu kolaylıkla anlamış oluruz.

Fahreddin er-Râzî'ye göre, Mûsâ (a.s.) şöyle demek istiyordu: Ya Rab! Firavun'un sarayında bolluk içinde yaşarken, din hayırlarından bana indirdiğin şeyden, yani verdiğin inançtan ötürü, dünyada her bakımdan fakir düştüm ve yalnızım. Bana hayrını gönder (34).

Yaşlı Adamın Mûsâ (a.s.)'yı Evine Daveti

Kızlar, koyunları sulayınca, erkenden dönüp, olup bitenleri anlattılar. Babaları ücretini vermek üzere Mûsâ'yı çağırtmak için kızlarından birini ona gönderdi. Olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Derken o iki kızdan biri, utana utana yürüyerek ona geldi: "Babam seni çağırıyor, bizim için (hayvanları) sulamanın ücretini verecek" dedi. (Mûsâ), o,

(32) Rûhu'l-Me'âni, XX, 60-61.
(33) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 383.
(34) Mefâtihu'l-Gayb, IV, 598.

(kızların babaları)na gelip (başından geçen) hikâyeyi anlatınca O: "Korkma! O zalim kavimden kurtuldun" dedi" (Kasas 25).

"İki kızdan biri utana utana yürüyerek ona geldi." tasviri, ne tatlı ve kulağa ne kadar hoş geliyor. Bu, kızlardaki güzelliklerden en hayırlısı olan utanmaya işaret etmektedir. Kur'ân, hayâ süsüne dikkat çekmek ve bu kızları hayâsından ötürü övmek için bunu zikretmiştir.

Yaşlı Adam Kimdir?

Mûsâ (a.s.)'yı çağıran yaşlı adamın kim olduğu hususunda Kur'ânda bir açıklık yoktur. Alimlerin bazıları onun Şuayb (a.s.) olduğunu kabul ederler. Bazıları da Şuayb'ın amcası oğlu olabileceği üzerinde durur (35). Bu konuda en çok benimsenen görüş ise, rivayetlerin hiç birisi kesin hükme varamadığı için, bu adamın kim olduğunun bilinmediğidir (36).

Konuyu saptırmamak için, bunun tartışmasına girmek istemiyoruz. Âyetlerden bu zatın, mü'min ve kerim bir zat olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Tarih ve tefsir kitaplarında, bu konuda bir çok rivayet varsa da, hangisinin doğru olduğu kesin bilinmediği için, biz bu ihtilafları bir kenara bırakarak o zatın Medyen'lilerin başkanı, yaşlı bir adam olduğu görüşünü alıp, diğerlerini atıyoruz. Çünkü bu zatın kim olduğunu kesin olarak tesbite çalışmak, bize bir yarar sağlamaz. Üstelik dikkatlerimizi de, başka bir yöne çekmiş olabilir.

---

(35) Mefâtihu'l-Gayb, IV, 599; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 386; el-Bidâye, I, 244.

(36) Fazla bilgi için bkz. Kasasu'l-Enbiyâ, s. 169-172.

Yaşlı Adamın Mûsâ (a.s.)'yı Çoban Tutuşu ve Kızını Ona Verişi

Mûsâ ve yaşlı adamın konuşması devam ederken: "O kızlardan biri, "Babacığım, dedi. Bunu (çoban) tut. Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı budur, hem de güçlü ve güvenilir" (Kasas 26).

Taberî'ye göre, kızlardan biri, Mûsâ (a.s.)'nın "kuvvetli ve emin" birisi olduğunu söyleyince, babası :

— Bunu nereden biliyorsun? der. Kızı:

— Çağırmak için ona varıp seslendiğimde kafasını kaldırdı ve kadın olduğumu anlayınca, başını önüne eğdi, bir daha kaldırmadı. "Ücret için babam sizi çağırıyor" deyince de ayağa kalktı ve sonra bana: "arkamdan yürü! Yolu göster, dedi. Bunu bana bakmamak için yapıyordu. Mûsâ'nın güçlü birisi olduğu hususuna gelince; onu da koyunları sularken takındığı ciddi tavırdan, yabancı birisi olmasına rağmen kalabalıktan çekinmeden cesaretle işe girişmesinden, orada olanların ondan çekinerek müdahale edememelerinden ve kuyudan su çekişinden anladım (37).

Yaşlı adam, kızının bu teklifini makul karşılar ve Mûsâ (a.s.)'ya şöyle der: "(Bak) sekiz yıl hizmet etmen şartıyla şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer (bu süreyi) on (yıl)a tamamlarsan, artık o, senin tarafından (bir iyilik)dir. Ben sana zahmet vermek istemem. İnşallah beni iyilerden bulacaksın" (Kısas 27).

Burada kayda değer bir husus, **yaşlı adamın, çekinmeden, aracıya ihtiyaç duymadan, kızını Mûsâ (a.s.)'ya teklif edebilmesidir.** Bu olay, **bir aile reisinin; ahlâkından, dinin-**

(37) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 65, 67; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 168.

den ve İslâmi yaşayışından emin olduğu birisine kızını veya kız kardeşini teklif etmesinin, yerinde bir hareket olduğu dersini vermektedir.

Hz. Ömer'in, kızı Hafsa'yı sırasıyla Hz. Ebû Bekir'e, Hz. Osman'a teklif ettiğini, onların Hz. Ömer'i cevapsız bıraktığını ve bilâhare Hz. peygamberin Hafsa ile evlendiğini hatırlayacak olursak; böyle bir hareketin, İslâm toplumunda ne kadar uygun bir iş olduğunu anlamada güçlük çekmeyiz.

Mûsâ (a.s.), bu teklifi kabul eder ve şöyle der: "Bu, seninle benim aramızda (bir sözleşme)dir. Demek hangi süreyi yerine getirirsem, bana düşmanlık yok. Allah dediğimize vekildir" (Kasas 28).

Âyet-i Kerîme'den anlaşılacağı gibi, Mûsâ (a.s.) ile yaşlı adam arasında bir antlaşma yapılır. Mûsâ (a.s.), bu şartlarla Medyen'de çoban olmayı kabul eder.

Kur'ân-ı Kerîm, mukâvelenin yapılmasından sonra Mûsâ'nın Medyen'de nasıl bir hayat geçirdiğinden bahsetmez. Ancak Mûsâ (a.s.)'nın bundan böyle Firavun tehlikesinden, insanların dedikodusundan uzak, rahat ve sakin bir yuvada hayat sürdürmeğe başladığı bir vakıadır. Yalnız orada sekiz sene mi, on sene mi kaldığı konusunda bir çok rivayet ileri sürülmüşse de, on sene kaldığını ifade eden rivayetler daha kuvvetli görülmüştür (38).

Kıssanın Medyen'le ilgili bölümünde, bir müslümanın başına bu tür olayların gelebileceği, buna sabırla katlanmanın gerektiği dersi verilmektedir.

Allah teâlâ Mûsâ (a.s.)'ya ikramda bulunmak, derece-

(38) Fazla bilgi için bkz., el-Bidâye, I, 244-264; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 171-172.

sini yükseltmek ve önder olarak görevlendireceği toplumda adil bir kişi olmasını sağlamak için, onu çileli bir hayata itmiştir.

Allah'a inanmak, onun yolunda olmayı kabul etmek; böyle bir hayatı göze almak demektir. Buna benzer bir hayat sürdürmeyen insandan, sosyal adalet beklemek, tüy döşeğinde cenneti hayal etmeğe benzer. Toplumda acının, **ızdırabın ve fakr-ü zaruretin ne demek olduğunu ancak tadanlar bilir.** Hangi zaman ve mekânda olursa olsun fakir zümrenin, çoğunlukta olduğu bir gerçektir. Öncelikle gönlü kazanılması gereken insanlar da bunlardır. Buna riayet edilmeyen toplumlarda mütemadiyen anarşinin, huzursuzluğun, sınıf farkının; zulüm, kin ve nefretin devam edeceği şüphe götürmez bir gerçektir. Ne zaman ki, düşkün insanlar ön plana alınır, düşünce ve inançlarına saygı duyulur, onlara gereken itina gösterilirse; o toplumda istismar kapıları kapanmış, huzur ve sükûnet dönemi başlamış olur.

Allah teâlâ'nın, inançlarından dolayı zaafa uğratılanlara iyilik etmeyi ve onları önder yapmayı istemesindeki hikmetlerden birisi de budur. Mûsâ (a.s.) böyle bir toplumu idare etmek için eğitilmekte idi. Zira ileride İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtaracak bir lider olarak tayin edilecektir. Bunun günleri de yaklaşmaktadır.

İşlerin En Ağırı Olan Peygamberliğe Doğru

Peygamberimizin dışında, bir beşerin karşılaştığı en ağır mükellefiyetler, Hz. Mûsâ'nın risaletinde bahis konusu olmuştur. Şurası bir gerçek ki, Mûsâ (a.s.); azgın, zalim, diktatör ve zamanında yeryüzü hükümdarlarının en dehşetlisi, en güçlüsü, en merhametsizi, en zengini, en gelişmişi, yeryüzünde üstünlük taslayarak, insanları kendisine en çok köle yapan Firavun'a elçi olarak gönderilmiştir.

Yine Mûsâ (a.s.), zillete sonuna kadar dalmış bir kavmi kurtarmak için gönderilmiştir. Bilindiği gibi zillet hayatı, insan fıtratını bozar, kokuşturur ve kötü duruma sokar; beşer fıtratındaki iyiliği, güzelliği, yüceliği giderir; kötülüklerden, pisliklerden iğrenme duygusunu yok eder. İşte bu gibi hallere düşmüş bir kavmi kurtarmak, gerçekten çok zor, çok güç bir iştir.

Hz. Mûsâ, eski bir inanca bağlı olan, ama ondan inhiraf ederek kalblerindeki akîdeyi ifsad eden bir kavme elçi olarak gönderilmiştir. Binaenaleyh gönderildiği kavmin kalbi artık temiz ve getirilecek yeni inancı kabullenecek kadar hazır değildir. Ayrıca eski inancına büsbütün bağlı bulunmamaktadır. İşte bu gibi kalbleri tedavi etmek, gerçekten zor ve güç bir iştir. O kalplerin dönekliği, eski inançların kalıntısı ve sapıklıklar, vazifenin güçlüğünü ve zorluğunu bir kat daha artırmaktadır.

Kısacası Mûsâ (a.s.), bir milletin yapısını yeniden kurmak, temelden yeni bir ümmet inşa etmek üzere gönderilmiş bir elçidir. Böylece ilk defa, İsrailoğulları, kendilerine has bir hayata sahip, özel bir peygambere malik, müstakil bir millet haline geleceklerdir. Elbetteki milletlerin yapısını yeniden kurmak ve yeni bir bünyeye sahip kılmak: çok zor ve çok güç, dolayısiyle çok büyük bir iştir. Bundan ötürü Kur'ân-ı Kerîm, bu kıssaya fazlasıyla yer vermekte ve önem atfetmektedir. Zira bu kıssa; bir ümmetin bir davet esası üzerine yeniden ve tam olarak kuruluşunun bir numûnesidir. İçten ve dıştan gelen engellere karşı girişilen faaliyetlerin ifadesidir.

Muhakkak ki mürşitlik ve peygamberlik, çok yönlü mesuliyetleri bulunan ağır bir mükellefiyettir. Bunu yüklenecek kimsenin sayısız tecrübe, bilgi ve pratik hayatta bazı tatbikatlara ihtiyacı vardır. Allah teâlâ Hz. Mûsâ'yı Firavun'dan koruyarak; Mısır'dan çıkarma, korku, endişe,

kararsızlık, yalnızlık, gurbet, açlık ve kimsesizlik gibi çileleri tattırmak ve çobanlık yaptırmak suretiyle, bir çok denemelerden geçirmiş, belâların çoğunu Mûsâ a(.s.)'ya göstermiştir.

Peygamber olacak birisi; zengin, fakir, kültürlü, cahil, merhametli, katı kalpli, adaletli, zalim, ahlâklı, ahlâksız... insanların hepsine birden muhatap olacaktır.

Bolluk içinde yaşayan bir insanın alışkanlığı ve meseleleri kavrayış tarzı ile, fakir tabakanınki bir değildir. Bunların herbiri ayrı ayrı yapıya sahiptir. Kitlelere hitap etmek, her türlü insana gidebilmek, geniş kültür ve çok yönlü bir hayat tarzını yaşamakla mümkün olur.

Görüldüğü gibi, Mûsâ (a.s.), rahat saray hayatından çöl yolculuğuna, gurbet ve çobanlığa kadar indirilerek, cemiyetin aşağı seviyesinde bulunan insanlarla ünsiyet ettirilmiş, buradan da en kutsal görev olan peygamberliğe getirilmiştir. Böylece tevhid inancını yaşama ve yaşatma görevinin idraki içerisinde bulunan ve kitlelere hakim olmak için çalışmak isteyen inançlı insanların, hangi yollardan geçmesi gerektiği hususunda Mûsâ (a.s.), örnek olarak gösterilmiştir. **Firavunlaşmış toplumlarda mücadele yapmayı görev bilen birisinin, Mûsâ (a.s.)'nın hayatını örnek alması büyük bir zarurettir.**

Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a Dönüşü

Gurbet diyarına ait çilelerini tamamlayan Mûsâ (a.s.)'nın, daha evvel tek başına, korka korka, etrafı gözetleyerek kaçtığı Mısır'a döndüğüne şahit olmaktayız. Ancak on sene evvel kıptiyi öldürdüğünü, orada Firavun ve adamlarının kendi aleyhinde kurdukları tehlikeli tuzakların kendisini beklediğini unutmadığı, Kur'ân'da açıkça belirtilmektedir.

Haddi zatında Medyen'de sıcak bir aile yuvası kurmuş ve Firavun'un öldürme tehlikesinden uzaklaşmış bulunuyordu. Acaba onu emin bir bölgeden, tehlikeli bir muhite götüren şey, ne idi? Kanaatimizce burası, üzerinde durulmağa değer bir konudur. Kur'ân'da buna dair bir açıklama yoktur.

Tarihçiler, onun Mısır'a dönmek istemesini, vatanını ve ailesini özlediğine bağlamaktadır. Yıllar önce ailesini ve vatanını terkedip kaçtığını düşünürsek, tarihçilerin bu rivayeti akla yatkın gelebilir. Ancak bu rivayetlerin sağlamlığı bilinmemektedir. Âyetlere dikkat edilince de, O'nun Mısır'a dönme arzusunun kendiliğinden oluşmuş basit bir mesele olmadığı sezilmektedir. Çocukluğundan beri onu koruyup gözeten ve çeşitli denemelerden geçiren Cenâb-ı Hak, onu bu yönde yönlendirmiş ve Mısır'a dönmesini sağlamıştır. Zira gaye, Mûsâ (a.s.)'nın dünyada rahat bir hayat sürmesi değil, âhiret yurduna hazırlık yapmasıdır. Bununla da kalmayıp bir çok kimseyi şirk ve küfür bataklığından kurtarıp, onlara da ebedi saadet yollarını göstermesi ve yıllardan beri Allah'a olan inancından ötürü ezilen İsrailoğullarını, Mısır'dan çıkararak, Firavun'un zulmünden kurtarmasıdır. Eğer gaye dünyada rahat yaşama olsaydı, âhiretin ne önemi olurdu? Kaldı ki, dünyanın bu işleyiş tarzıyla, kimseye ebedi huzur temin edemediği ve edemiyeceği de açıkça görülmektedir.

Buna göre, bizim bu olaydan almamız gereken ders nedir? Çoğu zaman tehlikeli ve sıkıntılı ortamdan uzaklaşıp, huzurlu bir hayat sürdürebilmek için yer arayanları ve hattâ rahat bölgelere gidip yerleşen insanları müşahede etmekteyiz. Acaba bunların bu hareketi ne derece doğrudur? Mûsâ'nın Medyen'den eski vatanına döndürülmesi, hem de büyük tehlikeleri göze almasının teşvik edilmesi, bize birşeyler hissettirmiyor mu? Bunun cevabını ve muhasebesini okuyucuya havale etmek yerinde olacaktır.

Mûsâ (a.s.) tecrübelerini tamamlayıp, yetişmesini sağlayıp, bu gurbet diyarında son tecrübelerini elde edince, kudret eli, yeniden bunun adımlarını ayarlamış ve tekrar ilk geldiği yere, ailesinin, kavminin bulunduğu mahalle götürmüştür. Daha evvel tek başına geldiği eski yolundan yürüterek, risaletinin ve peygamberlik işinin yapılacağı sahaya yollamıştır. Aynı yollarda bu gidişler ve gelişler, sadece yetişmek, olgunlaşmak ve imtihana hazırlanmak içindir. Mûsâ (a.s.)'nın adımları, Rabbinin emriyle, kavmini kurtarana kadar gidecektir. Bu yolda giden yolcunun, rehberlik, önderlik nitelikleri böylece olgunlaşacak, en sonunda gideceği yolda hiç kimsenin kılavuzluğuna dayanmak ihtiyacını duymayacaktır. Çünkü onun gönderildiği millet, büyük küçük her şeyde kendilerine kumanda edecek bir kumandana muhtaç idiler. Onlar, uzun yıllar zillet ve boyunduruk altında, katı bir sistemin ezikliği içerisinde ruhları bozulmuş ve artık idare etme, düşünme kabiliyetlerini ve güçlerini yitirmişlerdi. İşte biz, Hz. Mûsâ (a.s.)'nın Allah'ın gözetiminde nasıl yetiştirildiğini ve ilâhi mükellefiyeti almak üzere nasıl hazırlandığını böylece kavrıyoruz. Şimdi büyük kudret elinin, bu mükellefiyetlere giden yolda onun adımlarını nasıl tanzim ettiğini izlemeğe çalışalım...

Artık Mûsâ (a.s.)'nın hayatının ikinci merhalesi, Medyen'deki çobanlığı ile sona ermiş; hem yaş, hem de tecrübe açısından, mukaddes görev olan peygamberliği yüklenme zamanı gelmiştir.

III. MÛSÂ ve HÂRÛN (A.S.)'UN PEYGAMBERLİĞİ

Tevrat'ın inişinden islâmın zuhuruna kadar geçen zamana "orta devir" adının verildiğini; böylece dünya tarihinde "ilk devrin" kapandığını ve orta devrin Mûsâ (a.s.)'yla başladığını daha önce belirtmiştik.

Mûsâ (a.s.) gönderildiği zaman, dünyada şeriat izleri silinmiş, ilâhî düstûrlar tamamen ortadan kalkmış, yukarıda bütün teferruatıyla anlatmaya çalıştığımız Firavunlar dönemi başlamış, zulüm ve işkence had safhaya varmıştı. İsrailoğullarından küçük bir gurup hariç tutulursa; insanlar yer ve gök tanrılarına, insana, aya, güneşe ve tabiattaki çeşitli varlıklara tapmaya başlamıştı. Toplum, tevhid inancı dirilir ve cemiyete hakim olur korkusuyla; tevhid inancına bağlı olan bir avuç İsraillinin çocuklarını anasından doğar doğmaz kesecek kadar alçalmıştı. Artık ilâhî müdahalenin zamanı gelmişti ki, Allah teâlâ o devrin insanına Mûsâ (a.s.)'yı rehber olarak görevlendirdi. Bunu şu âyetten öğreniyoruz: "Andolsun ki, biz, kurun-u ûlâ (ilk neslleri) (Nûh, Hûd, Sâlih, Lût kavimlerini) helak ettikten sonra, Mûsâ'ya, insanların kalp gözlerini aydınlatacak nur ve onlara yol gösterici olarak kitap verdik, belki düşünür, öğüt alırlar diye" (Kasas 43). Bu âyetten de anlaşıldığı gibi, Mûsâ (a.s.)'yla ilk devrin son bulduğu ve orta devrin başladığı açıklanmış oluyor.

Mûsâ (a.s.)'dan başka Rasûlullaha kadar, müstakil şeriatla gelen peygamber olmamıştır. Mûsâ (a.s.)'dan sonra gelen peygamberler Mûsâ şeriatını ihya etmek için gönderilmiştir. Dâvûd (a.s.)'a Zebûr, İsâ (a.s.)'ya da İncil verilmişse de; bu kitaplarla Tevrat'ın hükmü kaldırılmamış; üstelik ahkâm olarak Tevrat'a tabi olunması, bu kitaplarda da emrolunmuştur. Yahudi ve Hristiyanlar, inatlarından birbirlerini kabul etmeseler bile, Tevrat'ın ahkâmı hem yahudilere, hem de hristiyanlara aittir.

Mûsâ (a.s.), bir nebi ve ulu'l-azm peygamberlerdendir. Allah teâlâ, O'na üstünlük sağlayan sıfatlardan bazısını Kur'ân'da vermiştir. Bunlardan birkaçını buraya alalım:

"Kitapda Mûsâ'yı da an. Çünkü ihlas sahibi bir rasûl, bir peygamberdi". O'na Tûr'un sağından seslendik ve O'

nu (kendisiyle) özel konuşmak için (bize) yaklaştırdık" (Meryem 51-52).

Mûsâ (a.s.), "Kelîmullah" lakabıyla anılır. Çünkü Allah onunla vasıtasız konuşmuştur. Bunu şu âyetten öğreniyoruz :

"Ya Mûsâ! Ben seni risaletimle (verdiğim Tevrat'la) ve kelâmımla insanlara üstün kıldım. Şimdi sana verdiğim (emir ve yasakları) al da şükredenlerden ol" (A'râf 144).

Peygamberliğin Mûsâ (a.s.)'ya verilişi, diğer peygamberlerden farklıdır. Birçok nebiye Cibrîl (a.s.) gelerek onların elçiliklerini haber vermiştir. Mûsâ (a.s.)'nın risaletinin başlangıcında Cibrîl (a.s.)'in geldiğine dair bir habere rastlanmaz. Kur'ân-ı Kerîm'e göre, Mûsâ (a.s.) Mısır'a doğru gece çölde yol alırken yolunu kaybeder. "Yolumu nasıl bulabilirim?" düşüncesi içerisindeyken, Tûr dağı civarında bir ateş görür. Yolu öğrenme veya ateş koru alıp ailesi ve çocuklarını ısıtma maksadıyla ateşe yaklaşır. Fakat o, ani olarak: "Ey Mûsâ, Ben (evet) Ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar. Çünkü sen, kutsal vadide, Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim, sana vahyolunanı dinle. Muhakkak Ben, (evet) Ben Allah'ım.." (Tâhâ 11-14) hitabiyle karşılaşır. Kendisiyle konuşan bizzat Cenâb-ı Hak'tır. Ancak Cenâb-ı Hak, bizce mahiyeti kavranamıyan ve kendisine mahsus hitabiyle Mûsâ (a.s.)'ya hitabetmiş ve risalet görevini ona bizâtihi kendisi yüklemiştir.

Hârûn (a.s.), neseben Mûsâ (a.s.)'nın kardeşidir. Allah O'nu Mûsâ (a.s.)'yı Firavun'a ilâhî risaleti tebliğ etmek üzere görevlendirirken, kendisine destek ve yardımcı olması için peygamber olarak gönderdi. Bu, Mûsâ (a.s.)'nın yaptığı dua neticesinde olmuştu :

"Bana kendi ailemden bir de vezir ver. Biraderim Hâ-

rûn'u. O'nunla sırtımı kuvvetlendir (beni destekle). O'nu işimde ortak yap" (Tâhâ 29-32). Allah Mûsâ (a.s.)'nın bu duasını kabul etti ve O'na Hârûn (a.s.)'u yardımcı olarak verdi. Bu, Allah'ın Mûsâ (a.s.)'ya bir lütfu idi. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "O'nu esirgememizden dolayı kardeşi Hârûn'u da kendisine bir peygamber olarak ihsan ettik" (Meryem 53).

Ancak burada merak konusu olan bir husus var, o da: Acaba Mûsâ (a.s.) Medyen'den Mısır'a dönerken, dönüşünü hazırlayan sebeb ne idi? Mısır'a içinden gelen bir istekle mi dönüyordu? Orada kıptiyi öldürdüğünü, Firavun'un kendisini aradığını unutmuş muydu? Yoksa Medyen'den de vahiyle mi çıkmıştı?

Aslında bu sorulara net bir cevap vermek zordur. Ancak biz kaynaklardaki bilgileri değerlendirerek, önce bu soruların cevabını vermeğe; daha sonra da Mûsâ (a.s.)'nın Tûr'dan itibaren Mısır'a yolculuğunu ve bu esnada Allah'tan ne gibi emirler aldığını açıklamağa çalışalım.

1 — MÛSÂ (A.S.) TÛR YOLUNDA

Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a Dönüş Sebebi :

Müfessirler ve birçok tarihçi, Mûsâ (a.s.)'yla onun kayınpederi arasında kararlaştırılan sürenin on yıl olduğunu, bu süre bitince Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a dönmek için acele ettiğini rivayet eder.

Tarihçi Abdulvehhâb en-Neccâr'ın da dediği gibi, Mûsâ (a.s.)'nın Medyen'den sırf kayınpederiyle anlaştığı sürenin bitmesinden ötürü Mısır'a dönmekte acele edeceği düşünülemez. Çünkü oradan kıptiyi öldürdüğü açığa çıkınca korkup kaçmıştı. Firavun'un saltanatını yıkacakları endişesiyle İsraillilere ait binlerce çocuğu katlettiği, işkence ol-

sun diye kadınlarını hayatta bıraktığı, devlet çarkının işlemesi için yaşlılarını en ağır işlere koşturduğu, kendisini de öldürtmek için arattığı tabloları, gözleri önünde canlanıp duruyordu.

Mûsâ (a.s.)'nın, Mısır'a gelirken Tûr Dağında Firavun'u hakka davet için ânîden elçi olarak görevlendirildiği zaman, risalet görevini tam ifa edebilmesi için: "Rabbim ben onlardan bir adam öldürmüştüm. beni öldüreceklerinden korkuyorum, kardeşim Hârûn, dil bakımından benden daha güzel konuşur. O'nu da benimle beraber, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Zira ben, beni yakalayacaklarından korkuyorum" (Kasas 33-34) şeklinde yardım istemesi, Mısır'a dönüp Firavun'la ilk karşılaştığı zaman Firavun'un: "Seni içimizde bir çocuk olarak yetiştirmedik mi? Ömründen nice yıllar aramızda kalmadın mı? Ve sonunda o yaptığını da yaptın (kıptiyi) öldürdün sen nankörlerden birisin" (Şu'arâ 18-19) sözleriyle Mûsâ (a.s.)'ya sitem edişi, hem Hz. Mûsâ'nın hem de Firavun'un geçmişteki olayları unutmadıklarına delildir.

Tevrat, "Midyan'da Rab Mûsâ'ya dedi: Git Mısır'a dön... "âyetiyle Mûsâ'nın Mısır'a dönüşünün, Rabbisinin emriyle olduğunu ve bu görevinin İsrailoğullarını Mısır' dan çıkarmak için verildiğini nakleder (39). Kur'ân'da da buna ters düşen bir durum yoktur. Hattâ onda da". "Firavun'a giderek (ona deyin ki): Biz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz. İsrailoğullarını bizimle beraber gönder" (Şu'arâ 16-17) emri yer almaktadır.

Kur'ân ve Tevratın. Hz. Mûsâ'nın Tûr Dağından Mısır'a geliş sebebinde birleştikleri açıkça görülmektedir. Ancak

(39) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 173; karşılaştırınız, Kitab-ı Mukaddes, çıkış b. 4 âyet 19.

Kur'ân'da Mûsâ (a.s.)'nın Medyen'den neden ayrıldığına dair bir haber mevcut değildir. Tevrat'ta ise, oradan çıkışına sebep olarak, İsrailoğullarını MISIR'dan çıkarmak üzere Allah teâlâ'nın görevlendirdiği gösterilmektedir. Ayrıca Kur'ân'da Mûsâ (a.s.)'nın çölde yolunu şaşırıp Tûr'da ateş gördüğü, yol soracak birini bulurum ümîyle oraya gittiği ve burada Mısır'a gitmekle görevlendirildiği, anlatılmaktadır. Halbuki Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a gitmek üzere Medyen'den çıktığını da biliyoruz. Buna göre onu oradan çıkaran sebep ne idi? Acaba Tevrat'ın dediği gibi Allah teâlâ emrettiği için mi, yoksa tarihçilerin deyişine göre Mısır'daki ailesini özlediği için mi çıkmıştı? Kur'ân ve hadislerde buna dair bir bilgi olmadığını, Tevrat'ın da tahrifata uğradığını dikkate alacak olursak, onun Medyen'den çıkışına asıl sebep ne olabilir?

Mûsâ (a.s.) Medyen'de bir kaçaktı. Tekdi ve sürgündeymiş gibi yaşıyordu. Ailesinden ve dostlarından uzaklaşmıştı, kendisini yalnız hissediyordu. Kavmi olan İsrailoğullarının ise çok çeşitli ve korkunç işkenceler altında inlediği gözlerinin önüne geliyordu. Medyen'e vardığı günlerde kendisini evine davet eden ihtiyarın davetini bu nedenle reddedemiyecek duruma gelmişti.

Bilahere Medyen'de güven ve emniyet içerisinde, huzurlu olarak yaşamağa başlamıştı. Durumu çok iyiydi. Kendisinde yeniden hayata dönüş düşüncesi yeşermeğe başlamıştı. Mûsâ (a.s.)'yı koruyan ve kızlarından birisiyle evlendirerek damat edinen yaşlı adamın yurdunda güven ve emniyet içerisinde, huzurlu olarak kararlaştırılan süreyi tamamlamış, ihtiyarın işlerini düzene koymuştu. Öyle ise neden tekrar geri dönmek istiyordu?

Onu döndüren şey vatan ve aile cazibesiydi. Kader perdesi, vatan ve akraba sevgisini, Mûsâ Peygamberin hayat devrelerine hazırlanması için bir vasıta kılıyordu. Biz

de tıpkı bunun gibi hayat sahnesinde günlerimizi geçirip duruyoruz. Bizi harekete sevkeden şeyler, arzu ve istekler, ihtiras ve emeller, acılar ve ideallerdir. Aslında bütün bunlar, o gizli gayenin dışa vuran belirtileridir. Evet, gözlerin görmediği, kafaların kavrayamadığı, bilinmez gücün göze görülen perde önündeki aletleridir. İşte Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'nın içindeki bütün bu korkuları ve gözü önünde canlanan acı tabloları unutturmuş, risalet görevini yüklemek için, onun içine vatana dönüş arzusunu düşürmüştü.

Mûsâ (a.s.)'nın Yolunu Kaybedişi :

Mûsâ (a.s.) bu duyguyla dönmüştü. Yanında ailesi de vardı. Yollarını kaybetmişlerdi, kapkaranlık bir gece basmış ve uçsuz bucaksız çölde kaybolup gitmişlerdi. Biz bunu Hz. Mûsâ'nın ailesine söylediği şu sözlerden anlıyoruz: "Hani o ateş görmüştü de ailesine: Siz durun ben bir ateş gördüm, belki ondan size bir kor getiririm, yahut ateşin yanında bir yol gösteren bulurum, demişti" (Tâhâ 10).

Çölde yaşayanlar, âdet olduğu gibi yüksekte bir yerde ateş yakar, böylece sahrada yürüyenler, o ateşi görerek yollarını çıkarırlar. Yahut da ateşin bulunduğu yerde konaklıyacak bir yer veya kendilerine yol gösterecek bir kılavuz bulurlardı.

Çölde Mûsâ (a.s.), bir ateş görmüş, ateşin olduğu yere kadar gidip oradan bir kor almak ve böylece yanında bulunanları ısıtmak istemişti. Gece soğuktu. (Çöl geceleri bilindiği gibi son derece soğuk olur). Yahutta ateşin yanına varıp, orada kendilerine yol gösterecek bir kılavuz bularak yoluna devam etmek istiyordu.

Mûsâ (a.s.)'nın Âni Bir Hitapla Karşılaşması :

Ateşin yanına geldi. Ne var ki, orada ansızın beklenmedik bir durumla karşılaştı. Bu ateş, ona çölde yol gös-

termek yerine, büyük yolculukta kılavuzluk edecek bir ateşti.

"Ateşin yanına gelince kendisine: "Ey Mûsâ"! diye seslenildi.

— "Ben, evet Ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadide Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim, sana vahyolunanı dinle. Şüphesiz ben, (evet) ben Allah' ım. Ben'den başka tanrı yoktur (yalnız) bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl. (Kıyamet) saati mutlaka gelecektir. Herkes peşinde koştuğu (hayır ve şer) ile cezalansın diye, nerdeyse onu hemen açıklayacağım geliyor. Binaenaleyh ona inanmayan ve hevesine uyan kimse, seni bundan alıkoymasın, yoksa helak olursun" (Tâhâ 11-14).

Normal durumda bile sadece bu manzarayla karşılaşan bir bünye, tiril tiril titreyerek kendisinden geçer. Bir kalb yerinden oynar. Hz. Mûsâ, tek başına her tarafı kaplamış ve sessizlik çökmüş çölün ortasında, Tûr tarafından gördüğü ateşi aramaya gidiyor. Sonra birdenbire böylesine bir olayla karşılaşıyor. Çevresinde bulunan bütün varlıklar şu ilâhî seslenişle dile geliyorlar: "Şüphesiz ki Ben senin Rabbinim. Pabuçlarını çıkar. Zira sen mukaddes vadide Tuvâ'dasın. Ve ben seni seçtim" (Tâhâ 12-13).

Hem cinslerine göre ne kadar kuvvetli de olsa, rabbi yanında güçsüz ve zavallı kalan insan, gözlerin göremiyeceği, akılların alamıyacağı celâl sahibi zat ile karşılaşıyor ve celâli karşısında göklerin ve yerin küçüldüğü, herkesin kendisini kaybettiği o mübarek zatın buyruklarını alıyor. Beşerî varlığı ile ulvî seslenişi dinliyor. Nasıl olur bu? Allah'ın lütfu olmasa, bir zerre mesabesindeki Mûsâ'nın sonsuzla buluşması mümkün mü?

İşte Mûsâ (a.s.), o anda beşerî bir yapıya sahip olmakla beraber, o sonsuz feyiz kaynağından gelen buyrukları alabilecek güce sahip olur. Bu güce sahip olanların da, ner-

den ve nasıl geleceği bir türlü bilinemiyen bu yüce buluşmanın ve karşılaşmanın ağırlığına tahammül etmesi icap eder... Peki nasıl olur bu? Bilemeyiz biz nasıl olduğunu... Çünkü insan denen varlığın aklı, zekâsı, kavrayamaz orayı. Hüküm yürütemez o noktada. Çünkü noksandır. Çünkü güçsüzdür. O manzarayı gördüğü zaman kendisinden geçer ve iman eder. Daha ötesine varamaz.

Mûsâ (a.s.)'ya Gelen Sesin Yönü :

"Ey Mûsâ şüphesiz ki Ben, senin Rabbinim, Pabuçlarını çıkar. Zira sen mukaddes vadide, Tuvâ'dasın" diye seslenildi. Bilinmez bir şekilde... Sesin geldiği yönün ve kaynağın kestirilmesi mümkün değil. Nasıl geldi; ne şekilde geldi? Tayin edilemez orası. Mûsâ Peygamber nasıl işitti bu sesi ve nasıl karşıladı? Bilmiyoruz hiç bir şey... Yalnızca seslenildi ona. Her hangi bir şekilde seslenildi ve o da her hangi bir şekilde bu sese mukabele etti. Bütün bunların mahiyeti Allah'a aittir. Biz onun vukubulduğuna inanır, fakat nasıl olduğunu sormayız. Zira nasıl olduğu, beşer idrakinin ve insan düşüncesinin çok ötesinde ve çok üstünde bir keyfiyettir.

"Ve ben seni seçtim" ne ikram!.. Evet ne büyük şereftir, bu zatın Allah tarafından seçilmesi!.. Evet kullardan bir kulun, şu yığınlarca insan topluluklarından bir ferdin Allah tarafından seçilmesi, erişilmez bir yüceliktir.

Âyet-i Kerîme, Hz. Mûsâ'ya ikram edilip seçildiğini belirttikten ve onun da ayakkabısını çıkararak bu buluşmaya hazırlanmasını ihtar ettikten sonra, bu emri nasıl alacağı ile ilgili bir uyarının, ikazın geldiğini belirtiyor: "Şu halde vahyolunanı dinle" ... "Kıyamet; muhakkak gelecektir". "Binaenaleyh ona inanmayan ve hevesine uyan kimse seni bundan alıkoymasın, yoksa helak olursun" (Tâhâ 15-16).

2 — HZ. MÛSÂ'NIN TÛR'DA TEBLİĞE HAZIRLANIŞI

Bütün mevcudatın dile geldiği bu ulvî sesleniş anında, Allah'ın seçkin kuluna tevhit kaidelerini tanıttığı bu ilk anda, şüphesiz ki Hz. Mûsâ kendi kendisini unutmuş ve ne için geldiğini bilemez hale gelmişti. Çünkü kendisine seslenen ulvî sesi takip etmek ve aldığı mukaddes emirleri dinlemek için kendi kendinden geçmiş olması gerekir.

İşte Hz. Mûsâ, bu yaşadığı istiğrak aleminde, bünyesinde başka şeylerle ilgilenen tek bir zerre bile yok iken, kendine göre cevap vermeye ihtiyac duyulmıyacak kadar basit sandığı bir soruyla karşılaşıyor :

— "O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?" (Tâhâ 17).

Mûsâ'nın beşerî gücü, soruda ortaya çıkarılan yeni durumun sırrına bir anlam vermekten aciz kaldı ve asanın özelliklerini ve yararlarını sorduğunu zannederek:

— "O benim değneyimdir, ona dayanırım, onunla davarıma yaprak silkerim ve daha bir çok işlerde faydalanırım" (Tâhâ 18) şeklinde, sair insanların vereceği cevabın benzeri bir cevap verdi. Hz. Mûsâ bu değneğin yaptığı işlerden sadece bunları biliyordu. Ona dayanır, davarına yaprak silker ve buna benzer işler yapardı. Halbuki Allah teâlâ'nın kudreti, bu maksatla soru sormaktan münezzehtir. Muhakkak ki, Allah teâlâ'nın maksadı, ilân edeceği ve açıklayacağı yeni şeyler için bir giriş, bir mukaddime idi.

İşe bakın ki, o yüce kudret sahibi olan kadir-i mutlak, Hz. Mûsâ'nın elindeki değnekle, onun hatır ve hayaline gelmeyen bir büyük mucizeyi gerçekleştiriyor. Bu, Hz. Mûsâ'nın yüklendiği büyük vazifeye yardımcı bir mahiyet taşıyordu.

— "Buyurdu ki: "Ey Mûsâ bırak onu". (Mûsâ) attı, bir de ne görsün? o, (sür'atle) koşan kocaman bir yılan!" (Tâhâ 19-20). "Onun titrediğini görünce (korkudan) arkasına dön(üp kaç)tı, geri dön(üp bak)madı (bile). Ey Mûsâ korkma, çünkü muhakkak ki benim huzurumda peygamberler korkmazlar" (Neml 10). "Tut onu, korkma! Biz yine onu eski durumuna çevireceğiz" (Tâhâ 21).

Bunun üzerine Hz. Mûsâ (a.s.), kendisine gelerek rahatlamakta ve yılanı tutmakta, bir de bakmakta ki tekrar eski haline dönmüş ve yılan, değnek olmuş! ... Hz. Mûsâ'nın heyecanlı tabiatı beliriveriyor. Bu olay, Hz. Mûsâ gibi çabuk heyecanlanan bir tabiata sahip bulunan kimsede hemen bir dehşet peydah ediyor.

Allah teâlâ, ona bir başka olağanüstülük daha göstermeyi diledi ve: "Elini (sol) yanına sok; bir hastalık olmadan, ayrı bir mûcize olarak bembeyaz bir durumda çıksın ki, sana en büyük mucizelerimizden bazılarını göstermiş olalım" (Tâhâ 22-23).

Allah teâlâ, ona başlangıçta bu iki mûcizeyi verdi. Biri asa ki, onu yere atıyor, hakikî bir yılana dönüşüyor, hareket ediyor, kıvrılıyor ve bakanların gönlüne korku salıyordu. İkincisi de eli ki onu cebine sokuyor, sonra çıkarıyor, bembeyaz, parlak ve çok güzel bir şekilde gözüküyor. Sonra Rabbi, ona: "İki mucizeyi Firavun'a götür .Çünkü o zorbalık ve azgınlıkta iyice ölçüyü aştı" diye emrediyor.

Asa mucizesi, o topluluğun en güçlü ve geçerli silahı olan sihirbazlığı yerle bir edecek mûcize idi. "Yedi beyza=bembeyaz el" ise, görenleri hayrete düşürecek bir hadise. Allah teâlâ bu mûcizelerle Mûsâ (a.s.)'yı Firavun'a karşı desteklemekte ve düşmanın en güçlü silahını etkisiz hale getirecek mucize ile, düşmana karşı onun silahından daha güçlü bir silahla gidileceği dersini vermektedir. Düş-

mana karşı en kuvvetli silahı hazırlamadan Allah'a duaya kalkışmak, O'ndan yardım istemek, yerinde bir hareket olmasa gerektir. Bu konuda en müessir duâ, kendisinden önce hazırlık yapılmış olanıdır.

Konuya bir başka açıdan bakacak olursak, şunları da söylemek mümkündür; bir toplumun en çok etkilendiği, dikkatlerinin çekildiği ve herkesin en çok önemsediği bir husus, şüphesiz o toplumun bütün dikkatlerini o yöne çeker. Onların etki alanı orasıdır. O topluma götüreceğiniz mesajın, o kanaldan götürülürse, daha çok kabul göreceği bir gerçektir. Zira başka bir kanaldan yaklaşılacak olursa, insanların yabancı kaldıkları bir yöne ısındırılmaları, hem zor olur, hem de zaman alır.

Firavun ve onun ileri seviyedeki yardımcıları, Nil kenarında yaşıyordu. Onlar, İsrailoğulları ve kıptîlere hükmediyordu. Yeryüzünde zulüm yapıyorlar kendilerini büyük görmelerinden ötürü fesatlık çıkarıyorlardı. Noksan beşerî tabiatlarından dolayı, ilahlar şekillendirerek, kendi nefislerinden rabler edinmişlerdi. Tebealarını Allah'dan başkalarına itaat etmeye zorluyorlardı. Bütün bunların ötesinde, inançlarından ötürü İsrailoğullarına zulmü reva görüyor, onlara azabın en kötüsünü tattırıyorlardı. En ağır işleri yükleyerek onların bütün ideallerini söndürüyorlardı. İsrailliler, onların yanında kıymetsiz eşya gibiydi.

Zevk ve sefaya dalmışlar, sihirbazlık gerçekleri yansıtmamasına rağmen, ileri derecede gelişmiş, bütün dikkatler, sihirbazların gösterilerine çekilmiş, mütemadiyen onlar alkışlanıyor, bunlarla övünülüyordu.

Bütün peygamberlerin ilâhî vazife ile görevlendirilmiş olduklarını ve kendilerini kavimlerine kabul ettirebilmek için mucizeler göstermek mecburiyetinde kaldıklarını biliyoruz.

Allah teâlâ, Firavun ve Melei'ne karşı Mûsâ (a.s.)'ya iki büyük mûcize verdi. Bunlarla Mûsâ'nın dinini galip kılacak, delillerini üstün getirecekti. Bundan dolayı ona şu emri verdi: Haydi durma! onlara git ve onları küfür zulmetinden tevhid nuruna çıkar. Firavunun şehrinde tevhid için dalgalanan bir sancak dik. Böylece doğruluk nuru parlasın, sapıklık karanlıkları yok olsun.

Hz. Mûsâ, o dönemde yeryüzünün en güçlü kralı, en zalim hükümdarı, en diktatör devlet reisiyle karşılaşmak üzere gidiyordu. ... İmanla küfrün girişeceği büyük savaş alanına doğru koşuyordu. Yığınlarca problemlerin ve olayların bulunduğu bir okyanusa dalıyordu. Bir tarafta Firavun, diğer tarafta kavmi olan İsrailoğulları bulunuyordu. İsrailoğulları uzun müddet kölelik hayatı yaşadıkları için aşağılaşmışlardı. Esaret, onların tabiatını bozmuştu. Kurtuluştan sonra hazırlanacakları büyük görevi yapmaları için gerekli olan kabiliyetleri zayıflamıştı. Onlardaki inanç heyecanı tamamen sönmüştü. Mûsâ (a.s.)'nın işi, çok zordu. Bir yanda devrin en zalim insanını hakka çağıracak, diğer yanda yozlaşan kavminin inancını yeniliyecek ve onları Firavunun zulmünden kurtaracaktı.

Rabbi. Mûsâ'ya iyi bir hazırlık yaptırıp yetiştirmeden önce. ona hiç bir yere gidemiyeceğini gösteriyor. Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'yı büyük bir hazırlığa tabi tutup yetiştirdikten sonra elçi olarak gönderiyordu.

Nice zamandır Allah'ın gözetimi altında değil miydi? Yığınlarca işkencelerden geçmiş, zorluklardan atlamış; daha meme emen bir çocuk iken nice meşakkatlara katlanmış, ama her seferinde Allah'ın yardımı ona eşlik etmişti. Güçsüz ve küçük iken Firavun'un elinin altında ve hakimiyetinde bulunmuş, ama Firavun ona elini uzatamamıştı. Zirâ kudret eli destekliyordu onu. Her an kudret gözünün gözetimi altındaydı. Attığı her adımda takip edili-

yordu. Şu halde bu gün, Firavun'un onun için hiç bir önemi yoktu Çünkü olgunluk yaşına ermiş ve güç-kuvvet sahibi olmuştu. Hem de Rabbi hep kendisiyle beraberdi. Onu kendisi için seçmiş, ayırmış ve yetiştirmişti.

Mûsâ (a.s.)'nın Allah'dan İstekleri :

Mûsâ (a.s.), Allah'ın çağırısını işitti. Bu daveti ilana hazırlandı. Allah teâlâ onun kalbindeki imânı güçlendirdi. Çağrısını delillerle sağlamlaştırdı. İki mucize ile de onu destekledi. Kendi dinini Firavun'un önünde galip kılacağına dair söz verdi. Bütün bunlar Mûsâ (a.s.) için yapıldı ise de Firavun'un, Mûsâ (a.s.)'ya karşı eski bir intikamı vardı. Uzun zamandan beri onu arıyorlardı. Mûsâ canını kurtarmak ve selamete ermek için en kısa yoldan kaçmış, ailesinden ve vatanından ayrı düşmüştü. Böylece vatanına karşı içindeki arzuları coşmuştu. Fakat kalbinde şevk ve hüzün birbirine karışıyordu. Şartları çok ağırdı. Önünde dağlar gibi engeller ve sıkıntılar vardı. Ama çâre yoktu. Ona Allah risalet görevini yüklemişti.

Mûsâ (a.s.)'nın kalbinden Rabbına hitaben bir inilti duyuldu: "Rabbim, dedi, ben onlardan bir kişi öldürmüştüm; beni öldüreceklerinden korkuyorum" (Kasas 33). Mûsâ (a.s.), bu sözüyle Allah'tan kendisini korumasını ve risalet görevini en mütekâmil bir şekilde yapabilmesi için yardımını istiyordu (40). Kalbini rahatlatmak, Allah'ın yanında makamını yüceltmek için bu sözü söylüyordu. Rabbine nazlanıyordu ki, bu belâyı ondan atsın, onun kalbinde ümit ışıklarını yaksın, yolunu açsın, ruhuna rahatlık versin, kalbini teskin etsin ve canını emniyette kılsın. Yoksa teklif karşısında özür beyan etmek veya teklifi kabul etmemek gibi bir şey söz konusu değildi. Sadece bu son de-

(40) Rûhu'l-Me'âni, XX, 72.

rece güç iş karşısında Rabbinden yardım ve himaye istiyordu.

Şu ana kadar Mûsâ (a.s.), kendisinin böyle zor, böyle büyük ve böylesine önemli bir göreve hazırlandığını bilmiyordu. Diğer taraftan da Firavun'un kim olduğunu çok iyi biliyordu; çünkü köşkünde büyümüştü. Ne kadar müstebit ve ne kadar azgın olduğunu bizzat görmüştü. İşte şu anda Rabbin huzurundayken bir güven hissediyor, bir memnuniyet duyuyor, ikram edildiğini anlıyor, sevgiyle karşılandığını farkediyordu. Öyle ise bu zor ve önemli görevi yapabilmek için, iyice emin olarak ne lazımsa istemeliydi. Onun isteklerini Kur'ân'dan takip edelim:

"(Mûsâ) dedi ki: Rabbim benim göğsüme genişlik ver (risalet görevini yüklenebilmem için yüreğimi genişlet). Bana işimi kolaylaştır. Dilimden (şu) düğümü çöz ki, sözümü anlasınlar. Bana ailemden bir vezir ver, kardeşim Hârun'u. Onunla destekle beni. Onu da işimde ortak yap ki, seni çok analım. Şüphesiz sen bizi görmektesin" (Tâhâ 25-35).

Şüphesiz ki bir işte kalp genişliği, ondaki bütün zorlukları unutturur. Bütün işkenceleri zevk haline döndürür. Eziyetlerle karşılaşırken hayatın yükünü ağırlaştırmak yerine, aksine insanı ileriye götüren bir enerji kaynağı gibi rol oynar.

Mûsâ (a.s.), daha işin başında böylece bir çok dualarda bulunmuş; göğsüne genişlik vermesini, işini kolaylaştırmasını, dilinin bağının çözülmesini istemişti. Şimdi işini kolaylaştıracak ve kendine yardım edecek hususları açıkça belirtiyor.

Ailesinden bir yardımcı vermesini istiyor. Bunun Hârûn olmasını ekliyor. Çünkü Hârûn Peygamber, ondan daha fasih konuşuyordu. Sinirleri sakin ve sebat ehli birisiy-

di. Hz. Mûsâ ise çok heyecanlıydı. Keskin tabiatlı ve çabucak kızan bir zattı. Bunun için Rabbinden kendisini destekleyecek ve takviye edecek birisini, yani kardeşini yardımcı olarak vermesini istiyordu. Bu isteklerinin bir kısmı da Kasas sûresinde şöyle dile getirilir: "Kardeşim Hârûn, o, dil bakımından benden daha güzel konuşur. Onu da benimle beraber, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Zira beni yalanlıyacaklarından korkuyorum. (Allah) dedi: Senin pazunu kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir güç ve yetki vereceğiz ki, âyet (mucize)lerimiz sayesinde onlar size aslâ erişemiyecekler. Siz ve size uyanlar galip geleceksiniz" (Kasas 34-35).

Hz. Mûsâ isteklerini sıralamış, ihtiyaçlarını serdetmiş, zayıflığını açıklamış, Rabbinden yardım, kolaylık ve alâka arzu etmişti. Rabbi ise, Onun bütün isteklerini duyuyordu. Çünkü Mûsâ Peygamber, Rabbinin huzurunda bir misafirdi. Onu Rabbi çağırmış ve karşılıklı olarak konuşmuştu. İşte şu anda görüyoruz ki kerem ve ihsan sahibi Rabbi misafirini mahcup etmiyor, isteklerini geri çevirmiyor ve dileklerini yerine getirmek için ağır davranmıyor, kuluna cevap veriyor: "EY MÛSÂ İSTEDİĞİN SANA VERİLDİ" (Tâhâ 36).

Mûsâ (a.s.)'nın: "Kardeşim Hârûn, o, dil bakımından benden daha güzel konuşur" (Kasas 34), başka bir ifadesinde de: "Dilimden şu düğümü çöz ki, sözümü anlasınlar" ((Tâhâ 27-28) sözlerinden ve Firavun'un: "Nerede ise söz anlatamıyacak durumda olan kimse (Mûsâ) dan daha iyi değilmiyim?" (Zuhruf 52) ifadesinden, Mûsâ (a.s.)'nın dilinde bir tutukluğun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Mûsâ (a.s.)'nın dilindeki tutukluk hakkında çeşitli rivayetler varsa da bunların doğruluğunu isbat edebilmek çok güçtür. Bu konuda Abdulvahhâb en-Neccâr'ın şu açıklaması kabule daha müsaittir: O diyor ki: "Allah teâlâ, Mû-

sâ (a.s.)'nın anasına lütuf için Mûsâ'ya süt verenlerin sütünü emmeyi haram kılınca; çocuk, bir müddet meme emmedi. Memesi fazla geciken çocukların dillerinde tutukluğun meydana geldiği tecrübelerle sabittir. Dostlarımızdan birisinin çocuğunda biz bu duruma şahit olduk. O çocuk nerede ise meramını anlatamıyordu. Mûsâ (a.s.)'nın dilindeki tutukluğa sebeb, muhtemelen aynısı olabilir (41). Mûsâ (a.s.)'nın heyecanlı birisi olması açısından, konuşurken, heyecanından dilinin tutukluk yaptığı da söylenebilir. Bizce burası üzerinde durulmağa değer bir konu değildir.

Ancak şunu hemen belirtelim ki Hârûn (a.s.), ondan daha fasih konuşabiliyordu. O, hem kendisi için bir arkadaş, hem de bir yardımcı ve davasını destekleyen bir kardeşti. Rabbi Mûsâ (a.s.)'nın isteğini kabul buyurdu ve pazusunu kardeşiyle güçlendirdi. İstedikleri şeyden daha fazlasını bir müjde ve sevinç haberi olarak verdi: "İkinize öyle bir güç ve yetki vereceğiz ki onlar, size erişemiyecekler, mucizemizle ikiniz de, ikinize uyanlar da üstün geleceklerdir".

Şu halde onlar o azgın, o zalim Firavun'un yanına güçsüz gitmiyecekler. Yeryüzünde hiç bir gücün karşı koyamıyacağı bir kuvvetle takviye edilmiş olarak gideceker. Öyle ise hiç bir zalimin ve azgının engel olması, onları yolundan alıkoyamıyacaktır. Çünkü çevrelerinde Allah tarafından kurulan bir tel örgü ve bir hisar vardır. Bununla da kalmıyor, kendilerinin muhakkak galip geleceği ilân ediliyor. Allah teâlâ galibiyeti, insanların kendi dünyalarında tanıdıkları galibiyet sebeblerinin dışındaki güçlerle sağlıyor. Ve böylece ruhlarda ölçü ve değer konusun-

(41) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 175.

da yeni bir ölçü yerleştiriyor. Bu ölçü İMÂN ve Allah'a GÜVEN'dir. Bunun ötesi Allah'a aittir.

Ölçünün, Allah'a imân ve güven olduğunu söyledik Kur'ân'da müslümanların galibiyeti ile ilgili olarak aynı ölçü esas alınmıyor mu? İşte delili: "Gevşemeyin, üzülmeyin eğer (gerçekten) inanıyorsanız, mutlaka siz üstün geleceksiniz" (Âl-i İmrân 139). Her hangi bir zamanda kâfirlerin bir zafer günü görmüş olmaları bile, bir çeşit imanla ilgilidir. Meselâ kâfirlerin batıla imanlarının kuvveti, mü'minlerin hakka imanlarının kuvveti ile mukayese edildiği zaman, kâfirin batıla olan imanında daha ziyade bir şiddet ve kuvvet varsa, o kâfirler, o mü'minlere galebe edebilirler ki bu galibiyet, batılın hakka galibiyeti değil - inanılacak şeyleri bir tarafa bırakacak olursak - bir imânın, diğer bir imâna galibiyeti demektir. Aksi halde mutlak imân, mutlak küfre behemehal galiptir (42).

3 — MISIR'A VARIŞ ve FİRAVUN'A GİDİŞ

Allah teâlâ'nın tayin ettiği zaman gelince, yani Mûsâ (a.s.) olgunlaşarak müsait hale ulaşınca; denendi ve denemede başarı kazandı. Dayandı, sebat etti ve imtihanda muvaffak oldu. Bunun üzerine Mısır'daki bütün şartlar hazırlandı. İsrailoğullarına yapılan azap, son haddine vardı.

İşte bu sıralarda, yani belirtilen vakitte, ilm-i ilahîde gösterilen zamanda Mûsâ (a.s.), Medyen yurdundan getirildi ve Mısır'a gönderildi. O kendisinin geldiğini sanıyordu. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Yine seni tasadan kurtarmış ve seni iyiden iyiye bir imtihana çekmiştik. Medyen halkı arasında yıllarca kaldın. Sonra (senin için) taktir ettiğimiz bir vakitte bize geldin ey Mûsâ!". Seni

(42) Hak Dini Kur'ân Dili, II, 1183.

kendim için seçtim" (Tâhâ 40-41). Kendim ve kendi davetimle risaletim için ayırdım. Bu dünya ve bu dünyalılar için hiç bir şeyin yok senin. Sadece mühim bir vazifeyi ifa etmen için gözümün önünde yetiştirdim ve seçip ayırdım... Bunda ne senin nefsine, ne ailene, ne de yakınlarından birine bir pay var. Sen, doğrudan doğruya benim sana seçtiğim yolda yürü :

"Sen ve kardeşin, âyetlerimizi götürün, beni anmakta gevşeklik etmeyin. Firavun'a gidin, çünkü o azdı. Ona yumuşak söz söyleyin, belki öğüt alır ve korkar" (Tâhâ 42-44). Bu âyete bakılırsa Mûsâ (a.s.) Tûr'un sağ yanında Rabbiyle sözleşmeden sonra Mısır'a gelmiş ve kardeşi Hârûn ile buluşmuştu. Yüce Allah O'na ilham ederek kardeşiyle birlikte Firavun'u hakka davet etmesini belirtmiş ve bu işte ikisi birlikte görevlendirilmişti.

Süddî'nin rivayetine göre, Mûsâ (a.s.) ailesini alarak Mısır'a gitmek üzere Tûr dağından yola çıktı. Annesine misafir olmak için gece onun evine yöneldi. Evin kapısına vardığında Hârûn (a.s.)'la karşılaştı. Birbirlerini tanıyamıyacak kadar simaları değişmişti. Kapıya birisinin geldiğini sezen annesi, Hârûn'dan onun kim olduğunu sordu. O da misafir olduğunu söyledi. Mûsâ (a.s.)'yı içeri aldılar. Yemek yerken Hârûn (a.s.) misafirden kim olduğunu sordu. O da: "Mûsâ" deyince, kucaklaştılar. Mûsâ (a.s.) Hârûn (a.s.)'a elçi tayin edildiklerini bildirdi (43).

Rableri, ikisini birlikte Firavun'a tebliğe gönderirken şu hususlara dikkat etmelerini tavsiye eder: Varın gidin Firavun'a. Doğrusu o azmış ve zulüm ağı kurmuştur. "Ona yumuşak sözler söyleyin". Zira yumuşak söz gururlanmayı tahrik etmez. Diktatörlerin içinde bulundukları sahte ki-

(43) el-Bidâye, I, 252; Rûhu'l-Me'ânî, XIX, 65; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 174.

bir ve gurur halini uyandırmaz. Bunun yerine kalpleri uyarır, ibret almayı ve zulmün sonunda başa gelecek akibetten korkmayı temin eder.

Onun doğru yolu bulacağından ümidinizi kesmeyin. İbret alıp, Allah'tan korkacağını umun. Zira kendi davet ettiği yola birisinin geleceğinden ümidini kesen bir dava adamı, kendi davasını hiç bir zaman istekle savunamaz. Küfür ve inkâr selinin karşısına dikilip duramaz.

İyiliği emir ve kötülükten sakındırma vazifesi, yumuşaklık ve nezaketle yapılırsa; nefsi azgınlığından vazgeçirme hususunda daha tesirli ve daha verimli olur. İrşad böyle yapılırsa; insan, içinde bulunduğu hal üzerinde düşünme fırsatı bulur, kendine yapılan nasihatın faydasını idrak etme imkânı elde eder. Böylece gurur ve enaniyetini kırar. Kıymetli nasihatleri kendi isteğiyle kabul etmeğe başlar. İrşad bilhassa ikna yoluyla yapılırsa çok daha tesirli olur. Halbuki kaba sözle, sertlikle ve katı yüreklilikle yapılan irşad böyle değildir. Bu tarz irşad, kişiyi inatçılığa, nefrete ve nasihatı kabul etmemeye iter.

Şurasını da akıldan çıkarmamak lâzım gelir ki, Allah Firavun'un ne olacağını gayet iyi bilmektedir. Ne var ki, davet te usulüne uygun olarak yapılacaktır. Allah insanları; her ne kadar ne yapacaklarını gayet iyi bilmekte ise de, bilgisine göre değil, onların yaptıklarına göre hesaba çekecektir. Allah'ın hadiselerin geleceğiyle ilgili bilgisi, geçmiş ve hali hazırla olan bilgisi gibidir.

Kıssanın buraya kadar olan bölümlerinde hitap, hep Mûsâ (a.s.)'ya idi. Burada ise ikisi birlikte muhatap alınıyor ve onlara "gidin Firavun'a ve ona yumuşak sözle söyleyin" deniliyor. Onlar da Firavun'la karşılaşmaktan duydukları endişeyi dile getiriyorlar Rablerine. Onu hak yoluna davet ettikleri taktirde, azarak ve köpürerek hemen

kendilerine eziyet etmesinden duydukları endişeyi anlatıyorlar:

— "Dediler ki: Rabbimiz onun bize taşkınlık etmesinden, yahut adamakıllı azmasından korkuyoruz".

— "Korkmayın dedi, ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm. Haydi varın ona deyin ki: Biz senin Rabbinin elçileriyiz; İsrailoğullarını bizimle gönder, onlara azap etme. Biz Rabbinden sana âyetler getirdik. Esenlik doğru yolda gidenleredir. Bize (Allah'ı) yalanlayıp (O'ndan) yüz çevirenin azaba uğrayacağı vahyolundu" (Tâhâ 45-48).

Mûsâ (a.s.)'nın Allah'a münâcâtı sahnesinde şüphesiz ki, Hârûn (a.s.), (Mûsâ (a.s.)'nın yanında değildi. Şu halde bu cevap Hz. Mûsâ'nın Rabba münâcâtı anında varit olmamıştır. Kur'ân, kıssadaki tablolar arasında boşluklar bırakıyor. Bu boşlukların, âyetlerin akışından ne şekilde doldurulacağı anlaşılıyor. Âyetler, doğrudan doğruya kıssanın seyrinde ve insanların vicdanında büyük tesirler icra ederek, izler bırakan canlılık ve hayat dolu tasvirlere geçiyor.

Daha önce Mûsâ (a.s.), Allah'a endişesini tek başına açıklarken, burada ikisi birlikte Rablerine yönelerek endişelerini bildiriyorlar ve diyorlar ki: "Rabbimiz onun bize kötülük etmesinden veya azgınlığının artmasından korkuyoruz." Burada onların kesin cevabı geliyor ve bu gelen hükümden sonra, artık korku ve endişenin kalmayacağı: "Kormayın ben sizinle beraberim, hem görür hem de işitirim" şeklinde belirtiliyor ve güvenleri daha da artırılıyordu.

Firavun'a gidişlerinin ana gayesi, İsrailoğullarını onun zulmünden kurtarmak ve yeniden tevhid inancına döndürerek, mukaddes topraklara, Kenan yurduna getirmekti.

"Artık İsrailoğullarını bizimle gönder ve onlara azap etme" âyetinden anlaşılan budur.

İki Kardeş Firavun'un Yanında :

Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn, Firavun'un yanına gelip, ilâhî mesajı ona ilettiler. Allah'ın elçileri olduklarını söylediler. Mûsâ (a.s.), İsrailoğullarının kendisi ile birlikte Filistin'e gitmesine izin vermesini istedi. Konuşmalar Mûsâ-(a.s.)'yla Firavun arasında cereyan etti. Mûsâ şöyle dedi:

— "Ey Firavun ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Allah'a karşı gerçekten başkasını söylememek, benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık delil (mucize) getirdim. Artık İsrailoğullarını benimle gönder" (A'râf 104-105).

Bir başka âyette: "Biz şüphesiz âlemlerin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını bizimle beraber gönder" (Şu'arâ 17) buyruluyor. Bu âyetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki Mûsâ (a.s.), birinci derecede İsrailoğullarını onların elinden kurtarmak, serbest ibadet edebilmelerini sağlamak sebebiyle elçi gönderilmiştir. Bir taraftan da Firavun'u hakka davet etmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, İsrailoğulları, Yakup-(a.s.)'un oğullarıydı. Bunlar Yakup (a.s.)'dan beri hak dine sahiptiler. Bu din onların gönüllerinde yerleşmişti. Daha sonraları dinleri ve inanışları bozulmuş, bunun üzerine de Allah, Mûsâ (a.s.)'yı onlara göndermişti. Gaye, hem Firavun'u hakka davet, hem Firavun'un zulmünden onları kurtarıp Allah'a kulluk için vadolunan Arz-ı Mukaddese götürmek, hem de tevhid dini üzere onların terbiyelerini yeniden sağlamaktı.

Firavun, Mûsâ'nın karşısında açıktan açığa bu büyük davayı ilân etmesinden ve kendisinden mühim bir talepte bulunmasından hayrete düştü.

Mûsâ (a.s.), nasıl olur da bu gibi isteklerde bulunabilirdi. Daha dün kendi yanında büyütülen bir çocuktu. Firavun'un gözde adamlarından biri olan kıptîyi öldürmüştü. Mûsâ hakkında düşünebildikleri bunlardan ibaretti. Mûsâ (a.s.)'nın geçmişini, bir de şimdiki durumunu karşılaştıran Firavun alaylı, küçümser ve garipser bir ifade ile şöyle söyler: "Biz seni, içimizde bir çocuk olarak yetiştirmedik mi? Ömründen nice yıllar aramızda kalmadın mı? (Şu'arâ 18). Senin bu yaptığın, yanımızda bir çocukken gördüğün iyiliğin karşılığı mıdır? Bu gün de kalktın, bize muhalifi olduğumuz bir inanç getiriyorsun. İçinde yetiştiğin bir memlekette, başka ilaha davet etmek suretiyle fitne çıkarıyorsun.

Kıptînin öldürülmesini hatırlatarak: "Ve sonunda yaptığını (kıptîyi öldürme işini) de yaptın, sen nankörlerden birisin" dedi. (Mûsâ (a.s.), "onu yaptığım zaman cahillerdendim (bilmeyerek yaptım). Sizden korkunca aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet verip beni peygamberlerden yaptı. Başıma kaktığın nimet de, İsrailoğullarını köle yapman (yüzünden)dir. (Onları köle diye kullanıp erkek çocuklarını kesmeseydin senin eline düşmezdim)" (Şu'arâ 18-22). O kasdettiğin işi bilmiyerekten yaptım. Rabbimin bana ihsan ettiği ve senin de bildiğin itikat ayrılığı müdâfaasından dolayı değil; kaçışım, şerrinizden korktuğumdan dolayıdır. Allah teâlâ hakkımda hayrı murad etti, bana hikmeti bahşetti ve beni peygamberlerden biri kıldı.

Sonra Mûsâ (a.s.) ona, aynı küçümseyen bir eda ile ve fakat hakikat olan şu cevabı verdi: "Başıma kaktığın bu nimet İsrailoğullarını kendine köle ettiğinden ötürüdür. Çocukluğumdan itibaren terbiye etmen de, İsrailoğullarını kendine köle olarak kullanman ve çocuklarını öldürmen sebebiyle olmuştu. İşte bundan dolayı annem beni sandukaya koymaya ve nehre bırakmaya mecbur olmuştu. Beni

bulup çıkardılar, ebeveynimin evi yerine senin evinde büyütüp yetiştirdiler. Bu mudur başıma kaktığın şey, bu mudur büyük ihsanın?

Firavun, Mûsâ (a.s.)'nın peygamberliğini tuhaf buldu: "Âlemlerin Rabbi nedir?" (Şu'arâ 23) diyerek Allah'ın Rablığı konusunda tartışmaya başladı. Mûsâ: "Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir; eğer işin iç yüzünü düşünüp gerçeği anlıyan kimseler iseniz (bunu anlarsınız)" dedi (Şu'arâ 24).

Mûsâ (a.s.), bu cevabında aynı zamanda onun iddialarını çürüterek hafife almakta, dikkatini bu muhteşem kâinâta çevirmekte ve bu kâinâtın Rabbinin nasıl olacağını düşünmeye davet etmektedir.

Bu cevaptan hayrete düşen Firavun, etrafındakilerini bu sözlerin tesirinden kurtarmak maksadıyla: "Çevresinde bulunanlara «işitiyor musunuz?» dedi" (Şu'arâ 25). Bu garip sözü duyuyor musunuz? Bu öyle bir söz ki, bunun hakkında ne bir bilgimiz var, ne de bundan önce böyle bir söz sarfedeni biliyoruz.

Mûsâ (a.s.) (ise): "o sizin de Rabbiniz, evvelki atalarınızın da Rabbidir" diyordu (Şu'arâ 26).

İşte bu hakikat Firavun'u yıkmaya yetmişti. Etrafı da, bu sözleri dinliyordu. Bu durumda cevap bulamayan diktatör "Firavun çevresindekilere: "Size gönderilen (bu) elçiniz mutlaka delidir, dedi" (Şu'arâ 27).

Mûsâ (a.s.)'ya delilik isnadından maksadı, Firavun'un, kendi memleketinde kurmuş olduğu dinî ve siyasî otoritesini Mûsâ'nın sözlerinin tesirinden kurtarmak ve halkın kendilerinin ve önce geçmiş atalarının Rabbi olan Allah'a dönmelerini önlemekti.

Fakat bu tahkîr ve isnat, Mûsâ'nın azmini kıramamış-

tı. O, önünde zalimlerin ve müstebitlerin yıkıldığı hak kelâmını ilan ederken: "Eğer düşünürseniz o, doğunun, batının ve bunlar arasında bulunanların da Rabbidir" diyordu (Şu'arâ 28).

Azgınlar, halkın uyanmasından korktukları kadar hiç bir şeyden korkmazlar. İrşat ve uyarmaya çalışanlardan nefret ettikleri derecede hiç kimseden nefret etmezler. Uyuyan gönüllere hayat nuru saçan kimselere besledikleri intikam kadar da, hiç kimseye intikam beslemezler.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Firavun, tartışma esnasında alayla: "Âlemlerin Rabbi nedir?" (Şu'arâ 23) şeklinde soru sormuştu. Karşılıklı konuşma biraz daha ilerleyip iş ciddileşince Mûsâ (a.s.): "Bize (Allah'ı) yalanlayıp ondan yüzçevirenin azaba uğrayacağı vahyolundu" (Tâhâ 48) dedi.

Bunun üzerine: "O (Firavun), ey Mûsâ, Rabbiniz kimdir sizin?" dedi. "Mûsâ Ona: Rabbimiz, her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) verip sonra onu doğru yola ileten (yaratılış gayesine uygun yola ileten)dir, dedi" (Tâhâ 49-50).

Firavun, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbinin kendi Rabbi de olduğunu kabullenmek istemiyor. Nitekim onlar: "Biz senin Rabbinin elçileriyiz" demişlerdi kendisine. Firavun, risalet sahibinin Mûsâ olduğunu anlıyor ve "Ey Mûsâ Rabbiniz kimdir sizin?" Adına konuştuğunuz ve namına hareket ederek İsrailoğullarını salıvermemi istediğiniz Rabbiniz kimdir sizin? Mûsâ da :

— "Rabbimiz bütün mevcudata varlığını verip ve onu bugünkü şekliyle yaratandır. Sonra da bu yarattığı şeylere neler yapmaları gerektiğini belirterek doğru yola iletendir" diyordu.

Kur'ân-ı Kerîm'in Mûsâ (a.s.)'dan söz ederek anlattığı bu nitelikler, varlık alemini idare eden yüce yaratıcının uluhiyet nişanelerini, en mükemmel tarzda hülasa eder. Bütün yaratıklara varlığını verip, bütün varlıkları istediği şekilde yaratarak, yaratılış gayesini gösterenin, vazifelerini bilmeyi de ihsan etmesi, ulûhiyetin eserlerinin en mükemmel ifadesidir.

Sayısız zerrelerden meydana gelen, canlı ve cansızlardan oluşan şu varlıklar alemi ve bu alemde hareket eden her zerre, deprenen her canlı, yaratılıştan aldığı fıtrat kanunları çerçevesi dahilinde bir an dahi durmaksızın, birbiriyle çatışmaksızın hareketine devam eder gider.

İnsanoğlu, dikkatini toplayarak, gücü nisbetinde çevresindeki şu büyük mevcudâta bir baktığı zaman, büyük küçük her varlıkta, en küçük zerreden en büyüğüne kadar; en basit hücreden en gelişmiş hayat şekline kadar, bütün varlıklarda, yaratıcı kudretin eserlerini, bütün çıplaklığı ile görür.

Bunun ardından: "(Firavun) peki ya ilk nesillerin hali ne olacak? dedi" (Tâhâ 51). Nereye gitmişler, onları kim yaratmış ve ne olacaklardır? Yani şu sizin söylediğiniz ilahın kim olduğunu bilmeden geçip giden nesillerin sonu ne olacaktır? "Mûsâ (a.s.) dedi ki :

— Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitapta (levh-i mahfuzda)dır, Rabbim şaşmaz ve unutmaz" (Tâhâ 52).

Böylece Mûsâ (a.s.), geçmiş nesillerin, geçmişte ve gelecekteki durumlarını Allah'ın bilgisine havale ediyor. Sonra söz arasında Mûsâ (a.s.), Firavun'a Allah'ın kâinattaki kudret eserlerini ve insanoğluna verdiği nimetlerini anlatıyor ve Firavun'un çevresindeki, yaygın olan ve her zaman görülen açık örnekleri seçiyor. Mesela: Verimli araziler, bol sular, ekinler ve hayvanlar Firavun devri Mısır'ında çok görülen şeylerdi.

— "O ki, yeri size beşik yaptı ve onda sizin için yollar açtı, gökten su indirdi. Onunla her çeşit bitkiden çiftler çıkardı. Yeyin, hayvanlarınızı otlatın. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için (Allah'ın birliğine) işaretler vardır" (Tâhâ 53-54).

Bu da, Kur'ân'ın ilmî bir mucizesidir. Zira bitkilerin de erkekli-dişili olduğuna, bitkide erkek ve dişi tohumların bulunduğuna işaret edilmektedir.

Yeryüzü, her zaman ve her yerde insanlık için bir beşiktir. Yeryüzünün beşikliği, Mısır'da görüldüğü kadar, hiç bir toprak parçasında görülmez. Yeryüzünü beşik gibi yaratan Allah, orada yollar açmış ve gökten yağmurlar indirdirmiştir. Bu yağmur sularından nehirler meydana gelir, kaynaklar belirir. Firavun'un gözü önündeki Nil nehri de işte bunlardan birisidir.

Firavun'un Hz. Mûsâ'yı Tehdidi :

Mûsâ (a.s.)'nın bu sözleriyle dinleyenlerin kalplerinde kendisine ısınma emmâreleri görülmeğe başlayıp, etrafta bir yumuşama meydana gelince, Firavun'un kabardığı ve azgınlaştığı görülür. Münakaşayı kesip, azgınların daima baş vurdukları metoda baş vurarak, ileri sürecekleri delil kalmayınca, ağır tehditler savurmağa başlar ve: "(Ey Mûsâ) andolsun ki benden başka tanrı edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım" (Şu'arâ 29) âyetinde belirtildiği gibi, açıktan açığa işkence yapacağını ilân eder. Aslında bu, aczin bir delili, meydan okuyan hakkın önünde, batılın kendi zayıflığını açıkça ortaya koyduğunun göstergesidir. Firavun'un yaptıkları, yeni ve eski bütün zalimlerin takip ettikleri yol ve karakteri de ortak karakterleridir.

Firavun'un kavmine: "Ben sizin en yüce tanrınızım" (Nâzi'ât 24). Mûsâ (a.s.)'ya da: "Andolsun ki benden başka

tanrı edinirsen seni mutlaka zindana atılanlardan yapacağım" (Şur'arâ 29) sözleri, Mûsâ (a.s.)'yı ve kendi kavmini korkutmak için söylenmiştir. Bunlar, itikad açısından söylenmiş sözler değildir. Yoksa Firavun'un, âlemlerin Rabbi olduğuna nasıl inanılır? Zira herkes biliyor ki o da yoktan var edildi. Bir anadan doğdu. Ondan önce âlemlerin üzerinden binlerce sene geçmişti. Firavun o zaman yoktu. Mısır'dan başka bir yöreye de hakim değildi. Nitekim Mûsâ (a.s.) Medyen'de "kızların babalarına gelip (başından geçen) hikâyeyi anlatınca : "korkma o zalim kavimden kurtuldun" (Kasas 25) demesi, bunun açık delilidir.

O halde Firavun bir dehrî idi. İlah tanımıyordu. Onun inancına göre her hangi bir bölgeye hakim olan, oranın işlerini yürüten, ora ahâlisinin ibadetine, yani itaatine hak kazanırdı. Yoksa kendisi de yaratıcı anlamında bir ilah olmadığını çok iyi biliyordu (44). Bunların hepsi tehdit mahiyetinde söylenmiş sözlerdir.

Hz. Mûsâ'nın, Firavun'a Karşı Risaletinin Doğruluğunu İsbat Etmek İsteyişi :

Şu kadar var ki bu tehditler, Mûsâ (a.s.)'nın cesaret ve azmini kıramamış, onun tebliğini engelliyememişti. Zira Mûsâ (a.s.): "Sana (risaletimin doğruluğunu) apaçık (gösteren) bir şey getirmiş olsam da mı (beni hapse atacaksın?" (Şu'arâ 30) sözleriyle yeni bir delille ortaya çıkıyordu. Bu teklifi reddetmek Firavun için zordu. Zira Mûsâ (a.s.)'yla kendi arasında geçen bu konuşmaları büyük bir topluluk dinlemekteydi. O zalim, burada da kendi eliyle tuzağa düştü. Mûsâ (a.s.)'nın güçlü bir mucize ile kendisini susturacağını kestiremedi. Çünkü o, her şeyi maddi ölçülerle tartıyordu. Aksi halde bütün zalimlerin yaptığı gi-

(44) Rûhu'l-Me'ânî, XIX, 73.

bi, davasını sağlam delillerle savunan birisinden, halkın huzurunda hüccet isteyip tartışma açamazdı. Bütün bunların hesabını yapamadığı için: "Eğer bir âyet (mucize) getirmiş isen, hakikaten doğru söylüyorsan, göster onu bakalım" (A'râf 106) dedi.

Firavun, bunu şunun için istiyordu. Şayet âlemlerin Rabbine davet eden Mûsâ (a.s.)'nın davasında yalancı olduğu açığa çıkarsa, davası temelden yıkılır ve onu bastırmak kolay olur ve artık böyle bir davanın önemi ve tehlikesi söz konusu olamazdı.

Asa ve El Mûcizesi :

Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'yı Tûr dağında risaletle görevlendirdiği zaman, Mûsâ (a.s.)'nın bütün istediklerini kabul buyurmuş, ayrıca da iki mucize vermişti. Bu mucizelerle bir de tatbikat yaptırmıştı. Mûsâ (a.s.)'nın Allah'ın elçisi ve getirdiği davanın hak olduğunun delili ve işareti, bu mûcizelerdir. Firavun'a gösterdikleri de bunlardı.

Firavun mûcizelerini istedi. "Bunun üzerine (Mûsâ) asasını (yere) attı. Birden o, açıkça bir ejderha (oluverdi). Ve elini (koltuğunun altından) çıkardı, birden o, bakanlar için bembeyaz parlayan bir şey oldu" (A'râf 107-108; Şu' arâ 32-33). Âyetten değneğin fiilen yılan haline döndüğü ve kendisinde hayat eseri varmış gibi yürüdüğü; elini çıkardığında hakikaten bembeyaz olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Sihir böyle değildir. Onda eşyanın aslı değişmemekte, ancak duyu organlarında hakikatın hilafı aksettirilmektedir.

Mûsâ (a.s.)'nın ortaya koyduğu mûcizeler, gerçekten sarsıcı ve korkutucuydu. Firavun, mûcizenin, büyüklüğünü ve kuvvetini iyiden iyiye kavradı ve hemen ona karşı koyma ve müdafaa yolları aramağa başladı. Durumunun zayıfladığını, etrafındakilerin nerede ise çözüleceğini, Mûsâ'

dan ve kavminden korkularının son hadde ulaştığını hissetti. Bu sarsıcı mûcizenin tesirini yok etmek maksadıyla Firavun: "Ve sen bizi büyünle yurdumuzdan çıkarasın diye mi geldin ey Mûsâ? dedi" (Tâhâ 57). Böylece Firavun, tartışmaya devam edemedi. Çünkü Mûsâ (a.s.)'nın dayandığı deliller çok kuvvetliydi. Tartışmaya devam edemeyince; elindeki değneği yürüyen bir yılan, cebine soktuğu elini hastalıksız bembeyaz hale getiren Mûsâ'yı sihirbazlıkla itham etmeğe başladı. Onun sihirbaz olduğu, Firavun'un hatırına gelen en yakın bir mantık kaidesiydi. O sıralarda Mısır'da son derece yaygın olan sihirbazlıktı. Bu iki mûcize de sihirbazların yaptıkları hareketlere çok benziyordu.

Sihir, gerçek değil, bir hayal oyunudur; gözü ve duyuları aldatmaktadır. Bu aldatma ve gözbağıcılığı o dereceye varır ki, bazen hissî olan şeyler, hakikat imiş gibi gelir insana. Ama Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mûcizeler, hiç de bu neviden değildir. Onlar eşyayı gerçek anlamda değiştirebilen, sürekli veya muvakkat olarak başka şekillere döndüren ibda (yoktan var edebilme) gücüne sahip kudretin eseridir.

Buradan anlaşılıyor ki Firavun, İsrailoğullarının sırf çoğalarak kendisini mağlûp etmelerinden korktuğu için onları köleleştirmiştir. Ve bu, siyasî bir icraattı. Krallar ve onların yerini alan diktatörler, despotlar, hiç bir zaman için kendi politik emelleri uğruna cinayetlerin en iğrencini, en vahşisini, en alçağını, insanın insanlığına, şeref ve haysiyetine aykırı düşen barbarca kötülükleri işlemekten çekinmezler ve sakınmazlar. İşte bir diktatör olan Firavun, İsrailoğullarını kökten yok ediyor. Erkek çocuklarını öldürüp, kadınlarını diri bırakarak tahkir ediyordu. Yaşlılarını da öldürücü işlerde çalıştırarak, zulmü altında inim inim inletiyordu.

Mûsâ ile Hârûn (a.s.), ona İsrailoğullarını bizimle bırak, işkence yapma dedikleri zaman verdiği cevap: "Sihir-

bazlığınla bizi yurdumuzdan çıkarmaya mı geldin" olmuştur. Zira İsrailoğullarının salıverilmesi Firavun'un hükmüne ve toprağına hakim olup, istilaya girişmek anlamını taşıyordu.

Ona göre Hz. Mûsâ onun devletine ve toprağına göz dikerek, İsrailoğullarını serbest bırakmasını istemekteydi. Gösterdiği harikalar da, sihirbazların yaptığı cinsten hareketlerdi. O zaman karşılık vermek gayet kolaydı: "Biz de sana mutlaka o (se)nin (büyün) gibi bir büyü getireceğiz. Sen şimdi seninle bizim aramızda bir buluşma zamanı ve yeri tayin et; ne senin ne de benim caymayacağımız bir yerde olsun" (Tâhâ 59).

Diktatörler, her zaman, yer yerde, kendilerini hakka davet eden inanç sahiplerinin gerisinde, mutlaka gizli hedefler ve basit menfaatler ararlar ve böyle bir niyetin gizlendiğini sanırlar. Sonra dava adamlarının elinde bulunan delilleri görünce, başlarlar aynı şeylerle dava adamlarına karşı çıkmağa. Sihir mi sizin yaptığınız? İşte al sana benzeri bir sihir. Söz mü söylediğiniz? Al sana aynı cinsten sözler...

Böylece Firavun, Mûsâ (a.s.)'dan sihirbazlarla karşılaşmak üzere bir buluşma zamanı tesbit etmesini istiyor: "Seninle bizim aramızda bir buluşma zamanı ve yeri tayin et". Vakit tayin etme işini sırf meydan okumak için kendisine bırakıyor. Meydan okuma işinde daha da ileri gitmek için, belirtilen vakitten cayılmamasını ve buluşma yerinin herkese açık olmasını istiyor.

Mûsâ, Firavun'un kendisine meydan okuyuşunu kabul eder ve toplantı günü olarak onların bayram günlerini tercih eder: "Buluşma zamanımız süs günü (bayram günü) ve insanların toplandığı kuşluk vakti olsun" dedi. (Tâhâ 59).

Zaman seçimi çok isabetlidir. Öğleden sonra olsaydı, halk sıcaktan dağılabilirdi. Erkenden gelmeyen olabilir, gece de karanlıktan dağılıp gidebilirlerdi.

Firavun Mûsâ'yı Bilgin Bir Sihirbaz Olarak Niteliyor:

Mûsâ (a.s.)'ya karşı çok mert ve cesur davranma görünümü içinde bulunan Firavun, durumun zayıflığını, etrafındakilerin nerdeyse çözüleceğini, Mûsâ'dan ve kavminden korkularının son hadde ulaştığını hissetmişti. Bu sarsıcı mucizenin tesirini yok etmek maksadıyla: "Çevresindeki ileri gelenlere: Bu, dedi, bilgin bir büyücüdür. Büyüsüyle sizi (yurdunuzdan) çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?" (Şu'arâ 34-35).

Dikkat edilirse Firavun, Mûsâ (a.s.)'nın gösterdiği mucizeyi sihir olarak tanımlıyorsa da, mucizeyi göstereni "bilgin sihirbaz" olarak niteliyor. Kavminin üzerindeki tesirini gidermek için, gösterdiği telaş ve onları "büyüsüyle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor" sözleriyle gayrete getirmesi de gözden kaçmıyor. Kendisini kavmine karşı ilah yerine koymuş bir kimsenin, onlar karşısında küçülmesi, acze ve korkuya kapılması, "ne buyurursunuz?" sözleriyle istişarede bulunması, onlardan fikir alması da gözden kaçmıyor. Ne büyük tecelli! Firavun kendisine secde eden halkına, şimdi tutmuş "ne buyurursunuz?" diyor.

Firavun'un Bu Konuda Halkla İstişaresi:

Şunu hemen belirtelim ki bu hal, birazcık kafası çalışan bütün zalimlerin gösterdiği müşterek bir harekettir. Çeşitli zamanlarda yaptıkları zulümlerden sonra, yumuşak sözlerle halkın kalplerini kazanmak isterler. Ayakları altında çiğnedikleri halka sığınırlar. Kendi arzularına göre hüküm verirlerken, halkın reyine başvurma taktiğine girişirler. Bütün bunlar, tehlike sınırını aşıncaya kadar devam eder. Sonunda yine zalimdirler, müstebittirler.

Etrafında bulunan zevat, Firavun'a yol gösterir. Zaten onlar Firavun'un ortakları olarak hareket etmektedirler. Onları memleket idaresinde kullanmakta ve onlara bir takım yetkiler, nüfuz ve kuvvet tanımak suretiyle, kendisine sadık adamlar haline getirmiş bulunmaktaydı. Onlar, Mûsâ (a.s.)'nın iki mûcizesini gören ve dediklerini dinleyen kitlelerin Mûsâ'ya tabi olmasından ve İsrailoğullarıyla birlikte kendi topraklarına hakim olmalarından korkuyorlar ve Firavun'a akıl veriyorlardı. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Firavun kavminden ileri gelen bir topluluk" :

— "Bu çok bilgili bir büyücüdür! Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor", dediler. (Firavun) :

— "O halde ne buyurursunuz?" Onlar da :

— "Onu da kardeşini de alıkoy, şehirlere toplayıcılar gönder. Bütün sihirbazları sana getirsinler" (A'râf 109-112)

Hiç şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. İnsanlar Allah'ın kullarıdır. Yeryüzündeki hakimiyet Allah'dan başkasına verildiği zaman elbette Allah'ın hükmünden başka hükümlerle hükmeden putlar doğacaktır. Yahut insanları kendi emir ve buyruklarına kul ederek, tanrılık taslayan sahte ilahlar türeyecektir. Kitleler arasında büyük vazifelere ve makamlara getirilmiş kimseler onların putlaşmasına yardım edecek, destek olacaklardır. Böylece kulları bu sahte tanrıların kulu durumuna getireceklerdir.

Firavun ve erkânı, bu davetin önemini böylece idrak etmişlerdir. Her zaman putlar ve putçular bu daveti aynı tarzda idrak edeceklerdir. Nitekim Allah Rasûlu (s.a.v.)'nün insanları Allah'tan başka ilahın bulunmadığına ve Muhammed (s.a.v.)'in Allah'ı kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmeye çağırdığını işitince, kendi yaratılışından gelen bir anlayışla bir arap şöyle demişti :

— "Bu öyle bir meseledir ki krallar ondan hoşlanmaz". Bir başka arap da aynı fıtrî duygusu ile ona şu karşılığı vermişti :

— "Şu halde araplarla acemler seninle savaşırlar".

İşte bu iki arap, kendi dillerinin ifade ettiği manada, kelime-i şehadetin ne kadar önem arzettiğini bu şekilde belirtmişlerdir. Zira Allah'dan başka ilahın bulunmadığına, şehadet etmek, ister arap olsun, ister acem; Allah'ın şeriatından başka hükümlerle hükmedenlere karşı bir isyan manasına geldiğini gayet iyi kavrıyorlardı. Aksi takdirde Allah'la beraber bir takım ilahların bulunması gerekirdi. Ve o gün hiç kimse Allah'tan başka ilahın bulunmadığına şehadet etmenin manasını, bu gün kendilerinin müslüman olduklarını iddia edenler gibi anlamıyorlardı.

Firavun ve erkânının, üzerinde fikir birliğine vardıkları nokta şu idi. Firavun Mûsâ'yı bir yerde açıkça meydana çıkaracaktı. Yurdun her tarafına adamlar gönderecek ve büyük sihirbazları davet edecekti. Böylece Hz. Mûsâ'nın sihrine karşı çıkacaklardı.

Bu kadar zalimleşmesine rağmen Firavun'un hareketleri, 20. asırda alemlerin Rabbine davet eden insanlara karşı dikilen putların ve zalimlerin zulmünden daha azdı. Zira Firavun sus, konuşma diyebilirdi, Mûsâ (a.s.)'ya. Halkın huzuruna çıkarıp tartışmaya girişmeyebilirdi. Halkın huzurunda perişan olma ihtimalini o da düşünebilirdi. Zira o da insandı. Güç ve kuvveti sınırlıydı...

Ama Firavun öyle yapmadı. "Bunun üzerine o dönüp gitti ve bütün hilesini (büyücüleri ve onların aletlerini) topladı. Sonra (belirtilen yere) geldi." (Tâhâ 60). "Derken büyücüler(de) belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi. Halka da, "siz de toplanır mısınız?" denildi. Umarız ki büyücüler üstün gelirse biz de onlara uyarız" (Tâhâ 38-40) dediler.

Bu açıklamalardan, topluluklarla, bir heyecan dalgası meydana getirilmek istendiği anlaşılmaktadır. "Siz de toplanır mısınız" ve "sihirbazlara tabi oluruz". Yani haydi geliniz, sözden dönmemek ve sihirbazların İsrailoğullarından Mûsâ (a.s.)'ya karşı üstünlüğünü ve zaferini seyretmek üzere toplanınız. Büyük kalabalıklar daima büyük şeyler için toplanır. Zalim idarecilerinin kendileriyle nasıl oynayıp oyalandıklarının farkına varmaksızın.

Büyük kitleleri böyle gösteriler, toplantılar, merasimlerle meşgul edip dururlar. Böylece yaptıkları zulümlerin, kötülüklerin, eziyetlerin tesirini akıllarınca perdelemiş olurlar. İşte bu hava içinde Mısırlılar, sihirbazlarla Mûsâ (a.s.) arasındaki gösteriyi seyretmek üzere toplanırlar.

GELENEKLERİN İNANÇ OLARAK GÖSTERİLİŞİ

Sihirbazların, Mûsâ (a.s.)'nın büyüklük taslamak, onları babalarının inançlarından çevirmek, Firavun ve halkına siyasi üstünlük sağlamak için uğraştığını kanıtlama hırsı içerisinde hareket ettikleri burada açıkça görülüyor: "Mûsâ (a.s.): "Size gelen gerçek için (böyle)mi diyorsunuz? Büyü müdür bu? Halbuki büyücüler iflâh olmazlar" (Yûnus 77) dediği halde onlar: "Sen bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çeviresin de yeryüzünde büyüklük yalnız ikinize kalsın diye mi bize geldin? Biz size inanmıyoruz" (Yûnus 78) diyorlardı.

Şu halde Firavun ve kavminin ileri gelenleri, atalarından kalan inançların yıkılmasından korkmaktadırlar. Çünkü siyasi ve iktisadî nizamları bu atadan kalma geleneklere dayanıyordu. Aslında onlar yeryüzünün hakimiyetini ellerinden kaçırmaktan korkuyorlardı ve bu hakimiyetten alıyorlardı, hurafeye dayalı geleneksel inanç biçimlerini.

Eski zamanlarda da, yeni zamanlarda da, her zaman aynı sebepler ileri sürülmüştür ve sürülmektedir. Putları ve putçuları Allah davasına karşı sevkeden, muhtelif mazeretler bulmaya ve dava adamlarına en çirkin iftiralar atmağa, karşılarında direnebilmek için her türlü kötülüklere başvurmaya sevkeden amil buydu... Tek sebep: "Yeryüzünün büyükleri" olmak veya olmamak meselesiydi. Bu prensibe dayalı olarak ortaya çıkan batıl inançlar uğrunda zalimler ve diktatörler, kalabalık yığınların karşısına dikilmişler ve bir taş katılığı ve sertliği ile inanmışlara her türlü kötülüğü reva görmüşlerdir. Bütün sahteliğine ve kalplığına, bütün bozukluğuna ve sakatlığına, bütün evham ve hurafelere rağmen, rejimlerinin dayandığı bu yanlış inançları sürdürmeğe çalışmışlardır... Şu bir gerçektir ki, yığınların sağlam bir akide nizamiyle kalplerinin ve gözlerinin açılması, kafalarının yeni aydınlanan ışıklarla donatılarak parlaması, geleneksel mahiyetteki değer ölçüleri için en büyük tehlikedir... Bu, geleneksel değer ölçüleri üzerine rejimlerini kurmuş olan putlar ve diktatörler için büyük bir tehlikedir.

Kitlelerin kalbindeki yerlerini sarsacak, otoritelerini zayıflatacak ve bu otoritenin yıkılmasını sağlayacak en önemli tehlikedir. Aslında onlar, evham ve hurafe sütunları üzerine dayanan putların hakimiyetinin son bulmasından korkmaktadırlar. İnsanları Allah'dan başka kullara kulluk ettirme esası üzerine oturmuş olan rejimlerinin geleceğinden endişe etmektedirler. Bir bütün halinde, gelen peygamberlerin elinden sunulmuş olan islam dini, yalnız ve yalnız Allah'ın, tek başına insanların HAKİMİ ve RABBİ olması esasına dayanır. Tek hedefi, ulûhiyetin hususiyetlerini gasbetmiş bulunan sahte tanrıları silip süpürmektir... Ne var ki bu yığınların üzerine musallat olmuş bulunan sahte tanrılar, hak ve hidayet kelimelerinin, yığınların kalbine ulaşıp yer etmesine asla müsaade etmezler.

İslamın taşıdığı, bütün alemlerin Rabbinin yalnız ve yalnız Allah teâlâ olduğunu belirten sancağı ve kaldırdığı, kulların kullara kulluğunu yok etme bayrağını, kalabalık halk yığınlarının görmesini istemezler. Evet bu âlem-şümûl hürriyet fermanının kitlelere ulaşmasına asla göz yummazlar onlar. Çünkü bilirler ki, islamın cihan şümûl hürriyet fermanı, doğrudan doğruya kendilerinin tanrılığına karşı girişilmiş bir ihtilâl hareketidir. Onların hâkimiyetini yıkmayı hedef alan bir inkilap hareketidir. Mülklerinin yıkılacağının ilânıdır ve insanın insanlığına yaraşan hürriyet ve şeref ufuklarına yücelmesi, istiklal fezalarına havalanması demektir.

Eski, yeni hep aynı terane ve aynı sebebler... Alemlerin Rabbı olan Allah'a davet edenlerin karşısına, hep aynı sözlerle çıkılmıştır.

Kureyşin ileri gelenleri arasında, Hz. Muhammed'in risaletinin doğruluğunu, getirdiği esasların yüceliğini, bunun karşısında tapındıkları putların basitliğini ve gülünçlüğünü bilemiyecek, göremiyecek kadar zekâ sahipleri yok değildi. Ne var ki, onlar, geleneksel yerlerinin sarsılmasından korkuyorlardı. Ve onların yerleri, tamamen bu hurafe ve evhamlara dayanan putperest inançlar üzerine oturmaktaydı.

Nitekim Firavun ve erkânından bir kısmı da, aynı şekilde ellerinde bulunan yerlerini kaybetmekten korkmuşlardı. Ve şımarıkça: "Biz size inanmıyoruz" (Yûnus 78) deme küstahlığını göstermişlerdi (45).

3 — SİHİRBAZLARLA YAPILAN YARIŞMA

Düz ve geniş bir alan. Her taraf seyre gelen halkla dolu. Bir tarafta Firavun, büyücüleri ve adamları. Öbür

(45) Fi Zilâli'l-Kur'ân, VIII, 48.

tarafta Mûsâ ve kardeşi Hârûn. Mûsâ (a.s.), burada tebliğ görevini ihmal etmiyor. Yarışmaya katılmadan, onlara nasihat vermeği, Allah'a karşı yalan uydurarak iftira etmenin sonucundan dolayı korkutmayı uygun görüyor. Böylece belki onlar, hidayete gelirler, doğru yolu bulurlar. Büyüleriyle bu yarışmaya katılmaktan vazgeçerler diye "Mûsâ onlara: Yazık size, Allah'a yalan uydurmayın, sonra (O), bir azab ile kökünüzü keser, doğrusu iftira eden perişan olmuştur" (Tâhâ 61) der.

İçtenlikle yapılan nasihatlar, bazen kalplere tesir eder. Öyle görünüyor ki, burada durum aynı olmuştur. Sihirbazlardan bir kısmı, Mûsâ (a.s.)'nın bu samîmî sözlerinin tesiri altında kalmışlar ve yarışmaya katılmaktan vazgeçmişlerdir. Diğer bir kısmı ise, onlarla konuşarak bu fikirlerinden vazgeçirmeye çalışmışlar. Ama Mûsâ (a.s.) kendilerinin seslerini duymaması için alçak sesle konuşmuşlardır: "Derken onlar işi aralarında tartıştılar ve gizlice müşavere ettiler" (Tâhâ 62) âyetinden anlaşılan budur.

Tefsir kitaplarının bazısında şu görüşler yer alır. Sihirbazlardan bazısı Mûsâ (a.s.)'nın nasihatını işitince: "Bu sihirbaz sözü değildir" veya "bu sihirbaz ise onu yeneriz. Sema tarafından bir işle geldiyse, galibiyet onundur" derken; bazıları da: "Bunlar iki sihirbazdır. Mısır'a hakim olup, halkın inancını değiştirmek istiyorlar, korkmadan bu ikisini tepelemek lâzımdır (46). Aksi halde bizi yurdumuzdan çıkarırlar." Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Dediler ki: Bu iki sihirbaz, sihirleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak, en şerefli ve üstün olan dininizi ortadan kaldırmak istiyorlar. Onun için tuzaklarınızı bir araya getirin, sonra da sırayla gelin. Bu gün üstün gelen başarıya ulaşacaktır" (Tâhâ 63-64).

---

(46) Rûhu'l-Me'ânî, XVI, 221.

Mûsâ (a.s.)'nın bu samimi sözleri, sihirbazların kendilerine güvenlerini yitirmelerine, düşünce ve inançlarından vazgeçerek akidelerinin sarsılmasına ve güçlerinin dağılmasına yetmiştir. Böylece birbirlerini takviye ve teşvike muhtaç duruma düşmüşlerdir. Sihirbazların arkasında Firavun, askerleri, malı, mülkü ve istibdadı; Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'nun arkasında da her şeyi gören ve duyan yüce Rableri var.

Mûsâ (a.s.), Firavun'un zulmü altında inim inim inleyen şu köleleşmiş İsrailoğullarından bir fert değil miydi? Firavun ve orduları karşısında, tek başına bu cesareti nereden alıyordu? denilemez. Zira Mûsâ ve Hârûn bu heybeti, bu güçlülüğü ve bu azameti, Allah'a olan inanç ve güvenlerinden alıyorlardı.

Sihirbazlara gelince, onlar sanat erbabıydı. Sihirbazlığı kendilerine meslek edinmişlerdi. Hedef paradır, alkıştır, itibardır. Batıl ve zalim olan idarecilerin emrine hizmet etmek, bu tür sanat adamlarının vazifelerinin başında gelir. Sosyal hayatta samimiyetle Allah'a kulluk esası hakim olmazsa, hakimiyet tek başına Allah'a tevdi edilmezse, Allah'ın dininin yerini bir takım putlar ve tagutlar alırsa; bu putların bu tür sanatkârlara ihtiyacı olacaktır. Bu sanatın icrasından dolayı onlara mükâfatlar dağıtacaktır. Onları alkışlarla yükseltecektir. Bu sanat erbabı, din adına onların hakimiyetini kabullenip takdis edecek, onlar da bu sanat erbabına ödüller verip, mal ve mertebe dağıtacaktır. Bunları da şu âyetlerden öğreniyoruz: "Sihirbazlar Firavun'a gelip: Eğer üstün gelen biz olursak, elbet bize bir menfaat var değil mi? dediler. Firavun: Evet dedi. Hem de siz (benim) yakınlar(ım)dan olacaksınız" (A'râf 113-114; Şu'arâ 41-52).

Firavun onlara yaptıkları sanatın para karşılığı olduğunu, ayrıca kendi yanında onlara yakın mertebeler ihsan

edeceğini vadediyor. Maksat daha fazla aldatmak ve daha çok gayret sarfetmek için onları cesaretlendirmektir.

Azgın Firavun'dan her türlü yardımı garantilemiş olan sihirbazların bütün mahareti, ümit ettikleri mükâfatı almaktır. Gösterilerinde ne bir iman alakası, ne de ona sürükleyen bir mecburiyet vardı. Alacakları para, görecekleri itibardır. Zalimler, bu kabil insanları her zaman ve her yerde emellerinin gerçekleşmesi için kullanagelmişlerdir.

İşte sihirbazlar ücretle anlaşmışlar, boyunları Firavun'a yaklaşmak için eğilivermişti. Sonra birdenbire Hz. Mûsâ'ya döndüler ve: "Ey Mûsâ, sen mi (önce hünerini ortaya) atacaksın, yoksa (önce) atanlar biz mi olalım?" şeklinde meydan okumağa başladılar.

Bu ifadede meydan okuma açıkça görülüyor. Çünkü onlar Hz. Mûsâ'yı muhayyer kılıyorlar. Ayrıca üstün geleceklerine inandıkları ve büyülerine son derece güvendikleri de ortada. Zira iplerini atarken: "Firavun hakkı için şüphesiz biz üstün geleceğiz" (Şu'arâ 44) diyorlardı. Diğer taraftan Hz. Mûsâ'nın kendine güveni ve onların meydan okumalarını umursamaması da, bütün parlaklığıyla gözler önünde.

"Mûsâ (a.s.): siz atın dedi: (hünerlerini ortaya) atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları ürküttüler ve büyük bir büyü ortaya getirdiler" (A'râf 115-116).

Sihirbazlar önce halkın korku duygusunu harekete geçirdiler ve onun üzerine oyunlarını oynadılar. "Onlar (iplerini ve) değneklerini atınca Mûsâ: "Sizin getirdiğiniz şey, büyüdür dedi. Allah, onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez. Ve suçlular istemese de Allah, sözleriyle gerçeği ortaya çıkaracaktır" (Yûnus 81-82).

Sihirbazlar, iplerini atınca: "Bir de ne görsün, ipleri

ve değnekleri, büyüleri yüzünden, kendisine gerçekten yürüyorlarmış gibi geldi. Bu yüzden Mûsâ içinde bir korku duydu" (Tâhâ 66-67).

Âyet-i Kerîme onların yaptıkları sihrin büyüklüğünü ve terakki etmiş halini öyle bir şekilde ifade ediyor ki, Hz. Mûsâ bile içinden bir korku seziyor.

Hz. Mûsâ korktuğundan değil de, bir an heyecanlanarak karşısındakilerinin daha güçlü olmasından ve davetinin küçük düşmesinden endişe duyuyor. Nihayet Rabbi ona kendisiyle birlikte olduğunu hatırlatıyor ve: "Korkma üstün gelecek sensin, sen! Sağ elindekini at! Onların yaptıklarını yutacaktır. Çünkü onların yaptıkları, bir büyücünün hilesidir. Büyücü de nereye varsa başarı kazanamaz" (Tâhâ 68-69). Çünkü o gözbağıcılığı yapmakta, hayâlî oyunlar düzenlemektedir. Sürekli ve sabit gerçeklere dayanmamaktadır.

Mûsâ (a.s.) daha önce Tûr dağında kendi asasının yılana dönüşmesinden korktuğu gibi, burada da nefsinde korku hasıl oldu. Beşer tabiatında bu zaafın bulunduğunu göstermek için Cenâb-ı Hak burada, "kalbinde" kelimesi yerine "nefsinde" kelimesini kullanmıştır (47).

Rivayet olunduğuna göre, büyük büyük halatları, uzun uzun sırıkları ve sopaları ortaya atıp bütün vadiyi sanki birbirine binmiş, sarmaş dolaş olmuş, hareketli yılanlarla dolmuş gibi müthiş bir manzara içinde gösterdiler. Ağaçtan ve deriden imal edilmiş bir takım iplerin ve sopaların içlerine özel bir şekilde civa doldurulmuş; zeminin ve güneşin hararetiyle civa ısındıkça bunlar oynayıp kıvrılarak hareket ediyorlar ve ortalıkta dehşetli bir çok yılan manzarası görünümünü veriyorlardı (48).

---

(47) Nazmu'd-Dürer, XII, 305.
(48) Hak Dini Kur'an Dili, IV, 2234.

"Biz de Mûsâ'ya: "Asanı at" diye vahyettik. Bir de baktılar ki o, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor (Mûsâ'nın ejderha olan değneği, büyücülerin büyülerini yutup yok etmişti)" (A'râf 117). Hatırlarına dahi getirmedikleri müthiş bir olay, ansızın başlarına gelivermişti. Böyle bir olayla hiç karşılaşmamışlardı. Geçimlerini temin ettikleri ve ustası oldukları bu sanatta, bütün güç ve maharetlerini ortaya koymuşlardı. Yapabilecekleri hünerlerin en son derecesinde olanları göstermişlerdi. Üstelik bunlar büyük bir topluluktu. Ve her taraftan toplanmışlardı. Mûsâ (a.s.) tek başına idi, değneğinden başka yanında bir şey de yoktu. Sonra bu değnek sihirbazların her şeyini yutuverdi. "Böylece hak yerini buldu ve onların bütün yaptıkları bir hiç olup gitti" (A'râf 118). Batıl da, batıl yolunda olanlar da mağlup oldu. Gözleri kamaştıran parlamadan sonra "işte orada yenildiler, küçük düştüler" (A'râf 119).

Sihirbazların Secdesi :

İşte bu anda sihirbazlar, kendi vicdanlarında, hiç bir itiraz kabul etmeyecek derecede açık bir hakikatı kabulden başka çare olmadığını anlayan insanlar olarak: "Hep birden secdeye kapandılar. Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine iman ettik dediler" (A'râf 120-122). Halbuki bunu söyleyenler, az önce maharetlerine karşılık Firavun'dan mükâfat bekliyorlardı. Büyük paralar alacaklardı. Her hangi bir inanca ve kanaate de sahip değillerdi. Fakat kalplerini saran hakikat, onları bir anda halden hale çevirdi. Samimiyetle ve açık bir tarzda: "Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine inandık" diyorlardı. İşte böylece parayla tutulmuş sihirbazlar, en seçkin mü' minler safına dönüverdiler. Öyle bir dönüş ki, Firavun ve etrafının ve toplanmış büyük bir kalabalığın gözleri önünde ve onların kulaklarını patlatırcasına. Şüphesiz bu ani değişiklik, Firavun ve kendi taraftarları üzerinde yıldı-

rım tesiri yaptı. Toplanan halk ise donup kalmıştı. Zira onları Firavun'un adamları, müsabakada hazır bulunsunlar ve neticede kendi başarılarını görsünler diye toplamışlardı. İsfehanî'nin dediği gibi: "Sübhanellah! Ne kadar da büyüksün ya Rabbi! Halatlarını ve sopalarını, inkâr ve küfür için yere attılar, kısa bir müddet sonra da şükür ve secde için başlarını yere. Bu iki atış arasında ne kadar büyük bir fark var. Onlar gündüzün evvelinde sihirbaz, günün sonunda da şehitler olarak karşımıza çıkıyorlar" (49).

Firavun'un Sihirbazları Tehdidi :

Firavun, müsabakaya davet ettiği, para ve makam vadettiği sihirbazların, halk huzurunda yenik düşüp, Mûsâ (a.s.)'nın nübüvvetini kabullendiklerini görünce, bunun umûmi efkârda Mûsâ lehinde kuvvetli bir delil kabul edileceğinden korktuğundan, buna bir çâre düşündü ve derhal halkın kafasına bazı şüpheler sokarak, fikirlerini bulandırmak için sihirbazlara: "Ben size izin vermeden O'na îmân mı ettiniz? Doğrusu bu, halkı şehirden çıkarmak için düzdüğünüz bir hiledir. Fakat siz göreceksiniz" (A'râf 123).

Görülüyor ki Allah'a ve Peygamberine îmân edilince haksızlık ve tahakküm yollarının kapanacağını anlayan Firavun, şunu demek istiyor: Bunların bu şekilde îmân etmeleri, gerçekten mucizenin kuvvetini takdir etmekten neş'et eden samimi bir îmân değil, muhakkak bir hiledir. Bunlar etraf şehirlerden toplanıp Mısır'a geldiklerinde veya daha evvel Mûsâ ile gizlice buluşmuşlar, aralarında uyuşmuşlar, Mûsâ bunlara sihri öğreten büyükleri ve reisleri imiş (Tâhâ 71). Sözü bir etmişler ve halkı aldatmak için böyle hareket etmeğe karar vermişler. Yoksa cidden ra-

(49) Nazmu'd-Dürer, XII, 309.

kip olsalardı, benim tarafımdan da izin verilmeden böyle birdenbire secdelere kapanarak, ona îmân ediverirler miydi? Bunlar gaye olarak, sihirbazlıkla hükûmetin nüfuzunu kırarak memlekette ihtilal yapacaklar, İsrailoğullarını kendilerine uydurup, Mısır'ın asıl yerli ahalisi olan kıpti kavmini Mısır'dan çıkaracaklar, hükûmetlerini gasbedip, yerlerini yurtlarını zaptedecekler (50).

Firavun ahlâkında bulunan kâfirler de, onun mesleğine sülûk ederek, peygamberleri politikacı birer sihirbaz ve mucizelerini de birer sihir gibi göstermek ve öyle kabûl ettirmek isterler. Bu iddiaları tutmayınca da, tehdide ve zora başvururlar. İşte Firavun'un yaptığı da budur. "Fakat siz göreceksiniz. Andolsun ki, ellerinizi, ayaklarınızı çaprazlama keseceğim. Sonra da hepinizi asacağım (A'râf 124).

Bu azablar, bu korkutmalar, bu sindirmeler ve baskılar; bütün diktatörlerin, zalimlerin putların bir delil, bir bühtanla bertaraf edemedikleri hakkın karşısında başvurdukları en büyük vasıtalardır. Açık ve kesin hakikatlerin karşısında batılın bundan başka yapacağı bir iş de yoktur.

Sihirbazların Firavun'a Mertçe Karşı Çıkışları

Firavun'un bu tehditlerine rağmen: "Onlar dediler ki: "Seni bize apaçık gelen mucizelere ve bizi yaratana üstün tutmayacağız. Ne hüküm vereceksen ver. Sen ancak bu dünya hayatında hükmedebilirsin. Doğrusu biz hatâlarımızı ve bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah'ın vereceği mükâfat daha iyi ve daha devamlıdır" (Tâhâ 72-73). Onun yanında olmak, onun mükâfatına hak kazanmak daha iyi ve daha süreklidir. Biz ancak Rabbimize dönüp varacağız" (A'râf 125).

(50) Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 2237.

Tefsirlerde sihirbazların çoğunun İsrailoğullarından, azının da kıptilerden olduğu ve Firavun tarafından, İsrailoğullarının zorla sihirbazlık mesleğine sevkedildikleri rivayeti yer almaktadır. "Bize zorla yaptırdığın büyü" ifadesi de bunu doğrulamaktadır (51).

Zalim diktatörler ve putlarla, kendisi arasındaki savaşın mahiyetini iyice bilenler, bu savaşın bir akide savaşı olduğunu kavrayanlar, hiç kimseden korkmaz, kimseye yalvarmaz, kimseye boyun eğmezler. Akidesinden vazgeçmesinden başka bir şey istemeyen düşmanından, özür dilemezler, bağışlamalarını istemezler.

Mûsâ (a.s.)'nın dinini kabul eden sihirbazlar, Firavun'un, "ellerinizi ayaklarınızı çaprazlama keseceğim" tehdidine karşı "biz ancak Rabbimize dönüp varacağız" sözleriyle şunu demek istiyorlardı:

1. Biz nasıl olsa öleceğiz. Sen istesen de istemesen de. Başımıza geleceği muhakkak olan ölüm, ölüm olmak itibariyle, ha senin tarafından olmuş, ha olmamış bizce müsavidir. Sebepler değişik olsa da ölüm birdir. Senin bizi ölümden kurtaramıyacağın da bir gerçektir. Bunun için senin bu tehdidin hükümsüz ve manasızdır.

2. Ecel gelmeden ölünmeyeceğine göre, sen bizi keser, asarsan biz şehid oluruz. Ölümlerin en güzeliyle Rabbimizin rahmet ve sevabına kavuşuruz. O halde bu tehdidinden korkmak şöyle dursun, Hak uğrunda can vermeyi canımıza minnet sayarız.

3. Biz ölünce sen sağ kalacak değilsin. Hiç şüphe yok ki, biz ve sen, hepimiz ölüp Rabbimizin huzuruna vara-

(51) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 159; Nazmu'd-Dürer, XII, 314; Rûhu'l-Me'âni, XVI, 232.

cağız. O aramızda hükmünü verir. Haklıyı, haksızı, zalim ile mazlumu ayırır. "Sen Rabbimizin âyetleri gelince onlara iman ettiğimiz için bizden intikam almak istiyorsun" (A'râf 126). Yani hak delillerinin ortaya çıkışı karşısında batılı bırakıp hakkı kabul etmek, kızılacak, azabı gerektirecek, tehdit ve korkutma ile menedilecek bir fenalık, bir suç değil; aksine övünülecek, ululanarak, misal getirilecek örnek, en güzel ve en hayırlı bir fazilet olduğu halde, sen sırf bu imanımızdan, bu faziletimizden ve bu doğruluğumuzdan dolayı suçlularmışız gibi bize kızıyor, intikam almağa kalkışıyorsun ki, bu ne büyük zulümdür.

Oyun ve eğlencenin dışında hiç kimseye yarar sağlamayan sihir ve uydurma şeylerde galibiyet sağlandığı takdirde, gözdelerden kılacak kadar mükâfaatlar, ihsanlar vadederken; sihirdeki maharetimize rağmen bize bütün bunları bıraktırarak, her türlü nefsaniyeti unutturup mağlubiyetimizi itiraf ettirerek, kalbimizi kendine celbeden hakikatı söylediğimiz zaman kesip asmağa kalkışıyorsun. Bu ne büyük cehalet, ne büyük vicdansızlık ve ne büyük insafsızlık!

İşte Mûsâ (a.s.)'ya inanan sihirbazlar, Firavun'un tehditlerine karşı pek büyük bir ibret ve nasihat içeren bu cevabı verdikten sonra, Allah'a yönelerek: "Rabbimiz bize sabır ver ve canımızı müslüman olarak al" (A'râf 126) diye dua ettiler. İmanlarındaki ciddiyeti, ölümü hafife alarak isbat ettiler.

Sihirbazlar Öldürüldü mü?

Firavun'un inançlı sihirbazlarının öldürülüp öldürülmediği hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları: "Allah dedi: Senin pazunu kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir yetki vereceğiz ki âyet (mucize)lerimiz sayesinde onlar size asla erişemiyecekler; siz ve size uyanlar galip gelecek-

siniz" (Kasas 35) âyetine (52); bazıları da İbn-i Abdi'l-Hakem'in "Fütûhu Mısr ve'l-Mağrib" isimli eserinde, sihirbazların îmân edenlerinden bazılarının, Firavun'un boğulmasından sonra, Mûsâ (a.s.)dan izin alarak Mısır'a dönmüş olduklarına ve dağlara çekilip rahiplik yaptıklarına dair naklettiği rivayete dayanarak (53) sihirbazların öldürülmediği kanaatine varmışlardır.

Öldürüldüklerini iddia edenler ise, âyette sözü edilen galebenin "delille" veya "sonuç itibariyle" olduğunu, bu âyette sihirbazlardan bazılarının, öldürülmüş olabileceğine ters düşen bir hükmün bulunmadığını söylerler. Gerçekten de Mûsâ (a.s.) ve taraftarları, hem sihirbazlarla yapılan müsabakada, hem de Firavun ve taraftarlarının Kızıl Denizde boğulması neticesinde, galibiyete nâil olmuşlardır. Kaldı ki öldürüldükleri, hem vakıaya, hem de Kur'ân'ın ifade şekline daha uygun düşmektedir (54).

Sihirbazların çokluğunu, müsabakaya hepsinin katılmamış ve bazılarının da inançlarını gizlemiş olabileceğini dikkate alacak olursak; bir kısmının sağ kalıp Mûsâ (a.s.)'dan izin alarak Mısır'a dönmüş olabileceği söylenebilir. Zira her devirde benzerî olaylara rastlanmaktadır. Bakarsınız birisinin inancı daha kuvvetlidir, inandığı uğrunda varlığını ortaya koyar, ya şehid olur, ya da gazi. Diğeri de aksine davranır ve davranışının daha yararlı olacağına delil bulmağa çalışır. Kanaatimiz odur ki, ecel gelmeden kimse ölmiyeceğine göre, cesaret gösterip, ölümden korkmadan inancının gereğini yapması, en isabetli yoldur. Söz sihirbazların sözüdür. Aksi halde can tatlıdır. Bahane aramağa yol açılırsa, hem başarı yolları tıkanır, hem de o ce-

(52) Rûhu'l-Me'âni, IX, 28.
(53) Nazmu'd-Dürer, VIII, 33, a.g.e., XIX, 307.
(54) Rûhu'l-Me'âni, IX, 28.

miyete atalet ve miskinlik çöker, zillete düşülür. Bir inanç uğrunda şehit ne kadar fazla olursa, başarıya o kadar çabuk ulaşılır. Rabbin razı olduğu bir durumda, yani rızanın söz konusu olduğu bir yerde, inanan birisi için en büyük başarı, Rabbe kavuşmak değil midir? İşte sihirbazların yaptığı da budur. Onlar îmânlarında sebat ederek ölmeyi canlarına minnet bilmişler ve hak yolunda şehit olmuşlardır (55). Mûsâ'nın mucizesi, bunların şehid olmasına niçin mani olmadı diye bir soru sorulamaz. Zirâ Mûsâ'nın mûcizesi hakkındaki şübhenin kaldırılması, bununla olacaktı. Mûcizenin gayesi, Mûsâ'nın, davasındaki doğruluğunu isbat idi. En mahir sihirbazların bu îmân ile canlarını feda etmeleri, tasdiklerinin ciddiyetini ve Mûsâ'nın mucizesinin sihir olmadığını tamamen ortaya çıkarmıştır.

Zulüm, diktatörlük ve putçuluk, îmânın, güvenin ve şuûrun karşısında aciz kalır. Boyunlarına hakim olduğu gibi, kalplere de hakim olduğunu sanan zulüm, her zaman acizdir, inanan gönüller karşısında acze düşer. Bedenlere tasarruf edilebildiği gibi, ruhlara da tasarruf edilebileceğini sananlar, acizliklerini görürler bu imân karşısında. Bu ruhların ve gönüllerin, kendilerine isyan ettiğini, Allah'ın emrinden başka emirlere uymadığını farkederler. Düşünün ki gönül Allah'a ulaşmayı isterse, zulüm ne yapabilir?

Daha önceleri sihirbazlar iken, sonra inanmış bulunanlarla, Firavun ve erkânının arasında geçen bu hadise, insanlık tarihinde kesinlik ifade eden ve eşine ender rastlanan vak'alardandır. Akidenin hayata hakim olduğunu, azmin acılara üstün geldiğini ve insanın şeytanı mağlup ettiğini gösteren kesin hadiselerden biridir bu.

Hürriyet, zalimlerin zulmüne, putların azaplarına kar-

(55) el-Bidâye, I, 258.

şı, akidenin üstün gelmesinden başka ne olabilir? İşte bu hadise, beşer tarihinde maddenin iflasını ilan eden kesin bir hadisedir. Bir müddet önce Firavundan ücret isteyen, başardıkları anda alacakları karşılığı soran, ona yakın makam ve mertebe arzu eden şu azınlık, işte şu anda Firavun'a üstün gelmeğe çalışan, onun savurduğu tehdit ve azapları küçümseyen, önem vermeyen, asılma ve sindirilme tehditlerini hesaba katarak bütün bunları sabırla karşılayan kitlenin ta kendisidir.

Şüphesiz ki, bir gönülde, bir memlekette bir idare sisteminde Allah'ın âlemlerin Rabbi olmasıyla kulların hayatına hükmedenin yine kullardan bir kul olması ve o kulun kendiliğinden koyduğu hükümlerin ve kanunların geçerli olması asla birleşemez. Çünkü bu bir dindir, o da; başka bir din.

Aslında böyle bir îmân, Firavun'un tahtını, tacını ve saltanatını tehdit ettiği gibi, çevresinde bulunan kimselerin de makam ve mertebelerini, saltanatlarını tehdit etmektedir. Bir başka ifadeyle, Firavun'un tanrılığını ve putperest cemiyetin, üzerine kaim olduğu bütün değer ölçülerini tehdit etmektedir. İşte bu anlayış, Allah'ın rubûbiyetine gönül veren herkes için savaşın mahiyetini anlıyabilmek bakımından zaruridir. Ve bu anlayış, insanları kendi inançları uğrunda karşılaşacakları her şeyi küçümsemeğe sevkeder. Onlar, ölümle yüzyüze gelirken onu umursamamaktadırlar. Çünkü âlemlerin Rabbine inanmış olduklarını yakînen bilmekte, kendilerine düşman olanların kendi dinlerinden olmadığını kabul etmektedirler (56).

Akılları donduran ve sihirbazların sihirlerini âletleri ile birlikte yok eden, sihirbazları ilâhî kudrete teslim etti-

(56) Fi Zilâli'l-Kur'ân, VI, 212-14.

ren Mûsâ'nın mûcizeleri karşısında, hiç umursamayan bir sürü Mısırlıyı görüyoruz. Acaba bu mûcizeler, sihirbazların secdeye kapanmasını sağlarken; geride kalan bir sürü insanda neden tesirini gösteremiyordu? Bunun sebebi ne olabilirdi? Sihir ve mûcize olayı nasıl bir olaydır? Bunlar birbirine benzer hadiseler midir? Aralarında fark var mıdır? Mûcize ve sihrin hedefi nedir? Mûcizeden kimler istifade edebilir? Yeri gelmişken bu soruların cevabını vermeden geçemiyeceğiz.

NÜBÜVVET, MÛCİZE, SİHİRBAZ ve SİHİR

Nübüvvet; peygamberlik, Allah haberciliği, daha açık bir ifade ile "Allah ile kullar arasındaki elçilik" mesleğine denir.

Dünyada her cins eşyanın ve her ferdin kendisine ait nitelikleri vardır. Cinsler bunlarla birbirinden ayrılır. Bu nitelikler o cinse ait olan her fertte bulunur. Bu kaideden hareketle nebiliğin de kendisine has sıfatlarının bulunduğunu, bunların onlardan ayrılmadığını görürüz.

Nübüvvet mesleği ile görevlendirilmiş olan zatlara "Nebi", "Rasûl" veya dilimizde çok kullandığımız "peygamber" adı verilir. Bu kelimeler üzerinde durmayacağız. Ancak şunu ifade edelim ki, bu ağır ve mes'ûliyyeti çok büyük olan göreve seçilen insanlarda belli sıfat ve özelliklerin bulunması şarttır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1 — Peygamberler, kelâmullahı (Allah'ın zatına has olan konuşmasını) dinler, Allah'tan emirler alırlar.

2 — Peygamberlerin anlama, kavrama ve hissetme kuvvetleri son derece gelişmiş olur. Onlar sıradan adamların göremediklerini görür, duyamadıklarını duyar, his-

sedemediklerini hisseder, kavrayamadıklarını kavrarlar. Zorluklara, meşakkatlere karşı dayanma güçleri de diğer insanlara nisbetle çok ileri seviyededir.

3 — Peygamberler, Allah'ın melekleriyle karşılaşırlar.

4 — Peygamberlerin rüyada gördükleri, uyanıklık anında gördükleri şeyler gibi hakikattir. Çünkü onların gözleri uyur, kalbleri uyanıktır.

5 — Cenâb-ı Hak, her peygambere bir çeşit mûcize vermiştir.

Nübüvvetin sırları içinde en derini, Hz. İbrahim hakkında: "Biz ona İbrahim diye seslendik" (Sâffât 104); Hz. Mûsâ hakkında: "Allah Mûsâ ile de konuşmuştu". (Nisâ 164); Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında: "Onunla arasındaki mesafe iki yay kadar, yahut daha az kaldı" (Necm 9) gibi âyetlerin manasındadır. Bu makamda mantık ve istidlal (bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma) perdesi kalkar, zannî ilim son bulur, onun yerini müşahede işgal eder.

Hz. İbrahim'i çağıran, Hz. Mûsâ ile konuşan kimdi? Hz. Mûsâ'ya: "Beni göremezsin" (A'râf 143) denildiği halde onun gördüğü ne idi? Hz. Muhammed (s.a.v.) iki yay mesafesinde kime yaklaşmıştı? Orada nasıl vahy aldı? Biz bu hudud içinde, yani bu beşeri sıfatlarla bulundukça bu suallerin cevabını vermeğe imkân yoktur.

Nübüvvet hususiyetlerinin en önemlisi, ilâhi mükâleme (konuşma)dır. Kur'ân-ı Kerîm, bir çok yerde çeşitli mûcizelerden bahsederken peygamberlerin Allah'a muhatap, ilahi konuşmaya mazhar olduklarını açıklar. Fakat Cenâb-ı Hak, peygamberlerle nasıl konuşur? Kur'ân-ı Kerîm bu suale şu cevabı verir: "Allah hiç bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle (yani uykuda görüldüğü

gibi, uyanıklıkta aynen gerçekleşen sadık rüya, meleğin peygamber kalbine bir şey ilham etmesi, çan sesi şeklinde, meleğin insan şekline girerek veya asıl suretinde gözükerek peygambere emir getirmesi, peygamberlerle vasıtasız konuşmayla) yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle dilediğini vahyeder. O (yaratıklarının niteliklerinden) yücedir, hakîmdir (her şeyi hikmeti uyarınca ve yerli yerince yapar)" (Şûrâ 51).

Bu âyet-i kerîme ilahi hitaba mazhar olmak için üç vasıta göstermektedir.

1 — Vahiy vasıtasıyla konuşma.

2 — Perde arkasından konuşma.

3 — Melek vasıtasıyla konuşma.

Her peygamber, bu vasıtalardan biriyle ilahi hitaba nail olmuştur. Bazı Peygamberler perde arkasından ilahi konuşma şerefine ermişlerdir. Onun için bu nokta, onların fazileti içinde mühim bir yer işgal eder. Mesela, Hz. Mûsâ hakkında: "Allah Mûsâ ile de konuştu" (Nisâ 164) deniliyor. Hz. Mûsâ Sina'da iken bir ağaçtan gelen bir ses duymuştu. Kur'ân, ilâhî konuşmayı bir çok peygamberin niteliğinden sayarak, onlar hakkında: "Allah onlardan kimiyle konuştu" (Bakara 253) buyurur. Bu âyet ilâhî hitaba nail olanların isimlerini vermediğinden, Hz. Mûsâ'dan başka peygamberlerin de bu hitaba mazhar oldukları anlaşılır.

Allah teâlâ, her türlü ihtiyaçtan, zat ve sıfat bakımından herhangi bir varlığa benzemekten münezzehtir. Konuşurken sese, harflere ve harflerden meydana gelen kelime ve cümleleri tertiplemeğe muhtaç olmadan konuşur. Bu sebeble Allah'ın kelam ve tekellümü Zât-ı Bârîsine mahsus olup insan sözü ve konuşmasına asla benzemez. İlâhî konuşmanın hakikat ve keyfiyyeti de bilinmez.

Kur'ân, peygamberlerden bahsederken onların gösterdikleri mûcizelerini de anlatır. Şu halde mûcizeler, peygamberlerin hayatından ayrılmaz bir parçadır. Kur'ân'da daha çok Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ'nın mûcizelerinden söz edilir. Bunun sebebi, Kur'ân vahyolunduğu zamanda bu iki dinin sâliklerinin Arabistan'da yaşamakta oluşlarıdır.

Mûcize, insanları Allah'a imana sevk eden unsurlardandır. Peygamberler tarihine bakıldığı zaman, mûcizelerin, inad hasımlarla karşılaşan peygamberler tarafından gösterildiğine şahit oluruz. Bir peygamberin peygamberliği hakkında, düşmanları tarafından serdedilen itirazları ortadan kaldırmak ve onların düşmanlığını kırmak için böyle mûcizelere ihtiyacı vardır.

Mûcize, nübüvvet niteliklerini ve peygamberlik ahlakını hâiz olan bir insan vasıtasıyla vuku bulan, meydana geldiği zaman illet ve sebebi bilinmeyen olağanüstü bir olaydır. Mûcize, sebeb ve sonuç zincirini kırar. Allah teâlâ peygamberinin nübüvvetinin doğruluğunu desteklemek için mûcizeler yaratır. Kur'ân'da peygamberlerin mûcizelerine genellikle "âyet" ismi verilir. Meselâ: "Mûsâ onlara açık açık âyetlerimizle gelince; bu, uydurulmuş bir büyüden başka bir şey değildir dediler" (Kasas 36) âyeti buna delildir.

Peygamberlerin getirdiği gerçekleri ve mûcizeleri maddi açıdan değerlendiren toplulukların bir çoğu, onları sihirbaz, getirdikleri mûcizeleri de "sihir" olarak değerlendirmişlerdir. Firavun ve kavmi de bunlardandır. Halbuki mûcize, bizzat Allah'a, sihir ise insanlara ait bir iştir.

Sihrin bir kaç çeşidi vardır. Mûsâ (a.s.) zamanında meşhur olan sihir, büyücülk ve gözbağıcılıktan ibaretti. Buna hokkabazlık adı da verilir. Bu tür sihir el çabukluğu

ve bazı maddi âlet ve edevattan istifade edilerek yapılır. Bu, başlı başına bir sanattır. Bilgiye ve tatbikata dayanır.

Firavun devri, sihir çağıydı. O toplumun, genelde meşguliyeti buydu. Mûsâ, onlara kendilerinin iç içe bulunduğu sihir cinsinden mucize getirdi. Kimse Mûsâ (a.s.)'ya karşı çıkmağa güç yetiremedi. Firavun ve onun gibi küfründe inad edenler Mûsâ'ya bilgin sihirbaz derken, sihrin bütün kurallarını bilen sihirbazlar ise, ilimleri sayesinde bunun sihir değil de, mûcize olduğunu anlamada zorluk çekmediler.

Mucizenin özelliklerinden biri de, gösterildiği toplumda en çok yaygın olan ve şöhret bulan şey ne ise, mûcizenin de o şey cinsinden olmasıdır. Bunun sebebi, hem o toplumun putlaştırdıkları ve tamamen dikkatlerini kendisine vermiş oldukları o şeyi kafalardan silmek, hem de hasma hasmın silahıyla gitmek olabilir. Ayrıca hasmı tahrik ederek putlaştırdığı sanatıyla mücadele alanına çekme ve onu mûcizenin benzerini yapmaktan acze düşürerek teslim alma anlamını da taşıyabilir.

Meselâ Mûsâ devrinde sihir, İsâ devrinde de tıp gelişmişti, Mûsâ onların sihrini yerle bir eden ve sihirbazların bütün âletlerini yutan ASA ve EL mucizeleriyle, İsâ da hiç bir tabibin güç yetiremediği ölüyü diriltme, sar'a ve alaca hastalıklarını iyileştirme mûcizeleriyle geldi. Rasûlullah döneminde de fesâhat, hitabet ve şiir altın çağını yaşıyordu. Kur'ân da hiç kimsenin benzerini getiremediği belâgat ve fesâhatıyla onlara karşı koydu.

O devrin sihirbazları, çok iyi sanatkârdılar. Halat ve sopaları o kadar güzel hareket ettiriyorlardı ki, görenler onların diri olduğu zannına kapılıyordu. Fakat şurası bir gerçek ki, yaptıkları bu sanatın üzerinde durulduğu zaman, onların yaptıklarının aynısını yapmağa herkes güç yetire-

biliyordu. Mûcize bunun tam tersidir. Benzerini getirmeğe kimse güç yetiremez. Mûcize ile sihri birbirinden ayıran taraf da burasıdır (57).

Sihirbazların secdesi ve teslimiyetleri gösteriyor ki, onların yaptıkları göz boyamadır. Hakikatle alakası yoktur. Buna rağmen Mûsâ (a.s.) zamanında sihirbazlık parlak bir meslekti. Kim Firavun'a üstün bir sihirle gelirse o, kendi çağı insanlarının en bilgini sayılırdı. Onun için bir çok insan bütün gücünü sarfederek onu öğrenmeğe çalışırdı.

Bu sihirbazlar sihri bütün incelikleriyle biliyorlardı. Her ilimde otoriter olmanın yararlı olacağına bu âyetten delil çıkarmışlardır. Sihirbazların sihir ilminde otoriter oluşları, Mûsâ (a.s.)'nın getirdiği şeyin hakikatını ve mûcize oluşunu kavramada kolaylık sağladı. Bu ilim, onları hakkı itirafa ve teslimiyete götürdü. Mûcize ile sihir birbirinden farklı idi. Sihirbazların bu farkı tesbitleri, ilimleri sayesinde kolay oldu. Firavun ve halkı çok ahmaktı. Zira Mûsâ'nın asası sihir âleti olsaydı, sihirbazların ipleri ve sopalarını yutamazdı. Dolayısıyla bu âletler baki kalırdı (58).

Mûcizenin Gâye ve Hedefi

Mûcizeyi tarif ederken, onun nübüvveti isbat edecek mantıkî delillerin arasında sayılamayacağını söylemiştik. Dine ve gayba inananların, Cenâb-ı Hakkın insanları irşad için seçtiği mümtaz kişileri göndereceğine dair sünnet-i ilâhiyyeyi tanıyanların, risalet-i ilâhiyyeyi ilan ederek gerek övgüye değer sıfatları, gerekse zahirî ve batınî olgunluğu itibarıyla sair insanlardan üstün olduğunu göstererek bir

(57) Mehâsinu't-Te'vil, VII, 2834-35.
(58) Rûhu'l-Me'âni, XIX, 78-79.

peygamber olduğunu isbat eden bir zat karşısında içleri iman ile coşar. Şayet bu peygamber olağanüstü bazı şeyler yaparsa bunlar, onun nübüvvetinin doğruluğuna alâmet olur. Gayba iman edenlerin, imanı kuvvet kazanır. Bu itibarla mûcize, hakikatı araştıranların nazarında nübüvvetin isbatı değil, nübüvvetin doğruluğunu destekleyen rûhânî delildir.

Din, bir takım gaybî sırlarla doludur. Bu sırların en büyüğü; Allahın varlığı, haşır ve neşir, cin, melâike, vahy ve ilhamdır.

Mûcize de gaybî bir özellik taşıdığı, yani sebeb ve sonuç sınırını aştığı için; gayba inananlar, mûcize gösteren insanların gayb alemi ile bağları bulunduğuna kani olurlar. Fakat insan gaybe inanmıyorsa, Allah dinini tanımıyorsa, onun mûcizeyi Allah'ın âyetlerinden kabûl etmesine imkân yoktur. Halbuki peygamberlerin doğruluğunu ve yalancılığını söz konusu edebilmek için, Allah'ın varlığına inanmak, onun mahlukatı irşad etmek için peygamberler gönderdiğini kabûl etmek lâzımdır.

Bir ilimde otoriter olabilmek için o ilmin kurallarını kabûl etmek icap ettiği gibi, dinin akaidiyle derinlemesine meşgul olabilmek için de dinin temel kanunlarını kabûl etmek gerekir.

Buna göre mûcize de, meydana geldiği zaman herkesin bilmediği ve görülmeyen bir ezeli kanun dahilinde vukubulur. Mûsâ (a.s.)'nın mûcizesi, mûcizeden maksud olan gayeyi tahakkuk ettirmişti. Bu mûcizede gaybi bir kudret vardı. Onun meydana gelişi alışılmış olan sebeb ve sonuç kanunlarını aşmıştı. Onun için insanlardan bazılarının ruhunda bir inanç veya inanca bir meyil vücuda getiriyordu. Sonuç olarak da Mûsâ (a.s.)'nın nübüvvetinin doğruluğunu kuvvetlendiriyordu. Nitekim Firavun'un sihirbazların-

da bir inanç temayülü hasıl olmuş; bunun sihirle alakasının olmadığı kanaatine vararak Mûsâ (a.s.)'nın Rabbine inanmışlardı.

Mûcize İle Sihir Arasındaki Fark

Mûcize ile sihir arasında iki büyük fark vardır:

1 — Her şeyden önce mûcize doğrudan doğruya ilahî bir iştir. Sihir ise tabii ve ruhi sebeblerin neticesidir.

2 — Mûcize, hak ve hakikatin tebliğ ve neşrine muhalefet edenlerin muhalefetini ortadan kaldırmayı, peygamber ile arkadaşlarını desteklemeyi ve güçlendirmeyi hedef edinir. Mûcizenin gayesi, insanları eğlendirmek değildir. Sihrin gayesi ise hem ticaret, hem de insanları neşelendirmek ve eğlendirmektir. Mûcize ile sihir arasındaki en önemli fark da budur. Zaten sihirbazların en büyük zaafı, kendilerinin bir müceddid (harikalar meydana getirici) veya beşeriyet için birer fazilet örneği ve bir ahlâk timsali olduklarını iddia etmeleridir.

Sihirbazlar, temiz bir irade ile hareket ettiklerini ve ilâhi bir dini neşrettiklerini de söylemiyorlar. Onlar, insanlığı ve ahlâkı yükseltemezler. Halbuki Peygamberlerin temiz, günahsız, samimi hayatı, yüksek ahlâkı, kudsî hareketleri; onların nübüvvetlerinin doğruluğuna bir delildir. Onların sözü, milletler arasında ahlâkî ve ruhanî inkılaplar vücuda getirir. Onların tarih ve hayata dair her sözü, onların doğruluğuna ve ulviyyetine şahittir.

Onlar eşyayı değiştirmekle değil, kalblerde bir değişiklik vücuda getirmekle, kalbleri ihlas, samimiyet, doğruluk ve feragat ile doldurmakla meşgul olurlar. Bir sihirbaz eşyaya başka şekiller verebilir. Fakat bir inkârcıyı mü'min yapamaz. Ahlâksız bir adamdan ahlâklı, faziletli bir adam çıkaramaz. Her cürüm ve cinayeti pervasızca işleyen bir al-

çaktan, iffetli ve muttakî bir insan; katı yürekli, zalim bir insandan şefkatli ve merhâmetli; cahil ve alçak bir varlıktan nurlu, irfanlı bir varlık vücuda getiremez. Sihirbaz belki bir demiri altına çevirir, fakat paslı bir kalbi parlatamaz (59).

Peygamberlerin anlattığımız sıfatları; mûcize ile sihir, peygamber ile sihirbaz arasındaki farkı açıkça gösterir. Sihir; bir oyun, bir eğlencedir. Fakat mûcize, kavim ve milletlerin hidayet ve helak, salah veya fesat, terakki veya tereddi alâmetleridir. Sihirbazın hedefi; seyredenleri hayrete düşürmektir. Fakat peygamberlerin hedefi, insanları islah ve ahlâklarını süslemek, insanların ahlâkî seciyesini yükseltmek, insanları günahtan kurtarmak, bu suretle din-i ilahiyi tesis etmektir.

Peygamberler müjdeci, kötülüklerden sakındırmak için korkutucu, günahlardan temizleyici, yol gösterici, kandil ve aydınlatıcı sıfatları ile tanınırlar. Sihirbazların böyle bir sıfatı yoktur. Onların kalıcı eserleri görülmemiştir. Bütün yapabildikleri, seyredenleri ani hayrete düşürmekten ibarettir.

Çeşitli toplumlarda hakikatı aksettirmeyen ve göklere çıkartılan, kitlelerin ilgi alanı haline getirilen günümüz sanatkârları; ister yazar, ister şair, ister aktör, isterse ses sanatkârı olsun; bunların çoğu, fonksiyon açısından o günün sihirbazlarından farksızdır. Zira bunların hedefi de, hitap ettiği kitlelerden takdir toplamak, sanatını onlara karşı geçim aracı ve övgü vesilesi yapmak; aynı zamanda onların gününü gün edip, eğlendirmektir. Okuyucu, dinleyici ve seyircilerine neşeli anlar geçirtmenin dışında bir

(59) Süleyman Nedevi, Asr-ı Saadet, İstanbul 1927, (Ö. Rıza Doğrul Tercemesi) III, 1177-78.

şey kazandırdıklarını iddia etmek bilmem ki ne kadar yerinde bir hareket olur. Hiç bir oyun ve eğlencenin, oyun ve eğlence için icra edilen sanatın, ne kalıcılığı ne de insanlığa kalıcı bir hayrı bıraktığı iddia edilebilir. İsterse hitap ettikleri lüzumsuz kalabalıkları eğlendirme ve neşelendirme açısından çılgına döndürsünler.

Kur'ân-ı Kerîm, sihirden bahsederken onun bir hakikatı olmadığını, gözbağıcılıktan, hayal mahsulü olmaktan ileri gitmediğini söyler: "Mûsâ: Hayır siz atın" dedi. (Attılar. Mûsâ) bir de ne görsün, büyülerinden ötürü onların ipleri ve sopaları hakikaten koşuyor gibi görünüyor" (Tâhâ 66). Buna karşı Cenâb-ı Hak Hz. Mûsâ'ya emrediyor ve diyor ki: "Korkma! Üstün gelecek sensin sen! Sağ elindekini at! onların yaptıklarını yutacaktır. Çünkü onların yaptıkları bir büyücünün hilesidir. Büyücü de nereye varsa iflah olmaz, aslâ başarı kazanamaz" (Tâhâ 68-69). Çünkü o, gözbağıcılığı yapmakta, hayali oyunlar düzenlemektedir. Sürekli ve sabit gerçeklere dayanmamaktadır. Büyücülerin durumu, doğruluğa dayanan, hak üzere kaim olan kimselerin karşısındaki batıl gürûhun durumu gibidir. Zaman olur ki onların batılı büyük görünür, ihtişamlı görünür. Ve dehşetengiz hak kuvvetinden gafil bulunanları korkutur. Hak kuvveti gösterişe, büyüklük taslamaya ve âlâyişe tevessül etmez. Ama en sonunda batılın beynine bir tokmak gibi iner, bir anda onu ezer yok eder.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, sihirbaz ile peygamber arasındaki fark, peygamberin insanları kurtuluşa ulaştırması, sihirbazın insanlara bir fayda getirmemesidir. Bir peygamberin bütün hareketleri ve mûcizelerindeki ağırlık merkezi, insanlara iyilik etmek onu dünya ve âhirette kurtuluş ve hayra erdirmektir. Sihirbazların hedefi ise halkı aldatmak, onların günlerini boşa geçirmek, şer ve kötülüklere sebep olmaktır. Kur'ân bunu şöyle açıklar:

"Onlar iplerini (ve değneklerini) atınca Mûsâ: "Sizin getirdiğiniz şey, büyüdür, gözbağcılıktır, dedi. Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez" (Yûnus 81).

Firavun, Mûsâ (a.s.)'nın mûcizelerini gördüğü zaman "Bunlar sihirdir" demiş. Hz. Mûsâ (a.s.) (ona) "size gelen gerçek için (böyle)mi diyorsunuz? Büyü müdür bu? Halbuki büyücüler, gözbağcılar kurtuluşa eremezler." (Yûnus 77) diye cevap vermişti. Demek oluyor ki peygamberle sihirbaz arasındaki fark, netice itibariyle kurtuluşa erip ermemek, etraflarındakilere yarar sağlayıp sağlamamaktır.

Mûcizeden Kim İstifade Edebilir?

1 — Mûcizeden Allah'a iman edenler yararlanır. Şayet bir insan Allah'a inanmıyorsa, O'nun mûcizeleri ile hidayete ermesine imkân yoktur. İnsan önce tabiattaki ve kâinattaki sır ve akıl almaz durumları görerek, bunlar üzerinde düşünerek, mutlak yaratıcının olmasının gerekliliğine inanmalıdır ki, ancak bundan sonra mûcizelerle hidayete imkân hasıl olsun. Bunu da Kur'ân'dan öğreniyoruz: "Göklerde ve yerde olanlara bakın" de. Ama (göklerde ve yerde bulunan) o âyet (mûcize)ler ve uyarmalar, inanmayacak bir kavme yarar sağlamaz" (Yûnus 101). Zira düşünüp de hakikati aramaya ve bulmaya kendisinde her hangi bir arzu ve istek bulunmamaktadır.

2 — İnsanların mûcizelerden istifade etmelerine karşı ikinci engel, kibir ve gururdur. Peygambere karşı gelenler genelde zengin, nüfuzlu ve şöhretli adamlar oldukları için, peygamberin ortaya çıkışıyla nüfuz ve servetlerinin kaybolacağını zannederek peygamberlere karşı gelirler. Bu suretle kibir ve gururlarını tatmin etmek isterler. Bundan dolayı mûcizelerle hidayete ermek için, insanların bencillikten ve kibirden uzak olması gerekir. İnatçılar,

peygambere karşı: "Bizim gibi bir beşere mi uyacağız?" (Mü'minûn 47) derlerdi. İtaatten kaçınan insanların, hayırda da olsa karşılarındaki insana uymamak için onda hatâlar araştırmağa, bahane aramağa kalkışmasını, buna benzer bir olay olarak değerlendirebiliriz.

Firavun ve taraftarları bu esas üzere Mûsâ (a.s.)'nın rehberliğini reddetmişler ve onun için mûcizeleri gördükleri halde iman etmemişlerdi. Kur'ân-ı Kerîm, bunların halinden bahsederken şöyle der: "Şu iki adamın (Mûsâ ve Hârûn (a.s.) kavmi bize kölelik ederken, şimdi biz kalkıp, bizim gibi iki insana mı inanacağız? dediler" (Mü'minûn 47).

"İki adamın kavmi bize kölelik ederken" sözü de gösteriyorki, inatçıların inkâr ve zulümlerine en büyük yardımcılardan biri de hidayet rehberleri taraftarlarının, inkârcılara destek olmaları, onların emirlerine karşı çıkmamaları, daha doğrusu onları hoş görmeleridir.

Kur'ân-ı Kerîm hakikat ve mûcizeleri kabûl etmeyenleri, bir de şöyle tanımlar: "Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri âyet (mûcize)lerimden uzaklaştıracağım. Onlar her âyeti görseler de, yine ona inanmazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler. Ama azgınlık yolunu görseler, onu yol edinirler. Çünkü onlar âyetlerimizi yalanladılar. Onları umursamaz oldular" (A'râf 146).

Nitekim kureyş içinde peygamberimize düşman olanlar, bu sebebten dolayı ona inanmamışlardı. Bunlar zengin, nüfuz sahibi oldukları için, görünüşte fakir bir adama uymayı kendilerine yediremememişlerdir. Onun için bunlar: "Dediler ki: "Bu Kur'ân iki kent (Mekke ve Tâif)ten büyük bir adama (Velid b. Muğîre veya Urve es-Sakafî) indirilmeli değil miydi" (Zuhruf 31).

3 — İnsanları mûcizelere inanmaya sevk eden âmil,

insanların hakkı kabûle temayülleridir. Hakkı kabûl etmek istemeyenler için en büyük mûcize bile sihirbazlıktan farksızdır.

Mûcizeleri kabûl etmeyenler, batıla tapan insanlardır. Onların kalbleri hüsran ve bedbahtlık mührüyle mühürlenmiştir. Hiç bir hak dine girmiş olmayanlar ve ilimden mahrum olan insanlar, bu zümreye dahildir. Kur'ân-ı Kerîm bunları şöyle tanımlar: "Onlara bir âyet getirdiğin zaman inkâr edenler: "Siz iptalcilerden (uydurduğunuz sözü Allah'ın vahyi diye ortaya atıp, geleneklerimizi kaldırmağa çalışan iftiracılardan) başka bir şey değilsiniz" derler. İşte Allah bilmeyenlerin kalblerini böyle mühürler" (Rûm 58-59).

4 — Peygamberlerin ve mûcizelerin kabûl edilmemelerine bir diğer sebeb de, mûcize karşısındaki fert veya toplumun inadı, küfürde ısrarı ve hak açısından cehaletidir. Bu tür inatlaşmalara din ıstılahında "küfr-ü inkârî" "küfr-ü inâdî" denmektedir.

Halbuki gayesi hak olan bir fert veya topluluğun, âdet ve alışkanlığı bu olamaz. O halde bu davranış içinde bulunanların, hakkı bulma arzusu veya hakkı kaybetme endişesi yoktur da diyebiliriz. Bir mûcize gösterildiğinde bunların takındıkları ilk tavır inkâr, inad ve inanmamada kararlıklıktır. Firavun ve kavminin, Mûsâ (a.s.)'ya: "Bizi büyülemek için ne kadar mûcize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz" (A'râf 132) âyetinde nakledilen sözleri buna delildir. Cenâb-ı Hak onların bu tavrını bir başka âyette şöyle dile getirir: "Biz de onların üzerine ayrı ayrı mûcizeler olarak Tûfân, Çekirge, Kımıl (haşerat), Kurbağalar ve Kan gönderdik, ama yine büyüklük tasladılar ve suçlu bir topluluk oldular" (A'râf 133).

Bu âyet, mûcizeleri görüp te onları kavramayan, o mûcizeler hakkında düşünmeyen, zihin yormayan insanla-

rın kötülenmesine, âfâkî ve enfüsî olağanüstü hadiselerin hakikatını düşünmenin vacip olduğuna delildir (60).

Yukarıda tanımını yaptığımız, ahlâkî yapılarını verdiğimiz, insanların bir başka özelliği de, tehlike haber verilirken dinlememeleri, tehlikeye maruz kalınca, bir beşerin önünde eğilerek, bizi kurtar demeleri, tehlike geçtikten sonra da verdikleri sözde durmamalarıdır. Bunu da şu âyetlerden öğreniyoruz: "Üzerlerine azab çökünce: Ey Mûsâ, dediler, bizim için Rabbine - sana verdiği söz yüzü hürmetine - dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, muhakkak sana inanacağız... Biz onlardan geçirecekleri bir süreye kadar azabı kaldırınca, hemen yeminlerini bozmağa başladılar" (A'râf 134-135). Şu âyet de buna güzel bir örnek teşkil eder: "(Denizde) onları gölgeler gibi dalgalar sardığı zaman, dini yalnız kendisine has kılarak Allah'a yalvarırlar. Fakat O, onları kurtarıp karaya çıkarınca, içlerinden bir kısmı orta yolu tutar, (bir çoğu da inkâr eder.) Zaten bizim âyetlerimizi (öyle) nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez (lokman 31-32) (61).

Hak ve gerçeklerin kabûl edilmeme sebeblerini izah eden bir kaç âyet mealini yorumsuz olarak verip, sözü noktalayalım :

1 — "(Ey Muhammed!) sen mi sağıra işittireceksin! yahut körü ve apaçık sapıklıkta olanı yola ileteceksin?" (Zuhruf 40).

2 — "Dirilerle ölüler bir olmaz. Allah dilediğine işittirir: Yoksa sen kabirlerde bulunanlara işittirecek değilsin!" (Fâtır 22).

---

(60) Mehâsinu't-Te'vîl, VII, 2842.
(61) Ayrıca bkz. (Ankebût 65).

3 — "İçlerinden sana kulak verip (Kur'ân'ı) dinleyenler de vardır. Fakat sağırlara sen mi duyuracaksın? Hele akıllarını da kullanmıyorlarsa!" (Yûnus 42).

4 — "İçlerinden sana bakanlar da vardır. Fakat körleri sen mi yola getireceksin? Hele sezgileriyle de görmüyorlarsa (!)" (Yûnus 43).

4 — GENÇLERİN MÛSÂ (A.S.)'YA KATILIŞI

Mûsâ (a.s.)'nın, sihirbazlara karşı bu olağanüstü galibiyeti neticesinde İsrailoğulları ve kıptîlerden az sayıda insan, Mûsâ (a.s.)'ya iman ettiler. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Firavun ve adamlarının, kendilerine kötülük yapmasından korktukları için kavminin içinde Mûsâ'ya, yalnız (genç) bir takımdan başkası inanmadı. Çünkü Firavun yeryüzünde çok ululanan ve çok müsrif (aşırı giden)lerden idi" (Yûnus 83). Âyette Firavun tanıtılırken "a'lin" ve "müsrif" kelimeleri kullanılmıştır. "Uluv" kelimesi mecazi olarak "otoriter", "diktatör" ve "aşırı giden zorba"; "müsrif" ise, zulüm ve fesatta kan dökecek ve adam öldürecek, büyüklenmede de ilahlık iddia edecek kadar haddi aşan anlamındadır (62).

Âyette geçen "zürriyeten" kelimesinden, iman edenlerin genç olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu gençlerin İsrailoğullarından mı, yoksa kıptilerden mi olduğunda ihtilaf edilmiştir. Kıptilerden olduğunu rivayet edenler, bunların Firavun'un karısı Asiye ve beraberinde bir kaç kişinin iman ettiğini ileri sürer (63). İsrailoğullardandır diyenlerin görüşü, müfessirler tarafından benimsenmiş ve

(62) Rûhu'l-Me'ânî, XI, 169.
(63) el-Bidâye, I, 260.

daha kuvvetli kabûl edilmiştir (64). Ancak âyette her iki kavimden de iman edebileceğine ters düşen bir durum gözükmemektedir.

İman eden gençlerin, İsrailoğullarından olduğunu kabûl edersek, İsrailoğullarından geri kalanların Hz. Mûsâ'ya iman etmedikleri durumu ortaya çıkarsa da; "Firavun ve erkânının kendilerine fenalık yapmasından korktuklarından, kavmin bir kısım gençleri dışında kimse Hz. Mûsâ'ya iman etmedi" (Yûnus 83) âyetinden yaşlıların korkudan imanlarını açığa vuramadığı veya inançlarını kaybettikleri anlaşılmaktadır.

İstibdat beşiğinde yetişen, idare edenler tarafından daima zulüm ve işkence altında tutulan halkın ahlâkı bozulur, şahsiyetleri zelil olur. Böylece her azgının hükmüne boyun eğer. Böyle bir kavmin üzerinden uzun bir zaman geçince de, kötü ahlak ruhlarında yerleşir ve kök salar.

İsrailoğullarının durumu da bundan ibaretti. Mısır'da Firavunların zulmü, onların ahlaklarını ifsat etmişti. Zillet, meskenet ve korkaklık ruhlarına sinmişti. İnandık demeğe bile cesaret edecek durumları kalmamıştı. Hattâ ileride de üzerinde durulacağı gibi, İsrailoğullarından, Mısırlı putperestler içerisinde belli bir yaş seviyesine ulaşmış olanların ruhlarında, putperestlik yer etmiş ve putperestlik hayatına alışmışlardı. Nerede ise onlardan farkları kalmamıştı. Ancak gerek kavmiyet farkı, gerek putperestlerin inancına toptan katılmayışları ve adlarının müslüman kalışı, gerekse o güne kadar alışılan usul, onların Mısır'lı-

(64) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 427; Nazmu'd-Dürer, IX, 175-176; Rûhu'l-Me'âni, XI, 168; Mehâsinu't-Te'vil, IX, 3386; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 179.

lar içerisinde köle olarak hayatlarını sürdürmesine sebeb teşkil ediyordu.

Âyet-i Kerîme, açıkça ifade ediyor ki, İsrailoğullarından Hz. Mûsâ'ya iman ettiklerini bildirip arkasına katılanlar, **genç delikanlılardı.** Bunların, **Mûsâ (a.s.)'nın çağrısına hemen uymaları, fıtratlarının, âdet, anane ve geleneklerle henüz bozulmamış olduğunu gösterir.** Kanaatimizce, Cenâb-ı Hak burada çok önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Şöyle ki, İsrailoğullarının inançlarından bozulan taraflarını bir tarafa bırakalım ve genelde bunların Allah'a inandığını kabûl edelim. Fakat bildiğimiz kadarıyla **"iman" ve "islâm", anlam itibarıyla inandığını yaşayabilme ve Allah'ın emirlerine itirazsız, fütursuz teslim olabilme eylemidir.** Allah tarafından: "İnancınızı ortaya koyun, Firavun'un ulûhiyyetini ve büyüklüğünü kafanızdan silin, Allah hakimiyetini ilan edin ve O'na teslim olun, azgınlara boyun eğmeyin, inanıyorsanız güçlüsünüz ve ben o zaman sizinle beraberim" denildiği ve kendileri de ilahi bir kurtarıcıyı bekledikleri halde, Firavunların bütün kötülüklerini, aşırılıklarını hoş karşılamak, onlara karşı çıkmamak, onların âdetlerini aynen yaşamak, daha açığı, onlar gibi olmak ne ile izah edilir? Bu demektir ki, Mûsâ (a.s.)'nın **davet hareketine bilfiil katılmayanları Allah, gerçek iman etmiş saymamaktadır.** İnanan bir insan ki, **küfre karşı varlığıyla yokluğu müsavi ise, onun varlığından** bilmem **söz edilebilir mi?**

İşte bu noktada **Allah'ın emirlerini her şeye tercih ettirecek, gönüllere güven kazandıracak ve karşılaşılan tehlikelere karşı insana sebat verecek hakikî bir imân lâzımdır.** Onun için: "Mûsâ: "Ey kavmim eğer siz gerçekten Allah'a iman ettiyseniz ve teslim olmuşsanız, O'na güvenin." (Yûnus 84) diyordu".

İmanın göstergesi, Allah'a güvenmektir. Zayıf ve azınlıkta olan bir grubun, zalim, diktatör ve zorba takımı-

na karşı gücünü artıracak ve direncini fazlalaştıracak en büyük kuvvet unsuru, Allah'a güvendir. Onun için Mûsâ (a.s.), iman ve islamın şartı olarak Allah'a dayanıp, güvenmeyi zikretmekte, "Onlar (İnananlar) da: "Biz yalnız Allah'a güvenip dayandık, ey Rabbimiz! Bizi zalimler gürûhu ile sınama ve bizi rahmetinle o kâfirler gürûhundan kurtar," (Yûnus 85-86) şeklinde cevap vermektedirler.

Bu âyet bize gösteriyor ki, **tevekkül; yani kişinin kendine düşen işleri tastamam yaparak, neticede Allah'a güvenmesi; duadan öncedir.**

İnananlar İçin Evlerin Önemi

Mûsâ (a.s.)'ya inananların çoğalması üzerine Allah teâlâ, Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'a İsrailoğullarının özel evler edinmesini vahyediyor. Belirlenecek bir zamanda İsrailoğullarının Mısır'dan göç etme hazırlıklarının bu evlerde yapılmasını bildiriyor ve aynı zamanda ilerisi için zafer müjdesini veriyor. "Mûsâ ve kardeşine Mısır'da kavminiz için evler hazırlayın, evlerinizi karşı karşıya kurun, namaz kılın ve mü'minleri müjdeleyin diye vahyettik" (Yûnus 87).

Cenâb-ı Hak bu âyette inananlara maddi ve manevi olmak üzere iki türlü hazırlık yapmalarını öğütlüyor. Bunlardan birisi evlerin yapılması; diğeri de namaz. Savaşa ve zorluklara girişilmeden önce, bu iki hazırlığın da yapılması zaruridir. Bu hazırlıklar yapılırken geriye bir de bunlardan ayrı olması düşünülemeyen SABIR kalır. Buna göre **maddi hazırlık, namaz ve sabır, başarı için gerekli olan üç faktördür.** Nitekim Cenâb-ı Hak: **"Sabırla, namazla yardım dileyin, Şüphesiz bu, (Allah'a) saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir."** (Bakara 45) buyuruyor.

Bazı kimseler, ruhi hazırlıkları küçümseyebilir. Ama şu ana kadar edinilen **tecrübeler, savaşlarda en önemli ve**

güçlü silahın inanç olduğunu göstermiştir. İnançsız bir asker topluluğunun elinde bulunan silah, âlet ve edevatın çok kere şiddet anında hiç bir değer ifade etmediği ve başarı sağlamadığı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Gün gelir mü'minler, cahiliyet toplumu içinde devamlı takibata uğrayabilirler. Fitne yaygınlaşır, zulüm ve zorbalık her tarafı kasıp kavurabilir. İnsanlar bozulabilir. Cemiyet kokuşabilir. Nitekim o devrelerde Firavun'un idaresinde bulunanlar da tamamen bozulmuşlardır. İşte **bu gibi hallerde Allah teâlâ, inananların bir takım hususları yerine getirmelerini bildiriyor**. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1 — **Bozulmuş ve kokuşmuş cahiliye erbabından evleri ayırmak,**

2 — **İnananlar mümkün mertebe evlerini yanyana ve karşı karşıya yapmalı ki, hem birbirlerinden haberdar olsunlar, hem de gerektiğinde birbirlerine yardım edebilsinler.** "Evler hazırlayın" âyetine bu yorumu getiren Müfessir Hâzin, âyetteki "Büyût" kelimesini "İsrailoğulları için yapılacak evler"; "kıble" kelimesini de "evlerin birbirine karşı ve yanyana olması" ile tefsir etmiştir (65).

3 — Firavun, **Mescitlerde namaz kılmağa kimseyi bırakmayınca** Allah teâlâ, onlara **evlerin mescit haline getirilmesini** emretmiştir. Hattâ mescitlerin Firavun tarafından yıktırıldığı rivayetlerine de rastlanmaktadır (66).

5 — FİRAVUN'UN MÛSÂ (A.S.) ALEYHİNE KIŞKIRTILIŞI

Firavun kavminden bir topluluk Hz. Mûsâ'nın ve be-

(65) Vehbi Efendi, Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kurân, İstanbul, 1968, VI, 2251.

(66) Mefâtihu'l-Gayb, V, 29-30; Rûhu'l-Me'âni, XI, 171.

raberindeki inanmışların güçlenmelerinden endişe ile Mûsâ (a.s.) aleyhinde bir toplantı düzenliyorlar, Firavun'u Mûsâ (.a.s)'ya karşı tahrik ediyorlar ve ona elindeki hakimiyetin ve kuvvetin yok olacağını, engellenmezse yeni dinin yaygınlaşacağını ve Allah'ın âlemlerin Rabbi olarak her tarafa ilan edileceğini söylüyorlar. Ayrıca onlar Firavun'un sihirbazları cezalandırıp Mûsâ (.a.s.)'ya dokunmadığını görünce, iyice endişeye kapılıyorlar. Firavun'dan ziyade Firavun'luk politikasına girişerek: "Şimdi sen sihirbazları kesip de işin başı olan Mûsâ'yı ve kavmini memlekette fesat çıkarmak için bırakacak mısın? Hem bu fesat yalnız halk aleyhine olmayacak, daha çok senin aleyhine olacak, halkın sana karşı olan itibarını sarsacaklar, seni ve ilahlarını terkedecekler, mevcud düzeni yıkacaklar. Hiç bunlar kendi haline bırakılır mı?" Bunu şu âyetten öğreniyoruz: "Firavun kavminin ileri gelenleri: "Mûsâ'yı ve kavmini yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar, sana ve tanrılarına yüz çevirsinler diye mi bırakıyorsun?" dediler. Firavun: "Onların oğullarını öldürtüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi" (A'râf 127).

Firavun'a Yapılan Kulluğun Şekli

Aslında Firavun, bu kâinatı idare eden ve yaratan veya kâinatta müessir olduğunu iddia edecek tarzda bir ilahlık iddiasında bulunan birisi değildi. Onun iddia ettiği ilahlık, kendisine boyun eğdirdiği milletine karşı idi. Bu milletin hakimi olduğunu, onların kendisinin koyduğu kanunlara ve nizamlara göre muhakeme edileceğini ve aralarında cereyan eden hadiselerde kendisinin istek ve buyruklarının geçerli olacağını ileri sürüyordu. Lügat bakımından ve pratik yönünden de rububiyet kelimesi bu manaya gelebilir. Aslında Mısır'lılar Firavun'a bilinen tarzda ibadet ve amellerle yönelerek ibadet ve kulluk ediyor

değildiler. Halk, Firavun'a sadece onun isteğine boyun eğmeleri, buyruklarına karşı gelmemeleri, koyduğu hükümleri reddetmemeleri manasında bir ibadet içerisindeydiler. Gerek lügat bakımından, gerek pratik yönünden, gerekse istılahî yönden ibadet de bu manaya gelir. Nerede olursa olsun insanlar, hükümlerini kendi cinsinden kimseler tarafından alırlarsa ve o kimselerin koydukları hükümlere tabi olurlarsa, onlara doğrudan doğruya ibadet etmiş sayılırlar. İşte Rasûlullah (s.a.v.)'ın yahudi ve hristiyanlardan söz eden: "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı rabler edindiler." (Tevbe 31) âyetini tefsir ederken belirttiği şu husus bunu destekler. Önceleri hristiyan olup da müslüman olmak için peygamberimize gelen Adî b. Hatemin "Ey Allah'ın Rasûlü, onlar hahamlarına ve papazlarına tapınmıyorlar ki" demesi üzerine Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Evet tapınıyorlar. Onlar kendileri için helâlleri haram, haramları da helâl kıldılar. Bunlar da onlara uydular. İşte onların hahamlarına ve papazlarına ibadeti de budur" (67). Bu âyet Huzeyfe'den sorulduğunda o da, Resûlullah'ın Adî b. Hatem'e verdiği cevaba benzer bir cevapla karşılık vermiştir. Zaten bir adama aşırı derecede itaat eden birisi için araplar, - itaati ibadete benzeterek istiare yoluyla - "falan falana ibadet ediyor" derler (68).

Firavun'un: "Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum" âyetindeki sözüne "Ey Milletim, Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan bu ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz? Yahut ben, zavallı ve nerede ise konuşamayan bu kimse (Mûsâ) dan daha üstün değil miyim?" (Zuhruf 51-53) âyetlerindeki sözleri bu manaya açıklık getiriyor.

---

(67) Rûhu'l-Me'ânî, X, 84.
(68) A.g.e., Aynı yer.

"Sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum" sözüne gelince; bu, sadece onların üzerinde hüküm ferma olan ve dilediği gibi hüküm yürüten bir hâkim, söylediği sözleri karşılıksız izlenen bir başka kişi bilmiyorum, demektir. Aslında ilâh, insanlara hükümler koyan ve bu hükümleri tatbik ettirendir. İster kendisinin ilah olduğunu söylesin, ister söylemesin.

Firavunların nazarında, yeryüzünde bozgunculuk yapmak, insanları Allah'ın rubûbiyetine davet etmektir. Zira bu davetle doğrudan doğruya Firavun idaresinin meşruluğu ortadan kalkıyor. Onların kanaatine göre, beşerin beşere itaati esasına dayanan sistemi yok etmek ve bütün bunların yerine tanrılığın Allah'a ait olduğu, beşere tahsis edilemiyeceği bir nizamı inşa etmek; yeryüzünde bozgunculuk demektir.

Aslında Firavun, kuvvetini ve hakimiyetini - kavminin taptığı - ilahlara ait dinlerden almaktaydı. Bu dinlerin salikleri, Firavun'un ilahların sevgili çocuğu olduğunu kabûl ediyorlardı. Bu oğulluk zannı, sadece hissi bir zandan ibaret değildir. Halk ciddi olarak Firavun'un beşer olan bir baba ve anadan meydana geldiğini biliyorlardı. Tanrının oğlu olmasına gelince bu, onun hakimiyet ve yetkisini aldığı kaynağın rumuzu mesabesindeydi. Hz. Mûsâ ve kavmi, Mısırlıların tapındıkları bu ilahları bırakarak Âlemlerin Rabbına ibadet etmeleri zaman bunun manası, Firavun'un maddî ve manevî sultasını kurduğu temel esasları yıkmak demekti. Halk Allah'ın gönderdiği dini esaslardan saparak yolunu yitirmiş ve böylece Firavun'a itaat eder duruma gelmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak başka bir âyet-i kerîmede bu hususu şöyle belirtiyor: "O kavmini korkuttu. Bunun üzerine itaat ettiler. Gerçekten de onlar fasıklar topluluğu idiler" (Zuhruf 54).

Tarihi hadiseleri doğruca açıklamak gerekirse, bu mesele böyledir. Şayet Firavun'un kavmi, Allah'ın dininden

dönüp, fasıklar topluluğu olmasaydılar, Firavun, kavmini korkutarak kendisine boyun eğdirmeğe güç yetiremezdi. Aslında Allah'a inanan kişiyi, putların baskısı korkutamaz. Onu, buyruklarına boyun eğdiremez. Çünkü inanan kişi bilir ki, bu buyruklar Allah'ın hükmüne istinat etmemektedir.

İşte Mûsâ (a.s.)'nın "Âlemlerin Rabbine" davet etmesinin, sihirbazların bu dine inanmasının, Mûsâ (a.s.)'nın kavminden bir taifenin de bu dine inanarak Âlemlerin Rabbine ibadet etmesinin gerisinde, Firavun nizamına ve idaresine karşı yer alan tenkid esası, bu noktadan geliyordu. İslamda **Kelime-i Şehâdet'i ciddi manasıyla değerlendirdiğimiz zaman bunun, bütün sahte tanrıların idam fermanı olduğunu anlamak güç değildir.** Buna göre **putcuların Kelime-i Şebâdet'ten çekinmesi normaldir.** Fakat şunu itiraf edelim ki, şu dillerde dolaşan gayri ciddi durumuyla ve bu günkü anlaşıldığı şekliyle Kelime-i Şehâdet, işaret edilen fonksiyonunu icra edemiyecektir. Zira ilk müslüman arapların, Kelime-i Şehâdet'in manasını bizim gibi değil de, yukarıda izah edilen şekliyle anladıklarına şahit olmaktayız.

İşte bu yüzdendir ki, "Âlemlerin Rabbi" kelimesi Firavun'u kızdırmış ve kendi düzenine karşı beliren gerçek tehlikeyi anlamasına ve iğrenç, vahşi arzularını: "Onların oğullarını öldürtüp, karılarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz." (A'râf 127) şeklinde ilan etmesine sebeb olmuştur.

Firavun'un Tehdidi

"Oğulların öldürülmesi ve kızların hayatta bırakılması" emri Firavun tarafından iki kere vukubulmuştur. Birincisi yukarıda da belirttiğimiz gibi İsrailoğullarının nüfusu-

nun arttığı görülünce bunları aşağılamak ve sayılarını düşürmek için daha önce verilmiş bir emirdir. İkincisi de Hz. Mûsâ'nın (69) Medyenden döndükten sonra davet hareketine başladığı zaman Firavun, güya mağlubiyyetinin endişesini gidermek ve etrafındakilerin kalblerini kuvvetlendirmek için, ikinci kez bu sözü söylemiştir. Fakat işin hayrete değer yönü, kendisine Mûsâ (a.s.)'yı ve kavmini, kendi halinde bırakır mısın? denilmesine rağmen Firavun, Mûsâ (a.s.) hakkında söz etmiyor. Çünkü asadan öyle gözü yılmış, Mûsâ (a.s.)'dan öyle korkmuştu ki, ona hücûm etmek şöyle dursun, ismini bile ağzına almaktan çekiniyordu. Mûsâ denildiği zaman, yerden göğe doğru ağzını açmış, kendini yutmağa hazır bir ejderhanın saldırma korkusu derhal zihninde canlanıyordu. Fakat bu korkusunu gizlemeğe ve daima fikirleri saptırmağa, zihinleri bulandırmağa çalışıyor ve cevabında güya Mûsâ (a.s.)'nın ismini bile ağzına almağa tenezzül etmemiş gibi görünerek şunu ima etmek istiyor. Mûsâ'nın şahsen böyle bir önemi yoktur. Onun bütün kuvvet kaynağı, kavmi olan İsrailoğullarıdır. Ne yaparsa, bunlarla yapabilir. Biz ise, onları otoritemiz altında istediğimiz gibi ezeceğiz. Oğullarını öldürmek, kızlarını alıkoymak suretiyle kuvvetlerini kıracağız, sayılarını azaltacağız. Çoğalıp başkaldırmalarına izin vermeyeceğiz. Emin olun ki, biz onların tepesinde bunu her zaman yapabiliriz. Artık bu şartlar altında Mûsâ ne yapabilir ki, onu ciddiye alıyor ve endişe ediyorsunuz? İşte bu, Firavun ve Firavunîlerin siyaseti... (70). Görüldüğü gibi Firavun Allah'tan başka hiç bir şeyden korkmayan Mûsâ'dan nazarları halka çeviriyor ve halkın korkma ve kendisine boyun eğme durumlarından istifade etmeyi istiyor.

---

(69) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 76, Rûhu'l-Me'âni, XXIV, 62.

(70) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2257.

İsrailoğulları, daha önce de - Mûsâ (a.s.)'nın doğumu sırasında - Firavun ve erkânı tarafından yönetilen vahşiyane tenkil, yani soy kırımı metodlarını görmüş ve yaşamışlardı. Aslında bu yapılanlar haddi tecavüzün ifadesiydi. Şurası bir gerçek ki, zulüm her zaman ve her yerde aynıdır. Zulmün bugün başvurduğu metodlarla yüzlerce, binlerce yıl evvel başvurduğu metodlar arasında fark yoktur.

Mûsâ (a.s.)'nın Bu Safhada Kavmine Öğütleri

Firavun, yaptığı tehdidi tatbik etmeğe koyulmuş olarak görülüyor. Hz. Mûsâ ise, kavmine bir peygamber diliyle konuşuyor. Allah teâlânın gerçek durumunu öğretiyor. Kaderini ve kanunlarını belletiyor. Fitnelere tahammül etmelerini, belâlara sabırla mukavemet göstermelerini ve Allah'dan yardım dilemelerini tavsiye ediyor ve yine: "Mûsâ kavmine: "Allahdan yardım dileyin ve sabredin. Yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona varis kılar, hayırlı akibet de; Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır", diyor" (A'râf 128).

Bu, kâinatın pratik durumunu ve kâinatta fonksiyonel olan güçleri iyice tanıyan, ilahi kanunların mahiyetini farkeden ve sabredenlerden istenen hususları bilen bir peygamberin görüş tarzıdır. Şüphesiz Âlemlerin Rabbi olan Allah davasına çağıran dava erlerinin, tek bir sığınağı ve ve tek bir dostları vardır, o da Allah'tır.

Gerçek odur ki, **yeryüzü Allah'ın mülküdür. Hem Firavun, hem de kavmi, bu ilahi mülkte konaklamaktan başka bir şeye sahip değildirler.** Halbuki **Allah kendi hikmetine ve kanununa göre kullarından dilediğini yeryüzüne varis kılar. Âlemlerin Rabbine davet eden dava adamları, hadiselerin dış görünüşüne aldanmamalıdır.** İlk bakışta görenler, putçuların yeryüzüne kök salmış olduğunu ve sarsılmalarının mümkün olmadığını sanırlar. Aslında böyle

yanlış kanaatlere kapılmamalıdırlar. Yeryüzünün sahibi ve maliki, onları ne zaman kovacağını kararlaştırmış ve belirtmiştir.

Ne var ki İsrailoğulları, yine o İsrailoğullarıdır. Sabırsızlıklarını ve tahammülsüzlüklerini hemen ortaya koyarak: "Sen bize gelmeden önce de, geldikten sonra da eziyet çektik" (A'râf 129) dediler. Aslında bu kelimelerin ifade ettiği mana geniştir. Cümlenin arkasındaki dönekliği gözler önüne sermektedir. Yani "Biz sen gelmeden önce de eziyet çekmiştik. Senin gelişin neticeyi değiştirmedi ve hâlâ da eziyet uzayıp gitmektedir. Sonu da görülür gibi değildir..." demek istiyorlar.

Yüce peygamber yine kendi yolunda yürüyor, onlara Allah'ı hatırlatıyor, Allah'dan dilemelerini istiyor, düşmanlarını helak etme konusunda, onları yeryüzünde halife kılmak mevzuunda bir takım emeller canlandırıyor gözleri önünde. Bu arada yeryüzüne halife olmanın zorluklarından da haber veriyor: "(Mûsâ) "Rabbimizin, düşmanlarınızı yok etmesi ve yeryüzünde sizi onların yerine geçirmesi umulur. O zaman nasıl hareket edeceğinize bakacaktır" diyor." (A'râf 129). O, kavmine, önce Allah'ın yeryüzüne halife kılmasının bir imtihan meselesi olduğunu, yoksa kendilerinin sandığı gibi Allah'ın dostları ve çocukları olmadıklarını, dolayısıyla işledikleri günahlardan ötürü azaplandırılmayacakları manasına gelmediğini öğretiyor. Babıboş bir durum olmadığını, yeryüzünde vakitsiz ve yersiz, devamlı olarak kalmanın söz konusu olmayacağını, aslında bütün bunların bir imtihan mahiyetinde olduğunu belirtiyor. "O zaman nasıl hareket edeceğinize bakacaktır" ... Size vereceği halifelikle beraber büyük sorumluluklar yükleyecek ve onun hesabını da soracaktır.

Firavun, bir taraftan Mûsâ (a.s.)'nın tehditlere aldırmadan yoluna devam ettiğini seyrediyor, bir taraftan da

kavminin: "Neden Mûsâ'yı kendi haline bırakıyorsun" sitemlerine muhatap oluyordu. Doğrusu iki suyun arasında kalmıştı. Sıkışmıştı. Bu durumda kendine bir çıkış yolu buldu ve meseleyi görüşmek üzere kavminin ileri gelenlerini toplantıya çağırdı.

6 — MÛSÂ'NIN ÖLÜMÜNE KARAR ALINAN TOPLANTI

Allah teâlâ, önemine binaen Firavun'un en yakın destekçilerinin isimlerini zikrederek onların da en az Firavun kadar Firavun olduğuna dikkat çekmek için: "Andolsun ki biz Mûsâ'yı mûcizelerimiz ve apaçık delillerle Firavun, Hâmân ve Kârûn'a göndermişizdir. Onlar: "Bu, çok yalancı sihirbazın biridir" demişlerdi" (Mü'minûn 23-24).

Tarih ve tefsir kitaplarında Hâmân'ın Firavun'un veziri, Kârûn'un da İsrailoğullarından olmasına rağmen, Firavun ve meleinin dinine bağlı, son derece zengin ve aynı zamanda Firavun'un İsrailoğullarının başına tayin ettiği komutanı olduğu kaydedilmiştir (71).

Hz. Mûsâ'yı mağlûb edebilmek için getirilen sihirbazların, yenik düşerek, zalim Firavun'un yüzüne karşı hakkı teslim edip imana gelmeleri, onların bütün batıl oyunlarını, hakka karşı çıkarmış oldukları güçlerini sıfıra indirdi.

Bu büyük mûcize karşısında şaşkına dönen ve apışıp kalan Firavun, ileri seviyedeki yardımcılarını, saray çevresini, kavminden ileri gelen bazı kimseleri, durum değerlendirmesi için bir toplantıya çağırdı. Bu toplantıda Mû-

(71) el-Bidâye, I, 259; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 76; Rûhu'l-Me'âni, XXIV, 61.

sâ (a.s.)'yı öldürme, davetinden ve - kendilerince - fesadından kurtulma konusu görüşüldü. Toplantıda çeşitli görüşler ileri sürüldü. Firavun, Hâmân ve Kârûn işi kaba kuvvete dökerek: "... Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın, dediler" (Mü'min 25).

Kaba kuvvetin mantığı budur. Delilsiz kalıp mesned bulamayınca ve hakkın bütün kuvveti ve açıklığıyla üstün gelip, bizzat fıtrata seslenip, onun bu sesi dinleyip kabûllenmesinden kuşkulanıp korkanın mantığı, bundan başka ne olabilir?

Firavun'un asıl maksadına gelince, bu hususta onun başka bir görüşü veya teklifi olduğu anlaşılmaktadır. O ister ki, Mûsâ (a.s.)'nın varlığından kurtulsun ve rahatlasın... Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Firavun dedi: "Bırakın Mûsâ'yı öldüreyim de, Rabbine yalvarsın. (Bakalım O, Mûsâ'yı kurtaracak mı?) Çünkü ben onun, dinimizi değiştireceğinden, yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum" (Mü'min 26).

Firavun'un "bırakın Mûsâ'yı öldüreyim" sözünden anlaşılıyor ki, onun bu görüşü toplantıda bulunanlar tarafından tepki ile karşılanmış veya tasvip görmemişti. Zira Mûsâyı öldürmek işi halletmez. Bilakis bu durum, halkın onu takdis etmesine ve onu şehit saymasına, kahramanlık hislerinin ona ve getirdiği dine karşı uyanmasına yol açabilir.

Sapık ve putperest bir zalim olan Firavun'un, Hz. Mûsâ hakkında: "Çünkü ben onun dininizi değiştireceğinden, yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum" demesinden daha garip bir söz var mıdır?

Bu söz, her fesatçı diktatörün, her islahat yapmak isteyen davetçi hakkında sarfettiği sözün aynısı değil midir? Anlaşılıyor ki Hz. Mûsâ'nın mûcizeleri karşısında Firavun'

un diktatörlüğü kırılmış, dilediğini yapamaz olmuş ve şaşırmıştı. Mesele yalnız cemiyetin reyine müracaattan ibaret kalmamış, bir müdahele mahiyetini almış olmalı ki, "bırakın beni" diye bağırıyor. Demek ki, o zalim firavun cebrini yürütemez olmuş ve şaşırmış idi. Şaşkınlığından saçmalıyordu. Bir taraftan "Mûsâ Rabbine dua etsin" diye Allah'ı inkâr veya hafife almak istiyor, bir taraftan da "dininizi değiştirecek" diye dindarlık gösteriyor. Belki onun Allah dediği ve din olarak takdim ettiği, kendi saltanatıdır.

Firavun, toplantıdaki "bırakın Mûsâ'yı öldüreyim" sözüyle Mûsâ'nın öldürülmesi fikrini ortaya atınca, toplantıda hazır bulunan ve inancını gizleyen Firavun ailesinden mü'min bir zat ortaya atılır ve Firavun'un bu görüşüne şiddetle tepki gösterir. Bazıları, tepki gösteren bu zatı İsrailoğullarından zannetmişseler de, "Firavun ailesinden, imanını gizleyen mü'min bir adam (şöyle) dedi", (Mü'min 28) âyetindeki ifadeden bunun Mısır'lılardan, hattâ Firavun hanedanından olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hattâ bu şahsın Firavun'un amca oğlu veya veliahdi, yani kendi yerine tayin edilecek hükümdar, yahut ta polis nazırı yani Emniyet Genel Müdürü olduğu da söylenmiştir (72).

Firavun Kavminden Mü'min Bir Kulun İsyanı

Firavun, "Bırakın Mûsâ'yı öldüreyim" deyince Allah teâlâ, kendi adamlarından, yukarıda sözünü ettiğimiz bu mü'min kulu, onun başına dikmiş ve karşısına çıkarmıştı.

Kur'ân'da bu zat, "Firavun ailesinin mü'mini" adıyla

(72) el-Bidâye, I, 260; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, IV, 77; Rûhu'l-Me'âni, IV, XXIV, 63.

anılır. O, Mûsâ (a.s.)'nın durumunun görüşüldüğü mezkûr toplantıda, Firavun'a ve onun kavmine mertçe çıkışlar yapmış ve Mûsâ (a.s.)'nın ölüm kararına şiddetle karşı çıkmıştır... Bu mü'min kulun, Firavun'a ve onun meleine karşı nasihat, Mûsâ'yı ve tevhit akidesini müdafaa için çektiği nutuklarının hikâye edildiği sûreye - bu şahsa izafeten - "Mü'min Sûresi" ismi verilmiştir (73). Allah teâlâ'nın, kendisine sadık kullarını, inananlara örnek sunması ve onlara yadettirmesi âdet-i ilahiyedendir. Allah teâlâ bu kulunu da "Firavun ailesinin mü'mini" ismiyle yadettirmeyi münasip görmüştür. Kulun asıl ismi önemli olmadığı için onu terketmiştir. Bu isimle yadettirmesinin hikmeti şu olabilir: Görüldüğü gibi, müslümanlara karşı çok güçlü bir cephe oluşturan Firavun hanedanı içinden birisi çıkıyor ve bütün olumsuzluklara rağmen, kendi ailesine, kavmine ve ailesinin oluşturduğu devlet erkânına, aynı saray içinde inancından ötürü, isyan ediyor. İsyan sebebi, inancıdır. Onun için kendisine, "Firavun ailesinin mü'mini" ismi verilmiş olabilir. Zira kıssada ana konu İmandır. İman, inanmak demektir. İnanan kimseye de "mü'min" denir. Verilen bu isimle ayrıca şu hususa dikkat çekilmesi mümkündür: "Firavun ailesinin mü'mini". Firavun'a, onun aile efradına, taraftarlarına ve Firavun'un inananlara karşı zulüm ve işkencesine rağmen "mü'min" demektir. Gözünü budaktan sakınmayan mü'min. Mukadderata ve Allah'ın elçisine hücuma geçenlere karşı açıkça tavrını ortaya koyan mü'min. Bir sürü emir ve yasakları içinde bulunduran ve seksenbeş âyetten oluşan koskoca sûrenin adını kendisinden aldığı mü'min. Sonuç olarak güçlü görünen münkirlerin, yani inkârcıların karşısına mertçe dikilen kuvvetli ve tek mü'min...

Bu mü'min, önce imanını gizlemiş ve Firavun'u bir

(73) Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 4157.

müddet böyle avutmuştur. Toplantı esnasında yapılan tartışmalarda Mûsâ (a.s.)'nın öldürülme kararı alınmak üzere iken, kendini açığa vurmak mecburiyetinde kalmış, ilk olarak ise nasihatla işe başlamış, sonra da açıktan mücadeleye girişmiştir. Onun için, ilk anda belli etmemek üzere: "A! Rabbim Allah'tır dediği için bir adamı öldürecek misiniz?. Oysa o size Rabbinizden mûcizeler getirmiştir" (Mü'min 28). Sözleriyle Firavun'a karşı çıkmıştır. "Cihadın en üstünü, zalim sultana karşı hakkı söylemektir" had'sinde de belirtildiği gibi bu adamın takındığı tavır ve aldığı pozisyon - Allah yanında - makam ve mertebelerin en üstünüdür (74).

Sonra onlara karşı en kötü ihtimali nazar-ı dikkate alıp, dava konusu mesele karşısında gayet insaflı bir tavır takınarak: "Eğer yalancı olursa yalanı kendi zararınadır." (Mü'min 28) Yani kendi yüklenecektir mesuliyeti. Cezasını kendi çekecek, günahı kendine ait olacaktır. Her halükârda bunların hiç biri, büyük peygamber Hz. Mûsâ'yı öldürmenizi mübah kılıcı bir sebeb değildir. Binaenaleyh yalancılığı ortaya çıkmadan öldürmeğe tevessül edilmemesi gerekir.

Kaldı ki, ortada başka bir ihtimal de var: "Rabbim Allahtır" diyenin sözünde doğru olması. Binaenaleyh bu ihtimale mebni ihtiyatlı davranmak, işin sonunu bekleyerek, bu sözün sahibine hemen saldırıya geçmemek yerinde bir davranış olur: "Eğer doğru söylüyorsa size vadettiklerinin (hiç değilse) bir kısmı başınıza gelir. Şüphesiz Allah aşırı giden, yalancı olan kimseyi doğru yola iletmez" (Mü'min 28).

Bu âyetin iki manaya ihtimali vardır: Birincisi, Mûsâ (a.s.) aşırı bir yalancı olsaydı, Allah ona delilleri vermez,

(74) el-Bidâye, I, 260.

onu mûcizelerle desteklemezdi. İkincisi, eğer yalancı olan Mûsâ (a.s.) ise Allah, ona hidayet etmez ve onu muvaffak kılmazdı. Şu halde bırakın onu kendi haline de, cezasını çeksin. Bu arada siz de Hz. Mûsâ ve Rabbine karşı yalan söyleyenler olmaktan ve bu hususta aşırı gitmekten sakının. Aksi taktirde bu ceza sizin başınıza dönebilir.

Kalbi imanla çarpan bu zat; haddi aşıp yalan söyleyenlere Allahın yapacağı işi belirtirken, onun hışmından sakındırıp, mülk ve saltanatlarının kendilerini kurtaramayacağı çetin azabından korkutuyor ve küfrana değil, şükrana layık olan nimetini onlara hatırlatıyordu: "Ey kavmim, bugün memlekette hükümranlık sizindir. (Bu) yerde siz hakimsiniz. (Tutumunuzu bozup, kendinizi Allah'ın hışmına uğratmayın. Düşünün bir kere) eğer (Allah'ın hışmı) bize gelirse, kim bizi Allahın hışmından kurtarır...?" (Mü'min 29).

Allah'ın hışmının, yeryüzünde saltanat sürenlere daha çabuk ineceğini bilen her imanlı kalb gibi, bu mü'min zat da biliyordu. Bunun için, insanlar arasında Allah'dan en çok çekinmesi gereken, onu en ziyade sayıp gadabından korkması icabeden, bu üst kademedeki takımdı. Zira şu âyette olduğu gibi Allah'ın vadi bunu icabettirir: "Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimiz zaman, onun varlıklarına emrederiz. (Burada emir, yöneltmek ve çoğaltmak anlamındadır.) Orada fısk yaparlar. (Kötü arzularının peşinde koşarlar). Böylece o ülkeye (azab edeceğimiz hakkındaki) söz-(ümüz) hak olur, biz de orayı darmadağın ederiz" (İsrâ 16).

İşte mü'min şahsın, onlara mülk ve saltanatlarından bahsetmesi bundandır. Sonra onlara Allah'ın azabından söz ederken, kendisini de ayırt etmiyordu. Kendini de o toplumun bir ferdi gibi gösteriyordu ki, işlerine ehemmiyetle eğil . . diğini, kendini onlardan ayrı göstermediğini

ve hepsinin de hayat ve istikbalini düşündüğünü bilsinler... Öyle ise bu zat, onlara şefkat nazarıyla bakıp iyiliklerini isteyen ve hidayete ermeleri için öğüt veren, olgun bir hoca mevkiindedir. Fakat o azgın Firavun, bu nasihatlerden alınmıştır. Gururu, onu günah çukurunda tutmuştur. Bu samimi öğüdü, sanki saltanatına bir müdahele saymış, kendi nüfuzuna gölge düşürücü, hükümranlığına noksanlık getirici olarak karşılamış ve şöyle demişti: "Ben size yalnız (doğru) gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi ancak doğru yola götürüyorum" (Mü'min 29). Ben size ancak doğru gördüğümü ve faydalı bulduğumu söylüyorum. Şüphesiz ki doğru olan ve doğruluğu münakaşa götürmeyen gerçek budur. Zaten doğruluktan nasibi olmayan azgınların her görüşü kendilerine göre doğrudur. Birinin çıkıp da kendilerinin hatâ edebileceğini söylemesine hiç müsamaha gösterirler mi? Tutsun da biri, onların görüşüne ters düşen bir fikir koysun ortaya, mümkün mü? Eğer buna imkân olsa, karşı görüşe cevaz verselerdi, tuğyan edip sapmışlardan olmazlardı.

Mü'min adamı, imanı rahat bırakmaz... Onun bakışı, görüşü ve düşünüşü başkadır. Ne pahasına olursa olsun, **uçurumun kenarına gelmiş gafilleri uyarmayı, onlara öğüt vermeğe devam etmeyi, inandığını açık açık söylemeyi, üzerine düşen bir vazife telakki eder.** Zira hatır-gönül kırılır diye hakikatı söylemekten çekinenin, dilsiz şeytandan farkının olmadığını bilir.

Bu mü'min, karşısındakilerin gönüllerine başka yoldan nüfuz etmek ister; olur ki bu defa duygulanır, uyanır ve katılaşan kalbleri yumuşar. Tarihte gelip geçenlerin sonlarına dikkatlerini çekmek suretiyle onları uyarmak ister. Düşünenler için, evvelkilerin akibeti, sonrakiler için canlı bir ibrettir. Bu ibret levhalarını onların gözleri önüne şu ifadelerle döker. "İnanan (adam) dedi ki: "Ey kav-

mim, ben üzerinize (önceki) toplulukların günü gibi bir günün gelmesinden korkuyorum." Nûh kavminin Âd ve Semûd'un ve onlardan sonrakilerin durumu gibi (bir durumla karşılaşmanızdan endişe duyuyorum) Allah kullara zulmetmek istemez (günahsız kimselere ceza vermez)." (Mü' min 30-31). Ancak günahları yüzünden onları tutup cezalandırır. Nitekim Nûh, Hûd, Sâlih kavimlerinin helâki peygamberlerine karşı çıkmalarından olmuştur. Siz de peygamberiniz Mûsâ'yı inkârla karşılarsanız, onlarda olduğu gibi Allah, sizi de dünyada helâka uğratır (75).

Bu mü'min zat, bu defa bir başka türlü öğütle vicdanlara seslenir. Allah'ın günlerinden bir başka günü hatırlamalarını ister ki, o da kıyamet günü, çağrışma ve bağrışma günüdür: "Ey kavmim, sizin için (insanlara korku ve dehşetten bağırıp, birbirlerinden yardım isteyecekleri) o çağrışma gününden korkuyorum. O gün arkanızı dönüp kaçmak istersiniz ama, sizi Allah(ın azabın)dan kurtaracak kimse yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık ona yol gösteren olmaz." (Mü'min 32-33).

O gün insanları bir araya toplayan melekler, nida eder. Âraftakiler, cennetliklere ve cehennemliklere nida eder. Cennet ehli cehennem ehline, cehennem ehli cennet ehline nida eder. Hülâsa: O gün hep nida, hep çağırma günüdür. Türlü sesler, türlü türlü bağrışmalar, çağrışmalar... O, güne "çağrıma günü" denmesi bundandır.

"Dönüp kaçmak"tan maksat, cehenemmin dehşetinden kaçmak veya kaçmağa uğraşmak anlamına da olabilir. Ne çâre ki, o gün hiç bir kurtarıcı yoktur ve kaçıp kurtulacak gün değildir. Makam, mevki sahiplerinden yeryüzünde büyüklük taslayan zorbaların, feryad ve figan ile firar ediş-leri, âhirette başlarına gelen ilk manzaradır.

(75) A.g.e., I, 262.

Mü'min olan bu zat, en son olarak İsrailoğullarının, evvelce Hz. Yûsuf'a karşı takındıkları tavrı hatırlatıyor. Mûsâ (a.s.)'nın da onun soyundan olduğunu bildiriyor. O adamların kendilerine apaçık delil ve mûcizelerle gelen Yûsuf (a.s.)'u nasıl şüphe ile karşıladıklarını, bu defa da Hz. Mûsâ'ya karşı aynı tutumlarını sürdürdüklerini, oysa onun Hz. Yûsuf'un getirdiğini doğrulayan bir peygamber olduğunu, kısacası bu milletin eski huylarını bırakmadıklarını belirtiyor.

Yûsuf (a.s.) vefat edince "bundan sonra Allah asla bir peygamber göndermez" şeklindeki - hilafı hakikat - sözlerini de yalanlıyor. İşte... Hz. Mûsâ, Hz. Yûsuf'tan bir süre sonra geliyor ve onların sözlerini yalan çıkarıyor: "Daha önce Yûsuf da size açık mûcizeler getirmişti. Onun getirdiklerinden de kuşkulanıp duruyordunuz. Nihayet o ölünce: "Allah ondan sonra peygamber göndermez" dediniz. İşte Allah aşırı giden, şüpheci kimseleri böyle saptırır. (Mü'min 34).

Burada Yûsuf (a.s.)'un Mısır milletine peygamber gönderildiğine temas ediliyor. Daha önce Yûsuf (a.s.)'un memleketin hazinelerine bakan ve yönetimi üzerine alan ve nihayet Mısır Maliye'sinin başına geçen bir peygamber olduğunu söylemiştik. Mısır Azizi demek oluyordu. Bu ünvan, Mısır vezirlerinin büyüklerine verilirdi. Hz. Yûsuf'un, hükümdarlık ve saltanat makamına çıkmış olduğu muhtemeldir. O mü'min kişinin işaret ettiği vaziyeti, bu açıdan daha iyi değerlendirebiliriz. Daha önce Hz. Yûsuf'un kendilerine getirdiği hak dinde şüpheye düşüp de, saltanat sahibi olan bu peygambere karşı ses çıkarmayışları ve makamında oturuyorken yalanlamaya cesaret edemeyişleri ve nihayet vefat edince de: "Bundan sonra Allah asla bir peygamber göndermez" deyişleri... onların şüphe edişlerinin göstergesidir. Sanki onlar Yûsuf (a.s.)'un vefatıyla

rahatlamış oldular. Ve memnuniyetlerini bu suretle açıkladılar. Çünkü Hz. Yûsuf'un kendilerine getirdiği ve hapisteyken, hapisteki arkadaşlarına söylediği halis tevhid akîdesinden yüz çeviriyorlardı. Yûsuf (a.s.)'un hapis arkadaşlarına hitaben: "Ey benim zindan arkadaşlarım, (düşünün bir kere) çeşitli tanrılar mı iyi, yoksa herşeyi (hükmü altında tutan) kahredeci tek Allah mı?" (Yûsuf 39) deyişi bunun delilidir.

Hz. Yûsuf'un vefatına sevinmiş ve ondan sonra kendilerine hiç peygamber gelmeyeceğini söylemişlerdi. Çünkü bu kendi arzularıydı.

Mü'min adam, bir ara hiddetlenir ve yalanlamada ileri giden şüpheci takımını kötüler: "Allah aşırı giden, şüpheci kimseleri böyle şaşırtır," der.

Hiç bir hüccet ve delile dayanmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında mücadeleye girişen bu kimselere, daha çetin çıkış yaparak, hem Allah'ın, hem de mü'minlerin hışmına hedef olduklarını belirtir. Bu mücadeleyi en çirkin şekilde yapan bu şahısları, zulüm ve zorbalıkla niteler. Yüce Allah'ın ise böylelerin kalplerini mühürleyeceğini ihtar eder: "Onlar ki kendilerine gelmiş bir delil olmadan Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. (Bu hareketleri) gerek Allah yanında, gerek inananlar yanında, (onlara karşı) büyük bir kızgınlık (doğrurur)! İşte Allah, her kibirli zorbanın kalbini böyle mühürler" (Mü'min 35).

7 — FİRAVUN GÖĞE ÇIKMAK İÇİN KULE YAPILMASINI EMREDER

Bir çok kimsenin kalblerini fethedip kazanmak için, mü'min zatın yaptığı bu muazzam atılıma rağmen, Firavun hakkı teslim etmeyerek, inadında ve sapıklığında devam ediyor; suret-i haktan görünerek Hz. Mûsâ'nın davasını tahkike başladığını iddia ediyordu.

Yukarıda sözünü ettiğimiz mü'minin muhakemesi ve ortaya koyduğu delili öylesine sağlamdı ki, Firavun ve maiyeti, onu nazarı itibara almak zorunda kaldılar. Neticede Firavun kendisine yeni bir kaçamak yolu buldu: "Firavun dedi: "Ey Hâmân, bana yüksek bir kule yap ki, o sebeblere (yollara) erişeyim; (yani) göklerin yollarına (erişeyim) de Mûsâ'nın Tanrısına çıkıp bakayım. Çünkü ben onu (Mûsâ'yı, peygamberlik davasında) yalancı sanıyorum. Böylece yaptığı kötü iş, Firavun'a süslü gösterildi ve (o), yoldan çıkarıldı. Firavun'un düzeni elbette boşa gidecekti" (Mü'min 37).

İşte zalim Firavun, hak ile yüzyüze gelmemek ve tahtını temelinden sarsıp, mülk ve saltanatını kökünden kazıyacak olan vahdaniyet davasını reddetmek için, böyle aklın mantığın kabul etmeyeceği, manasız sözler söyleyerek saçmalamaktadır.

İpe sapa gelmeyen bu sözlerine kendisinin dahi inanması mümkün değildir. Mûsâ'nın ilâhını böyle maddi ve basit şekilde gerçekten aramağa kalkışmış olması da mümkün değildir. Mısır Firavun'larının ulaştığı bilgi seviyesi böyle bir ihtimali varit görmeğe manidir. Bu söz bir yönden yalancılık ve istihza; bir yönden de kendisine hakşinaslık ve temkinlilik süsü vermekten başka bir şey değildir.

Mamafih Firavun'un bu sözü, mü'min zatın imanlı mantığından fırlayan oklar karşısında direnemeyip, geriye dönüş için kullandığı bir taktik te olabilir. Ne olursa olsun, bütün bu ihtimaller onun sapıklıkta ayak direyişine ve küfrüne devam edişine açık delildir.

"Böylece yaptığı kötü iş Firavun'a süslü gösterildi ve (o), yoldan çıkarıldı." Firavun hak etmişti yoldan saptırılmayı. İstikametten ayrılan ve doğru yoldan sapan bu çar-

pık tutumu yüzünden, onun düzeni elbette boşa gidecekti.

Firavun, veziri olan Hâmân'a Mûsâ (a.s.)'nın ilâhını görebilecek şekilde yüksek bir kule yapmasını emretti. Fakat Firavun'un, yüksek bir bina ile göğe yükselebileceğini umacak derecede aptalın biri olacağını zannetmiyoruz. O bununla, kendisine inanan halkın oyalanmasını, böylece de otoritesi hakkında şüpheye düşmemelerini arzu ediyordu (76). Güya Hz. Mûsâ'yı yalancı çıkarmak için bir şarlatanlık etmek istiyordu. Bundan, iki husus akla gelebilir. Ya halka diyecekti ki, bakınız işte gökleri tarassut ettik, oralarda Mûsâ'nın iddia ettiği ilâhı göremedik. Olsaydı, görünmesi lâzım gelirdi. Yahutta diyecekti ki, bakınız biz, bu kadar mâlî imkânla göklere çıkmanın yolunu bulamadık, o halde Mûsâ nereden çıktı da bize rab tarafından görevlendirildiğini söylüyor? Mamafih Firavun bunu ciddi görünmek için bir hile ve bir aldatma olmak üzere yapıyordu. Fakat Firavun'un hilesi, düzeni, neticesizdir. Onun böyle yanlış yolda entrika çevirmeğe kalkışması, kendisini muvaffak etmek şöyle dursun, aksine aleyhine olmuştur.

Hâmân'a gelince, o da Firavun'un oyunlarını düzenleyen, planlarını tatbikata koyan, ona, zulmünde ve azgınlığında yardımcı olan veziri idi.

Diktatörler, çoğu zaman kendilerini yıpratmamak ve bazı durumlarını kamufle edebilmek için, bu tür zeki dalkavukları ellerinin altında bulundurur. Kendi hesabına kurduğu düzeni korumada bunları kullanırlar.

8 — MÜ'MİN ZATIN HALKI HAKKA ÇAĞRISI

Mü'min zat, Mûsâ (a.s.) hakkında yapılan toplantıdan

(76) A.g.e., I, 263.

sonra Hz. Mûsâ'ya tabi olur ve durmadan kavmini doğru yola ve hakka davet eder. Geçici dünya hayatından el çeker ve kendini ibadete ve Hak yolunda mücahedeye verir (77).

Küfür timsalinin bu mugalata, bu istihza ve inadına karşı, mü'min kişi, hakikatleri Firavun ve arkadaşlarının yüzüne karşı şöyle haykırır: "Ey kavmim, bana uyun, sizi doğru yola götüreyim" (Mü'min 38). O doğru yol, Firavun'un gösterdiği yol değil, benim göstereceğim yoldur.

Bu söz gösteriyor ki, bu zat Hz. Mûsâ'ya yardım etmek için Firavun'a karşı ayaklanmış, kavmini, kendisine uymaları için davete başlamıştır. Bundan dolayı bazıları bunu Mûsâ (a.s.) zannetmişlerse de bu zan, âyetin zahirine ters düşmektedir. Görüş olarak da zayıftır. Firavun ailesinden mü'min adamın olması daha doğrudur (78).

Bu söz artık müşavere meclislerinde söylenen söz değil, silâhı eline alarak karşıya çıkan bir mücahidin, tebliği esnasında irşâd için îrad ettiği nutkudur.

Demek oluyor ki, bizim mü'min erimiz, açıktan açığa meydan okuyup, hak sözü haykırırken, ne gaddar Firavun'un zulmünden, ne de Hâmân ve Kârûn gibi, onun vezirleri oldukları söylenen takımlarından korkmuyor. Onlara dünya hayatının hakikatını açıklıyor: "Ey kavmim, bu dünya hayatı (kısa) bir geçinmedir. Âhiret ise ebedi olarak durulacak yerdir" (Mü'min 39). **Bu dünya hayatı bir meta'dan ibarettir. Durup eğlenecek, istirahat edecek bir yer değil, kullanılacak bir kazançtan, gelip geçici bir kazanç fırsatından ibarettir.** Âhirette yararlanmak için çalışılması lâzım gelen bir kâr ve kazanma vasıtası

(77) A.g.e., I, 263.
(78) Rûhu'l-Me'âni, XXIV, 70.

veya bir çalışma saatidir. **Âhiret ise, devamlı olarak durulacak yerdir. Orada çalışmak, kazanmak yoktur. Onun için dünyada eğlenceye bakmayıp, çalışmaya, kazanmağa davranılmalıdır ki âhirette istifade edilsin.**

Bu arada ebedî kalınacak âhiret yurdunda, hesap ve ceza ile alâkalı bir kaideyi belirtiyor: "Kim bir kötülük yaparsa, sadece onun kadar (yaptığı o kötülük kadar) cezalanır, ama erkek ve kadından her kim inanarak faydalı bir iş yaparsa, onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir" (Mü'min 40). Yani kötülüğün karşılığı iyilik olamaz, onun gibi kötülük olur. **Kötü amel yapanın güzel karşılık beklemeğe hakkı yoktur.** Onun bekliyebileceği karşılık ancak bir kötülüktür. Gerçi kısmen veya tamamen afvolunanlar olabilir. Fakat **af; o kötülüğün cezası değil, başkaca bir ikramdır. Adalet kanunu günahın misli olan bir kötülükle cezalanmasıdır. İyiliğin karşılığı da iyiliktir. Adalet kanunu, bunun da bir misli olmasını gerektirirse de, ihsan kanunu, onun on mislinden hesapsız emsaline kadar çıkar. Yerine iyi bir dane eken, on dane alabilir. Yüz, yediyüz veya daha ziyadesine kadar da katlanıp gidebilir.** Onun için Firavun'a karşı mücahede ederek, iyilik için çalışmak gerekir.

Kendisinin onları kurtuluşa çağırmasına karşılık, onların kendisini ateşe çağırmasını kınar. O mü'min zat, bu vaziyetlerini kötüleyerek haykırır: "Ey kavmim, neden ben sizi kurtuluşa çağırdığım halde, siz beni ateşe çağırıyorsunuz?" (Mü'min 41).

Onlar bu zatı; cahil, mel'un ve sapık Firavun'a ibadet ve itaate çağırırken; o da onları "bir şeye "ol" dediği zaman oluveren Âlemlerin Rabbine" çağırıyordu. Aslında onlar onu ateşe davet etmiş değillerdi. Ancak şirke davet etmişlerdir. İşte **şirke davet etmekle, ateşe davet etmek arasında bir fark yoktur.**

Sonra Allah'tan başkalarına ibadetin saçmalığını izah etmek üzere: **"Siz beni, Allah'ı inkâr etmeğe ve bilmediğim şeyleri O'na ortak koşmağa çağırıyorsunuz; bense sizi O aziz ve çok bağışlayana çağırıyorum"** (Mü'min 42). Bu davetle o davet arasında ne büyük fark vardır. **Mü'minin onlara yaptığı davet, açık ve doğrudur.** Onları aziz ve ğaffar olan Allah teâlâ'ya davet ediyor. Onları öyle bir tek tanrıya davet ediyor ki, kâinattaki eserleri, birliğine şahadet etmekte, emsalsiz güzellikteki sanatını, mutlak kudretini dile getirmektedir. Gür imanlı kişi, onları bu tek Tanrı'ya çağırıyor. Peki onlar neye çağırıyorlar? Allah'ı inkâr etmeğe çağırıyorlar. Bunu da, hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığı, bir takım uydurma ve hayal mahsûlü nesneleri Allah'a ortak koşmak yoluyla yapıyorlar.

Mü'min zat, şek ve şüpheye mahal olmayan kesin hükmü verir. O putlar hakkında: **"Allah'a ortak koşulan bu nesnelerin hiç bir değeri yoktur. Onların ne dünyada ne de âhirette bir hükmü vardır. Bunlar dünyada tasarruf ve hükme kadir değiller ki, âhirette olabilsinler. Herkesin dönüşü yalnız Allah'adır. Haddi aşan müsrifler cehennemlik olacaklardır:** "Sizin beni çağırdığınız şeye, kesinlikle ne dünyada ne de ahirette davet olamaz. (O cansız şeylere çağrılamaz. Onlar kendilerine yapılan çağrıyı da duymazlar ve ona cevab vermezler). Bizim dönüşümüz Allah'adır. (Davranışlarında) aşırı gidenler, işte onlar ateş halkıdır" (Mü'min 43).

Akîdenin başlıca hakikatlerini ihtiva eden bu açık izahattan sonra ne kalıyor geriye? Gür imanlı adam bunları Firavun'un ve etrafındakilerinin yüzüne karşı tereddütsüz ve korkusuzca haykırmıştır. Kalbindeki imanı bir süre gizledikten sonra, bu şekilde ilan etmiştir. Artık söyleyeceğini söylemiş, vicdanı rahatlamış olarak işi Allah'a bırakmaktan başka yapılacak şey kalmamıştır. Yola gelmeleri

için yaptığı samimi öğütleri, sarfettiği sözleri yakında hatırlayacaklarını ve fakat o hatırlayışın kendilerine bir yarar sağlamayacağını kaydederek, örnek mü'min konuşmasını tamamlamış bulunmaktadır. Bundan ötesi Allah'a aittir: "Benim size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a bırakıyorum. Şüphesiz Allah kulları görür." (Mü'min 44).

Tartışmalar burada bitiyor. Firavun ailesine mensup olan bu mü'min kişi, hak sözünü, bütün zaman sinesine, ebediyyen silinmeyecek şekilde tescil etmiştir.

Bakıyoruz ki, hak sözü söyleyip vazifesini gören mü'min kişi, Firavun ve takımının kurdukları tuzağın şerrinden korunmuş, onlardan kendisine ne dünyada, ne de âhirette hiç bir zarar dokunmamıştır. Firavun'un kavmi ise fena bir azaba, hem dünyada, hem de âhirette mahkûm olmuştur. Onu da şu âyetten öğreniyoruz: **"Allah onu, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden korudu ve Firavun ailesini, azabın en kötüsü kuşattı"** (Mü'min 45).

9 — FİRAVUN'UN BÖBÜRLENMESİ

Firavun'un elinde bulundurduğu servet ve otoriteye dayanarak Mısır ilâhı olduğunu ve dolayısıyla insanlardan itaate en fazla kendisinin layık bulunduğunu iddia ederek, kibir ve gurura saplandığını daha önce belirtmiştik.

Allah'ın yardımıyla sihirbazların dünya işkencesini göze alarak imân etmelerinden sonra, Firavun işi iyice azıttı. Buna rağmen Mûsâ (a.s.), Firavun'u imana davette ve İsrailoğullarının kendisi ile birlikte Filistin'e gitmelerine müsaade edilmesi hususunda son derece gayret gösterdi. Fakat Firavun bu çağırıya karşı sonuna kadar diret-

ti. Böylece ne imân etti, ne de İsrailoğullarına Filistin'e gitmeleri için izin verdi.

Ondaki krallık gururu ve servet bolluğu, Mûsâ'nın çağırısını dinlemeğe ve onun dinine tabi olmaya engel oluyordu. Zira şairin: "Mısır'da her su kanalının bir servet kaynağı olduğuna şaşma. Orada her gün bir parmak boyu ileri hamle, hayat seviyesinin arşınlarca yükselmesi demektir," ifadeleriyle tanıtmağa çalıştığı; hayat düzeyi yüksek ve verimi bol olan Mısır'ı ve oraya bu verimi sağlayan Nil'i kendi mülkü sayıyor, burada hiç ölmeyeceği ve daimi hayat süreceği zannına kapılıyordu (79).

Hayır ve şerefi, servet çokluğu ve kuvvette gören cismani nefsi ağır bastı. O nefis, Allah teâlâ'nın rahmet ve şerefi dilediğine vereceğini, dilediğinden çekip alacağını kavrayamadı. Bundan dolayı da: "Ben şu düşük ve hakir adamdan daha hayırlı değil miyim? O (Mûsâ) ki dilindeki tutukluk sebebiyle, aklına gelenleri bile doğru dürüst ifadeden âciz" (Zuhruf 52) diyordu.

Daha sonra işi sarpa sardı ve bir taraftan Mûsâ (a.s.)' nın davasında doğruluğuna delil olan mûcizelerden daha düşük değerdeki şeylerin peşine düşerek: "Bu adamda reislik emmaresi yok. Kralların süslendiği gibi süslenmesi için, üzerine altın bilezikler saçılmadan nasıl bu adama tabi olmak istiyorsunuz?" (Zuhruf 53) sözleriyle konuyu saptırmak istedi. Bir taraftan da "El" ve "Asâ" mucizesini imkânsız görerek sihir diye adlandırırken, diğer taraftan ona göre muhal olabilecek benzeri bir işin yapılmasını istiyor. O da, "Kralın peşinden yürüyen nedimler gibi, kendisine yardımcı ve taraftar olmak üzere onun peşinden saf saf yürüyen melekler yok" (Zuhruf 53) ifadeleriyle anlatmağa çalıştığı iştir. Allah teâlâ'ya göre bunların hepsi basittir. Ancak Firavun'un gözleriyle müşahede ettiği ve müthiş korkuya kapıldığı, bir türlü etkisinden kurtulamadığı bir

(79) Kassasu'l-Enbiyâ, 196.

mûcizeyi, sihir diye adlandırıp görmezlikten gelirken; diğerini istemesi bir çelişki ve bir bunalım haleti dışında bir şey değildi.

Firavun'un bu sözleri, kavmini küçümsemesine ve onların da bu sözlere itibar ederek hak ve hidayetten uzaklaşıp Firavun'a itaatten geri kalmamalarına yetiyordu.

Zaten onun kavmi, istenilen her şeyde ona boyun eğmişler, onun varlığı karşısında kendi varlıklarını unutmuşlardı. Şahsiyetlerini onun şahsiyeti karşısında öldürmüş ve onun yanında yakınlık ve mertebe elde etmek için kendi benliklerini heder etmişlerdi. Bu durumlar, onu, yurdun çeşitli yörelerinden topladığı insan yığınına: "Ben sizin en büyük ilahınız, itaat edecek âmiriniz değil miyim?" demesine ve şımarmasına sebep oldu. O istiyordu ki onlar Mûsâ (a.s.)'nın Rabbini işe karıştırmadan, hep kendisine itaat etsinler ve hep onu dinlesinler. Zira anlıyordu ki, onlar Allah'ın emrini dinledikleri zaman kendi buyruğunu dinlemiyeceklerdir. Bu durumda onun Firavun'luğunun ne değeri kalırdı?

Bu azgın adam, bu sözü, toplulukların gafletinden, kendisine her bakımdan bağlanıp boyun eğmesinden istifade ile söylemiştir. **Zalimleri, toplulukların gafleti, zilleti, körükörüne itaat ve bağlılıkları kadar aldatan hiç bir şey yoktur. Zalim ve azgın adam, hakikatte hiç bir kuvvet ve kudrete sahip olmayan şahıstan başka bir şey değildir. Fakat gafil ve aldanmış topluluklar, binilmek için sırtlarını eğmişler; onlar da binip yükselmişlerdir. Boyunlarını onlara uzatmışlar, onlar da tutup çekmişlerdir. Başlarını eğmişler, onlar da üzerlerine çıkmışlardır. Onlara layık olmadıkları şekilde hürmet ve tazimde bulunmuşlar, onlar da şımarıp azmışlardır.**

Topluluklar bunları bir bakıma korkudan, bir bakıma da başka sebeplerden yapmışlardır. Korkuları, sadece bir

vehme dayanmaktaydı. Zira zalim, bir tek şahıstan ibarettir. **Onun, binler ve milyonlardan daha kuvvetli olması düşünülemez. Ama bunu insan, mükemmel, yüce ve hür bir varlık olduğunu düşündüğü taktirde idrak edebilir. Toplulukta her fert, kuvvet yönünden zalime eşittir. Fakat zalimler, toplulukları aldatmakta kendisinde daha başka şeylerin de bulunduğu vehmini onlara vermektedirler.**

İyi bir ümmetin içinden bir ferdin, azgınlıkta bulunması aslâ mümkün olamaz. **Kendini bilen şuurlu bir topluluk içinden, bir zalimin de çıkması düşünülemez.** Yine **Rabbini tanıyan ve ona imân eden ve hiç bir fayda ve zarar vermeğe gücü yetmez mahlûkattan birine de kulluk etmeğe yanaşmayan bir topluluktan, azgın bir kimsenin çıkması mümkün değildir.**

Firavun, kavmini gaflet, zillet içinde, kalpleri imandan boş kimseler halinde bulunca, küfre ve isyana götüren bu küfür cümlesini söyleme cesaretini kendinde bulmuştu. "Sizin en büyük Rabbiniz benim" (Nâziât 24). **Karşısında hakiki ve şuurlu müminler topluluğu bulunmuş olsaydı, kendisinin hiç bir şeye gücü yetmeyen, âciz bir kul olduğunu anlardı.** Küçücük bir sinek bir fenalık yapmak istese, ondan bile kendisini koruyamıyacağı şuuruna ererdi.

Durum böyle olmayınca Firavun, bütün tantanası ve şatafatıyla ortaya çıktı ve zayıf kitlelerin kafasını sathi ve gülünç mantığıyla çelmeye çalıştı. Şatafat ve tantanaya aldananların dikkatini kendisine çekmek için "Firavun kavminin içinde seslenip dedi ki: "Ey kavmim, Mısır mülkü ve şu altından akıp giden ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz?" (Zuhruf 51).

Mısır diyarı ve Firavun'un ayakları altında akan nehirler, kitlelerin gördüğü ve gözlerini büyülediği şeylerdir. Göklerin ve yeryüzünün mülküne gelince ki, bunun

yanında Mısır mülkü hiç bir değer ifade etmez. Bunu kavrayabilmek için inanan kalplere ihtiyaç vardır. Mısır'ın değersiz ve basit mülküyle göklerin ve yerin mülkü arasında bir muvazene kurmak gerekir. Ne var ki, köleleştirilmiş ve aldatılmış yığınların gözünü parlak ve şatafatlı şeyler çeler de, kalplerinin ve kafalarının geniş ve engin kâinât mülkünü düşünmesine fırsat vermez. Bunun için zaten Firavun bu kalplerin telleriyle nasıl oynayacağını ve onların gözünü ne değersiz şeylere çekerek aldatacağını gayet iyibilmekte: "Yahut ben şu hakir, nerdeyse söz anlatamıyacak durumda olan kimseden daha iyi değil miyim" (Zuhruf 52), diyerek Hz. Mûsâ'nın, bir mülk sahibi olmadığını kasdetmektedir. Belki de bununla ezip köleleştirdiği İsrail kavmini işaret etmek istemiştir.

"Nerdeyse söz anlatamayacak durumda" cümlesine gelince Firavun, Mısır'dan çıkmazdan önce tanıdığı Mûsâ (a.s.)'nın dilindeki tutukluğu işaret ederek bunu istismar etmek istemektedir. Ama bilmemektedir ki o, Rabbine: "Rabbim benim göğsümü aç. Bana işimi kolaylaştır. Dilimden şu düğümü çöz ki sözümü anlasınlar" (Tâhâ 25-28) şeklinde dua ettiği zaman "Ey Mûsâ istediğin sana verildi" (Tâhâ 36) âyetinde belirtildiği gibi, dilinin düğümü çözülmüş ve apaçık konuşabilecek dereceye gelmişti.

Elbette ki aldatılmış ve bilgisiz kitleler yanında, şu Mısır mülkünü elinde tutan, ayağının altından ırmakları akan Firavun, hak sözü söyleyen, nübüvvet makamına yükselmiş ve pek acıklı azaptan kurtuluşa çağıran Mûsâ'dan daha iyi zannedilecekti!.

"Eğer Mûsâ, doğru söylüyorsa: "Üzerine altın bilezikler atılmalı değil miydi?" (Zuhruf 53). İşte böyle, Firavun'lar hep basit ve değersiz şeyler peşinde koşuyorlar. Peygamberin peygamberliğini doğrulamak için altın bile-

zikleri ve üniforması olmasını şart koşuyorlar. Onun altından bir bileziğe sahip olması, Allah'ın o yüce peygamberini takviye için gönderdiği mûcizeleri göstermesinden çok daha önemli kendileri için. Belki de bununla hükümdarlık tacını giymiş olmasını kasdetmektedir ki, o zaman kralların âdeti buydu. Buna göre peygamberin de mülk ve makam sahibi olması şart koşuluyordu. "Yahut yanında (kendisine yardım eden, onu doğrulayan) melekler de gelmeli değil miydi?" (Zuhruf 53). Bir başka aldatıcı itiraz da bu. Kitleleri kendi lehlerine çevirmek bununla mümkün oluyordu.

Firavun, "kavmini küçümsedi, onlar da ona boyun eğdiler. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim idiler" (Zuhruf 54). **Diktatörlerin kalabalık kitleleri küçüksemesinde garip bir şey yoktur.** Bir kere onlar, halk kitlesini her türlü bilgi vasıtalarından mahrum etmekte ve gerçekleri görmelerini önleyecek engeller çıkarmaktadırlar.

Öyle şeylerle meşgul edilmektedirler ki, gerçek denen bir şeyi dönüp araştıracak imkân ve fırsat bulamamaktadırlar. Öyle muhtelif nesnelere dikkatlerini çekmektedirler ki, onlar ruhlarını çevreleyerek, **bu yapmacık şeylerle ilgilenip durmaktadırlar.** Binaenaleyh bu duruma düşmüş kitleleri küçük görmek gayet kolay olur. **Başlarına geçip onlara kumanda etmek, rahatça sağa sola götürmek mümkündür.**

Diktatörler, bu hareketi ancak belli bir istikameti olmayan, her şeyi Allah'ın hükmüne bağlayarak iman ölçüsüyle ölçmeyen bozuk kitleler arasında yapabilirler. Müminleri aldatmak ve küçük görmek ise çok zordur. İşte Kur'ân Firavun'a tabi olanların fasık yani "yoldan çıkmış bir kavim" olduklarını haber verirken, bu gerçeğe dikkatleri çekmek istiyor.

Firavun'un buyruklarında, baştan başa cehalet, budalalık ve demagoji hakimdir. Ama o **insanlar, "... Firavun'**

nun buyruğuna uydular. Oysa Firavun'un buyruğu, doğruya iletici değildi" (Hûd 97).

Madem ki onlar Firavun'un buyruğuna uydular, onun peşine takılarak sapık izlerini takip ettiler, düşünmeden danışmadan arkasından gittiler ve madem ki hiç bir şeyde onların fikri alınmadı, hor görüldüler. Allah'ın kendilerine akıl ve irade ihsan ederek lütfettiği hürriyet ve şereflerini ayaklar altına aldılar... Evet madem ki böyle yaptılar onlar, âyet-i kerime açıkça bildiriyor ki, kıyamet gününde Firavun onlara rehberlik edecek ve onları peşine takarak cehenneme götürecektir. Onu da şu âyetten öğreniyoruz: "Firavun kıyamet günü kavminin önünde gidiyor. İşte onları ateşe getirdi. Varılan yer de ne fena bir yerdir. Bu dünyada da (onların) peşine lanet takılmıştır, kıyamet gününde de! (Burada da lanetle anılacaklardır, âhirette de). Verilen bu vergi, ne kötü bir vergidir" (Hûd 98-99). Şu cehennem ateşi onlara verilen ne kötü ihsandır.

10 — FİRAVUN'UN İNADI KARŞISINDA MÛSÂ-(A.S.)'NIN ALLAH'A YÖNELİŞİ

Mûsâ (a.s.)'nın yaptığı güzel öğütler, Firavun ve kavmine fayda vermiyor. Aksine imân edenlere karşı işkence ve taşkınlıkları iyice artıyor. Mûsâ (a.s.) bunların taşkınlığı karşısında Rabbine yöneliyor. Allah'a yönelirken ellerinde mal ve mülk bulunduran Firavun ve kavminden yakınıyor. Onların ellerindeki malların bir takım kimseleri aldattığını, neticede bazı iradesi zayıf kimselerin, mal mülk karşısında kendilerinden geçerek dalalete saptıklarını dile getiriyor. Sonra da Rabbına dönerek onların mallarını ve mülklerini yok etmesini istiyor: "Mûsâ: "Rabbimiz, sen Firavun'a ve adamlarına dünya hayatında (süs)ler

debdebeler ve nice servetler verdin. Rabbimiz, (insanları) senin yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz, onların mallarını yok et, kalplerini sık ki, acı azabı görünceye kadar inanmasınlar!" (Yûnus 88).

Onların hem sapmaları ve hem de insanları senin yolundan saptırmaları işte bundan ileri geliyor. Onlar bu nimetin gösterişine aldanıyorlar ve **mal sahipleri, elde ettikleri mali güçlerle bu insanları aldatıyorlar. Şüphesiz ki, mali gücün bozguncuların elinde bulunması, onu yakinen kavrayamayan kimselerin kalbinde sarsıntılar meydana getirir. Onlar bu nimetin bir imtihan ve tecrübe olduğunu bilemezler. Ayrıca bunların Allah'ın fazlı ve ihsanı karşısında hiç bir değer ifade etmediğini de farketmezler.**

Hz. Mûsâ (a.s.), burada genellikle bütün insanlar arasında görülen bir gerçekten söz ediyor. Allah'tan bu gibi sapıtma fiillerinin önüne geçmesini, haddini bilmez zorba ve mütecaviz kuvvetlerin sapıtma ve aldatma vasıtalarının yok edilmesini ve bunların sahip oldukları malların ellerinden alınarak mahvedilmesini istiyor.

Kalplerini sıkması hususunda dua edip, bunların acıklı azabı görmedikçe inanmıyacaklarını söylemesi ise, bu kalplerin imana gelip ıslah olmasından ümidini kesen, tevbe edip benlikten vazgeçeceklerini muhtemel görmeyen kimsenin isteklerinden ibarettir. Dua ediyor ve bu kalplerin katılığının daha fazla artıp, bütün kapıları kapatarak, acıklı azap gelene kadar inanmamalarını ve bundan sonra da inanmalarının fayda vermemesini istiyor. Çünkü azab geldiği anda inanma kabul edilmeyeceği gibi, bu hal, insanın isteyerek tevbe ettiğine de delâlet etmez.

Allah teâlâ: "İkinizin de duası kabul olundu, doğru yolda devam edin ve sakın bilmezlerin yoluna uymayın" dedi (Yûnus 89). Belirtilen süre gelene kadar üzerinde bu-

lunduğunuz doğru yolda yürüyün. Sonra bilmeden yanlışlıklara dalarsınız. Alacağınız tedbirlerde ve metotta hatâya düşersiniz. Neticede nereye gideceğinizi bilemezsiniz. Gittiğiniz yolun doğru mu, eğri mi olduğunu anlamazsınız (80).

Âlimler, Firavun ve etbâi'nın kâfir olarak ölmeleri için yapılan dua üzerinde bazı görüşler ileri sürerek, bir müslümanın bir kâfire bu şekilde dua edip edemiyeceği üzerinde durmuşlardır. Bu konuda fazla teferruata dalmak istemiyoruz. Bu nedenle müfessir Bikâ'î'nin Şafiilerce otorite kabul edilen Halimi (Ebû Abdullah el-Hüseyn b. el-Hasan) ve 'Izzuddin b. Abdüsselâm'dan naklettiği görüşler, sair âlimler tarafından da kabul gördüğü için, onları özetleyerek almakla yetineceğiz:

"Bu âyet, görünüşte küfür olayına benzemesine rağmen özel bir inkâr durumunun, küfrün beğenilmesini veya hoş karşılanmasını gerektirmediğine delildir. Halimî el-Minhâc isimli eserinde şunları söyler: "Bir müslüman diğer bir müslümanın küfrünü temenni etse, bunun iki şekli vardır :

1 — Bir dostun, dostu için bir şeyi hoş görerek arzu ettiği gibi, bir müslüman diğeri için küfrü arzu ederse, bu durumda arzuladığı şeyden payının bulunması gerekir. Buna göre, küfrü hoş görerek başkasının küfrüne razı olmak küfürdür.

2 — Bir düşmanın, kendi düşmanına, onu perişan edecek bir şeyi istediği gibi, bir müslüman diğeri için küfrü isterse, görünüşte temenni ettiği şeyin, yani küfrün içine düşmesi gerekir. Ancak burada gaye, küfrü hoş görmek

(80) Nazmu'd-Dürer, IX, 181.

değil, karşısındakinden intikam almaktır. O halde intikamı için küfre rıza göstermek insanı kâfir etmez.

Birinin, küfrü ve inananlara zulmünden ötürü ilâhi intikama uğraması için onun küfrüne rıza gösterilirse, bunda bir beis yoktur. Mâturîdî de bunu câiz görmüştür. Mûsâ (a.s.)'nın Firavun'a bedduası da bu kabildendir (81).

Mûsâ (a.s.), kendisini ve inananları zor duruma sokan Firavun ve taraftarlarına azabın hak olması için onların iman etmemelerini temenni etti. Firavun'un îmânından ümidini kesince de işi Allah'a dua etmeye kadar götürdü. Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'nın, Firavunda gördüğü haddi aşma ve büyüklenmeden ötürü, ona sertlik ve şiddet gösterdiğini ve bunu Allah için buğz açısından yaptığını, Firavun'un da imana dönmeyeceğini bildiği için, Mûsâ (a.s.)'nın bu duasını reddetmedi. Çünkü Mûsâ (a.s.)'yı böyle bir duaya sevkeden şey, Firavun'da ilâhî otoriteye karşı çıkıp haddi aşmayı görmesidir. Dini tebliğat yaparken Mûsâ (a.s.)'nın karşılaştığı problemlerle karşılaşan da aynı hükme tabidir (82).

ez-Zerkeşî (Burhanuddin Muhammed b. Abdullah), bu konuda Halîmî'den şunları nakleder: "Bir müslümanın, kendisine karşı bu duyguyu hissettiği bir kâfir müslüman olsa, ona küfründen dolayı intikam hissi duyan bir müslüman da buna üzülse ve onun ilahi cezaya müstehak olması için tekrar küfre dönmesini arzu etse, bu zat kâfir olmaz. Çünkü onun burada çirkin kabul ettiği küfürdür. Onu bu arzuya da küfür itmiştir. Hoş gördüğü ise islâmdır. Küfrü kerih görmeye iten de odur. Daha açığı burada adamın küfrünü temenni eden kimsenin temennisi, küfrü hoş gördüğünden değil; küfründen ötürü ona duyduğu in-

(81) Rûhu'l-Me'âni, XI, 173-174.
(82) Nazmu'd-Dürer, IX, 181.

tikam hissindendir. Zira kâfir olarak ölürse mutlaka cezaya uğrayacaktır.

Zerkeşî, 'Izzuddin b. Abdüsselâm'dan da şunu nakleder: "Bir adamın düşmanı zulmen öldürülse, o adam da buna sevinse günahkâr olur mu? Şayet adam, onun bu konuda Allah'a isyanına sevinirse evet. Yok eğer onun şerrinden kurtulduğuna sevinirse bunda bir beis yoktur. Zira bu iki sevincin sebepleri değişiktir. Beyhakî'nin "Delâi'lu'n-Nübüvve" isimli eserinde, senediyle mürsel olarak Muksim'den rivayet ettiği şu hadis bunu destekler: "Utbe b. Ebî Vakkas Uhud gününde Rasûlullah'ın dişini kırıp yüzünü kanattığı zaman, Peygamberimiz: "Allah'ım bir yıl geçmeden onun canını kâfir olarak al" diye beddua etmiş, o da anılan süre içinde inkârcı haliyle ölmüş ve cehenneme gitmiştir (83).

Mûsâ (a.s.)'nın: "Onların mallarını yok et" duasına gelince, bu da malları sebebiyle küfre ve zulme saplanmamaları ve başkalarını da küfür yoluna bu servetle sevketmemelerini sağlamak içindir. Zira her devirde kötü ellerdeki servetin küfrün yayılmasında ve güçlenmesinde araç olarak kullanıldığı inkâr olunamaz.

Mûsâ (a.s.)'dan önce Nûh (a.s.) da kavminin imân edeceğinden ümidini kesince onların köklerinin kesilmesini, inananların da bağışlanmasını istemiştir (84). Bunu da şu âyetlerden öğreniyoruz: "Nûh dedi ki: Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma... Çünkü Sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar ve yalnız ahlâksız, nankör(insanlar doğururlar). Rabbim, beni, anamı-babamı, inanarak evime (mescidime ve dinime) (85) gireni, inanan erkek ve

(83) A.g.e., IX, 181-182.
(84) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 429.
(85) Rûhu'l-Me'âni, XXIX, 81.

kadınları bağışla, zalimlerin de sadece helâkini çoğalt (onların köklerini kurut)" (Nûh 26-28).

Bu dua, uzun bir süre çalışan, çok meşakkatlere katlanan, her vasıtayı kullanarak en sonunda azgın ve zalim kalplerden hayır gelmeyeceğine kani olan, onların hidayete layık, kurtulmağa müstehak olmadıklarını anlayan yüce bir peygamberin duasıdır.

Mûsâ (a.s.)'da olduğu gibi daha önce Nûh (a.s.)'un da kalbine yeryüzünün pisliklerini, devrindeki milletlerin kötülüklerini ve ahlâksızlıklarını temizleyecek bir yıkama gerektiği ilham edilmişti. Zaman olur yeryüzünü zalimlerden temizlemek için başka bir çâre fayda vermez. Çünkü onların varlığı, Allah davasının sonuna kadar donup kalmasına sebep olur. Bu da imanın başkalarının kalbine ulaşmasını önler. İşte Hz. Nûh (a.s.)'un dile getirdiği gerçek budur. O bu zalimlerin kökünün tamamen kesilmesini ve yurt tutan hiç kimselerinin kalmamasını istiyor ve diyor ki: "Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar". "Kullarını" ifadesi bununla müminlerin kastolunduğunu ima ediyor.

"Yalnız ahlâksız ve nankör (insanlar) doğururlar. Çünkü onlar tamamen uydurma ve sapık bir muhitle toplumun içine salınırlar. Bu kâfir muhitte yeni yetişen küçük çocuklar, küfür içerisinde yetişir, hidayet nurunu görme fırsatını bulamazlar. Zalimlerin kurdukları sapık cemiyet düzeni, yeni yetişen yavruları da küfür içerisine batırmış bulunur. Bu sapık âdetlerin, geleneklerin ve alışkanlıkların hakim olduğu toplumda, Nûh peygamberin buyurduğu gibi, yeni doğan çocuklar da kötü ve kâfir olur.

Daha sonra mümin erkek ve mümin kadınlara dua ediyor. Bu da her zaman ve her yerde kadın ve erkek bütün müminlerin birbirlerine hayır dua etmelerinin ifade-

sidir. **Değişik zamanlarda ve değişik yerlerde olmalarına rağmen müminlerin birbirlerine yakınlık bağıyla bağlı olduklarını hissetmelerinin nişanesidir.** İşte bu akidenin en esrarengiz yanı budur. **Aralarında zaman ve mekân mesafesi olmasına rağmen, kuvvetli sevgi bağıyla derin bir şevkle birbirine bağlamasıdır. Allah'ın bu akideye lütfettiği bir sırdır bu.** Akide bağıyla bağlanan bu kalpleri, bu sır ile teşyi etmiştir.

Müminleri böylesine severken, zalimlerden de öylesine nefret etmektir. Bu nefreti Nûh (a.s.): "Zalimlerin de sadece helâkini çoğalt (onların köklerini kurut)" sözleriyle dile getiriyor.

Mûsâ (a.s.) ve Nûh (a.s.)'un yaptığı bu dualar, o günkü mümin ve kâfirleri içine aldığı gibi, onlardan sonra gelecek mümin ve kâfirlere de şamildir. Yani benim zürriyetimden kim olursa olsun, kıyamete kadar zalimlerin helâkini artır. Onları perişan et. İnananları da affet (86).

11 — FİRAVUN ve KAVMİNİN KARŞI KARŞIYA GETİRİLDİKLERİ MUSİBETLER

Mûsâ (a.s).'nın: "Onların mallarını yok et" duası kabul edildi. Cenâb-ı Hak, Firavun ve kavmini kuraklık, kıtlık, tahıl ve meyve noksanlığı ile cezalandırdı. Ta ki; zaaflarını, saltanatlarının ve ilahları Firavun'un Allah'ın kudreti karşısında güçsüzlüğünü anlasınlar da, söz dinleyip Mûsâ (a.s.)'nın davetine icabet etsinler. Fakat onlar, tabiatları icabı, kendilerine gelen bu ilâhî musibetler karşısında öğüt ve ibret almadılar. "Andolsun biz firavun ailesini tuttuk, öğüt alsınlar diye yıllarca kıtlıkla ve ürünlerini azaltmakla sıktık" (Araf 130).

---

(86) Hak Dini Kur'ân Dili, VIII, 5380.

Âyet-i Kerîme'de geçen "es-sinin" kelimesi arap dilinde kuraklık, kıtlık ve şiddet seneleri için kullanılır.

Firavun kavmi hakkında da sünnet-i İlahiye tatbik edilmiş ve birden bire helâk edilmemişlerdir. Kendilerine düşünme ve akıllarını başlarına alma fırsatı verilmiştir. Ki, hadlerini anlasınlar, Allah'ı düşünsünler de, Allah'ın emirlerine karşı dikbaşlılık ve taşkınlıktan vazgeçsinler. Küfür ve zulümden tevbeye imkân bulsunlar. Zira bu gibi kevnî tasarrufların olağan üstü bir olay olduğunda şüphe yoktur. Bunları normal tabiat olaylarından saymak mümkün değildir. Çünkü tabiat olayı olsaydı, ya daima ve peşpeşe bolluk veya daima ve peşpeşe kıtlık olması gerekirdi. Bunların, tabiat üzerinde hakim olan Rabbânî kudretin eseri olduğu açıktır. Bundandır ki nimet ve bolluk içinde yaşayan ve kendi üzerinde hiç bir kuvvet ve kudret tanımak istemeyip Hak'ka karşı mücadeleye girişen, büyüklenen ve mağrur bir kavmin iktisadi hayatına vurulan bu gibi semavî darbeler, henüz cinayetlerinin cezası olmamakla birlikte, kendilerine hadlerini bildiren ve bu yaşayışları içinde aday oldukları akibeti ihtar eden birer ilahi muhtıradır.

Bunları yapan Allah teâlâ'nın, kendilerini her zaman mahvetmeye kadir bulunduğunu, bundan dolayı da ilahi emre karşı dikbaşlılık ve inattan sakınmak lâzım geldiğini bildirmek için Cenâb-ı Hak, zalim topluluklara bela ve musibetler verir. Bu, O'nun, kullarına olan merhametinden ötürüdür.

Beşer hayatında iktisadi durumun çok büyük önemi vardır. Bir topluluk için iktisadi şartların bozulması, o toplumun yok olma tezkeresi veya başlangıcıdır. Toplu üretim yolunda kişisel darlık ve sıkıntıların bertaraf edilmesine çâre bulunabilirse de, iktisadi şartların genelde bozulması umumi bir felâkettir.

İktisadın şartları iki temel esasda toplanır. Birincisi insanların yaratılışında var olan veya sonradan terbiye ile kazanılan ahlâk, ikincisi de ilahi ihsan ve lütuf olan yaratılış sermayesidir. Yaratılış bolluk ve bereketinin kesilmesi ise, her şeyin yok olmasıdır. Ahlâkın temeli, ancak Allah'a ibadette; diğer bir deyişle isteklerinin esiri olan insana değil, Allah'ın ortaya koyduğu yüce sisteme uymak, kötülüklerden kaçınmak ve takvaya sarılmaktadır.

Allah teâlâ'nın rahmetinin genişliğine bak ki, Firavunun kavmi gibi helâk edilmeyi hak etmiş olan bir topluluğu bile, ilk önce sözlü ve fiili bir takım ihtarlarla uyanmaya davet etmeksizin ani olarak helak etmiyor. Öyleyse insanlar, ilahi rahmetten mahrum kalmamak için, bolluk ve kıtlık, rahatlık ve sıkıntı, şiddet ve felâket gibi, kulları uyarı niteliğini taşıyan Allah'ın kudretini tanıtan bu durumları iyi tanımalı, Firavunlara ve onların yaldızlı sözlerine ve göz alıcı hareketlerine aldanmamalı, Allah erlerinin sözlerini dinlemeli, hiç olmazsa musibetlerden ibret almalı da, Allah'ın kudret eli uzandığı zaman, hak inkârcısı ve Allah düşmanı halinde yakalanmaktan korunmalıdır.

İmanı olanlar, "âkil (ve reşit olan) mümin, bir yılan deliğinden iki kere sokulmaz" (87). Hadîs-i şerîfinde açıklandığı üzere, bir delikten iki kere ısırılmaz. Geçmiş felâketlerden ibret alır da, o felâketlerin tekerrürüne sebep olmazlar. Fakat kalbleri katılaşmış ve mühürlenmiş olanların, bütün ibret alma ve uyanma kabiliyetleri söner de şairin :

Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?

(87) Tecrid-i Sarih, XII, 153.

Tarihi tekerrür diye tarif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?

dediği gibi, felâketler, onlar için yarar sağlamaz. Nitekim küfür ve zulmü huy edinmiş olan Firavun kavminin bu ilahi muhtıralardan nasibini alamadığı açıkça görülüyor (88).

Firavun, savurduğu tehditleri, azap korkularını tatbik sahasına koydu. Erkekleri öldürdü, kadınları diri bıraktı. Mûsâ Peygamberle kavmi de bu azaplara tahammül edecek sabır örneği gösterdiler. Allah'tan kurtuluş umudu beklediler. İşte o zaman şartlar teşekkül edince, küfre karşı mukabele eden iman olunca, zulmün karşılığında sabır yer alınca, yeryüzünün basit kuvvetleri Allah'a meydan okumaya başlayınca, işte o vakit büyük kuvvet, sabredenlerle zulmedenlerin arasına giriyor ve son sözü söylüyor: "Andolsun biz, Firavun ailesini tuttuk, öğüt alsınlar diye yıllarca kıtlık ve ürünlerini azaltmakla sıktık" (A'râf 130).

Bu kıtlık hele bir de Mısır arazisi gibi verimli, mahsulü bol arazide olursa, artık dikkat nazarlarını üzerlerine celbeden, kalblerinin titremesine vesile olan, sarsıntılar meydana getiren ve düşünmeye, uyanmaya çağıran bir hadise olur.

Ne var ki bu **putperestler ve putlardan korkanlar, Allah'ın dininden sapıtıp da putlara boyun eğenler, düşünme arzusu göstermiyorlar. Tefekkür etmek istemiyorlar.** Yeryüzündeki kuraklıkta ve kıtlıkta Allah'ın kudret elini görmeyi arzu etmiyorlar. Allah'ın azabı va'di konusunda ki kanunlarını düşünmek istemiyorlar. **Kâinatta imanî değerlerle pratik hayatın realiteleri arasında kuvvetli münasebetlerin bulunabileceğini kabullenmek istemiyorlar.**

(88) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2262-63.

Çünkü bu çeşit alakalar, gayb aleminin ifadesidir. Onlarsa **hisleri katı, kalbleri cahil ve kör kimselerdir. Hayvanların, görüp hissettiğinden başkasını farketmediği gibi, bunlar da hissedilen ve görülenlerin ötesinde hiç bir şeyi farkedemezler, anlayamazlar, gayb aleminde bir şeyle karşı karşıya geldikleri zaman Allah'ın engin dilemesine uygun olarak cereyan eden kanunlarını düşünmezler. Sadece hunları kör tesadüflere havale ederler. Halbuki kâinattaki kanunların içerisinde ve hadiselerde, tesadüfe hiç mi, hiç yer yoktur.** Bir zamanlar komünist blok ve Sovyet Rusya da toprak mahsullerinde azalma olunca Kruşçef: "Tabiat ta bize ters düşüyor" demekten başka bir şey söyleyememiştir. Halbuki Kruşçef "bilimsel sosyalizm teranesiyle" gayb alemini kabul etmediklerini bağıranların başında yer alıyordu. Aslında bunlar Allah'ın kâhir gücünü görmek istemeyen körlerdir. Yoksa insana ters düşecek güçte olabilecek "Tabiat", neyin ifadesidir?

İşte aynen bu şekilde Firavun'un erkânı da, Allah'ın kullarına acıdığına delâlet eden uyarıcı ikazlara karşı uyanmadılar. Kendileri küfretmelerine ve Hak'kın emrinden dışarı çıkmalarına rağmen, Allah onlara da acımaktadır. Ne var ki putperestlik ve hurafeler, onların fıtratını boznuş, kendileri ile insanların hayatına ve kâinata hükmeden ince ve doğru kanunları idrak etme duygusunun arasını açmıştı. Hem bu **kanunların gerçek yönünü, ancak sağlam imanla Allah'a inananlar görüp izah edebilirler.** Evet, **bu kâinatın başıboş yaratılmadığını, boşuboşuna hareket etmediğini, bir takım doğru ve kat'i kanunların mahkûmu olduğunu bilenler, idrak edenler onlardı. İşte gerçek ilme dayanan realizm budur.** Bu realizmde Allah'ın gayb alemini teşkil eden vak'alar inkâr edilmez. Çünkü **gerçek ilimcilikle gayb arasında bir çatışma yoktur.** İmânî değerlerle hayatî ölçüler arasındaki alâkalar inkâr edilemez. Çünkü **hepsinin gerisinde, Allah'ın, dilediğini yerine**

getiren iradesi vardır. O; kullarından hem yeryüzünün hilafetini, hem de inanmış olmalarını istemektedir. Bunun yanı sıra **kâinat kanunlarıyla uygunluk içerisinde faaliyet icra eden bir şeriat göndermiştir, insanlara.** İşte böylece, onların gönülden yaptıkları hareketlerle, yeryüzündeki hareketleri arasında bir insicam sağlamıştır.

Ama Firavun ve erkânı, kendi fâsıklıkları ve küfürleri, Allah'ın kullarına zulmetmeleri ve hadlerini tecavüz etmeleri ile, başlarına gelen kıtlık ve kuraklık arasında bir ilgi kurarak intibaha gelmediler. Halbuki bu kıtlık ve kuraklık, verimli arazilerin ve sulak toprakların bulunduğu Mısır'da ortaya çıkıyor. Bu topraklar, kendi sahiplerini, sırf fasıklıklarından ve Allah tarafından denenmelerinden dolayı geçindirememektedir. Bu sadece kendilerine gelebilmeleri için bir imtihan mesabesindedir.

İşte onlar ilahi rahmetin icabı olarak kulların gözleri önünde serilen bu gerçeklerden ibret alıp uyanmadılar. Aksine kendilerine bir iyilik ve bolluk geldiği zaman tabi'i hakları olduğunu sandılar. Bir kötülük, kuraklık ve kıtlık gelince de bunu Hz. Mûsâ'nın ve beraberindekilerin uğursuzluğuna atfettiler.

"Onlar bir iyilik geldiği zaman: "Bu bizimdir (bizim yüzümüzdendir, kendi çalışmalarımızla bunu elde ettik)" derler. Kendilerine bir kötülük ulaşırsa Mûsâ ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlar (onların yüzünden belâya uğradıklarını sanırlar)dı. İyi bilin ki onların uğursuzluğu Allah katındadır. Fakat çokları bilmezler." (A'râf 131).

İnsan fıtratı, Allah'a imandan yüz çevirirse o kişi, Allah'ın kudret elinin bu mevcudatı idare ettiğini görmez olur, artık. Eşya ve hadiselerin doğuşunu sağlayan kudreti fark etmez bir daha. İşte o zaman insan Allah'ın kâinata

koyduğu sabit ve geçerli kanunları idrak etme hassasiyetini kaybeder ve dolayısıyla hadiseleri, esasla ilgisi olmayan, münasebeti bahis mevzuu bulunmayan, ayrı ve mücerret tefsirlerle açıklamaya çalışır. Hurafeye dalar, ama kaide ile ilgisi bulunmayan yığınlarca bölümlere, deliklere girer ve asla bir düzen yüzü görmez.

Bilimsel sosyalizmin savunucusu Kruşçef'in dediği, tabiatın aksi tezahürü işte bu nevidendir. O kıtlığı ve kuraklığı tabiatın aksi tezahürü olarak değerlendirmektedir. Nitekim bazı ilmi düşünce iddiasında bulunanlar da bu nevi hadisede aynı yollara sapmaktadırlar. Ve Allah'ın kudretini inkâr etmektedirler. Allah'ın gaybını inkâr etmelerine rağmen, kudretine inanmamakla beraber, bunlar arasında "müslüman olduklarını" savunanlar da vardır. Hem de Allah'a imanın esaslarından birisini inkâr ede ede...

İşte böyle yaptı Firavun ve erkânı da. Hadiseleri böylece sebeplere bağladılar. Kendilerine isabet eden iyilik, şanslarının iyiliğindendir ve onlar buna müstehaktırlar. Ama kötülüğe gelince bu, Mûsâ'nın uğursuzluğundandır. Beraberindekilerin yüzündendir. Ve bu onların başının altından çıkmaktadır.

Âyet-i Kerîme'de geçen "et-tatayyür" kelimesi, Arap dilinde cahiliyyet devrindeki insanların, putperest ve müşrik inançlarına göre Allah'ın kanunlarını ve takdirini anlayabilmek için, önceden baş vurulan bir metodun ifadesi idi. Cahiliyyet devri Araplarından biri, her hangi bir mevzuda hareket etmek istediği zaman bir kuş yuvasına gelir ve kuşları ürkütürdü. Yuvadan kalkan kuş, eğer sağ taraftan uçarsa ki buna "samih" denirdi. Bunu kendisi için mutluluk sayar ve yapmak istediği şeyi yapardı. Şayet kuş

sol taraftan uçarsa ki buna "barih" denirdi. Bunu kendisi için uğursuzluk sayar ve yapmadan vazgeçerdi (89).

Uğursuz saymalarla ilgili batıl inançlar bize kadar gelmiş ve günümüzde yaşanmaktadır. Baykuşu uğursuzluk saymak bunlardan biridir. İnanç ve ilim açısından hiç bir değeri olmayan bu tür adet ve inançların, tarih içerisinde geçmişleri vardır. Şeytan ve kardeşi Habil'i öldüren Kabil ile başlayan batıl inançlar, geliştirile geliştirile bu güne kadar getirilmişlerdir.

Cahiliyye Araplarında görülen bu batıl ve hiç bir değeri olmayan "uğursuz sayma" inanış tarzı, Firavun devrinde de yaşıyordu. Vahiy kültüründen uzaklaşan ve akıllarıyla dünya idare etmeye kalkışan inkârcılardan bundan başka ne beklenebilir?

Allah teâlâ peygamberleri vasıtasıyla bu tür hurafeye dayanan düşünce şekillerini kökünden yıkıp attı ve onun yerine ilmî düşünceyi yerleştirdi. Sağlam ilmi düşünceyi ve bütün işleri Allah'ın değişmez kanunlarına döndürdü. Tahakkuk eden her hususun bu kanunlara uygun olarak ve ilahi takdire göre tahakkuk ettiğini belirtti. Meseleleri, insanın niyetinin, amelinin, hareketinin ve çalışmasının tamamen hesaba katıldığı ilmi esaslara dayandırdı. Her şeyi engin ilahi iradenin hududları dahilinde ve kâinatı kuşatan geçerli takdirin çerçevesi içerisinde en doğru yerine yerleştirdi.

Firavun kavminin bedbahtlığına bakınız ki, Allah teâlâ onlara Mûsâ (a.s.) gibi "Ulü'l-Azm" (Büyük peygamberler)den bir peygamberi göndermiş, başlarına böyle bir devlet kuşu konmuş da; onlar bununla kendilerini bahtiyar bilecek ve ona uyarak mutlu olacak yerde, Mûsâ (a.s.) ve ona uyanları uğursuzluk kaynağı saymaya kalkmışlardır.

---

(89) Rûhu'l-Me'ânî, XV, 32; Fazla bilgi için bkz. Tecrid-i Sarih, VI, 409-410.

İşte kader-i ilahiden hisselerine düşen nasipleri, bu bedbahtlıktır. Bu ne bedbahtlıktır ki uyansınlar diye Allah kendilerini sıkıştırdıkça, uğursuzluğun kendilerinde olduğunu anlayamadılar. Tabiatları icabı kendilerine gelen bu ilâhî musibetler karşısında öğüt ve ibret almadılar. Firavun ve kavminin kötülükte köksalmış tabiatları Mûsâ (a.s.)'nın risaletine delâlet eden apaçık delilleri kavrayamadı ve suç işlemekte devam ettiler. "Ve dediler ki - bizi büyülemek için ne kadar mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz -" (A'râf 132).

Neticede de Allah teâlâ onları çeşitli belâ ve musibetlere düçâr kıldı. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz :

"Biz de onların üzerine ayrı ayrı mûcizeler olarak tufan, çekirge, kımıl (haşarat), kurbağalar ve kan gönderdik, ama yine büyüklük tasladılar ve suçlu bir topluluk oldular" (A'râf 133).

Allah teâlâ tarlalarını ve mallarını su altında bıraktı. Tufan, çeşitli anlamlara gelirse de, çoğunlukta bu tabir su basmalarında kullanılır. Bir hafta kesilmeden yağan şiddetli yağmurlar ve Nil nehrinin taşmasıyla, her tarafı kaplayan sel baskınına tufan adı verilmiştir. Bu tufan Mısır' lıları evleri içerisinde yakaladı. Evlerin her şeylerini helâk etti.

Zirâî mahsullerini yiyen çekirgeleri musallat kıldı. Tufanın peşinde biten ot ve ekinleri yiyip bitirdiler. Onlara; insan ve hayvana zarar veren, meyveleri bozan haşeratla azap etti. Her yerde kurbağalar türemeye başladı. Çokça türeyen bu kurbağalar sebebiyle hayatlarının tadı kaçtı. Hoş yaşayışları dumura uğradı. İçtikleri sular kana dönüştü. Onlara her ne zaman bir belâ ve musibet gelip, "üzerlerine azap çökünce - Ey Mûsâ dediler bizim için Rab' bine sana verdiği söz yüzü hürmetine dua et; eğer bizden

azabı kaldırırsan muhakkak sana inanacağız ve mutlaka İsrailoğullarını seninle beraber göndereceğiz." Biz onlardan geçirecekleri bir süreye kadar azabı kaldırınca, hemen yeminlerini bozmaya kalkıştılar. (A'râf 134-135).

Şu insanoğlu acaip bir mahluktur. Zor anlar yaşamıyorsa Allah'ı hatırlamaz. Sapıklık ve meşgaleleri onu asıl fıtratından uzaklaştırır. Ancak felâket anlarında O'na döner. Emin ve müsterih olduğu zaman, Allah'ı ya unutur, ya da isyan eder. İşte böyledir insanoğlu. **Fakat hidayete ermiş olanlar böyle değildir.** Onların fıtratı şâibeden uzak, canlı ve her an müsbettir. İman ışığı ile tertemiz, pırılpırıldır.

Firavun kavmi Mûsâ (a.s.)'ya karşı böyle yapmıştı. Azap onları yakaladıkça yalvarıyorlar, içinde bulundukları sapıklıktan vazgeçeceklerini söylüyorlar, fakat rahmete erince Allah'ın âyetlerine dil uzatıyorlar, âyetlerin mana ve maksadını tevil ederek değiştiriyorlardı. Azabın ise şu veya bu sebepten dolayı kaldırıldığını ileri sürüyorlardı.

İLAHÎ TERBİYE KANUNU

Allah teâlâ, yalanlayıcılara önce sıkıntı ve zorluklar verir ki, belki bununla kalbleri titrer, yumuşar ve kendilerine gelir de Allah'a yönelir, Allah'ın ulûhiyetini kabullenir ve bir insan olarak kulluk vazifesini ifa etmenin zaruretini kabul ederler. Şayet kullar bu sıkıntı ve zorluklarla Allah'a yönelemezlerse, onları bu defa nimet ve bollukla dener. Her şeyin kapısını açar üzerlerine. Onları eğlence, mal kazanmakta ve maddi gelişmede kendi başlarına bırakır. Ne var ki bütün bunlar bir imtihan içindir. Onlar bu rahat ve kolaylıkla şımarıklığa ve edepsizliğe kadar gittikleri zaman, gaflete dalıp hiç bir şeyi umursamadıkları an, her şeyin manasız ve başıboş olarak kendi halinde akıp git-

tiğini sandıkları sırada, sıkıntıdan sonra gelen boşluğun hiç bir hikmete ve imtihana mebni olmadığını zannettikleri an, kendilerinden önce atalarının başına gelen akibetlerin kendilerinin başına gelmiyeceğini sanarak, her şeyin bir tedbir ve plan dahilinde cereyan ettiğini düşünmeyip: "Bizden önce atalarımıza da sıkıntı ve bolluk gelmişti dedikleri" (A'râf 95) zaman... İşte o anda Allah birden yakalayıverir onları. Onlar henüz gafletten uyanmamışken çıkagelir azab-ı ilahî... Bolluk ve darlıkla denendiklerini bilmeden... Allah'ın kullarının işini idare etmesindeki hikmeti kavramadan, gafil ve şımarık kimseler, dokunan ilahi gazaptan sakınmadan, hayvanlar gibi yaşamağa dalıp, hattâ onlardan daha aşağılık bir hayata girdikleri sırada, ansızın gelir azab-ı ilahî... Halbuki onlar Allah'a inansalar ve O'ndan sakınmış olsalardı, şüphesiz ki durum değişecekti. Üzerlerine bereket yağacak, gökten ve yerden rızk-ı ilahî boşanacaktı. Hak teâlâ onlara mübarek nimetlerini ihsan edecek ve hayatları boyu huzura kavuşacaklardı. Neticede de ne azaba düçar olacaklar, ne de felâkete müstehak olacaklardı...

Burada Kur'ân-ı Kerîm sadece bir hadiseyi anlatmıyor. Aksine bir kanunu beyan ediyor. Bir milletin tarihinden sahneler sunmuyor. İlâhî kaderin hareket tarzını açıklıyor. Ve işte bu anlatımdan, meydanda hadiselerin cereyanını sağlayan bir takım değişmez kanunların bulunduğu, hadiselerin bu kanunlara göre seyrini devam ettirdiği ve yeryüzündeki beşer tarihinin buna göre hareketini sürdürdüğü ortaya çıkıyor. Haddi zatında risalet müessesesinin de, bütün ululuğuna rağmen, bu değişmez kanunların tahakkukuna sebep olan amillerden birisi olduğunu, olayların başıboş seyretmediğini ve günümüzdeki bir takım Allah'sızların iddia ettikleri gibi, yeryüzünde insanın kendi

başına buyruk olmadığını, kâinatta meydana gelen her şeyin önceden planlanmış bir tedbire göre vuku buluduğunu, bir hikmete mebni olarak ve bir hedefe yönelerek cereyan ettiğini belirtiyor. Bütün bunların arkasında, engin ilâhî iradeye uygun olarak cereyan eden ilâhî kanunlar vardır. Bu kanunları koruyan ve onları uygulayan ilahi iradedir. Ve geçmişte de aynı şeyler vuku bulmuştur.

Hak teâlâ sadece peygamberleri yalanlayanları darlık ve bolluk imtihanlarıyla azaba müstehak kılar. Haddi zatında şiddetlerle denenme, insan fıtratını tabiatı itibariyle ikaz eder. Hayır ümidi olan fıtratlarda bir uyanıklık meydana getirir. Uzun müddet hakikatlardan yüz çevirmiş olan gönülleri yumuşatır. Azıcık bir imkân kalmış olsa, onu yumuşaklığa sevkeder. Zayıf insan gruplarının, kahhâr olan yaratana huşû ve tazarru' içinde yönelmelerini sağlar. Affını ve rahmetini istemelerini temin eder. Bu tazarru' ile kullar Allah'a kulluklarını ilan ederler. Allah'a kulluk ise, insan varlığının ana gayesini teşkil eder. Haddi zatında Allah'ın, ne kulların kulluğunu ilân etmesine, ne de onların tazarru ile kendisine yönelmelerine ihtiyacı vardır.

Şayet bütün insanlar ve cinler bir gönül halinde toplanıp Allah'a ibadet etseler, bu ibadetleri, Allah'ın mülkünden hiç bir şeyi fazlalaştırmaz. Bunun aksine olarak bütün insanlar ve cinler tek bir nefis halinde Allah'a isyan etmiş olsalar, mülkü ilahiden bir şeyi eksiltemezler.

Şu kadar var ki kulların tazarru ile Allah'a yönelmeleri ve Allah'a kulluklarını ilan etmeleri, haddi zatında kendi faydalarınadır. Kendi yaşayışları ve maişetleri içindir. Kullar ne zaman Allah'a kulluklarını ilan ederlerse, Allah'tan başka bütün kullara kul olmaktan kurtulurlar. Kendilerini aldatmak için durmadan gayret sarfeden şeytana kul olmaktan beri olurlar. Şehvet ve arzuların kulu, kölesi olmaktan uzaklaşırlar. Her türlü kullara kulluk

emaresi taşıyan hususlardan kaçınarak şeytanın izini takip etmekten sakınırlar. Gerek amelleri ile, gerekse niyetleri ile Allah'ın gazabına müstahak olmaktan kaçınırlar. Şiddet anında Allah'a yönelirler ve Ondan yardım isterlerse, kendilerini temize çıkaran, hürriyete ulaştıran ve tertemiz kılan yolda hakka doğru yürürler. Kullara kul olmaktan, nefsin ve şehvetin kölesi olmaktan kurtulurlar ...

İşte bunun içindir ki ilâhî irade, kendilerine elçiler gönderilip de, onları yalanlayan beldelerin sakinlerini, önce ruhları ve nefisleri ile ilgili azaplara, sonra da bedenleri ve malları ile alâkalı sıkıntılara dûçar kılarak azap etmeyi irade buyurmuştur. Elemlerle kalplerini diriltmeyi istemiştir. Şüphesiz ki acı, en iyi terbiye yoludur. Gizli kalmış bulunan hayır menbalarını, su yüzüne çıkarma yoludur. Canlılık emâresi taşıyan vicdanlardaki hassasiyeti en iyi inceltme metodudur. Bu, darda kalmış zayıfların rahat nefes aldıkları, darlık ve sıkıntı anında rahmet gölgesine sığındıkları en güzel bir gölgeliktir. Yalvarıp yakarmağa sevk için.

İşte o şiddetin yerini alan bolluk, işte o zorluğun yerini alan kolaylık, işte o darlığın yerini alan nimet, işte o sıkıntının yerini alan huzur, işte o kıtlığın yerini alan bolluk, işte o korkunun yerini alan emniyet, işte o eğlence, rahat, yumuşaklık, nimetler, fazlalık ve bolluklar... Evet bütün bunlar, hakikatı itibariyle deneme ve imtihan için...

Şiddetle denenmeye çok kimseler sabredebilir. Çoğunlukla şiddetin meşakkatlerine tahammül edenler bulunabilir. Zira şiddet, mukavemet unsurlarını da harekete geçirir. Şiddete maruz kalan kişide, eğer bir hayır unsuru varsa, bu şiddet ona Allah'ı hatırlatabilir. Dolayısıyle kişi Allah'a yönelir ve O'nun huzurunda tazarru ile niyaz eder. İlâhî rahmetin gölgesinde huzur bulur. Sahasında enginliğe kavuşur. Orada bir emel ve ideal tanır, görür. Va'd-i

ilahide müjdeler bulur. Bollukla imtihan edilmeye gelince, bu noktada sabredenler çok azdır. Bolluk; insana Allah'ı unutturur, eğlence; insanı aldatır, zenginlik, insanı azgınlığa götürür, ve dolayısıyla da Allah'ın kullarından pek az bir kısmı müstesna, bu hususta sabır gösterenler bulunmaz.

Nimet, bolluk ve rahat uzun müddet devam edince onların ruhlarındaki hassasiyet törpülenir ve artık hiç bir şeyi almaz olur. Hiç bir şeyi göz önünde bulundurmaz olur. Bu durum gerek fertler için, gerekse milletler için aynıdır. Bu hale düşmüş olanlar ellerindeki kıymetleri kolaylıkla harcayıverirler. Rahatça eğlenceye dalarlar. Şımarıklık ederek haddi aşarlar. Normal bir insanın tüylerini diken diken yapan, vicdanını tiril tiril titreten her çeşit günahı irtikâb ederler. Hem de rahatça ve huzur içinde... Onlar Allah'ın gazabından sakınmazlar. İnsanların kendilerini kınamasından çekinmezler. Yaptıkları her şeyi önemsemeden, sıkılmadan ve dikkat etmeden rahatça yaparlar. Onlar Allah'ın kâinat kanunlarını dikkate almadıkları gibi Hak teâlâ'nın bununla insanı deneyip tecrübe ettiğini düşünmezler bile... Ve işte bu yüzdendir ki bütün hadiseleri başı boş olarak cereyan ediyormuş gibi kabul ederler. Belirli bir sebebe dayanarak, çizilmiş bir hedefe doğru hareket ettiğini akıllarına bile getirmezler: "Zaten bizim babalarımız da darlığa uğramış, bolluğa kavuşmuşlardı" (A'râf 95) derler.

Yani biz darlıktaki devremizi doldurduk. Şimdi artık bolluk devresi geldi. İşte görüyorsunuz ya her şey neticesiz olarak sürüp gidiyor. Dünya kendiliğinden akışına devam ediyor...

Halbuki rahmetin azalması ile gelen sıkıntı, darlık, zorlama, bazı günahkâr ve serkeş insanları frenlemek içindir. Bu, onlarda iyilik ve kulluk hissini uyandıracak ilahî bir muhtıradır. İhtar ettiği manayı anlayanlar için bu bir

nimettir. Fakat onun bu ihtar ve doğru yolu gösterme kılavuzluğu, daimî değil, hususi bir zamanla sınırlanmıştır. Onun için böyle bir ilahi sıkıştırmağa maruz kalanlar, onu ilk anda nimet bilmeli ve süratli bir şekilde Allah'a bağlanarak nefsin azgınlığını kırmalı ve kulluk aczini derhal anlayıp, tevbe ve tazarru (kendini alçaltarak yalvarma) ile Allah'a sığınmalı ve doğru yola dönmelidir. Bu uyanma ne kadar seri olursa, faydası da o nisbette çok olur.

En şiddetli olan ilk tesir geçtikçe, ihtarın kuvveti noksanlaşır, biraz daha şiddetlenmesine ihtiyaç hasıl olur ve gittikçe uyanıklık ihtimali azalır. Güçlük ve zorluklar vücuda gelir. Sonuçta sınırlı müddet sona erer, baskı ve şiddetin bütün uyarma kuvveti tükenir, alışkanlık haline gelir. Kalp son derece katılaşır. Azgınlık ve isyan alabildiğine şiddetlenir. Artık baskı ve şiddetin hiç bir terbiye etme özelliği kalmaz. Bunun için terbiyevî hikmet ve maksatla tatbik olunacak tazyikin, uzun ve devamlı olmaması gerekir. Baskı ile katılaşmış kalpleri yumuşatırsa, kolaylaştırma ve genişletme yumuşatabilir. Artık bu rahatlatma onlara doğruya gitme eğilimini kazandırabilir. Bundan dolayıdır ki, şiddet, sıkıntı ve rahatlık, zaman zaman yer değiştirir. Azgın insanların ıslahı konusunda bu da ilahi bir metoddur. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdi isek, onun halkını - yalvarıp yakarsınlar diye - mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır. Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik de insanlar çoğaldılar..." (A'râf 94-95). Âyetin manasına dikkat edilirse, şiddet ve zorluktan sonra iyilik ve kolaylığın getirildiği görülür. Bu metot insanoğlunu uyarma ve doğruya iletme hususunda psikolojik etki bırakan bir metottur.

Firavun ve Kavmine Gelen Musîbetler Hakkında En Doğru Sayılan Rivayet :

Bu âyetler hususunda gerek İbn-i Abbas'dan, gerek

Saîd b. Cübeyr'den, gerek Katâde'den, gerekse İbn-i İshak'tan muhtelif rivayetler varid olmuştur. İbn-i Cerîr et-Taberî, hem tefsirinde, hem de tarihinde bu rivayetleri serdeder. Bu rivayeti aynen buraya alıyoruz :

Bize İbn-i Huneyd, ona Ya'kub el-Kummî, ona Cafer b. Muğîre, ona Saîd b. Cübeyr der ki: Hz. Mûsâ, Firavun'un yanına geldiği zaman ona dedi ki: "İsrailoğullarını benimle birlikte salıver". Firavun bunu yapmadı. Bunun üzerine Allah teâlâ onlara tufan gönderdi. Tufana kapılınca bunun bir azap olmasından korktular ve Mûsâ (a.s.)'ya şöyle dediler :

"Rabbına dua et de bize yardım etsin, üzerimizden yağmuru kaldırsın, biz de sana inanalım ve İsrailoğullarını seninle birlikte salıverelim. Mûsâ Rabbine dua etti. Ama onlar inanmadılar. İsrailoğullarını da onunla birlikte salmadılar. Bunun üzerine o sene daha önce eşine rastlamadıkları bir ekin yetişti tarlalarında. Meyveleri ve otlakları son derece fazla oldu. Bunun üzerine onlar: "İşte bizim arzu ettiğimiz de buydu" dediler. Allah teâlâ da onların üzerine çekirgeler yolladı. Ekinlere musallat etti. Çekirgenin tesirini görünce, ekinlerin hiç kalmayacağını anladılar ve dediler ki: "Ey Mûsâ! Rabbına dua et de, üzerimizden şu çekirgeyi kaldırsın. Biz de o zaman sana inanalım ve seninle birlikte İsrailoğullarını salalım." Hz. Mûsâ Rabbına dua etti ve Hak teâlâ çekirgeleri kaldırdı. Ama onlar yine inanmadılar ve İsrailoğullarını salmadılar. Ekinleri topladılar ve evlere yığdılar. Dediler ki: "İşte ekinleri eve yığdık, artık bize bir şey olmaz." Bunun üzerine Allah teâlâ onlara buğday kurdu musallat etti. Adam değirmene on kilo götürüyordu da ancak üç ölçek un getirebiliyordu. Bunun üzerine Hz. Mûsâ'ya: "Rabbine dua et de bizden bu buğday kurdunu da kaldırsın" dediler. "O zaman hem senin dediğine inanırız, hem de İsrailoğullarını

seninle birlikte yollarız" dediler. Hz. Mûsâ dua etti ve Allah onu da kaldırdı. Ama onlar yine inanmadılar. Bir gün Hz. Mûsâ, Firavun'un meclisinde otururken kurbağa sesi yükselmeğe başladı çevrede. "Sen ve kavmin bundan ne anlıyorsunuz?" diye sordu, Mûsâ (a.s.) Firavun'a. "Ne olabilir ki bu önemli bir şey değil" dedi. Akşam olunca o kadar kurbağa fazlalaştı ki, adamın çenesinin dibine kadar kurbağalar doluyordu. Birisi konuşacağı zaman çenesini oynatınca kurbağa değiyordu. Hemen Hz. Mûsâ'ya koştular ve "Bizim için Allah'a dua et te üzerimizden şu kurbağaları kaldırsın da o zaman hem sana inanalım, hem de İsrailoğullarını seninle birlikte salıverelim" dediler. Allah bunu da kaldırdı, onların üzerinden ama; yine de inanmadılar. Bundan sonra Hak teâlâ da üzerlerine bir belâ olarak kan yolladı. İçtikleri sular, kuyular, nehirler ve su kaplarının içinde ne varsa, hepsi de yeni akmış kan haline geldi. Firavun'a dertlendiler. "Şimdi de kan doldu her tarafımız, içecek su bulamıyoruz" dediler. Firavun: "O sizi büyülemiştir" dedi. Onlar: "Nereden büyüleyecek bizi. Su içecek kaplarımızda bile kandan başka bir şey bulamıyoruz" diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Mûsâ peygambere koştular ve "Rabbine dua et de bizim üzerimizden kan musibetini kaldırsın. Biz de o zaman sana inanalım ve İsrailoğullarını seninle birlikte salıverelim" dediler. Mûsâ peygamber Allah'a dua etti de Hak teâlâ üzerlerinden bu musibeti kaldırdı. Ama onlar yine de iman etmediler. Ve İsrailoğullarını da onunla birlikte salıvermediler" (90).

Bunların hangisinin olup olmadığını yine en iyi bilen,

(90) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 241; Mısırlılara inen bu belâ ve musibetler hakkında fazla bilgi için bkz. Nazmu'd-Dürer, VIII, 45-76; Kitab-ı Mukaddes, çıkış b. 7, 8, 9, 10, s. 60-63.

şüphesiz ki Allah'ü teâlâ'dır. Bu âyet-i kerîmede belirtilen tarz, yukarıda anlatılanlara; tabiatı itibariyle aykırı değil. Aslında bütün bunları Hak teâlâ kendi takdirine göre göndermiştir. Maksat, muayyen bir devrede gelen muayyen bir topluluğu, kendi kanunları uyarınca yalanlayıcıları azaplandırdığı tarzda, onların da azaplandırılmış olduğunu belirtmektir.

Her ne kadar Firavun'un kavmi putperest bir inanca sahip idi ise de, fasık olmaları yüzünden cahiliyete dalmışlar da, yine sıkıntıya düştükleri zaman Hz. Mûsâ'ya koşuyor ve Rabba dua edip de belayı başlarından defetmesini istiyorlardı. Bununla birlikte hakimiyeti eline geçirmiş olan grup yine de verdiği sözü yerine getirmiyor ve Hz. Mûsâ'nın davetine icabet etmiyordu. Çünkü onların hakimiyeti temelde, Firavun'un, insanların tanrısı olması esasına dayanıyordu. Dolayısıyla da Allah'ın rububiyetinden korkuyor ve kaçıyorlardı. Zira onların bağlı bulunduğu sistemin ifade ettiği mana şu idi: Firavun hakimiyetine dayanan bu idari nizamda, Allah'ın hakimiyetine yer yoktur. Firavun'lara uyanlara Allah ne kadar âfetler gönderse de, verimlerini azaltsa da onlar yine Allah'a dönmek istemiyorlar. Çifçilerden bir grup bu nevi âfetler karşısında Allah'ın kudretine sığındıkları - aslında Allah'a sığınma duygusu insanın fıtratında ve ruhunda mevcut olan bir duygudur. Bu duygu tehlike ve şiddet anında kâfir ruhlarda bile ortaya çıkar - ve Allah'ın üzerlerindeki bu belâyı defetmesi için hakka yönelerek dua ettikleri zaman, onlara yalancı ilim adamları hemen basarlar damgayı. Bu hareketlerinin hurafe olduğunu, aslı astarı bilinmeyen şeylerden ibaret olduğunu ve sakınmaları gerektiğini durmadan tekrarlarlar. Hattâ fakir halk kitlesiyle alay ederler. Maksatları, îman ruhuna sahip olan bu halkı, putçuların küfrüden daha şiddetli ve çirkin, aşağılık bir küfre iletmektir.

12 — İSRAİLOĞULLARININ MISIR'DAN ÇIKIŞI, FİRAVUN ve ORDULARININ SONU

Mısır'dan Çıkış :

Mısır yerlileri Firavun'a tabi oldu. Allah teâlâ'nın onları bir takım mucize ve tufan, çekirge, kurbağa, kan ve haşerat gibi peşpeşe verdiği belâlarla uyarılarına rağmen, onların küfür, isyan, inad ve zulümlerinde en küçük bir gevşeme olmadı. Cenâb-ı Hak akıllara durgunluk veren ve gözleri kamaştıran bu âfetlerle kendini tanıtmak istedi. Fakat onlar, küfür ve isyanlarından vazgeçmediler. Sihirbazların dışında az sayıda kişiden başkası Mûsâ (a.s.)'ya inanmadı. Bunlar da Firavun'un karısı Asiye, Firavun Ailesinin Mü'mini ve daha önce Mûsâ (a.s.)'ya Medyen'e kaçmasını öğütleyen zat ve bir kaç da genç (91).

"Firavun yeryüzünde çok ululanan ve aşırı gidenlerdendi" (Yûnus 83) âyetinde Firavun tanıtılırken "müsrif" kelimesiyle nitelenmiştir. Müsrif, hakkı tanımak ve iyi işler yapmak için kendisine verilmiş olan akıl, fikir ve kuvvet gibi bütün hislerini geçici şehvetleri, yani nefsinin arzu ettiği ve gönlünün çektiği şeyler uğrunda kötüye kullanarak, hakkın alâmetlerinden gaflet ve ebedi cennet nimetlerini, gelip geçici dünya hayatına, insanı küçülten düşük ve değersiz arzulara feda eden ve bu şekilde ömürlerini boşa geçirenlere denir (92).

Firavun ve onun ordularının, hak peygamber ve onun getirdiği hakikatler karşısındaki tavrı bu idi. Müfessir

(91) el-Bidâye, I, 268.
(92) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2683.

İbn-i Kesir'in de dediği gibi Firavun, artık yok edilmesi gereken bir mikrop, çürüdüğü için koparılma zamanı geçmiş bir meyve ve kesilmekten başka çâresi bulunmayan kangrenleşmiş bir uzuv halini almıştı (93). Orduları da ondan farksızdı. Firavun'a tabi olan herkes, Firavun'dan çok Firavun'cu kesilmişti. İnanan İsrailoğullarına kan kusturuyorlardı.

Mûsâ (a.s.), bu ortamda inananlara sabır ve tevekkülü tavsiye ediyordu. İmânın gereği Allah'a güvenmektir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi zayıf ve azınlıkta olan grubun; zalim, diktatör ve zorba takımına karşı gücünü artıracak, direncini fazlalaştıracak en büyük kuvvet unsuru, Allah'a güvendir. İşte bunun için: "Mûsâ (a.s.) dedi ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız, gerçekten O'na teslim olan insanlarsanız O'na dayanın, O'na güvenin" (Yûnus 84).

Mûsâ (a.s.), iman ve islamın şartı olarak Allah'a güvenmeyi şart koştu. Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık, Rabbimiz bizi zalimlere tecrübe (konusu) yapma, (onları bize musallat etmek suretiyle deneme). Rahmetinle bizi o inkârcı toplumdan kurtar" (Yûnus 85-86) şeklinde Allah'a dua ettiler ve O'na yöneldiler. Kendilerinin zalimler gürûhu ile sınanmamasını dile getiren dualarıyla, zalimlerin kendilerinden üstün kılınmamasını istiyorlardı.

"Bizi zalimlere tecrübe konusu yapma", "Rahmetinle bizi o inkârcı toplumdan kurtar" diye yaptıkları dua, Allah'a dayanmış olmalarına ters düşmez. **Mü'min, hiç bir zaman için belâ istemediği gibi, belâlardan korunması için**

(93) el-Bidâye, I, 269.

de Allah'a dua eder. Şu kadar var ki belâ gelince de dayanmasını bilir.

Mûsâ (a.s.)'ya inananların, Allah'a güveniş ifadelerini müteakip Allah teâlâ: "Mûsâ (a.s.) ve kardeşine: Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi karşı karşıya kurun, namaz kılın ve müminleri müjdeleyin" diye vahyediyor (Yûnus 87). İsrailoğullarına belirlenecek bir zamanda göç hazırlıklarını bu evlerde yapmalarını bildiriyor. İsrailoğulları da, gizli olarak bir taraftan ibadetlerini ifa ederken, diğer taraftan da Mısır'dan kaçış için hazırlıklarını sürdürüyorlardı.

Mûsâ (a.s.), Firavun'un ve erkânının durumlarını düzelteceklerinden ümidini kesti, onlardan bir hayır gelmiyeceğine kesinlikle inandı. Cenâb-ı Hak'ka yönelirken, ellerinde mal ve mülk bulunduran Firavun ve ordularından yakınarak, onların ellerindeki malların bir takım kimseleri aldattığını, neticede bazı zayıf fıtratlı şahısların mal ve mülk karşısında kendilerinden geçerek sapıklığa düştüklerini dile getirdi. Bu durum karşısında Mûsâ (a.s.), Rabbine yönelerek onların mallarını, mülklerini yok etmesini istedi (Yûnus 88). Buna karşılık "Cenâb-ı Hak: "Duanız kabul olundu, doğru olun, bilmezlerin yoluna uymayın" buyurdu (Yûnus 89).

Mûsâ (a.s.), her şeyden önce onlardan, yaratan Allah'a toptan teslim olmalarını istiyordu. Kulların Allah'a baş kaldırmamaları gerektiğini belirtiyordu. Onun getirdiği Allah davasıydı. Elinde Allah'ın rasûlü olduğuna dair deliller bulunuyordu. Apaçık ve kuvvetli delillerle kalpleri uyanmağa davet ediyordu. Bu arada Rabbine sığınıyor ve ıslah yolu görülmeyen topluluğu helâk etmesini istiyordu.

Ne var ki **zulüm ehlinin, insafı kabul ettiği çok az görülmüştür. Bir kere diktatörler, hakikatlerin hâkim olma-**

sından ve genişliğine sürüp gitmesinden korkarlar. Sulh ve sükûn içerisinde, gerçeklerin insanlar tarafından öğrenilmesinden endişe duyarlar. Bunun için de hakikatlere karşı savaş açarlar ve onu sindirmek isterler. Sulhu hiç arzu etmezler. Hakikat rehberleriyle halkın karşısında bir araya gelmekten son derece kaçınırlar. Çünkü sulh yapma demek, onun için hakikatlerin her gün biraz daha ruhlara ve kalplere yerleşmesi demektir. Bundandır ki, **bâtıl yolunun yolcuları, her zaman zora başvururlar. Hak ehlini taşa tutarlar.** Onların bir kenara çekilip rahat rahat yollarında yürümelerine müsâade etmezler.

Firavun, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkmasına izin vermeyince Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'da kalışı bir hayli uzadı. Firavun ve hanedanının yola gelmesi için bir sürü mûcize gösterildi. Fakat onlar, kibir ve inatlarını terketmediler. Bu bakımdan bunlardan intikam almaktan başka bir çâre kalmamıştı geride.

Müfessir Kasımî'nin ifadesine bakılırsa (94) Mısırlılara kan kusturan tufan, çekirge, kan, kurbağa ve haşerat mûcizelerinden sonra Firavun, zulmünü biraz hafifletmiş, İsrailoğullarının istedikleri yerde ibadet etmelerine az da olsa göz yummaya başlamıştı.

Bu sıralarda Mûsâ (a.s.)'ya kavmini Mısır'dan çıkarması için ilahî emir geldi. Bu, Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Mûsâ'ya kullarımı geceleyin (Mısır'dan çıkar); yürüt. Siz takip edileceksiniz diye vahyettik (Şu'arâ 52).

Bu âyette görüldüğü gibi Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'ya kavmi ile birlikte ve son derece tedbirli olarak geceleyin

(94) Mehâsinu't-Te'vil, VII, 2843.

çıkıp gitmesini emretmektedir. Firavun'un, ordusu ile peşlerine düşeceğini de hatırlatmakta ve ona kavmini deniz sahiline doğru götürmesini ima etmektedir.

Müfessirlerin açıklamasına bakılırsa İsrailoğulları, kendilerine ait bir bayramı şehrin dışında kutlama sebebini ileri sürerek izin isterler. Firavun istemeye istemeye izin verir. İsrailoğulları bu izinden yararlanarak, bir gece koyunlarını, sığırlarını, bütün eşyalarını ve Mısır yerlilerinden bayram için emanet aldıkları takıları da alarak, Filistin'e gitmek üzere geceleyin gizlice Mısır topraklarından ayrıldılar (95). Şurasını hemen belirtelim ki, geri dönmemek üzere Mısır'dan kaçmağa karar verdiklerini bilerek Mısırlılardan mücevherat emanet adıyla yalan söyleyerek almaları, İsrailoğullarının ahlâken dejenere olmuş bir topluluk olduğunu göstermektedir. İleride de üzerinde durulacağı gibi, onların, Mûsâ(a.s.)'nın yasaklarına uymadıkları, cahilî adetlerden kendilerini geri alamadıkları açıkça görülmektedir.

Firavun, İsrailoğullarının Mısır'dan kaçışını haber alınca, tabir câizse umumî seferberlik ilân eder. Yardımcılarını çeşitli bölgelere gönderip, zorla asker toplamağa girişir (Şuarâ 53). Maksadı İsrailoğullarının sonunu getirmektir.

Firavun'un adamları, çok sayıda asker toplar. Fakat bu askerler, gitgide Firavun'un hareketlerinden endişelenmeğe, Mûsâ (a.s.)'nın kuvvetinden ve sonucun kötüye gideceğinden korkmağa başlarlar.

Aklınca ilah geçinen Firavun'un bile, umûmî seferber-

(95) el-Bidâye, I, 270; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 335; Rûhu'l-Me'âni, XVI, 237; Mehâsinu't-Te'vil, VII, 2843-44.

liğe ihtiyaç duyuşundan, onun da korkuya kapıldığı hissedilir. Ancak askerlerinden bu durumu saklayabilmek için "müminlerin halinin korkulacak gibi olmadığını şu sözleriyle ilân eder: Şunlar (şu İsrailoğulları) az bir topluluktur ve bizi kızdırmaktadır. Biz ihtiyatlı, tedbirli bir topluluğuz" (Şuarâ 54-56).

Firavun, bütün telâşına rağmen, korkusunu açıklamak istemez. Tam aksine; kaçanların önemsiz, şerlerinden korkulmayan, zayıf bir topluluk olduğunu, fakat Mısır'dan kaçmaları, halkın mallarını almaları ve kadınların süs eşyalarını kaçırmaları sebebiyle onlara kızdığını, bundan dolayı hareketlerini takip edip, onlara karşı daima uyanık bulunduğunu söyler.

Fakat burada dikkati çeken bir durum söz konusudur. Bunlar dökünlü bir azınlıksa, bunlarla bu kadar ilgilenme, bunlara karşı asker toplama, bunca tedbir neden icabediyor? Üstelik kaçıp gitmişler. Daha peşlerine düşmenin anlamı ne?

Şunu unutmamak gerekir ki bu hal, zorba batılın, (ahlâken dejenere olmuş olsalar bile) îman sahipleri karşısında daima düştüğü şaşkınlığın açık örneğidir.

Firavun, topladığı ordularıyla birlikte, Mûsâ (a.s.) ve İsrailoğullarını takip etmek üzere yola çıktı. Ancak bu çıkışları son çıkışları oldu. Aynı zamanda istifade edip, içerisinde rahat bir hayat yaşadıkları bağ ve bostanlarını, altın hazinelerini, çok sevdikleri güzel ve büyük evlerini geride bıraktılar. Onlar, bu nimetlerin tümünü ebediyyen terkediyorlardı. Çünkü kesinlikle vatanlarına bir daha dönecek değillerdi.

Belki de Allah teâlâ, onların tümünü birden helâk etmek için Mûsâ (a.s.)'ya Kızıl Deniz yolunu tutmayı, İsrail-

oğullarına da Mısırlıların elinden kurtulmak için kaçmayı ilham etmişti. Firavun'a da, dünyada arkasını dayadığı ordularını toplayıp, Mûsâ (a.s.) üzerine yürüme hırsını vermişti. Zira bunlar toptan helâk edilecek, buna karşılık; İsrailoğulları Filistin'de onların geriye bıraktığı servetin benzerine varis kılınacaktı. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Böylece Biz onları (Firavun ve kavmini)bahçelerden, çeşmelerden, hazinelerden ve şerefli makamdan çıkardık. Bu suretle geride bıraktıklarını İsrailoğullarınamiras yaptık." (Şuarâ 57-59).

İsrailoğullarının Arz-ı Mukaddes'e çıkmalarından sonra, Mısır'a dönüşleri; Mısır arazisine, Firavun'un tahtına ve servetine sahip oluşları hakkında sağlam bilgiye sahip değiliz. Bundan dolayı müfessirler şöyle der: İsrailoğulları Firavun ve etrafındakilerinin sahibi ve maliki oldukları şeylerin benzerine Filistin arazisinde varis oldular. Bu da onların sahip oldukları bahçeler, pınarlar, hazineler ve şerefli mevkilerin bir benzerine sahip olma yönünden bir nevi veraset kabul edilmektedir.

İsrailoğullarının Kızıl Denizin neresinden geçtikleri bugün kesin olarak bilinmemektedir. Tevrat bu konuda bazı yer isimleri veriyorsa da, ismini verdiği bu yerler, bu gün aynı isimleriyle bilinmemektedir. Süveyş körfezine yakın bir yerden denizi geçtikleri görüşü doğruya en yakın görüş olarak kabul edilmektedir (96).

İsrailoğulları Süveyş körfezi yakınında Kızıl Deniz sahiline varınca, Firavun ve ordusu güneş doğarken onlara yetişti. İsrailoğulları artık kesinlikle Firavun'un elinden kurtulamıyacaklarına inanmağa başladı. Kalplerini korku kapladı. Helâk edileceklerinden şüphe etmiyorlardı. Çün-

(96) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 203-204.

kü İsrailoğulları ve Firavun ordusu karşı karşıya gelmiş ve çarpışmadan başka çâre kalmamıştı.

İsrailliler, deniz kıyısına geldiklerinde, ne silâhları ne de gemileri vardı. Denizde yüzmeyi de bilmiyorlardı. Firavun ve ordusu ise silahlarla donanmış, merhametten yoksun olarak peşlerine düşmüştü. Hal bütünüyle şunu ifade ediyor: Önlerinde deniz, arkalarında düşman. Bu manzara Kur'ân'da şöyle anlatılır: "İki topluluk (yaklaşıp) birbirini görünce Mûsâ'nın adamları: (Eyvah!) yakalandık dediler" (Şuarâ 26-61). Telâşa kapıldılar. Sıkıntı son haddine varmıştı. Geçen dakikalar onları ölüme yaklaştırıyordu. Hiç bir kurtuluş ümidi olmadığı gibi yardımcıları da yoktu.

Mûsâ (a.s.)'ya gelince, kalbi Rabbine karşı güvenle doluydu. Bir an bile şüphe ve telâşa kapılmamıştı. Rabbinin yardım edeceğine tam manasıyla inanmış, - nasıl olacağını bilmemekle beraber - kurtuluştan da emindi. Kurtuluş mutlaka olacaktı. Zira Allah öyle vadetmişti.

"Mûsâ (bu kargaşalık anında): "Hayır, Rabbim benimle beraberdir. Bana yol gösterecektir" dedi (Şuarâ 62).

Âyette geçen "Kellâ" tabiri, te'kidin ve kuvvetli ifadenin son haddini gösterir. Hayır, onlar bizi yakalayamayacaklar. Hayır, biz yok olanlardan olmayacağız. Hayır, biz, kılıçlar altında erimeyeceğiz ve perişan da olmayacağız. Hayır, "Rabbim benimle beraberdir, bana elbette yol gösterecektir" gibi manaları verdirir.

Mûsâ (a.s.) işte bu katiyetle, bu kuvvetle ve bu kesin netice ile kavmine teminat verdi. Bu cümle, hak yolda mücahede edenlerin, musibetler karşısında ümitsizliğe kapılmamaları ve feryadu figan etmemeleri hususunda, Kur'ân'ın gösterdiği canlı bir örnektir. Hak yolunda mücahede edenler, Allah'ın yardımına ve lutfedeceği genişliğe imân

ederek bu cümleyi daima tekrar edeceklerdir.

Son anda ümitsizliklerle dolu bir gecede, zulmetleri yırtan nurlar etrafa saçılır ve umulmadık yerden kurtuluş yolu açılır. İşte tam bu sırada Cenâb-ı Allah: "Musâ (a.s.)' ya değneğinle denize vur!" diye vahyeder. (Vurunca, deniz) yarılır, (yollar açılır) her bölüm kocaman bir dağ gibi olur" (Şuarâ 63).

Böylece mûcize meydana gelmiş, hakkında insanların "muhal" dedikleri şey tahakkuk etmişti. Onlar sünnet-i ilahiyeye yabancı değillerdi. Alıştıkları ve her an etraflarında olagelen hadiselerle mukayese ettikleri için, bu büyük olay her iki tarafa da garip gelmedi. Ancak böyle bir yolun açılacağı akıllarından geçmemişti, o kadar.

Kâinatta bu kanunları yaratan Allah teâlâ, hiç şüphesiz dilediği anda isteğine göre onların akışına yön vermeğe de kadirdir.

Mûcize meydana gelmiş ve ikiye ayrılan suyun ortasından yollar açılmıştı. Su, yolun iki tarafında büyük dağlar gibi dikilip kalmıştı. İsrailoğulları da hiç endişeye kapılmadan bu yolda yürüyüp gitmişlerdi. Firavun ve ordularıyla bir daha karşılaşmamak üzere.

Firavun ve ordusu bu hârika sahne karşısında dehşete kapıldılar, şaşırıp kaldılar. Zira hadise gerçekten hayret edilecek kadar müthişti! Bir müddet öylece durakladılar. Bu şekilde durmaları zaruri idi. Çünkü yol göstericileri, Mûsâ (a.s.) değil, Firavun'du.

Mûsâ ve kavmini açılmış yolda yürürken gördüğü halde Firavun, ordusuna bu acaip yoldan yürüyüp arkalarını takip emrini vermekte hayli tereddüt etmişti.

Allah'ın nimeti tamamlanmış, İsrailoğulları karşı sahile çıkmışlardı. Bu arada Firavun da hareket emrini vermiş ve ordusuyla birlikte tamamen iki taraflı suların ara-

sına girmişti. Sonlarının gelmesini de Allah teâlâ böylece yaklaştırmıştı.

Dağ gibi duran deniz suları geriye döndü, Firavun ve ordusunu kapladı. Ölüm gelip çattığı ve bir daha kurtuluş ümidi kalmadığı sırada Firavun: "Gerçekten İsrailoğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım" dedi (Yûnus 90).

Firavun bu sözü, bu büyük belâyı başından atmak için söylüyordu. Zira Mısır'da başlarına belâ gelip de sıkıştıkları her an Mûsâ (a.s.)'ya koşuyor: "Bu belâyı kaldırırsan sana inanacağız ve İsrailoğullarını seninle birlikte göndereceğiz" diyorlardı. Başlarından azap kaldırılınca da sözlerinden cayıyorlardı" (A'râf 134-135). Firavun zannetti ki bu defa da aynı yolla bu belâyı da atlatırım (97). Fakat ne yazık ki, iş işten geçmiş, Firavun'un zamanı tamamlanmıştı. Artık kendisine mühlet verilmeyecekti. Bu dünyadaki hayatı sona ermiş, peşin uğradığı bu ceza ile birlikte uhrevî azâba müstehak olma zamanı gelmişti.

Yukarıda Firavun'un, "inandım" sözünü, boğulma tehlikesini atlatmak için söylemiş olabileceğini ifade etmiştik. Firavun'un hile yapmadığını ve gerçekten iman etmiş olduğunu kabul edecek olsak bile, bu "iman" sahih değildir. Çünkü ümitsizlik ve çâresizlik durumundaki imanın kabul edilmediği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.

Firavun, Allah'ın azabını görünce maskesi düştü, sapıklığının sonucunu anladı. İnkâr edegeldiklerini itiraf etti. Allah'ın vahdaniyetini kabul ederek, O'ndan başka taptıklarını inkâra kalkıştı. Fakat ne çâre ki vakit geçmişti, kabul olunamazdı. Zira Allah'ın kanunu bunu gerektirmektedir: "Ne zaman ki hışımımızı gördüler: "Tek Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler. Fakat hışımımızı gördükleri zaman inanmaları, ken-

(97) A.g.e., s. 201.

dilerine bir fayda sağlamadı. (Bu), Allah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte o zaman kâfirler ziyana uğramışlardır" (Mü'min 84-85) (98). Allah'ın azabı zuhur ettikten sonra yapılan tevbenin kabul edilmemesi O'nun - ötedenberi - câri olan kanununun gereğidir (99).

Diktatör, zorba, zalim ve mütecaviz Firavun'un yüzündeki bütün maskeler düşmüştü... İçine girdiği bütün örtüler yok olmuştu. Kavmine karşı bir zalim ve güçlü kuvvetli bir zorba olarak kullandığı çehreler silinmişti... İşte gördünüz ya cılızlaşmış, küçülmüş ve ezilip büzülmüş halde. Şimdi çaresiz. İsrailoğullarının inandığı tanrıya inandığını açıklamakla yetinmiyor, bağlılığını daha fazla ileri götürmeğe çalışarak: "Artık ben de müslümanlardanım" diyor. Teslim olanlardanım ben de... "O'na: Şimdi mi? Oysa daha önce isyan etmiş, bozgunculardan olmuşsun" denildi" (Yûnus 91).

Şu anda mı? Kaçma imkânının kalmadığı, başka kurtuluş yolunun bulunmadığı zaman mı? Daha önce isyan etmiş, büyüklenmiştin, hani şimdi mi, şu anda mı?

"Bugün sadece senin cesedini kurtaracağız" (Yûnus 92). Balıkların yememesi ve bir imansızın cesedinin sular içinde yok olup, giderek hatıralardan silinmemesi için senin cesedini kurtacağız. Senden sonra gelenlerin, senin ne acıklı bir sonun olduğunu bilmeleri ve anlamaları için kurtaracağız senin cesedini. "Senden sonrakilere ibret teşkil etmesi için" (Yûnus 92).

Allah'a karşı gelmenin âkibetini ve Allah'ın buyruklarını yalanlayanların sonucunu görmeleri için... Fakat

(98) Ayrıca bkz., Yûnus, 96-97; En'âm 158.
(99) Fazla bilgi için bkz., Nazmu'd-Dürer, XVII, 453-454.

"Doğrusu insanların çoğu âyetlerimizden habersizdirler" (Yûnus 92). Kalplerini âyetlerimize doğru çevirmezler. Gerek ufuklarda ve gerekse kendi nefislerindeki varlığımıza delâlet eden alâmetlerimizi düşünmezler (*).

İnsan, şiddetli gam ve sıkıntılardan ve kendisine isabet eden diğer elem verici olayların sebeplerinden kendi kendine soruyor. Her şeyi kasıp kavuran sarsıntılardan, binlerce insanın mahvolmasına sebep olan, toplumu parçalayan ve milli serveti yok eden taşkınlıklardan, insanın ömrünü harcayarak kurup geliştirdiği eserlerini yıkan şiddetli kasırgalardan, liderlerin hırsları yüzünden çıkan ve peşinden umumi bir yıkım meydana getiren haplerden soruyor.

Evet, insan bütün bunların sebeblerinden kendi kendine sorup duruyor. Fakat tatmin edici bir cevap bulamıyor. Bu cevapsız sorular, insanı bedbahtlığa, ferdi istikrarın berraklığını ve hayatın âfiyetini kaçıracak simsiyah bir gözlükle hayatına bakmasına sebeb oluyor.

İnsana isabet eden bu azabın sebebleri üzerindeki sorulara Kur'ân, bir çok âyet ve sûrelerde cevap vermiştir.

Bizzat Hz. Mûsâ'nın kıssasında bu azabın sebeblerinin KÜFÜR, ZULÜM, GÜNAHLARI İŞLEMEK olduğunu Kur'ân açıkça ifade ediyor. Küfür ve zulüm iki tabirdir. Kur'ân bu iki kelimeyi mutlak olarak zikretmiş ve Allah'a olan imansızlığı, O'na şirk koşmayı, şeriattan yüz çevirmeyi, koyduğu sınırları tecavüz etmeyi kasdetmiştir. Bütün bunların da; şerleri, günahları ve meşru olmayan fiilleri işlemekle tahakkuk edeceğini haber vermiştir: "Küfreden-

(*) Yakın tarihte ingilizler tarafından Kızıl denizde bulunarak İngiltere'ye götürüp müzeye konulan cesedin, Hz. Mûsâ'nın Firavun'u II. Ramseses'e ait olabileceğinin açıklanışı manidardır.

lere gelince; dünya ve âhirette onları şiddetli bir azapla cezalandıracağız" (Âl-i İmrân 56), "Sakinleri zalim olunca o köyleri ve şehirleri helâk ettik ve onların helâki için de belli bir zaman ayırdık" (Kehf 59).

Hz. Mûsâ'nın kıssasında imandan yüz çevirmeleri ve zulümleri sebebiyle Firavun kavmine isabet eden azabı, Kur'ân şöyle anlatmaktadır: "Kendisi de, askerleri de, o yerde haksız yere büyüklük tasladılar ve hakikaten Bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Bunun üzerine Biz de, hem onu, hem de askerlerini yakalayıverdik ve denizin içine attık. Bak habibim zalimlerin sonu nice oldu" (Kasas 39-40).

Sonuç olarak şunu belirtelim ki, Allah teâlâ kendisinden sonra gelenlere ibret teşkil etmesi için Firavun'un cesedini sakladığını ifade ettikten sonra, çok önemli bir hususu dile getiriyor: Diktatör Firavun'un zulüm ve isyan dolu hanedanının acı akibetini gözler önüne seriyor. Allah katında Firavun'un da, ordularının da değersizliğini anlatıyor. Böbürlendiği, kitleleri aldatarak önünde itaat ettirdiği halde, kayda değer bir ehemmiyeti haiz olmadığını ve Allah katında önemsenmediğini belirtiyor. Allah kendisinden nimeti çekip alırken, Firavun buna engel olamıyor. Başına gelen kötü akibetlerden dolayı da kimse ona üzülüp yakınmıyor. Bu gerçeği de şu âyetlerden öğreniyoruz: "Onlar geride neler bırakmışlardı? Nice bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamları başka bir topluluğa miras verdik. Onlara gök ve yer ağlamadı (kötü insanlar oldukları için acıyan olmadı onlara) ve (başka bir vakte de) ertelenmediler. (Mûsâ'nın ardından) denize girdiler, boğulup gittiler" (Duhân 25-29).

Yeryüzünün bir çok nimetine sahip olan hak tanımaz zalimler de, yok olup gidiyorlar da, kimse üzülmüyor bile gittiklerine. Gökyüzünde ve yeryüzünde onların gidişleri-

ni hissedenler bile bulunmuyor. Süre gelip çatınca, bir an için geciktirilip tehir de edilmiyor. "Bütün çabalara rağmen kurtarılamadı" sözünden başkası da işitilmiyor.

"Onların helâkine gök ve yer ağlamadı ve ertelenmediler". Bu ifade bir küçümseme halini canlandırıyor. Şu büyüklenen zalimleri ve azgınları yerde ve gökte hiç kimse kale almıyor. Gökte ve yerde kimse üzülmüyor onların yok oluşuna. Bir karıncanın, bir böceğin yok oluşu gibi kayboluyorlar ortadan. O başlarını kaldırıp da insanları ayaklarıyla çiğneyen despotlar, bir haşere gibi helâk olup gidiyorlar. Onlara kimse üzülmediği gibi; Rabbinin emrine uyan şu kâinat, onlardan uzaklaştığı için seviniyor. Çünkü kâinat kendisine inanırken onlar inkâr ediyorlardı. Şu halde onlar, içinde yaşadıkları varlıklar aleminden çıkarılıp atılmış, aşağılık ve kötü ruhlu kimselerdir.

Eğer şu zalimler, diktatörler ve yeryüzünü kana bulayanlar, şu bir kaç kelimedeki ima ve işaretleri hissetmiş olsalardı, Allah katında kendilerinin ne kadar güçsüz ve mevcudat içerisinde ne kadar önemsiz olduklarını fark ederlerdi. Ve bilirlerdi **ki** o zaman yaşadıkları varlıklar dünyasından kopmuş ve çekilmiş, atılmış olarak yaşamaktadırlar. İçinde yaşadıkları dünya ile aralarında hiç bir bağlantı yoktur. Sahibi olduklarını iddia ettikleri ve sık sık tapularını kontrolden geçirdikleri **saraylar, evler, bağlar, bahçeler, hanlar, hamamlar ve bütün servetler;** numaralarını defterlere kaydettikleri **para, senet ve faturalar, şimdi başkalarının elinde. Bir kısmı da sahipsiz kalmış, üzerlerinde kurtlar, çakallar ve köpekler uluyor. Hani bunun ilk sahipleri** diye sesler duyuluyor. Bu **geride bıraktıkları ve malımdır diye iddia ettikleri servetler, onlara arkadan bir dua sesi bile götürmüyor. Çünkü onlar duaya da inanmıyorlardı. Dua merciine inanmıyorlardı ki, duaya inansınlar.** O halde kendilerini kâinata bağlayan imân ba-

ğı kopmuştur artık. **İşledikleri zulüm ve haksızlık yüzünden lânetle anılıyorlar.** Çünkü geride işkence ve zulüm dışında bir hoş sada bırakmadılar. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Onlar, ateşe çağıran önderler yapılmış, bu dünya hayatında onların peşine lânet takılmış (yani lânetle anılacaklar), kıyamet günü ise onlar çirkinleştirilenlerden olacaklar" (Kasas 41-42).

Mısır'da Kalanlar :

Görüldüğü gibi tarihin akışı değişiyor. Toptan suda boğulan Firavun ve ordularının hanımları, Firavun'a kulluk eden aşağılık insanların umuruna kalıyor. Ancak köleliğe alışmış olan bu topluluk, bu defa da Firavunların kadınları sultası altına giriyor.

İbn-i Kesir'in de dediği gibi Firavun, Firavun'un idarecileri, ileri gelenleri ve orduları helâk edilince Mısır'da reaya, yani Firavun idaresi altında bulunan ve vergi veren halkın dışında kimse kalmıyor.

"Mısır Tarihi" isimli eserin yazarı İbnu Abdil-Hakem bu konuda şunları söyler: "Firavun ve onun emîrlerinin helâkinden sonra Mısır kadınları, erkeklere hakim duruma geçti. Bunun sebebi, Mısır'lı emîr ve ileri gelen zevatın hanımlarının, aşağı seviyedeki halktan bazı kimselerle evlenmeleri ve kocalarının alışkanlıklarını sürdürmeleridir. Bundan böyle kadınların eline geçen kuvvet ve otorite, Mısır kadınlarının bu hakimiyeti, günümüze kadar devam edegelmiştir (100).

Tevrat'a Göre Çıkış :

Tevrat, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı üzerinde ge-

(100) el-Bidâye, I, 274.

nişçe durur. Hattâ şurasını belirtmek gerekir ki, tefsirlerde bu ve benzeri olaylar, bazan Tevrat'tan nakledilerek anlatılır. Ancak rivayetin Tevrat'tan alındığı bazı müfessirler tarafından açıkça belirtilmez. Fakat Ehl-i kitapla ilgili alınan bazı rivayetler Tevrat'la karşılaştırıldığı zaman. bunların, Tevrat'ta mevcut olduğu görülür.

Bu gün ellerde dolaşan Tevrat ve İncil'den nakil yapılıp yapılamıyacağı hususu ihtilâf konusudur. Fakat, 'bazı şartlarla nakil yapılır' diyenlerin görüşü ağır basmaktadır. Biz de bunların görüşüne uyarak, Kur'ân'a ters düşmeyen olayların bazıları hakkında Tevrat'a baş vurduk. Gerek olayın geçiş tarzı, gerekse ifade ettiği anlam açısından, Kur'ân'a ters düşmeyen bazı rivayetleri, yarar mülahazasıyla eserimize almakta bir beis görmedik.

Aslında Tevrat, Kur'ân'ı müjdeleyen; Kur'ân da Tevrat'ı tasdik eden semavî iki büyük kitaptır . Tevrat'ın asliyetini koruyamadığı, bazı tahrifatlara uğratıldığı ve kıyamete kadar hükmü geçerli olan Kur'ân gelince, onun hükmünün yürürlükten kaldırıldığı bilinmektedir. Ama Kur'ân'ın haber verdiklerine ters düşmeyen bazı hakikatların, Tevrat ve İncil'de mevcudiyeti de inkâr götürmez.

İsrailoğulları, Kızıl Deniz kıyısında Firavun ve orduları tarafından köşeye kıstırılınca; onların Mûsâ (a.s.)'ya karşı sitemleri çok ilginçtir. Hattâ ileride görüleceği gibi denizi geçip, Firavun tehlikesini atlattıktan sonra bile. ölünceye kadar Mûsâ (a.s.)'ya eziyet ettikleri de bir vâkıadır. Bütün bunların kendi kitaplarından okunması ve görülmesi, bu yaptığımız naklin önemini biraz daha artırmaktadır. Bütün bu mülahazalarla Mısır'dan çıkış olayını kısaltılmış şekliyle bir de Tevrat'tan izliyelim :

"... Rab Mûsâ'ya dedi: Artık Firavun'un üzerine ve Mısır'ın üzerine bir belâ daha getireceğim. Ondan sonra

sizi burada salıverecektir. Sizi salıverdiği zaman, sizi buradan tamamen kovacaktır. Şimdi kavmin kulaklarına söyle ve her adam kendi komşusundan ve her kadın kendi komşusundan gümüş şeyler ve altın şeyler istesin... (Çıkış, b. 11) Mısırlılardan altın şeyler ve gümüş şeyler ve esvab istediler. Ve Rab Mısırlıların gözünde kavme lütuf verdi. Ve isteklerini verdiler. Ve Mısırlıları soydular... (Çıkış, b. 12). Firavun'un yüreğini katılaştıracağım ve onların arkalarına düşecek; ve Firavun'da ve ordusunda izzet bulacağım; Ve Mısırlılar bilecekler ki Rab Benim. Ve böyle yaptılar. Ve kavmin kaçmış olduğu Mısır kralına bildirildi. Ve kavim hakkında Firavun'un ve kullarının yüreği değişildi. Ve dediler: Ne yaptık da İsraili bize kulluk etmekten salıverdik?... Mısır'ın bütün cenk arabalarını aldı. Ve Rab Mısır Kralı Firavun'un yüreğini katılaştırdı. Ve İsrailoğullarının arkasına düştü... Ve deniz kıyısında Ri-hahirat yanında Boal-tsefan önünde konaklamakta iken onlara yetiştiler.

Ve Firavun yaklaştı. Ve İsrailoğulları gözlerini kaldırdılar. Ve işte Mısırlılar arkalarından yürüyorlardı. Ve çok korktular ve İsrailoğulları Rabbe feryat ettiler. Ve Mûsâ'ya dediler: Mısır'da kabirler bulunmadığı için mi çölde ölmek üzere bizi getirdin? Bizi Mısır'dan çıkarmakla bize ettiğin bu nedir? Mısırda sana: **Bırak bizi Mısırlılara kulluk edelim,** diye söylediğimiz söz bu değil midir? Çünkü çölde ölmektense, **Mısırlılara kulluk etmek** bizim için daha iyi olurdu. Ve Mûsâ kavme dedi: Korkmayın, rahat durun, bugün Rabbin sizin için yapacağı kurtarışı görün; Çünkü bugün gördüğünüz Mısırlıları artık bir daha ebediyyen göremeyeceksiniz... Ve Mûsâ deniz üzerine elini uzattı; Ve Rab bütün gece kuvvetli şark yeli ile denizi geri çevirdi. Denizi kara etti ve suları yarıldı. Ve İsrailoğulları kuru yerden denizin ortasına girdiler. Ve sular sağlarında ve sollarında onlara duvar oldular. Ve Mısırlı-

lar kovaladılar. Ve Firavun'un bütün atları ve cenk arabaları ve atlıları arkalarından denizin ortasına girdiler... Ve Rab Mûsâ'ya dedi: Elini deniz üzerine uzat, tâ ki sular Mısırlılar üzerine, cenk arabaları üzerine ve atlıları üzerine dönsünler. Ve Mûsâ deniz üzerine elini uzattı... Ve sular dönüp cenk arabalarını ve onların arkasından denize girmiş olan bütün Firavun ordusunu örttü; onlardan bir nefer bile kalmadı. Fakat İsrailoğulları denizin ortasından kuru yerden yürüdüler... Rab o günde İsraili Mısırın elinden kurtardı; Ve İsrail Mısırlıları deniz kenarında ölü olarak gördü... (Çıkış, b. 14) (101).

Bugün yahudilerin elinde bulunan Tevrat'ta fazlalık ve noksanlık bulunduğu ve birçok yerinin tahrif edildiği bir gerçektir. Doğrusu bu Tevrat, Mûsâ (a.s.)'ya inenin aynısı değildir. Onun doğruluğuna inanarak okuyup, ondan delil getirmeye çalışan, fesada kapıyı açmıştır. Ancak bu demek değildir ki, Tevrat'ta hiç bir doğru yoktur. Aksine, az da olsa, Tevrat'ta Kur'ân'a mutabık olan bazı hakikatler vardır. Yukarıda Tevrat'tan sunduğumuz parça bunun örneklerinden biridir.

"De ki: Doğru iseniz, Tevrat'ı getirin, okuyun" (Âl-i İmrân 93) âyeti, Tevrat'tan nakli yasaklayan hadîslerin bulunmaması, aksine "İsrailoğulları kıssalarından haber verebilirsiniz. Bunda bir beis yoktur" (102) hadîsi ve İslâm âlimlerinin yahudileri susturmak, Peygamberimizin peygamberliğini, Kur'ân'ın hak kitap olduğunu ispat etmek için Tevrat ve İncil'den yaptığı nakiller, onlardan bu konularda naklin yapılabileceğine delil teşkil eder.

Bu konu, büyük muhaddis İbn-i Hacer el-Askalanî'nin

(101) Kitab-ı Mukaddes, çıkış, b. 11, 12, 14, s. 64-68.
(102) Tecrid-i Sarih, LX, 190.

"Tuhfetü'l-Muhtac" isimli eserinde bütün teferruatıyla işlenmiştir. Yalnız Tevrat ve İncil'den nakil yapacak ve onu okuyacak kimselerin otoriter âlim olmasının şart olduğunu ileri süren İbn-i Hacer, cahillerin Tevrat'ı okumasını haram saymıştır (103).

Tevrat'tan nakle karşı çıkanların yanıldığını ve Kütüb-i Kadîme'den naklin caiz olduğunu isbat için Bikâ'î, "el-Akvâmu'l-Kavîme fî Hükmi'n-Nakli Mine'l-Kütüb'il-Kadîme" (104) isimli eserini yazmıştır. Bu kitapta ileri sürdüğü delillerin özetini Nazmu-d-Dürer isimli tefsirinde vermiştir (105).

Bikâ'î, hocası İbn-i Hacer'in görüşüne uyarak, otoriter alimlerin, Tevrat ve İncil'den nakil yapabileceğini isbatlamıştır. Bu konu üzerine eğilen Müfessir Kasimî de, tefsirinin mukaddimesinde bu konuya genişçe yer vermiş, Bikâ'î'nin topladığı delilleri de buraya aynen almıştır (106).

AZGINLIĞIN SONU

Mûsâ (a.s.)'nın, Firavun'a karşı zafer kazanması; azgınlığın yıkılması ve mağlubiyeti hususunda güzel bir örnektir. Kur'ân-ı Kerîm, bu olayı, yöneticileri Firavun gibi azgın ve taşkın olan her millete örnek olması ve milletlerin bundan ibret alması için sunmaktadır.

Hz. Mûsâ ve Firavun Kıssasından şunu anlıyoruz: **Batıl ne kadar yükselirse yükselsin, kendisine ne kadar yar-**

(103) Rûhu'l-Me'âni, XX, 84-85.
(104) Bilgi için bakınız. Burhânu'd-Dîn İbrahim b. Ömer el-Bikâ-i ve Tefsirindeki metodu (Basılmamış doktora tezi).
(105) Fazla bilgi için bkz., Nazmu'd-Dürer, I, 272-277.
(106) Fazla bilgi için bkz., Mehâsinu't-Te'vil, I, 40-51.

dımcılar ve dostlar bulursa bulsun neticede hakkın karşısında mağlup olmaya mahkûmdur. Firavun, askerleriyle birlikte, batıl ordusunun elebaşılarındandır. Onun iddialarını, taşkınlıklarını ve neticede neye uğradığını bir kaç kelime ile tekrar etmede yararın olacağı kanaatindeyiz. Taşkınlıkları şu şekilde özetlenebilir :

1 — Firavun, kavmi içerisinde ilâh olduğunu ilan etmişti. O toplumda yüksek makam ve mevki sahiplerinin ilâh olarak tanımlandığını, en üst makamda Firavun bulunduğu için, haliyle onların en büyük ilâhının da o olduğunu yukarıda izaha çalışmıştık.

"Firavun dedi ki, ey ileri gelenler ben sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum" (Kasas 38). Küfür ve inkâr dolu bir söz. Firavun'un bu sözü, bir taraftan Mısır'da hakim olan efsanevî inançlara dayanıyordu. Onlara göre krallar, tanrılar soyundandı. Diğer taraftan da kendisinden başka kanun koyucu ve otorite kabul etmemesinden, sadece kendisine itaat edilmesi gerektiği inancından kaynaklanıyordu.

Bu tür inançların geçerlilik payı ve hiç bir dayanağı olmamasına rağmen Firavun'un adamları, bu batıl inanç ve iddialara kanarak onu kabulleniyor ve benimsiyorlardı. Bu kabul firavunların baskı ve şiddetinden kaynaklanıyordu. **Hiç bir kafaya düşünme, hiç bir dile konuşma fırsatı vermeyen baskının bu kabulde fonksiyonu büyüktür... Zira istibdat beşiğinde yetişen, idare edilenler tarafından daima zulüm ve işkence altında tutulan halkın ahlâkı bozulur, inancı ve doğruyu görme kabiliyeti zayıflar, şahsiyetleri zelil olur. Dolayısıyla hürriyet nimetini bir tarafa iterek köleliğe razı olurlar. Böylece her azgının emrine boyun eğerler.**

Onlar, Firavun'un kendileri gibi bir insan olduğunu,

bir anadan doğduğunu, yaşayacağını ve öleceğini biliyorlardı. Ama Firavun, kendilerine: "Benden başka itaat edeceğiniz birisini bilmiyorum" dediği zaman da hiç bir itirazda bulunmadan kabulleniyorlardı.

2 — İnsanların inanç ve akıllarını şiddetli bir baskı altına almıştı. Onun izni olmadan hiç bir kimsenin iman etme hürriyeti yoktu. Şu sözü o söylemişti: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz?" (A'râf 123). Sanki onlar kalplerinde yer eden hakkı silkeleyip atmak için kendisinden izin almalıymışlar. Bu bir firavun mantığıdır. Kafaya hiç zorla inanç koyulup, zorla çıkarılabilir mi? İnsanın kendi kendini bile bir şeye zorla inandırması veya bir şeyi zorla gönlünden çıkarıp atması mümkün mü?

Görüldüğü gibi o bir puttur. Zalim diktatördür... Ve her put gibi cahildir, ahmaktır, duyguları körelmiştir. Bunun yanı sıra da gururludur, kibirlidir ve şımarıktır.

3 — Halk üzerindeki otoritesini sağlamak için onları bir takım gruplara ve hiziplere bölerek birliği parçaladı.

Nitekim günümüzde de sömürgeci devletler, sömürülen devletler üzerinde; zalim idareciler de, idare edilenler üzerinde hakimiyetlerini devam ettirebilmeleri için aynı metodu uygulamaktadırlar. Bu hususu Kur'ân şöyle dile getirir: "Firavun o yerde ululandı (zorbalığa kalktı), halkını çeşitli gruplara böldü. Onlardan bir zümreyi (İsrailoğullarını) zayıflatıyor, oğullarını kesiyor, kadınlarını (hizmet için) sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı" (Kasas 4).

Azgın zalim, haklarında o çirkin, o iğrenç hükümleri verdiği; erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını sağ bıraktığı, azap ve işkencelerin en kötüsünü tattırdığı şu güçsüz ve zayıflar zümresinden yine de sakınıyor, kendisi ve mülkü için bir korku hissediyordu. Bu yüzden de onların arasına gözcüler, casuslar sokuyor, bu ajanlar vasıtasıyla

yeni doğan erkek çocuklarını takip ettirerek, hayvan simsarları gibi kasapların eline teslim ettiriyordu. Böylece inanmanların sayılarının artmamasını sağlamış oluyordu.

4 — Firavun, hak söze karşı kulağını tıkamıştı.

O, kesinlikle inanç açısından eksiklik hissetmiyor ve karşısındakini can kulağı ile dinlemiyordu. Hattâ merak edip de, "acaba bu söylenenler doğru olabilir mi? Olursa bize nasıl bir yararı veya zararı dokunabilir?" Buna kesinlikle kafa yormuyordu. Onun için önemli olan kendi riyasetini sürdürmek ve başka bir otorite altına girmemekti. **İnsanların çoğu bu riyaset konusunda aldanmaktadırlar. Bu saplantıyı önlemek için İslam: "Riyaset alınmaz, verilir" kaidesini koymuştur.** Cenâb-ı Hak bu hususa da şöyle işaret ediyor: "O (Firavun) ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük taşladılar ve kendilerinin Bize döndürülmeyeceklerini sandılar" (Kasas 39). Gerçekten Allah'a döndürülmeyeceklerini zannedince yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve kendilerine gönderilen âyetleri, uyarıları yalanladılar.

5 — Firavun zalim idi. Zulmün ve kahrın bütün yollarına başvurarak azgınlık ve taşkınlığını icra etti. O kadar ki; İsrailoğullarının çocuklarını acımasızca kestirdi. Kadınlarını ise hizmet ettirmek için sağ bıraktı. Kur'ân bu hadiseyi de şöyle anlatır: "Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız. Biz onların daima üstünde eziciler olacağız" dedi (A'râf 127).

Aslında Firavun bu kâinâtı idare eden ve yaratan veya kâinattaki sebepler dünyasında müessir olduğunu iddia eden bir ilâhlık iddiasında değildir. İddia ettiği ilâhlık, kendisine boyun eğdirdiği o milletin hakimi olduğunu kabul ettirmek, ayrıca kendi koyduğu kanunlara ve nizamlara göre halkın muhakeme edilmesini istemek, bir de sorunla-

rın kendi emir ve buyruklarına göre halledilmesini arzu etmektir. Gerçekte bu, Allah tanımayan her hükümdarın ortaya attığı bir iddiadan ibarettir. Lugat bakımından ve pratik yönünden de "rubûbiyet" kelimesi bu manaya gelir.

Halk, Firavun'a sadece istediğine boyun eğmeleri, buyruklarına karşı gelmemeleri, koyduğu hükümleri reddetmemeleri manasında bir ibadet içerisindeydi

Kur'ân, Allah'ın âyetlerine karşı olan bu azgınlığın, gururun ve yalanın neticesini şöyle beyan etmektedir: "Firavun ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibi, onlar da âyetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günahlarıyla yakaladı. Allah'ın cezası şiddetlidir" (Âl-i İmrân 11). Bunlar tarihte sık sık tekerrür eden ve Allah teâlâ'nın Kur'ân'da tafsilatıyla anlattığı hadiselerden örneklerdir. Allah'ın, âyetlerini inkâr edenlere, O'nun istediği icraatta bulunduğunun ifadesi... Yani Allah'ın âyetlerini inkâr eden için ne sığınılacak bir sığınak, ne de bir kurtuluş yolu vardır.

Bu hadisede, azgınlara ve azgınlığa karşı direnmek ve karşı koymak hususunda çilekeş milletler için dersler ve ibretler bulunmaktadır. Çünkü taşkınlıklara karşı direnme ve zorluklara dayanma sonunda, mutlak zafere ulaşılır.

13 — FİRAVUN ve HANEDANININ ÂHİRETTEKİ DURUMU

Aslında Firavun ve ordusunun âhiretteki vardıkları yer ve onlara kötü azaptan hazırlananlar hakkında Kur'ân âyetlerinin verdiği bilgiler, başka bir açıklamaya ihtiyaç bırakmaz.

Firavun hanedanının dünyadaki sonu Kızıl Denizin engin dalgaları içerisinde boğulmak oldu. Âhiretteki aza-

bunu gelince, Kur'ân bunu da ihmal etmemiş, Allah'ın onlar için hazırlamış olduğu azabı haber vermiştir. Bunda her inanan insan için öğütler ve ibretler vardır.

Hayasız Firavun'un, Allah'a, Onun peygamberine, peygamberi aracılığı ile gösterilen mucizelere ve gönderilen âyetlere küstahça karşı çıkmasından sonra "Allah teâlâ(nın ilâhî kuvvetleri harekete geçti), onu (sonrakilere ve öncekilere ibret olacak şekilde) âhiret ve dünya azabıyla yakaladı" (Nâzi'ât 25).

Âyette âhiret azabı dünya azabından önce zikredilmiştir. Zira o daha şiddetli ve devamlıdır. Bu, son derece helâk edici hakiki azaptır ki, azgınları ve asileri bütün şiddet ve ebediliği ile çepeçevre kuşatmıştır.

Firavun ve ordusunun, denizde boğuluşu ile tarihin kara yapraklarından birisi daha kapanmış oldu. Allah'ın azabını yalanlayanlar bu safhada da ilahî azaba müstehak oldular.

Hûd sûresi 96-99. âyetlerinde Firavun kıssasının diğer bölümlerinde dile getirilmeyen hakikatlere dikkat çekilmiştir. Firavun'un âhirette hesap meydanına geliş tablosunu canlandıran bu sahne, Mûsâ (a.s.)'nın Allah tarafından mûcize ve delillerle güçlü ve zalim Firavun'a ve uyanlarına gönderilmesiyle başlamaktadır: "Andolsun Mûsâ'yı da âyetlerimizle ve (çeşitli mucizelerden oluşan) açık bir delil ile Firavun ve adamlarına gönderdik" (Hûd 96).

Âyet kıssanın tamamını birden atlıyor ve sonuç kısmına geliyor. Bir de bakıyorsunuz ki, bu sahnede onlar Firavun'un buyruklarına uymuşlar ve Allah'a isyan etmişler. Halbuki Firavun'un ve firavunların buyruklarında baştan başa cehalet, budalalık ve demogoji hakimdir. Buna rağmen o insanlar, "Firavun'un buyruğuna uydular. Oysa Firavun'un buyruğu hiç de doğruya iletici değildi" (Hûd 97).

Mademki onlar Firavun'un buyruğuna uydular, onun peşine takılarak sapık izlerini takip ettiler, düşünmeden danışmadan arkasından gittiler ve mademki hiç bir şeyde onların fikri alınmadı, hor görüldüler, Allah'ın kendilerine akıl ve irade ihsan ederek lutfettiği hürriyet ve şereflerini ayaklar altına aldılar, firavunların dediği ve yaptığı onların hoşuna gitti; söylenenlere ve yapılanlara ses çıkarmadılar... Evet mademki böyle yaptılar onlar, kıyamet gününde de Firavun onlara rehberlik edecek ve onları peşine takarak cehenneme götürecektir. İşte delili : "(Firavun) kıyamet günü kavminin önünde gidiyor..." (Hûd 98) Ve işte Firavun kavminin önüne düşmüş cehenneme doğru sürüklüyor onları ve gidiyorlar cehenneme... "İşte onları ateşe getirdi..." (Hûd 98) Tıpkı bir çobanın sürüyü sürüklemesi gibi götürür onları. Zaten onlar bir sürü değiller mi? Düşünmeden, danışmadan Firavun'un peşinden gitmiyorlar mıydı? İnsanın belli başlı özelliklerinden biri olan hür irade ve ihtiyarlarından vazgeçmemişler miydi... İşte şimdi de onları ateşe sürüklüyor. Ama ne yazık onlara ki doymak bilmeyen, kudurdukça kuduran ateşe sürüklenirler... Karınları ve kalpleri kavurup yakan ateşe götürülürler... "Ne kötü yerdir onların gittikleri yer" (Hûd 98). Ve bir de bakıyoruz ki, bu olanların hepsi... Firavun'un önderliği ve onların cehenneme sürüklenişi... Evet bunların hepsi, anlatılan bir kıssa imiş. Ve işte kıssanın yorumu: "Bu dünyada da (onların) peşlerine lânet takılmıştır, kıyamet gününde de! (Burada da lânetle anılacaklardır, âhirette de)" (Hûd 99). Halbuki alay ediyorlardı Mûsâ ile, mûcizeleriyle ve inananlarla.

"Verilen bu vergi ne kötü bir vergidir veya ne kötü yerdir onların götürüldükleri yer" (Hûd 99). Şu cehennem ateşi, onlara verilen vergi, Firavun ve ordusunun ihsanı.

Firavun büyücülere büyük hediyeler ve ihsanlar vadetmemiş miydi?... İşte ona uyanların ihsanı bu... Ateş... Ne kötü yerdir onların götürüldükleri yer... Ne kötü ihsandır onlara verilen...

Firavun'un helâk sahnesi ve uğradığı âkibet Kasas sûresinde de şöyle canlandırılır: "O (Firavun) ve askerleri, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar, kendilerinin bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini tuttuk, denize attık" (Kasas 39-40). Tıpkı bir çakılın veya bir taş parçasının suya fırlatılışı gibi. Ne gariptir ki aynen ona benzer bir suya Mûsâ (a.s.), daha çocukken atılmıştı. Ama o su, onun için bir sığınak, bir kurtuluş yeri olmuştu. İşte takdire bakın ki aynı suya zalim Firavun ve askerleri de atılıyor. Ama bu sefer su, onlar için korku ve helâk mevkii oluyor. Öyle ise emniyet ancak ve ancak Allah'ın huzurundadır. Korku ise bu huzurdan uzaklaşmaktadır." "Bir bak zalimlerin sonunun ne olduğuna" (Kasas 40).

Bu görülen âkibet bütün insanların gözü önündedir. İbret alanlar için ibretler vardır onda. Yalanlayanlar için ihtarlar. Kudret eli bu görülen manzarada bir göz açıp kapayacak zaman içerisinde veya bir satırdan daha az bir ifade içerisinde zalimleri eziyor, kimse onlara sahip çıkmadığı gibi sonradan gelen yoldaşları da onları anmıyor. Halbuki o küfür kodamanları, sonradan yetişenlerin rehberleriydi. Âhirette onları ateşe çağıran rehberleri kılınacaklardı. "Kıyamet günü asla yardım göremezler" (Kasas 41). Dünyada da hezimet onların âhirette de. Zulmetmenin ve Allah'a karşı gelmenin cezası bu. Yalnız hezimet mi? Hayır! Bakınız Cenâb-ı Hak ne buyuruyor: "Bu dünya hayatında biz onların peşine bir lânet taktık (daima lânetle anılacaklardır) kıyamet günü ise, onlar çirkinleştirilecek ve iğrençleştirileceklerdir" (Kasas 42).

Âyet metninde geçen "el-makbûhîn" kelimesi bir çirkinlik, iğrençlik ve düşüklüğü tasvir etmekte, bir korku ve nefret havası çizmektedir. O hava yeryüzünde büyüklenip, üstünlük taslamanın, insanları makam ve mertebeyle aldatarak Allah'a ve Allah'ın kullarına dil uzatmanın karşılığındadır.

Firavun ve kavmi denizde boğulur boğulmaz, fena bir azaba mahkûm olmuştur: "Onlar sabah akşam ateşe sokulurlar (dünya durdukça azap böyle devam eder). Kıyamet koptuğu gün de: "Firavun âilesini azabın en çetinine sokun" denilir" (Mü'min 46).

Bu âyet, sabah akşam ateşe sokulmalarının, öldükten sonra başlayıp kıyametin kopmasına kadar olan süre içinde vuku bulacağını ima etmektedir. Bu, kabir azabı da olabilir. Çünkü müteakiben: "Kıyamet koptuğu gün de Firavun âilesini azabın en çetinine sokun denilir" (Mü'min 46) buyrulmaktadır.

Şu halde bu azap kıyamet kopmadan öncedir. Ve gerçekten fena bir azaptır. Sabah akşam ateşe sokulmak... Bu sokuluş, ya ateşi görüp onun sıcaklığını tasavvur etmekten mütevellit azap edilmeleri-ki bu da çetin bir azaptır- yahut ateşte yanarak şiddetini fiilen yaşamış olmalarıdır.

Kıyamet koptuktan sonra cehenneme atılacak olan Firavun ve uyanları hakkında acıklı bir tablo çizilir. Kur'ân bu tabloyu ve onların ateşin içinde birbirleriyle atışıp çekişmelerini şöyle canlandırır: "Ateşin içinde birbirleriyle tartışırlarken, zayıf olanlar büyüklük taslayanlara derler ki: "Biz size uymuştuk; şimdi siz şu ateşten küçük bir parçayı bizden savabilir misiniz" (Mü'min 47).

Demek ki zayıflar da büyüklenenlerle girecekler ateşe. Zayıf oluşları, körü körüne büyük bilinenlere uymuş, onların uydusu olmuş olmaları bir işe yaramıyor! Davar

sürüsü gibi hiç bir görüşe, hiç bir irade ve ihtiyara sahip olmayışları, azaplarını hafifletmiyor.

Allah kendilerine keramet, şahsi mesuliyet meziyeti, dilediğini seçme hususiyeti vermiştir. Onlarsa bu özelliklerin hepsinden uzaklaştılar. Bu ilahî lütufları bıraktılar da bir takım ekâbir geçinen zalimlerin ve onlara taraftar olanların peşlerine düştüler...

Hiç bir vakit onlara: "Hayır!' 'demediler. Bunu söylemeyi dahi düşünmediler. Belki o taşkın güruhun kendilerine söylediklerini ve kendilerini sürükledikleri badirelerin sonucunu düşünmeyi dahi akıllarına getirmediler... Cehenneme atıldıktan sonra akılları başlarına geldi. O bedbaht günleri hatırladılar ve: "Biz size uymuştuk" (Mü'min 47) demenin dışında söyleyecekleri bir söz ve yapacakları bir iş kalmamıştı.

Sonra bu zayıf bilinen tabaka, büyük bilip uyduklarına soracaklar: "Şimdi ateşin birazını bizden savabilir misiniz?". Nitekim henüz dünya hayatındayken onları doğru yola sevkettiklerini, fitne fesattan koruduklarını, başlarına gelecek zarar, ziyan ve düşmanların hilesini önlediklerini iddia eder dururlardı...

Büyüklük taslayanlar, zayıf bilinenlerin bu isteklerinden ötürü sıkıntıya düşer ve onlara elem ve ümitsizlik içinde ve kibirlendikten sonra müşahede ettikleri gerçeği ikrar ederek cevap verirler: "O büyüklük taslayanlar: "Doğrusu hepimiz bunun içindeyiz. Şüphesiz Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi" derler" (Mü'min 48). Biz kendimizi kurtardık mı ki sizden azabı hafifletelim? Siz de biz de zayıf kimseleriz. Ne yardım eden, ne el uzatan bulabiliyoruz. Bu sıkıntıya bu musibete mahkûm olmakta hep beraberiz. Büyük küçük hepimiz eşit olduğumuza göre göre bizden medet beklemeniz ne demek oluyor?

"Allah kulları arasında vereceği hükmü verdi." Bu hükmün tekrar gözden geçirilmesine imkân yok. Bu hükmün tebdil veya tağyiri de mümkün değil. İş bitmiştir artık; hiç bir kul Allah'ın hükmünden bir hafifletme yapamaz.

Onların hepsi Allah'tan başka bir sığınacak olmadığını idrak edince, büyük küçük hepsini kapsayan bir zillet ve cümlesini hizaya getiren bir yalvarışla cehennem bekçilerine sığınırlar. "Ateştekiler, cehennem bekçilerine: "Rabbinize dua edin, bizden bir gün olsun azabı hafifletsin" derler" (Mü'min 49).

Hep birlikte cehennem bekçilerinden Rablerine yalvarmaları için şefaat diliyorlar; hem de düçar oldukları belânın şiddetini açığa vuran bir eda ile: "Rabbinize dua edin, bizden bir gün olsun azabı hafifletsin..." Bir gün olsun... Yalnız bir gün. O günde rahat bir nefes alacaklar. İşte bir tek gün için oluyor bunca yalvarıp yakarmalar, cehennem bekçilerinden medet ve şefaat beklemeleri...

Fakat cehennem bekçileri bu zavallıca ve hazin yalvarışlara mukabil, derde deva olabilecek bir cevap veremezler. Çünkü onlar da usul, âdâp biliyor; Allah'ın âdet-i seniyyesini biliyor ve duanın zamanının geçmiş olduğunu biliyorlar. Dolayısıyla bekçiler onları azarlamak ve kendilerini azaba düşüren sebebi söylemek suretiyle ızdıraplarını artırmaktan başka bir şey yapamazlar.

"Bekçiler: "Size peygamberleriniz açık açık deliller getirmedi miydi?" derler. Onlar da: "Evet getirdi" derler" (Mü'min 50).

Bu sual ve bu sualin cevabı daha başka konuşmaları yapmaktan müstağni kılacak zenginliktedir. Artık bekçiler onlardan ellerini çekmiş ve kendilerini alay ve tahkirle karışık ümitsizlik bataklığına terketmişlerdi.

"... O halde kendiniz yalvarın" (Mü'min 50). Eğer dua sizin durumunuzda bir değişiklik yapacaksa bu işi bizzat kendiniz yapın.

Bu âyet henüz tamamlanmadan, onların yapacağı duayı şu hükümle bitiriyor: "Halbuki kâfirlerin duası heder olmaktan başka bir değeri haiz değildir" (Mü'min 50).

İmansız dilin yapacağı dua, ne yerini bulur, ne de kabul olunur. O dua itibar görmez, sahibi ister büyük olsun, ister küçük, onun yüzüne çarpılır. Zaten orası duanın yeri de değildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİH ÇÖLÜ DÖNEMİNDE MÛSÂ (A.S.) ve İSRAİLOĞULLARI

1 — İSRAİLOĞULLARI ve PUTPERESTLİK

Mûsâ (a.s.) risaletle görevlendirildiği zaman, ilk işi Firavun ve onun halkını dine davet etmek (Tâhâ 42-44) ve yıllarca Firavun'un zulmü altında inleyerek ilâhi bir kurtarıcı bekleyen İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp; onları Allah'a kulluk için kendilerine vadolunan Arz-ı Mukaddes'e götürmekti (A'râf 105, Şu'arâ 17).

Bu bahiste Mûsâ (a.s.) kıssasından bir başka bölüm yer alıyor. O da, Hz. Mûsâ'nın kavmi İsrailoğulları ile baş başa kaldığı bölümdür.

Allah teâlâ, onları düşmanların elinden kurtarıp, Firavun'u ve taraftarlarını denizde boğup, yaptıkları şeylerin ve yükselttikleri tahtların topunu birden helâk etmişti.

Şimdi Mûsâ (a.s.), Firavun gibi bir diktatör ve zalimle karşı karşıya değil. Artık zalimlerle olan savaş son bulmuştur. Son bulmuş ama, şimdi de bir başka savaşla yüz yüze. Hattâ bu savaş, o zalimlerle olan savaştan belki daha sert, daha katı ve daha uzun.

Şu anda Mûsâ (a.s.)'nın giriştiği savaş, insan ruhlarında cereyan ediyor. Ruhlardaki cahiliyet kalıntılarıyla yüz yüze geliyor. Tabiatları bozulmuş; bir taraftan döneklik-

ğe, bir taraftan katılığa, bir yandan korkaklığa, bir yandan da mesuliyetin yükünü kaldırmamaya yönelmiş olan bu bozuk fıtratlı İsrailoğullarının üzerindeki ZİLLET KALINTISI ile savaşıyor.

Uzun müddet baskı altında kalmaları, İsrailoğullarının fıtratını bozmuş ve onları böyle çeşitli duyguları arasında bocalar halde bırakmıştı. **Hiç şüphesiz ki uzun müddet zillete mahkûm olmak ve diktatörlere boyun eğmekten daha çok hiç bir şey, insan ruhunu ifsat edemez.** Baskı ve korku altında yaşamak, tehlikelerden kurtulmak ve acılarla yüz yüze gelmemek için bir kenara çekilmek, korkak bir tavır takınmak, her zaman karanlıklarda gezinerek devamlı bir endişe ve beklenen bir belâ ile karşı karşıya gelmemek için çekingen durmak, insan ruhunu bozan en korkunç silahlardır.

İsrailoğulları Mısırlıların putperest hayatına alışmışlardı. Çoğunluğu taklitte, azınlığın durumu gibi, putperestlikte de onları taklide koyulmuşlardı. Hattâ yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Mûsâ (a.s.) ve onun ilahına "Genç bir guruptan başkası inanmamıştı" (Yûnus 83). Bu gençler, bir taraftan Firavun'un şiddetinden, diğer taraftan da İsrailoğullarının yaşlılarının kendilerini inançlarından döndürmelerinden ve ele vermelerinden korkuyorlardı (1).

Bunda şaşılacak bir yön yoktur. Mûsâ (a.s.) İsrailoğullarını tevhid inancına ve Allah'a karşı kulluk vazifelerini ifa etmeye çağırırken, bir çok eziyet ve korkularla karşılaştı. Mûsâ (a.s.)'yı teyid için Allah'ın verdiği mûcizeler, İsrailoğullarından putperestliğin kökünü kazımak için kâfi idi. Fakat buna rağmen uzun zaman Mısırlılarla beraber alıştıkları putperestlikten kolay vazgeçmediler.

---

(1) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 210.

İsrailoğulları uzun müddet azap devresini yaşadılar. Firavunların putperest nizamı altında yaklaşık 430 sene süren bir baskı dönemi geçirdiler (2). Firavunlar, onların erkek çocuklarını öldürüyor ve kız çocuklarını sağ bırakıyordu. Onlarsa bu hayata tahammül ediyorlardı. Bu çirkince ve vahşice korku, baskı devresi geçince de her zaman bir zillet, küçüklük ve devamlı takip edilme devresini yaşadılar. Bu yüzden ruhları bozuldu, tabiatları değişti, fıtratları karıştı, düşünceleri sapıklaştı. Diğer yandan ruhlarında bir korku, bir zillet, bir kin, bir kasavet havası dolup taştı. Aslında bu iki hal de, uzun zaman baskı ve dikta rejimiyle yüz yüze gelen insanların ruhlarında mevcut olan haldir.

Gerçekten de Hz. Ömer (r.a.), her şeye Allah'ın nuru ile bakıyordu. İnsan ruhunun terkibini ve tabiatını bütün gerçekleri ile bu yüzden görebiliyordu. Bunun için de vilâyetlere gönderdiği valilerine, hep şu hususları tavsiye ediyordu: "Sakın ha onları dövmeyiniz. Sonra zelil olurlar..." Çünkü biliyordu yüce halife, dövmenin insanları zillete düçar kıldığını... Kalbinde islâm, bütün haşmetiyle yer etmişti. Bunun içindir ki islâm hükûmetinde ve Allah'ın memleketinde insanların zillete düçar kalmasını arzu etmiyordu. Zira Allah'ın mülkünde insanlar şerefli olarak yaşamalıydılar. Çünkü şerefli olarak yaratılmışlardı. İdareciler onlara baskı yapıp da boyun eğdirmemeliydiler. Çünkü Allah'ın mülkünde insanlar idarecilerinin kulları değillerdir. Herkes Allah'ın kuludur. Allah'tan başka her varlıktan üstündür, şereflidir.

Zalim Firavun'un dikta rejimi altında, İsrailoğulları dövülmüş, boyun eğdirilmişti. Diyebiliriz ki dayak İsrailoğulları için en rahat eziyet şekliydi. Hattâ Firavun dikta-

(2) el-Bidâye, I, 275.

sı, diğer Mısırlıları da zillete düçar kılıncaya kadar baskı altında tutmuş ve Firavun'a boyun eğdirmişti. Nitekim Mısırlılar, ne Firavun'un dikta rejimi zamanında bu baskıdan kurtulabilmişler, ne de Roma despotluğu devrinde... Onları ancak islâm, onlara sonsuz hürriyet tanıyıp kulların yaradanına kul ederek, kullara kul olmaktan ve bu zilletten kurtarmıştır. Mısır'ın fatihi Amr b. As bir Mısırlı kıptînin çocuğunu dövünce - belki de o zamanlarda sırtında hâlâ Roma despotlarının kırbaçlarının izi bulunuyordu - o kıpti gazaba geldi, oğlunun sırtına inen bir kırbaçtan hiddetlendi ve devesine binerek bir aylık yolu devenin sırtında katetti. Maksadı müslümanların halifesi Hz. Ömer (r.a.)'e şikâyet etmekti, oğlunun sırtına inmiş olan bu bir kırbaç darbesini... Halbuki aynı adam daha pek kısa bir zaman önce Roma devrinde yıllarca kırbaçlar altında ezilmişti. Ve işte burdan geliyordu islâmın, Mısırlı kiptîlerin ruhlarında meydana getirdiği diriliş mûcizesi. Sadece Mısırlı kıptîlerin ruhunda değil, bütün yeryüzündeki ruhlarda. Hattâ islâma inanmamış da olsalar... İşte bu diriliş mûcizesidir ki, ruhları binlerce yılın ayak altında ezilmişliğinin pisliklerinden kurtardı. Ve ruhlarına yerleştirdiği islâm inancıyla birden silkinerek, şerefli bir mevkiye yükseltti. İslâmdan başka hiç bir şey veremezdi onlara bu ruhu.

İşte Mûsâ (a.s.)'nın, bu bölümde yüzyüze geldiği hadise, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışlarından ve kendisinin rehberliği ile Kızıl denizi geçişinden sonra, Firavun'un dikta devrinden kalma ruhlarındaki zillet duygusunu, aşağılık kompleksini temizleme ameliyesi idi. Biz Kur'ân'daki kıssanın gerisinde bu ruhları teker teker göreceğiz. Aşağılık duygusu ile hürriyet havasını nasıl karşıladıklarını, cahiliyetin bütün kötülükleri ile risalet müessesesine nasıl baktıklarını, uzun zaman ruhlarında yer eden cehaleti, bozukluğu, sapıklığı ve dönekliği Hz. Mûsâ (a.s.)'nın ne şekilde karşıladığını müşahede edeceğiz. Bunun yanı sıra

Mûsâ (a.s.)'nın çırpındığı büyük harekette ne kadar yorulduğunu, uzun müddet yerde süründürülmüş olan insanların feryatlarının ne kadar ağırlaştığını, eskiden beri alıştığı ve daldığı çirkeften niçin kurtulmak istemediğini teker teker göreceğiz. İsrailoğulları, bu süründükleri çirkefli hayatı, normal ve âlâlede bir hayat olarak kabul etmiş ve bundan başka yaşama şeklinin olmayacağını sanmışlardı.

Biz Mûsâ (a.s.)'nın yorgunluğunun gerisinde, her inananın döktüğü alın terini göreceğiz. Uzun müddet aşağılık bir hayat geçirmiş olan ruhlarla karşılaşan dava adamının terlemesini. Evet putların, diktatörlerin baskısı altında hayat geçiren ruhların karşısında. Bilhassa bu ruhlar, bir dava adamının çağırdığı inanç sistemini tanıyıp da sonra uzun müddet araya giren donukluk devresinde, o tanıdığı inanç sisteminin canlılığı ve parlaklığı yok olmuşsa, ruhsuz bir şekle bürünmüşse, o zaman bu dava adamının ne kadar ter dökeceğini birer birer göreceğiz.

Bu gibi hallerde bir dava adamının sarfedeceği gayret, gerçekten sonsuz olacaktır. Bunun için de son derece sabırlı olmak mecburiyetindedir. Hem dönekliğe ve sapıklığa karşı sabredecek, hem de basitleşen insan fıtratına ve gülünç bir hal alan değer ölçülerine karşı... Ve her merhaleden sonra bu ruhlarda ansızın karşılaşılan dönekliğe, ilk badirede meydana çıkan, patlayıveren cahiliyete yönelme arzusuna karşı sabretmesi gerekecektir o büyük insanın...

Öyle sanıyoruz ki Allah teâlâ'nın İsrailoğulları kıssasını bu derece tafsilatlı olarak tekrar be tekrar islâm ümmetine anlatışındaki hikmetin bir yanı bu olsa gerek. Daha önce de dediğimiz gibi maksat, müslümanların bu tecrübeleri açıkça görmeleridir. Belki bu tecrübeler, her nesilden gelen ve kendisini Allah davasına adamış insanlara bir azık, bir hazine ve bir stok olur.

Özelliklerini vermeğe çalıştığımız İsrailoğullarının ruhî yapılarındaki bu bozukluk, denizi geçer geçmez kendini gösteriyor. Putperest bir kavmin yanından geçerken onların putlarını gören İsrailoğulları, başta insan putu olmak üzere bütün putları yıkmak için görevlendirilen o büyük peygamber Hz. Mûsâ'dan kendileri için bir put yapmasını istiyorlar. Halbuki bunlar, Ya'kup (a.s.)'un oğulları idiler. Onun dini üzerinde bulunuyorlardı. Ya'kup (a.s.), Allah'a eş ve ortak koşmamaları konusunda kendilerinden söz almıştı. Evet öyle idi...

İSRAİLOĞULLARININ TAPINMAK İÇİN HZ. MÛSÂ'DAN PUT İSTEMELERİ

Hz. Mûsâ kıssasının bundan sonraki bölümünde hikâyenin akışı içerisinde İsrailoğullarının denizi geçtikten sonraki durumları canlandırılıyor. Biz bu sahnede gerçek insan fıtratına karşı gelmiş sapık bir milletin tabiatı ile yüz yüze geliyoruz. Aslında bu sapıklık ve döneklik İsrailoğullarının eski tarihlerinden akıp gelen bir durumdur. Halbuki Firavun'un ve taraftarlarının hâkim olduğu cahiliyet düzeninden ve putperestlik nizamından kurtulalı daha uzun zaman olmamıştı. Onları hem peygamberleri, hem de liderleri bulunan Hz. Mûsâ (a.s.), âlemlerin Rabbi olan tek Allah adına kurtarmıştı. Nitekim o Allah, düşmanlarını helâk etmiş, kendilerine Kızıl denizi yarmış ve karşı karşıya bulundukları korkunç vahşiyane azaptan kurtarmıştı. Onlar Mısır'daki nizamdan ve onun putperest inancından kurtulmuşlar iken, işte şimdi daha denizi geçer geçmez, gözleri bir putperest topluluğa ilişiyor, putperestçe ibadetlerine devam eden ve tapındıkları putların etrafında dönen bir topluluğu görüyorlar ve hemen bakıyorsunuz ki âlemlerin Rabbinin elçisi olan Hz. Mûsâ'dan kendilerine de bir put yapmasını ve yeniden o puta

tapmalarını istiyorlar. Halbuki Mûsâ (a.s.), onları Mısır' dan tevhid ve islâm inancı ile kurtarmıştı. Onların bu kötü hareketlerini Kur'ân bize şöyle anlatır :

"İsrailoğullarının denizden geçmelerini sağladık. Puta gönülden tapan bir kavme rastladılar. "Ey Mûsâ, onların tanrıları gibi bize de bir tanrı yap" dediler. Mûsâ: "Siz ne kadar da cahil bir kavimsiniz" (A'râf 138) cevabını verdi.

Putu İstemelerinin Sebebi :

Tıpkı bedenlere sirayet eden mikroplar gibi ruhlara da sirayet eden mikroplar vardır. Ne var ki bir mikrobun ruhlara sirayet etmesi için orada önceden hazır bir zemin ve mikrobu almaya müsait bir kabiliyet ve vasat bulunmalıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in de ince noktalarına kadar gayet doğru ve geniş olarak belirttiği gibi, İsrailoğullarının tabiatı kararsız bir tabiattır. Azim denilen şey bulunmaz onlarda. Zayıf ruhludurlar. Daha hidayete girer girmez hemen dalâlete koşarlar. Henüz yücelmeğe başlamışken, birden alçalıverirler. Yeni yeni doğru yola girmeğe hazırlanırken, bir de bakarsınız ki ters yüz olmuşlar ve doğru yoldan geri dönmüşler. Aslında bu, ciğersizliklerinden, yüreksizliklerindendir. Ruhlarının hakka karşı katılaşmış olmasındandır. His ve şuur dünyalarının, kapkara taş kesilmesindendir. İşte onlar, bu tabiatlarıyla görüyorsunuz ki, daha puta tapan bir kavimle karşılaşır karşılaşmaz, Mûsâ (a.s.)' nın getirdiği tevhid akidesiyle geçirdikleri yirmi küsûr senelik öğretim devresini birden unutuvermişlerdir.

Bazı rivayetlerin anlattığına göre, Hz. Mûsâ'nın Firavun'la karşılaşmasından itibaren Kızıl denizi yarıp geçerek İsrailoğullarını kurtarıp, Mısır'dan çıkarmasına kadar geçen zaman yirmi üç senedir.

Ahmet İbn-i Hanbel'in tahric ettiği bir hadîsde Mûsâ

(a.s.)'nın, sihirbazlara galibiyetinden sonra, Firavun taraftarları arasında yirmi sene kaldığı ve bu süre içerisinde Firavun ve hanedanına karşı kurbağa, çekirge, kan, haşerat vs. gibi mûcizeleri gösterdiği rivayet edilir (3). Bu rivayetin aynısını müfessir Kurtubî de nakleder (4).

İsrailoğulları Mûsâ (a.s.)'yla birlikte Mısır'da Firavun kavmi arasında ister 20, isterse 23 sene kalmış olsunlar. Aslında bu, az bir zaman değildir. Bu kadar uzun süre içerisinde, kendi peygamberleri Mûsâ (a.s.)'nın gösterdiği mûcizeleri ve hattâ bir kaç gün önce sayesinde denizden geçmiş oldukları mûcizeyi de unutmuşlardır. Halbuki Mûsâ (a.s.), bu mûcize ile onları Firavun ve ordusunun elinden kurtarmış, imânsızların ise topunun birlikte helâk olmasını sağlamıştır.

Gerek Firavun, gerekse onun dayandığı kitle, putperest bir inanca sahiptiler. Öyle ki Firavun, bu putperest inanç namına onları kendisine boyun eğdirmişti. Nitekim Firavun'un kavminden bazı kimseler, onu Mûsâ (a.s.)'ya karşı tahrik ederken şöyle diyorlardı: "Mûsâ'yı da kavmini de yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar, seni ve tanrılalarını bıraksınlar diye mi kendi başlarına terkediyorsun?" (A'râf 127).

İşte İsrailoğulları bütün bu olup bitenleri unutuyorlar da, âlemlerin Rabbi tarafından kendilerine gönderilmiş olan yüce peygamberlerinden kendileri için de bir takım tanrılar yapmasını istiyorlar. Aslında onlar, kendiliklerinden bir takım putlar edinmiş olsalardı, şüphesiz ki durum, âlemlerin Rabbinin gönderdiği peygamberden kendileri

(3) Rûhu'l-Me'âni, IX, 35.
(4) el-Kurtubi, el-Câmi'u Li Ahkâmil-Kur'ân, Lübnan, 1950, VII, 267.

için ilâhlar yapmasını istemelerinden daha az garip olurdu. Ne var ki bunlar İsrailoğullarıdır...

Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) şiddetle kızar. Bu kızışı, âlemlerin Rabbinin Rasûlünün, yine âlemlerin Rabbi adına kızışıdır. Yüce Allah'ın ulûhiyetinde, başkasının O'na denk tutulmasından dolayı gayrete gelmektedir. Mûsâ (a.s.), bu tuhaf isteğe uygun düşen: "Siz ne kadar da cahil bir toplumsunuz" (A'râf 138) şeklindeki o meşhur sözünü söylemektedir.

Hz. Mûsâ niçin bilmiyorsunuz? demiyor da, "ne kadar da cahilsiniz" diyor. Maksat, söylenilen ifadenin, kasdedilen manayı bütün muhtevası ile birlikte kaplamasıdır. Cehalet bilginin zıddıdır. Ahmaklık yönünden bilgisizlik ise aklın zıddıdır. Şüphesiz ki böyle bir söz, ancak ahmaklığın ve cehaletin son derecesine gelmiş kimselerden sudûr eder. Ayrıca âyet-i kerîme, tevhitten sapıp da şirke dalmanın, ancak cehaletten ve ahmaklıktan neş'et edeceğine işaret etmekte ve akılla ilmin; her ikisinin birlikte insana, tek bir Allah'a giden yolda rehberlik edeceğine ve hiç bir ilmin, hiç bir aklın, insanı bu yoldan, yani inanç yolundan başka yollara sürükleyemiyeceğine işaret etmektedir.

Gerçekten de ilim ve akıl, bu feryadı, yine yaratıcının varlığına delâlet edecek kanunları ile değerlendirir ve gözetir. Ayrıca bu kanunlar O yaratıcının birliğine ve kudretine delildir. Hiç şüphesiz ki bu kanunlarda idare ve kudret unsuru apaçık göze çarpmaktadır. Ayrıca vahdet damgası da insanın gözüne ilişen kâinat kanunlarının bir başka özelliğini ifade eder. Şüphesiz ki cahil ahmaklardan hiç kimse, bu gerçeklerden gafil kalmaz veya o gerçekleri dile getirmekten kaçınmaz. Aksini iddia edenler ne kadar bilgiçlik taslasalar da cahil ve ahmak birer zavallı olmaktan başka bir şey değillerdir.

Mûsâ (a.s.), kendi kavmine istedikleri şeyin gizli noktalarını açıklamaya devam ediyor. Önce onlara gördükleri putlara tapan kavmin akibetinin ne kadar kötü olduğunu açıklıyor. Halbuki onlar, bu kötü akibete düçar olan kavmi taklit etmek istemektedirler.

O kavmin düştüğü şirk bataklığı, tapındığı ilâhlar, putperestlik esasına dayanan yaşayışı, sayısız tanrılar, tanrıların da gerisinde ayakta duran mabed bekçileri, kâhinler ve bu karmakarışık düzenden dönmeleri için sulta payı çıkaran yöneticiler; bütün bunlar tek bir ilâh düşüncesinden ayrılmanın ve netice itibariyle hem düşünce sistemindeki bozukluğun, hem de hayat tarzındaki fesadın ifadesidir. Hiç şüphesiz bütün bunlar batıldır ve yok olup gidecektir. Yolun sonunda onları bekleyen de her batılın beklemekte olduğu sonuçtur. Nitekim: "Onların taptıkları putlar batıl, onların bütün yaptıkları boştur." (A'râf 139) âyeti bunu ifade etmektedir.

Daha sonra Hz. Mûsâ'nın sözlerinde yüce Rabbine karşı serdedilen kelimelerden dolayı bir gayret hissi göze çarpıyor. Bu, kızgın sözlerinin namesinden anlaşılıyor. Ayrıca Mûsâ (a.s.) kavminin, Allah'ın nimetlerini unutmasına hayret ediyor. Halbuki bütün nimetler gözlerinin önünde apaçık durmaktadır. Bundan dolayı Hz. Mûsâ(a.s.): "Sizi âlemlere üstün kılmış olan Allah'tan başka bir tanrı mı arıyayım" (A'râf 140) âyetinde ifade edildiği gibi sitem etmektedir.

O gün İsrailoğullarının âlemlere üstün kılınışı, esas itibariyle müşrikler arasından seçilerek tevhid emanetine ehil kabul edilmeleridir. Bunun gerisinde hiç bir fazilet ve ihsan da buna denk olamaz. Nitekim Hak teâlâ onları mukaddes beldelere mirasçı kılmak için seçmişti. O sıralarda mukaddes beldeler, putperest ellerde bulunuyordu. Bütün ihsanlara rağmen onlar nasıl olur da peygamber-

lerinden kendileri için Allah'dan başka bir ilâh bulma talebinde bulunabilirlerdi? Halbuki onlar değil miydi Allah'ın nimet ve ihsanı içerisinde dönüp dolaşan?...

Kur'ân-ı Kerîm'in, Allah dostlarından bahsederken hemen bitişik olarak Allah'ın hükümlerinden de bahsetmesi, kendisine has ayrı bir anlatım tarzıdır. Burada da âyet-i kerîme'nin seyri içerisinde söz arası olarak Hak teâlâ'nın hitabı Mûsâ (a.s.)'nın kelâmına bitişik olarak varit oluyor. Aynı zamanda bu hitap Mûsâ (a.s.)'nın kavmine tevcih ediliyor. Şöyle ki: "Sizi kötü azaba sokan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı öldüren Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bu, Rabbinizin size musallat kıldığı büyük bir belâ idi" (A'râf 141).

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ın kelâmı ile Allah dostlarının kelamının bitişik olarak aynı paralelde anlatılması hiç şüphesiz ki Allah dostları için en büyük şeref ve en yüce ihsandır. Hem de ne ihsan!...

Aslında Allah teâlâ'nın burada İsrailoğulları için bahis mevzuu ettiği bu ihsan, onların hem hatıralarında, hem de ruh dünyalarında daha sıcaklığı silinmemiş olan, izi kaybolmamış bulunan bir ihsan şekli idi. Haddi zatında tek başına bir ihsan bile, Allah'a şükredip hakkı anmaları için yeterli idi. İşte Allah teâlâ, onların gönüllerini o tecrübedeki ibret noktasına tevcih ediyor. Azapla tecrübe, kurtuluşla tecrübe... Bollukla tecrübe, sıkıntıyla tecrübe...

2 — YAHUDİLERLE İLGİLİ GERÇEKLER

Yahûd, Arapçada tevbe etmek, birisine meyletmek manalarına geldiği gibi, Yahudi olmak anlamında da kullanılır. Arap dilinde İsrailoğullarına Yahudi denilmesi - ile-

ride anlatılacağı gibi - ya buzağıya ibadetlerine tevbe edip Allah'a yönelmelerinden ötürü, ya da dedeleri Ya'kup (a.s.)'un büyük oğlu Yahuda'ya nisbetledir (5). Aslında Yahûd, İsrailoğullarının 12 sıptı (kabile)'ndan birincilerinin ismi olmasına rağmen, sonradan 12 sıbtın hepsi bu adla anılmağa başlanmıştır.

Yahudiler, risalet ve kitap sahibi olmaları sebebiyle Allah'ın seçkin milleti olduklarını iddia ediyorlardı. Tarih boyunca bir çok peygamberin kendilerinden olması hasebiyle, son peygamberin de İsrailoğullarından gelmesini bekliyorlardı. Ancak son peygamber Araplardan çıkınca, kendilerinin bu davet sahasının dışında tutulacaklarını beklediler. Bu davet, yalnız Araplara munhasır olacak sanmışlardı. Halbuki Resûlullah (s.a.v.), ehli kitap oldukları için onların bu daveti daha iyi anlayacaklarını ve kabullenmeye daha yakın bulunduklarını göz önünde tutarak, önce onları davet etti. Yahudiler ise bu davete karşı böbürlendiler. Bunu kendilerince bir ihanet, bir hakaret saydılar.

Kur'ân'ın Yahudiler hakkındaki tavrını anlayabilmek için, Hz. Muhammed'in zuhurundan önce, Yahudilerin hasımlarına karşı kendilerine zafer getirecek bir peygamberin zuhur edeceğini beklediklerini hatırlamak gereklidir. Rivayete göre, düşmanlarına karşı savaşlarda, Yahudiler bu olguyu onlara hatırlatır ve içinde bulundukları bu kötü durumun geçici olduğunu, bekledikleri peygamberin kendilerini zafere ulaştıracağını belirtirlerdi. Ama umutlarını bağladıkları peygamber zuhur edince, hemencecik karşı çıktılar. Onu ezmek isteyen müşriklerle elele verdiler.

Yahudiler, kendilerinin seçilmiş ırk olduklarını kabul ediyor ve bunun sonucu olarak da kendini beğenmişlik

(5) Rûhu'l-Me'ânî, I, 278.

duygusuna kapılıyorlardı. Ayrıca Yahudilik dışında kurtuluş olmadığına (Bakara 135), cennete kendilerinin gireceğine (Bakara 111), âhiret yurdunun kendilerine ait olduğuna ve âhirette azaba uğramayacaklarına (Bakara 80) inanıyorlardı. Anlaşılıyor ki Yahudiler, ahlakî karekterlerini mahveden kendini beğenmişlik ve dini gurur hastalığına müptelâ idiler. Onlar ırksal, tarihsel, dinsel bakımlardan İbrahim, İshâk ve Yahya gibi peygamberlerle ilişkili olduklarından, bu bağlantının kendilerini Allah'ın azabından kurtaracağını sanıyorlardı. İşte bu nedenledir ki, Araplara karşı bir üstünlük iddiasında bulunmuşlar ve kendilerine çok özel bir üstünlüğün verildiği inancına kapılmışlardır. Araplardan bir bölümü, Yahudilere ait olduğunu sandıkları üstünlük karşısında duraklamışlar ve İslâmın mesajını şüpheyle karşılamışlardır.

Yahudiler bir kaç sebebten ötürü Peygamberimiz (s.a.v.)'i çekemiyorlardı. Bunlardan birincisi - hak olduğunu bildikleri halde - Allah teâlâ'nın peygamber olarak Hz. Muhammed'i seçmesi ve Kur'ân'ı ona göndermesi; ikincisi ise, Medine muhitinde davasını en kısa zamanda başarı ile yaymış olması idi.

Yahudilerin İslâma, doğuşundan beri düşmanlık beslemelerinin diğer bir sebebi de, Medine muhitinde akli reislik, ticari hakimiyet ve faizcilik yönlerinden saf dışı edilecekleri veya bu daveti kabul edip İslam potasında eriyecekleri endişesi idi. Onlara göre bu iki şıktan en tatlısı bile acıydı.

Biz burada Yahudilerin, peygamberleri Hz. Mûsâ'yla olan alâka ve durumlarını; Allah tarafından mazhar oldukları nimetlere nankörlük ettiklerini, kitap ve şeriatlarından uzaklaştıklarını ve Allah'a olan ahitlerini bozduklarını etraflıca anlatmağa çalışacağız. Maksadımız Yahudilerin iyice tanıtılmasını ve müslümanların onların düş-

tüğü ahlâk buhranına düşmemesini sağlamaktır. Bunların kıssalarının Kur'ân'da anlatılış gayesi de budur.

Yahudilerin İslamdan evvel, İslâmdan sonra ve günümüze kadar bütün nesillerinde kökleşmiş olan bir takım sıfatları vardı ki, bu sıfatlarla onları damgalaması Kur'ân-ı Kerîm'in ebedi mûcizelerindendir. Evet, mûcizedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm onlara Rasûlullah zamanında nasıl hitap ediyorsa, Hz. Mûsâ zamanında ve ondan sonraki peygamberler zamanında da aynı şekilde hitap ediyordu. Çünkü onların her asırda tabiatleri aynı ,alâmetleri aynı. hat-tı hareketleri aynı, Hakka ve halka karşı tutumları aynıdır.

Bundan dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerîm'de, Mûsâ (a.s.) devri Yahudilerine hitap edilirken, aynı anda söz Medine Yahudilerine intikal ettiriliyor ve bu arada hitabın Hz. Mûsâ ile Hz. Peygamber devri arasındaki Yahudi nesline intikal ettiği görülüyor. İşte bunun içindir ki, Kur'ân hükümleri dipdiri kalmaktadır. Dikkat edilirse görülüyor ki; mevzu, günümüzdeki Yahudilerle bugünkü müslümanlar arasındaki hadiselermiş gibi tazeliğini muhafaza etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, Yahudilerin dün olduğu gibi, yarın da İslâm davetine ve akidesine karşı takınacakları tavrı apaçık beyan ediyor... Bu ebedi sözler, İslâm ümmetine karşı daimî bir tenbih ve ikaz hükmündedir. Geçmiş müslümanlara yaptıkları ve bugün hâlâ devam ettirmekte oldukları hile ve desiselerden sakınmalarını müslümanlara ihtar ediyor (6).

İsrailoğullarının, Mısırdan çıktıkları dönemde disiplinli bir toplum olmadıkları açıkça görülüyor. Peygamber-

(6) Fi Zilâli'l-Kur'ân, I, 59-62.

leri ve önderleri Mûsâ (a.s.)'a sürekli olarak itaatsizlikte bulunurlar. Mûsâ (a.s.)'ya "Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burada oturup seyredelim" biçimindeki cevapları, ulusal karakterlerindeki o muazzam bozukluğu ortaya koyar. Bu olay, **kendilerini Mısır'ın boyunduruğundan kurtarmış bir öndere karşı saygısızlıklarını göstermesinin yanısıra, ulusal varlıkları için oldukça ciddi bir mesele olan nankörlüklerinin de bir göstergesidir.** Çünkü halkın iyiliği için yapılan bir hizmet, halkın gönlünde önder veya önderlerin kişiliğine bağlılığı meydana getirmezse, o zaman bu halkı, başlarına gelecek facialara karşı hazırlamak zorlaşacak demektir. Dini bakımdan İsrailoğullarının davranışı, Mûsâ (a.s.)'nın kendilerine anlattığı ülkü ve doktrinlere inançları olmadığını gösteriyor.

Şimdi Yahudi tarihinin Mûsâ (a.s.)'nın önderliğinde Mısırdan çıkarılışlarını izleyen olayları kapsayan dönemine gelmiş bulunuyoruz. Kur'ân, İsrailoğullarının bu dönemdeki davranışları konusunda, örneğin, puta tapıcılığa dönüşleri, ilâhi emirlere ısrarlı itaatsizlikleri ve peygamberleri Mûsâ (a.s.)'nın yönergelerini devamlı olarak reddetmeleri konusunda bir çok açıklamalarda bulunur (7).

3 — İSRAİLOĞULLARINA ÇÖLDEKİ İHSAN

Zaman zaman işaret ettiğimiz gibi İsrailoğullarının âlemlere tercih edilişi ve onlara çeşitli nimetlerin verilişi, Allah'ın onlara lutfettiği hilafet vazifesini ve seçilmiş olma vasfını korumaları ve nimetlere şükredişleri ile kayıtlıdır. İlâhi emirleri çiğneyip, peygamberlerine isyan etmeleri, Allah'ın nimetlerini inkâr edip ahitlerini bozmaları neticesinde Cenâb-ı Hak, artık onlara karşı hükmün lânet ola-

(7) Kur'ân'da Tarih Kavramı, s. 125-126.

cağını; gazaba, zillete ve meskenete uğrayacaklarını, işin başında haber veriyor ve onlardan bu şartlar dahilinde ahit alıyor.

İsrailoğullarına verilen hürriyet nimetine ek olarak verilen nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Belki de hiç bir millete verilmeyen nimetlerden bazıları da onlara Sina Çölünde ihsan edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Su ve Bulut

İsrailoğulları Kızıl Denizi geçtikten sonra yollarına devam ettiler. Doğu sahiline geldiler. Hayvanlarının ve kendilerinin ihtiyacını giderecek su bulamadılar. Yakınarak durumlarını Mûsâ (a.s.)'ya şikâyet ettiler. Bunun üzerine Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'ya elindeki asasını taşa vurmasını emretti. Hz. Mûsâ bastonu taşa vurunca İsrailoğullarının sülâlesi adedince - 12 adet - kaynaktan su fışkırdı. Yahudiler, Hz. Yakup (a.s.)'a nisbetle "İsrailoğulları" diye anılmış ve oniki kola ayrılmışlardı. Kur'ân-ı Kerîm'de "Esbat" diye zikri geçenler yahudilerin ileri gelen kabile reisleridir. İsrailoğulları iptidai kabile nizamına tabi olduklarından, kabilenin bütün efradı, kabilenin reisine göre adlandırılırdı.

İşte Cenâb-ı Hak, bu iptidai kabile adetlerine işaret ederek: "Her zümre su alacağı yeri öğrenmişti" (Bakara 60) buyurur. İsrailoğullarına da haddi tecavüz edip, fesat çıkarmamaları için bir takım nimetlerini mübah kıldığını: "Allah'ın verdiği rızıktan yeyin, için. Yeryüzünde fesat çıkararak dağılmayın" (Bakara 60) âyetiyle bildirir.

Mûsâ (a.s.)'nın mûcize olarak çıkardığı bu su kaynakları "Uyûn-i Mûsâ" yani "Mûsâ Gözeleri" veya çeşmeleri ismiyle meşhurdur. Bu gözeler, Süveyş şehrinin doğusunda, şehre çok uzak olmayan bir yerdedir. Günümüzde gö-

zelerin bazısının suyu aazlmış, bazıları da kurumuş vaziyettedir (8).

Olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Biz onları (Yakup'un oniki oğlundan gelen) oniki torun kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Mûsâ'ya: "Asanla taşa vur!" diye vahyettik. Taştan 12 göze fışkırdı. Her kabile içeceği yeri bildi..." (A'râf 160).

Yahudilerin peygamberlerine karşı nankörlüklerini ve terbiyesizliklerini sergilemek için, olayı bir de Tevrat' tan kısaltarak sunalım :

"Ve İsrailoğullarının bütün cemaatı, Rabbin emrine göre, Sina çölünde konaktan konağa göç edip, Refidimde kondular; Ve kavme içecek su yoktu. Ve kavm Mûsâ ile çekişip dediler: Bize su ver de içelim. Ve Mûsâ onlara dedi: Niçin benimle çekişiyorsunuz? Niçin Rabbi deniyorsunuz? Ve kavm orada susadı. Ve kavm Mûsâ'ya karşı söylenip dedi: Bizi, oğullarımızı, hayvanlarımızı susuzlukta öldürmek için, niye bizi Mısır'dan çıkardın? Ve Mûsâ Rabbe feryad edip dedi: Bu kavme ne yapayım? Az daha beni toslıyacaklar. Ve Rab Mûsâ'ya dedi: Kavmin önüne geç ve ... ırmağa vurduğun değneği al ve yürü. İşte ben orada Harep'te, kaya üzerinde, senin önünde duracağım (9); Ve kayaya vuracaksın ve kavm içsin diye ondan sular çıkacak... (10).

İsrailoğulları Sina Yarımadası çöllerine vardıkları zaman, güneş alabildiğine kızgındı. Sığınacakları bir ev ve bir ağaç gölgesi yoktu. Hz. Mûsâ'ya bundan da şikâyet etmeğe başladılar. Hz. Mûsâ Rabbine dua ve niyazda bulundu.

---

(8) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 211.
(9) Tevrat'ın bu âyeti müteşabih olabilir.
(10) Kitab-ı Mukaddes. Çıkış, b. 17, s. 71.

Allah duasını kabul etti. Gölgelendirerek, onları güneşin hararetinden korumak için, o yöreye bulut sevketti. Çölde kaldıkları müddetçe bulut onlarla devam etti. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "... Ayrıca üzerlerine bulutla gölge yaptık" (A'râf 160).

Yağmursuz ve bulutsuz çöl, alev saçan bir cehennem gibidir. Yağmur ve bulut, çöle insan ruhunu ve vücudunu takviye eden tatlı ve sakin bir hava getiriyordu. Çöl kendileri için bir rahatlık kaynağı olmuştu. Allah her türlü tatlı yemekleri onlara helâl kılmıştı. Çölde bazı zorluklarla deneniyorlardı. Şayet vefasızlık etmez, emirlere uygun hareket ederlerse, kısa süre içerisinde Filistin'e ulaşacak ve Allah'ın seçkin kulları olarak, kutsal davanın sancaktarlığını yapacaklardı.

Men ve Selvâ

Sina Yarımadasında İsrailoğullarının yiyecekleri bitmek üzere idi. Açlıktan helâk olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmalarına rağmen canları et istiyordu. Mûsâ (a.s.) da bu defa rabbinden yiyecek talebinde bulundu. Cenâb-ı Hak onlara "Men" ve "Selvâ"yı sevkeden rüzgârlar gönderdi.

Men, kudret helvası demektir. Sabahları ağaç yapraklarına ve taşlara inen çiğ gibi bir maddedir. Tadı balı oksayan, hazmı kolay, yumuşak bir yiyecek türüdür. Selvâ ise, bıldırcın kuşu demektir. Bu kuşlar İsrailoğullarına kümeler halinde geliyorlardı. O kadar ki, bulundukları yerleri çokluklarıyla örterlerdi (11).

İsrailoğulları tehlikeli mıntıkayı geçmişler ve Tûr'un sağ yanına vararak kurtulmuşlardı. Arkalarından gelen Firavun ve askerleri ise, boğulmuşlardı. Düşmanlarından

(11) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 211.

Allah'ın kendilerini kurtarması çok yakın bir olaydı. Şu anda onu gayet iyi hatırlıyorlardı. Çünkü üzerinden fazla bir zaman geçmemişti. Yalnız burada kurtuluş, bir kere daha tesdil edilerek açıklanıyor. Görülen nimetler yeniden hatırlatılarak şükretmeleri isteniyordu: "Ey İsrailoğulları! Biz sizi düşmanınızdan kurtardık ve Tûr'un sağ yanında (Mûsâ'ya Tevrat'ı indireceğimizi) size va'dettik; üzerinize kudret helvasıyla bıldırcın indirdik. Size verdiğimiz rızkın temizlerinden yeyin, ama bu hususda taşkınlık etmeyin; sonra gazabım üzerinize iner. Kimin üstüne gazabımı inerse, artık o (ateşe) düşmüştür" (Tâhâ 80-81).

Tûr'un sağ yanının vad edilmiş olması da, bu işin gerçekleşmiş olduğuna işaret etmektedir. Mûsâ (a.s.) onlarla Mısır'dan çıktıktan sonra Tûr'a gelmeyi vadetmiş ve kırk gece orada Rabbiyle buluşmaya hazırlanmış ve kendisine vahyolunan emirlerdeki prensipleri almaya hazırlanmıştı. Bu prensipler, İsrailoğullarına, Mısır'dan çıktıktan sonra mukaddes topraklarda büyük bir vazife yapabilme imkânını hazırlıyacaktı. Kudret helvasının indirilmesi ise, ayrı bir nimet idi. Çölde bıldırcın eti verilmesi de bir başka nimetiydi. Bıldırcınlar kolayca avlanabiliyor ve gayet rahat elde ediliyorlardı. O kurak çölde, o steplerde bu nimetlerin verilmesi, Allah'ın bir inayetinin tezahürüydü. Günlük yiyeceklerinde bile Allah onları koruyor ve gayet kolay bir yolla yiyeceklerini sağlıyordu. Yalnız onlara kuşlardan biriktirmemeyi emretmişti. Yani biriktirip saklamayı yasaklamıştı. Zira bu depolama işi, Allah'a karşı su-i zan ve güvensizliğin göstergesiydi. Bu nedenle de Allah teâlâ bunu bir "azgınlık" ve "taşkınlık" kabul ediyordu.

Onlardan bazıları bu emre muhalefet etti ve kabalık göstererek, elde ettiği etlerin birazını yedikten sonra gerisini de depo etmeğe başladı (12).

(12) A.g.e., s. 211.

Âyet-i Kerîme, bu nimetleri hatırlatarak, Allah'ın kendilerine verdiği temiz şeyleri yeyip ve ona karşı gelmekten sakınmalarını belirtiyor. Oburluk yapıp, zevklere ve eğlencelere dalıp, Mısır'dan çıkışlarının gereği olan mükellefiyetlerini unutmamalarını belirtiyor. Bu hale zulüm adını veriyor. "Taşkınlık etmeyin, sonra gazabım üzerinize iner. Kimin üstüne gazabım inerse artık o, mahvolmuştur" şeklinde hükmünü ortaya koyuyor.

Bu ihtar ve uyarıların yanısıra, hatâ edip de pişman olanlar için tevbe kapılarını - şu âyette buyurduğu gibi - açık tutuyor: "Ve ben tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra da yola gelen kimseye karşı elbette çok bağışlayıcıyım" (Tâhâ 82).

Tevbe, dille söylenip geçilen kelime değildir. Kalble direnme ve azmetme ameliyesidir. Pratik hayatta ve hareketlerde neticesi görüldüğü gibi, mefhumu da iman ve amel-i sâlihle ortaya çıkar. Tevbe gerçekleşip, iman sağlamlaşınca, ameller de bunu doğrulayınca, o zaman insanoğlu doğru yolu bulur, hidayete erer, sâlih amellerin garantisi altında yaşar. Şu halde hidayeti bulmak, çalışıp çırpınmanın meyvesi ve neticesidir.

Kur'ân'da haber verilen men ve selvâ olayı, Tevrat'ta da yer almaktadır. Şöyle ki: "İsrailoğullarının bütün cemaati, çölde Mûsâ'ya ve Hârûn'a karşı söylendiler... Keşke Mısır diyarında, et kazanları başında oturduğumuz zaman, doyuncaya kadar ekmek yerken, Rabbin eliyle ölseydik. Çünkü bütün bu cemaatı açlıkla öldürmek için bizi bu çöle çıkardınız... Rab Mûsâ'ya söyleyip dedi: İsrailoğullarının söylenmelerini işittim. Onlara söyle: Akşam üstü et yiyeceksiniz... Ve vaki oldu ki, akşamleyin bıldırcınlar çıkıp ordugâhı kapladılar. Ve sabahleyin ordugâhın etrafında çiğ düşmüştü... Mûsâ onlara dedi: Bu Rabbin yemek için size verdiği ekmektir... Her biriniz yiyeceğine göre onla-

rı devşirsin... Mûsâ onlara dedi: Sabaha kadar kimse onlardan geriye bırakmasın. Fakat Mûsâ'yı dinlemediler ve ondan sabaha kadar bıraktılar ve kurtlanıp koktu. Mûsâ onlara öfkelendi (13)... Kenan diyarı hududuna gelinceye kadar men yediler (14).

Buhârî'nin Ebû Huzeyfe'den rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurdu: "Eğer İsrailoğulları olmasaydı, et kokmazdı (15). Rasûlullah bu hadîsi ile, Tevrat'tan naklettiğimiz olaya işaret etmektedir. İsrailoğullarının kokuttuğu et, bıldırcın kuşu etidir. Bu et onlara günü gününe verilmesine rağmen, bu hasis millet, bu yasağa uymadılar. Etleri saklamağa başladılar ve kokuttular (16).

Soğan, Sarımsak, Kabak ve Mercimek Gibi Basit Gıda Maddelerinin Peşine Düşmeleri

Taşlar ve kayalarla dolu kurak çölde, semânın kızgın lavlar ve korkunç ateşler saçtığı sıralarda, Allahü teâlâ İsrailoğullarına o sarp kayalardan sular fışkırttı. Lavlar saçan semâdan kudret helvası ve bıldırcın eti indirdi. Yani bal ve kuş eti... Ama kokuşmuş bir ruh yapısına ve aşağılık bir tinete sahip olan İsrailoğulları bir yüce gaye uğrunda Mısırdan çıkarılıp çöllere atıldıkları halde, o gayenin ulviyetini kavrayıp, aşağılık hallerinden kurtulamadılar. Halbuki Allahü teâlâ Mûsâ (a.s.) vasıtasıyla onları zilletten kurtarıp, mukaddes emanetlere varis kılmak için Mısır'dan çıkarmıştı. Şüphesiz ki bu, hürriyetin bedeli, izzetin mes'uliyeti, ilâhi emanetin bir karşılığı olması gerekirdi. Ama İsrailoğulları, hürriyetin bedelini ödemek is-

(13) Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, b. 16 s. 69-70.
(14) A.g.e., b. 16, s. 71.
(15) Tecrid-i Sarih, IX, 81.
(16) A.g.e., aynı yer.

temediler. Mükellefiyetleri ifa etmediler. Fidye vermekten kaçındılar. Alışmış oldukları aşağılık hayatlarıyla başbaşa bırakılmalarını arzu ettiler. Mısır'da âdet haline getirdikleri yiyecek ve içeceklerinin değiştirilmemesini istediler. Daha doğrusu onlar, elde ettikleri şu hür ve şerefli hayatın nimetlerinden istifade etmek istemiyorlardı. Hâlâ Mısır'da iken yedikleri mercimek, sarımsak, acur ve soğan gibi basit gıda maddelerinin peşine düşüyorlardı. Yahudiler Medine'de hâlâ o esassız iddialarını yayıp dururken. Allahü teâlâ bir taraftan onlara eski günlerini hatırlatıyor, diğer taraftan da 20. asır müslümanlarının dikkatlerini çekiyor: "Hani siz demiştiniz ki: "Ey Mûsâ! Biz bir yemeğe dayanamıyacağız, bizim için Rabbine dua et de bize yerin bitirdiği sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın. "Mûsâ: "İyi olanı daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Şehre inin, orada size istediğiniz var," demişti." (Bakara 61).

Mûsâ (a.s.), onları azarlıyordu: Allah sizin için yücelik istediği halde hâlâ siz aşağılık şeyleri mi arzu ediyorsunuz? Öyle ise bir şehre inin. İstediğiniz şeyler orada vardır. Burada ya, "sizin istedikleriniz çok basit ve aşağılık şeylerdir; istemeğe değmez. Her yerde bol bulunur, herhangi bir şehre inin, o isteklerinizi elde edersiniz." demektedir. Yahut ta, "O halde çıkarıldığınız kasabaya gidin, alıştığınız o aşağılık hayata dönün... Zelil ve hakir olarak yaşayın. Orada bol sebze, sarımsak, soğan ve mercimek bulunur; Allah'ın size emanet etmek istediği büyük vazifeleri bırakın; siz ona layık değilsiniz" denmek isteniyor. Hz. Mûsâ onları azarlamak için böyle bir ifade kullanmıştır.

Esasen rızık olarak çeşitli sebzeleri istemede bir günah yoktur. Fakat bunu yaparken, bir taraftan önceden verilen nimetlere şükretmiyorlar, diğer taraftan da boğaz ve

rahatlık hissiyle edep ve terbiyeyi unutup - âyette görüldüğü gibi - "Rabbimize dua et" diyecek yerde "Rabbine dua et" diye imansızlık tavrını ortaya koyuyorlardı.

İsrailoğullarının bu isteğinde şüphesiz ki şehir hayatı arzusu vardı. Fakat bu arzu, yüksek bir gaye ile değil, bıldırcın yerine soğan, sarmısak yemek için basit bir hevese dayanıyordu. Mısır'da geçirdikleri alçak hayata iştiyak duydukları anlaşılıyor. Görülüyor ki bunlar, hürriyetin kadrini takdir edemiyor, boğaz için esarete dönmeyi hoş karşılıyorlardı.

Âyette geçen "Mısr" kelimesi özel isim de, cins isim de olabilir. Cins isim olduğu zaman, herhangi bir şehir ve kasaba anlamındadır. Bunun Mısır olduğunu kabul edersek, İsrailoğullarının çıkışından sonra Mısır'a dönüşleri bir daha vaki olmadığına göre; ister özel isim olarak Mısır, isterse cins isim olarak herhangi bir şehir kasdedilmiş olsun; her iki halde İsrailoğullarını tekdir ve azarlama söz konusudur (17).

Bu basit insanlardan bir an için nazarlar, Resûlullah'dan 15 asır sonra hayat süren müslüman topluluklara çevrildiği zaman, durumun farksız olduğu müşahede edilir. Zaten Kur'ân'da İsrailoğullarının üzerinde uzunca durulduşdaki espri de budur.

Toplumların inançlarına heyecan kazandırılmadığı zaman, bu acı sonuçlarla karşı karşıya kalınması tabiidir. Bu heyecan, bir de cihat yoluyla sağlanabilir.

4 — MÛSÂ (A.S.)'NIN İLÂHİ EMANETİ ALMAK ÜZERE DAĞA ÇIKIŞI

Cenâb-ı Hak, Hz. Mûsâ'ya Tûr dağının üzerinde bir vakit tayin etmişti. İlâhi mükellefiyetleri alması için kırk

(17) Hak Dini Kur'ân Dili, I, 369.

günlük bir hazırlıktan sonra, kendisiyle buluşacağını bildirmişti. Ayrıca Firavun'u helâk edeceğini, İsrailoğullarına kendi katından bir kitap indireceğini, bu kitapta uymaları gereken emir ve yasakların bulunduğunu; Hz. Mûsâ, İsrailoğulları daha Mısır'da iken kendilerine haber vermişti.

Allah teâlâ Firavun'u helâk edince, Mûsâ (a.s.) Rabbinden kitabı talep etti. Bunun üzerine Allah teâlâ, Tûr dağının sağ eteğine doğru yola çıkmasını ve orada otuz gün oruçlu olarak ve Allah'a ibadet yaparak beklemesini Mûsâ (a.s.)'ya emretti (18).

Bu mükellefiyetler, yenilgiden sonra elde edilen zafer mükellefiyetleri idi. Zira akîdenin mükellefiyetleri olduğu gibi, zaferin de mükellefiyetleri vardır. Bunlar için ruhen hazırlanmak ve mükellefiyetleri alacak kapasiteye erişmek gerekirdi. Bunun için Mûsâ (a.s.) dağa çıkacak ve kavmini dağın dibinde terkedecekti. Yerine de Hârûn (a.s.)'u vekil bırakacaktı.

Doğrusu Hz. Mûsâ'nın içini, Rabbi ile münâcat ve onun huzurunda durmak için bir şevk kaplamıştı. Daha önce bu münâcatın tadını tattığından, kendisini tutkun olarak bu şevke vermiş ve çok acele davranır olmuştu.

Kavminden ayrılıp bir kenara çekilmeden önce Mûsâ (a.s.)'nın, kardeşi Hârûn (a.s.)'a yaptığı vasiyeti, Kur'ân bize şöyle açıklar: "Mûsâ, kardeşi Hârûn'a dedi ki: "Kavmim içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma" (A'râf 42).

Hz. Mûsâ, kardeşi Hârûn'un da kendisi gibi Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyordu. Ama **müslümanın müslümana nasihat etmesi gerekir.** Zi-

(18) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 212.

ra nasihat, müslümanın müslüman üzerindeki vazgeçilmez hakkıdır. Mûsâ (a.s.), mes'uliyetin ağırlığını takdir ediyor ve kendi kavmi olan İsrailoğullarının tabiatını biliyor. Hârûn (a.s.) da nasihatı gayet normal karşılıyor ve nefsinde ağırlık duymuyordu. Zira **ancak kötü kimselerin nefsi, nasihat karşısında ağırlık hisseder.** Çünkü nasihat onların yapmak istediklerini sınırlar. **Bir de büyüklenen zavallıların nefsine ağır gelir nasihat. Zira onlar, kendilerine yapılan nasihatle değerlerinin düştüğünü sanırlar.** Asıl küçükler onlardır ki, kendilerine destek olmak için uzattığınız eli geri çevirirler ve kendilerinin büyük olduklarını izhar ederler.

Mûsâ (a.s.), Hârûn (a.s.)'a nasihatını bitirince, kavminden ayrılıp, onları dağın dibinde bıraktıktan sonra, acele olarak Mevlâ'nın huzuruna geldi. Onu da şu âyetten öğreniyoruz: "Seni kavminden daha çabuk gelmeğe sevk eden nedir, ey Mûsâ? "Onlar ardımdadır. Rabbim, hoşnut olmak için sana acele geldim" (Tâhâ 83-84).

Mûsâ (a.s.) Rabbisiyle buluşmak ve zilletten kurtardığı İsrailoğullarına yeni bir hayat sürmek için gerekli buyrukları almak üzere, buluşmasının yapılacağı yere geldi. Kırk günlük hazırlıktan sonra buluşma mümkün oldu. İsrailoğullarından yeni mükellefiyetlere sahip, yeni bir ümmet ortaya çıkarabilmek için çalışıyordu (19).

Daha önce İsrailoğullarının ruhlarına şirk ve putperest inancın nasıl sirayet ettiğini ve puta tapınan bir topluluğu görmekle hemen Hz. Mûsâ'nın getirdiği tevhid akidesinin nasıl sarsıldığını, az bir müddetten fazla dayanamadığını görmüştük. Şüphesiz ki bu kavmin terbiyesi, yetiştirilmesi ve yüklenecekleri büyük vazifeye hazırlanma-

(19) Fi Zilâli'l-Kur'ân, X, 64.

ları için, her şeyi uzun uzadıya anlatan bir risalet müessesesine ihtiyaç vardı. İşte bu risalet müessesesi içindir ki Hak Teâlâ kulu Mûsâ ile vaadleşmişti. Gaye bu risaletin Mûsâ (a.s.)'ya ulaştırılmasıydı.

Ayrıca bu ahidleşme ile bizzat Mûsâ (a.s.)'nın kendisinin de yetiştirilmesi ve o peygamberlik müessesesine hazırlanması gerekirdi. İşte bunun içindir ki, Hak ile buluşmağa hazırlığı otuz gece sürmüştür. Sonra buna on gece daha ilâve edildi. Böylece hazırlık devresi tam kırk geceye ulaştı. Bu kırk gece esnasında Mûsâ (a.s.) kendine vadedilen mülâkata hazırlanıyordu. Göklerin sessizliğine dalmak için, yerlerin meşgalelerinden uzaklaşıyordu. Enginlerde yüce yaratıcıya ulaşmak ve ummanda yok olmak için, yaratılanlardan ayrı bir hayat sürüyordu. Ruhunu aydınlatmak, parlatmak ve şeffaflaştırmak için bu gerekliydi. Azmini bileyerek, vaad edilen risaleti taşımaya hazırlanıyor, beklenen durumla karşılaşmak için iradesini kuvvetlendiriyordu.

Bu otuz gecelik vaadleşme devresinin ve bunun üzerine eklenen on gecenin hikâyesine gelince, bu konuda müfessirler şöyle diyor: İbn-i Abbas, Mücâhid, Mesrûk ve İbn-i Cüreyc şöyle dedi: "Allah teâlâ Mûsâ (a.s.)'ya zilkade ayında otuz gün oruç tutmasını ve ibadet için insanlardan uzak kalmasını emretti. Mûsâ (a.s.) bu otuz gecenin gündüzünü oruçlu olarak geçirdi. Vade dolunca bir ağaç yaprağından misvak edindi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak zilhicce'den on gün daha kalmasını emretti. Kurban Bayramı gününde vakit tamamlandı ve o günde Mûsâ (a.s.)'yla ilâhi konuşma yapıldı (20). Bu Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Mûsâ'ya otuz gece vade verip sonra buna on gece daha

(20) el-Câmi'u l.i Ahkâmi'l-Kur'ân, VII, 274-75. Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim ,II, 243.

ekledik. Böylece Rabbinin tayin ettiği müddet kırk geceye tamamlandı" (A'râf 142).

Bundan bilhassa şunu anlıyoruz ki **Allah ehlinin, Allah'ın lütfuna ulaşabilmesi için, geceler gibi karanlık ıztırap saatleriyle çile doldurmaları gerekir. Rahmet-i İlahiyye gecelerde vaki olur. Bütün başarı sabahları, ızdıraplı gecelerin seherlerini takip eder.**

Karşılıklı Konuşma

Cenâb-ı Hak karşılıklı konuşma sahnesini peygamberi Hz. Mûsâ'ya tahsis etmiştir. Bu, doğrudan doğruya yüce yaratıcı ile, kullarından bir kul arasında sözleşmeyi anlatan, fani ve mahdut zerrenin, ezel ve ebed kuvvetiyle vasıtasız olarak buluştuğu sahnedir. Bu yüce hakikati gerçek şekliyle ifade etmek, bizim için mümkün değildir. Çünkü biz beşeriz ve mahdut güçlerimizin bize bahşettiği imkânların mahkûmuyuz. Biz mahdut pratik tecrübelerimizin kaynaklarına göre idrak etme kabiliyetine sahibiz.

Ne var ki Allah'ın ruhundan aldığımız latif esrar ile, her konuda huzura kavuşacak bir benliğe sahibiz. Bu parlak yüce ufukları gözetliyecek gözlere malikiz. Hem bu gözetleme sınırında duruyor ve bu konuyu, nasıl olduğuna dair tekrarlanan sorularla bozmak istemiyoruz. Kur'ân bu konuda ancak şu kadar bilgi veriyor: "Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip, Rabbi onunla konuştuktan sonra, Rabbim bana kendini göster, sana bakayım, dedi" (A'râf 143).

Allah teâlâ, meleklere olan kelâmı gibi vasıtasız ve lâkin perde arkasından ona söz söyledi: "Ona Tûr'un sağ yanından seslendik ve onu (kendisiyle) özel konuşmak için (bize) yaklaştırdık" (Meryem 52) âyetinde geçen "neciyyâ"

kelimesi gösteriyor ki, bu kelâm (necva), yani fısıltı ve gizli konuşma idi.

Mûsâ (a.s.), kelâmı her cihetten işitiyordu diye bir rivayet vardır. Bu da gösteriyor ki, Allah'ın kelâmını işitmek, yaratılmışların kelâmını işitmek gibi değildir. Rabbi onu böyle doğrudan doğruya ve perde arkasından kelâmıyla maksada ulaştırıp "kelim" kılınca (21), kelâmullah'ın neşe ve zevkiyle Mûsâ (a.s.)'da, Allah'ı görmek için şiddetli arzu belirdi (22). Allah'ın mukaddes cemaline karşı olan hasreti arttı ve şevki galebe çaldı. "Rabbim bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Aslında bu Mûsâ (a.s.)'nın Rabbi Zülcelalin kelimelerini alırken duyduğu öldürücü histir. Ruhu sarmaş dolaş halde hep o anı gözetlemektedir. Bir şevk vardır içinde, yanar tutuşur. Bunun üzerine hatırlamaz bile kim olduğunu, neci olduğunu... Mûsâ (a.s.) yeryüzünde hiçbir kimsenin isteyemiyeceği, tâkat getiremiyeceği şeyler ister. Şevkin ve arzunun itişi ile dolup taşarken, sevginin heyecanı, görmenin arzusu üzerindeyken, üstesinden gelemiyeceği bir şeyi ister. Bu; O'nu görmek... Evet, O'nu; ALLAH'ı... Nihayet şu kat'i ve kesin kelimeler, uyarır Mûsâ (a.s.)'yı. "Allah: "Sen Beni göremezsin" dedi" (A'râf 143).

Celâl ve azamet sahibi Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya rıfk ile muamele eder ve O'nu hiç göremiyeceğini açıklar: "Göremezsin. Çünkü tâkat getiremezsin. Ama dağa bak, eğer o yerinde kalırs , sen de Beni görürsün, buyurur" (A'râf 143). Elbetteki dağ daha dayanıklı ve istikrarlıdır.

"Rabbi dağa teveccüh edince, onu yerle bir etti" (A'râf 143). Nasıl olmuştu bu tecelli? Onu anlatmak bizim gü-

(21) Kelim, Allah ile konuşmasından ötürü Mûsâ'nın ünvanıdır.

(22) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2276.

cümüz dışında. Anlamak da öyle. Biz bu tecelliyi, ancak bizi hakka kavuşturan, ruhlarımızı aydınlatan ve bütünüyle ana kaynağına yönelten, o latif duygu ile izleyebiliriz ancak. Mücerret manadaki lâfızlara gelince, şüphesiz onlar da bir şey iletebilecek güçte değildir... İşte onun için biz bu âyetin tefsirinde varit olan rivayetlerin hepsini nazar-ı itibara almama temâyülündeyiz. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.)'dan bu konuda hiç bir şey rivayet edilmiş değildir. Kur'ân-ı Kerim de bu hususlarda bir şey söylemiş değildir. Dolayısıyla biz de hiçbir şey söylememeyi uygun görüyoruz. "Rabbi dağa teveccüh edince onu yerle bir etti". Kaskatı dağ birden eriyiverdi ve bir de görüldü ki, yerle bir olmuş. İşte o anda Mûsâ (a.s.), durumun vehametini idrak etti, zayıf olan beşeri varlığı kapladı kendisini de, bayılıverdi birden, şuurunu kaybetti. "Mûsâ da baygın düştü" (A'râf 143). Demek ki Mûsâ (a.s.), dağ dolayısıyla olan geçici bir tecelliye bile dayanamadı. Tam ve mutlak bir tecelli-i zati olsa, bütün dünya darmadağın olmuş olacaktı. İşte "göremezsin" buyrulmasının hikmeti bu idi. Yoksa haddi zatında tecellide, geri durma, çekinme veya lütufda cimrilik yok. Mesele tahammüldedir. Bu yokluk aleminde O'nu görmeye tahammül olunamaz. O halde bu âlemde Allah'ın kendini göstermekten kaçınmasının hikmetini anlamağa kalkışmak doğru değildir (23).

"Ayılınca" (A'râf 143), kendisine gelince, tâkatının derecesini anlayıp, sorduğu sualde haddi tecavüz ettiğini kavrayınca: "Yâ Rabbi münezzehsin" (A'râf 143). Münezzehsin Sen herşeyden, gözlerin görmesinden, duyguların idrakinden çok üstünsün Sen! "Tevbe ettim Sana" (A'râf 143). Sorduğum sualle haddi tecavüz ettiğimden dolayı sığındım Sana. "Ve ben iman edenlerin ilkiyim" (A'râf 143).

(23) A.g.e., IV, 2277.

Yani bu konuda geçmiş vadinden ötürü, bu dünyada görülemez hükmüne ilk inanan insan benim (24).

Bundan sonra Allah teâlâ, peygamberlik vermek suretiyle kendisini insanlar arasından seçtiğini bildirdi. Ona Tevrat'ı verdi. Tevrat, İsrailoğullarının muhtaç bulunduğu bütün öğütleri ve hükümleri ihtiva etmekteydi. Bu hükümlere en güzel bir şekilde uymalarını, yani kendilerine gösterilen yolda, en faziletli bir tarzda yürümelerini Mûsâ (a.s.)'ya emretti.

Mûsâ (a.s.)'nın seçilişini, kendisine Tevrat'ın verilişini ve İsrailoğullarına verilen talimatı, bazı değerlendirmelerle âyetlerden takip edelim :

"(Allah teâlâ) buyurdu ki: "Ey Mûsâ, Ben risâletlerimle (verdiğim Tevrat) ve konuşmamla seni insanların başına seçtim; sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol!" (A'râf 144).

Cenâb-ı Hak'kın Mûsâ (a.s.)'ya söylediği "Seni insanlar arasından seçtim" kavli şerifinden anlıyoruz ki, Hz. Mûsâ'nın arasından seçildiği insanlardan murat, onun zamanında yaşayanlardır. Bu kârine gereğince, Mûsâ (a.s.)' dan önceki ve sonraki devrelerde gelmiş olanlar, kendi devirlerindeki insanlar arasından seçilmişlerdir. Cenâb-ı Hak ile konuşmaya gelince, işte bu konuda Mûsâ (a.s.)'nın bir eşi daha yoktur. Allah teâlâ'nın Hz. Mûsâ'ya verdiği vazifelerden, ihsanlarla donatıp kavmi arasından seçmiş olduğundan ötürü, şükrü emretmektedir ki, bu emir, nimetin nasıl karşılanacağı konusundaki talimat ve yönlendirmeyi ifade eder.

Bütün peygamberler - Allah'ın salât ve selâmı onlara olsun -, insanlar için birer rehberdirler. İnsanların peygam-

(24) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, VII, 279.

berlerden örnek alacakları çok şeyler vardır. İnsanlar Allah'ın peygamberlere verdiklerinden dolayı Hakka şükretmeliler, gönülleri ıslah ve nimetlerin artışı için Hakkın emrine boyun eğmelidirler. Şımarıklıktan kaçınmalı ve Allah'la ilgi kurmaya çalışmalıdırlar.

Daha sonra âyet-i kerime, bu risaletin muhtevasının nelerden ibaret olduğunu açıklıyor. Mûsâ Peygambere nasıl verildiğini belirtiyor:

"Öğüte ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa, hepsini Mûsâ için levhalara yazdık..." (A'râf 145).

Bu lehvalar konusunda da müfessirlerin rivayetleri değişik, değişiktir. Bir kısım müfessirler uzun uzadıya açıklamalarda bulunmaktadırlar ki, biz bu açıklamaların tefsirlere sirayet etmiş olan israiliyyattan nakledilmiş olduğunu sanıyoruz. Bunun yanısıra Rasûlullahtan bu konuda hiç bir rivayet bulamadık. Binaenaleyh Kur'ân'ın sâdık naslarının hizasında durarak, ileriye geçmemeyi uygun bulduk. Bunlarla yetindik. Aslında o anlatılan şeyler, bu levhaların mahiyetini açıklamadığı gibi, değerini de artırıp eksiltmez. Onların nasıl olduğuna ve nasıl yazıldığına gelince, bu konuda bizi ilgilendiren hiç bir husus yoktur. Zira bu konuları aydınlatıcı sağlam bir kaynağa sahip değiliz. Sahih rivayetlerde varit olmamıştır. Mühim olan bu levhalarda nelerin bulunduğudur. Şüphesiz ki bu levhalarda risalet mevzularıyla alâkalı, risaletin hedefini anlatan bir çok şeyler vardı. Allah'ın şeriatını açıklayan, İsrailoğullarının durumunun ıslahı için istenen tevcihatı belirten hükümler yer alıyordu. Bunun yanısıra da zilletin bozduğu, uzun müddet esarette kalmanın infisah ettirdiği İsrailoğullarının tabiatı ile ilgili hükümler mevcuttu:

"Bunları kuvvetle tut, kavmine de emret, onları en güzel şekilde tutsunlar (gereğince amel etsinler)" (A'râf 145).

Allah'ın, peygamberi Hz. Mûsâ'ya emri, bu levhalara sıkıca sarılmaktır. Kuvvetlice onları tutmaktır. Bunun yanısıra da kavmine emrederek, ihtiva ettiği mükellefiyetleri yerine getirmelerini ve kendileri için en iyisinin bu olduğunu, hallerine en uygun düşenin bu mükellefiyetler olduğunu belirtmesidir. Bu ilâhi emrin bu şekilde gelmesi, uzun müddet boyunduruk altında kalmış olan ve bunun neticesinde bozularak risalet ve hilâfet mükellefiyetlerini kaldırabilecek ciddiyet ve iradeden mahrum olan İsrailli-lerin tabiatının ne şekilde ele alınmasının gerektiğini belirtmesinden de öte, her milletin inanç sistemlerinin ele alınması konusunda üzerlerine düşen vazife ve metodu anlatmaktır.

Haddi zatında akîde meselesi, Allah indinde çok önemli bir meseledir. Hem Allah nezdinde, hem kanaat hesabına, hem de insanlığın hayatı ve tarihi ile ilgili son derece önemli meseleye elbette sımsıkı sarılmak gerekir ki, bu mesele akîde meselesidir. Bu derece önemli bir konunun insan ruhunda kesinlik kazanması, açıklık bulması ve kendisine has bir ciddiyetin olması gerekir. Böyle bir meselenin, rehavet içerisinde, müsamaha ile ele alınmaması icab eder. Çünkü bu konunun kendi zatı itibarıyla son derece önemi olduğu gibi, koyduğu mükellefiyetler, pahalı bedeller bakımından da, rehavetin tabiatı ve müsamahakârlıkla imtizacı güçtür. Yahut bu gibi önemli bir konuyu, öyle cıvık ve gayri ciddi duygularla kim kavrayabilir.

Tabiatıyla bu söylediğimiz sözden maksat, şiddet göstermek, inatçılık etmek, meseleyi girift bir şekle bürüyerek, taassub içerisinde sıkmak değildir. Aslında bu çeşit hareketler, Allah'ın dininin tabiatına aykırıdır. Bizim söylemek istediğimiz, konunun önemi, ciddiyeti, kesinliği ve sarahatı ile ilgilidir. Bunlar ise ayrı vasıfları, ayrı duyguları icabettirir ki, şiddetle, taassupla, giriftlikle ve inatçılıkla hiç ilgisi yoktur.

Özel olarak İsrailoğullarının tabiatı, Mısırdaki uzun müddet süren kölelikten ve zillet hayatından sonra bozulduğundan ötürü, bu çeşit yönlendirmeye ihtiyaç hissediyordu. Bunun için biz, İsrailoğulları ile alâkalı bütün emirlerin, bu nevi şiddet ve tenkit tonu içerisinde gelmesini, bu sapık, azgın, dönek; ciddiyetten, açıklıktan ve aydınlıktan uzak tabiatın terbiye edilmesiyle ilgili buluyoruz.

İsrailoğulları gibi uzun müddet zillet ve kölelik hayatı geçirmiş, diktatörlerin, zalim putların baskı ve korku rejimi altında boyun eğmiş, bunun neticesinde içe dönüklük ve hilekârlık arazlarına tutulmuş milletlerin tabiatını da, aynı İsrailoğullarının tabiatına benzetiyoruz.

Bunlar da **zorluklarla yüzyüze gelmemek için, en kolay yolu tutarlar ve denerler. Şahıslarına gelebilecek maddi zararları hesap ederler. Adımlarını ona göre ayarlarlar. Nitekim günümüzde de bir çok beşer topluluklarında aynı arazları fiilen müşahede ediyoruz. Akide sisteminden, sırf mükellefiyetlerine göğüs germemek yüzünden kaçarak, kitleden ayrı yaşayan bir avuç kimselerin peşinden gidenler de, aynı halet-i ruhiyenin esiridirler.** Çünkü kozmopolit bir bölükle bu yola devam etmek, onlara hiç bir mükellefiyet yüklemez.

Bu ilâhi emre sımsıkı sarılmanın karşılığı olarak, Hak teâlâ, hem Mûsâ (a.s.)'ya, hem de kavmine, kendilerini yeryüzüne yerleştirmeyi ve Allah'ın dininden sapanların mülküne varis kılmayı vahyediyor :

"Size yoldan çıkmışların yurdunu (nasıl târümâr ettiğimi) göstereceğim" (A'râf 145).

Akla en yatkın olan hükme göre bu yurttan maksat, o günlerde putperestlerin eline düşmüş olan mukaddes topraklardır. İşte bu toprakları, müjdelemektedir Allah onlara. Ne var ki İsrailoğulları Mûsâ (a.s.)'nın devresinde bu

mukaddes topraklara girememişlerdi. Çünkü henüz terbiye safhaları tamamlanmamıştı. Ayrıca o azgın tabiatleri, henüz kötülüklere karşı mukavemet elde etmemişti. İleride üzerinde durulacağı gibi, arz-ı mukaddes kapılarında durup peygamberlerine şöyle demişlerdi: "Ey Mûsâ, orada zulmeden bir topluluk var. Muhakkak ki biz, onlar buradan çıkmadan, oraya giremeyiz. Onlar çıkacak olurlarsa, muhakkak biz de girenlerden oluruz" (Mâide 22)... Sonra Allah'tan korkan mü'min iki neferin, bu arz-ı mukaddese girme konusundaki ısrarı üzerine, Mûsâ (a.s.)'ya, korkakların şımarıklığı içerisinde cevap vermişlerdi. Tıpkı sahibini tekmeleyen hayvanlar gibi şöyle demişlerdi: "Ey Mûsâ, onlar orada olduğu sürece biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burada oturuyoruz" (Mâide 24).

Bu ifadeler bile, o parçalanmış, bölünmüş, gerçeklerden yüz çevirmiş, dönek tabiatları gayet güzel tasvir etmektedir. İşte Hz. Mûsâ'nın getirdiği akîde ve şeriat, bu düzensiz fıtratları tedavi etmeye çalışmaktaydı. Celâl sahibi Allah'ın, sıkıca sarılmalarını emrettiği bu kitap, aynı hususları ihtiva ediyordu.

Haksız Yere Büyüklenenlerin Âkibeti

Cenâb-ı Hak, Mûsâ (a.s.)'ya ve onun kavmine Tevrat'a sımsıkı sarılmalarını emrettikten sonra, sahnenin son kısımlarında, yeryüzünde haksız yere büyüklenenlerin, Allah'ın âyetlerinden ve hükümlerinden yüz çevirenlerin akibetlerinin açıklanmasıyla ilgili bir bölüm yer alıyor.

Bu bölümde Hak teâlâ, bu tiplerin tabiatını, gayet ince ve derin şekilde tasvir ediyor. Bunun yanısıra da Kur'ân'ın eşsiz tasvir güzelliği ve aydınlığı içerisinde ruh portrelerini, tabiat tiplerini açıklıyor. O kadar mûcize ve ni-

metlere rağmen İsrailoğullarının, Allah'ın emirlerini bilmediklerine ve onlara benzememenin gerekliliğine, aksi halde onların ve benzerlerinin, basiretlerinin yok edileceğine şu şekilde dikkat çekiyor :

"Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün âyetleri görseler de yine ona inanmazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler, ama azgınlık yolunu görseler, onu yol edinirler. Çünkü onlar, âyetlerimizi yalanladılar ve onları umursamaz oldular" (A'râf 146).

Burada Allah teâlâ, yeryüzünde haksız yere büyüklenenlerin ne kadar delillerle karşılaşsalar bile inanmayanların, doğru yolu apaçık görseler bile o yolda yürümeyenlerin, sapık yolu görür görmez hemen o yola koyulanların durumuyla ilgili meşiyet-i ilâhiyeyi açıkça ilân ediyor. Bunların hakkındaki ilâhi irade şöyledir: "Allah onları kendi âyetlerinden yüz çevirtecektir. Binaenaleyh ne o âyetleri kabul edecekler, ne de onlardan faydalanabilecekledir. Hakkın âyetleri, hem gözler önüne serilen kâinat kitabında yer alır, hem de peygamberlere indirilmiş bulunan ilâhi kitaplarda. Bunun sebebi ise Hakkın âyetlerini yalanlamış olmaları ve âyetlerden gafil bulunmalarıdır.

"Yeryüzünde haksız yere büyüklenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım" azarlamasına muhatap olmanın sebebi, tekebbürdür. Allah'ın emir ve yasaklarını umursamamak ve bu emirlere rağmen burnu dikmektir.

Şüphesiz ki Allah'ın kullarından bir kul, Allah'ın mülkünde hiçbir zaman haklı olarak kibirlenemez. Çünkü kibirlenmek tek başına Allah'ın sıfatıdır. Bu konuda Allah, eş kabul etmez. Ne zaman olursa olsun ve nerede olursa olsun, bir insan büyüklendi mi, bu büyüklenme haksız yere olacaktır. Büyüklenmenin daha büyük şekli ise, yeryü-

zünde Allah'ın kulları üzerinde tanrılık hakkı istenmesidir. Bu tanrılık hakkı, yaratıcılık ve öldürücülük açısından değil, emir ve yasaklara uydurma açısındandır. Yani kendi buyruklarının dışında bir buyruğa uyulmamasını istemek ve bu konuda zor kullanmaktan ibarettir, onların tanrılığı.

"Doğru yolu görseler, yol olarak benimsemezler, azgınlık yolunu görseler, hemen onu yol edinirler". Aslında bu bir insan tipidir. Doğru yolu gördüğü zaman hemen ondan kaçınır. Eğri yol gözüne görünür görünmez, kanat açar o yola ve bu yolda bütün kötülükleri yapar. Sanki tabiatının bileşiminde vardır, kötülük arzusu. Bu tipi Allahü teâlâ mütekebbir olarak belirtmektedir. İlâhi irade, mütekebbirleri ebediyyen bu âyetlerden yüz çevirterek gaflete düşmeleri ve Allah'ın âyetlerini tekzib etmeleri sebebiyle cezalandırmayı irade buyurmuştur.

Gerçekten de insan, bu tip kimselere, bu vasıfları ile, bu izleri ve işaretleri ile çok çok tesadüf eder. Bakar insan onlara. Sanki hiç düşünmeden ve kendi iradesinde olmaksızın doğru yoldan sapmaktadır da, yanlış yolu izlemektedir. Doğru yola karşı kör etmektedir gözünü ve kaçınmaktadır. Eğri yola gelince, bütünüyle önüne açılmakta ve hemen dalıvermektedir. Çünkü o kişi aynı zamanda Allah'ın âyetlerinden de sıyırmıştır gözünü, onları görmez ve düşünmez. Alıcı cihazları, bu âyetlerin gönderdiği ilhamları ve sesleri almaz.

"Bu, onların mûcizeleri yalanlamaları ve onlardan habersiz görünmelerinden ileri gelir. Halbuki âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı yalan sayanların bütün işleri boşa gitmiştir. Onlar yapmakta olduklarından başka şeyle mi cezalandırılacaklardı ya?" (A'râf 146-147).

Amellerin boşa gitmesi ifade edilirken, âyet-i keri-

me'nin metninde kullanılan "hubûtu'l-a'mâl" ifadesi, Arapların "Habateti'd-dabbetü"="hayvan düştü" teriminden alınmıştır. Hayvan, zehirli bir otlakta otlayıp da, karnı şişer ve patlarsa, bu terim onun için kullanılırdı (25). Esas itibariyle buradaki tavsif, Allah'ın âyetlerini tekzib eden ve âhiret gününün gelmesini yalanlayan batılın tabiatına tıpa tıp uygun düşmektedir. Batıl da önce şişmekte ve kabarmaktadır. Öyle ki bir takım kimseler, onun azamet ve kudret sahibi olduğunu sanmaktadır. Sonra birden dağılıvermekte... Tıpkı zehirli otlarda otlayan devenin şişip de birden patlayışı gibi.

Kısa müddet içerisinde gördükleri şeylere aldananlar, bu nevi imani değerlerden mahrum oldukları, imani değer tanımadıkları halde, bazı kimselerin başarıya ulaştıklarını görüp de aldananlar, aslında zehirli bir otlakta otlayıp da şişen devenin şişkinliğine aldanmaktadır. Bu şişkinliği onlar et sanmaktadırlar, yağ sanmaktadırlar, sıhhat ve gürbüzlük alameti kabul etmektedirler. Ne var ki o zavallı hayvancağızı bekleyen âkibet; şişkinlikten sonra patlamak, dağılmak ve yok olmaktır...

5 — İSRAİLOĞULLARININ BUZAĞIYA TAPIŞI

İsrailoğulları Buzağıya Tapma Ahlâkını Nereden Aldılar?

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mısırlılar ile uzun zaman bir arada yaşamaları sebebiyle, İsrailoğullarının kalblerinde putperestlik iyice kök salmıştı. Bunun en belirgin görüntülerinden birisi de, altın buzağıya tapmalarıdır.

(25) Lisânü'l-Arab, VIII, 270.

İsrailoğulları - Yûsuf (a.s.)'dan sonra - 430 sene gibi bir zaman nübüvvet kültüründen uzak kalmış; cahil bir topluluktu. Kültürleri, akidelerini çeşitli sapıklıklardan korumaya kâfi gelmiyordu. Uzun süre Mısırlıların buzağıya tapışlarını seyrede seyrede, onlar da buna alışmışlardı.

Mısırlılar, buzağıya ibadette son derece itina gösteriyorlardı. İlâh diye taptıkları buzağıları ölünce, onları mumyalarlar ve SERABYOM denilen yerde, hususi kabirlere gömerlerdi (26).

Firavun'un boyunduruğu altında uzun müddet zillet ve kölelik hayatı yaşamış olan bu kavmin hayatı bozulmuş, tabiatı dumura uğramış, mükellefiyetleri yüklenemez, zorluklara dayanamaz olmuş, ahde vefayı unutmuş; bu zillet hayatı, onların ruhi yapılarını dejenere etmiş; laubali tabiatlı, her türlü taklide müsait, kozmopolit bir kitle meydana getirmiştir. Öyle ki daha Hz. Mûsâ, onları Hârûn (a.s.)'un gözetiminde bırakıp, aralarından kısa bir müddet ayrılır ayrılmaz, bütün inançları sarsılmış ve ilk tecrübe anında denemeyi kaybetmişlerdir. Bu bakımdan tekrar eski ruhi yapılarına ulaşabilmeleri için, birbiri ardı sıra gelen denemelere ve mükerrer imtihanlara ihtiyaç vardı.

İlk deneme, Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykeli ile olmuştur. "(Allah): 'Biz senden sonra kâvmini sınadık. Sâmirî onları saptırdı.' dedi".. (Tâhâ 85). Âyette haber verilen bu sınamadan Mûsâ (a.s.)'nın haberi yoktur. Ancak Tûr'da Rabbi ile buluşup emirleri alınca haberdar oldu. Bu emirler arasında İsrailoğullarının hukuki yapısını kuran temel prensipler vardı ki, mühim vazifeyi, ancak bu prensipler sayesinde yerine getirilebileceklerdi.

Mûsâ (a.s.) kavminin sapıklığa düştüğünü Rabbin-

(26) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 218.

den öğrenince, içi kızgınlık ve hüzün dolu olarak çabucak dönmek istedi. Putperest bir idarenin tasallutunda köleleştirilmiş ve zillete düçar olmuş bir topluluğu, Allah'ın kendi eliyle kurtardığı bu kavmi, varıp tekrar doğru yola sevketme görevinin idraki içindeydi.

Allah teâlâ, onlara kolay rızıklar vererek, çölde engin rahmeti ile koruyarak, lütuf ve ihsanlarda bulunmuş, biraz önce kendilerine verdiği nimetlerini hatırlatarak, sapıtmamaları için gerekli ikazı yapmıştı. Onlar ise, daha ilk karşılaşmada, putperestliğe yapılan ilk çağrıda hemen gevşemiş ve o çağrıya uyarak buzağıya tapınmağa başlamışlardı: "Mûsâ'nın kavmi, kendisin(in, Rabbi ile mülâkata gitmesin)den sonra, kendilerinin zinet takımlarından yapılmış, böğürmesi olan bir buzağı heykelini (tanrı diye) benimsediler. Görmediler mi ki o, ne kendilerine konuşuyor, ne de onlara yol gösteriyor? Onu benimsediler ve zalimler-(den) oldular" (A'râf 148).

İsrailoğullarının tabiatı budur. Doğru yolda daha bir adım gitmemişken hemen sapıverdiler yoldan. Düşünce ve inanç sistemînde hissi rüyaların atmosferinden daha kurtulmamışken, dönerler tekrar eski hallerine...

Altın Buzağı ve Onu Yapan Şahıs

Daha önce de peygamberleri Mûsâ (a.s.)'dan kendileri için bir ilah edinmesini ve bir müddet önce gördükleri putperest kavimler gibi, putların etrafında toplanmalarını arzu etmişlerdi. Fakat yüce peygamber, onları bu tehlikeli durumdan alıkoymuş ve son derece şiddetli olarak reddetmişti.

İsrailoğulları Mûsâ (a.s.)'dan ayrı kalınca, kendilerinden olan ve Kur'ân-ı Kerîm'in Sâmirî diye adlandırdığı,

dessas ve hileci bir adam bu durumu istismar etti. Mısır' dan emanet olarak alıp getirdikleri altınlardan: "Onlara böğürmesi olan bir buzağı heykeli ortaya çıkardı. Dediler ki: "Bu, sizin de tanrınız, Mûsâ'nın da Tanrısıdır, fakat O unuttu (da gitti, Tanrıyı Tûr yöresinde arıyor)" (Tâhâ 88).

Tarih ve tefsir kitaplarında Sâmirî'nin, Filistin şehirlerinden Sâmira'lı birisi olduğu rivayet ediliyorsa da, Tarihçi Abdulvehhâb en Neccâr bu görüşe itiraz eder ve akla daha yatkın olan şu izahı yapar: es-Sâmirî, Sâmira'lı değildi. Çünkü Sâmira şehri Filistindedir. Mûsâ (a.s.), sağlığında o şehre girememişti. Bu adam yahudilerden birisiydi ve bu lakabı taşıyordu. Ama İsrailoğulları, adı geçen Sâmira şehrine Mûsâ (a.s.)'dan yıllarca sonra ulaşabilmişti (27).

"Sâmirâ" sözcüğünün aslı, İbrani dilinde "şin" harfiyle okunan "şâmirâ"dır. İbranicedeki şin harfi, Arapçada çoğunlukla "sin" olarak telaffuz edilirdi. Şâmir veya Sâmir'in manası - Yakup (a.s.)'un oğlu Efraîm'e nisbet edilen efraîmilerin ve Arapların konuşmalarında olduğu gibi - haris, yani bekçi demektir. Sâmirî, işte bu Şâmir veya Sâmir sözcüğüne nisbet edilmiştir. Bu kelime İbnanîcede şâmîr olarak telaffuz edilir, "şemer" kökünden alınmıştır. Bekçi anlamına gelmektedir (28).

Mûsâ (a.s.) Rabbiyle münâcatta bulunmak üzere yola çıkmadan önce, ayrılığın 30 günü geçmeyeceğini söylemişti. Cenâb-ı Hak, 30 gün geçtikten sonra 10 gün daha oruç tutmasını Hz. Mûsâ'ya emredince, kavminden olan ayrılığı uzadı. Geç kalması sebebiyle, kavmi söylenmeye başladı. "Mûsâ bize verdiği sözünden döndü" dediler. İhtimal-

(27) A.g.e., s. 221-22
(28) A.g.e., .s 224.

dir ki, Hz. Mûsâ'nın sözleşmesindeki son on günü kavmi bilmemekteydi. Sözleşme otuz gün olduğu için, bu müddetten sonra Mûsâ (a.s.) gelmeyince, ileri geri konuşmaya başladılar. İşte bu anda Sâmirî'nin ruhunda şer duygusu harekete geçti. Bu durumu fırsat telakki etti. İsrailoğullarına mensup kadınların Mısırdan alıp getirdikleri bir takım altın süs eşyalarını aldı. Altınları ateşe atıp eritti. İçi boş olan bir altın buzağı meydana getirdi. Altından yaptığı buzağının bazı yerlerinde bıraktığı deliklerden hava girdiğinde, ondan, buzağı böğürmesine benzeyen sesler duyuluyordu. Yoksa kendisinde canlılık ve ruhtan eser yoktu. Bu görüş müfessir Mücahid'e aittir (29). Kanaatimize göre en tutarlı görüş de budur.

Şurası da unutulmamalıdır ki, âyet metninde kullanılan "cesed" kelimesi cansız cisimler için kullanılır. İsrailoğulları, bu böğüren altından buzağıyı görür görmez, kendilerini zillet duygusundan kurtaran Yüce Rablerini ve peygamberlerinin vasiyetini hatırlamadılar. Halbuki o yüce peygamber, daha önce kendilerine gözlerin görmediği, âlemlerin Rabbı olan Rablerinden başkasına ibadet etmemelerini bildirmişti. Kendi aralarından birinin yaptığı bu buzağının mahiyetinin ne olduğunu düşünmediler. Budala ve ahmakça bu altından buzağının çevresine toplandılar, dediler ki: "Bu, sizin de, Mûsâ'nın da tanrısıdır. Fakat O unuttu" (Tâhâ 88) da gidip onu dağlarda aramaya koyuldu. Halbuki işte o bizim yanımızdadır. Binaenaleyh Mûsâ yolunu ve tanrısını yitirdi.

Bu, öyle bir sözdür ki, onların budalalığını ve ahmaklığını göstermekten başka bir şeye yaramaz. Allah'ın denetimi ve gözetimi altında ve O'nun emri ve irşadıyla ken-

(29) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, XI, 234; Rûhu'l-Me'âni, IX, 64.

dilerini kölelikten kurtaran peygamberlerine bu ithamı yapıyorlar ve onun yolunu yitirdiğini, bir daha doğru yolu bulamayacağını ve Rabbinin de kendisine yardımcı olamayacağını, çünkü Rabbiyle bağlantısının kesildiğini ileri sürüyorlar. "Onlar görmüyorlar mı ki o (buzağı) kendilerine bir söz söylemez; ne bir zarar, ne de bir yarar veremez." (Tâhâ 89).

Yani bu tapındıkları şeyler, kendilerinin söylediklerini duyan ve ineklerin yaptığı gibi böğürerek karşılık veren canlı bir nesne değildi. Binaenaleyh hayvandan da aşağı derecede bir nesneydi. En basit şekilde dahi olsa, kendilerine fayda veya zarar verebilecek durumu yoktu. Ne boynuzuyla sürtünebilir, ne tokuşabilir, ne kalkabilir, ne de yürüyebilirdi.

Daha bir çok şeyi Hârûn (a.s.) onlara söylemişti. Çünkü Hârûn, kendilerini kurtaran peygamberin vekili ve aynı zamanda bir peygamberdi. Bunun bir deneme olduğunu ihtar etmişti ve onlara: "Ey kavmim, siz bununla sınanıyorsunuz. Sizin gerçek Rabbiniz, o çok esirgeyen (Allah) dır. (Gelin) siz bana uyun, emrime itaat edin" demişti" (Tâhâ 90).

Hârûn (a.s.), kendisine uymalarını ve Mûsâ (a.s.)'nın Rabbiyle buluşmasından dönene kadar verdikleri sözü tutmalarını bildirmişti. Ama onlar Hârûn (a.s.)'un sözünü dinleyeceklerine, döneklik yaptılar, nasihatından yüz çevirdiler, peygamberlerine verdikleri sözü unutarak ona itaat etmediler ve dediler ki: "Hayır Mûsâ bize dönünceye kadar buna tapmaktan vazgeçmeyeceğiz" (Tâhâ 91).

Mûsâ (a.s.)'nın Tûr'dan Dönüşü ve Kavmini Azarlaması

Mûsâ (a.s.), kavminin yanına döndüğü zaman, onları altından yapılmış böğüren bir buzağının etrafına yığılarak:

"Sizin ve Mûsâ'nın tanrısı budur. Mûsâ tanrısını unuttu ve dağda onu aramaya gitti. Halbuki işte o buradadır" dedikleri bir sırada onlara geldi.

Cenâb-ı Hak Mûsâ (a.s.) ile münâcatı esnasında kavminin sapıklığa düştüğünü haber vermiş, Mûsâ (a.s.) da bu duruma hem kızmış, hem de üzülmüştü. Bu sahne Kur'ân'da şöyle anlatılır:

"Bunun üzerine Mûsâ, çok kızgın ve üzüntülü bir halde kavmine döndü: "Ey kavmim, dedi. Rabbiniz size güzel bir vaidde bulunmamış mıydı?..." (Tâhâ 86). Evet, Allah onlara zaferi vadetmiş ve tevhid sancağı altında mukaddes topraklara gireceklerini belirtmişti. Bu va'din üzerinden henüz uzunca bir zaman geçmemişken, vaadin ilk kısmının tahakkuku için fazla bir yol yürümemişken, onlar bu vaade ters hareket ediyorlar.

İşte Hz. Mûsâ, bu kötü hareketlerinden dolayı uyarıyor onları: "(Ayrılış) süre(m) mi size uzun geldi? Yoksa Rabbinizden bir gazabın üstünüze inmesini istediniz de mi, bana verdiğiniz sözden caydınız (beni izlemediniz?.." (Tâhâ 86).

Şu sizin yaptığınız şeyler; bile bile ve kasdi olarak Allah'ın gazabını isteyen insanların yapacakları şeylerdir... Uzun bir zaman mı geçti aradan? Yoksa siz kasdi olarak gazabın gelmesini mi istiyorsunuz da "bana verdiğiniz sözden caydınız"? Halbuki biz sizinle anlaşmıştık. Ben yanınıza gelene kadar verdiğiniz sözde duracağınızı ve benim haberim olmaksızın inançlarınızdan vazgeçmiyeceğinizi söylemiştiniz.

İşte bu sırada uzun müddet aşağılık ve kölelik hayatı yaşamanın, ruhî bunalımlara ve akli dejenerasyona uğra-

manın eserini ortaya koyan çok tuhaf mazeretler beyan ettiler: "Dediler ki: "Sana verdiğimiz sözden kendi başımıza caymadık; fakat o milletin (Mısırlıların) süs (eşyas)ından bize yükletil(ip taşıtıl)mıştı. Onları (ateşe) attık. Aynı şekilde Sâmirî'de attı" (Tâhâ 87).

Mısırdan çıkarken Mısırlı kadınlardan emanet olarak yanlarına aldıkları süs eşyalarından yığınlarcasını beraberlerinde getirmişlerdi. Yük ile bunu kasdetmektedirler. Kendi başlarına caymadıklarını ifade ederken şunu demek istiyorlardı: "Yâ Mûsâ! Biz kendi arzu ve irademizle sana olan vadimizden dönmüş değiliz. Bizi yanlış yola sürükleyen ve inancımızı bozan Sâmirî'dir. O bize şöyle söyledi: "Mısırlılardan almış olduğunuz altın ve mücevherat, Rabbinizin gazabını mucib oldu. Onları almamız Mûsâ (a.s.)'nın bize dönmesini geciktiren günahlardır. Rabbimizi razı etmek ve Mûsâ (a.s.)'nın bize dönmesini sağlamak için, şimdi yapacağımız en doğru iş; bu altınları ateşe atıp eritmektir.

Biz de Sâmirî'nin bu sözlerini tasdik ettik. Mücevherlerimizi ateşe attık, Sâmirî de bizim gibi yaparak, beraberinde olan altınlarını ateşe attı. Neticede bu altınlardan bir altın buzağı meydana getirdi. Sonra da bize şöyle seslendi: "İbadeti yapmanız gereken, işte bu gördüğünüz altın buzağıdır. Bu altın buzağı, Mûsâ (a.s.)'nın kendisinden gafil olup da aramak için Tûr dağına gittiği ilâhıdır (30)". Biz de inandık ve ona uyduk.

Nihayet heyecan dindi, gerçekler belirmeye başladı, sahtelikler ortaya çıktı, sapıklık açıkça görüldü, nedamet anı geldi, suçlarını ikrar ile apışıp kaldılar. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Ne zaman ki (pişmanlıktan ötürü) başları elleri arasına düşürüldü ve kendilerinin gerçekten

(30) Ma'âl-Enbiyâ, s. 245.

sapmış olduklarını gör(üp anla)dılar, dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, elbette ziyana uğrayanlardan oluruz" (A'râf 149).

Herhangi bir konuda tasarlanan oyun sonuç vermeyince, netice elde edilmeyince "elleri böğründe çâresiz kaldı" denir. İşte İsrailoğulları da bu sapıklıkla, bertaraf edilmesi mümkün olmayan bir duruma düştüklerini anlayınca, onların da elleri böğründe kaldı ve her şey bitti. Sonra da şu sözü söylediler: "Eğer Rabbiniz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa ziyana uğrayanlardan oluruz".

Bu söz bile, o zamana kadar aralarında salih istidada sahip bir takım kimselerin henüz mevcud olduğuna delâlet ediyordu. Daha onların da gönülleri kararmış değildi. Ama sonraları, hepsi de katılıkta taşlar gibi oldular. Hattâ taştan da katı kesildiler. Sapıklığa düştükleri açıkça belirince pişman oldular. Düştükleri durumun acı neticelerinden kurtulabilmek için, ancak yüce rablerinin rahmetinin üzerlerine gelmesinin gerektiğini kabul ettiler. Bu da doğru yolu bulmak için müsait kabiliyete sahip, selim fıtratlı kimselerin bulunduğuna işaret eden güzel bir örnektir.

Mûsâ (a.s.)'nın Hârûn (a.s.)'a Sitemi

İşte Mûsâ (a.s.) böyle döndü kavmine. Üzülerek, kızarak. Ruhlarındaki sarsıntıyı, düşüncelerindeki bozukluğu ortaya koyan delillerini dinledi ve kızgın olarak kardeşine döndü. Heyecanlandı, kendinden geçerek: "Ey Hârûn! Onların saptıklarını gördüğün zaman, sana ne engel oldu? Neden bana uymadın? (Niçin benim yolumu takip etmedin, benim yaptığım gibi kızıp onların sapmalarına mani olmadın?) Emrime karşı mı geldin?" dedi" (Tâhâ 92-93).

A'râf sûresinde de Mûsâ (a.s.)'nın dönüş tablosu şöyle

canlandırılır: "Mûsâ kavmine kızgın ve üzgün bir halde dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız? Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi, levhaları yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeğe başladı. (Kardeşi): "Anamın oğlu, dedi, bu insanlar beni hırpaladılar, az daha beni öldürüyorlardı. (Ne olur) düşmanları bana güldürme, beni bu zalim kavimle beraber tutma" (A'râf 150).

Bu hareket Mûsâ (a.s.)'nın kapıldığı infialin şiddetini ifade eder. Attığı bu levhalarda Rabbi Zülcelal'in kelimeleri vardı. Atmazdı onları ama, kızınca nefsine hakim olamadı ve kendisini kaybetti. Böylece de kardeşinin başından tuttu, kendine doğru çekmeğe başladı. Kardeşi Hârûn ise, Mûsâ (a.s.)'nın ruhundaki şefkatli kardeşlik duygusunu harekete geçirerek kızgınlığını teskin etmek istedi.

Hârûn (a.s.) Görevini Yapmadı mı?

Hârûn (a.s.), kavmine nasihat etmekten geri kalmamıştı. Onların hidayetten ayrılmamaları için çok çırpınmıştı: "Ey anamın oğlu, bu insanlar beni hırpaladılar, az daha beni öldürüyorlardı" sözüyle durumun vehametini ortaya koymuştu.

Ne var ki, onları bu çirkin sapıklıktan çeviremedi. İçlerinde bir takım akıllı kimseler de bulunuyordu. Ama onlar da buzağının cesedinin üzerine üşüşen sapıklar kitlesinin bağını tutamadılar ellerinde. Hele buzağının - İsrailoğullarının asıl mabudunun - altından olması onlara daha câzip geliyordu.

Burada İsrailoğullarının ne kadar heyecana kapıldıklarını, altından buzağıya tapınmak için ne kadar coştuklarını anlamış bulunuyoruz. O kadar heyecanlanıyorlardı ki,

onları geri çevirmek ve reddetmek için çırpınan Hârûn (a.s.)'un canına bile kasdedeceklerdi.

Bir başka âyette de ifade edildiği gibi, Hârûn (a.s.) kavminden bazı kimselerin sapıklığına engel olmaması hususunda bir de şu endişesini dile getiriyor: "Ey anamın oğlu, sakalımı, başımı tutma. Ben senin: "İsrailoğullarının arasında ayrılık çıkardın, sözümü tutmadın" diyeceğinden korktum" (Tâhâ 94).

Böylece Hârûn (a.s.)'un sinirlerinin daha sakin olduğunu ve Mûsâ (a.s.)'dan daha çok heyecanına hakim olduğunu görüyoruz. Çünkü bu esnada o, hassas ve duygulu noktalarına parmak basıyor kardeşinin. Onun kardeşlik duygusunu harekete geçiriyor. Ve kendi takdirine göre kardeşinin emrine nasıl uymuş olacağını beyan ediyor.

Şayet şiddete baş vurmuş olsaydı, İsrailoğulları arasında bir ayrılık çıkarmaktan endişe duyacağını, onlardan bir kısmının buzağıya tapanlarla beraber, bir kısmının da kendisiyle birlik olacaklarını tahmin ettiğini ve bundan çekindiğini belirtiyor. Hem Mûsâ (a.s.)'nın kendisi emretmemiş miydi, İsrailoğullarını koruyup aralarında hiçbir ihtilaf çıkarmamasını. Şu halde bir başka yönüyle Hârûn (a.s.), Mûsâ (a.s.)'nın buyruğunu yerine getirmiştir.

Hârûn (a.s.)'un, bu açıklama ve yalvaran ifadeleri karşısında Mûsâ (a.s.)'nın kızgınlığı son buluyor ve hemen Rabbine yöneliyor. Kendisi ve kardeşi için af diliyor Allah'dan: "Mûsâ: "Rabbim, dedi, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetinin içine sok, merhametlilerin en merhametlisi Sensin" dedi" (A'râf 151).

Sâmiri'yi Azarlayışı ve Kovuşu

Bu sırada Hz. Mûsâ, asıl fitnenin çıkarıcısı olan Sâmiri'ye yöneltiyor kızgınlığını ve heyecanını.

İlk önce kavmini karşısına alıyor ve onlara kızıyor. Bunlara kızmasının sebebi, asıl sorumlunun kendi kavmi olduğu ve onların her gördüklerine ve duyduklarına koşmamaları gerektiğiydi; bir diğer sorumlunun da Hârûn (a.s.) olduğunu, onların lideri olarak Hz. Hârûn'un böyle bir harekete engel olması gerektiğini kabul ediyordu.

Sâmirî'ye gelince, onun günahı, en son olarak gelebilirdi. Zira onları kendisine çekmek için kuvvet kullanmamış, kafalarına kırbaç indirmemiş, sadece aldatmıştı. Ama onlar peygamberlerinin ve onun vekilinin izini takip ederek aldanmayabilirlerdi. Binaenaleyh sorumluluk önce kavminin, sonra başlarına vekil bıraktığı zatın, en son olarak da fitne sahibi aldatıcınındır.

Onun için Mûsâ (a.s.), üçüncü olarak Sâmiri'ye döndü ve: "Ey Sâmiri, ya senin kasdın (zorun) nedir? (Nedir bu yaptığın senin?). (Sâmirî): "Ben dedi onların görmediklerini gördüm. Elçinin ayak bastığı yerden bir avuç (toprak) aldım, onu zinet eşyasının eritildiği potaya attım; nefsim bana böyle (yapmayı) hoş gösterdi" (Tâhâ 95-96).

Sâmiri'nin bu sözü etrafında çeşitli söylentiler vardır. Nedir bu Sâmiri'nin gördüğü şey? Bastığı yerden bir avuç aldığı ve zinet eşyasının eritildiği potaya attığı bu elçi kimdir? Bununla yaptığı altın buzağı arasında ne ilgi vardır? Hem avuçlamanın tesiri ne olmuştur?

Buzağının Çıkardığı Sesin Mahiyeti

Genellikle bu rivayetlerde tekrarlanan şey, Sâmiri' nin Hz. Cebrail'i gördüğü ve onun toprağa basmasıyla ayağını kaldırdığı yerden bir avuç toprak aldığı ve altından buzağının üzerine attığı, o yüzden cansız varlıktan bu sesin çıktığı hususudur. Yahut altın kümelerini böğüren bir buzağı şekline sokan bu bir avuç toprak olmasıdır.

Kur'ân, burada nelerin olduğunu bütün tafsilatıyla anlatmıyor. Sadece Sâmirî'nin sözünü bir hikâye tarzında veriyor. Biz bu söylentileri Sâmirî'nin uydurduğu ve sorumluluktan kaçmak için bir uydurma mazeret olarak ileri sürdüğü kanaatindeyiz.

İsrailoğullarının Mısırlı hanımlardan aldıkları süs eşyasını atmaları üzerine altından buzağıyı Sâmirî kendi elleriyle yapmış ve ona öyle bir şekil vermişti ki, - daha önce de belirttiğimiz gibi - içindeki boşluğa giren hava, böğürmeye benzer sesler çıkarıyordu. Sâmirî kendi durumunu kurtarmak için, elçinin ayağının izi hikâyesini uydurmuş ve zekâsını bu gizli noktaya hamletmek istemiştir.

Rüzgârlı bir havada ağaçların çıkardığı uğultular dikkate alınırsa, buzağının ensesindeki delikten girip ağız tarafından çıkan rüzgârın hayvan böğürmesine benzer bir ses çıkarması ne yadırganır, ne de büyük bir olay olarak görülebilir. Bu durumda olaya başka bir görünüm vermek ve bu uydurma olayın doğruluğunu isbat etmek için, kaynağı belli olmayan rivayetlerin naklinde yararın olacağına inanmıyoruz.

Başkasının Eşyasını Vermemek Üzere Almak Câiz mi

Mısır'dan çıkarken Mısır yerlilerinden emanet adıyla aldıkları süs eşyalarının kendilerine helâl kılındığına (31) dair rivayetlerin sıhhatı, akla pek yatkın gelmemektedir. Zira İsrailoğullarının inanç açısından ne derece dejenere oldukları ortadadır. Böyle bir topluluğun ahlâken de kokuştuğu dikkate alınırsa, Mısırlıları giderayak kandırıp, süs eşyalarını almaları normal görülebilir. Şayet bunlar ahlâklı, peygamberin emir ve yasaklarına harfiyyen uyan mazbut bir topluluk olsaydılar, bu kabil rivayetlerde doğruluk payı aramak kolaylaşırdı.

---

(31) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, I, 389.

"Bana Dokunmayın!" Sözünün Mahiyeti

Her nasıl olursa olsun, Hz. Mûsâ Sâmiri'yi, İsrailoğulları topluluğundan, hayatı süresince kovduğunu açıklamış ve bunun ötesinde durumunu Allah'a bırakmıştır. Onun elleriyle yaptığı tanrının durumuna gelince, bu noktaya şiddetle karşı çıkmış ve kavmine bunun bir tanrı olmadığını göstermek için maddi deliller vermiştir. Bu buzağının kendi nefsini korumadığını, onu yapanı bile muhafaza edemediğini göstermiştir. Buna dair Kur'ân ifadeleri şöyledir: "(Mûsâ): "(Defol), git, dedi. Artık hayat boyunca sen: "Bana dokunmayın" diyeceksin. Yalnız başına kalacaksın. Âhirette de sana vadedilen bir ceza var ki, ondan asla şaşırılmayacaksın (mutlaka o cezanı tam zamanında bulacaksın). Şimdi durup taptığın tanrına bak. Biz onu yakacağız. Sonra onu ufalayıp denize savuracağız" (Tâhâ 97).

Defol!!! Hiç şüphesiz ki Allah, hayatın boyunca "dokunmak yoktur" demenle seni cezalandırdı.

Artık bundan sonra Sâmiri, herhangi bir kimsenin kendisine dokunmasıyla sıkıntı duymağa başladı. Bir kimseyle karşılaşınca, onun kendisine dokunmasından korkarak şöyle bağırırdı :

— "Dokunmak yoktur!.." (32).

Hz. Mûsâ, Sâmiri'nin bu cezasını bildirdikten sonra, buzağıya doğru gidip onu yaktı. Geri kalan kısımları da denize saçtı.

Bu tür putlarla oyalananan toplumların putlarını kırmadıkça, onların inançlarını değiştirmeğe uğraşmak boşunadır. Zira adam bir taraftan putuna bakacak, diğer taraftan da tebliğciyi dinleyip inanacak. Bu hiç olur mu?

---

(32) Ma'âl-Enbiyâ, s. 26.

Zaman zaman da ifade ettiğimiz gibi, Mûsâ (a.s.)'nın özelliklerinden birisi de şiddet. Burada **o Allah için ve Allah'ın dini için kızmaktadır. O yüzden şiddeti ve kızgınlığı iyi bir kızgınlıktır.**

Bu sahte tanrıyı yakıp yok ederken Mûsâ (a.s.), gerçek inancı da bütün açıklığıyla ilan ediyor: "Tanrınız, ancak kendisinden başka tanrı olmayan Allah'tır. O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır" (Tâhâ 98).

İsrailoğullarının Tevbesi

İsrailoğulları, hatâlarından pişmanlık duydular, Rablerinden af ve mağfiret dilediler ve: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, herhalde en büyük ziyana uğrayanlardan olacağız" dediler" (A'râf 149). Allah teâlâ, tevbelerinin kabulünün ancak nefislerini öldürmeleri sûretiyle olabileceğini Mûsâ (a.s.)'ya bildirdi. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz: "Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavmim, sizler (buzağıyı) tanrı edinmekle kendinize zulmettiniz, gelin yaratıcınıza tevbe edin de nefislerinizi öldürün. Bu yaratıcınız katında sizin için daha iyidir. (Bu sûretle O sizin tevbenizi kabul buyurmuş olur. Çünkü O, öyle bağışlayıcı ve öyle merhametlidir" (Bakara 54).

Öldürün nefislerinizi, içinizden itaat edenler, isyan edenleri öldürsün. Böylece kendi nefislerinizi temizlerken, isyan edenleri de tezkiye etmiş olursunuz.

Rivayetlere göre şiddetli "keffaret" ve "tezkiye" tabirleri ile bu acı tatbikat kasdolunmaktadır (33). Fahruddin er-Râzî, mûsevî şeriatın, özel veya genel durumlarda, mürtedin, yani dininden dönen kimsenin öldürülmesine

(33) el-Câmi'u, Li Ahkâmi'l-Kur'ân, I, 40.

izin verdiğini söyler (34). "Nefislerinizi öldürün" emrinden sonra tevbenin kabulü için buzağıya tapanlardan yüzlerce kişinin öldürüldüğü rivayeti yaygındır.

Gerçekten de bu, pek acı ve meşakkatlı bir teklif idi. Kardeşin kardeşi öldürmesi... Tıpkı insanın kendi isteğiyle kendisini öldürmesi gibi bir şey. Bu zulmetmiş, isyan etmiş ve şerre tutunarak kötülükten kaçınmayan insan karakterine, ancak böyle bir terbiye usulü tatbik olunabilirdi. Zira herşeye rağmen sapıklıklarına devam etmişler ve peygamberleri bir an ayrılınca yanlarından, buzağıya tapmışlardı. Şu halde nasihatle yola gelmeyenlere zor kullanmak gerekiyordu. Bu suretle kendilerini terbiye edecek ve fayda sağlayacak olan, ağır ve sıkıştırıcı bir usul tatbik edilecekti :

— "Buzağıyı tanrı diye benimseyenlere, muhakkak Rablerinden bir öfke ve dünya hayatından bir alçaklık erişecektir. İşte biz, iftiracıları böyle cezalandırırız. Ama kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip inananlar(a karşı) muhakkak ki Rabbin, o (tevbe ve imâ)ndan sonra elbette bağışlayan, esirgeyendir" (A'râf 152-153).

Bu âyet-i kerime, hem bir hükmü ihtiva ediyor, hem de bir va'di. Şüphesiz ki buzağıyı ilahlaştıran kavmin Allah'ın gazabına uğrayacaktır. Dünya hayatında zillete mahkûm olacaktır. Bunun yanısıra da daima geçerli olan bir kaide vardır. O da şu: "Şüphesiz ki kötülük işleyip de ardından tevbe edip iman edenleri, Allah rahmeti ile bağışlar"...

"Öfkesi dinince Mûsâ (a.s.) levhaları aldı. Onlardaki yazıda, Rablerinden korkanlar için yol gösterme ve rahmet vardı" (A'râf 154).

Nihayet sâkinleşince Hz. Mûsâ kendine geliyor, üze-

(34) Mefâtihu'l-Gayb, I, 527.

rine musallat olan kızgınlığın neticesinde elinden atmış olduğu lehvaları hemen alıyor.

Âyet-i Kerîme bir kere daha bu levhalarda hidayetin yer aldığını, rahmetin yazılı bulunduğunu, Rabbinden korkan ve sakınanların bu levhalarla, gönüllerinde hidayet ve nur kapılarının açılacağını ve böylece ilahi rahmet ummanına ulaşacaklarını belirtiyor.

Âyetler bir bütün olarak ele alındığında, yahudileri daha sonra hüsrana uğratan karakterlerindeki hastalıklarına, bu âyetlerin ışık tuttuğu söylenebilir. İlk planda, kendilerini Firavun pençesinden kurtaran önderleri ve peygamberleri Mûsâ'ya olan inançları yeterince güçlü değildi. Oysa olağanüstü manevi gücü konusunda onlara bir sürü delil getirmiş ve onların kurtarıcısı olmuştu. Mûsâ'nın şahsına karşı bir bağlılıkları olduğu inkâr edilemez. Ama bu çok yapmacık bir bağlılıktı. Mûsâ (a.s.) Sina dağına gittiğinde ve dönüşü geciktiğinde, eski düşünce biçimlerine döndüler. Mûsâ (a.s.)'nın öğrettiklerini tümden unuttular. Zaten Mûsâ (a.s.)'ya ve inançlarının ilkelerine olan bağlılıkları pek sıkı değildi. Kur'ân, dînî veya başka türlü bir hareketin devamı ve başarısı için bir tehlike kaynağı olan, yahudi karakterindeki bu zayıflığa işaret eder. Çünkü bu hal, inançlarının ilkelerine candan bağlanmadıkça, disiplinsizliğe düşmeleri ve inançlarının canlılığını ve genişleyici gücünü yitirmesi ihtimalinin her an var olduğunu göstermektedir. Mûsâ (a.s.) buzağıya tapmaktan suçlu olan Yahudileri cezalandırmak zorundaydı ve günün şartlarına göre etkili olabilecek tek ceza, buzağıya tapanların tümünün öldürülmesiydi. Eğer bunlar bağışlanmış olsalardı, mikrop tüm topluma yayılacaktı.

6 — MÎKAT İÇİN YETMİŞ KİŞİNİN TÛR'A GÖTÜRÜLÜŞÜ

Mikat, bir iş için belirtilen zaman veya yer demektir.

Mûsâ (a.s.)'nın, Allah'la Tûr dağındaki görüşme yeri veya zamanına bu ad verilmiştir.

İsrailoğulları, altın buzağıya tapmak suretiyle kendi kendilerine zulmettiklerini ve büyük bir günah işlediklerini anladılar. Hz. Mûsâ (a.s.)'nın Allah'a itaatlerini takdim etmek ve işledikleri günahlardan, ahde vefasızlıktan dolayı pişmanlıklarını arzetmek için, kavminden yetmiş kişi seçip, hep birlikte mîkat için Tûr dağına gittiği rivayet edilmektedir (35).

Tarih ve tefsir kitaplarında, bu konuyla ilgili daha değişik rivayetlere rastlanmaktadır. Bu rivayetlerin sağlamlığı hakkında bir şey söylemek güç olduğundan; mikatta nelerin yapıldığı konusunda Kur'ân'dan bazı ipuçları yakalamağa çalışalım.

Mikattan söz eden A'râf sûresi 155-158 ve Bakara sûresi 55-56 âyetlerine bakılırsa bunlarda :

1 — Allah teâlâ'nın çağırdığı bu mîkat için, kavimden en ileri gelen 70 kişinin seçildiği,

2 — Bunların Allah'ı açıktan görmek istedikleri, aksi halde Mûsâ (a.s.)'ya inanmayacakları,

3 — Bu yersiz istekleri ve inatları yüzünden büyük bir zelzele ve sarsıntıya uğratıldıkları,

4 — Mûsâ (a.s.)'nın, içlerindeki beyinsizlerin yüzünden helâk edilmemeleri ve af edilmeleri için Allah'a dua ettiği,

5 — Ayrıca Mûsâ (a.s.)'nın, kavmi ve kendisi için, kıyamete kadar hattâ ondan sonra da devam edecek "rahmet ve iyiliği" istediği,

---

(35) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 292.

6 — Mûsâ (a.s.)'nın bu istediği rahmetin, ileride gelecek ümmî nebiye ve O'nun ümmetine verileceği,

7 — Ayrıca bu ümmi nebi ve ümmetinin nitelikleriyle ilgili hususların burada anlatıldığı görülür.

Mikat Niçin Yapıldı?

Bu âyetlere göre mikat için şu sebepler ileri sürülebilir.

1 — İsrailoğullarından bazılarının buzağıya tapmaları, diğer bazılarının da buna ses çıkarmamaları neticesinde, düştükleri küfür ve isyandan ötürü, Allah'tan mağfiret dilemelerinin sağlanması (36).

2 — Kavmin "Allah'ı bize açıkça göstermedikçe inanmayız" şeklindeki, altından kalkamayacakları bir istekte bulunmaları; onların önce helâk edilişi, sonra da diriltilmeleri suretiyle terbiye edilmeleri ve eğitilmeleri. Bu arada Allah'ın açıkça görülemeyeceği gerçeğinin bütün insanlığa öğretilmesi,

3 — "Allah'ı görmek" gibi imkânsız bir işi, ancak beyinsiz kimselerin isteyebileceklerinin gösterilmesi,

4 — Hayırların tamamının - ileride gönderilecek olan - âhir zaman nebisine verileceği ve her kavim ve topluluğun ona tabi olmasının gerektiği, tabi olmayanların hüsrana uğrayacağı haberinin verilmesi,

5 — Ümmî nebi'nin ve ona tabi olacakların tanıtılması, insanların onu o andan itibaren beklemeye koyulmalarının ve kabule hazırlanmalarının sağlanması,

(36) el-Bidâye, I, 289.

6 — Ümmî nebiye verilecek olan bu son risaletin, bir kavmi değil de bütün insanlığı kapsamına alacağı haberinin verilmesi,

7 — Rahmet ve azabın, toplumlara geliş şekli hakkında bilgi verilmesidir.

Yukarıda mealini vermiş olduğumuz âyette (âyet 54) beyan edildiğine göre, İsrailoğullarının üzerine yazılan keffaret, kendi kendilerini öldürmekti. Aralarından Allah'a itaat eden, Allah'a karşı geleni öldürecekti. Nitekim onlar bunu yaptılar ve sonunda Allah teâlâ keffaretlerini kabul ettiğini ve artık kendi kendilerini öldürmekten vazgeçmelerini bildirmişti.

Bu mîkat, Mûsâ (a.s.)'nın Tevrat'ı almak için yaptığı birinci mîkattan sonra yapılmıştı. Bu mîkata götürülen 70 kişi, İsrailoğullarının yaşlılarından, seçilmiş, olgun kimselerdi. Bunlar İsrailoğullarının hepsini temsil ediyorlardı. Kur'ân'da kullanılan: "Mûsâ tayin ettiğimiz mikat (buluşma vakti) için kavminden 70 adam seçti..." (A'râf 155) ifadesi de onları bütünüyle kavimden bedel olarak belirtmekte ve onlar namına seçilmiş olduklarını beyan etmektedir.

70 Kişinin Sarsıntı Geçirmeleri :

Bununla birlikte, kimlerdi o seçilenler, ne yapmışlardı ki, "Titreme almıştı onları da kendi kendilerini kaybetmişlerdi?" (A'râf 155). Bu sarsıntının sebebi, Bakara sûresinde anlatıldığı gibi onların, Mûsâ (a.s.)'dan, getirdiği emirleri ve hükümleri tasdik edebilmeleri için, Allah'ı apaçık görmelerini istemeleriydi (37).

Bu bile İsrailoğullarının tabiatını göstermesi bakımından enteresandır. İşte onların iyileri de, kötüleri de...

(37) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, I, 93.

Birbirinden farklı tarafları pek az. Ne tuhaf şeydir, tevbe ve istiğfar makamında iken söyledikleri şeyler :

"Bir zaman da: "Ey Mûsâ, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız" demiştiniz de, derhal sizi yıldırım çarpmış (diğer bir deyişle dehşetli bir darbeye tutulmuş, yıkılmıştınız): Siz de bunu görüyordunuz" (Bakara 55).

Kımıldanmaya takatınız kalmamış, sadece bakıp duruyordunuz. Demek ki ya ölmüşlerdi, yahut ta ölü haline gelmişlerdi. Bazıları bu âyeti: "Bakıp dururken yıldırım çarpmış ölmüştünüz" şeklinde anlamışlardır. Fakat "siz de bunu görüyordunuz" ifadesi, böyle bir düşünceye meydan vermemek için olabilir.

"Onları bir sarsıntı tutunca" (A'râf 155) âyetinden de anlaşıldığı gibi, onlar ölmemişlerdi .Bilakis o korkunç hali tattıkları zaman, kendilerini öyle bir titreme, bir zangırtı almıştı ki, hemen hemen eklemleri kopma, belleri kırılma ve nerdeyse mahvolma sınırına gelmişler (38) bayılıp yere kapanmışlardı.

Mûsâ (a.s.)'nın Allah'a Yalvarışı :

Mûsâ (a.s.)'ya gelince o, yüce Rabbine yöneliyor, O'na sığınıyor ve O'ndan medet umuyor. O'na boyun eğdiğini açıklayarak, kudretini kabul ettiğini bildiriyor, rahmet ve mağfiret talep ediyordu. Tûr'a götürdüğü 70 kişiyi titreme alınca şöyle diyordu: "Rabbim dileseydin bunları da beni de daha önce helâk ederdin" (A'râf 155).

Bu, önce ve sonra, mutlak kudrete karşı mutlak teslimiyeti ifade etmektedir. Mûsâ (a.s.) Rabbine dua ederken, teslimiyetini ifade ederek, kavminin üzerindeki ilâhî gazabı kaldırmasını, aralarındaki fitneyi bertaraf etmesini ve beyinsizler yüzünden hepsini birden helâk etmemesini arzu etmektedir.

(38) Mehâsinu't-Te'vîl, I, 128.

"... İçimizden bazı beyinsizlerin yaptıklarından ötürü bizi helâk mı edeceksin? (Allah'ım...)" (A'râf 155).

Mûsâ (a.s.), burada istediğini soru şeklinde belirtiyor. Maksadı, helâk olmamayı, felâketi uzaklaştırmayı istemektir. Diğer taraftan da Allah teâlâ'nın kendisine ve kavmine bazı sırları açıp, bazılarını kapatmak suretiyle denediğini kavrıyor ve şöyle diyor: "...Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola getirirsin..." (A'râf 155).

Böylece Mûsâ (a.s.), meydana gelen hadisenin tabiatını kavramış olduğunu açıklıyor. Bunun bir fitne, bir imtihan vasıtası olduğunu, dolayısıyla diğer gafiller gibi, Rabbinin irade ve dilemesinden habersiz olmadığını belirtiyor. Aslında her imtihan durumu böyledir. Bu imtihanla Allah, dilediği kimseleri ve imtihanın tabiatını kavrayarak haktan gelen bu denemeyi geçirmek zorunda olduklarını anlayanları, hidayete götürür. Ama bu gerçeği idrâk etmeden hâlâ gaflet içerisinde yüzenleri ve imtihanı geçirdikleri halde sapıklıklarına devam edenleri de, sapıklığa sevkeder.

İşte Mûsâ (a.s.) imtihanı başarı ile neticelendirmek için Allah'tan yardım dilemeye bir giriş mahiyetinde şu esası belirtiyor: "Sen bizim velîmizsin..." (A'râf 155). Bizim dostumuz Sensin, yardım et bize. İmtihanda başarıya ulaşabilmek için yardımı üzerimizden eksik etme. Acımana ve bağışlamana ulaşabilmemiz için bize yardım et. "... Bizi bağışla, bize acı. Sen bağışlayanların en iyisisin. Bize bu dünyada da iyilik yaz, âhirette de. Biz Sana yöneldik..." (A'râf 155-160). Senin kapına sığındık ve Senin yardımını diliyoruz.

Böylece Mûsâ (a.s.), Allah'tan mağfiret ve rahmet dilemek için, Allah'a teslimiyetini, imtihandaki hikmetini

kabullendiğini belirten bir mukaddime yapmıştı. Sonra da Allah'a döndüğünü ve O'nun sığınağına iltica ettiğini açıklayarak isteğini sona erdirmişti.

Aslında Mûsâ (a.s.)'nın bu duası, sâlih bir kulun, kerîm olan Rabbine karşı takınması gereken edep tavrının ideal bir örneğidir. Gerek başlangıç, gerekse sonuç itibariyle, dua adabının bir nümûnesi idi bu.

Mûsâ (a.s.), şunu demek istiyordu: Bizim için bu dünyada bir iyilik yaz. Bu sarsıntıdan kurtarmakla beraber; âfiyetle güzel işler yapacak güzel bir hayat; şiddetten, meşakkatten, fenalıktan uzak, önü-sonu temiz bir hayat tayin ve tesbit eyle, vâcip ve sabit kıl da, bize kendi kendimizi öldürtme. Bizi bize bırakma. Doğrulukları ve güzellikleri göster bize. Âhirette de güzel sevaplar yaz, âkibetimizin de cennet ve kurtuluş ve saadet olması vâcip ve kesinlikle sabit olsun (39). Biz sana yöneldik. Yani sen: "Kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip inananlar(a karşı) muhakkak ki Rabbin, o (tevbe ve ima)ndan sonra elbette bağışlayan esirgeyendir" (A'râf 153) diye af ve rahmeti kesinlikle va'd buyurdun. Biz de tevbemizin kabulü için, bütün kavmimiz namına müracaata geldik. Müracaatımızı kabul et ve bizi mağfiret ve rahmetle geri çevir. Bize hem dünyada hem de ahirette iyilik yaz.

Daima geçerli bir kaide vardır. O da şudur: "Şüphesiz ki kötülük işleyip te ardından tevbe ederek iman edenleri Allah rahmetiyle bağışlar".

İşte o recfe, yani şiddetli sarsıntı üzerine Mûsâ (a.s.), dua ve tevbelerini arzeyledi. "Sonra belki şükredersiniz diye sizi ölümünüzün, yani şiddetli sarsıntınızın ardından tekrar diriltmiştik" (Bakara 56) âyetinde ifade edildiği gi-

(39) Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 2294.

bi Allah teâlâ da onları affetti ve helâk olmaktan geri çevirdi. Bunun akabinde de başka bir ilâhî kanunu açıkladı: "... Allah buyurdu ki azabıma dilediğimi uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır" (A'râf 156).

Rahmet ve azabın Seyri:

Kur'ân'ın bu ifadesi, insanları denemek ve seçmek için kanunlar koyan ilahi iradenin enginliğini belirtmektedir. Aslında ilâhî irade, bu deneme ve imtihan kanunlarını sürdürürken, hakkaniyet ve adalet çerçevesi dahilinde sürdürür. Zira adâlet hakkın sıfatlarından birisidir. İlâhî iradenin cereyan ettiği şeylerde adâlet geride kalmaz. Çünkü O istemiştir böyle olmasını. Azap, Allah indinde azaba müstehak olanlara isabet eder. Rahmetine gelince, o her şeyi kuşatmıştır. Ama rahmet, rahmete müstehak olanlara ulaşır. Hiç bir zaman Allah iradesi, rahmet ve azabı başıboş ve oldum olasıya seyrettirmez. Allah teâlâ bu türlü eksikliklerin her türlüsünden münezzeh ve yücedir.

Şuarasını da unutmamak lâzım gelir ki rahmet, dünyada mümin, kâfir, mükellef, gayri mükellef ve hattâ evrende yer işgal eden her ne varsa hepsini kaplamış ve hepsine şamil olmuştur. İleride olacaklara da şamil olmak genişliğini haizdir. Hiç bir şey yoktur ki, ilk oluşumundan itibaren Rahmanın rahmetinden payını almış bulunmasın. Yine hiç bir şey olmaz ki, rahmetin ona dar geleceği, yetişemiyeceği ihtimali tasavvur olunabilsin. Fakat bunun böyle olması, her şeyin, rahmet payında müsavi olmasını gerektirmediği gibi, önünde sonunda daima rahmete mazhar olmasını da gerektirmez.

Rahmeti her şeyi kapladığı halde Allah, o her şey içinden kimi azaplandırmak isterse azabını isabet ettirir. İradesine kimse müdahele ve itiraz edemez. Azap, bazen intikam aracı, bazen mü'minin affına ve derecesinin yüceltilmesine vesile, bazen de kişinin uyanmasına ve ikaz edil-

mesine sebeb olacağından, rahmet ve sevabın ta kendisi de olabilir. Şu halde ya bu azapta da onlar için bir rahmet vardır veya o kimseler, merhamete değer olmaktan çıkmışlar, azaba hak kazanmışlardır. Yalnız şunu hatırdan çıkarmamak gerekir ki, azabın isabetinde gelecek zaman kipiyle "azabıma dilediğimi uğratırım" buyrulduğu halde; rahmete geçmiş zaman kipiyle: "Rahmetim ise, her şeyi kaplamıştır" buyrulması gösteriyor ki rahmetin şümûlü başlangıç, azabın istenmesi ise sonuç itibariyledir. Demek ki rahmet asıl, azap tâlîdir. Yani rahmet zatın gereği, azap ise kulların h a l l e r i icabıdır.

Mûsâ (a.s.)'nın Allah'dan Rahmet ve İyilik İsteyişi :

İşte Hz. Mûsâ, "Bize bu dünyada da iyilik yaz, âhirette de" duasiyle kavmine dünya ve âhirette iyilik ve rahmetin vâcip kılınmasını, azab imkân ve ihtimalinin kaldırılmasını istemiş olduğundan, buna karşı rahmet ümidine sevkedilmekle beraber, rahmetin inişi şarta bağlanmıştır: "Onu (yani rahmeti) yasaklardan korunanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım" (A'râf 156).

Bu kayıtlarla Mûsâ (a.s.)'nın kavmine önemli tarizler vardır. Yani rahmeti vereceğim kimseler, şimdiki seninkiler gibi takvâ ve zekâtı itmeyecekler, âyetlerimize devamlı îmân edecekler. Gösterdiğin büyük mûcizelerden sonra seninkilerin yaptıkları gibi küfre düşmiyecekler, "onlar ki inandılar, sonra inkâr ettiler; daha sonra (tekrar) inandılar, yine inkâr ettiler, sonra inkârları arttı; işte Allah onları ne bağışlayacak ve ne de doğru yola iletecektir" (Nisâ 137) âyetinde anlatılanlar gibi renkten renge girmiyeceklerdir.

Rahmetin Kime Verileceği :

O halde üzerlerine rahmet yazılacağı Mûsâ (a.s.)'ya haber verilen o muttakîler, o mü'minler kimlerdi acaba?

Âyetlerin açık delâleti gösteriyor ki bunlar, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve O'nun ümmetidir (40).

Allah teâlâ, daha Hz. Muhammed ve ümmeti ortada yokken, O'nun doğumundan yaklaşık 1500 sene evvel Tûr dağında, mîkat esnasında, Hz. Muhammed ve ümmetiyle, Hz. Mûsâ ve onun kavmine karşı övünüyor, Mûsâ (a.s.)' nın kavmini ise azarlıyordu (41).

Kur'ân bu müjdeden şöyle bahseder: "Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar, o (peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. Ona inanan, destekliyerek ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla beraber indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar, işte felâha erenler onlardır" (A'râf 157).

Bu, büyük bir haberdir. Bu haber, bize, İsrailoğullarına, peygamberleri Mûsâ (a.s.) ve Îsâ (a.s.) vasıtasıyla çok eskiden, bu ümmî peygamberin geleceğinin yakînen haber verildiğini belirtmektedir. Bu peygamberin gelişi, sıfatları, risaleti ve ümmetinin hususiyetleri, onlara yakînen bildirilmişti. Gelen bu peygamber "Ümmî Bir Peygamber"dir. İnsanlara iyiliği emreder, kötülükten sakındırır. İyi şeyleri helâl kılar, kötü şeyleri haram kılar. Ona inanan Yahudilerin üzerinden, isyanları sebebiyle onların omuzlarına yüklenmiş olan yükleri ve ağırlıkları kaldırır. Onlar daha bu ümmî peygambere inanır inanmaz kalkar, bütün o yükler Bu peygambere tabi olanlar Rablerinden korkarlar, malla-

(40) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 251; Mehâsinu't-Te'vil, VII, 157.
(41) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 293.

rının zekâtını verirler ve Allah'ın âyetlerine îmân ederler... Ayrıca İsrailoğullarına verilen yakînî haberde, bu ümmî peygambere inananların, ona hürmetle bağlanıp tazim gösterenlerin, ona yardımcı olup destekleyenlerin ve beraberindeki hidayeti gösteren nura tabi olanların "muradına erenlerin kendileri" olduğu da belirtilmiştir.

Mûsâ (a.s.) tarafından İsrailoğullarına ilân edilen bu yeni tebliğe Hak teâlâ, bu dinin geleceğini, bayraktarlığını yapacak zatı, ümmetinin yolunu ve rahmetinin karar kılacağı yeri bildirmişti. Şu halde bu yakînî haberden sonra, geçmiş dinlerin sâlikleri için âhir zaman nebisinin dinine bağlanmama konusunda hiç bir özür sözkonusu olamaz. Tûr dağında Mûsâ (a.s.)'ya, övülen bu şahısların ümmî bir peygambere uyacakları da müjdelenir. Okur yazar olmadığı halde, önce geçenlerin ve sonrakilerin ilmini kendisinde toplamış bulunup, ümmetine her şeyi haber verecek olan o ümmî peygambere, büyük mûcizeler sahibi o son nebiye cânu gönülden tabi olarak; inançta, sözde ve işte arkasından gidecekleri haber verilir.

Onun içindir ki Mûsâ (a.s.)'dan sonra bütün Yahudiler onu beklemeye koyuldu ve "kendisine uyup da vadedilen rahmete onun sayesinde ulaşacağımız bu nebi kimdir?" diye mütemadiyen arayış içerisine düştüler.

Tûr'da Geleceği Müjdelenen Bu Ümmi Nebi Kimdir? Mûsâ (a.s.)'nın Ümmetine Onunla İlgili Tavsiyeleri Nelerdir?

Ümmî, okuma yazma bilmeyen, anasından doğduğu hal üzere bulunan, fıtrat-ı aslisi bozulmamış kimseye denir (42). Ümmî kelimesi :

---

(42) es-Şatibi, el-Muvâfakât Fi Usûli's-Şeri'a, Beyrut, 1975, II, 69; Nazmu'd-Dürer, VIII, 130; Rûhu'l-Me'âni, XXVIII, 93; Mehâsinu't-Te'vil, I, 180.

1 — Ya "üm" = (anne) kelimesine nisbetle "sanki anasından doğduğu hal üzere kalmış, aslî fıtratına sonradan kazandığı bilgilerle değişiklik arız olmamış" manasını ifade eder.

2 — Ya arap ümmetine mensup demek olur ki, Araplar da hesap kitap bilmeyen bir cemaat olarak bilinirlerdi. Nitekim Rasûl-i Ekrem bir hadîsinde: "Ümmî bir ümmete peygamber olarak gönderildim" (43), diğer bir hadîsinde de: "Biz Arap topluluğu ümmî (anadan doğma sıfatta) bir topluluğuz. Ne yazarız, ne de (yıldızların seyrini) hesabını anlarız" (44) buyurmuştur.

3 — Yahut ta 'Ümmü'l-Kura'ya mensup yani Mekke'li demektir.

Bu üç nisbetin üçünde de ümmî, okuyup yazmağa uğraşmamış manasına bir niteliktir.

Töre ve görenek açısından ümmîlik, normal kimseler hakkında ilim eksikliğini ifade eden noksan bir sıfat iken; bir ümmînin okuyup yazanlardan fazla âlim olması, Allah tarafından âdetlerin hilafına olarak; çalışma olmadan hibe olunmuş üstün bir yaratılışa delâlet eder.

Bu ümmînin ilim ve amelce olan üstünlükleri, okuyup yazanları âciz bırakan bir peygamber hakkında, her türlü şüpheyi ortadan kaldıran, onun doğrudan doğruya Allah tarafından gönderilmiş olduğunu ister istemez isbat eden, olaganüstü bir olgunluk sıfatı, yani bir mûcizedir (45).

"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı gördükleri ümmî peygambere tabi olurlar". Yani ey Mûsâ',

(43) Tirmizi, Câmi'u's-Sahîh (Tahkik: İbrahim Atve Avd), Beyrut, Tarihsiz, 5. Cilt, Kitabu Ebvâbi'l-Kıraat, b.11, V, 194-195.
(44) Tecrid-i Sarih, VI, 258.
(45) Hak Dini Kur'ân Dili, V, 2298.

senin kavminden, onun zamanında gelecek olan Ehl-i Tevrat ve İncil, yanlarında bulundurdukları Tevrat ve İncil'de Onun bütün sıfatlarını bulacaklar, isim ve nitelikleriyle onun "O" olduğunda şüpheye düşmeyeceklerdir (46). "Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar, ama yine de onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizlerler" (Bakara 146) âyetinde bu hakikat dile getirilmektedir.

Bunlardan anlaşılıyor ki, Cenâb-ı Hak, Mûsâ'ya Mîkatte ve Tevrat'ta Hatemül-enbiyayı bildirmiş ve Mûsâ (a.s.)'nın kendisinden istediği rahmet ve iyiliğin, onun ümmeti için yazılacağını vaadle, İsrailoğullarını o nebiye iman ve ittibaya teşvik etmiş olduğu gibi, Tevrattan sonra ve Kur'ân'dan önce İncil'in gönderileceğini de vahyetmiştir.

Tevrat'ta Mesih (İsa (a.s.)) ve İncil; Tevrat ve İncil'de de Hatemül-Enbiya bütün nitelikleriyle yazılmıştı. Bu ilahi kitaplar, hem birbirlerinin müjdecisi, hem de tasdikçileri durumunda idiler.

Rasûlullah'ın gönderildiği sıralarda Tevrat ve İncil'i hakkıyla okuyan Ehl-i Kitap, peygamberleri Hz. Mûsâ'nın, Rabbinden istediği ve kavmini müjdelediği "rahmet ve iyiliğe" kavminin ancak Hatemül-Enbiyaya ittiba sayesinde nail olabileceklerini, ellerindeki kitaplarında yazılı buluyorlardı: "Kendilerine verdiğimiz kitabı gereğince okuyanlar var ya, işte onlar Ona inanırlar. Onu inkâr edenler ise, ziyana uğrarlar" (Bakara 121).

"O (peygamber) ki kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder" (A'râf 157). İttikanın yani sakınmanın esası bu yüksek ahlâkın içindedir. "İyiliği emr"

---

(46) Fazla bilgi için bkz.' Mehâsinu't-Te'vil, VII, 28702883.

rahmeti celbeder. "Kötülükten sakındırma" ise azap sebeplerini ortadan kaldırır.

"O (Rasul) onlara güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar" (A'râf 157).

"Yahudilerin yaptıkları zulümden, çok kimseleri Allah yolundan çevirmelerinden dolayı, kendilerine helâl kılınmış, temiz ve hoş şeyleri yasakladık" (Nisâ 160).

Burada konumuz bu olmadığı için, üzerinde fazla durmayacağız; ancak şu kadarını belirtelim ki, Yahudilere bütün tırnaklı hayvanlar, sığır ve koyun yağları haram kılındı. Yalnız sırtlarının, yahut bağırsaklarının taşıdığı, ya da kemiğe karışan yağları haram edilmemiştir. Onlar saldırganlıkları, azgınlıkları, rasullere ihtilafları ve karşı çıkışları yüzünden böyle cezalandırılmışlardır (En'âm 146) ki gerçekten **Yahudiler, insanları hakka tabi olmağa bırakmayan ve kendileri de hakkı kabul etmeyen bir millettir. Bu hususiyetler eskidenberi onların terkedemedikleri huylarıdır. Bundan dolayıdır ki peygamberlere düşmandırlar. Onlardan bir çoğunu öldürdüler.** Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'i de hem öldürmeye teşebbüs ettiler, hem de inkâr ettiler (47).

Mâide sûresi 4, 87-88. ve A'râf 32. âyetlerinde belirtildiği gibi, Allah teâlâ, süsü, güzel ve temiz rızıkları son rasûlüne helâl kılmış; ölü eti, kan, domuz eti, şarap gibi maddi pislikleri, kumar, faiz, rüşvet, cimrilik, Allah adına kesilmeyen hayvanlar ve başkasına ait olan haklar gibi manevî pislikle pis olan şeyleri haram etmiştir.

Kendisinde her hangi bir yönden pislik bulunmayan, yani maddi ve manevî zararı dokunmayan, temiz ve güzel rızıkların haram edilmeyişi, haram edilen şeylerin ise

(47) A.g.e., V, 1717.

mutlaka bir zarar ve pislikten ötürü haram edilişi, ne büyük rahmet, ne kadar güzel bir nimettir.

"(O Rasul) üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar" (A'râf 157). Yüklerini, üzerlerinde bulunan bağları atar. O zamana kadar "Hemen yaradanınıza tevbe edip nefislerinizi öldürün" (Bakara 54) âyetinde belirtildiği gibi, İsrailoğullarından günah işleyen birisinin tevbesi, ölüm cezası oluyordu. Daha bunun gibi İsrailoğullarına yüklenen meşakkatli teklifler, son nebi tarafından kaldırılmıştır.

"O son nebiye inanan, destekleyerek ona yardım eden ve onunla beraber indirilen nûra uyanlar, işte felâha erenler onlardır" (A'râf 157). İşte ey Mûsâ, onlar, ancak onlardır ki, kurtuluşa ereceklerdir. Yani senin yazılmasını istediğin rahmete, dünya ve âhiret iyiliğine erecekler, âyette nitelikleri belirtilen o ümmî nebinin ashap ve etbaı olacaktır. O rahmet, o iyilik, o kurtuluş, sizin için değil, o nebiye uyanlara aittir.

Mûsâ (a.s.), rahmeti gerekli kılan şerîatı, tevbe mîkatında bilhassa kendisi ve kavmi için istemişti. Allah teâlâ da, bu rahmeti, bütün kavim ve toplulukların rasûlü olan âhir zaman peygamberinin gönderilişine ve ona uymağa bağlamak suretiyle umum için vadetti.

İşte Mûsâ (a.s.) kıssasının vardırıldığı bu nokta, bu rahmet yolu ve âhir zaman peygamberinin gönderilme vadi meselesi, yukarıdan beri anlatılan kıssanın hedefidir.

Şimdi Tevrat ve İncil'in ihtiva ettiği bu va'd karşısında, Mûsâ (a.s.)'nın bütün toplulukların peygamberi olmadığı ve İsrailoğullarını âhir zaman peygamberine sevkettiği ne kadar da açıkça ortaya çıkıyor. Nitekim Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da hitabını bu ümmî peygambere çeviriyor ve ona, davetini bütün insanlığa yöneltmesini ve Allah'ın

eskiden buyurmuş olduğu vadini tasdik etmesini emrediyor: "(Yâ Muhammed) de ki: "Ey insanlar, ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi, Allah'ın elçisiyim... Gelin Allah'a ve O'nun ümmî peygamberi olan elçisine inanın.. (A'râf 158).

Son ve âlem şümûl risalettir bu. Bir kavme, bir bölgeye ve bir nesle has olmayan bir risalet. Ondan önce geçen risaletlerin hepsi de mahallî, belirli bir kavme ait ve belirli bir zaman sınırı ile sınırlıydı. İki peygamber arasındaki devreye hastı. Her risalet, beşeriyetin bu tedrîci gelişmesine uygun tarzda tadilâtlarla ve prensip değişiklikleri ile gelişiyordu. Nihayet en son risalet müessesesi geldi. Bütün esasları ve prensipleriyle mükemmel, her daldan ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte bir risaletti. Mûsâ (as.)'nın Tûr dağında haberini aldığı ve kavmine uymalarını tavsiye ettiği, uyunca yükseleceklerini, ters düşünce alçalacaklarını haber verdiği son risaletti bu. Artık bundan sonra bir risalet gelmiyecekti.

Yahudilerin Tabiatı :

Görüldüğü gibi **İsrailoğulları** yine o İsrailoğullarıdır. Onlar **katılaşmış hisleri ve maddeleşmiş fikirleri ile, yine gaybe giden yolları inkâr ediyorlar.** Bakarsınız içlerinden seçilen yetmiş kişilik bir grup dahi Allah'ı apaşikâr görmek ister, ki bunlar, - yukarıda da belirttiğimiz gibi - Mûsâ (a.s.)'nın Rabbi ile sözleşmeye giderken seçmiş olduğu kimselerdir. İşte Mûsâ (a.s.)'ya **Cenâb-ı Hakkı ayan beyan görmeden inanmıyacaklarını söyleyenler de bunlardı.**

Kur'ân buraya İsrailoğullarının ataları tarafından yapılanları, asrı saadetteki Yahudilerin yüzüne vurmak suretiyle, Rasûl-i Ekrem'e karşı yaptıkları azgınlıkla, geçmişlerinin yaptığı azgınlık arasında benzerlik olduğuna

işaret etmektedir. Nitekim Medine'deki Yahudiler de, ecdatlarının kendi peygamberlerine yaptıkları gibi, Peygamberimizden harikulade şeyler istiyorlar ve bu yolda bazı mü'minleri de Rasûlullaha karşı tahrik etmeye çalışıyorlardı.

Yukarıda verdiğimiz bir kaç örnekte de görüldüğü gibi, **Yahudilerin vefasızlıkları, haddi tecavüzleri ve inatlıklarına dair örnekler,** hattâ "görmedikçe inanmayız" dedikleri Allah'ın görülemiyeceği hususu, bu gün ellerinde bulunan Tevrat'ta da yazılıdır (48).

Geçmişteki Yahudilerin tavrı ile, İslâmi dönemde yaşıyan Yahudilerin tavrı birbirinden farksızdır. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen kötü huyları tazeliğini korumaktadır. Kur'ân, onların inatlığını ve dedeleriyle aralarındaki benzerliği sergilemek ve farksızlıklarını göstermek için dedelerinin söylediklerini bunlar söylüyormuşçasına nakletmektedir. Şöyle ki: "Bir zaman da: Ey Mûsâ, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız" demiştiniz de derhal sizi yıldırım çarpmıştı; siz de bunu görüyordunuz. Sonra belki şükredersiniz diye, sizi ölümünüzün ardından tekrar diriltmiştik" (Bakara 55-56).

Bu âyetlerden anlaşılıyor ki, bu yıldırım çarpması, bir kavmin ölümü mesabesinde bir musibet, ondan kurtuluş da, o kavmin tekrar hayatı, ölümden sonra dirilmesi anlamında büyük bir nimet idi. Bu musibetin sebebi de, açıkça görmedikçe Allah'a iman etmemek ve Hz. Mûsâ'yı inanmamak iddiası olmuştur.

Şüphesiz bunu yapanlar, İsrailoğullarının Hepsi değildi. Bu iddia üzerine mikatta (sözleşme yerinde) bizzat

(48) Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Çıkış, b. 33, s. 89.

dehşetli sarsıntıya tutulanlar da, seçilmiş 70 kişi idi. Böyle olduğu halde, bu âyette, gerek Allah'ı açıkça görme iddiası, gerek sarsıntı musîbeti ve gerekse diriltme nimeti, Kur'ân'a muhatap olan Yahudiler de dahil edilerek, bütün bir kavme nisbet olunuyor. Şüphesiz bunun hikmeti, bütün bir millet arasında "ortak sorumluluk" meselesi ve ademoğulları arasındaki hilafet davasıdır. Kimse kimsenin günahından sorumlu değilken, bunun böyle olması gösteriyor ki, "Allah hukuku" olan "umûmî görev"ler konularında, yani farz-ı kifâye maddesinde, fert söz konusu değil, topluluk ve bizatihi ümmet söz konusudur. Farz-ı kifâye konusundaki iyilik ve kötülüklerde herkes ortaktır. Dedeler, torunlar ve herkes birbirinin vekilidir.

İnsanı Alçaltan ve Yükselten Haslet :

Geçen bu kadar nimetten sonra, Allah'ı görmeden sana inanmayız diye Hz. Mûsâ'ya isyan etmek, ne büyük bir küfür ve nankörlüktür. Bu âyet, Allah'ı bilme ve tanıma konularının en önemlilerinden birini ve sonra insanların yükselme ve alçalma, ilerleme ve gerileme ile ilgili rûhi hallerinden en dikkat çekici olanını bir cümlede vurgulamıştır. Gerçekten insanlar terakki edecekleri zaman, nazarları, kalpleri yükselir, anlayış ve hisleri, yalnız gözleri önünde duran, gözle görülür şeylere bağlanıp kalmaz. Akılları ile görünenlerin ötesine geçerler. Gayb hakikatlerine îmân ederler. Görülmedik, işitilmedik saadetlere ererler.

Alçaldıkları, gerileyecekleri ve çöküntüye uğrayacakları zaman da, akılları kalmaz, kalpleri körelir, gözleri ancak görülebilen şeylere dikilir, gözlerine batmayan şeye inanmazlar. İnanmak için behemehal görmek isterler. Kötülükten sakınmazlar, gelecek felâkete de, hakiki olarak başlarına gelmeden inanmazlar. Halbuki felâket gelince hükmünü icra eder. Derecesine göre, ya ezer, ya da im-

ha eyler. Böyle **görülen maddeden başka bir şey tanımayan, gözlerine batmayan şeye inanmayanlar, inanmak istemeyenler, değneksiz yürüyemeyen körlere benzerler. Tapacakları şeyi de elleri ile tutmak yoklamak isterler. Nazarlarında mancviyat ve akılla bilinen şeyler, bir takım kuruntulardan ibarettir. Tapmak için şekillendirilmiş şeyler, putlar ararlar.** Bunu da aramak mecburiyetindedirler. Çünkü **insanlarda ibadet kanunu, fıtridir. Yani yaratılıştan gelir. Bundan kurtulamazlar. Fakat gerçek mabudu göremeyince, kalplerinden, akıllarından kuvvet alamayınca, gözlerinin tuttuğu, ellerinin eriştiği bir şeyden kuvvet dilenirler. Hiç olmazsa bir öküz veya öküzün altında buzağı ararlar.**

İsrailoğullarından bir kısmı da, gerek Mısır ve civarındaki görgüleri ve gerek henüz yükselememeleri veya her hangi bir sebeble tekrar alçalmış olmaları dolayısıyla, Hz. Mûsâ'ya, "Allah'ı açıktan açığa görmeyince sana inanmayız" diye dayatmışlar, akılsızlıklarından Mûsâ ile kendilerini bir zannedip, "sen konuştum, kitap getirdim" diyorsun ya "haydi bize de göster" diye isyana kalkışmışlar ve bu düşünceleriyle Allah'ı bir cisim gibi, karşılarında her şeyi kuşatıcı bir görüşle görmek istemişlerdi. Halbuki bu imkânsızdır. Gördükleri bütün nimetler, hârikalar, istidlallerine, yani delil ile anlamalarına kâfi gelmemiş, böyle nankörlükle olmayacak hayallere düşmüşlerdi. Bundan dolayı başlarına yıldırım ve sarsıntı musîbeti bir mûcize halinde gelmiş ve bu musîbetten yine bir hârika olarak sadece ilâhî rahmet ile kurtulmuşlardır. Bizzat Allah'ı görmedilerse de kafalarında tasarladıkları başka mabutların yapamıyacağı, (Allah'ın cezasını) görerek akılları başlarına gelmiş, görmeden inanmanın ne kadar büyük önemi haiz olduğunu, o zaman biraz takdir etmişler de, bütün kavim, bu sayede yeniden dirilmiş, kurtulmuştur. Bu büyük ve manalı ders ve nimet, iki veciz âyetle ifade edilmiştir.

Bu konuda kitaplar yazılır. Gerçekten Cenâb-ı Hak görülmez ve görülemez değildir. O kendini görebilecek gözler yaratmağa da kadirdir. Lakin O'na bu gözler dayanmaz ve görülse ihata olunamaz. Bizim dünyada faydamız, O'na gıyabından aklî ve kalbî şehadetle inanmaktadır. Allah böyle münasip görmüştür. Doğrusu da budur. İmtihan da bunu gerektirmektedir.

7 — İSRAİLOĞULLARI ÜZERİNE TÛR DAĞININ KALDIRILMASI

Hz. Mûsâ İsrailoğullarını ıslah edip; onların yeryüzünde tevhid akidesinin bayraktarlığını yapacak olgun ve güçlü bir topluluk haline gelmeleri ve bu ilâhî emaneti ciddiyetle üstlenmeye hazırlanmaları için çalışmalarına yılmadan devam eder. Fakat onlar alışmış oldukları pejmürdeliklerinden, kabalıklarından ve her şeye muhalefet etmelerinden bir türlü vazgeçip de Tevrat'taki emirlere sımsıkı sarılamıyorlardı. Sarılma bir tarafa, sarılacaklarına da söz vermiyorlardı. Zorlama olmadan hakka boyun eğmemek, öteden beri alışmış oldukları huyları olduğundan, Allah teâlâ belki yola gelirler diye Tûr dağını başlarına kaldırdı ve Tevrat'taki hükümleri kabul edeceklerine dair zorla söz aldı. Bu olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Bir zaman da sizin sözünüzü almış, üzerinize Tûr'u kaldırmıştık. Size verdiğimiz (kitabı) kuvvetle tutun, içinde olanı hatırlayın ki (azabımızdan) korunasınız demiştik" Bakara 63).

Tûr Dağı ve Kaldırılış Sebebi :

Tûr, Arap dilinde genelde dağ anlamına gelir. Süryanicede de bu manaya geldiği söylenir. Turisîna, Hz. Mûsâ'

nın ilâhî mükâlemeye mazhar olduğu dağın adıdır. Bazılarına göre âyette geçen Tûr'dan maksat Tûrisîna'dır. Bazılarına göre ise her hangi bir dağdır (49) denilmişse de, kabul gören bunun Tûrisîna olduğu görüşüdür (50).

İsrailoğullarından bu mîsak alındığı zaman, onların Tûrisîna'nın dibinde bulundukları söylenir. Kur'ân'da Tûr'un kaldırılması olayı bir sıkıştırma ve zorlamanın olduğunu anlatmak içindir. "Bir zaman da sizin sözünüzü almış, üzerinize dağı kaldırmıştık. Size verdiğimiz (kitabı) kuvvetle tutun ... demiştik" (Bakara 63). "Üzerlerine dağı bir gölge gibi kaldırmıştık, üstlerine düşecek sanmışlardı" (A'râf 171). "Mûsâ'ya açık bir yetki verdik. Söz vermeleri için Tûr'u üzerlerine kaldırdık" (Nisâ 153-154) âyetleri de, bu mîsakda şiddetli bir baskının yapıldığına delildir.

Burada asıl maksat, Tûr'un kaldırılması keyfiyeti değil, kaldırılma gayesidir. Yani Allah teâlâ bunları îmân kemali ile değil, dağın altında kafalarını ezecek gibi bir vaziyette maddi kuvvetle sıkıştırarak dine bağlanmalarını sağlamış ve pek ağır bir şekilde sözlerini almıştır.

Bu alınan söz: "Dinde zorlama yoktur" (Bakara 256) emrine ters düşmemektedir. Zîra buradaki zorlama îmânı kabule değil, Mûsâ (a.s.)'nın getirdiği şeriatle amele ve îmânı kabul ettikten sonra o şeriat kurallarına uymağa zorlamadır. Bu da, aklî, naklî delil ve güzel öğütlerle yola gelmeyen yozlaşmış insanlar için bir zarurettir (51).

Tevrat'ın ahkâmı ağır ve şiddetli olduğundan, İsrailoğulları onu kabulden kaçınmışlardı. Allah teâlâ Tûr'u

(49) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, I, 436; Rûhu'l-Me'âni, I, 280; Hak Dini Kur'ân Dili, I, 377.
(50) el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân, s. 460.
(51) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 230.

üzerlerine kaldırmış, kabul ederseniz ne âlâ ne güzel, yoksa bu dağ her halde tepenize inecek denilmiş; dağın vaziyetini görünce hepsi düşüp sol kaşı üzerine secdeye varmışlar ve bu halde dağın üzerlerine kapanacağı korkusundan sağ gözleriyle de ona bakakalmışlardı. Bu gün için Yahudiler secde edecekleri zaman böyle yapar ve bu, bizi cezadan kurtaran secdedir, derlermiş (52).

Tûr'un İsrailoğullarının üstüne kaldırılışındaki maddi kuvvetle, onlardan ahit alıp bu ahitleri ifa etmeleri ve azimle çalışmaları için verilen ilâhî emirlerdeki ifade kuvvetinin, hem lafız, hem de ruh bakımından mutabık bir tablo halinde arzedilmiş olması çok önemlidir. İmânla ilgili hususlarda gevşeklik, kaypaklık, alay ve istihza olamaz. Çünkü îmânî konular, Allah teâlâ'nın mü'minlerle yapmış olduğu bir ahittir. Hem gayet ciddi, hem de mühim bir konudur. Ciddiyetsizliğe tahammülü yoktur. Şüphesiz ki imânla ilgili emirlerin meşakkatli mükellefiyetleri de vardır. Bu mükellefiyetler, kâinatta bulunan bütün konulardan daha önemlidir. Şu halde insanın, imân konusunda üzerine düşen mükellefiyetleri bilmesi ve bu mükellefiyetleri yerine getirmek için bütün gayretini sarfederek dikkat ve samimiyetle çalışması, bu uğurda gönül huzuruyla her çeşit fedakârlığa katlanması gerekir.

Şu üç merhaleyi aşmadan imânın kemâle ereceğine inanmak boşunadır. İlk önce Allah'a, emir ve yasaklarına inanmak. İkinci olarak imanî ve amelî konuları yaşamağa, ve bu konudaki güçlüklere katlanmanın zaruretine inanmak, üçüncüsü de yaşamak, yaşatmak ve bu uğurda her türlü tehlike ve zorluğa girmek. Görülüyor ki **inandık demekle iş bitmiyor. Bilakis asıl görev ondan sonra başlıyor.**

---

(52) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, I, 437; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, II, 261.

Beşer Hayatı Ne Zaman Fesada Uğrar?

Beşer hayatı, imân ve inandığını yaşama tarafı ile ilâhi nizamı terkedince fesada uğrar. Doğrudan doğruya ve ciddiyetle kitaba sarılmayı ve kitabı insanların hayatında hakim kılmayı reddedip gönülleri islah eden ibadeti bırakarak Allah yolundan ayrılmak ile hayat tamamen bozulur. Gönüller Allah'a kul olmaktan uzaklaşarak, gönüllerle Allah korkusu arasındaki bağlar kopunca, bütün kitap ehli topluluklarının yaptığı gibi ve özellikle Yahudi ve Hıristiyanların yaptıkları gibi ilâhî hükümler, hilelerle yolundan çıkarılarak terkedildiği zaman, hayat bütünüyle bozulur, yok olur.

İslâm nizamı, en mütekâmil bir nizamdır. Hükmü kitaba dayandırırken, gönülleri de Allah'a kulluk esasına dayandırır. Binaenaleyh kitaplarla gönüller arasında bir birlik göze çarpar. Bir uygunluk görülür. Böylece hem gönüller salah imkânı bulur, hem de hayat fesada uğramaktan kurtulur.

İlâhî Zorlama ve Hikmeti:

İsrailoğulları, kitaplarına gönül vermekten kaçındılar. Allah teâlâ, onların gönüllerini ıslah etmek için kitaba sarılmalarını emretti. Bu konuda onlardan ahit aldı. Bu ahit alınırken Allah, Tûr dağını bir gölgelik gibi üzerlerine kaldırdı. Bunu da şu âyetten öğreniyoruz:

"Tûr dağını gölgelik gibi onların üzerine yükseltmiştik. Onlar tepelerine düşeceğini sanmışlardı. Onlara: "Size verdiğimiz kitaba sıkıca sarılın, içinde olanı düşünün ki sakınanlardan olasınız" demiştik" (A'râf 171). Onlar bu ahdi vermekten zamanında kaçınmışlardı. Ama şimdi kor-

kunç bir harika karşısında alınan ahde kuvvetle ve ciddiyetle sarılmaları, şiddetle ve katiyetle bağlanmaları, hor görmemeleri, onu küçümsememeleri ve bu kuvvetli ahitten geri dönmemeleri emredilmişti kendilerine. Kalplerinin huşu içerisinde korkması ve hiç unutmaksızın Allah ile ilgilerinin devam etmesi için kendilerine verilen ahdi devamlı hatırlamaları emrolunmuştu. Ne var ki bu İsrailoğluydu ve İsrail fıtratını bırakmış değildi.

İsrailoğullarının yaramazlıklarını, mecburiyet ve zorlama görmeyince hakka boyun eğmemenin öteden beri âdetleri olduğunu anlatan bu kıssanın ihtar etmek istediği mana ne idi, bize nasıl bir ders vermek istiyordu? Yoksa bu muamele, -bizi ilgilendirmeyen- ve sadece İsrailoğullarına has bir muamele olarak mı örnekleniyordu? Elbette ki hayır.

Şurası kesinlikle akıldan çıkarılmamalıdır ki, bu olayın Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmetine anlatılmasındaki asıl maksat, Allah'ın hüküm ve kudretine karşı koyma kabil olamıyacağını ve istiyerek itaat edip boyun eğmeyenlerin sonuçta zorla boyun eğmeye mecbur olageldiklerini, karşı koyma mümkün olmayan sıkıştırma ve mecbur etme mûcizesi hükmünün unutulmaması lâzım geldiğini; çünkü o ve o gibi ilâhî zorlamanın her zaman mümkün bulunduğunu, asıl insanlık ve mutluluğun bu gibi tehdit ve zorlamayı beklemeden rıza ve hürriyetiyle ilâhî emre boyun eğmede ve kitaba sarılmada olduğunu anlatmaktır.

Her isyanda dağlar yerinden oynayıvermez, her zaman Mûsâ (a.s.) mûcizesi olmaz. Fakat Allah'ın emrini tanımayan ve ilâhî ahkâmla mücadele etmek sevdasında bulunanlar şunu bilmelidirler ki Allah teâlâ, her zaman dağları yerinden oynatıp insanların başına yıkmağa kadir bir zülcelâldir. Eşya arasındaki çekim kuvveti oranı bir daha değişebilir. Aklı olanlar, her hangi bir zelzelenin, bir vol-

kan hadisesinin nasıl bir büyüklük kudreti ifade ettiğini unutmamalıdır.

Bir takım kimseler, "bunların beşer günahıyla hiç alâkası yoktur" diye telakki ederler ki, bu ne kadar yanlıştır. Gerçi bunların hepsi beşer günahının cezası değildir. Ancak bu olayların hepsinin beşer hayatıyla alâkaları olduğunda da şüphe yoktur. Hiçbir olay yoktur ki, beşeriyetin cür'et ettiği isyana karşı Allah'ın kahredici gücünü göstermiş olmasın. Yine **hiç bir zelzele ve volkan hadisesi yoktur ki, insanlar için karşı koyması mümkün olmayan bir Rabbani baskının zorlama gücündeki dehşete düşürme büyüklüğünü göstermekle, günahlarına karşı bir tehdit ve ihtar alâkasını haiz bulunmasın, insanı ilâhi kanunlara muhalefetten sakındırmış olmasın.**

Ben şurada işimle meşgul iken falan yerde bir dağın çöküvermesi benim bir günahım değilse bile bana, benim onu yapan kudrete karşı günahlarımın tehlikelerini ihtar eden bir tehdit olduğunda ve onun bana karşı da bir zorlamayı içinde bulundurduğunda şüphe mi vardır?

Bundan başka Allah teâlâ'nın doğrudan doğruya beşer günahıyla alakadar olan o kadar zorlayıcı mûcizeleri, o kadar Rabbanî baskıları vardır ki sayılamaz. İlâhî emirlere isteyerek itaatle doğru yola gitmeyen, rızalarıyla fenalıktan korunmak istemeyenleri Allah teâlâ, her şeyden evvel bu zorlayıcı Rabbanî baskılarla uyanmaya ve sakınmaya davet eder. Hür iken esir eder, bununla da uyanmayanlara ebedî azap baskısını yükler.

8 — BAKARA MESELESİ ve DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Kur'ân kıssalarında sözü edilen bazı hususlar vardır ki, bunların ufak tefek meseleler olduğu sanılabilir. İlk

bakışta Kur'ân'ın bunları nakledişinde tarihi bir olayı anlatmaktan başka bir yarar gözetmediği akla gelebilir. İsrailoğullarının ünlü "Bakara Kıssası" buna güzel bir örnektir.

Tarih ve tefsir kitaplarında bu kıssa ile ilgili olarak değişik ve çok teferruatlı rivayetler nakledilir. Ancak bu rivayetlerin sağlamlığına dair Rasûlullah'tan her hangi bir habere rastlanmaz. Müfessir Kasimî Bakara Kıssası hakkında sahih bir senetle Rasûlullah'a ulaşan bir haberin gelmediğini, onun için de bu konudaki çeşitli rivayetleri nakletmekten sakındığını, sözü Kur'ân'a bıraktığını söyler (53).

Müfessir İbn-i Kesîr ise, Bakara kıssası ile ilgili haberlerin bazılarını tefsirine kaydettikten sonra şöyle der: "Bununla ilgili haberler İsrailoğulları'nın kitaplarından alınmıştır. Bunların nakli caizdir. Rasûl-i Ekrem'in buyurduğu gibi bunlar, ne yalanlanır ne de doğrulanırlar. Ancak Kur'ân'a uygun düşenlerin haricindekilere itimat edilemez (54). İbn-i Kesîr'in bu görüşüne uyarak, iki ayrı bölümden meydana gelmiş Bakara Kıssasının sadece ikinci kısmı ile ilgili bulunan ve Kur'ân'a ters düşmeyen rivayetlerden birini özetle buraya alıyoruz :

"İsrailoğullarından bir adam, kendi akrabalarından birisini öldürür. Suçunu örtebilmek için bizatihi kendisi Hz. Mûsâ'ya giderek katilin bulunmasını ister. Katil araştırılır, fakat bulunamaz. Allah teâlâ, katilin bulunabilmesi için onlara, bir sığır kesip, onun bir organıyla maktule vurmalarını emreder. İsrailoğulları emri alır almaz her hangi bir sığır kesecekleri yerde, kesilecek sığırın niteliklerini

(53) Mehâsinu't-Te'vil, II, 158.
(54) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, I, 110.

sormağa başlarlar. Sordukça da iş zorlaşır ve uzar gider. Sonunda kendilerine emredilen vasıfta bir sığır bulup keserler, onun bir uzvuyla da maktule vururlar. Allah maktulü diriltir. Maktul, kendisini kimin öldürmüş olduğunu söyler ve tekrar ölür. Böylece katilin şikâyet eden adam olduğu ortaya çıkar" Kur'ân'da anlatılan bu kıssanın tarih ve tefsir kitaplarındaki özeti budur (55). Ancak şunu hemen belirtelim ki bu ve benzeri rivayetlerin hemen hepsi, Bakara Kıssasının vermek istediği hakikatlerin cüz'i bir kısmını dile getirir. Zira bir tek olay gibi görünen bu kıssa aslında iki müstakil kıssa ve olaydan ibarettir. İleride üzerinde durulacağı gibi bunu, iki ayrı kısmın kendisiyle başladığı "iz = hatırla o zaman ki" zarfından anlıyoruz (56). Birinci "iz" le başlayan kısım, İsrailoğullarının tabiatlarıyla, atalarından miras olarak aldıkları karakterlerini ve bu karakterlerinin dejenere olduğunu ortaya koyar. Onların bu karakterlerinden bazılarını şöylece sıralayabiliriz :

1 — Kalpleri ile kendi aralarındaki bağların kopmuş, gaybe imân, Allah'a bağlılık, peygamberlerin getirmiş olduğu hakikatleri tasdik kaynaklarının kurumuş olması.

2 — Mükellefiyetleri yüklenmekten kaçınma, görev yapmamak için mazeret arama, deliller uydurma, kalbin kabaliliğinden ve dilin gevezeliğinden doğan hafiflik ve korkaklık gibi kötü hasletlerin sinelerinde yer etmiş olması.

İkinci "iz" le başlayan kısımda ise :

1 — Yaradanın kudretini, öldükten sonra dirilmenin hakikatını, ölümün ve hayatın tabiatını göstermek,

---

(55) Bkz. Mefâtihu'l-Gayb, I, 557; el-Bidâye, I, 295-96; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, I, 110; Rûhu'l-Me'âni, I, 284.

(56) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 260.

2 — "Görmediğimiz şeylere inanmayız" düşüncesindeki komünistlerin fikir babaları Yahudilerin, bu batıl inançlarının saçmalığını ortaya koymak,

3 — Firavun bağlısı Mısırlılardan sıçrayan bakara tapma gibi batıl inançları, tapılan sığırı kendilerine kestirmek suretiyle onun sevgisini kalplerinden silmek,

4 — Bir müddet önce bakara tapmaktan ötürü yaptıkları tevbede samimi olup olmadıkları konusunda onları ağır bir denemeye tabi tutmak gibi önemli konulara dikkat çekilir.

Kur'ân'daki en uzun sûrenin, ismini kendisinden aldığı bu kıssayı, basit sebeblere bağlamak elbette ki zordur. O halde bu kıssanın bize anlatmak istediği ,yalnız bir katili bulmaya bağlanamaz.

Öyle ise bu kıssanın bize anlatmak istediği şey nedir? Bu konuda kıssa ile ilgili değerlendirmeye geçmeden önce "el-bakara" kelimesi üzerinde kısaca duralım.

Bakara Ne Demektir?

el-Bakara, "bakar"ın dişisi veya tekilidir. Bakar, erkeğini ve dişisini de içine almak üzere sığır cinsinin ismidir. Bakar kelimesinin sonuna (Arapça yazılışiyle) "te" teklik ifade etmek için gelmiştir. Buna göre "bakara" denilince: öküz, tosun, düve ve manda anlaşılır. Erkeğine bâkır, bakîr, beykur ve bâkûr da denilir. Bakr kelimesinde, yarmak manası da vardır. Sığır toprağı yarmada kullanıldığı için kendisine bu isim verilmiş olabilir (57).

(57) el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân, s. 72-73; Lisânü'l-Arab, IV. 73.

Bakara'yı Niçin Kesmek İstemiyorlardı?

Mûsâ kavmine: "Allah size bir sığır kesmenizi emrediyor" (Bakara 67) demişti. Bu boğazlama emrinin Allah'a ait olduğunu da bildirmişti. İsrailoğulları vermiş oldukları cevapla edepsizliğin ve beyinsizliğin örneğini verdiler ve şöyle dediler: "Bizimle alay mı ediyorsun?" (Bakara 67). Acaba niçin böyle söylediler? Deniliyor ki, Allah'ın, onlardan sığır kesmelerini emretmesini akılları almadı. Buna bir münasebet bulamadılar. Böyle bir emre ihtimal vermediler. Bundan şu anlaşılabilir: Mûsâ (a.s.)'nın kavmi o zaman bakarın kurban edildiğini ve edilebileceğini akıllarına bile getirmiyorlardı. Tûr dağı eteğinde buzağıya tapma olayının da işaret ettiği gibi, henüz bakarı mukaddes bir hayvan görüyorlardı.

Bu demektir ki, İsrailoğulları henüz Mısır'da iken ve Mûsâ (a.s.)'nın risaletinin ilk devrelerinde bu emir verilmiş olabilir. Firavunun kavmi putperest Mısırlıların, bakara taptıkları ve hattâ boğanın bunların en büyük mabutlarını temsil ettiği tarihi rivayetler arasındadır. Bu bakımdan bakara'yı kesmek, o zaman İsrailoğulları üzerinde bütün şiddetiyle hakimiyet kurmuş olan Firavun kavminin mabutlarını boğazlamak demek olacağından; İsrailoğulları için ihtilal anlamını taşıyan böyle müthiş bir emir, elbette mümkün görülemezdi. Kaldı ki yukarıda da belirttiğimiz gibi bakara'yı kutsal sayma inancı, Mısır yerlileri kıptilerden İsrailoğullarına da geçmişti (58). Bu batıl inancın yıkılması gerekiyordu. Buna da bakara'nın kesilmesinden başka bir yolla ulaşılamazdı.

Mısır'dan çıktıktan sonra bile, buzağı meselesinin işaretiyle anlaşılıyor ki, Mûsâ (a.s.)'nın kavminin ruhu, he-

(58) Hak Dini Kur'ân Dili, I, 381-382.

nüz bakara'nın kesilmesinden memnun olmayacak ve onun Allah tarafından bir hayra vesîle olduğunu kolayca anlayamayacak durumda bulunuyordu.

Neden Bakara'nın Kesilmesi İsteniyordu?

Müfessir Alûsî'nin de dediği gibi, hayvanlar arasında bakara'nın seçilmesi, onların bakara'ya ve buzağılara tapmalarından ve "kalplerine buzağı sevgisi içirildi" (Bakara 93) âyetinde de belirtildiği gibi buzağı sevgisinin kalplerine oturmasından ötürü idi (59).

Allah teâlâ, onlardaki bu şirk hastalığını temizlemeyi murat ederken onlar, hâlâ Mûsâ (a.s.)'ya karşı: "Böyle şey mi olur, bizimle eğleniyor musun?" diye bu hadisenin olacağına ihtimal vermiyorlar, inanamıyorlar, Mûsâ (a.s.) da onlara cevaben: "cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" diyordu" (Bakara 67).

İsrailoğulları Sorularla İşi Niçin Uzatıyorlardı?

Görüldüğü gibi bu emirde her hangi bir sığırın kesilmesi teklif edilmişti. Derhal emre uyarak rast gele bir sığır kesebilirlerdi. Fakat onlar işin ciddiyetini anlayınca aralarında olayı büyüttüler ve işi inada döktüler. Birbirleriyle müşavere ederek, kendi kafalarından nadir bulunabilecek özel bir sığırı biçimlendirdiler. Böylece Hz. Mûsâ'yı da güya kurnazlıkla imtihan etmek istediler: "Bizim için Rabbine dua et, onun ne olduğunu bize açıklasın" de[illegible] (Bakara 68)

Ayete dikkat edin. Mûsâ (a.s.)'nın kavmi mahiyetten yani istenilen şeyin aslı, esası ve iç yüzünden [illegible]-

(59) Rûhu'l-Me'âni, I, 292.

lar. Demek ki bunlar, başlangıçta Bakara'nın hakikat mı, mecaz mı olduğunu anlamak istiyorlardı. Buradaki sual, sığırın mahiyeti ile ilgili olup, inkâr ve istihza uslûbunu taşıyordu. Halbuki Mûsâ (a.s.) ilk anda onlardan rastgele bir sığırı kesmelerini istemişti. Bunun anlaşılamayan bir tarafı yoktu. Müfessir İbn-i Cerir'in sahih senedle yaptığı bir rivayette İbn-i Abbas şöyle der: "İstedikleri her hangi bir sığırı kesmiş olsalardı, kâfi gelirdi. Onlar sorularla bu işi çıkmaza sokmağa çalıştılar. Allah da bunu onlara zorlaştırdı" (60).

İsrailoğulları sual yoluna saptıklarından Mûsâ (a.s.), sırf şekli bir münakaşaya girişmemek için: "Şöyle demişti: Allah diyor ki: O (inek) ne yaşlı, ne de körpe, ikisinin ortasında bir inektir. Haydi size emredileni yapın" (Bakara 68).

Anlayan kimse için bu kadarı da yeterdi. Ama ne çâre ki İsrailoğulları yine o İsrailoğulları idi. Suallerine yine devam ettiler. Dediler ki: "Bizim için Rabbine dua et, renginin nasıl olduğunu açıklasın" O da, "Rabbim diyor ki: O, rengi parlak, sarı bir inektir, bakanlara sevinç verir" (Bakara 69).

Görüldüğü gibi İsrailoğulları yine o çirkin âdetlerine devam edip, işleri çıkmaza sokmağa ve lüzumsuz meşakkatler peyda etmeye devam ettiler. Allah teâlâ onların bu tutumları yüzünden baskısını arttırdığı halde, tekrar dönüp ineğin mahiyeti hakkında sorular sormağa başladılar:

"Bizim için Rabbine dua et, onun nasıl bir şey olduğunu bize açıklasın. Zira o inek bize (başka ineklere) benzer geldi. Ama Allah dilerse mutlaka (emredileni yapmağa) yol buluruz" dediler (Bakara 70).

---

(60) Mefâtihu'l-Gayb, I, 559; Rûhu'l-Me'ânî, I, 288; Mehâsinu't-Te'vil, I, 154.

Daha evvel mesele kolayca halledilebilecek iken, lüzumsuz şeylerle oyalanmaları yüzünden kesilecek ineğe yeni nitelikler ilâve ettiler, kendi elleriyle şartları ağırlaştırdılar: "O (Mûsâ (a.s.)): dedi ki: Rabbim buyuruyor ki; o henüz boyunduruk altına alınmamış bir inektir. Yeri sürmez, ekin sulamaz. Salma, (çifte koşulmamış) hiç alacası yok". "İşte şimdi gerçeği getirdin" deyip ineği boğazladılar; az daha yapmayacaklardı" (Bakara 71).

Bu işi gözlerinde bu kadar büyütmüşlerdi: Onun için Hz. Mûsâ'yı mütemadiyen sual ile rahatsız ediyorlardı.

Allah teâlâ, bizden emirlerinden kaçınmak amacıyla göstermelik bir itaat değil, samimi bir çaba beklemektedir. Gerçekte itaatsiz olduğu halde, yapmacık bir itaat gösterisinde bulunan bir toplumun psikolojik ve ruhi durumu, onları samimiyetsiz, sahtekâr ve ikiyüzlü yapar. İsrailoğullarından kurban kesmeleri istenen Bakara kıssası, dinlerini ciddiye almadıkları ve önderleri Hz. Mûsâ'nın emirlerini gözardı edebilmek için akla hayale gelen her türlü bahaneye başvurduklarını gösteriyor. Burada **Mûsâ (a.s.)'nın, nasıl bir sığırın kurban edilmesi gerektiğini defalarca açıklamasına rağmen, İsrailoğullarının ikna olmadığı ve sonunda da istemeye istemeye ona itaat ettiklerini görüyoruz.**

Ölüm Olayı ve Sığırın Boğazlanması :

Şimdi Bakara Kıssasının bir başka cephesine gecmiş bulunuyoruz. Allah'ın kudretini, ölümden sonra dirilişin hakikatını, ölüm ve hayatın mahiyetini bildiren cephesine... Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'nın kavmine sığır kesmelerindeki bir başka ilahi hikmeti daha beyan ediyor.

Günlerden beri yanaşmak istemedikleri "sığır boğazlama" işinin gerçekleşmesine yardımcı olacak faili meçhul

bir ölüm olayı vukua geliyor. Cenâb-ı Hak, bu ölüm olayını, sığır boğazlama işine vesile kılıyor. Böylece hem ilâh mesabesine çıkardıkları sığır boğazlanıyor; Bakara'nın ilâh olma inancı ortadan kaldırılıyor, hem de katil tesbit edilerek, içine düştükleri kargaşalıktan kurtulmuş oluyorlardı. Diğer taraftan da görmedikleri şeylere inanmak istemeyen, Hz. Mûsâ'yı Tûr dağında "Allah'ı bize açıkça göster" (Nisâ 153), "Allah'ı bize açıkça göstermekdikçe sana inanmayız" (Bakara 55) diyen, kıyamete kadar görmediğimiz şeylere inanamayız diyecek olan cahilî nesillere kötü örnek olan Yahudi toplumuna, hem ilâhi kudret sergilenerek Allah'ın isbatı yapılıyor, hem de öldükten sonra dirilmenin hakikatı gözlerin önüne serilmiş oluyordu.

Âyetlerden anlaşıldığına göre, olay şöyle cereyan etmişti: Onlar, aralarından bir kişiyi öldürmüşlerdi. Faili meçhuldü. Katilini bulamıyorlardı. Suçu, herkes reddediyor, birbirinin üzerine atıyordu. Durum çok gergindi. Nerede ise aralarında büyük bir arbede çıkacaktı. İşte onlar bu kargaşalık içerisindeyken, kudret eli, merhametinden ötürü olaya müdahele etti. Kesmeye bir türlü yanaşmadıkları sığırı kesmeye onları bu olayla mecbur etti. Sığır boğazlandı. Kesilen sığırın bir parçasıyla ölüye vuruldu. ölü dirilerek kendi diliyle katilini açıkladı ve tekrar öldü. Böylece Cenâb-ı Hak, hakkı hak olarak ortaya çıkardı. Kesilen sığırla hem bir batıl inanç ortadan kaldırıldı, hem insanları toplu kan davasına götürecek bir olay önlendi, hem de öldükten sonra dirilmenin hakikatı kendilerine sergilenmiş oldu. Bütün bunları şu âyetten öğreniyoruz: "Hatırla o zamanı ki, hani siz bir adam öldürmüştünüz de onun hakkında birbirinizle atışmıştınız; oysa Allah gizlediğinizi ortaya çıkaracaktı. Onun için "(ineğin) bir parçasıyla o (öldürüle)ne vurun" demiştik. İşte Allah böylece ölüleri diriltir, size âyetlerini gösterir ki düşünesiniz" (Bakara 72-73).

Ölü Dirilir mi?

Bu, mücerret olarak ilâhî kudretin nasıl işlediğini bilmeyen insanlara Allah'ın kudretini apaşikâr göstermek için başvurulan bir yol idi. İnsanoğlu Allah'ın yeryüzündeki âyetlerini, alâmet ve nişanelerini, nimetlerini gözüyle müşahede ediyor. Fakat bunların esasını ve çalışma yollarını anlıyamıyor. "İşte böylece Allah ölüleri diriltir" (Bakara 73) şu anda gördüğünüz gibi. Nasıl vukua geldiğini bilmezsiniz siz. Hiç bir meşakkata ve zorluğa mahal kalmadan, kolayca diriltir.

Demekki bakara'nın boğazlanması neticesinde ölüyü diriltmeye misal ve şahit olacak büyük bir mûcize zuhur etmiştir. Artık ölüler dirilir mi imiş diyerek, öldükten sonra dirilme inkâr edilmemelidir. Allah teâlâ böyle akılların kavrıyamayacağı her hangi bir suretle ölüleri diriltir.

Aklınız kemale ersin, akıl erdiresiniz ve hakikatı düşünesiniz diye size âyetlerini, delillerini gösterir. Siz ölülerin dirilmesini akla muhalif gibi zannedersiniz. Halbuki bu zan, akıldan değil, aklın noksanlığından gelir. Zira ilk hayatı örneksiz olarak yaratan kemal bulmuş gücün, ikinci hayatı meydana getirememesi için hiç bir sebeb yoktur. Aklın bunu haydi haydi kabul etmesi lâzım gelir. Akıl gerçi kıyas için daima bir örnek arar. Fakat ilk hayat örnek olmak üzere yeterlidir. Böyle iken bunu idrak edemeyenler için de peygamberlere böyle Bakara Kıssası gibi, herkesin yapamayacağı şekilde örnekler gösterilmiştir. Binaenaleyh Bakara Kıssası'nı İsrailoğullarına gösterilen, öldükten sonra dirilme misali olarak tasavvur etmek lâzım gelir.

Sığırın Boğazlanma Emri mi Öncedir, Ölüm Olayı mı?

Genellikle tefsirlerde "sığırın kesilmesi"nin istenmesine sebeb, yukarıda anlatmış olduğumuz "öldürme olayı"

gösterilmiş ve boğazlama işinin tehir edilişi hakkında münakaşalar yapılmıştır. Ancak konunun ciddiye alınarak incelenmediği, hemen ilk anda göze çarpmaktadır. Müfessir Elmalı ve Ebû Hayyan'ın meseleye biraz daha değişik ve fakat gerçek yönüyle yaklaştıkları, diğer müfessirlerin görüşlerini açıktan olmasa bile tenkit ettikleri görülür. Elmalı'ya göre (61); "öldürme hadisesi" ve "sığırın boğazlanması" olayları, "ve iz" "ve iz" zarflarıyla iki ayrı hatırlatmaya tabi tutulmuş ve böylece bunların iki ayrı olay oldukları vurgulanmak istenmiştir. Şu da bir gerçek ki, adamı öldürme olayının, bakara'yı boğazlama emrinden evvel meydana geldiğine ve emrin yalnız ondan dolayı verildiğine delâlet edecek hiç bir işaret gösterilmemiştir. Bu vesile ile serdedilen rivayetler de, Kur'ân'ın açık manasını yorumlattıracak kuvvetten uzaktır. Hattâ Ebû Hayyân der ki, öldürme olayının, sığırı boğazlama emrinden evvel meydana geldiğine hükmetmek Kur'ân'ın açık manasına ters düşer (62). O halde sığırı boğazlama emri, daha başka hikmetleri de içinde taşıyarak gelmiş ve "öldürme olayının" çözümlenmesi de bunun en önemli semerelerinden birini teşkil etmiştir. Daha açık bir ifade ile öldürme olayı sığırın boğazlanması emrinin gerçekleşmesine yardımcı olmuştur da diyebiliriz. O halde burada asıl maksat, sığırın kestirilmesidir. Kesilme emri de ölüm olayından öncedir.

Bu sûrenin Bakara-Kıssası'na izafetle "el-Bakara" ismini almış olması da bunun kavramında hatırlatılanın diğer kıssalarda hatırlatılandan daha kapsamlı olduğuna işaretten uzak değildir.

Kur'ân-ı Kerîm, bu bakara'nın teferruatı üzerinde çok

(61) Bkz. Hak Dini Kur'ân Dili, I, 387.

(62) Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhit, Beyrut, Tarihsiz, I, 259-260.

durmuş ve en uzun sûre olan Bakara sûresi, adını bu kıssadan almıştır. Burada biraz düşünecek olursak Bakara'yı kestirmek üzerindeki ısrarın manidar olduğunu anlarız. Eskiden ziraatın başlıca aracı sığır olduğu için, Mısırda ve dünyanın öteki bir çok bölgesinde sığır cinsi mukaddes kabul edilir ve tanrılaştırılırdı. Diğer topluluklar arasında İsrailoğullarının da, kafalarında bakara tapma sapıklığı yer etmişti. Hz. Mûsâ'nın Allah tarafından gönderilmesi ve bir sığırın hadiseli boğazlanmasıyla bu kötü inanç ortadan kaldırılmak istenmiş ve bir çok kesimin zihinlerinde yer etmiş olan bu şirk şekli belirlenmiş oluyordu. Bu demektir ki Kur'ân-ı Kerîm'de tarihi bir olay görünümünü veren bu kıssa, toplulukların kalplerinde yer eden bir putun zihinlerden silinebilmesi için o puta ait varlığın ortadan kaldırılması gerektiği dersini vermektedir.

Bakara Kıssasının hemen akabinde: «Sonra bunun ardından yine kalpleriniz katılaştı. Şimdi onlar taş gibi. Hattâ daha da katıdır.» (Bakara 74) âyetinin getirilmesi, Firavun toplumu içerisinde yaşayan İsrailoğullarının kalplerinin son derece katılaştığına ve bundan dolayı da sığırı kesmeğe yanaşmadıklarına işaret etmektedir.

Ayrıca **Allah'ın emrini yerine getirmede titizlik göstermeyen, yap dediğini yapmayan, emirleri ifada mazeret uydurmağa çalışan, sorumluluk ve mükellefiyetten kaçan, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı laubalilik gösteren, işten çok gevezelikle meşgul olan, emirleri uygulamada korkaklık içine düşerek Allah'ın emrine uymayı tercih edemeyen İsrailoğullarının sığırı misali; Allah'ın emirlerine engel olan mal, can ve zevk gibi sevgililerinden geçemeyen kimseleri ikaz konusunda en büyük öğütü havidir. Bakara sûresinin her okunuşunda bu hususların akıldan çıkarılmaması gerekir.**

9 — İSRAİLOĞULLARINA ARZ-I MUKADDESE GİRMELERİ İÇİN EMRİN VERİLİŞİ

Arz-ı Mukaddes ve Oraya Giriş Emri :

İsrailoğulları, Arz-ı Mev'ûd'a yani Hz. Mûsâ'nın dininde olanlar için vadolunan topraklara yaklaştı. Burası, İbrahim, İshak ve Yakub'un soyundan geleceklere ülke olacağı, burada meskûn bulunan zorbaların da kovulacağı Allah teâlâ tarafından vadedilmiş Arz-ı Mukaddes, yani Filistin'dir (63).

Arz-ı Mukaddes, kudsî ve mübarek yer demektir ki, burası, Beyt-i Makdis'in veya Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu arazi ve civarıdır. Vaktiyle bir çok peygamberin görev yapacağı ve yaptığı yer olduğundan böyle isimlendirilmiştir. Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi burası, Hz. İbrahim (a.s.)'e sınırları çizdirilen ve zürriyetine miras kılınacağı vadedilen yöredir.

Arz-ı Mukaddes'in sınırları hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları Şam, Filistin ve Ürdün'ü içine alan bir yer olduğunu söylerken, bazıları da Tûr ve etrafıdır demişlerdir. Ancak bu rivayetler hakkında kesin delil bulunmamaktadır. Şu kadar var ki Arz-ı Mukaddes Fırat ile Arîş-i Mısır arasındaki arazi haricinde değildir (64). Zira tarih ve tefsir alimlerinin bu konuda itifakı vardır.

Kızıl Denizi geçtikten sonra uzun süre kavmini Tûr dağı ve civarındaki Tih çölünde eğiten Hz. Mûsâ, onları Mısır'da iken vadedilmiş olan mukaddes beldeye götürüp yerleştirmesi emrini aldı. Fakat zillet altında yetişmiş olan

(63) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 227.
(64) Rûhu'l-Me'âni, VI, 106.

İsrailoğullarının ruhlarında aşağılık, horluk, alçaklık ve küçüklük yer etmişti. Firavunlar ülkesinde zillete alışmışlardı. İçlerine korku sinmişti. Zalimler yurdu olan Filistin'e girmek için cihad etmeleri, savaşmaları gerekiyordu. Onun için buraya girmeğe kendilerinde ne bir kuvvet, ne de bir cesaret bulunuyordu. Bu yolda her an ölüm hayali veya karaltısı gözlerinin önünde şekilleniyordu. Bu bakımdan Rablarının emrine rağmen oraya girmek istemiyorlardı. Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlatarak söze başlayan "Mûsâ, kavmine dedi ki: "Ey kavmim, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; zira (O), aranızda peygamberler var etti, sizi krallar yaptı ve size dünyalarda hiç kimseye vermediğini verdi" (Mâide 20).

Onlara Verilen Peygamberlik ve Krallık Nimetinin Hatırlatılması

Cihanda hiç bir kavime İsrailoğullarındaki kadar çok peygamber gönderilmemiş bulunduğu tarihi bir gerçektir. Önce İsrailoğullarının atası olan Ya'kup (a.s.)'un çocukları, sonra Mûsâ (a.s.), Hârûn (a.s.), Yûşâ (a.s.), Mûsâ (a.s.)'nın seçip Tûr'a götürdüğü yetmiş kişi, daha sonra gelen Hz. Muhammed (s.a.v.) dışındaki bütün peygamberler İsrailoğullarından gelmiştir.

Ancak âyetin geçmişinden de kesin olarak anlaşıldığına göre, Hz. Mûsâ (a.s.), bu ihtarı yaptığı zaman, İsrailoğulları henüz Arz-ı Mukaddes'e girmemiş, daha bir vatan tutmamış ve henüz hükümdarlar edindikleri devreye ulaşmamıştı. Buna göre o sıralarda Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ve Tûr'a seçilip götürülen yetmiş zat ile, "Aranızda peygamberler var etti" (Mâide 20) sözü gerçekleşmiş ise de: "Sizi krallar yaptı" (Mâide 20) demek nasıl mümkün olabilir?

Kur'ân'ın üslûp özelliklerinden birisi de, vukua gele-

ceği kesin olan işlerin kesinliğini ifade etmek için, bazen gelecek zaman kipi yerine, geçmiş zaman kipinin kullanılmasıdır (65). Burada bu kurala uyularak, gerçekleşeceği kesin olduğu için, gelecekten geçmiş zaman kipi kullanılarak haber verilmiştir. Âyette, peygamberlerden bütün İsrailoğulları peygamberleri, krallardan da bütün İsrailoğulları krallarının kastedilmiş olma ihtimali de vardır.

Hz. Mûsâ'nın bu hatırlatmasını, sadece o günkü içinde bulunduğu zamana değil, geleceğe ait olan bir nimeti de müjdeleyerek gaybden haber verme olarak kabul etmek gerekir.

Gerçekten İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışından Hz. Yahyâ'yı öldürmeye teşebbüs ettikleri zamana kadar, içlerinden büyük küçük pek çok peygamber ve melik gelmiş, bu arada Dâvûd (a.s.) ve Süleyman (a.s.) saltanatı gibi, nübüvvet ve saltanatı bir arada toplayan örneksiz saltanatlar da geçmiş bulunduğunda şüphe yoktur. Bu arada, İsrailoğullarının o zamana kadar başka milletlere nasip olmayan en mutlu devirlerine işaret de yok değildir.

"Aranızda peygamberler var etti. Sizi krallar yaptı" (Mâide 20) âyetinden, içlerinden bazılarının peygamber ve hepsinin de melik yapıldığı manasını anlayanlar da olmuş ve âyetin anlamını şöyle ifade etmişlerdir: "Siz daha önce kıptî kavmi eli altında hizmetçi, köle ve cizye ehli olarak mağlup ve mahkûm idiniz. Allah sizi onların elinden kurtarıp kendinize malik, şahsi ve siyasi hukukunuza sahip ve işlerinizi idareye kadir hür bir topluluk yaptı. Artık kimsenin kölesi, hizmetçisi değilsiniz. Cizye veren topluluklar

(65) ez-Zerkeşî, el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân, İse'l-Bâbi'l-Halebi ve şürakâuhû, 1972, 2. Baskı, III, 372; Ahmed el-Hâşimi, Cevâhiru'l-Belâğa, Lübnan, Tarihsiz, s. 241.

gibi kimsenin kuvvet ve otoritesi altında bulunmuyorsunuz. Hem ferdî, hem siyasi açıdan, topluluk olarak hürsünüz. O halde hepiniz tek tek birer kral ve birer sultansınız. Zaten hürriyetten daha büyük saltanat da düşünülemez".

Bu mana, âyetin nazmına daha uygun olduğu gibi, anlam açısından da daha çok yararları kapsamına almaktadır. Bu durumda Hz. Mûsâ'nın bu nimetleri hatırlatması, yalnız istikbâl için vadolunan nimete değil, içinde bulundukları nimete ve ileride meydana gelecek sonuçlara da dikkat çekmiş oluyor.

Arz-ı Mukaddes'e Girmeleri İçin Mûsâ (a.s.)'nın Onları Teşviki :

Bu açıklamanın ışığı altında Mûsâ (a.s.)'nın şunları demiş olacağını söyleyebiliriz : Ey kavmim Allah sizin içinizden peygamberler yarattı. Hepinizi esirlikten ve kölelikten kurtarıp, sultanlık demek olan hürriyete kavuşturdu. Şimdiye kadar hiç kimseye nasip olmayan olağanüstü şeyleri size ihsan etti. O halde, Ey benim hür ümmetim! Allah'ın bu nimetlerinin kadrini biliniz. Kendinizi iyi idare ediniz. Peygamberinizin Allah tarafından size tebliğ ettikleri ve edecekleri hususları, gönüllü olarak, içtenlikle kabul ederek, gereği gibi tatbik ediniz. Nimetlerden yararlanmasını biliniz. Hürriyet sultanlığının asıl kıymeti ve kendi hukukuna sahip olmanın gerçek anlamı, laubalilik değil, insanı gerçekten mutlu kılacak maksatlara ve önemli işlere gayret sarfetmek için güzel bir tercih yapmaktır. Bu ise, evvelâ ilim ve irfana bağlıdır. Buna da her zaman ve her şahıs için şahsi akıl ve ferdi tecrübe kâfi gelmez. Herşeyden önce hususi, ilâhi bir yardıma, yani peygamberlerin haberlerine ihtiyaç vardır. Binaenaleyh genellikle hürriyetten istifade edebilmek için peygamberlere iman

ve onların haber ve irşatlarına müracaat ederek itaat etmek lâzımdır. Allah, peygamberleri de hürriyeti de size vermiştir. O halde Allah'ın nimetlerini yadediniz de: "Ey kavmim, Allah'ın size yazdığı (nasibettiği) kutsal toprağa girin. Arkanıza dönmeyin (imansızlık edip mürted olmayın, sebatsızlık edip karşınızdakilerden kaçmayın, Mısır'a, Mısır'daki esirlik halinize avdet etmeğe kalkışmayın) yoksa kaybedersiniz" (Mâide 21). Dünya ve âhirette hüsrana düşer, her şeyden mahrum kalır, ziyana uğrar zayi olursunuz. Yani kısmetiniz geride değil ileridedir. Bu kısmet de mutlak değil, imân, itaat, mücahede ve sebat ile şarta bağlanmıştır.

Filistin'e Gözcüler Salınması :

Mûsâ (a.s.), kavminin, Mukaddes Belde'ye girmesini istemeden önce, oraya bir takım gözcüler gönderdi. Giden gözcüler, o belde ve o beldede yaşayanlar hakkında haber getireceklerdi. Müfessirlerin açıklamalarına bakılırsa, bunların sayısı oniki idi. Gittiler ve orada kuvvet ve şevket'e tanık olan bir takım büyük yapıtlar görünce, içlerine korku düştü. Dönünce bu durumu kavimlerine de anlattılar. Halbuki Hz. Mûsâ döndüklerinde gördüklerini kavme söylemekten onları menetmişti. Fakat sözlerinde durmadılar. Orada yaşayan insanların uzun boylu, güçlü olduklarını, şehirlerinin muhkem surlarla çevrili bulunduğunu haber verince, İsrailoğulları korktu. Mûsâ (a.s.)'nın savaş hakkındaki emrine uymadılar. Aksine ona şöyle dediler: "Ey Mûsâ! Orada zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça biz asla oraya girmeyiz. Eğer çıkarlarsa, o zaman oraya gireriz" (Mâide 22).

İsrailoğullarının Oraya Girmekten Çekinmeleri :

İşte burada **Yahudinin cibilliyeti, bütün hakikatı ile**

ortaya çıkıyor. Bir tehlike ile karşı karşıya gelince sabır, sebat ve tahammülün zerresi kalmamıştır onlarda. Öyle ise cesaret vermeğe, teşvik etmeye kalkışmanın ne faydası var? Bundan dolayıdır ki, bu yerin hükümdarı olmağa dair olan Allah'ın va'di bile, onları kurtaramaz. Evet, Allah onlara, burayı vadetmişti; ama onlar kıymetsiz ve rahmetsiz ucuz bir zafer; gökten yağan kudret helvası ve bıldırcın gibi tatlı bir muvaffakiyet istiyorlardı. "Eğer çıkarlarsa, biz de gireriz" diyorlardı.

Görüldüğü gibi Allah'a ve peygamberlere karşı geldiler. "Deve iğnenin deliğinden geçerse" veya "Balık kavağa çıkarsa biz de oraya gireriz" dercesine işi yokuşa sürdüler, oraya girmemeye direttiler ve şöyle dediler: Mukaddes Belde'de bir takım zalimler vardır. Onlarla savaşmaya bizim gücümüz yetmez. Onlar oradan çıktıkları an senin emrine uyar, oraya gireriz.

Arz-ı Mukaddes İçin Uydurulan Efsaneler :

İsrailoğullarının girmek istemedikleri Arz-ı Mukaddes'te, üçbin arşın boyunda, üçyüz seneden beri yaşayan iri cüsseli zorbaların bulunduğuna dair bir hayli efsane uydurulmuş ve bu efsaneler tefsir kitaplarına kadar girmiştir. Bu gibi aslı esası olmayan rivayetlerin tefsir kitaplarına alınışı hakkında çeşitli münakaşalar yapıla gelmiş. günümüzde de bu münakaşalar sürdürülmektedir. Hattâ tefsir kitapları hurafelerle dolu diyecek kadar ileri gidenler olmuştur. Acaba bu müfessirler gerçekten bu efsaneleri gerçek diye mi naklettiler? Biz onların bunları gerçek olarak naklettikleri kanaatinde değiliz. Müfessir Elmalı'nın bu konuda yaptığı bir açıklama bize ışık tutmaktadır. Önemine binaen bu açıklamayı aynen alıyoruz ·

"Şimdi bunları nakletmekten maksadımız, efsanelere

karşı beyanat-ı Kur'âniyyenin ihkam ve itkanını anlatmaktır. Kur'ân bize gösteriyor ki, Benî İsrail'in bu gibi efsaneleri, boyunu göklere çıkardıkları Ac'ların, Uc'ların, divlerin aslı, hakikatı iki kelimeden ibarettir: "Zorba bir millet". Bu ve bu gibi Ümem-i Sâlife kıssalarında, doğrudan doğruya Kur'ân'ın ifade-i muhkemesine dikkat etmek ve nazarları hayalden hakikate nasıl tevcih ettiğini anlamak lâzımdır. Müfessirinin bu gibi makamlarda böyle hikâyeleri nakilden maksatları Kur'ân'ı bunlarla tefsir ve izah fikrini vermek değil, kitab-ı mübînin beyanat-ı muhkemesi ile rivayet-ı salifenin mahiyetlerini ölçmek için bir mikyas ve misal vermektir. Bunu farku temyiz edemeyenler, Kur'ân'ın manasını bunlara irca ederek, tasavvur etmek lâzım geldiği zannına düşerek, pek çok hatâ etmiş olurlar..." (66).

İbn-i Haldun, kıssacıların, eskilere ait çeşitli saray, köşk, abide ve tapınakların heybet, ihtişam ve büyüklüklerine bakarak, bunları yapanların da iri cüsseli insanlar oldukları kanaatine vardıkları hususunda Mukaddime'sinde ilginç bir açıklamada bulunur. Önemine binaen o açıklamayı da buraya alıyoruz :

"Geçip giden bu kavimler tarafından vücuda getirilen bu eserler, kuvvetlerin ve güçlerin bir araya toplanmasıyla yapılmıştır. Kuvvetler ve bir çok kişi bir araya toplanmış olduğu için, bu büyük eserler ve binalar yapılabilmiştir. Sen de bu büyük eserlerin, Ad kavmi gibi geçip giden bu kavimlerin boylarının ve gövdelerinin bizimkine nisbetle büyük ve geniş olduğu için yapılabilmiş olduğu vehmine kapılma. Boy ve gövde itibariyle beşer cinsi arasında büyük bir fark olmadığını onlardan kalma eserler ve heykeller isbat etmektedir. Kıssacılar bu hikâyelerin düş-

(66) Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 1646.

künü olmuşlar, pek mübâlağalı sözler söylemişlerdir. Ad ve Semûd, Amalika kavmi hakkında yalanın en garibi olan haberleri nakletmiş ve yazmışlardır. Uc b. Unuk'a dair naklettikleri haberleri, bu kıssalardan biridir. İsrailoğullarının Şam'da savaştıkları Amalika'dan olan bu kişinin boyu uzun olduğu için, elini uzatarak denizden balıklar avladığını ve elini yukarıya kaldırarak güneşin ısısı ile bu balıkları pişirdiğini söyleyerek, beşer cinsinin halinden cahil olduklarına; üstelik yıldızlar hakkındaki cehaletlerini de eklemişlerdir... İsrailoğullarının o çağda boyları ve gövdeleri bizimki gibidir. Beyt-i Makdis'in kapıları bunu isbat etmektedir. Bu kapılar tahrip edilmiş, yıkılmış ve yeniden yapılmış ise de, şekil ve ölçüsü değişmemiştir. O halde bizimle o çağın diğer insanları ve halkları arasında nasıl bu kadar büyük bir ayrılık olabilir? Kıssacıların yanılmaları ve kavimlerin büyük eserlerini gördüklerinde, devlet ve (kavim)lerin fertleri bir araya toplayıp, birbirleriyle yardımlaşarak toplu bir halde çalıştıklarında, büyük eserler vücuda getireceklerini anlamamış olduklarından ileri gelmiştir. Bu eserler, o kavimlerin boyları ve gövdeleri uzun, geniş ve kuvvetli olmasıyla vücuda getirilmiş olduğu vehmine kapılmışlardır. Halbuki bu düşünce yanlıştır.

Mes'ûdî, filozoflardan nakil ile hiç bir delile dayanmadan, yalnız bir iddia olmak üzere "Tanrının mahlûklarını yarattığında" cisimler tabiattaki kemal ve kuvvetin son derecesinde olduğu için, ömürlerin uzun ve cisimlerin kuvvetli olduğunu anar. Çünkü ölüm, ancak tabiî olan kuvvetlerin çözülmesinden dolayı arız olan bir haldir. Tabiat kuvvetli olduğunda, ömürler de o kuvvet nisbetinde uzundu. İlk yaratılışta âlemde ömürler uzun ve cisimler mükemmeldi. Sonradan maddenin eksilmesi ile cisimlerin kuvveti eksilmeye başladı. Şimdiki bulunduğu hale gelinceye kadar eksilmeye devam etti. Cisimlerin çözülme vak-

ti gelinceye ve âlem fani oluncaya kadar eksilmesine devam edecektir."

Mes'ûdî'nin sözleri burada bitiyor. Bunlar dayanağı olmayan fikirler olup, görüldüğü gibi bir iddia ve tahakkümden başka bir şey değildir. Bu iddiaları isbat için doğal bir sebep ve delil anılmamıştır. Biz, eski kavimlerin yaşamış oldukları evlerini ve girip çıktıkları kapıları ve yollarını gözlerimizle görüyoruz. Meselâ Semûd kavminin yurdunda sert taşlara oyularak yapılan evler küçüktür, kapıları dardır... Ad kavminin arazisinde Mısır, Şam ve yeryüzünün doğu ve batısındaki ülkelerde bulunan eserlerin hepsi de davamızın doğruluğunu isbat eder..." (67).

Gözcülerden İkisinin Kavimlerini Cesaretlendirmeleri :

Hiç bir topluluk, güzel meziyetlerin sahibi olan fertlerden boş değildir. Mûsâ (a.s.)'nın kavminde de durum böyleydi. Allah'tan, Allah'ın emrine muhalefetten sakınan, Allah'a iman ile mutlu olan ve isteyerek inanan, mukaddes beldeye 12 kişi ile birlikte casusluk yapmak üzere giden (68) iki muttakî insan, Hz. Mûsâ'nın nübüvvetine, haber verdiği ve vadettiği şeylerdeki doğruluğuna gerçekten iman etmiş olduklarından, gördükleri kuvvet ve şevkete rağmen, Allah'ın lütfu ile, Allah'a verdikleri sözde sebat ederek ortaya atıldı ve kavimlerine şu nasihatta bulundular: Şehrin girişinden başlayarak, yurtlarında bulunan kavmin üzerine yürüyünüz. Böyle yaparsanız kalplerine korku girer, böylece onları mağlup etmiş olursunuz. Gerçekten iman sahibi iseniz, yalnız Allah'a dayanın ve

(67) İbn-i Haldun, Mukaddime, Mısır, Tarihsiz, s. 177-179.
(68) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 227; Ma'âl-Enbiyâ, s. 239: Kasasu'l-Kur'ân, s. 136-37.

güvenin. Bu hususu da şu âyetten öğreniyoruz: "Allah'dan korkanlardan, Allah'ın nimet verdiği iki adam dedi ki: "On ların üzerine kapıdan girin, eğer kapıdan girerseniz, muhakkak ki siz galip gelirsiniz. Haydi eğer inanıyorsanız Allah'a dayanın!" (Mâide 23).

Allah'a iman ve Ondan korkmanın manası burada daha iyi anlaşılıyor. Onlar, nihayet Allah'tan korkan iki insandı. Ama bu **Allah korkusu, onlara, cebbar ve zorlu insanları küçük ve basit görme şuurunu veriyordu. Allah da onları, kuruntuya dayanan tehlikelere karşı cesaretle rızıklandırıyordu.** İşte o iki adam sözleriyle, **zorluk anında Allah'a imanın değerini, insan korkusunun söz konusu olduğu yerlerde, Allah korkusunun kıymetini ortaya koyuyorlardı.** Yüce Allah bir kalpte iki korkuyu yaşatmaz. Zatı ehadiyetin korkusu ile insan korkusunu bir arada devam ettirmez. O halde **Allah'tan korkan, başka hiç kimseden ve hiç bir şeyden korkmaz. Allah korkusu oturmamış bir kalp ise, maddi korku ve endişelerle kuşatılmıştır. İşte bu korku, Allah'ın bir çeşit azabı ve belâsıdır.**

O iki insan, ayrıca şunu demek istiyorlardı: **Bir kavmin yurduna girdiğiniz zaman, kalpleriniz Allah'tan korktuğu miktarda, onların da kalpleri yıkılır. Ruhlarında hezimeti hissederler. Müminler sadece Allah'a güvenirler.** Bu keyfiyet imanın yegâne alâmet ve özelliği; onun zarurî gereğidir. Fakat, bunu kime anlatabilirsiniz? Yahudilere mi? Yahudileşmiş gönüllere mi?

İsrailoğullarının Direnişi :

Görüleceği gibi İsrailoğulları bu nasihatı kabul etmedi. Hz. Mûsâ'ya; alçaklık, inad ve korkaklık ifade eden şu sözü söylediler: "Ey Mûsâ, onlar orada olduğu sürece biz

oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burada oturuyoruz" (Mâide 24).

Bu iş korkaklara zor geldi ve böyle konuşmaktan da utanmadılar. Tehlikeye karşı feryadı bastılar, hayvanlar gibi direttiler ve bir adım ileri atmadılar. Korkaklık ve utanmazlık, birbirine aykırı iki unsur değildir. Bilakis birçok canlıda , ikisi yanyanadır. Korkak, bir işe atılır, fakat korku duyar; zor gelir ve o işten vazgeçer, hattâ ona küfreder. Kendisini arzu etmediği böyle bir işe mecbur edenlere de utanmadan söylenir durur: "Sen ve Rabbin gidin, savaşın; biz burada oturacağız".

İşte bu, o uzun seferin ve zorlu mücadele teklifinin sonuncusu idi. **İsrailoğullarının rezilliklerini, sapıklıklarını, korkaklıklarını ve laubaliliklerini gösteren** teklifin. Daha önce, uzun yıl boyunca, "birçok yerlerde" onları tecrübe etmişti Mûsâ (a.s.). Onları denemiş, Mısır'dan çıkarmış, zillet ve alçaklıktan hüriyete kavuşturmuş, Allah'ın ismi ve saltanatı ile onlar için denizi yarmış ve Firavun'u orduları ile birlikte boğmuştu, Allah'ın izni ve iradesiyle. Ama onlar, putlara ibadet eden bir kavmin yanına geldiklerinde dediler ki: "Yâ Mûsâ, onların ilâhları gibi, bizim için de ilâh yap..." (A'râf 138). Nihayet Hz. Mûsâ, Rabbi ile buluşmak için onlardan ayrıldığı zaman bu gayelerine ulaştılar; Sâmirî adlı biri, Mısırlı kadınlardan çaldıkları ziynet eşyalarını toplayarak, altından, böğüren bir buzağı yaptı. Sonra Yahudiler, ona ibadet etmeğe ve onun, Hz. Mûsâ'nın buluşmak için gittiği ilâh olduğunu iddia etmeğe başladılar.

Evet, Mûsâ (a.s.) onları tecrübe etmişti. Uçsuz bucaksız sahrada kayaları yararak kaynaklar açmış ve yemek olarak ta, gökten kudret helvası ve bıldırcın yağdırmıştı. Bunların her birisi bir ilâhi mûcize olarak gerçekleşiyordu. Fakat onlar, kendileri için zillet yurdu olan Mısır'da alış-

tıkları yemekleri arzu ettiler; bakla, kabak, sarımsak, mercimek ve soğan istediler. İzzet ve kurtuluş yolunda, Hz. Mûsâ'nın onları götürdüğü en yüce hedef uğrunda, alıştıkları yemekleri terketmeğe tahammül edemediler.

Hz. Mûsâ onları, inek kesme meselesinde de tecrübe etmişti. Onlara Allah tarafından bir inek kesmeleri emrediliyor, fakat duraklıyorlar, bu ilâhi emre itaati pek garip görüyorlar... "Nihayet o ineği boğazladılar; az daha yapmayacaklardı" (Bakara 71).

Hz. Mûsâ Rabbi ile buluşup döndüğü zaman ve yanında Allah'ın, Yahudilere olan ahd ve misakını bildiren levhaları getirdiği zaman da onları tecrübe etmişti. Onlar, o misaka itaatten ve ahde vefa göstermekten yine yüz çevirdiler. Tıpkı her nimet ve mağfiretten sonra yaptıkları gibi... Evet, verdikleri söze riayet etmediler ve bir de baktılar ki, başlarının üzerinde koca bir dağ sallanıp duruyor... "Zannettiler ki üzerlerine düşecek" (A'râf 171).

Hz. Mûsâ, uzun yol boyunca onları birçok yerlerde tecrübe etmişti. Sonra işte bakın şimdi Arz-ı Mukaddes'in kapısındalar... Onun için Mısır'dan çıktıkları Mukaddes yerin, Allah'ın onlara vadettiği, yer yüzünde hakim duruma geleceklerini, Allah'ın riayet ve gözetiminde yaşadıkları müddetçe kendi aralarından peygamberler yetiştireceğini söylediği beldenin önündeler... **Fakat acziyetin doğurduğu bir utanmazlıkla Mukaddes Belde'ye girmek istemediler, korktular ve çekindiler.** Acaba onlardaki bu korkaklık, bu döneklik, bu zillet ve hakirliğin sebebi ne idi? İbn-i Haldun'a göre (69) bunun sebebi şudur :

İsrailoğulları Niçin Korkuyordu?

"Zelil ve hakir düşmek ve başkalarına boyun eğmek,

(69) Mukaddime, s. 141-142.

kabilelerin doğuştan gelme, kendilerini korumak ve birbirlerine yardım etmek duygularını ve hamiyetlerinin keskinlik ve şiddetini söndürür. Çünkü bir topluluğun hakir düşmesi ve başkalarına boyun eğmesi; asabiyetin yani, kendi akraba, vatan, din ve milletini aşırı derecede kayırma gayretinin kaybolduğunun bir delilidir. Bir kabile, ancak kendisini korumaktan âciz olduktan sonra hakir düşer. Bu durumda olan kitlenin karşı koymaktan aciz olduğunu ve başkalarını kendisine boyun eğdirtmek arzu ve isteğinde bulunmayacağını söylemeğe hacet yoktur. İşte Mûsâ (a.s.), İsrailoğullarını Filistin üzerine yürüyerek bu bölgeye sahip olmağa çağırdığı ve yüce Allah'ın Mukaddes Belde'ye malik olmayı vaid ve takdir etmiş olduğunu söylediğinde, onlar bundan aciz olduklarını ve Mûsâ'ya: "Orada zorba bir millet (Amalika) var. Onlar bu ülkeden çıkmadığı, yani Allah kendi kudretiyle (bizim gayretimizden başka) biz kuvvet sarfetmeden ve şecaat göstermeden, Amalika'yı Şam ve Filistin topraklarından çıkarmadan önce, bu topraklara katiyyen ayak basmayacağız dediler (Mâide 22) ve acizliklerini gösterdiler. Mûsâ (a.s.), onların Mukaddes Belde topraklarına girmelerinde israr edince, inatlık göstererek Mûsâ (a.s.)'ya ve Allah'ın emirlerine karşı isyân ettiler ve: "Sen ve Rabbin gidiniz, onlarla savaşınız" dediler. Kur'ân'ın bu âyetinin uygun ve tercih edilen tefsirlerinden anlaşıldığı gibi, İsrailoğullları uzun yıllar boyunca Firavun'ların ve kıptilerin kahır ve zulümleri altında yaşıyarak, hakirliğe ve kendilerini korumamağa ve memleketlere sahip olmak arzusunda bulunmamağa alışmış olduklarından, bu sözleri söylemişlerdir. Bunun bir sonucu olarak onlar, asabiyetlerini, yani dini hamiyetlerini, bir araya toplanarak kuvvet ve şecaat göstermek, düşmanlarına karşı koymak özelliklerini büsbütün kaybetmişler, üstelik Mûsâ (a.s.)'nın Allah'ın emriyle Filistin'in kendilerine ait olduğuna dair olan va'dinin doğ-

ruluğuna ve Eriha'da yaşayan Amalika'nın Allah'ın hüküm ve takdiri ile İsrailoğullarının yere serilmiş birer avları olduğuna inanmamışlardır. Bu da, onların düşkünlük ve hakirliğe alışmış olmalarından ileri gelmiştir. Zelil ve hakir düşmenlerinden dolayı, kalplerinde fetih ve zaferler kazanmak gibi taleplerde bulunmak emel ve duygusu bulunmadığından ve aşağılığa alıştıklarından, kuvvet ve kudretleri dahilinde iken, Mukaddes Arazi üzerine yürümekten imtina ettiler ve peygamberleri olan Mûsâ (a.s.)'nın söz ve haberlerine ve Allah'ın emirlerine inanmadılar; karşı geldiler. Bu küfürlerinden ötürü Allah onları Tih Çölünde dolaşmakla cezalandırdı.

10 — İSRAİLOĞULLARININ KIRK YIL ÇÖLE HAPSEDİLİŞİ

İsrailoğulları, Filistin ile Mısır toprakları arasındaki bu çölde kırk yıl, şaşkın bir halde dolaşmak cezasına çarpıldılar. Kur'ân'da hikâye olunduğu üzere, mamur bir yere gidemedikleri gibi, verimli olan Mısır ülkesine de dönemediler; insanlarla karışmadan orada kaldılar. Onlar Filistin'de yaşıyan Amelika ve Mısır kıptilerini kuvvetli ve şiddetli sayarak, kendilerini onlara karşı koymakta aciz telakki ettiler. Âyetin gelişinden anlaşıldığına göre, İsrailoğullarının Tih Çölünde kırk yıl dolaşmağa mahkûm edilmelerinin sebep ve hikmeti: Düşkünlük, kahir hakirliğe alışmış nesli yok etmek ve yeni nesil yaratmaktır. Bu kırk yıl içinde şiddetli hükümlere boyun eğmeyen, kahır ve zulmün ne olduğunu bilmeyen yeni bir nesil türedi. Bu nesil ile İsrail kavminde memleketler fethedecek, zaferler kazanacak kişiler ve bu kişilerde bunu isteyen yeni duygular yaratıldı. Bütün bunlardan **bir neslin yıkılıp, yeni doğması için gereken zamanın en aşağı, kırk yıl olduğu anlaşılmaktadır**... Şurasını da unutmamak lâzım gelir ki; bir top-

luluğun baskı ve şiddete katlanarak ağır vergiler ödemek düşkünlüğüne boyun eğmiş olduğu görülürse, o topluluğun hiç bir vakit devlet kurabileceğini ümit etme.

Mûsâ (a.s.)'nın Kavmini Allah'a Havalesi :

Böylece uzun bir yolculuğun, meşakkatin ve dönüp dolaşmanın Hz. Mûsâ (a.s.)'ya sağladığı netice; İsrailoğullarının Mukaddes Belde'ye girmekten yüz çevirmeleri oldu. Mûsâ (a.s.), kavmini ıslah konusunda katlanmak zorunda kaldığı bu şiddetli meşakkatten ve Yahudilerin zevk ve sefaya dayanan inadlarından sonra ne yaptı? Allah'a sızlanma ve şikâyetini arzederek, şöyle dedi: "Yâ Rabbi, ben kendimden ve kardeşimden başkasına mâlik değilim. Bizimle, o yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" (Mâide 25). Yani bize, bizim kazandığımız, onlara da kendi kazançlarına göre karşılık vererek aramızda hükmet diye dua etti. Istırap, rica ve teslimiyet dolu bir dua. Daha açığını söyleyecek olursak, Allah'a karşı samimiyeti, kavmine karşı ise, kırgınlığı, küskünlüğü ve onlara etkili olamama korkusunu hissettiren bir niyaz.

Hz. Mûsâ (a.s.)'nın kendisinden ve kardeşinden başka kimseye söz geçiremediğini Allah herkesten iyi bilir. Fakat nihayet Mûsâ (a.s.) da bir insandır, onda da beşer zaafiyeti vardır. Ancak Allah'a müteveccih insanların duyabileceği sağlam bir müminin azmi de ondadır. Ama o da kendisiyle şu yoldan çıkan ve yola girmek istemeyen milletin arasını ayırması için Allah'a yalvarıyor.

Allah'ın sağlam misakından döndükten sonra, hiç bir şey Hz. Mûsâ (a.s.)'yı Yahudilere bağlıyamazdı. Ne nesep birliği, ne tarih beraberliği, ne de geçmişte çekilen meşakkatler... Ancak onların yeniden Allah'a dönmeleri ve Allah'ın misakına yapışmaları, onu Yahudilere bağlayabilir-

di. İşte ayrıldılar. Ayrılıklar, her sahada yapıldı. Aralarında en ufak bir bağ kalmadı. O, Allah'ın ahdi üzerinde dosdoğru gidiyor; öbürleri de yollarını şaşırmışlar, dünya ile âhireti tercih konusunda bocalayıp duruyorlardı. O, Allah'ın misakına yapışıyor, öbürleri ondan yüz çeviriyorlardı. Yine O, ta İbrahim (a.s.)'den bu yana kendilerine verileceği vadedilen, Mukaddes Arazi'ye cihat yaparak girmelerini istiyor; Onlar: "Ey Mûsâ o zorbalar orada olduğu sürece biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burada oturuyoruz" (Mâide 24) diyecek kadar küstahlık yapıyorlardı.

İşte peygamberin edebi budur. Ve bu, müminlerin üzerinde toplandığı veya ayrıldığı bir bağdır. Ne cins, ne nesep, ne milliyet, ne dil, ne tarih... Akide bağı kopunca, nizam ve gidişat ayrılınca, yeryüzü bağlarının hiç biri bir mümini ahde vefa bağına bağlayamaz.

İsrailoğullarının Kırk Yıl Çöle Hapsedilişi:

Allah teâlâ,Peygamberinin duasına icabet etti ve yoldan çıkan insanları, adil bir ölçü ile cezalandırdı: "(Allah) buyurdu ki: "Orası onlara kırk yıl yasaklandı. Yerde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Sen yoldan çıkmış olanlar için üzülme" (Mâide 26). Oraya girmeleri şer'i bir haramla haram kılınmamıştır. Ancak oraya kırk sene girmeden mahrum edildiler. Bu müddet zarfında oraya hiç biri giremiyecek, şu Tih çölünde nereye gittiklerini bilmeden, açıkta, vatansız, şaşkın, perişan ve serseri serseri dolaşacaklardır. **Bu hüküm, hürriyetlerini kötüye kullanan ve peygamberlerini dinlemeyen o fâsıklar hakkında Allah teâlâ'nın ağır bir cezasıdır.** Bu ifadeden, bunların hepsi bu müddeti doldurucak; sonra kurtulacaklar manası anlaşılmaz. Ölenler ölecek, kalanlar girmek isterlerse girebilecekler demek de değildir. Bu demektir ki Tih'de şaşkın olarak 40 yıl kala-

caklar, fakat bunlara Mukaddes beldeye girmekten mahrumiyet hali ise baki olacak, zira o zamana kadar hepsi ölecek, ancak evlâtları olan yeni nesil oraya girecektir (70).

İşte böylece Allah, Arz-ı Mukaddesin kapısına kadar geldikleri halde, onları tekrar Tih sahrasına döndürdü. Onları vadolunan arza girmekten mahrum etti. Bu konuda en çok tercihe şayan olan görüş şudur: Allah o arzı sadece o nesle yasakladı, fakat onlardan sonra bir nesil geldi, sahranın zorluk ve hararetiyle yoğruldu, bu hadiseden ders aldı ve mukaddes araziye girmeyi başardı.

Neden Kırk Yıl?

Tarihci Abdulvahhab en-Neccâr'ın da dediği gibi (71) âlimler, şu gerçeği kabul etmişlerdir: İlmin kuluçka dönemi, yani tahsil müddeti 15 yıldır. Bir topluluk, ilim tahsiline başladıktan 15 sene sonra meyvesini almağa başlar. Ahlâkın kuluçka devresi ise 40 yıldır. Bir toplum terbiye edilmeğe başlandığı andan itibaren kırk yıl sonunda semeresi görülür. Bundan dolayıdır ki Allah teâlâ, İsrailoğullarının 40 yıl çölde kalmasını istemiştir. Taki bu kırk yıl içinde kölelik ve zillet muhitinde büyüyen nesil tükensin, bunun yerine hürriyete alışmış, zillet ve kölelik tatmamış yeni bir nesil vücuda gelsin.

İşte İsrailoğullarının çölde hapsedilişinin altında bu hakikat yatmaktadır. Netice itibariyle görülüyor ki, zillet ortamında dünyaya gelen ve o çevrede büyüyüp katılaşan nesil, çölde helâk olmuş, Mısır'da yani zillet ortamından çocukken ayrılan veya çölde doğup, çölün hür havasını teneffüs ederek gelişen nesil ise, bilahere o zorba milletin

(70) Hak Dini Kur'ân Dili, III, 1649.
(71) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 227-28.

durumuna aldırmadan Yûşâ (a.s.)'nın komutasında onların ülkesine girmişlerdir.

Sahabe, bu kıssaları çok iyi anlamış ve Bedir savaşında Kureyş ordusuna karşı az bir kuvvete sahip iken, Rasûlullah onları düşmana hücuma çağırdığında, büyük bir zorlukla karşılaşacaklarını bile bile Rasûlullaha şöyle demişlerdi: "Yâ Rasûlellah! Biz İsrailoğullarının Hz. Mûsâ' ya söyledikleri gibi; "Sen ve Rabbin gidin, savaşın. Biz işte burada oturacağız" demeyeceğiz. **Biz diyoruz ki, sen ve Rabbın gidin savaşın, biz de sizinle beraber; sağından, solundan, önünden ve arkandan onlara karşı savaşacağız" (72).** Sahabenin bu cesaretinde - Allah'a sağlam inançları yanında - onların zillet altında yaşamamış oluşlarının ve önceden tebliğat görmemiş bulunmalarının payını da unutmamak lâzımdır.

Her zaman ve mekânda hürriyet havasını teneffüs edebilmek için, sahabenin bu sözünü aynen söyleyecek nesillere ihtiyacın olduğunu kimse inkâr edemez. Şurası da bir gerçek ki, **hak için savaştan ürken toplumlar, hürriyetin tadını tadmağa hak kazanamazlar. Bilakis zilletlere ve tahakküme boyun eğmeye mecbur olurlar.**

11 — HZ. MÛSÂ ve KÂRÛN

Mûs (a.s.)'nın Firavun'la olan kıssası yukarıda geçmişti. Orada Firavun'un gücü ve kuvveti açıklanarak zulümle Allah'a nasıl karşı geldiği, küfran-ı nimette bulunarak Allah'ın hidayetinden nasıl uzaklaştığı, neticede felâkete duçar olup gittiği belirtilmişti. Bu konuda ise, Kârûn'un kıssası üzerinde duracağız.

---

(72) Ahmed b. Hanbel; el-Müsned, Tab'atü'l-Halebi, I, 389; Mehâsinü't-Te'vil, VI, 1940.

Bu kıssada, **bilgi ve mala güvenmenin nasıl sonuç vereceği, yaratıcının verdiği nimeti inkâr ederek büyüklenip azmanın ve şımarmanın nasıl bir felâketle sonuçlanacağı gösteriliyor.** Bu arada gerçek değer ölçüsü koyularak, **iman ve amel-i sâlihin değeri yanında dünya malının ve süsünün değersizliği belirtiliyor. Yeryüzünde büyüklük taslamadan ve bozgunculuk yapmadan hayatın nimetlerinden itidal içerisinde istifade edilmesi gerektiği belirtiliyor.**

Kârûn Kimdir?

Kur'ân'da Kârûn'un ismine üç yerde (Kasas 76-79, Ankebût 39, Gâfir 24) rastlanır. Son iki âyette Kârûn, Firavun'un veziri Hâmân ile birlikte, Firavun'un İsrailoğullarına zulmeden müşrik bir valisi olarak tasvir edilir.

Kur'ân-ı Kerîm, Kârûn kıssasının ne zaman ve nerede cereyan ettiğini belirtmez. Sadece Kârûn'un, Mûsâ (a.s.)'nın kavminden olduğunu, ama ona karşı azıttığını zikretmekle yetinir. Yine Kur'ânda Kârûn'un yere batırılması olayının İsrailoğullarının henüz Mısırdan çıkmadan önce mi, yoksa Mısırdan çıktıktan sonra mı; Mûsâ (a.s.) hayatta iken mi, yoksa onun vefatından sonra mı vukua geldiği hakkında da bilgi verilmez.

Kârûn, Tevrat (sayılar 15-16-26)'ta geçen Korah'ın aynıdır. Tevrat'a göre, Korah ve arkadaşları Tih çölüne getirildikleri için Mûsâ (a.s.)'ya sitem ederler ve ona karşı mukavemet gösterirler. Mûsâ (a.s.), kardeşi Hârûn (a.s.) ve kavmine, Korah ve ona tabi olanların meskenleri çevresinden ayrılmalarını emreder. Onlar da meskenin etrafından çekilirler. Yer, ağzını açar, Korah'ı, adamlarını ve onların bütün mallarını yutar. Bunların sayıları 250 kadardır (73).

(73) Kitab-ı Mukaddes, Sayılar, b. 15-16, s. 150-151.

Bazı rivayetler, Kârûn'un Mûsâ (a.s.)'nın amcazadesi olup Firavun tarafından İsrailoğullarına vali olarak tayin edildiğini, Kârûn'un batması ile ilgili olayın Mûsâ (a.s.) hayatta iken cereyan ettiğini söylerlerken bazıları da, buna ilâveten Kârûn'un Hz. Mûsâ'ya eziyet ettiğini, fuhuş iftirası attırdığını, Mûsâ (a.s.)'yı kavmin gözünden düşürmek için çaba sarfettiğini, zenginliğinden ötürü Mûsâ (a.s.)'dan üstünlüğünü ileri sürdüğünü, fakirleri hafife aldığını, maldan dolayı üzerine düşen vecibeleri yerine getirmedini, Allah'ın verdiği nimetleri O'nun emirleri doğrultusunda değil de ifsat ve bozgunculuk yolunda sarfettiğini, Mûsâ'ya iman etmiş olmasına rağmen, Samiri gibi munafıklık yaptığını; bütün bu azgınlıkları yanında fuhuş iftirasının Mûsâ (a.s.)'ya çok ağır geldiğini ve Allah teâlâ'nın ona gazab etmesi için Allah'a yalvardığını, Allah teâlâ'nın da onun duasını kabul ederek Kârûn'u ve taraftarlarını yerin dibine geçirdiğini eklerler (74).

Kârûn Nerede Yerin Dibine Geçirildi?

Yine bazı rivayetler, Kârûn'un, serveti (altın ve gümüşü); çok iyi bildiği kimya ilmi sayesinde kazandığını bildirirlerse de, Müfessir İbni Kesîr, bu rivayetin zayıf olduğunu ileri sürer ve Kârûn'un batırıldığı yer hakkında şunları söyler: "Nihayet biz, onu da dârını da (evini) yere batırdık" (Kasas 81) âyetindeki "dâr" kelimesi gösteriyor ki Kârûn, Mısırdan çıkmadan yerin dibine geçirilmiştir. Zira Dârın binalar hakkında kullanıldığı zahirdir. Ancak bazan çölde, çadırların kurulduğu yere de "dâr" denil-

(74) Mefâtihu'l-Gayb, VI, 626-632; el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân, XIII, 310; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 399-401; el-Bidâye, I, 309-311; Rûhu'l-Me'âni, XX, 123; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 381-89.

diği görülür", der ve dâr kelimesinin bu manada kullanıldığına delil olarak Antara'nın şiirinden bir beyiti şahit getirir. böylece Kârûn'un Tih çölünde yerin dibine geçirilmiş olabileceğine de dikkati çeker (75). Diğer kaynaklar ve Tevrat ise, yere batma olayının Tih'de cereyan ettiğini naklederler.

Kıssanın Kur'ânda geçtiği kadarı, belirtilmek istenen ana hedefi gerçekleştirmek için yeterlidir. Şayet kıssanın ne zaman, nerede ve kimlerle cereyan ettiğini belirtmek onun ana gayesine ve göstermek istediği prensiplere bir şey ekleyecek olsaydı, muhakkak ki âyet-i kerime hiç bir noktayı eksik bırakmaz ve belirtirdi. Belirtmediğine göre, konuya ilâve edecek bir tarafı yok demektir. O halde biz doğru mu, yanlış mı olduğu bilinmeyen o rivayetlerin peşine düşmektense, Kur'ânda varit olduğu şekliyle kıssayı vermeye ve onu Kur'ân ölçüleri içerisinde değerlendirmeğe çalışalım.

Bu Kıssanın Hedefi :

Firavun, siyasi zulüm ve istibdatta; Veziri Hâmân, Firavun'a yardımcı olmakda ve onun emirlerini icrada alem (has isim) olduğu gibi; Kârûn da, mali istibdat, ihtikâr, nankörlük ve servet açısından böbürlenmede, bu serveti kendi ilmi sayesinde kazandığını iddia etmede alem olmuştur. Bu suretle Kârûn kıssası, mütekebbir ve ihtikârcı bir kapitalist kıssasıdır. Bu kıssa, bu dünyanın fani servetlerini Cenâb-ı Hakkın öteki dünyada bahşedeceği; sadakat, tevazu ve doğrulukla elde edilebilen ebedi lütfuna tercih edenlere; malıyla böbürlenenlere, fakir-fukaraya ve hak yoluna kuruş harcamayan, aksine Allah'ı inkâr ve ona isyan yo-

(75) el-Bidâye, I, 310.

lunda malını durmadan harcayan, malıyla küfür ve isyana ve bu yolda olanlara destek sağlayan kimselere örnek teşkil eder.

Kârûn kıssası, üç ayrı tablodan ibarettir. Şimdi bu tabloları Kur'ândan sunmaya çalışalım :

Şımarık ve Nankör

Kıssanın, birinci tablosuna Kur'ân'da şöyle başlanır; "Kârûn, Mûsâ'nın kavminden (amcasının oğlu) idi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz kendisine öyle hazineler vermiştik ki, onun (hazinelerinin veya sandıkların) (76) anahtarlarını (taşımak), güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. Kavmi ona demişti ki: "Şımarma, Allah (gururlanıp) şımaranları sevmez" Allah'ın verdiği (bu servet) içinde âhiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma, Allah sana nasıl iyilik ettiyse, sen de öyle iyilik et, yeryüzünde bozgunculuk (etmeyi) isteme, çünkü Allah bozguncuları sevmez. (Kârûn): "Bu (servet), bende bulunan bir bilgi sayesinde bana verildi." dedi. O (mağrur) bilmedi mi ki Allah, kendisinden önceki nesiller arasında, kendisinden daha güçlü ve ondan daha çok cemaati bulunan nice kimseleri helâk etmiştir? (Allah suçluların günahlarını bilir. Onların her yaptıkları, anında tesbit edilmiştir. Onun için) suçlulara günahlarından sorulmaz (buna ihtiyaç kalmaz)" (Kasas 76-78).

Kıssada olay kahramanı olarak verilen Kârûn, Mûsâ (a.s.)'nın kavminden birisiydi. Allah teâlâ ona çok mal vermişti. Âyet-i kerîme onun malının çokluğunu, hazinelerinin anahtarlarının güçlü kişilerden bir topluluğun taşıyamıyacağı kadar çok olduğunu belirterek tasvir ediyor.

---

(76) Rûhu'l-Me'ânî, XX, 110.

Bilindiği gibi hazine, kullanmayıp bir kenara yığılan fazla ve saklı maldır. Kârûn'un kavmine karşı azgın davrandığı ifade ediliyor; ancak bu azgınlığın ne şekilde olduğunu ilâhi kelâm bize açıklamıyor. Sadece "onlara karşı azgınlık etti' deniliyor. Dilimize "azgınlık etti" şeklinde tercüme ettiğimiz kelimenin Arapçası "beğâ"dır. Bu kelime kibir, zulüm, fesat, haset, yalan, haktan ayrılmak, eğrilikte haddi aşmak, üstünlük taslamak, birisini buyruğu altına almak vs. gibi anlamlarda kullanılır (77).

Görüldüğü gibi âyette konu meçhul bırakılarak onun azgınlığının her türlü azgınlık olabileceği belirtilmek istenmiştir. Belki de kavmine zulmederek bir çok yerde mala tapan kapitalist ruhlu kimselerin yaptıkları gibi, arazilerini ve eşyalarını gasbetmiştir. Belki de kendi malındaki fakirlerin hakkını vermemiştir. Bilindiği gibi zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır. Zenginler fakirlere ait olan bu hakkı vermelidir ki mal, zenginlerin elinde toplanıp, birikerek bir güç haline gelmesin. **Çevrelerinde ihtiyaç sahipleri bulunurken zenginler böyle mal biriktirirlerse herkesin huzuru kaçar ve hayatın çeşitli safhalarında fesat belir.** Öyle anlaşılıyor ki Kârûn, kavmine karşı yukarıda anlamlarını sunduğumuz "beğâ" kelimesinin ifade ettiği manalardan herbirini içerecek bir azgınlığı göstermiştir...

Allah teâlâ, kendilerine bahşettiği malı normal yollarla harcamalarını zenginlere yasaklamaz. Ancak her işte planlı ve itidallı davranmalarını gerekli kılar. Herşeyden **önce de kendilerine o nimeti veren Allah'ı gözetmelerini, âhireti göz önünde bulundurarak, huzur-u ilâhide hesaba çekileceklerini düşünmelerini temin eder.**

---

(77) el-Müfredât, s. 572; Lisânu'l-Arab, XIV, 78; Rûhu'l-Me'âni, XX, 110.

"Kavmi ona demiş ki, **şımarma", "âhiret yurdunu gözet", "dünyadan da nasibini unutma" Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk arama".** Bu sözlerde Allah nizamının ihtiva ettiği değerler ve hususiyetler yer alıyor ki, bunların hiç birisi diğer hayat sistemlerinde kesinlikle bulunmaz.

"Şımarma", servetine güvenerek gururlanma, **kendisini mal sevgisine kaptıran, gönlünü hep onunla meşgul eden, zihnini tamamen malî konulara haşreden ve böylece Allah'ın kulları üzerinde kuruntu yapan kimseler gibi şımarma.** Çünkü Allah şımarıkları sevmez.

"Dünyadan nasibini unutma." Dünyadan nasibi, bazıları helâl dünya rızkı ve meşru dünya zevki olarak anlamak istemişlerse de o, geçici dünyanın kendisini unutma demektir. Asıl dünyadan nasip ise, "Dünya âhiretin tarlasıdır" gereğince âhiret için menfaatlenme ve âhirete kalacak ameldir. Yoksa **dünyadan nasip, nihayet bir kefendir. Onun için âhiret yurdunu unutmamak, dünya nimetlerinden faydalanırken âhiretin mükellefiyetleri ihmal edilmemelidir.**

"Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de ihsanda bulun". Onu harcarken iyi yere harca ve yaratıklara onunla ihsanda bulun ve ihsan ettiğini de belirt. **Zulüm ve azgınlıkla bozgunculuk yapma. Allah'ın sana verdiği nimetlerden âhiret yurdunu ve ilahi murakabeyi gözetmeksizin har vurup harman savurarak fesat peşinde koşma. İnsanların içini kin, haset ve nefretle doldurma. Malını gereği gibi kullan.** Fakirlere de ver ki, karşılıklı sevgi bağları kuvvetlensin.

Kârûn, kavminin bu güzel nasihatlerine kulak asmadığı gibi, **nimetin geliş kaynağını ve hikmetini unutan, servetin gözünü kör ettiği, mülkün kendisini aldattığı, ruh dünyası körleşmiş mağrur insanların tavrına** bürünerek:

Ben bilgimle bu mala sahip olmayı hak ettiğimden dolayı onu toplayıp elde etmişimdir. Öyleyse size ne oluyor ki bana, bilgimden ötürü verilen bu malımı tasarruf etmem konusunda müdahele ediyorsunuz? Benim şahsi mülküme karışıyorsunuz?" diyor.

Nice insanlar vardır ki elde ettiği malın, zenginliğin tek sahibi olarak kendi zekâsını ve çalışmasını kabul eder. Bu yüzden de malını sorumsuzca, kimseye hesap vermeden dilediği gibi harcayacağını ve kullanacağını sanır. Allah katında hesaba çekileceğini hiç aklına getirmez.

İslâm, kişinin şahsi mülkiyetini kabul eder. Yalnız kişiye ferdi mülkiyeti konusunda, onu **kazanıp elde ederken bazı şartlar koştuğu gibi, harcarken de muayyen şartlar koşar.** Böylece dengeli ve düzenli bir nizam sağlar. **Ferdi, ne çalışmanın mahsulünden yoksun kılar, ne de onu dilediği gibi harcamak konusunda serbest bırakır. Ne aşırı lükse ve israfa müsaade eder, ne de cimriliğe varan tutuculuğa. Aksine ferdin malında toplum için haklar tanır.**

Ne var ki Kârûn, Allah'ın koyduğu sağlam prensipleri kabullenmiyor. Bütün bunları şımarıkça çiğniyor. Bu yüzden şu ilâhi tehditle karşı karşıya kalıyor: **"Bilmez mi ki Allah önceleri ondan daha güçlü ve topladığı daha fazla olan nice nesilleri yok etmiştir?** Suçlulardan günahları sorulmaz" (Kasas 78).

Eğer onun malı varsa, Allah ondan önce çok daha güçlü ve çok daha zengin kimseleri helâk etmiştir. Onun bunları bilmesi gerektir. Aslında insanoğlunu kurtaran ilim, budur.

Yoksa mücrimler, günahlarından sual olunmazlar. Yani falan cinayeti işleyen kimdir? diye tahkik için, ne senden, ne bundan, ne de kendilerinden sorulmaya lüzum görülmez; Allah indinde malûmdurlar. Meleklerce de, si-

malarından bilinir ve derhal yaka paça tutulurlar: "Suçlular, simalarından tanınır, alınlar(ın)dan ve ayaklar(ın)dan tutulur (başları ayaklarına bağlanarak cehenneme atılırlar) (Rahmân 41).

Tutarsız Debdebe ve Ona Aldanış

Kıssanın birinci kısmında Kârûn'un azgınlığı, şımarıklığı ortaya koyulmuştu. Öğütleri dinlemediği, nasihatlere kulak asmadığı ve bozgunculukta ısrar ederek malıyla gururlandığı, şımararak şükran-ı nimette bulunmadığı belirtilmişti.

Şimdi bu ikinci kısmında da Kârûn, bütün şatafatıyla kavminin karşısına çıkıyor. Onun debdebesini gören bazı kimselerin kalbi yerinden oynuyor. İmrenerek bakıyorlar ve Kârûn gibi kendilerine de mal verilmesini isteyerek; onun çok büyük bir mülke ve şerefe sahip olduğunu sanıyorlar. Bu sırada gönüllerinde imanın uyanıklığından eser bulunan bir başka grup ise, Kârûn'un malını ve debdebesini hiçe sayarak, gözü kapalı, kendisini debdebeye kaptıran ve büyülenen arkadaşlarına doğrudan doğruya imanî değerleri hatırlatıyorlar:

"(Kârûn) süsü (debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: "Keşke Kârûn'a verilenin bir benzeri de bize verilseydi, doğrusu o büyük bir varlık sahibidir" dediler. Kendilerine bilgi verilmiş olanlar ise: "Yazık size! dediler, inanan ve iyi iş yapan kimse için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır, buna ancak sabredebilenler kavuşabilir" (Kasas 79-80).

Kârûn'un Malı Karşısında İki Ayrı Grup

Dünya hayatının göz alıcı debdebesi karşısında bazı kimseler kendilerinden geçmişler, dehşete kapılmışlar ve

can atarcasına sevinerek hayranlık beslemişlerdir. Bir başka grup ise, bütün bu debdebeye imanla karşı çıkmış, Allah'ın katından olan nimetlerin, daha yüce olduğunu belirtmiş ve sevab-ı ilâhi de izzet bulunduğunu göstermişti.

Her zaman ve her yerde yeryüzünün debdebesi, kimi kalbleri kendisine çeker. Dünya hayatının şatafatını arzu edenlerin gözünü büyüler. Çok daha yüce çok daha değerli şeylere yükselemeyenleri kendisine çeker. O debdebe sahibinin hangi parayla bu debdebeyi satın aldığını soran olmaz. Dünya nimetinin bu varlığına hangi vasıtalarla kavuştuğunu kimse araştırmaz. Yanyana iki iş yeri, iki fabrika, iki arazi vs. biri son derece büyük kazançlar sağlıyor, verimli oluyor; diğerinde ise işler kesâd. Üstelik bu iş yerinin sahibi gece gündüz kazanç yollarını, iktisadî kazanç prensiplerini ezberleyip duruyor, fakat verim yok.

İşte buradaki sırrı kavramayan bazı kimseler, sineklerin tatlı maddeler üzerine üşüşmesi gibi, o gösterişli şeylere üşüşür dururlar. Nimet sahiplerinin elindeki varlık karşısında salyalarını akıtarak kendilerinden geçerler. Ama **o nimetlere erenlerin ödedikleri paha biçilmez manevi bedelleri görmezler. Bunca debdebeyi kazanmak için ne aşağılık vasıtalara baş vurduklarını ve ne kadar alçakça arzular içerisinde kıvrandıklarını akıllarına dahi getirmezler.**

Ama kalbini Allah'a bağlamış olanların, hayatı nasıl değerlendirdiklerine dair bir başka ölçüleri vardır. Mal, debdebe ve nimetin ötesinde bambaşka değer ölçülerine sahiptir onlar. Her ne şekilde olursa olsun, **yeryüzünün bütün değerleri karşısında sinek üşüşür gibi üşüşmeyecek kadar büyük ve engin gönüle, zengin ruh yapısına sahiptirler.** Maddi bir değer karşısında hayranlık besliyerek küçülmezler. **Allah'a bağlanarak yücelikler kazandıkları için, kulların makam ve mevkileri karşısında ezilmekten,**

büzülmekten uzak olurlar. İşte bunlar, o kimselerdir ki: "kendilerine bilgi verilmiştir". **Hayatı gerçek değerlerle değerlendiren, sağlam ölçülerle ölçen sıhhatli bilgi sahibidir onlar. Selefin ifadesine göre: "Allah, şüpheli şeylerin gelişi anında görüşünü iyi kullanan basiret sahiplerini, şehvet (nefis düşkünlükleri, mal, evlât, altın, gümüşler) ve aşırı isteklerin geldiği anda da aklını güzel kullananı sever** (78).

Nefsini dünyanın zinetine kaptıranlara karşı: "Kendilerine bilgi verilenler şöyle demişti: "Yazıklar olsun size! Allah'ın mükâfatı, iman edip salih amel işleyenler için daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir" (Kasas 80). Bu düşünce öyle üstün ve yüce bir mertebedir ki, sabır sahiplerinden başkası eremez oraya. İnsanların ölçtükleri ölçülere, değerlendirdikleri mikyaslara karşı sabredenler, hayatın ikbal ve talihsizliğine, fitne ve aldatıcılıklarına sabredenler, çok kimsenin arzu ettikleri şeylerden uzak kalmağa dayananlar, ancak bu mertebeye ulaşır.

Kârûn'un Sonu

Bu debdebe ve âlâyiş son noktasına varınca, insanlar ona kendilerini kaptırıp; şevk ve hayranlıkla üzerine üşüşünce, işe kudret eli müdahele ediyor, bu aldatıcı fitneyi ortadan kaldırıyor. Zavallı insanlara merhamet ederek onun çekiciliğini bertaraf ediyor, mağrurların gururunu yıkıyor, kibir sahiplerinin kibrini ayaklar altında eziyor. Ve işte son derece kesin hükümler ihtiva eden üçüncü tablo karşımızda: **"Nihayet biz onu da, evini de yere batırdık;**

(78) el-Bidâye, I, 310.

Allah'a karşı ona yardım edebilecek kimsesi yoktu. Kendi kendini (savunup) kurtaranlardan da değildi" (Kasas 81).

Böylece toprağa gömüldü;o da, meskeni de. Evet üzerinde büyüklük tasladığı ve herkese yukardan baktığı toprağın kara bağrına. Tam da hareketlerine uygun bir ceza idi bu. Şimdi zayıf ve aciz bir varlık olarak toprağın içinde yok olup gitmiş bulunuyor. Artık şimdi ayaklar altında ve onun dünyası tersine dönmeye başladı. Kendisi aşağıda, ona imrenenler yukarıda. Yardımcısı yok, destekçisi yok. Malı da mevkii de kurtaramıyor kendisini.

Bir çok kimsenin gözlerini büyüleyen ve yoldan çıkaran o aldatıcı fitne putu da, yıkılıp gidiyor onunla birlikte. Her gün aynı hadiseler devam etmiyor mu ki? Biz aynı hadiseleri yaşamıyor muyuz ki?...

Şimdi, dün ona imrenen insanlar, Allah'ın bu öldürücü darbesi karşısında kendilerine gelerek, kalblerinin üzerindeki gaflet ve dalâlet örtüsünü atıyorlar. Allah'a yöneliyorlar. Felâketler anında biz de aynı tabloyu yaşamıyor muyuz ki?

İşte şimdi son tablo ile karşı karşıyayız:

"Dün onun yerinde olmayı isteyenler: "Vay, demek Allah kullarından dilediğine rızkı açar ve kısar. Allah bize lutfetmiş olmasaydı, bizi de batırırdı. Demek gerçekten kâfirler iflah olmaz!" demeğe başladılar" (Kasas 82).

Ne kadar garip bir tablo. Şimdi o insanlar, dün istedikleri şeylerin gerçekleşmemesine seviniyorlar. Kârûn gibi kendilerine mal verilmemiş olmasından ötürü Allah'a şükrediyorlar. Bir gece ve gündüz içinde tamamlanmış acı akibeti görünce, akılları başlarına geliyor. İşte o zaman anlıyorlar servetin, Allah'ın hoşnutluğuna delil olmayacağını

ve o zaman farkediyorlar, Allah'ın sevgi veya kızgınlığın dışında, başka sebeblerden dolayı kullarından dilediğinin rızkını genişletip daralttığını. Şayet bu **rızık genişliği veya darlığı Allah'ın hoşnutluğuna veya gazabına delil olsaydı, Kârûn'u bu dehşet ve şiddetle yok edip toprağa batırır mıydı? Öyleyse mülk de bir imtihandır ve ardından bir felâket gelebilir.** Rasûlullah'ın: "Allahım, âl-i Muhammed'e günlük yiyeceğinin dışında fazla mal verme" şeklindeki duasının anlamını felâket gelmeden önce bize kavrama gücü ver, Allahım!

İşte onlar şimdi farkediyorlar kâfirlerin asla felâh bulamayacağını. **Kârûn her ne kadar açıkça Allah'ı inkâr etmemişse de, mülküne aldanarak o mülkü kendi bilgisiyle kazanmış olduğunu söylemekle, kavmi onu da kâfirler arasında saymış ve helak oluşunu bir nevi kâfirlerin helâki olarak vasıflamıştır.**

Kıssanın Son Tablosu

Üçüncü tablonun perdeleri inerken, kudret elinin ezici gücünün işe karışmasıyla, mümin gönüllerin zaferi kazandığı ve terâzinin kefesinde, iman değerlerinin ağır bastığı da görülüyor. Ve bunları müteakiben en uygun yerde ve en uygun anda şu ifadeler yer alıyor:

"İşte âhiret yurdu, onu yeryüzüne böbürlenmek ve bozgunculuk etmek istemeyenlere veririz. (Güzel) sonuç (günahlardan) sakınanlaradır" (Kasas 83). Kendilerinin sözünü ettikleri o âhiret yurdu. Her şeye gerçek değerini veren, gerçek bilgi sahiplerinin sözünü ettiği âhiret. Şımarıkların şımarıkça mal, mevkî ve süslerle böbürlendiği bir ortamda, bütün bu sayılanlardan yüzünü Allah'a çeviren, bunlara bulaşmak istemeyen gerçek muttakî müminlerin yurdu. Uğruna her şeyi terk ettikleri **âhiret yurdunu: "biz yeryüzünde böbürlenmek istemeyenlere veririz."**

Evet ruhlarında böbürlenmek arzusu bulunmayan, kalblerinden üstünlük duygusu geçmeyen, bütün varlıklarıyla ruhlarını Allah duygusu ve Allah'ın hayat nizamıyla doldurmak isteyenlere: "... İşte onlardır ki bu yeryüzünün parasına, değerine, ölçüsüne ve mülküne kendi hesaplarında asla yer vermezler. Ve işte onlardır ki yeryüzünde bozgunculuk peşine düşmezler. İşte onlarındır âhiret yurdu, o yüce üstün diyar.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi'nin İbn-i Mes'ûd'dan rivayet ettikleri şu hadîs ne güzel ölçüdür. Resûlullah (s.a.v) şöyle buyuruyor: **"Kalbinde zerre miktarı kibir olan kimse cennete giremez.** Rasûlullah'ın bu sözünü duyan bir zat: "İnsan elbisesinin güzel, ayakkabısının güzel olmasını istiyor?" demiş. Rasûlullah (s.a.v.): **"Şüphesiz ki Allah güzeldir; güzelliği sever, kibir; hakkı inkâr ve insanları tahkir etmek, küçümsemektir"** buyurmuşlar (79).

Güzel elbise giymek, Allah'ın nimetini göstermek ve O'na şükretmek niyetiyle câizdir. Ölçü kişinin gönlünü süse kaptırıp nefsini onunla meşgul etmemesidir. Daha doğrusu, elbisenin yenisini ve eskisini giyerken arada fark görmemesidir. Üzüntü hissetmemesidir. Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadîste: **"Şüphesiz ki Allah, kullarının üzerindeki nimetinin eserini görmek ister"** buyurulmuştur. **İmam-ı Azamın çok kıymetli elbise giydiği rivayet edilir** (80).

Müfessir Alûsî'nin dediği gibi, "(Güzel) sonuç (günahlardan) sakınanlarındır." (Kasas 83) âyeti gösteriyor ki, burada dayanılan ve güvenilen ancak takvâdır. Yani günahlardan sakınmadır. Aksi halde sadece böbürlenmeyi ve bozgunculuğu terketmek yeterli değildir. Bu âyette vas-

(79) Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi, I, 381-382.
(80) A.g.e., I, 383.

fedilen muttakî, Firavun'un böbürlenmesi gibi böbürlenmekten, Kârûn'un bozgunculuğu gibi bozgunculuktan, müminlerden olmayıp da, Firavun gibi Allah'a karşı kibre kapılıp, emrine imtisal etmeyen ve azabından korkmayan kimselerin tavrı gibi tavır takınmaktan sakınandır. **Aksine yeryüzünde bozgunculuğu isteyen ve nefsini Allah'a itaat dairesinden çıkaran herkes, Firavun ve Kârûn gibidir.** Zira bozgunculuğun en büyüğü Allaha kulluk ve itaat için yaratılmış nefsi, Allah'a itaat ve kulluktan alıkoymaktır (81). Halbuki takvâ, nefsin yaratılış gayesine karşı çıkan, nefsi Allah'a itaatten alıkoyan her şeyi terketmek ve bu engellerin tasallutundan nefsi korumaktır. Şunu tekrar edelim ki, nefsi yaratılış gayesine uygun olarak kullanmak ve onu Allah'a itaat dairesinden uzaklaştırmamak takvâdır. Allahtan korkan, Ondan sakınan, Allah'ın kızgınlığını üzerine çekmekten endişe duyan ve onun hoşnutluğunu arayandır muttakî. Allah'ın belirttiği karşılık tam olarak buna ödenecektir. Zira Allah teâlâ: **"Kim bir iyilik getirirse ona ondan daha güzeli vardır. Kim kötülük getirirse kötülükleri yapanlar, ancak yaptıkları (kötülük) kadar cezalanırlar"** (Kasas 84) buyurur.

12 — MÛSÂ (.a.s.) ve HIZIR (a.s.)

Mûsâ (a.s.) ve Hızır (a.s.) Kıssası.

Buhârî'nin Ubey b. Ka'b'dan rivayet ettiği hadisde peygamberimiz Hz. Mûsâ ve Hz. Hızır kıssasını şöyle anlatır:

"Mûsâ (a.s.) İsrailoğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: "İnsanların en bilgini kimdir?" diye soruldu. O da: "En âlim benim" diye cevap verdi. İlmi - Allah bilir

(81) Rûhu'l-Me'âni, XX, 126.

diyerek - Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah teâlâ ona itab etti ve: "İki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir" diye vahyetti. Mûsâ (a.s.): "Rabbim! onunla nasıl birleşebilirim?" Allah teâlâ: "Bir balık al, zenbile koy, balığı nerde kaybedersen, işte senden daha âlim kulum oradadır".

Mûsâ (a.s.) bir balık aldı. Hizmetkârı olan Yûşâ b. Nûn ile beraber yola çıktı. "Mûsâ hizmetkârına dedi ki: "Durma! Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim" (Kehf 60). İki denizin birleştiği kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Balık zenbilde cana geldi ve oradan "sıyrılıp denizde yolunu tuttu" (Kehf 61). Allah teâlâ balıktan dolayı, denizin akışını durdurdu ve denizde bir kanal meydana geldi. Mûsâ (a.s.) uykudan uyanınca arzu ettiklerine kavuşmak için yürümeye devam etmesini hizmetkârına emretti. Genç, balığın kaybolduğunu Mûsâ (a.s.)'ya haber vermeyi unuttu. Uyanınca gündüzün kalan kısmıyla bütün gece yürüdüler. Ertesi gün olunca Mûsâ (a.s.) hizmetkârına: "Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzda yorgunluk duymaya başladık.. dedi." (Kehf 62). Halbuki Mûsâ emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı.

Hizmetçi: "Gördün mü?" dedi, "kayaya sığındığımız vakit balığı unuttum. Onu söylememi bana ancak şeytan unutturdu. (Balık) şaşılacak şekilde denizin içinde yolunu tutup gitti" (Kehf 63). "Mûsâ: "İşte aradığımız bu idi." dedi. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek geriye döndüler (kayaya vardılar)" (Kehf 64). "Taşın yanına varınca "orada kullarımızdan (elbisesine bürünmüş) bir kul buldular" (Kehf 65). (Mûsâ ona selâm verdi. Hızır (a.s.): "Acaib şey! Bu (senin bulunduğun yörede) selâm ne gezer?" dedi, Mûsâ: "Ben Mûsâ'yım" dedi, O da: "İsrailoğullarının Mûsâsı mı?" diye sordu. Mûsâ (a.s.)'da: "Evet, sana öğretilen-

den bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi. (Kehf 66). Hızır (a.s.): "Sen benimle (beraber bulunmağa) sabredemezsin" (Kehf 67). "Yâ Mûsâ! Bende Allah'ın kendi ilminden bana verdiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın verdiği öyle bir ilim vardır ki onu da ben bilmem" cevabını verdi. Mûsâ (a.s.): "İnşaallah, beni sabredenlerden bulacaksın; senin emrine karşı gelmem" (Kehf 69) dedi. (Hızır) "o halde dedi", eğer bana tabi olursan ben sana anlatıncaya kadar (yaptığım) hiç bir şey hakkında bana soru sorma" (Kehf 70). Bunun üzerine (gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek) gittiler" (Kehf 71). Bir gemi geçti. Alsınlar diye gemicilerle söyleştiler. Hızır (a.s.)'ı gemiciler tanıdılar ve onları ücretsiz gemiye aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup denizden bir iki yudum su aldı. Hızır (a.s.): "Yâ Mûsâ, benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile etkilemez" dedi. Ondan sonra gemi tahtalarından birine el atıp söktü. Mûsâ (a.s.): "Halkını boğmak için mi gemiyi deldin? Hakikaten sen, müthiş bir iş yaptın. (Kehf 71). Halbuki adamlar bizi gemiye ücretsiz aldılar", dedi. Hızır (a.s.): "Sen benimle beraber bulunmağa dayanamazsın, demedim mi?" dedi. Mûsâ (a.s).: "Unuttuğum şeyden ötürü beni kınama ve bana bu işimden ötürü bir güçlük çıkarma" cevabını verdi" (Kehf 72-73).

Gerçekten Mûsâ (a.s.)'nın bu ilk muhalefeti, dalgınlık (eseri) idi. Gemiden çıktılar, bir ara, sahilde yürüyorlardı. Bir de baktılar ki, bir çocuk başka bir çocukla oynuyor. "Hızır (a.s.) hemen onu öldürdü. Mûsâ (a.s.): "Bir can karşılığı olmadan temiz bir canı öldürdün ha! Doğrusu sen çirkin bir iş yaptın" dedi. Hızır: "Ben sana demedim mi, benimle beraber bulunmağa dayanamazsın?" cevabını verdi (Kehf 74-75). Mûsâ (a.s.): "Bu birinciden daha şiddetli".

"Eğer bundan sonra (bir daha) sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma. (O zaman) benim tarafımdan sana özür ulaşmıştır (artık benden ayrılmada mazur sayılabilirsin)" dedi (Kehf 76).

"Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp, onlardan yemek istediler. (Köy halkı) onları konuklamaktan kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvar buldular. Hızır (a.s.) eliyle (işaret ederek) hemen onu doğrultu. Mûsâ (a.s.): "İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın" dedi. (Hızır (a.s.)): "İşte dedi, bu; seninle benim ayrılışımızdır. Dayanamadığın işlerin içyüzünü sana anlatacağım" (Kehf 77-78).

Peygamberimiz (s.av.), Yahudilerin sorusu üzerine kıssayı buraya kadar anlattıktan sonra :

— "Allah teâlâ Mûsâ'ya rahmet etsin. Ne olurdu sabretseydi de, aralarında geçen maceralar Allah tarafından bize hikâye olunaydı" buyurdu (82).

Hızır (a.s.)'ın açıklamaları

Âyetlere ve Buhârî'nin naklettiği hadîs-i şerife dayanarak Mûsâ (a.s.) ve Hızır kıssasını - fazla teferruata dalmadan - vermiş olduk. Şimdi onun değerlendirilmesine geçebiliriz. Kıssada Mûsâ (a.s.)'nın karşılaştığı zatın kim olduğu, olayın nerede geçtiği ve kıssadan alınması gerekli derslerin neler olduğu konusu üzerinde âlimlerin yaptığı yorumları vermeden önce, Hızır (a.s.)'ın, kendi kıssasındaki sır perdesini aralayarak yaptığı açıklamaları sunmağa çalışalım.

(82) Tecrid-i Sarîh, I, 118-124; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 295-96; Tirmizi, el-Câmiu's-Sahih, V, 309.

Burada Mûsâ (a.s.) ve Kur'ân'ın akışından hikâyeyi izleyen bizler, ard arda gelen ve sırrını bilmediğimiz ani hadiselerle karşılaşıyoruz. Bizim durumumuz da, Hz. Mûsâ'nın durumundan farksız. Kur'ân-ı Kerîm, kıssanın havasını saran kapalılık ve bilinmezlik atmosferini bütünüyle korumak için, bu hareketleri yapan zatın adını dahî vermiyor. Hem bizim için onun adının, ne önemi var? Maksat: buradaki yüce, ilahi hikmeti kavramaktır. Kur'ân'ın, bu mübarek zatın adını vermemesiyle, onun temsil ettiği şahsiyet-i maneviyesi arasında bir uygunluk bulunmaktadır. Zaten kıssanın başlangıcından beri hakim olan ana konu; bilinmez güçlerin burada büyük roller aldığıdır. İşte Hz. Mûsâ, o vadolunan kişiyle buluşmak istiyor ve yola koyuluyor. Ama genç arkadaşı, yiyeceklerinin, bir kayanın yanında başına geleni söylemeyi unutuyor: Sanki geri dönsünler diye unutmuş oluyor ve dönüp gelince o mübarek zatı burada buluyorlar, şayet normal yollarına yürüyüp gidecek olsaydı, bu salih kişiyle buluşamazdılar. Yine kader onları, bir kere daha döndürüp o kayanın yanına getirmeseydi. nereden karşılaşacaklardı onunla? Kıssanın havasındaki bütünüyle bilinmezlik, mezkûr zatın adının açıklanmamasında bile kendini gösteriyor. Sonra bütün bu hareketlerdeki sırlar birer birer açıklanmaya başlanıyor.

Gemi

Hızır, "gemi denizde çalışan yoksullara aitti. Onu kusurlu kılmak istedim. Zira arkalarında her sağlam gemiye zorla el koyan hükümdar vardı" (Kehf 79) dedi.

O, gemide bir delik açmakla geminin, o zalim hükümdarın eline geçip gasbedilmesine mani oldu. Gemiye yapılan zarar, karşılaşılması muhtemel olan büyük zarardan çok daha küçük olduğu için pek bir önem ifade etmiyor. Zira gemi sağlam kalacak olsaydı, mutlaka o zalim hüküm-

dar ona el koyacaktı. Ahkâm-ı İlahiyyede böyle zahiren zarar gibi görünen şeylerle karşılaşınca, şu şer'i kural uygulanır: "İki şerden ehven olanı ihtiyar olunur". Yani zarar ve şerri gerektiren iki hadise birden gelip çatarsa, en kolayı ve zararı az olanı tercih edilir. Burada yapılan da budur.

Çocuk

"Çocuğa gelince, onun anası babası inanmış kimselerdi. Çocuğun onları azdırıp inkâra sürüklemesinden (onların imanına kendi azgınlık ve inkârını bulaştırmasından veya onları da kendisi gibi azgınlığa ve küfre götürmesinden) korktuk. İstedik ki Rableri, onun yerine kendilerine ondan daha temiz, daha merhametli (ana babasına iyilik eden) birisini versin" (Kehf 80-81).

Çocuk, henüz sabî (üç yaşını bitirmemiş) ise de küfür ve azgınlığa istidat ve kabiliyetli idi. Sağ kalırsa ileride ana babasını bile azıtacak, onların da küfre gitmelerine sebeb olacaktı. Halbuki o ana babanın imanlarındaki samimiyet, Allah tarafından böyle bir şerden korunmaya layık ve onun sabî iken ölmesi, hepsi hakkında hayırlı idi. Böylece çocuk; cehennemden, ana ve babası da çocuğun ölümüyle, bir taraftan şerden kurtulacaklar, diğer taraftan da onun ölümünden duyacakları acıdan sevap alacaklardı.

Şayet yaşayacak olsaydı, inanç sahibi ana ve babasını inançlarından döndürüp, onları da küfre ve isyana sevkedecekti. Çünkü ana ve babası ona karşı olan sevgilerinden ötürü, onun kötü yola gitmesine müdahele etmeyip, aksine gittiği yolu izlemek isterlerdi. Fakat Allah bu ana ve babanın küfür yoluna gitmemesini murad etti ve sâlih kuluna bu küfür ve isyan taşıyan oğulu öldürmesini bildirdi. Âyette bu çocuğun yerine ondan çok daha hayırlı ve

ana babasına çok daha şefkatli olan bir hayru'l-halef bırakılması için Hızır'ın temennisi yer almaktaydı. Ancak verilmesi istenen bu hayru'l-halef hakkında ne âyetlerde, ne de sahîh rivayetlerde bir açıklama vardır. Buna dair sağlamlığı bilinmeyen bazı yorumlar getirilmişse de bunun ilmini de Allah'a havale etmenin en isabetli yol olacağı kanaatindeyiz.

Şayet mesele insanın basit ilminin tezahürlerine terkedilmiş olsaydı, bu çocuğun durumu böyle olmayacaktı. Meşru olarak ölümü gerektiren hiç bir suç işlemediği için, onun ortadan kaldırılması söz konusu olmazdı. Zira şeriata göre küçük çocuğun öldürülmesi - Allah o çocuğun durumunu veli kullarından birine muttali kılsa bile - câiz değildir. Öyleyse kendisinden ölümü gerektiren bir günah sadır olmadan bir çocuğun öldürülmesi, nasıl câiz olur? Üstelik çocuk hakiki imanla vasıflanamıyacağı gibi, gerçek küfürle de nitelenemez. Öyle ise İmam es-Subkî'nin de dediği gibi, henüz küçük yaşta öldürülen bu çocuğun durumunu Hızır (a.s.)'a has kılınan şeriata göre değerlendirmek lâzımdır. Allah teâlâ, Hızır (a.s.)'ın şeriatında böyle bir olayı câiz kılmıştır. Bu durum bizim şeriatımızda olmadığı gibi, Mûsâ (a.s.)'nın şeriatında da söz konusu değildir. Onun için de Mûsâ (a.s.), bunu yadırgamıştı. Bu tür bir katil olayının hoş görülmesindeki hikmeti, Allah'tan başkası bilemez. Allah teâlâ dilediğine, bulûğa ermeden de, erdikten sonra da, istediği gibi hükmeder (83). Bu mesele, Allah'ın çok engin bilinmezliklerle ilgili ilmine dayanmaktadır. Şerîatın hakikati Allahın emridir. Hızır da bu yaptıklarını kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiş, Mûsâ (a.s.)'nın itiraz etmemesine sebeb de bu olmuştur. Böylece Hızır, hususi durumlarda, kendisine has

(83) Mehâsinu't-Te'vîl, XI, 4089-90.

bir şeriatle görevlendirmiş bir peygamber olduğunu anlatmış demektir. Binaenaleyh çocuk hakkında icra ettiği öldürme hükmünün, kıyasa aykırı olmakla beraber Hızır'a has bir vahye dayanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Duvar

"Duvar, şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, onlar (büyüyüp) güçlü çağlarına ersinler. Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Bunları kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzü!" (Kehf 82).

Sâlih kulun düzeltmeğe çalıştığı bu duvarın altında bir hazine gizli bulunuyordu. Hızır duvarı düzeltirken sahiplerinden ücret istememiş, Mûsâ da: "Dileseydin buna karşılık ücret alabilirdin" (Kehf 77) demişti.

İkisi de açtı. Bir kasabaya varmışlardı ki halkı, hiç açı doyurmaz, hiç bir misafiri ağırlamazdı. Sonra yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar görüyorlar, Hızır (a.s.) karşılıksız olarak duvarı düzeltmeğe çalışıyor. Neden bu adam kendilerine yemek vermeyen, misafir etmeyen ve onları aç bırakan bir kasabada, yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarı doğrultmağa çalışıyor?

Bu hazine şehirdeki güçsüz iki çocuğun malıydı. Eğer duvarı kendi haline bırakıp yıkılmasına göz yumulmuş olsaydı, altındaki hazine meydana çıkacak ve zavallı çocuklar onu koruyacak güce sahip bulunamıyacaklardı. Babaları sâlih kimse olduğu için, bu iyiliklerinin faydası olmuş, onları iyi yetiştirmeğe çalışmıştı. İlahi irade onların büyüyüp güç kazanmalarını, sonra da duvarın altındaki hazineyi çıkarmalarını istemişti. Zira o zaman, bu kendi malları olan hazineyi koruyacak güce sahip bulunurlardı.

Müfessir Alûsî'nin de dediği gibi, babaların salâhı, yani iyiliği ve dine olan bağlılığı, çocuklara ilâhi inayeti, yani yardımı, lütfu ve ihsanı celbeder (84). Onlar büyümeden o duvar yıkılmış olsaydı, o defineyi başkaları bulacak ve zayi olacaktı. Bu şekilde yıkılmağa yüz tutmuş bir duvarın altında iki yetime ait bir definenin mevcut olduğunu bilip de onu teslim edileceği zamana kadar korumayı temin etmek kudsî bir görevdir.

Hızır (a.s.)'ın böyle hareket etmesi, rahmet-i ilâhiyyenin bir gereği idi. O, kendiliğinden bu işi yapmamıştı. Bunları yapmasını Allah emretmişti. Gerek bu meselede, gerekse daha önceki meselelerde, Allah gelecekle ilgili bilinmezlikleri göstermiş ona ve bu bilinmezliklere göre hareket etmesini belirtmişti. "Ben bunları kendiliğimden yapmadım" Kehf 82) âyeti bunun açık ifadesidir.

Böylece, Hızır'ın o hareketlerindeki hikmet perdesi aralanıyor. Allahın bilinmezlikler âlemindeki hikmetleri de gözler önüne seriliyor. Allah bu hikmetleri ancak kullarından beğendiği ve memnun olduğu kimselere gösterir.

Kaldırılan perdenin ve ortaya dökülen sırların dehşeti içerisinde, birden o mübarek adam kayıp oluyor gözlerden. Tıpkı ilk çıktığı gibi, o bilinmezlikler dünyasına doğru yol alıyor. Zaten başlangıçta da oradan gelmişti. Kıssa çok büyük bir hikmeti temsil etmektedir. Bu hikmet bütünüyle değil, ancak kısmen açıklanmaktadır. Büyük bir kısmı ise, yine perdelerin ötesinde ve yine Allah'ın bilinmez gayblarının derinliğinde, ilm-i ilâhide kalıyor...

Zâhir, Bâtın Meselesi ve Mûsâ (a.s.)'nın Tepkisi

Kıssanın burada bitmesinden anlaşılıyor ki, Hızır'ın bu açıklamalarına karşı Mûsâ (a.s.), bir şey söylememiştir.

---

(84) Rûhu'l-Me'âni, XVI, 13.

O halde O, bu açıklama ve te'vilde reddedilecek bir durum görmemiştir. Demek ki Mûsâ (a.s.)'nın, görünüşte zararlı ve kabul edilmez gördüğü bu şeyler, gerçekte öyle değilmiş. Onun reddetmesi, kendi görüşü açısından gizli kalan hikmet ve sebeblerden haberdar olamamasından ileri gelmekteymiş. Öyle ki, o gizli sebebler izah olununca, zâhir (görünen, meydanda olan) le bâtın (görünmeyen nesne, iç yüz) birleşiyor ve Allah tarafından verilmiş hükümde çelişme kalmıyor. O halde demek oluyor ki, bâtının gerektirdiği, zâhirin gerektirdiğine aykırı olabilir. Fakat bundan dolayı hakikatle şeriatın birbirine zıt olması, yani uymaması lâzım gelmez. Zira şeriat, Allah tarafından verilen bir hükümdür. Allah tarafından verilen hüküm de gerçekte ne ise odur. Onun için bâtına yani insanlardan gizli kalan şeylere görevlendirilmiş olan Hızır, Allah'ın emrine göre hareket ettiği gibi, şeriatla vazifeli bulunan Mûsâ (a.s.) da, kendisine hakikat izah olunduğu zaman şeriat açısından itiraza yer olmadığını görüyor. Onun için İmam Rabbanî şöyle der: Bazı zındık ve kâfirlere meylederek maksud-i aslî, yani temelde istenilen ilk amacın, şeriatın ötesinde olduğunu tahayyül etmişlerdir. Hâşâ! sonra yine hâşâ! Böyle kötü bir itikatten Allah'a sığınırız. Tarikat ve şeriat birbirinin aynıdır. Aralarında kıl ucu kadar uygunsuzluk, aykırılık yoktur. Şeriate muhalif olan her şey merduttur. Şeriatın reddettiği her hakikat davası, zındıklıktır.

İmam Rabbanî; şeriat, tarikat ve hakikat bahsinde ayrıca şunları söyler: ... Meselâ dilin yalan söylememesi şeriat, kalbten yalan hatırasını silip atmak eğer zorlama, elem ve kederle olursa tarikat, şayet zorlanmadan, kolaylıkla elde edilirse hakikattir. Hasılı bâtın olan tarikat ve hakikat, zâhir olan şeriatın tamamlayıcısıdır. Binaenaleyh tarikat ve hakikat yoluna girenlerden, tarikat yolunda, görünürde şeriata muhalif işler zuhur ederse, bunlar hep vakit sarhoşluğundan ve halin galip gelmesindendir. O sekir

(sarhoşluk) makamını geçip ayıldıkları vakit o terslik ve zıdlıklar tamamen kalkar ve zıt ilimler tamamen, yok olur gider (85).

Hızır (a.s.) Olayının Yeniden Değerlendirilmesi

Burada dikkate değer bir mesele vardır. O da, Hızır'ın öldürdüğü genç meselesidir. Eğer bu genç, bulûğâ ermiş idiyse, hemen onun küfür ve azgınlığına hükmetmek şeriata uygun olur. Fakat cumhurun dedikleri gibi henüz baliğ olmamış bir sabi idiyse, onun küfür ve azgınlığı daha gelecekte vaki olacak bir hakikattır. Hızır, ilm-i ledünni ile onun gelecek haldeki bütün ledünniyatını bilmiş olsa dahi, bir sabi şöyle dursun; bir bülûğa ermiş kimseyi bile, ileride yapacağı cinayetten ötürü katletmek, şüphesiz şeriata muhaliftir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) Muğîre'nin kölesini görünce bu beni katledecek demiş, kendisinin katili olacağını bilmişti. "O halde neden bırakıyorsun yâ emîrelmüminîn?" dediklerinde: "Ne yapayım, henüz bir şey yapmamıştır ve kalbindeki şeyden ötürü de şar'an muâheze olunmaz," dedi. Dediği gibi ertesi gün şehid oldu (86).

Şu halde Hızır'ın katlettiği eğer sabî ise, bundaki hüküm, hakîkat ile şerîat arasında bir zıtlık noktası teşkil etmez mi? Ve bu surette Hz. Mûsâ bu te'vîle nasıl kani olur? Buna verilecek cevap şu iki şeyden birisi olabilir(86).

1 — Mûsâ (a.s.)'nın tevile itiraz etmemesinden anlaşılan şudur ki, onun: "temiz bir canı öldürdün ha!" (Kehf 74) diye bir günahsız zannettiği genç, sabi değil, buluğa ermiş azgın bir kâfir, katli vacip bir genç imiş. Bu emare

(85) Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3271.
(86) A.g.e., V, 3272-3273.

karşısında "sabi idi" sözünün hakikat olduğu kabul edilemez. Yani ona mecâzen sabi denmiştir.

2 — Şerîatın hakikatı, Allah'ın emridir. Hızır da bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiş. Mûsâ'nın itiraz etmemesine sebeb de bu olmuştur. Zira böylece Hızır, hususi durumlarda, kendisine mahsus bir şeriatle görevlendirilmiş bir peygamber olduğunu anlatmış demektir. Binaenaleyh o sabi hakkındı icra ettiği öldürme hükmü, kıyasa ters olmakla beraber, Hızır için özel bir vahye dayalı, özel bir şerîat olmuş olur. Bu ise şerîat ile hakikat arasında bir ihtilafa değil, iki peygamberin şerîatleri beyninde bir farka döner. Mûsâ (a.s.)'yı Hızır (a.s.)'dan ayıran en mühim nokta da bu farktır. Açıklanan üç olaydan üçü de Hızır'ın ilim ve iş tarzında hususi bir durum ortaya çıkarmaktadır. Özellikle "genç olayı" onun şerîatında hususilik göstermektedir.

1 — Bu olaya ilim nokta-i nazarından bakıldığı zaman, onun gemi, genç ve duvar hakkında olduğu gibi, eşyanın görülen tarafının ötesinde olan bazı ledünniyatını, gelecekteki bazı kaderi, geçmişteki bazı gizliliği açıktaki bir durum gibi bilmekte olduğu anlaşılıyor. Onun için buna "gayb ilmi", "bâtın ilmi" ve husûsi adıyla "ilm-i ledünnî" demişlerdir.

2 — Fiil yani iş açısından bakıldığı zaman, yaptığı şeyler halktan Hakka doğru giden fiiller değil, Hak'tan halka doğru giden fiillerdir. Binaenaleyh O, Mûsâ (a.s.) gibi halkı Hakka götürmeğe memur değil, Haktan halka olan mukadderatın infazına (yerine getirilmeşine) memur demektir. Şu halde genci öldürmesi de, Allah'ın emriyle vefat eden sabilerin ruhlarını almakla görevlendirilen ölüm meleğinin vazife ve mesuliyeti gibi olur.

3 — Olaya "hüsün ve kubuh" yani "güzellik-çirkinlik" nokta-i nazarından bakıldığı zaman Hızır (a.s.)'ın işleri-gö-

rülemeyen gizli sebeblere dayandığı için-çirkin ve hikmetsiz görünüyor. Sebeblerinin açıklanmasıyla hakikate uygun olduğu zaman ise, üçte ikisinin akla uygun ve birinin ise düşünceye aykırı olduğu anlaşılıyor. Mûsâ (a.s.) onun ilmindeki özelliği daha önce ledünden haber almış ve ondan bir rüşd yani "hayra isabet yolları"nı öğrenmeye gelmişti. Gördüğü örnekte ise, ona iş ve şerîat açısından kendisinin görevlerine tevafuk etmeyen, yani uygun düşmeyen ve bununla beraber itiraza da hak vermeyen özellikler bulunduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine aralarında ayrılık lüzumu ortaya çıkmıştır. Demek ki Mûsâ (a.s.), ilmini tebliğ ve izhara memur ulü'l-azm, yani büyük peygamberlerden bir peygamber olduğu halde, Hızır tebliğe değil, hemen icraya memur idi. Bundan dolayı Hızır'ın bir nebi değil, bir veli olduğuna kail olanlar olmuştur. Lakin yalnız veli olsaydı, oğlanı öldürmek için hususi bir hükme sahip olamazdı. Bu suretle kıssa, Hızır (a.s.)'ın Mûsâ (a.s.)'dan üstünlüğünü gerektirmez. Ancak Mûsâ (a.s.)'nın camiu'l-kül olmadığını ve ilm-i ledünden Mûsâ'ya verilmeyen şeyler bulunduğunu anlatmış olur. Mûsâ (a.s.)'nın Hızır (a.s.)'dan üstün olduğunda şüphe yoktur. Ancak bir nebinin ihtisas alanına giren bazı ilimlerin diğer enbiyaya açılmış olmaması ilâhi hikmetin bir gereği olup; ilâhi ikrama mazhar olan bu iki zatın her birine ihsan buyrulan ilmin çeşitlerinin başka başka olması hiç birinin şanına düşüklük olmaz. İslâm âlimlerine göre Mûsâ (a.s.)'nın nübüvvet görevi, şerîat işleri ve ümmetin siyaseti ile ilgili ilminin, Hızır'ınkinden üstün olduğuna söz yoktur (86).

Mûsâ (a.s.)'nın Fetâsı

Mûsâ (a.s.)'nın birlikte yola çıktığı fetâsı, yani delikanlısı ekseri rivayetlere göre Yûşâ b. Nûn'dur. Yûşâ (a.s.), Mûsâ (a.s.)'yı son derece seviyor ve kendisinden hiç ayrıl-

mıyordu. Bir taraftan ona hizmet ediyor, diğer taraftan da ondan ilim öğreniyordu. Bu yüzden de Mûsâ (a.s.) onu arkadaş ve hizmetçi edinmişti.

Hizmetçiler genellikle genç yaşta olduklarından, Araplar arasında hizmetçi, fetâ ismiyle çağrılırdı. Bu da edepten ötürü yapılırdı. Alûsî'nin ifadesine göre sahîh bir hadîste: "Hizmetçilerinize kölem, cariyem demeyiniz. Fetâm deyiniz" buyrulmuştur. Bu ifade tarzı, şerîatın âdâbındandır. Bu genç Mûsâ (a.s.)'nın vefatından sonra İsrailoğullarına onun halîfesi olmuş ve Beytu'l-Makdisi o fethetmişti (87).

Mecmau'l-Bahreyn

Mecmau'l-Bahrey'in neresi olduğu hakkında değişik rivayetler varsa da, iyisini Allah bilir; tercihe şayan olan görüşe göre, bu denizin birleştiği nokta, Akdeniz'le Kızıldenizin birleştiği yerdir. Bu kısım acı göllerin bulunduğu noktada yer alır. Yahut ta Akaba körfezi ile Süveyş Kanalının Kızıldenizde birleştiği yerdir. Zira bu mıntıkada Mısırdan çıkan İsrailoğullarının tarihi sahnelerinden en önemli sahnesi cereyan etmiştir. Her ne ise Kur'ân bu noktayı mücmel olarak bırakıyor. Biz de bu kısa işaretle yetinelim.

Balık

"Kuşluk yemeğimizi bize getir" (Kehf 62) âyetinden anlaşıldığına göre bu balık, onların pişmiş yiyecekleri idi.

(87) Rûhu'l-Me'âni, XV, 311; Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4076 - 4091.

Müslim'de bu balığın yiyecek olarak alındığı kaydedilmektedir (88).

Mûsâ (a.s.)'nın balığı unuttuğu ve onun denize gittiğinden haberi olmadığına göre, pişmiş balığın suya kaçış olayı, aranan zatın mûcizesi oluyordu. Fetâ bunu görmüş, Mûsâ (a.s.)'ya haber vermeyi unutmuştu. Onun için de varacakları yere vardıklarının farkına varmıyarak geçip gitmişlerdi. Bir hayli yürüdükten sonra yorgunluk hisseden Mûsâ (a.s.), hizmetçisinden yiyecek istedi. Bunun üzerine genç, balığı hatırladı ve gerisin geriye dönerek balığın kaybolduğu Mecmau'l-Bahreyn'e geldiler ve Hızır (a.s.)'ı orada buldular.

Mûsâ (a.s.)'nın Aradığı Zat

"(Orada) kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiştik ve ona katımızdan bir ilim öğretmiştik" (Kehf 64) âyetinde "kullarımızdan bir kul" olarak ifade edilen ve Kur'ânda ismi verilmeyen bu zatın kim olduğu hakkında ihtilaf edilmişse de, müfessirlerin çoğunluğu, Alûsî'ye göre de cumhur, onun Hızır olduğunu rivayet etmişlerdir (89). Ancak Hızır sözcüğünün. onun lakabı olduğu ileri sürülmüş, isminin ise; ne olduğu hakkında kesin bir karara varılamamıştır. Nebi mi, rasûl mu, yoksa veli mi olduğunda ihtilaf edilmiştir.

Hızır'ın Elân Yaşayıp Yaşamadığı

Sofiyye, muhaddislerce sahih kabul edilmeyen bazı haberlerle, Hızır'ın hiç vefat etmediğini ve bazen görüldü-

(88) Rûhu'l-Me'âni, XV, 314.
(89) A.g.e., XV, 319; Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4091.

ğünü iddia etmiştir. Muhyiddin Arabî'nin "Futûhât-ı Mekkiye"sinde, Hızır'ın yaşadığına dair bazı hikâyeler görülür. İbn-i Salah ve Nevevî gibi bazı zatlar, Hızır'ın hayatı hakkında meşayihin icmasını nakletmişlerdir, fakat tenkide uğramışlardır.

İbn-i Teymiye, İbn-i Kayyim el-Cevziyye, Buhârî, el-Hâfız Ebu'l-Hattab b. Dihye, Ebû Hayyân, İbnu'l-Munâvî, İbn-u Ebil-Fadl el-Mürsî, İbrahim el-Harbî, Kâdî Ebûbekr b. el-Arabî vs. gibi âlimler: "Senden önce de hiç bir insana ebedi yaşama vermedik" (Enbiya 34). "Allah peygamberlerden şöyle söz almıştı: "Bakın, size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunan (kitapları) doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz. Bunu kabul ettiniz mi?..." (Âl-i İmrân 81) âyetlerini ve bazı aklî ve naklî delilleri ileri sürerek Hızır'ın vefat etmiş olduğunu söylerler.

İbn-i Kayyim el-Cevziyye: "Hızır (a.s.)'ın hayatı hakkında zikrolunan hadislerin hepsi yalandır, hayatı hakkında sahîh bir hadîs bile yoktur. Bunların sahîh olduğunu iddia edenin bu iddiasını isbat etmesi gerekir", diyor.

Ebû Hayyân, tefsirinde şöyle der: "Cumhur, Hızır'ın öldüğü görüşündedir."

İbn-i Ebi'l-Fadl el-Mursî: "Şayet Hızır sağ olsaydı Rasûlullah'a gelmesi, ona iman edip tabi olması vâcip olurdu" diyor.

Fethu'l-Beyân sahibi: "Bu konuda ne bir hadîs, ne de bir haber varid oldu. Kitap ve sünnette onun öldüğüne dair deliller çoktur. Ama aksine bir delil bulamazsınız." diyor.

İbn-i Teymiye: "Hızır sağ olsaydı, Rasûlullah'a gelip ona iman etmesi, onunla savaşa çıkması vâcip olurdu" der

ve yukarıdaki mealini verdiğimiz (Âl-i İmrân 81) âyetini delil getirir (90).

Alûsî bu babdaki delilleri uzun uzadıya tetkik ve değerlendirmeden sonra demiştir ki: "Sahîh hadisler ve akli deliller "vefat etti" diyenlerin iddialarını doğrular... Bazı büyük zatlardan, Hızır'ın hayatı hakkında rivayet olunan hikâyelerin sıhhatı konusunda yapılacak hüsn-i zannın bir delil teşkil etmeyeceği ortadadır... Eğer Hz. Ali' nin: "Söyleyene bakma, söylediğine bak" dediği gibi söyleyenin büyüklüğüne aldanmayıp da sözü, delilin varlığına ve yokluğuna göre kabul ve reddedecek isen, iki tarafın delillerine, leh ve aleyhindekilere vakıf olduktan sonra, kalbinden fetvanı al ve ona göre amel et. Sakın bazılarının yaptığı gibi bir hususta sofiyyeye muhalefet edeni hemen sapıklıkla ithama kalkışma. Zira şer'an veya aklen bir delilin reddedemiyeceği hususlarda ehlinden işitilen bir söze inanmamak, bir mahrumiyet olabilirse de, şer'î veya aklî delilin reddettiği bir dava, sofiyyece de kabul edilmez..." (91).

Bu konuda müfessir Elmalılı da şunları söyler: "Mesele hayat-ı zâhire nokta-i nazarından mulâhaza edilirse, Hızır'ın elân yaşadığını reddeden ulemanın kavli zahir olduğunda şüphe yoktur". Senden önce de hiç bir insana ebedi yaşamak vermedik" (Enbiyâ 34) âyeti bu babda delil-i kâfîdir. Fakat remz, şiarları olan sofiyyenin kelamlarını da zâhiri üzere münakaşa etmemek icab eder. Bahusus Mûsâ (a.s.) ve Hızır (a.s.) kıssası bir zâhir ve bâtın kıssası olduğuna göre, o bâtın, Hızır meselesinin mevzuunu teşkil eder. Sofiyyenin kelâmında buna delil yok değildir. Şeyh Sad-

(90) Fazla bilgi için bkz. Rûhu'l-Me'ânî, XV, 310-341; Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4084-4098; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 296-297.
(91) Rûhu'l-Me'ânî, XV, 328; Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3261.

ruddin İshak el-Konevî "Tabsiratü'l-Mübtedî ve tezkiretü'l-Müntehî" adlı eserinde Hızır (a.s.)'ın "vücudu âlem-i misalde" olduğunu nakletmiş: Abdürrezak Kâşî, Hızır bast-tan, İlyas kabzdan ibaret demiş, bazıları da hızıriyyet, Hızır (a.s.)'ın kaderi üzere bazı sâlihinin erdiği bir rütbe olduğunu söylemiştir (92).

İlm-i Ledün

Ledün, "yan, taraf, kat ve yön" manalarına kullanılan "inde" gibi zarfdır. "Min ledünna" dilimizde "tarafımız-dan", "katımızdan,, demek gibidir.

Ledün ilmi, Allah'ın sırlarına ait manevî bilgi ve gayb ilmi demektir. Ledünniyat denilince, Allah bilgisi ve sır-ları, bir işin gizli tarafları ve içyüzü akla gelir. "Ledünnî" ifadesinden de, "Allah'ın bilgisi ve sırlarına ait, O'nunla ilgili" manası anlaşılır.

"Ona katımızdan bir ilim öğretmiştik" (Kehf 65) buy-rulurken; "katımızdan" tabiri ilmin değil, öğretme işinin kaydıdır. Böyle iken öğretmenin ledünniyeti, ilmin de le-dünniyetini gerekli kılmaz diyemeyiz. Şüphe yok ki, bü-tün peygamberlerin ilmi, Allah tarafından vahiy ve öğret-me olmak itibarıyla ledünnîdir. Fakat burada dikkate de-ğer bir durum söz konusudur ki, "ona katımızdan bir ilim öğretmiştik" kaydıyla Hızır'a öğretilmiş olan ilim, Mûsâ (a.s.)'nınkinden bambaşka bir ilimdir. Yani ledünnî ilim-lerden hususi bir ilim olduğu anlatılmıştır. Müfessirler bu-nu, "gayblerin ilmi" ve "gizli ilimler sırları" diye tefsir et-mişlerdir. Diğer bir deyişle Mûsâ (a.s.)'nın hükümleri, ya-ni emirleri, bilime ve zahire göre fetva verme; Hızır (a.s.)'ın ilmi ise, işlerin gizliliklerini bilmedir. Daha açığı, Mûsâ

(92) Rûhu'l-Me'âni, XV, 326; Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3260.

(a.s.)'nın bildiğini Hızır, Hızır'ın bildiğini de Mûsâ (a.s.) bilmiyordu. Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin rivayet ettiği şu hadîs buna delildir: "Yâ Mûsâ! bende Allah'ın kendi ilminden bana verdiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allahın verdiği öyle bir ilim vardır ki, onu da ben bilemem" (93).

Böylece ilm-i ledünnî tabiri, bu hususî ilimde bir istilah, yani bir terim olmuştur ki, buna ilm-i bâtın ve ilm-i hakikat dahi denilmiş ve sofiyye bu kıssaya bir hüccet olarak tutunmuştur.

Sözün kısası ilm-i ledünnî, fikrî çalışmalarla ele geçirilemeyip, Allah tarafından sırf bağış olan bir kuvve-i kudsiyyenin (yani Allah sırlarının kendisinde gözüktüğü peygamberlerin, ermişlerin kuvvetinin) görünmesi veya belirmesidir. Eserden müessire, vicdandan vücuda doğru giden bir ilim değil, müessirden esere, vücuddan vicdana gelen, önceye ait bir ilimdir. Doğrudan doğruya bir keşiftir (94).

Bu Kıssadaki Hikmetler ve Ondan Alınması Gereken Dersler

Öncelikle şunu belirtelim ki, ilâhi sırlar perdesini bir nebze aralayan bu kıssa, elbetteki bir çok hikmetleri temsil etmektedir. Bu hikmetler Kur'ân-ı Kerîm tarafından bütünüyle değil de, ancak kısmen açıklanmaktadır. Bunların büyük bir kısmı ise, yine perdelerin ötesinde ve yine Allah'ın bilinmez gayıblarının derinliğinde, yani ilm-i ilâhide kalıyor.

---

(93) Rûhu'l-Me'ânî, XV, 332.

(94) Rûhu'l-Me'ânî, XV, 332; Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3262; Fazla bilgi için bkz.: Mehâsinu't-Te'vîl, XI, 4094-89.

Kıssada olayın kahramanlarından o sâlih kul, şerîatın zâhirine uymayan bazı tasarruflarda bulunuyor: Birincisinde gemiyi delmiş ve yolcuları batma tehlikesi ile yüz yüze getirmişti. İkincisinde bir adam öldürme olayı. Bilmeyerek değil, bilerek bir öldürüş. Üstelik bir cana karşılık olmaksızın masum bir kimsenin öldürülüşü. Zira çocuk Mûsâ (a.s.) nazarında suçsuzdu. Ölümü gerektirecek bir şey yapmamıştı. Hattâ bülûğa bile ermemişti ki, yaptığından sorumlu olsun. Üçüncüsünde ise, yıkılmaya yüz tutan bir duvar gördü ve bunu doğrultuverdi.

Zaman zaman da belirttiğimiz gibi Mûsâ (a.s.) kızgın ve heyecanlı bir tabiata sahipti. Bu özellik onun hayat devresindeki bütün tasarruflarında kendini gösteriyor. Nitekim Mısır'da bir Yahudiyle döğüştüğünü gördüğü bir adama eliyle vurmuş ve onun ölümüne sebeb olmuştu. Sonra Rabbine yalvarmış, af dilemiş, özür beyan etmiş, ertesi gün bu Yahudinin bir başka Mısırlıyla dövüştüğünü görünce tekrar başlamış onun üzerine yürümeye. Evet, Mûsâ (a.s.)'nın tabiatı işte bu. Şimdi de bu kıssadaki sâlih kulun yaptıklarına dayanamamış ve verdiği sözü tutamıyarak tuhaf bulduğu ve şerîate aykırı gördüğü bir hadise karşısında hemen heyecanlanıvermişti. Birinci olayda, "Gemiyi içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın" (Kehf 71). İkinci olayda, "Bir cana karşılık olmaksızın masum bir kimseye kıydın mı? Doğrusu çok kötü bir şey yaptın" (Kehf 74). Üçüncü olayda da "Dileseydin buna karşı bir ücret alabilirdin" (Kehf 77) demişti.

Sâlih kul, bu tepkiler karşısında. "İşte bu seninle benim ayrılışımdır. Dayanamadığın şeylerin içyüzünü sana anlatacağım" (Kehf 78) deyip bu üç olayın da sebeblerini bir bir anlatıyor. Sonra da: "Ben bunları kendiliğinden yapmadım" (Kehf 82) diyerek ayrılıp kayıplara karışıyor.

el-Hâfız Ebu'l-Hattâb b. Dihye'nin dediği gibi, Hızır'ın Mûsâ (a.s.) dışında bir peygamberle bir araya geldiğine dair bir haber sabit değildir (95). İbn-i Teymiye'nin de ifade ettiği gibi hiç bir sahabe, Hızır'ı gördüğünü veya Hızır'ın bir defa olsun Rasûlullah'a geldiğini söylememiştir. Halbuki sahabe, daha bilgin ve daha üstün değere sahip insanlardı (96).

Hikâyenin akışından anlıyoruz ki, Hz. Mûsâ'nın yolculukta bir gayesi ve bir hedefi vardı. Bir maksat peşinde koşarak bu yolculuğa çıkmıştı. Ve ne kadar yorucu olursa olsun, iki denizin birleştiği yere varmayı planladığını, hattâ bu uğurda ne kadar zaman geçerse gecsin, aldırmayacağını açıkça söylediğine şahit oluyoruz. Kur'ân-ı Kerîm'in ifadesiyle Hz. Mûsâ, bu planını şöyle ifade ediyor: "Yahut yıllarca yürümeye" (Kehf 60). Âyette geçen "hukub" kelimesi bir söylentiye göre bir yıl, bir söylentiye göre de seksen yıldır. Her nasıl olursa olsun, bu ifadeden maksat Hz. Mûsâ'nın ilim ve daha bilemediğimiz bazı hususlar için yıllar sürse bile yolculuğu planlamış olmasıdır.

Mûsâ (a.s.) gerçek âlim olduğu kadar, sâlih de olan bir kuldan - "ilmi" ve "doğruya isabet etme yolunu" yani rüşdü - öğrenmek için onun peşini takip edip edemiyeceğini öğrenmek istiyor. Ne var ki adamın sahip bulunduğu ilim, sebebleri açık, neticeleri bilinen insan ilimleri türünden değil. Bunun yerine ledünnî bir bilgi. Allah dilediği kadarıyla bu bilgiye muttali kıldı onu. Tabiî bu yine Cenâb-ı Hak'kın irade buyurduğu bir hikmete mebni olarak. Binaenaleyh Hz. Mûsâ'nın bu adama ve tasarruflarına bir Allah elçisi peygamber de olsa, sabır göstermeye tâkatı yok. Zira görünüşü itibarıyla bu hareketler, akıl ve man-

(95) Mehâsinu't-Te'vîl, XI, 4092.
(96) A.g.e., XI, 4094.

tık kaidelerine ters düşebiliyor. Ama onları kavrayabilmek için görüntülerin ötesinde, bilinmeyen hikmetlerden haberdâr olmak, yani ötelerin ötesini idrâk etmek lâzımdır. Aksi takdirde bu hareketler, zaman zaman kişiyi kızdıran tuhaf hareketler olarak kalır. İşte bunun için kendisine ledün ilmi verilen o sâlih kul, Hz. Mûsâ'nın kendisiyle arkadaş olmasına ve yaptığı şeylere sabredip edemiyeceğine endişe ile bakıyor.

Müfessirler, Kur'ânda sadece Kehf sûresinde geçen bu kıssanın hikmetleri ve ondan alınması gereken ibretler üzerinde çeşitli yorumlar yapmışlardır. Bunlardan bazılarını buraya alalım.

Allah teâlâ pişmiş balığı Hızır (a.s.)'a mûcize kıldı ve iki kerim zatın bir çok hikmetlerden ötürü karşılaşmaları için çok uzaklarda bulunan Mecmau'l-Bahreyn'i buluşma yeri yaptı. Cenâb-ı Hak isteseydi, mesafeyi yaklaştırır da Mûsâ (a.s.)'yı bu güçlüğe sokmazdı. Ancak bu zahmetli olayda insanlığa hem iman ve hem de amel açısından vereceği dersler vardı.

Bunlar (97):

1 — Bu kıssa, **ilim tahsili için uzak mesafelere sefer etmenin faziletine, ilim için araştırma yapılmasına, ilme karşı arzulandırmaya ve ilm-i ledünnî'nin çalışma ve isteme ile kazanılamıyacağına delil** getirilir.

Mûsâ (a.s.), kendisinde bulunmayan bir ilmin, Allah'ın sâlih kullarından bir kulun yanında bulunabileceğini öğrenince, onu elde etmek için yola çıktı. Mazhar kılındığı pey-

(97) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 92-99; Nazmu'd-Durer, XII, 96-97; Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4084-85; Hak Dini Kur'ân Dili, V, 3262-3263; Ma'âl-Enbiyâ, s. 267; Tecrid-i Sarih, I, 121-122. 2 nolu dipnot.

gamberlik makamı, onu bu arayıştan alıkoymadı ve O, "bende olan ilim bana yeter", demedi. Sahâbe, Tâbiûn, Tebe-i Tâbiûn ve onlardan sonra gelen bir çok âlim, din ilimlerini toplamak için diyar diyar dolaşmışlardır. **Buhâri gibi muhaddisler, bir hadis için bir aylık mesafeyi yaya kat etmişlerdir.**

2 — **İlim tahsilinde asıl maksadın rüşdü, yani doğru yolu bulup o yolda gitmeyi, doğru düşünmeyi ve hayra isabeti kazanmak olduğunu** bu kıssadan **öğreniyoruz.**

3 — **İlim talebinde, tenezzül, edeb, nezaket, takip, hizmet, sabır ve kendi seviyesini bilmenin şart olduğu anlaşılmaktadır.** Mûsâ (a.s.)'nın bütün bu yol boyunca sayılanlara riayet ettiği ve ilim yolundaki insanlara örnek olduğu görülür.

4 — **Âlime karşı tevazuun lüzumu, ilmi ve üstünlüğü sabit olana Rabbinden getireceği bir delil olmaksızın itirazın ve onu imtihana tabi tutmanın câiz olmadığı,** gözler önüne serilmektedir.

5 — **İlimsiz mücadele ve tartışmanın kınanması, delillerle açıklandığı zaman hakka boyun eğmenin vacib olduğuna** dair irşad vardır.

6 — "Kelîmullah" sıfatıyla meşhur olmasıyla birlikte **Mûsâ (a.s.)'nın** Kur'ân'ın ifadesiyle **"Allah'ın kullarından bir kulun" peşinden ilim almak için gidişi, müslümanların fakirleriyle oturmaya tenezzül etmeyenlere uyarı niteliğini taşır.**

7 — **Engeller ne olursa olsun hedefe varmak için azim ve irade kuvveti şarttır.** "İki denizin birleştiği yere kadar yürüyeceğim veya bu yolda uzun zaman geçireceğim" (Kehf 60) âyeti delil teşkil etmektedir.

8 — **Öğrencinin hocasına karşı edepli olması gereklidir.** Bunu Mûsâ (a.s.)'nın : "Öğretildiğin ve doğru yola

sevkedici ilimden bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" (Kehf 66) sözünden anlıyoruz.

Böylece Mûsâ (a.s.), sâlih kulun yanında kendisini bir öğrenci derecesinde görüyor, onun irşad hakkı ile üstünlük hakkını teslim ediyor. Sâlih kul onu **uyardığı zaman uyanıyor, hatâsını açıkladığı zaman derhal özür dileyerek itaat edeceğine söz veriyor.**

9 — Hiç şüphesiz kişinin imanını, Allah, sahibi için muhafaza eder. Çeşitli hayat cilvelerinin imanını yok etmesine müsaade etmez.

İsyan üzerinde gelişecek olan, anne ve babasını azgınlık ve küfre sevk edecek çocuğun öldürülmesi hadisesinde böyle bir ders vardır.

10 — Şüphesiz ki **Allah, yoksulları kendi hallerine bırakmaz.** Bilakis onları zamanın çeşitli musibetlerinden muhafaza eder. Zorluktan sonra onları kolaylıkla rızıklandırır. Bu dersi de gasbedici hükümdarın tasallutundan gemiyi kurtarmak için bir tarafını tahrib etme olayından anlamaktayız.

11 — Bazen **Cenâb-ı Hak, evlâtlara, salih olan babaları sebebiyle ikramda bulunur.** Toplum hayatında yaygın hale gelen fesat ve uygunsuzluklar sebebiyle onları cezalandırmaz, onlara müreffeh bir hayat nasib eyler. Bu dersi de babaları sâlih iki yetime ait olan ve altında definenin bulunduğu duvarın onarılmasından anlamaktayız.

Bu açıklamalardan sonra biraz da Hızır Kıssasından çıkarılan bazı hükümler üzerinde bir kaç söz edelim.

Bu Kıssadan Çıkarılan Hükümler

Suyûtî, el-İklîl adlı eserinde bu kıssadan şu hükümlerin çıkarılabileceğini söyler (98).

(98) Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4084-85.

1 — Yolculukta hizmet ettirmek için hizmetçi ve arkadaş edinmede bir beis (zorluk ve zarar) yoktur.

2 — Âlimin ilmini artırmayı istemesi ve sefer için azık edinmesi tevekküle ters düşmez.

3 — Unutmanın ve hoş karşılanmayan işlerin Allah'a nisbetinden teeddüb ederek bu gibi şeyleri mecâzen şeytana nisbet etmek daha münasiptir.

4 — İlim tahsil eden bir öğrenci - kendisinden derecesi düşük olsa bile - ilim öğrendiği kişiye karşı mütevazi olmalıdır.

5 — Âlim, kendisinden bir şey almak istediği kimseye karşı, kavrayamadığı konularda özür beyan etmelidir.

6 — Bir işe girişmeden önce "inşaallah=Allah dilerse" denilmeli, kendisine uyulan tarafından uyana bir takım şartlar koşulmalıdır.

7 — Koşulan şartlar behemehal yerine getirilmelidir.

8 — Unutma olayında - alışkanlık haline getirilmemişse - kimse azarlanmamalıdır.

9 — Yabancının, birisinden yiyecek istemesinde bir sakınca yoktur.

10 — Kınanmadan ötürü, güzel bir işin yapılması terkedilemez.

11 — Yapılan bir işte ücret almak caizdir.

12 — Bir yoksulun gemisi veya kazanç sağlayacağı âleti, yahut ta kendisinde bulunup da yeterli dereceye ulaşamayan malı, onu yoksulluktan çıkaramaz.

13 — Gadaplanmak haramdır.

14 — Yetim malı veya emanet edilen herhangi bir eşya-

da, geri kalanı korumak için başkasına ait bu mal veya eşyanın ayıplandırılması veya malın bazısının telef edilmesi câizdir.

15 — İki zararla karşılaşınca; büyüğünden kurtulmak için zararın en hafifi işlenebilir.

16 — Çocuk, babanın salahı (iyileşmesi, rahatlığı, dine olan bağlılığı) için muhafaza edilebilir.

17 — Telefinden korkulan bir şeyin, bayındır hale getirilmesi vâciptir. Harap olmaya terkedilmesi ise haramdır.

18 — Malı yere defnedip saklamak caizdir.

Beydavi bu kıssadan şu hükümleri çıkarır (99).

1 — İnsanoğlu ilmiyle böbürlenemez.

2 — Kişi, kendisine göre güzel bulmadığı bir şeyi hemen inkâra kalkışmamalı, aksine onda kendisinin bilmediği bir sır ve faydanın olabileceği düşüncesiyle hassas ve itinalı davranmalıdır.

3 — Kişi, ilme devam etmeli ve bu konuda zillete katlanmalıdır.

4 — Konuşma anında edebe riayet etmelidir.

5 — Suçlu veya günahkâr, suçu veya günahından ötürü çekinmeden ikaz edilmelidir.

6 — Bir kimsenin bir konuda ısrarı ortaya çıkıncaya kadar hoş karşılanmalı, lüzumsuz ısrardan vazgeçmiyeceği anlaşılınca ondan uzaklaşılmalıdır.

---

(99) Beydâvi, Envâru't-Tenzil, Mısır, 1968, II, 23.

İbn-i Hacer, Fethu'l-Bârî isimli eserinde bu kıssanın aşağıdaki hususlara delil getirilebileceğini söyler (100).

1 — Âlimle karşılaşmaya hırsın, güzel sayılmasına ve bu konuda meşakkatin tercih edilmesine (katlanılmasına),

2 — Birisine tabi olanın ve ona hizmetkârlık yapanın, edepten ötürü "hizmetçi" diye değil de "genç" adıyla çağrılmasına,

3 — Hizmetçinin efendisine uymasına,

4 — Unutmanın özür sayılmasına,

5 — Allah'a yönelenin yardım göreceğine,

6 — Kadere karşı gazablanmama şartıyla, kendisine hastalık gibi bir elemin ulaşacağı bir meşakkatı bildirmenin câiz olduğuna,

7 — Yiyecek istemenin cevazına,

8 — Birden fazla özür dilemenin yadırganamıyacağına,

9 — İkinci kez delil getirilmesine,

10 — Allah'a karşı edep duyarak telaffuzu hoş olmayan bir şeyi Cenâb-ı Hakka izafe etmemeye; herşeyin O'nun takdiriyle olmasına rağmen, Hızır'ın gemiden dolayı "onu kusurlu kılmak istedim" (Kehf 79), duvardan dolayı da "rabbi öyle istedi" (Kehf 82) sözlerini söylerken bu edebe riayet ettiğine, Rasûlullah'ın dua ederken: "Bütün hayırlar senin kudret elindedir. Şer sana ait değildir" (101) dediğinin de bu kabilden olduğuna,

11 — "Halkını boğmak için mi gemiyi deldin?" (Kehf 71) âyetinde görüldüğü gibi, "bizi mi boğacaksın?" diye-

(100) Mehâsinu't-Te'vil, XI, 4085.
(101) Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, IV, 305.

rek nefsini değil de, öncelikle başkalarının düşünülmesi gerektiğine bu kıssadan delil çıkarmışlardır.

Müfessir Bikâî de bu kıssa hakkında şunları söyler (102) :

1 — Yahudiler, Kureyşten Rasûlullah'a sual sormalarını isterken onlara: "O size gaibden haber vermezse, nebi olamaz" diyorlar ve nübüvvetle ilgili bilgileri olmayan Araplara, "rasûl olan birisinden, hiç bir şeyin gizli kalmaması gerektiği fikrini" telkin ederek, akıllarınca Rasûlullah'ı yıpratmak istiyorlardı. Halbuki Hızır'ın yaptığı bütün herşeyin Mûsâ (a.s.)'ya gizli kaldığını ve Hızır'ın Mûsâ (a.s.)'ya: "Vapur'un kenarına konup da denizden gagasıyla su alan serçe, denizi ne kadar noksanlaştırırsa, senin ilminle benim ilmim de, Allah'ın ilminden o nisbette bir şeyi noksanlaştırır." dediğini biliyorlardı. İşte bu kıssanın hedeflerinden biri de, bu söylenenleri bilen Yahudilerin susturulmasıdır. Yahudiler güya Mûsâ (a.s.)'nın her şeyi bildiğini; buna karşılık Rasûlullah'ın gayıbtan haber veremediğini iddia ediyorlar ve onun için de müslümanlığı kabul etmediklerini ileri sürüyorlardı.

2 — "Mûsâ (a.s.)'dan daha üstün birisi yoktur ki O, kendisinden başkasına tabi olsun diyen Yahudilere Mûsâ (a.s.)'nın Hızır (a.s.)'a tabi olduğu bu kıssa ile bildirilerek Yahudiler bu konuda da yalanlanıyordu.

3 — Yine Yahudiler Mûsâ (a.s.)'nın Hızır (a.s.)'a sabredeceği vadini ve Hızır'ın bildiği şeylerin Mûsâ (a.s.)'dan gizli kaldığını bilmelerine rağmen Araplara: "O nebi olsaydı, sorduğunuz bir soruya karşılık, yarın size haber veririm diyerek cevabını ertelemezdi" şeklindeki saçma

(102) Nazmu'd-Durer, XII, 97.

iddialarında yalancı olduklarına bu kıssa delil teşkil etmektedir.

Mûsâ (a.s.)'dan sonra içine bir çok hurafenin sokulmasına rağmen Yahudiliğin, İslâmdan önce geçerli bir semavî din olduğunu ve İslâm geldiği sıralarda bu dinin müntesiplerinin Hicaz yöresinde etkin bulunduğunu biliyoruz. Yahudilerin ikna edilerek İslâma ısındırılmaları ve Rasûlullah'ın, Hz. Mûsâ'nın geleceğini müjdelediği bir peygamber olduğuna inandırılmaları açısından meseleye bakacak olursak, kıssa için başka hikmet aramak veya kıssada cevab bulunamayan bazı kapalı durumlara cevab bulmak için fazla zorlanmaya lüzum kalmaz. Zira peygamberlik iddia eden birinin geçmişten ve gelecekten haber vermesinin gerekli olduğunu, peygamberimizin okur-yazar olmadığını, yine onun Yahudi din adamlarıyla görüşmediğini, kendilerinin iyi bildiği Mûsâ ve Hızır kıssasını Efendimizin, insanlardan ve o gün yazılı bulunan semavî kitaplardan öğrenmesinin imkânsızlığını o günkü Yahudiler de çok iyi biliyorlardı. Bunlara rağmen, bütün incelikleriyle gaibden haber olarak duyurduğu Hızır kıssası, peygamberimizin hak peygamber olduğunu isbatlamaya yeterli bir kıssa olarak ele alınabilir. Zira bu kıssa Yahudilere anlatıldığı zaman, onların konuya yabancı olmadıkları için, bu haberi ve bu haberin sahibi peygamberimizi reddetmeleri imkânsız olacaktı. Ama onların bir çoğu sağlam delil arayacakları yerde inada başvurdukları için, Rasûlullah'ın hidayet nurundan istifade edememişlerdir.

Kıssadan bunun dışında ders almak isteyenlerin, o kıssayı Kehf sûresinden ibret nazarıyla okuyunca, kendi akılları ve kültürleri ölçüsünde daha bir çok yararlar hissedeceklerini söyleyebiliriz. Ancak okuyanlara ışık tutma açısından kıssayı, bir başka açıdan ele alarak incelemede yarar vardır.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarda, Hızır olayını genel olarak değerlendirdik. Şimdi biraz da olayı sırf Mûsâ (a.s.) açısından değerlendirelim. Acaba onun için bu olayda ne gibi dersler vardı? Onu ilgilendirenler, bizi de ilgilendirir mi? Yoksa olay tamamen ona mı aitti? Benzeri olayları yapabilir miyiz? Bu üç olay bize fiilî olarak bir yükümlülük getiriyor mu, yoksa bizi ilgilendirmiyor mu? Zannediyoruz ki, kıssanın asıl bu açıdan ele alınması lâzımdır.

Kıssanın başına dönecek olursak, olayın özeti şudur :

Kıssanın Özeti ve Onun Mûsâ (a.s.) Açısından Değerlendirilişi

Hz. Mûsâ, Hızır (a.s.)'a :

— Sana öğretilenden, bana doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tabi olabilir miyim?

Hızır :

— Sen benimle bulunmağa sabredemezsin.

— İnşaallah sabredici bulursun, senin emrine karşı gelmem.

— O halde eğer bana tabi olursan, ben sana anlatıncaya kadar, yaptığım hiç bir şey hakkında bana soru sorma.

Gemiye binip biraz yol aldıktan sonra Hızır (a.s.) gemi tahtalarından birine el atıp söktü. Mûsâ (a.s.) :

— Halkını boğmak için mi gemiyi deldin? Hakikaten sen müthiş bir iş yaptın.

— Sen benimle beraber bulunmağa dayanamazsın, demedim mi?

— Unuttuğum şeyden ötürü beni kınama ve bana bu işimden dolayı güçlük çıkarma.

Gemiden çıktılar, sahilde yürüyorlardı. Çocuklarla oynayan bir çocuk gördüler ve Hızır onu öldürdü. Mûsâ (a.s.):

— Bir can karşılığı olmadan temiz bir canı öldürdün ha!

— Ben sana demedim mi, benimle beraber bulunmağa dayanamazsın?

— Eğer bundan sonra (bir daha) sana bir şey sorarsam, artık bana arkadaş olma. (O zaman) benim tarafımdan sana özür ulaşmıştır. Artık benden ayrılmada mazur sayılabilirsin.

Yine yürüdüler ve bir köye uğradılar. Acıkmışlardı, köy halkından yiyecek istediler. Fakat onlar yiyecek vermediler. Derken orada yıkılmak üzere bir duvar gördüler. Hızır (a.s.) eliyle işaret ederek hemen onu doğrulttu. Mûsâ (a.s.) :

— İsteseydin buna karşılık bir ücret alabilirdin.

— İşte bu seninle benim ayrılışımdır. Dayanamadığın işlerin iç yüzünü sana anlatacağım, dedi ve yukarıda verdiğimiz gibi olayları niçin gerçekleştirdiğini sırayla anlattı ve ayrılıp gitti.

Görüldüğü gibi Mûsâ (a.s.) ilk olaya müdahelesine "unutma"yı özür gösterdi. İkinci müdahelenin sonunda: "Bir daha yaparsam benden ayrılırsın" dedi. Üçüncü müdaheleden sonra haklı olarak Hızır (a.s.) yaptığı işlerin sebebini açıklayıp ayrıldı.

Hz. Mûsâ'nın Hz. Hızırla mülâkâtında vuku bulan bu üç hadisenin yorum ve izahı, insanın hayatında her gün

görülen veya beliren ilâhi hikmeti gösteriyor. Tabiî kanunlar, daima hayır için çalışmaktadır. Belki bunlar, görünürde şunun bunun zararına görünüyorsa da, bunların hedefi, hayırdır. Allah teâlâ'nın tabiatta son derece faaliyette olan rahmet eli, insanları daima hayra sevketmektedir. Belki bu sevk esnasında bir takım zararların vuku bulduğu görülür. Fakat bunların hepsi zâhirîdir. Meselâ yukarıdaki âyetlerde söz konusu olan "delik" görünürde bir zarardır. Fakat bu zâhiri zararın hedefi, büyük bir hayırdı. Bu zâhiri zarar geminin sahibine büyük bir hayır getirmişti. İkinci olay bir insanın zayi olmasına sebeb olmuş, fakat insanlığa yararlı olmuştur. Şöyle ki çocuk öldürülmeseydi, ana ve babasının kâfir olmasına ve bunlar vasıtasıyla daha nicelerinin inkârcılığına sebeb olacaktı. Çocuğun öldürülmesi bir çoklarının imanlı kalmasını sağlamıştı. Üçüncü olay, şahıs için değil de, sırf insanlık için, insanın acil meyvelerini vermeyecek hayırlı işleri de yapması icab ettiğini gösterir. Bir neslin yaptığı iyiliğin meyveleri, diğer bir nesil tarafından toplanabilir.

Hz. Mûsâ'nın hayatını nazar-ı dikkate aldığımız takdirde, bu üç hadisenin, onun için büyük bir ibret dersi teşkil ettiğini görürüz.

Hz. Mûsâ da kavmini delik bir gemi içinde boğulmaya mahkûm yolcular gibi sular içinden geçirmek mecburiyetinde kalmıştı. Hatırlayacak olursak, İsrailoğulları sudan geçmeyi, ölüm sanmışlardı. Halbuki bu geçiş, onlar için hayat ve kurtuluştu. Daha sonra Mûsâ (a.s.), kavmini zorbalarla harbe sevketti. Onları fasık ve facirlerle mücadeleye attı. Mûsâ (a.s.) bu hareketi seçmekle, haksız yere insan kanı dökmüyordu. Bilakis bu hareket, daha iyi bir kavmin ortaya çıkışı ve tekâmülü yolunda atılan bir adımdı. Nihayet Hz. Mûsâ'nın İsrailoğulları uğrunda hayatını feda edecek derecede azim ve gayret göstermesi, hiç bir kar-

şılık beklemeden yetimlere ait bir duvarı inşa etmek gibi idi.

Hz. Mûsâ'nın Hızır ile mülâkâtını bu tarzda anlatan Kur'ân ve aynı tarzda onu ehl-i kitaba izah eden Hz. Peygamber, Hz. Mûsâ'nın bu mülâkâtla bütün hayatında kendisine rehber olacak dersleri öğrendiğini anlatmış ve bu mülâkâtın aynen bir mirac olduğunu göstermiştir.

Başka hiç bir yerde bu olay, bu kadar kısa ve ibretli bir şekilde anlatılmamıştır.

Bize gelince, Hızır'ın açığa vurduğu üç olaydan, şu dersi alabiliriz.

1 — **Para ve servetin zalimlerin eline geçmesine engel olmak.**

2 — **İnsanlığa zararlı olacak insanların ıslah edilemediği görülünce, onların hayatını ortadan kaldırmak, yani onlarla savaşmak.** Zira bu, hem toplumda huzura, hem de toplulukların yoldan çıkmamalarına yardımcı olacak bir harekettir.

3 — **Harap olmaya yüz tutmuş ve insanların yararlanamayacakları hale gelmeye başlamış bir eşya veya araziyi koruma altına almak**...

13 — Hz. MÛSÂ'NIN KAVMİNDEN GÖRDÜĞÜ EZİYETLER

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kızıl denizi geçtikten sonra Mûsâ (a.s.)'nın giriştiği savaş, insan ruhlarında cereyan ediyordu. Ruhlardaki cahiliyet kalıntılarıyla yüz yüze geliyor ve şimdi İsrailoğullarının; bir taraftan tabiatını bozan dönekliğe, bir taraftan katılığa, bir yandan korkaklığa, bir yandan da inada ve mes'uliyetin yükünü kaldırmama-

ya yönelmiş, fıtratları bozulmuş bu insanların üzerindeki zillet kalıntısı ile savaştı.

Uzun zaman zillet altında kalmaları, İsrailoğullarının fıtratını bozmuş, onları çeşitli bozuk duygular arasında bocalar halde bırakmıştır. Hiç şüphesiz ki uzun müddet zillete mahkûm olmak ve diktatörlere boyun eğmekten daha çok, hiç bir şey insan ruhunu ifsat edemez.

İsrailoğulları uzun müddet azap ve işkence dönemini yaşadılar. Firavun'un putperest nizamı altında bir baskı dönemi geçirdiler. Bu çirkince ve vahşice korku ve baskı devresi geçince de, her zaman bir zillet, korkaklık, tekliflere karşı isteksizlik, inadçılık ve devamlı takip edilme endişesiyle hayatlarını geçirdiler. Bu yüzden ruhları bozuk, tabiatları değişik, fıtratları karışık, düşünceleri sapıktı. Diğer yönden ruhlarında bir korku, bir zillet, bir kin ve kasavet havası dolup taşıyordu. Bu kötü hasletlere öyle alışmışlardı ki, bu bozuklukların içinden çıkamaz hale gelmişlerdi.

İşte Mûsâ (a.s.), ruhlarında zillet duygusu, korkaklık, itiraz ve döneklik yer etmiş toplumla karşı karşıya kalmış ve onlardan beklenmedik eziyetler görmüştür.

Bu eziyetlere örnek vermeğe geçmeden önce, şu hususu hatırlatalım ki, yukarıda **ruhî durumlarını vermeğe çalıştığımız toplumun benzeri toplumlarda tebliğ görevini yürüten her dava adamının işinin, ne kadar çetin olduğunu; dolayısıyla ne kadar ter dökeceğini kestirmek fazla zor değildir. Bu gibi hallerde bir dava adamının sarfedeceği gayret gerçekten sonsuz olacaktır. Bunun için de azami derecede sabırlı olmak mecburiyetindedir. Hem dönekliğe ve sapıklığa karşı sabredecek, hem de basitleşen insan fıtratına ve gülünç bir hal alan değer ölçülerine karşı...** (103)

(103) Fi Zilâli'l-Kur'ân, VI. 242.

Her merhalede bu ruhlarda ansızın karşılaşılan dönekliğe, ilk badirede meydana çıkan ve patlayıveren cahiliyete yönelme arzusuna karşı, sabretmesi gerekecektir. Öyle sanıyoruz ki Allah teâlâ'nın, İsrailoğulları kıssasını tekrar tekrar İslâm ümmetine anlatışındaki hikmetin bir yanı bu olsa gerek.

Yaşanmış bu tecrübeler, her nesilden gelen ve kendisini Allah davasına adamış insanlara bir azık, bir hazine, bir stok kaynağı ve bir teselli aracıdır. İşte bir dava adamının karşılaşacağı bu eziyetlerden dolayı yıkılmaması ve aksine bunlara tahammül gösterebilmesi için, Firavun işkencelerinin de kalkmasına rağmen, Mûsâ (a.s.)'ya kavmi tarafından yapılan eziyetler üzerinde biraz durmada yarar vardır.

Âdem (a.s.)'dan itibaren Allah'a çağıran bütün davetçiler, karşılaştıkları cahili toplumlar tarafından hakaret ve işkenceye maruz bırakılmışlardır. (Hz. Mûsâ'ya yapılan eziyet, diğer peygamberlere ve bizim Peygamberimize de yapılmıştır). Hz. Peygamberin Cahş kışı Zeynep'le - cahiliyet geleneğine aykırı düşen - nikâhlanışı, kolayca olup bitivermemiştir. İslâmın bu nikâhla Arap adetini kökünden söküp atması üzerine, bir çok münafık ve henüz islâm mefkûresinin sade ve pırıl pırıl olan hükümleri iç dünyalarına nüfûz etmemiş olan gevşek ve cılız kişiler, ağızlarını alabildiğine açmış, alay, istihza, te'vîl, itiraz ve tenkit namına ne varsa dillerine dolayarak, hücuma geçmişlerdir.

Bu münafık ve bozguncular bir türlü susmak bilmiyorlardı. İçlerindeki zehiri kusmak için hiç bir fırsatı kaçırmak istemiyorlardı. Nitekim Ahzap savaşında, "ifk" hadisesinde, ganimetlerin taksiminde ve ellerine geçen her fırsatta - haksız yere - peygamber (s.a.v.)'e eziyet ettiklerini görüyoruz.

Benî Kurayza ve diğer Yahudilerin şehirden uzaklaştırılmasından sonra, Medine'de küfrünü açıklayan kimse kalmamıştı. Artık bütün Medine halkı müslüman olmuşlardı. Ama bunlardan kimi samimi, kimi de dıştan müslüman görünen münafıklardı. Çeşitli şayialar yayan, yalan haberler uçuran, işte bu münafık gürûhu idi. Bir takım saf müslümanlar da bunların ağına düşüyor, bilerek veya bilmeyerek onların paralelinde gidiyorlardı. Bunların uyarılması gerekirdi. İşte Kur'ân-ı Kerîm bu gibi müslümanları ikaz ediyor, sakın siz de İsrailoğullarının Hz. Mûsâ'yı incittiği gibi, peygamberinizi incitip üzmeyiniz! diyor ve onları gelişi güzel, temkinsiz, ölçüsüz konuşmaktan menediyor, daima doğru söylemelerini emrediyor: "Ey imân edenler! siz de Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O Allah'ın katında değerli bir zat idi. Ey imân edenler! Allah'tan korkun ve sözü doğru söyleyin" (Ahzâp 69-70).

Bu âyette Hz. Mûsâ'ya ne türlü eziyet edildiği açıklanmamasına rağmen, diğer bazı âyetlerde ve bazı rivayetlerde, bu eziyetlerin neler olduğu nakledîliyor. Âyetlerle bize haber verilen eziyetleri anlatmağa geçmeden önce, bu konudaki diğer rivayetleri değerlendirmede yarar vardır.

İsrailoğullarının Mûsâ (a.s.)'ya eziyetleri konusunda müfessirler, âyetlerde belirtilen eziyetleri vermeleri yanında, başka başka rivayetleri de tefsirlerinde nakletmişlerdir. Nakledilen rivayetlerde, üzerinde ısrarla durdukları hususlar şunlardır :

1 — Kardeşi Hârûn (a.s.)'u öldürdü dedikleri

2 — Kârûn'un Mûsâ (a.s.)'ya zina iftira etmesi

3 — Sihir ve delilik isnad edişleri (Kur'ân'da da buna dair işaretler vardır).

4 — Hz. Mûsâ (a.s.)'nın bedenine kusur nisbeti (104).

Hârûn (a.s.)'un öldürülmesi ile ilgili İbn-i Abbas'tan gelen rivayet kısaca şöyledir: Mûsâ (a.s.)'yla Hârûn (a.s.) bir ara bir dağa çekilir. Hârûn (a.s.) orada vefat eder. Mûsâ (a.s.), kavminin yanına dönünce, kendisinden Hârûn (a.s.)'un nerede olduğu sorulur. O da öldüğünü söyler. Onlar da bu iftirayı yakıştırırlar. Bazı tefsir kitaplarında yer alan bu rivayetin sağlamlığını bilemiyoruz.

Kârûn'un iftirasına gelince, Kurtubî, Fahruddin er-Râzî, Alûsî ve diğer bazı müfessirlere göre, Mûsâ (a.s.), Kârûn'dan zekâtını ister. Kârûn son derece cimrilik gösterir ve zekâtını vermez. Hem de hırsından Mûsâ (a.s.)'nın recmedilmesi için plan hazırlar. Bu konuda bir kadın ayarlar ve Mûsâ (a.s.)'nın kendisiyle zina ettiğini söylemesini ondan ister. Bize kadar ulaşan Muharref Tevrat'ta da belirtildiği gibi, Mûsâ (a.s.)'nın şerîatında zinânın cezası recmdir. Kârûn, Mûsâ (a.s.)'ya vararak zinanın cezasını sorar. O da recm olduğunu söyleyince, mel'un adam bu iftirayı atar. Ve recmedilmesinin gerektiğini söyler. Zina isnadının isbatı için kadın Hz. Mûsâ'ya getirilir. Ancak kadın bunun iftira olduğunu itiraf eder. Ahzap sûresindeki: "Ey insanlar, şu kimseler gibi olmayın ki, Mûsâ'ya eziyet ettiler de Allah onu, onların dediklerinden beraat ettirdi. O Allah yanında vecih (gözde, itibarlı, haysiyetli, şerefli ve sevgili) bir kul (Elmalılı VI 3932) idi" (Ahzâb 69) âyeti buna işaret etmektedir (105).

Tarihçi Abdulvehhâb en-Neccâr, yukarıya aldığımız rivayetler arasında bu rivayetin, âyetin anlamına daha

(104) Mefâtihu'l-Gayb, VI, 801; el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, XIV, 250-51; Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 521; Rûhu'l-Me'âni, XXII, 94-95; Mehâsinu't-Te'vil XIII, 4915.

(105) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, XIII, 310; Mefâtihu'l-Gayb; VI, 801; Rûhu'l-Me'âni, XXII, 94-95.

yatkın olduğunu söyler ve der ki: "Zinâ eden birisi, Allah yanında vecih olamaz" (106).

Mûsâ (a.s.)'nın Bedenine Kusur İsnadı

İsrailoğullarının Mûsâ (a.s.)'ya "o kusurludur" demelerine gelince, Buhârî, Müslim ve diğer bazı hadîs kitaplarında yer alan bazı rivayetlerin özeti durumunda olan Müslim'in naklettiği hadîsi buraya alalım :

Müslimin Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre, İsrailoğulları edep yerlerini örtmeden, çıplak yıkanırlardı. Birbirlerinin edep yerlerine bakmayı ayıp saymazlardı. Mûsâ (a.s.) ise çok hayâlı idi (107). Onlar gibi açık saçık yıkanamazdı. Edep yerini örterdi. Bunu bahâne ederek bazı Yahudiler, Hz. Mûsâ'ya hastalık isnad ettiler. Bunun için örtünüyor dediler. Hz. Mûsâ bundan eziyet duymuştu. Bir gün Hz. Mûsâ, tenha bir yerde soyunmuş ve elbisesini bir taş üstüne koymuştu. (Allah'ın hikmeti) Mûsâ (a.s.)'nın elbisesi üstünde bulunan taş yuvarlanmıştı. Mûsâ (a.s.) da asasını alarak taşın peşine koşunca, İsrailoğulları onu Allah'ın en güzel yarattığı bir peygamberi olarak gördüler ve: "Vallahi Mûsâ'da bir şey yokmuş" dediler. Bundan sonra taş durdu. Hattâ ona baktılar ve Mûsâ (a.s.) elbisesini alarak taşı döğmeğe başladı. Ebû Hureyre der ki: "Vallahi o taşta dayaktan hâlâ altı, yahut yedi bere izi kalmıştır (108). Bu hadîsin benzeri, başka bir senedle Buhârî tarafından da nakledilmiştir (109).

Yukarıdaki hadîsi tefsirlerine alan müfessirler, bu hadîste anlatılan olayda "taşın elbiseyi kaçırması" ve "taşta

(106) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 291.
(107) Tecrid-i Sarîh, XI, 164.
(108) Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, X, 173.
(109) Tecrid-i Sarîh, I, 211.

bir izin meydana gelmesi" gibi iki tane mûcizenin meydana geldiğini ileri sürerek, bu konu üzerinde uzun uzun durmuşlardır. Biz bu tartışmalara girmenin bir yarar sağlamıyacağı kanaatindeyiz. Abdulvehhâb en-Neccâr "Kasasu' l-Enbiyâ" adlı eserinde, konuyu bütün boyutlarıyla incelemiş, hattâ Mısırdaki bir ilmi heyetle bu meseleyi uzun uzun tartışmış ve bazı âlimlerin mûcize olarak takdim ettiği bu olayların, aklen ve naklen câiz olmadığını ortaya koymuştur. İsteyenler fazla bilgi için adı geçen esere müracaat edebilir (110).

İbn-i Kesîr ve diğer bazı âlimlere göre, Buhârî hadîsinin fert hadîs olduğu, bu hadîsin senedinde bulunan Avf b. Ebî Cemile için, İbn-i Hacer gibi muhaddisler tarafından "şîîdir", "râfizîdir" ve "şeytandır" ifadelerinin kullanıldığı gözlenmektedir (111).

Abdulvehhâb en-Neccâr, diğer hadîs kaynaklarında nakledilen hadîslerin de haberi vahid olduğunu, mûcizenin bunlarla tesbit edilemiyeceğini savunur. Onun bu konuda söylediklerini özetle aşağıya alalım :

Bazı âlimlere göre, Allah teâlâ Hz. Mûsâ'yı tebrie etmek (temize çıkarmak ve şüpheden kurtarmak) için, "taşın elbiseyi sürüklemesi" ve "taşta bir izin meydana gelmesi" gibi iki büyük mûcize yaratmıştır. Halbuki bunların mûcize olmasına bir sürü engel vardır. Zira burada en başta Allah peygamberinin tesettürünü ortadan kaldıran bir durum söz konusudur :

1 — Bilindiği gibi bu mûcizede gözetilen maksat, onların isnat ettiği fıtık hastalığından Mûsâ (a.s.)'nın temize çıkarılmasıdır. Bu da açılıp saçılmayı gerektirmektedir. İs-

(110) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 281-289. 1 no.ludipnot.
(111) Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, III, 520; Kasasu'l-Enbiyâ, s. 282.

railoğullarındaki bu kötü zannın büyük bir mûcize ile kaldırılması söz konusudur. Kavmiyle olan bütün ilişkilerinde, Allah'ın güçlü mûcizelerle desteklediği böyle büyük bir peygamber hakkında, akla sığmayacak kötü bir zanla itham edilmesi, sonra da bu ithamın bir mûcizeyle kaldırılması gerekmez. Kaldı ki, İsrailoğullarının, Mûsâ (a.s.)'yla olan ilişkilerindeki aldatmalarını ve ona karşı inadlarını biliyoruz.

2 — Şayet Mûsâ (a.s.)'nın şeriatında çırılçıplak yıkanmak haram ise onların, yani İsrailoğullarının hepsi isyankârdır dememiz gerekir ki, bu da uzak ihtimaldir. Şayet şerîatlerinde örtünme varsa, Hz. Mûsâ'nın onlardan ayrı yıkanmasından ötürü bir kusurla itham edilmesi yakışık almaz. Zira onun tek başına yıkanması, şerîatlerine imtisalden ötürü olmuş olur. Nitekim İbn-i Hacer bu konuda şöyle der: İsrailoğulları çırılçıplak yıkanır, birbirlerine bakarlardı. Bu onların şerîatında câizdi. Mûsâ (a.s.)'nın tek başına yıkanması, daha faziletlisine tutunmak içindir. Eğer durum bu söylenilen gibi ise, Mûsâ (a.s.)'nın onların önünde açılmasında bir beisin olmaması gerekir. Şu anda bunun çirkin görülmesi de, bizim şerîatımızda haram kılınmasından ötürüdür. Denildiği gibi eğer onların şerîatında çıplak yıkanmada bir beis yok ise, bu zorlamalara gitmeye ne hacet vardır?

"Taşın elbiseyi kaçırması" ve Mûsâ (a.s.)'nın taşa vurması neticesinde, "taşta izlerin meydana gelmesi" ile ilgili iki mûcizeye delil olarak getirilen bu hadîs ve mûcizenin tesbiti konusunda Abdulvehhâb en-Neccâr ayrıca şunları söyler :

1 — Bu hadîs haber-i ahad'dır. Haber-i ahad'la mûcize tesbit edilemez. Mûcize, içinde şüphe bulunmayan ilm-i yakîn ile tesbit edilir. Haber-i vâhid ise, sübûtu zannî olduğundan, kendisinde yakîn bilgi yoktur.

2 — Mûcize, inkârcılara karşı, ancak meydan okuma maksadıyla getirilir. Burada ne kimsenin Mûsâ (a.s.)'dan mûcize istediği, ne de Mûsâ (a.s.)'nın kimseye meydan okuması söz konusudur.

3 — Mûcize; bir peygamber kavminin, peygamberden, peygamberin de Allah'tan istemesi neticesinde gerçekleşir. Burada her iki taraftan da istek yoktur.

4 — Hadîsteki ifadeye bakılırsa, taşın yuvarlanması, Mûsâ (a.s.)'ya rağmen meydana gelmiş ve Mûsâ (a.s.) da bunu gazabla karşılamıştır. Mûsâ (a.s.)'nın isteği dışında, hem de olmamasını istediği bir şey nasıl mûcize olabilir.

5 — Allah teâlâ'nın harikul'âde olarak yaratmak istediği bir mûcizeyi Mûsâ (a.s.) nasıl nefretle karşılar? Allah'ın, bir peygamber için yarattığı mûcizeyi o peygamberin hoş karşılamaması ve hattâ onu kötülemesi, nasıl helâl olur?

6 — Bu mûcize Mûsâ (a.s.)'ya verilmişse, Mûsâ (a.s.) taşın şiddetle kaçtığını görünce ve bunun da Allah teâlâ tarafından gerçekleştirildiğini bilince, gazablanmaması ve bu işi hoş karşılaması gerekmez mi?

7 — Mûsâ (a.s.), taşın yara aldığını ve bu vuruştan onun elem duyduğunu göre göre ona vurmaya devam edebilir mi?

8 — Bize göre, bir taşa vurulunca, kendisine vurulan darbeden ötürü o taşın zedelenmesi, kırılıp dökülmesi normaldir. Bunda garip karşılanacak ne vardır?

9 — İsrailoğullarının çıplak yıkandığı ve bunun onlarda câiz olduğu iddia ediliyor. Bu görüşü ileri sürenlere denebilir ki, bu, Kur'ân ve Tevrat tarafından isbatlanmamış kuru bir iddiadır. Şimdiye kadar adı geçen ilahi kitap-

larda buna dair delil bulunmadığı gibi, bundan sonra da bulunamıyacaktır.

Şurası da bilinen bir gerçektir ki, insan yaratılalıdanberi, avret yerlerinin açılması, hoş karşılanmayan bir olaydır. Âdem (a.s.) buna örnektir. "Ağacın meyvesini tadınca çirkin yerleri kendilerine göründü ve örtmeye başladılar... (A'râf 22) âyetiyle örtündükleri bildirildi. Buna göre İsrailoğullarını çıplak takdim etmenin ne anlamı vardır? Üstelik Allah teâlâ Kur'ân'da: "Ey İsrailoğulları size verdiğim nimeti ve sizi âlemlere üstün kılmış olduğumu hatırlayın." (Bakara 122). "Andolsun ki biz onları bilerek âlemlere üstün kıldık" (Duhân 32) âyetleriyle, onları zamanlarının en iyi insanları olarak takdim etmektedir.

10 — "Ader" yani fıtık hastalığını nübüvvete zıt bir ayıp kabul ettiler ve bunun bir peygamberde bulunmasını câiz görmediler. Ancak bunu isbatlayıcı bir delil getirmediler. Yani bu derde tutulan nebi olamaz. Çünkü o tiksindiricidir, diye bir delil ortaya koyamadılar.

Kanaatimize göre, mûcize adına taşı yürütüp de, gizlenmesi gereken avret yerlerinin açık olmasına rağmen, Mûsâ (a.s.)'yı taşın arkasından koşturmanın bir anlamı yoktur. Mûsâ (a.s.)'ya verilen eziyetler bellidir. Bu eziyetler, risalet inanç ve inancını yaşama ile ilgili eziyetlerdir. Şu âyet bu iddiamızı doğrulasa gerektir: "Bir zaman Mûsâ kavmine: "Ey kavmim, benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde, niçin beni incitiyorsunuz?" demişti. Onlar (doğruluktan sapıp) eğrilince Allah da kalblerini eğriltti. Allah fasıkları doğru yola iletmez" (Saf 5).

Durum böyle olunca, onun kavminden gördüğü eziyetlere, âyetlerle bazı örnekler verelim. Fahruddîn er-Râzî' nin de dediği gibi, âyetler, ona yapılan eziyetleri açıklamada yeterlidir (112).

(112) Mefâtihu'l-Gayb, VI, 801.

a — Mûsâ (a.s.)'ya Sitemleri

İsrailoğulları, Mûsâ (a.s.) gelmeden önce, Allah teâlâ'nın göndereceği bir kurtarıcıyı beklemekteydiler. Onlar: "Bir kurtarıcı gelecek, Firavun'u kahredecek ve güzel hayat şartlarının bütününü lehimize çevirecek, biz de rahat bir hayat sürüp gideceğiz" düşüncesini sürdürürken, bekledikleri kurtarıcı geldi. Allah'ın kendilerini yeryüzünde halife kılacağına dair vadini de getirdi. Ancak hilafetle birlikte bir takım mükellefiyetlerin ve sorumlulukların bulunduğunu, hiç bir şeyin bedava elde edilemiyeceğini hatırlatmayı da ihmal etmedi.

Daha doğrusu O, kavmine önce Allah'ın halife kılmasının bir imtihan meselesi olduğunu, yoksa kendilerinin sandığı gibi Allah'ın dostları ve çocukları (Mâide 18) olmadıklarını, dolayısıyla işledikleri günahlardan ötürü azablandırılmayacakları manasına gelmediğini öğretiyor. Başıboş bir durum olmadığını, yeryüzünde vakitsiz ve yersiz, devamlı olarak kalmanın söz konusu olmayacağını, aslında da bütün bunların bir imtihan mahiyetinde olduğunu onlara belirtiyordu.

Mûsâ (a.s.), İsrailoğullarına hilafetin verileceğini vadederken: "... O zaman (Allah) nasıl hareket edeceğinize bakacaktır..." (Araf 129) sözünü de söylüyor ve hilafetin bir takım mükellefiyetleri ve zorlukları beraberinde taşıdığını da sözlerine ilâve ediyordu.

Allah teâlâ olacak işleri olmadan önce de bilir. Ancak Allah'ın kanunu ve vadi gereği olarak, insanlara görev yüklemeden, bu görevlerini yapıp yapmadıklarına bakmadan ve onları bir takım sorumluluk ve güçlüklerle denemeden hesaba çekmeyecektir. Mûsâ (a.s.) onlara bunları da anlattı.

O yüce peygamber, kendi yolunda yürüyor, onlara Allah'ı hatırlatıyor, her şeyi Allah'tan istemelerini öğütlüyor, düşmanları helâk etme konusunda, onları yeryüzünde halife kılmak mevzuunda bir takım emeller canlandırıyor gözleri önünde. Bu arada yeryüzüne halife olmanın zorluklarından da bahsediyor onlara. Ne var ki İsrailoğulları yine İsrailoğullarıdır: "(Ey Mûsâ) sen bize gelmeden önce de, sen bize geldikten sonra da işkence edildi" (A'râf 129). Biz şimdiye kadar senden bir istifade değil, zarar gördük. Yani senin gelişin neticeyi değiştirmedi. Ve hâlâ da eziyet uzayıp gitmektedir. Bunun sonu da görülür gibi değildir" diyerek, hiç bir sorumluluk kabul etmedikleri gibi; bütün arzuları dünyada bolluk ve rahatlık içinde bir hayat sürmekti.

b — Mûsâ (a.s.)'dan Kendileri İçin Bir Put Yapmasını İstemeleri

Firavun ve etbaının sürdürdüğü cahiliyyet düzeninden ve putperestlik nizamından kurtulalı daha uzun zaman geçmemişti. Liderleri Hz. Mûsâ (a.s.), onları Allah adına kurtarmıştı. Mısır'daki putperest inançtan kaçıp kurtulmuş iken, denizi geçer geçmez, putperest bir topluluğa rastlıyorlar ve derhal Mûsâ (a.s.)'dan kendilerine de bir put yapmasını ve o puta tapmalarını istiyorlar. Halbuki Mûsâ (a.s.), onları tevhid ve islâm inancı ile kurtarmıştı. Put istediklerini şu âyetten öğreniyoruz: "İsrailoğullarını denizden geçirdik, kendilerine mahsus bir takım putlara tapan bir kavme rastladılar: "Ey Mûsâ! dediler, (bak) bunların nasıl tanrıları var; bize de öyle bir tanrı yap!" (Mûsâ) dedi: "Siz hakikaten cahil bir toplumsunuz" (A'râf 138). Bunlar gerçekten cahildiler. Zira bir takım tanrılar edinmiş olsalardı, âlemlerin Rabbinin gönderdiği peygamberden ilahlar yapmasını istemelerinden daha az garip olurdu.

c — Bıldırcın Eti ve Kudret Helvası Yerine Çeşitli Sebzeleri İstemeleri

Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.) vasıtasıyla onları zilletten kurtarıp mukaddes emanetlere varis kılmak için Mısır'dan çıkarmıştı. Onları yeryüzünde kendisi için halife yapmak istiyordu. Ama İsrailoğulları bu yüce makamı nazar-ı dikkate almadan, alışmış oldukları aşağılık hayatlarıyla başbaşa bırakılmalarını arzu ettiler. Mısırda âdet haline getirdikleri yiyecek ve içeceklerinin değiştirilmemesini istediler. Daha doğrusu, onlar, elde ettikleri bu hür ve şerefli hayatın nimetlerinden istifade etmek istemiyorlardı. Hâlâ Mısır'da zillet altında iken yedikleri mercimek, sarımsak ve soğan gibi basit gıda maddelerinin peşine düşüyorlar ve Hz. Mûsâ'yı boğazları uğruna, şu âyette hikâye edilen sözleriyle rahatsız ediyorlardı: "Ey Mûsâ! Biz bir yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabbine dua et de, bize yerin bitirdiği sebzesinden, soğanından çıkarsın. Mûsâ (a.s.): "İyi olanı daha aşağı olanla mı değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, orada size istediğiniz var" demişti. Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar..." (Bakara 61).

İsrailoğullarının bu isteğinde, şüphesiz ki şehir hayatı arzusu yatmaktadır. Yoksa bu istekleri büyük bir maksat için değil, bilâkis bıldırcın yerine soğan, sarımsak yemek gibi düşük bir gayeye dayanıyordu. Mûsâ (a.s.) da : "Bir şehre inin, orada size istediğiniz var" diye onlara sitem ediyordu.

d — Buzağıya İlâh Diye Tapmaları ve Mûsâ (a.s.), "Tanrıyı Aramağa Gitti" Demeleri :

Mûsâ (a.s.), kavminden ayrılıp ilâhi emri almak için Tûr dağına mikâta gittiği zaman, İsrailoğullarından bir ço-

ğu, Sâmirî'nin kendilerine ilâh diye yaptığı altın buzağıyı görür görmez kendilerini zillet duygusundan kurtaran yüce Rablerini unuttular ve ahmakça bir düşünce ile bu altın buzağının çevresine toplandılar ve dediler ki, "Bu, sizin de tanrınız, Mûsâ'nın da tanrısıdır. Fakat o unuttu" (Tâhâ 88) da onu dağlarda aramağa koyuldu. Halbuki işte o, bizim yanımızdadır. Binaenaleyh Mûsâ, yolunu ve tanrısını yitirdi. Hârûn (a.s.)'un bütün çabalarına rağmen onlar: "Mûsâ bize dönünceye kadar buna tapmaktan vazgeçmiyeceğiz" (Tâhâ 91) dediler.

e — Mûsâ (a.s.)'yı Sorguya Çekmeleri

Bunu şu âyetten öğreniyoruz: "Yoksa siz de peygamberinizi daha önce Mûsâ'ya sorulduğu gibi (bir takım sorularla) sorguya çekmek mi istiyorsunuz? Kim imanı küfür ile değiştirirse, şüphesiz (o) dümdüz yolu kaybetmiştir" (Bakara 108).

Mûsâ (a.s.)'nın, sığırı kesmelerini istemesi üzerine, İsraliloğulları, onun bu emrini yerine getirmemek için çeşitli dalaverelere başvurmuşlar ve Hz. Mûsâ'ya sordukları çeşitli sorularla onu atlatmak istemişlerdi. Bakara kıssasında buna dair yeterince bilgi verilmiştir. Burada sordukları suallere değinmekle yetineceğiz.

Mûsâ (a.s.)'nın, kavminden sığırı kesmelerini istemesi üzerine :

— "Böyle şey mi olur, bizimle eğleniyor musun?" (Bakara 67).

— "Bizim için Rabbine dua et, onun ne olduğunu bize açıklasın" (Bakara 68).

— "Bizim için Rabbine dua et, renginin nasıl olduğunu açıklasın" (Bakara 69).

— "Rabbine dua et, onun nasıl olduğunu bize açıklasın. Zira o inek bize başka ineklere benzer geldi" (Bakara 70) şeklinde suallerle muhtemelen 20 seneden fazla Mûsâ (a.s.)'yı oyaladılar ve ancak katil olayı yüzünden birbirlerine düşünce, sığırı kesmek mecburiyetinde kaldılar.

f — Allah'ı Bize Açıkça Göster Demeleri :

Yahudiler, hakka karşı ısrarla direnmişler ve Rasûlullah'tan hiç olmayacak şeyler talep etmişlerdi. Bu taleplerini o kadar ileri götürmüşlerdi ki, peygamberin gökten bir kitap indirmesini bile istemişlerdi (Nisâ 153). Bu, sadece sana karşı yapılan bir direnme, sadece sana karşı çıkarılan bir güçlük değil ki: "Mûsâ'dan bundan daha büyüğünü istemişlerdi ve: "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi" (Nisâ 153).

Yüce Allah, bizzat Hz. Mûsâ'nın eliyle bir çok mûcizeler gösterdi. Bir çok deliller ortaya koydu. Ama bu mûcizeler Yahudi milletinin donmuş hissiyatını harekete geçirmeğe, vicdanlarını uyandırmağa, kalblerini itminana kavuşturmağa kâfi gelmedi. İşte onlar, Hz. Mûsâ'dan yeni bir istekte daha bulunuyorlar. Peygamberleri Hz. Mûsâ' dan Allah'ı ayan beyan kendilerine göstermesini istiyorlar. Hakikatte bu olmayacak bir istekti. İmanî bir neşeyle gıdalanan ruhlardan sadır olmayacak bir talebti.

Ama bunlar, zaman zaman da ifade ettiğimiz gibi, Yahudi idiler, direnmelerine devam ediyor ve diyorlardı ki: "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız" (Bakara 55). Bu kadar nimet ve mûcizeden sonra "Allah'ı görmeden sana inanmayız" diye Mûsâ (a.s.)' ya isyan etmek, ne büyük bir küfür ve küfrandır.

g — Arz-ı Mev'ud'a Girmemek İçin Direnişleri

"Dediler ki: "Ey Mûsâ, orada zorba bir millet var. On-

lar oradan çıkmadıkça, biz asla oraya girmeyeceğiz. Eğer çıkarlarsa, o zaman oraya gireceğiz" (Mâide 22). Yahudiler, bu sözleriyle Allah ve peygambere karşı geldiler. Filistin'e girme emrine icabeti , "deve iğnenin deliğinden geçerse, biz de oraya gireriz" kabilinden muhale bağladılar.

Ve yine utanmadan: "Dediler ki: Ey Mûsâ, onlar olduğu sürece biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabbin gidin, savaşın, biz burada oturuyoruz" (Mâide 24). Mûsâ (a.s.), bu inad kavme karşı çâresiz kalınca: "Yâ Rabbi dedi. Ben kendimden ve kardeşimden başkasına malik değilim. Bizimle o yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" (Mâide 25). Yani bize bizim kazancımıza, onlara da kendi kazançlarına göre karşılık vererek aramızda hükmet. Bizi onların yüzünden muaheze etme...

14 — HZ. MÛSÂ ve HÂRÛN (A.S.)'UN ÖLÜMÜ

Mûsâ (a.s.) ve Hz. Hârûn'un kendi kavimleri ile birlikte Tih Çölünde dolaştıklarına veya Hz. Mûsâ'nın: "Ya Rabbi...! bizimle, o yoldan çıkmış toplumun arasını ayır" (Mâide 25) duası üzerine, İsrailoğulları 40 yıl çöle mahkûm edilince, Mûsâ (a.s.)'nın, kavminden ayrılarak çölden çıktığına dair bir kayıt, ne Kur'ân'da, ne de hadîs ve tefsir kitaplarında bulunmaktadır.

Bazı müverrihler, Hz. Mûsâ'nın Tih'ten çıkıp Arz-ı Mukaddes'e girdiğini rivayet ederlerse de, bunu ispatlayıcı bir delil olmadığı gibi, Buhârî'nin naklettiği bir rivayete göre, Hz. Mûsâ, ölümünün yaklaştığını hissedince, Allah'tan kendisini Arz-ı Mev'ud'a yaklaştırmasını istemesi de gösteriyor ki o, Mukaddes Arazi'ye girememiştir (113).

---

(113) el-Bidâye, I, 317-318.

Bunun yanında, kavmiyle birlikte bir müddet Tih Çölünde kaldığı, burada kaldıkları süre içerisinde kudret helvası ve bıldırcın etinin kendilerine verildiği, üzerlerinde gölgelik olarak bulutun devam ettiği fakat bu topluluğun çölde şaşkın şaşkın orada burada konakladıkları, korkularından Mısır'a dönemedikleri gibi, Filistin'e de giremedikleri, dolayısıyla bir yere yerleşip rahat bir hayat süremedikleri rivayetleri kaynaklarda mevcuttur. Öyle anlaşılıyor ki Mûsâ (a.s.), kavminin eziyetlerine ve batıl inançlarında inatlarına rağmen, ölünceye kadar onlardan ayrılmamış; bir taraftan kavminin ıslahı ile uğraşırken, diğer taraftan yeni yetişen nesli, ilahi vahyin doğrultusunda yetiştirmekle meşgul olmuştur.

Mûsâ (a.s.)'nın Arz-ı Mev'ûd'a girmesi emredildiği sıralarda, Kenân diyarında, yani Filistin ve yöresinde Erîhâ, Nablus ve Kudüs şehirleri bulunuyordu. Mûsâ (a.s.)'nın Tih Çölünde kalışı, 40 yılını doldurmak üzereyken O, çöle en yakın bulunan Erîhâ şehrine doğru yol aldı. Bu yörelerde Amalika kavminden bazı zorbalar oturuyordu. Oraya girmek için savaşın dışında bir yol yoktu.

İbn-i Kesîr'in yaptığı bir rivayete göre, Tih'ten çıkarken, eskilerden Mûsâ (a.s.), Yûşâ b. Nûn ve Kâleb dışında kimse kalmamıştı. Bu iki zat da Filistin'deki halkın durumunu keşfetmek üzere görevlendirilmiş olan oniki gözcüden, kavimlerinin Arz-ı Mev'ûd'a girmelerini öğütleyen şahıslardı (114).

İsrailoğullarının çölde kaldığı süre içerisinde, burada büyümüş, zulüm ve işkence altında ezilerek korkaklaştırılamamış, şehir ve kasaba görmemiş yürekli yiğitler yetişti. Böylece İsrailoğulları, düşman karşısına çıkabilecek, on-

(114) A.g.e., I, 318.

ların karşısında yılmadan sebat gösterebilecek ve savaşa dayanabilecek bir topluluk haline geldi.

Mûsâ (a.s.), yeni yetişen bu nesli, Lût Gölünün güney tarafına getirdi ve oradan hareket ederek bazı savaşlara girişti. Şeria nehrinin doğu tarafındaki bazı kasabaları ele geçirdi. Hattâ Ürdün adı verilen Şeria nehri yalısına indi ve Erîhâ şehrinin karşısında.ki bir dağa çıkarak, oradan İsrailoğullarına vadedilen araziyi seyre daldı (115).

İsrailoğullarının çölde kalacakları vadedilen 40 yıl dolmuş ve onlardan Arz-ı Mev'ûd'a girmesi yasaklananlar ölmüş ve tükenmişlerdi, Tarih ve tefsir kitaplarındaki rivayetlere bakılırsa, eskilerden sadece Mûsâ (a.s.), Mûsâ (a.s.)' ya muhalefet etmeyen ve onun emrinden çıkmayan yukarıda adını verdiğimiz iki zat kalmıştı.

Hârûn (a.s.) da daha önce çölde vefat etmiş ve Sina yarımadasındaki Hûr dağına defnedilmişti. Mûsâ (a.s.) da artık son devrelerini yaşıyordu. O, ölümünün yaklaştığını hissedince Yûsuf (a.s.)'un oğlu Efraim kabilesinden - yukarıda isminden söz ettiğimiz Yûşâ (a.s.)'yı kendi yerine halife olarak seçti. Bunu müteakip Arz-ı Mev'ûd'a bakan ve fakat onun sınırları dışında kalan Nıbuvvu adındaki dağa çekildi. Bu dağda bulunan kırmızı bir kum tepesi üzerinde vefat etti ve oraya defnedildi (116).

Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadîste Peygamberimiz (s.a.v.) "Eğer ben Mûsâ'nın medfeninde (kabrinde) sizinle birlikte bulunsaydım, onun yol kenarında olan ve kızıl bir kum tepesinin yanında bulunan kabrini size gösterirdim" (117) buyurmaktadır. Buhârî'nin naklettiği bu ha-

(115) el-Câmi'u Li Ahkâmi'l-Kur'ân, VI, 131-132.
(116) Kasasu'l-Enbiyâ, s. 228-298.
(117) Tecrid-i Sarîh, IV, 506.

dîsten; onun kabrinin Beyti Makdis dahilinde olmadığı, bilakis Beytin haricinde, Şeria nehri yalısının biraz yakınında bulunduğu söylenebilir. Peygamberimiz, onun kabrini tayin ve tesbit etmediğine göre, yeri kesin bilinmemektedir. Eğer Yahudiler Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.)'un kabirlerini bilmiş olsalardı, Allah'tan başka iki ilâh daha ittihaz etmiş olabilirlerdi. Bu ihtimalden ötürü kabirlerinin saklandığı söylenebilir.

Yaygın olan rivayet, Mûsâ (a.s.)'nın kabrinin Kudüs' ün 20 km kuzey doğusunda ve Lût gölünün kuzey batısı yönünde bulunan Eriha kasabası civarında olduğudur. Hadîs-i Şerîfte bildirildiği cihetiyle, bu yörede "kırmızı bir kum tepeciği" ile bir yol bulunduğu, burada dualaların kabul edilebileceğine dair bir inancın saklandığı rivayeti, tarih kitaplarında nakledilir (118).

Âyetlerden, tefsir ve tarih kitaplarının naklettiği çeşitli rivayetlerden anlayabildiğimiz kadarıyla, Mûsâ (a.s.), ıslah edemeyeceği kavmini Allah'a şikâyet ederek, bunların ıslahı konusunda güçsüz kaldığını mevlasına arzetmekte, - Allah teâlânın da onların ıslah olmayacaklarını bildiği için, onları çöle mahkûm ettiği görülmektedir. Yine kaynaklardan anlaşılan şu ki, Mûsâ (a.s.) ve Hârûn (a.s.), bu kavim arasında bir müddet daha beraber kalmışlar ve her şeye rağmen tebliğatlarını sürdürmüşlerdir. Belki kıptîlerin ahlâkı ile ahlâklanan kavimlerinin ıslahında başarılı olamamışlar ama, bu topluluğun yeni doğan ve Mısır'dan çıkarken yanlarında taşıdıkları, Firavun kavminin istibdatını görmemiş çocukları ve Kızıl Denizi geçtikten sonra doğup, çölün hür havası içerisinde yetişen gençlik üzerinde büyük bir etkinlik gösterdikleri rivayetler arasında yer almaktadır.

---

(118) el-Bidâye, I, 318; Tecrid-i Sarih, IV, 510.

Halife olarak tayin edilen Yûşâ (a.s.), Mûsâ (a.s.)'nın vefatından kısa bir süre sonra İsrailoğullarını alıp çölden tamamen çıkardı ve Şeria nehri kıyısına getirdi. Bu nehri geçerek Eriha'yı fethetti. Böylece genç İsrailoğulları azim ve cesaretleri sayesinde çölde gezmekten kurtuldu ve dedelerinin eski vatanı olan Arz-ı Mukaddes'e, yani Filistin'e girdiler.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, İsrailoğullarına vadedilen hâkimler devri, Yûşâ (a.s.)'yla başlamış oldu. Her ne kadar bu idarecilere Kitab-ı Mukaddes'te Melikler yerine Hâkimler tabiri kullanılıyorsa da, bu hâkimler melik olmayıp, İsrailoğullarının reisleri ve hâkimleri idiler. Mûsâ (a.s.)'dan sonra İsrailoğullarının işlerini bu reisler ve hâkimler yürütüyorlardı.

Yûşâ (a.s.)'nın vefatından sonra İsrailoğullarına bir çok hâkimler reis oldu ve yönettiler. Uzun süre hâkimlerin riyaseti altında hayat süren İsrailoğulları, bilahere melikler devrine girdiler. İlk seçilen Melik de Tâlût'tur. Tâlût döneminde peygamber olarak da Dâvûd (a.s.) görevlendirilmiştir.

15 — HZ. MÛSÂ ve HZ. HÂRÛN'UN GALİBİYETİ

Allah teâlâ: "Elbette biz elçilerimize ve inananlara, hem dünya hayatında, hem de şahitlerin (şahitliğe) duracakları günde yardım ederiz" (Mü'min 51) âyetiyle rasûllerine ve inananlara, dünya ve âhirette yardımı vadediyor. Allah'ın âhirette yapacağı yardım hususunda, o güne iman edenlerden hiç kimse bu tabiî sonuç hakkında ses çıkarmaz ve bu konuda tartışmağa lüzum görmez. Dünya hayatındaki Allah'ın yardımına gelince; bu konuya açıklık kazandırmada yarar vardır.

"Muhakkak biz peygamberlerimize ve imân edenlere, dünya hayatında da yardım ederiz" vaadi yanında, bazı peygamberlerin öldürüldüğü, kiminin yalanlanarak yurtlarından kovulup hicrete mecbur edildiği, bir kısım inananların türlü eziyetlere uğradığı, kiminin kavimleri karşısında çâresiz ve tesirsiz kaldığı, bazılarının şiddetli sıkıntı ve ızdıraplar içinde kıvrandığı gözlenmektedir. Bu durumda, dünya hayatında Allah'ın yardımının anlamı nedir?

Öncelikle şu hususu belirtelim ki, insanlar, hadiseleri değerlendirirken, içinde bulundukları kısa zamanı ve mekânı nazarı itibara alır, bunun ilerisini hesaba katmazlar. Halbuki bunlar beşeri ve küçük ölçülerdir. İslami ölçü böyle değildir. O gayet geniş ve kapsamlıdır. Bir olayı geniş zaman ve mekân açısından ele alıp inceler, bir asırla öteki asır arasında, bir mekânla başka bir mekân arasında ayrıcalık tanımaz. Akîde ve iman konusuna bu açıdan baktığımız zaman, Hz. Mûsâ'nın muzaffer olduğunu göreceğimize şüphe yoktur. İnancın muzaffer olması demek, ona sahip olanın zafere ermesi demektir. Çünkü imân davasına sahip olanların, o davanın dışında bir varlıkları yoktur. İmânın bu dava sahiplerinden istediği ilk şey, o yolda canlarını feda edip yok olmaları ve hak olan bu davayı yeryüzüne hakim kılmalarıdır. Yoksa insanın, dünyada rahatlık içinde hayatını sürdürebilmesi için gerekli şartların hazırlanması, belâlardan uzak tutulması değildir. Olması da düşünülemez, aksi halde dünyanın bâkî kalması, âhiretin de geçici olması ve ikisinin yer değiştirmesi gerekirdi. Halbuki dünya âhirete, yani ebedi hayata geçiş için kurulmuş bir köprüdür. Bu köprü üzerinde oyun ve eğlenceye dalmak, rahat bir hayat sürme şartlarını hazırlamağa çalışmak, inanan akıllı insanın kârı değildir.

Bazıları yardım ve zaferin manasına dar açıdan bakıyorlar. Allah'ın yardımını gözleriyle gördükleri ve alışa-

geldikleri muayyen bazı şeylere hasretmek istiyorlar. Halbuki ezelde vadedilmiş olan yardımın, bir kısmına sathi nazarla bakanlar, onu hezimetle karıştırabilirler. Hz. İbrahimi ele alalım. O, ateşe atılırken inancından dönmedi, imâna çağırmayı da elden bırakmadı. Şimdi onun bu hali, bir zafer mi, yoksa bir hezimet mi idi? Şüphe yok ki, akide mantığına göre Hz. İbrahim, ateşe atılırken zaferin zirvesine ulaşmış bulunuyordu. Ateşten kurtuluşunda da ikinci bir zafere kavuşmuş oluyordu. Bu, zaferin bir şekli, öbürü başka bir şeklidir. Halbuki bunlar görünüşte birbirinden çok uzaktır. Hakikatte ise birbirine yakının yakınıdır.

"Mûsâ, Rabbim, ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebiliyorum. Artık bizimle şu yoldan çıkmış milletin arasını ayır" dedi (Mâide 25) âyetinde ifade edildiği gibi Mûsâ (a.s.), kavmi arasında tesirsiz kalmış ve bu durumunu Allah'a arzetmişti. Dıştan bakıldığı zaman Mûsâ (a.s.)'nın başarısız kaldığı gözleniyordu. Ancak Mûsâ (a.s.) Arz-ı Mukaddes'e girmeleri yasaklanan kavmi içinde daha gençlik çağında bulunan ve Mısır'lıların zulmüne uğramamış, çölün hür havasını teneffüs ederek, yetişen yeni nesle tevhid akidesini benimsetmiş bulunuyordu. Mûsâ (a.s.)'nın vefatı üzerinden çok zaman geçmeden, bu yetişen yeni nesil çoğaldı, güçlendi ve tevhid sancağını mukaddes topraklarda dalgalandırmak üzere Arz-ı Mukaddes'e girdi. İsrailoğulları bundan böyle, dünya milletleri arasında, uzun süre tevhid akîdesi emanetini üzerlerinde taşıdılar. Böylece Allah teâlâ, Mûsâ (a.s.)'nın davasına yardımını tamamladı. Mûsâ (a.s.)'nın dikmiş olduğu fidan yeşerdi ve meyvesini verdi. Görüldüğü gibi burada da gaye Mûsâ (a.s.)'nın zatının muvaffak olması değil davasının başarıya ulaşmasıdır. Bundan dolayıdır ki Cenâb-ı Hak Sâffât sûresi 114-122 âyetlerinde, Mûsâ ve Hârûn (a.s.)'a yaptığı yardımı, lütuf

ve ihsanı (Sâffât 114), bize haber vermektedir. Allah'ın kişiye en büyük yardımı, bu tür lütuf ve ihsanlardır.

Mezkûr âyetlerde sayılıp dökülen ilahi lütufları şöylece sıralayabiliriz :

1 — Hz. Mûsâ ve Hârûn'un mümtaz peygamber olarak seçilmeleri (Sâffât 114).

2 — Hem kendilerinin, hem de kavimlerinin büyük sıkıntıdan, yani Firavun ve kavminin tasallutundan kurtarılması (Sâffât 115) (119).

3 — Firavun ve destekçilerine karşı Allah'ın yardımıyla galebe çalmaları (Sâffât 116).

4 — Kendilerine Allah katından apaçık kitabın verilmesi (Sâffât 117).

5 — Doğru yola, yani müminlerin iletildiği Allah yoluna hidayet edilmeleri (Sâffât 118).

6 — Gelecek nesiller ve çağlar boyunca namlarının bırakılması ve ebedileştirilmesi (Sâffât 119).

7 — "(Hep) Mûsâ'ya Hârûn'a bizden selâm olsun" (diyecekler) (Sâffât 120) müjdesine mazhar kılınması.

Bu âyette Cenâb-ı Hak, ya inananların onlara duasını ve peşpeşe gelecek olan ümmetlerin onlara teslimiyetlerini ebedileştirmeyi, ya da "Mûsâ'ya ve Hârûn'a bizden selâm olsun" sözüyle onlara kendi selâmını kasdetmişti (120).

8 — "İşte biz güzel davrananları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü onların ikisi de bizim mümin kullarımızdan-

(119) Rûhu'l-Me'ânî, XXIII, 137.
(120) A.g.e., XXIII, 99.

dı" (Sâffât 121-122) âyetleriyle Allah'ın yardımına mazhar oldukları haberinin verilmesi.

Hz. Mûsâ nesiller ve çağlar boyunca anılacaktır. Onun mücadelesi ve inkârcılar karşısındaki azmi ve kararlılığı, tevhid akîdesini savunanlar tarafından örnek ittihaz edilecektir. Onlara bizden de selâm.

SON SÖZ

Çalışmamızı Allah teâlâ'nın peygamberlerine ilham ettiği ve onlara ilham ettiklerini Kur'ân-ı Kerîm vasıtasıyla bize de öğrettiği dualarla bitirelim.

(Hz. Mûsâ): "Rabbim, göğsüme genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz, sözümü anlasınlar" (Tâhâ 25-28). (Hz. Zekeriya): "Rabbim bana tarafından tertemiz bir zürriyet bağışla" (Âl-i İmrân 38). (Hz. Süleyman): "Hoşnut olacağın şeyde beni muvaffak kıl" (Neml 19). (Hz. İbrahim): "Rabbim bana hüküm (yüksek bilgi, olgun hareket) ver ve beni sâlihler (zümresin)e kat. (Benden) sonra gelenler arasında bana bir doğruluk dili "Zikr-i Cemil" (sonraki nesiller arasında iyilikle anılmak, iyi bir ad bırakmak nasip eyle). Beni (âhirette)nimeti bol olan Cennetinin vârislerinden kıl. (Kulların) diriltilecekleri gün beni utandırma" (Şu'arâ 83-85-87). (Rahmanın sâlıh kulları): "Rabbimiz bize gözler sevinci (gönüller açan) eşler ve çocuklar lütfeyle ve bizi (senin azabından) korunanlara önder yap" (Furkân 74). (Ansar ve muhacir): "Rabbimiz bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde inananlara karşı bir kin bırakma! Rabbimiz sen çok şefkatli, çok merhametlisin" (Haşr 10). (Hz. Yûsuf): "Rabbim dünyada da ahirette de benim yârim sensin. Beni müslüman olarak öldür ve beni iyilere kat" (Yûsuf 101). "Rabbim sanadır bütün övgü ve medhiyeler, başta da, sonda da. Sübhaneke yâ Rab! Şanın ne büyük! Burhanın ne yüce. Başlangıç senden, sonuç sana. (Hz. Muhammed): "Bana Allah yeter, O'na dayandım. O'na güvendim ben. O, büyük arşın sahibidir" (Tevbe 129).

"Ey Allahım! Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'ın âline salât et. Onların şeref ve kadrini yücelt. Hz. İbrahim'e ve Hz. İbrahim'in âline salât ettiğin gibi. Ey Allah'ım Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in âlini mubarek kıl. Onların feyiz ve bereketini daima artır. Hz. İbrahim ve Hz. İbrahim'in âlini mübarek kıldığın gibi. Şüphe yok ki sen hamîdsin, Mecîdsin. Bütün azamet ve celâl sana mahsustur.

İÇİNDEKİLER

YAYINCI'DAN BİRKAÇ SÖZ 3
ÖNSÖZ 7
GİRİŞ: KUR'ÂN-I KERÎM'DE KISSALAR 17
Kur'ân Kıssaları İle Diğer Kıssalar Arasındaki Fark 19
Kıssanın Önemi 21
Sünnetullah veya Âdetullah 23
Kıssalardaki Gayeler 25
Kıssaların Özellikleri 37
BİRİNCİ BÖLÜM: MÛSÂ (A.S.)'NIN SOYU, HZ. İBRAHİM ve ÂHİR ZAMAN NEBİSİ İLE İLGİLİ HABERLERİ, FİRAVUN ve ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANIŞLARI 43
I - MÛSÂ (A.S.)'NIN SOYU 43
1 - HZ. İBRAHİM (A.S.) 45
Kavminin İnanç Yapısı 45
İbrahim (a.s.)'in Kavmini Tevhid Akidesine Çağrısı 47
İnsanlara İmam Seçilişi 49
Babasına ve Onun putlarına Karşı Tavrı 52
Tartışma Yolu İle Kavmini Hakka Daveti 54
Putları Kırışı 59
Muhakemesi ve Ateşe Atılışı 68
İbrahim (a.s.) ve Nemrud 70
Ailesine Karşı Tavrı 73
Oğlunu Kurban Edişi 76
İbrahim (a.s.)'in Duası 78
2 - İSRAİLOĞULLARI 85
Ehl-i Kitap 85
Ehl-i Kitab'ın Geçirdiği Devreler 86
Yûsuf (a.s.) 88
Yâkup (a.s.) 94
Yâkup (a.s.) ve Yûsuf (a.s.)'un Vefatları 95
Yûsuf (a.s.)'dan Sonraki Dönemde İsrailoğulları 97
II - PEYGAMBERİMİZ ve İSRAİLOĞULLARI
1 - YAHUDİLERE İLK HİTAP 100
Yeni Bir Şeriat Gerekiyordu 102

Rasûlullah'ın İmam-ı Kül Kılınışı 104
2 YAHUDİLERİN KUR'ÂN'DA ÇOK ZİKREDİLİŞLERİNİN SEBEPLERİNDEN BAZILARI 107
3 - EHL-İ KİTAB'IN TEVRAT ve İNCİL'DEN GELECEĞİ MÜJDELENEN ÂHİR ZAMAN NEBİSİNİ BEKLEYİŞLERİ .. 112
a - Hz. Mûsâ'nın Peygamberimizi Müjdelemesi 112
b - Kur'ân'ın Bu Konudaki Şehadeti 114
4 - PEYGAMBERİMİZİN EHL-İ KİTAB'IN SORULARINA CEVAPLARI 117
On Emirle, Miraçta İlâhi Emirlerin Mukayesesi 122
III - MÛSÂ KISSASININ FİRAVUN'LA BİRLİKTE KUR'ÂN'DA TEKRAR EDİLİŞİNDEKİ HİKMETLER 125
İnsanlık Tarihinin Devreleri 125
Mûsâ (a.s.) Kıssasının Tekrar Ediliş Sebepleri 128
FİRAVUN ve ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANIŞLARI 136
1 - FİRAVUN 138
Firavun 138
Firavun'un İnancı ve Firavunî Düşünce 139
İlâhlık İddiası ve Bu Konudaki Başarısında Halkının Rolü 142
Âl-i Firavun ve Mele-i Firavun 156
Mûsâ (a.s.)'yı Değerlendirmeleri ve Ona Bakış Açıları 160
2 - ESKİ MISIRLILARIN DİNİ İNANIŞLARI 161
3 - FİRAVUN ve BAĞLILARININ İSRAİLOĞULLARINA KARŞI ÇIKIŞ SEBEPLERİ 166
a - Mevki ve Nüfûz Endişesi 166
b - Putperestlik 168
4 - FİRAVUN'UN MÛSÂ ve KAVMİNE KARŞI TEDBİRLERİ .. 169
a - Halkı Gruplara Ayırıp Değişik İşlerle Onları Meşgul Etmek 169
b - Nüfus Planlaması 172
İKİNCİ BÖLÜM: MISIR DÖNEMİNDE MÛSÂ (A.S.)
I - DOĞUMU ve GENÇLİĞİ 179
Doğumu 179
Nil'e Atılışı 181
Sandık Sarayın Önünde 182
Firavun'un Karısı Âsiye'nin Çocuğa Sahip Çıkışı 183
Hz. Âsiye 185
Mûsâ (a.s.) Sarayda 186
Kız Kardeşi Mûsâ (a.s.)'yı Takibediyor 186
Mûsâ'nın Annesi Sarayda 187
Gençliği 188
Mûsâ (a.s.)'ya Rüşdün Verilişi 188
Kıptî'nin Öldürülmesi 190
Mûsâ (a.s.)'nın Karakteri 193
II - MÛSÂ (A.S.)'NIN MEDYEN'E KAÇIŞI 197

Medyen 198
Mûsâ (a.s.) Medyen Suyu Başında 199
Yaşlı Adamın Mûsâ (a.s.)'yı Evine Daveti 201
Yaşlı Adam Kimdir? 202
Yaşlı Adamın Mûsâ (a.s.)'yı Çoban Tutuşu ve Kızını Ona Verişi 203
İşlerin En Ağırı Olan Peygamberliğe Doğru 205
Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a Dönüşü 207
III - MÛSÂ ve HÂRÛN (A.S.)'UN PEYGAMBERLİĞİ 209
1 - MÛSÂ (A.S.) TÛR YOLUNDA 212
Mûsâ (a.s.)'nın Mısır'a Dönüş Sebebi 212
Mûsâ (a.s.)'nın Yolunu Kaybedişi 215
Mûsâ (a.s.)'nın Âhî Bir Hitapla Karşılaşması 215
Mûsâ (a.s.)'ya Gelen Sesin Yönü 217
2 - MÛSÂ (A.S.)'NIN TÛR'DA TEBLİĞE HAZIRLANIŞI 218
Mûsâ (a.s.)'nın Allah'tan İstekleri 222
3 - MISIR'A VARIŞ ve FİRAVUN'A GİDİŞ 226
İki Kardeş Firavun'un Yanında 230
Firavun'un Mûsâ (a.s.)'yı Tehdidi 235
Hz. Mûsâ'nın Firavun'a Karşı Risaletinin
Doğruluğunu İspat Etmek İsteyişi 236
Asa ve El Mûcizesi 237
Firavun Mûsâ'yı Bilgin Sihirbaz Olarak Niteliyor 240
Firavun'un Bu Konuda Halkla İstişaresi 240
Geleneklerin İnanç Olarak Gösterilişi 243
SİHİRBAZLARLA YAPILAN YARIŞMA 245
Sihirbazların Secdesi 250
Firavun'un Sihirbazları Tehdidi 251
Sihirbazların Firavun'a Mertçe Karşı Çıkışları 252
Sihirbazlar Öldürüldü mü? 254
NÜBÜVVET, MÛCİZE, SİHİRBAZ ve SİHİR 258
Mûcizenin Gaye ve Hedefi 263
Mûcize İle Sihir Arasındaki Fark 265
Mûcizeden Kim İstifade Edebilir? 268
4 - GENÇLERİN MÛSÂ (A.S.)'YA KATILIŞI 272
İnananlar İçin Evlerin Önemi 275
5 - FİRAVUN'UN MÛSÂ (A.S.) ALEYHİNE KIŞKIRTILIŞI 276
Firavun'a Yapılan Kulluğun Şekli 277
Firavun'un Tehdidi 280
Mûsâ (a.s.)'nın Bu Safhada Kavmine Öğütleri 282
6 - MÛSÂ (A.S.)'NIN ÖLÜMÜNE KARAR ALINAN TOPLANTI. 284
Firavun Kavminden Mü'min Bir Kulun İsyanı 286
7 - FİRAVUN GÖĞE ÇIKMAK İÇİN KULE YAPILMASINI
EMREDER 293
8 - MÜ'MİN ZATIN HALKI HAKKA ÇAĞRISI 295
9 - FİRAVUN'UN BÖBÜRLENMESİ 299

10 FİRAVUN'UN İNADI KARŞISINDA MÛSÂ (A.S.)'NIN ALLAH'A YÖNELİŞİ 305
11 - FİRAVUN ve KAVMİNİN KARŞI KARŞIYA GETİRİLDİKLERİ MUSİBETLER 311
İlâhî Terbiye Kanunu 320
Firavun ve Kavmine Gelen Musibetler Hakkında En Doğru Sayılan Rivayet 325
12 - İSRAİLOĞULLARININ MISIR'DAN ÇIKIŞI, FİRAVUN ve ORDULARININ SONU 329
Mısır'dan Çıkış 329
Mısır'da Kalanlar 343
Tevrat'a Göre Çıkış 343
Azgınlığın Sonu 347
13 - FİRAVUN ve HANEDANININ ÂHİRETTEKİ DURUMU 351
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TİH ÇÖLÜ DÖNEMİNDE MÛSÂ (A.S.) ve İSRAİLOĞULLARI 359
1 - İSRAİLOĞULLARI ve PUTPERESTLİK 359
İsrailoğullarının Tapınmak İçin Hz. Mûsâ'dan Put İstemeleri 364
Putu İstemelerinin Sebebi 365
2 - YAHUDİLERLE İLGİLİ GERÇEKLER 369
3 - İSRAİLOĞULLARINA ÇÖLDEKİ İHSAN 373
Su ve Bulut 374
Men ve Selvâ 376
Soğan, Sarımsak, Kabak ve Mercimek Gibi Basit Gıda Maddelerinin Peşine Düşmeleri 379
4 - MÛSÂ (A.S.)'IN İLAHİ EMANETİ ALMAK ÜZERE DAĞA ÇIKIŞI 381
Karşılıklı Konuşma 385
Haksız Yere Büyüklenenlerin Akibeti 392
5 - İSRAİLOĞULLARININ BUZAĞIYA TAPIŞI 395
İsrailoğulları Buzağıya Tapma Ahlâkını Nereden Aldılar? 395
Altın Buzağı ve Onu Yapan Şahıs 397
Mûsâ (a.s.)'nın Tûr'dan Dönüşü ve Kavmini Azarlaması 400
Mûsâ (a.s.)'nın Hârûn (a.s.)'a Sitemi 403
Hârûn (a.s.) Görevini Yapmadı mı? 404
Samiri'yi Azarlayışı ve Kovuşu 405
Buzağının Çıkardığı Sesin Mahiyeti 406
Başkasının Eşyasını Vermemek Üzere Almak Câiz mi? 407
Bana Dokunmayın Sözünün Mahiyeti 408
İsrailoğullarının Tevbesi 409
6 - MÎKAT İÇİN YETMİŞ KİŞİNİN TÛR'A GÖTÜRÜLÜŞÜ 411
Mîkat Niçin Yapıldı? 413
70 Kişinin Sarsıntı Geçirmeleri 414
Mûsâ (a.s.)'nın Allah'a Yalvarışı 415
Rahmet ve Azabın Seyri 418

Mûsâ (a.s.)'nın Allah'tan Rahmet ve İyilik İsteyişi 419
Rahmetin Kime Verileceği? 419
Tûr'da Geleceği Müjdelenen Bu Ümmî Nebi Kimdir? Mûsâ (a.s.)'nın Ümmetine Onunla İlgili Tavsiyeleri Nelerdir 421
Yahudilerin Tabiatı 426
İnsanı Alçaltan ve Yükselten Haslet 428
7 - İSRAİLOĞULLARI ÜZERİNE TÛR DAĞININ KALDIRILMASI 430
Tûr Dağı ve Kaldırılış Sebebi 430
Beşer Hayatı Ne Zaman Fesada Uğrar? 433
İlahi Zorlama ve Hikmeti 433
8 - BAKARA MESELESİ ve DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ 435
Bakara Ne Demektir? 438
Bakara'yı Niçin Kesmek İstemiyorlardı? 439
Neden Bakara'nın Kesilmesi İsteniyordu? 440
İsrailoğulları Sorularla İşi Niçin Uzatıyorlardı? 440
Ölüm Olayı ve Sığırın Boğazlanması 442
Ölü Dirilir mi? 444
Sığırın Boğazlanma Emri mi Öncedir, Ölüm Olayı mı? 444
9 - İSRAİLOĞULLARINA ARZ-I MUKADDES'E GİRMELERİ İÇİN EMRİN VERİLİŞİ 447
Arz-ı Mukaddes ve Oraya Giriş Emri 447
Onlara Verilen Peygamberlik ve Krallık Nimetinin Hatırlatılması 448
Arz-ı Mukaddes'e Girmeleri İçin Mûsâ (a.s.)'nın Onları Teşviki 450
Filistin'e Gözcüler Salınması 451
İsrailoğullarının Oraya Girmekten Çekinmeleri 451
Arz-ı Mukaddes İçin Uydurulan Efsaneler 452
Gözcülerden İkisinin Kavimlerini Cesaretlendirmeleri 455
İsrailoğullarının Direnişi 456
İsrailoğulları Niçin Korkuyordu? 458
10 - İSRAİLOĞULLARININ KIRK YIL ÇÖLE HAPSEDİLİŞİ 460
Mûsâ (a.s.)'nın Kavmini Allah'a Havalesi 461
İsrailoğullarının Kırk Yıl Çöle Hapsedilişi 462
Neden Kırk Yıl? 463
11 - HZ. MÛSÂ ve KÂRÛN 464
Kârûn Kimdir? 465
Kârûn Nerede Yerin Dibine Geçirildi? 466
Bu Kıssanın Hedefi 467
Şımarık ve Nankör 468
Tutarsız Debdebe ve Ona Aldanış 472
Kârûn'un Malı Karşısında İki Ayrı Grup 472
Kârûn'un Sonu 474

Kıssanın Son Tablosu 476
12 - MÛSÂ (A.S.) ve HIZIR (A.S.) 478
Mûsâ (a.s.) ve Hızır (a.s.) Kıssası 478
Hızır (a.s.)'ın Açıklamaları 481
Gemi 482
Çocuk 483
Duvar 485
Zâhir, Bâtın Meselesi ve Mûsâ (a.s.)'nın Tepkisi 486
Hızır (a.s.) Olayının Yeniden Değerlendirilmesi 488
Mûsâ (a.s.)'nın Fetâsı 490
Mecmau'l-Bahreyn 491
Balık 491
Mûsâ (a.s.)'nın Aradığı Zat 492
Hızır'ın Elân Yaşayıp Yaşamadığı? 492
İlm-i Ledün 495
Bu Kıssadaki Hikmetler ve Ondan Alınması Gereken Dersler 496
Bu Kıssadan Çıkarılan Hükümler 501
Kıssanın Özeti ve Onun Mûsâ (a.s.) Açısından Değerlendirilişi ... 507
13 - HZ. MÛSÂ'NIN KAVMİNDEN GÖRDÜĞÜ EZİYETLER 510
Mûsâ (a.s.)'nın Bedenine Kusur İsnadı 515
a - Mûsâ (a.s.)'ya Sitemleri 520
b - Mûsâ (a.s.)'dan Kendileri İçin Put Yapmasını İstemeleri 521
c - Bıldırcın Eti ve Kudret Helvası Yerine Çeşitli Sebzeleri İstemeleri 522
d - Buzağıya İlah Diye Tapınaları ve Mûsâ (a.s.) "Tanrıyı Aramağa Gitti" Demeleri 522
e - Mûsâ (a.s.)'yı Sorguya Çekmeleri 523
f - Allah'ı Bize Açıkça Göster Demeleri 524
g - Arz-ı Mev'ud'a Girmemek İçin Direnişleri 524
14 - HZ. MÛSÂ ve HÂRÛN (A.S.)'UN ÖLÜMÜ 525
15 - HZ. MÛSÂ ve HZ. HÂRÛN'UN GALİBİYETİ 529
SON SÖZ 535
BİBLİYOGRAFYA 537
İÇİNDEKİLER 539

BİBLİYOGRAFYA

Ahmet İbn-i Hanbel, el-Müsned, Tab'atü'l Halebî, Tarihsiz.

el- Âlûsî, Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni Ve's-Seb'i'l-Mesânî, Beyrut, Tarihsiz.

Ateş, Süleyman, Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli.

el-Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, Mısır, 1968

el-Bikâ'î, Burhânu'd-Dîn İbrâhîm, Nazmu'd-Durer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver, Haydarâbat, 1969-1984.

Câdu'l-Mevlâ, Muhammed Ahmet, Kasasu'l-Kur'ân, Beyrut, 1985.

Davudoğlu, Ahmet, Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul, 1978.

Ebû Hayyân, Bahru'l-Muhît, Beyrut, tarihsiz.

el-Hâşimî, Ahmet, Cevâhiru'l-Belâğa, Lübnan, Tarihsiz.

İbn-i Haldûn, Mukaddime, Mısır, Tarihsiz.

İbn-i Manzûr, Lisânu'l-Arab, 1. Baskı, Beyrut, Dâru's-Sadr, 1300

İbn-i Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Beyrut, 1966.

İbn-i Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Beyrut, 1969.

İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1979.

Kahraman, Ahmet, Dinler Tarihi, İstanbul, 1968.

Kara, Necati, Burhânu'd-Dîn İbrâhîm b. Ömer el-Bikâ'î ve Tefsirindeki Metodu, (Basılmamış doktora tezi). Erzurum, 1982.

el- Kâsimî, Muhammed Cemâlu'd-Dîn, (Tahkîk: Muhammed Fuat Abdulbâkî) Mehâsinu't-Te'vîl, Mısır, Dâru Ahyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1376 - 1957.

Kitâb-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit, İstanbul, 1972.

Kur'ân-ı Kerîm.

el-Kurtubî, el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân, Lübnan, 1950.

Mevlânâ Şiblî, Asr-ı Saâdet (Terc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, 1921.

Muzharuddîn Sıddıkî, Kur'ân'da Tarih Kavramı (Terc.: Süleyman Ateş), Dinar Yayınevi, 1981.

en-Neccâr, Abdu'l-Vahhâb, Kasasu'l-Enbiyâ Kahire, 1966.

en-Nedevî, Süleyman, Asr-ı Saâdet (Terc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, 1927.

en-Nesefî, Tefsîru'n-Nesefî, Matbaatü İse'l-bâbi'l-Halebî ve Şürekâuhû, Mısır, Tarihsiz.

er-Râzî, Fahruddîn, Mefâtihu'l-Gayb, İstanbul, 1307.

Râgıbu'l-İsfehânî, el-Müfredât, Mısır, 1970.
Seyyid Kutup, Fî Zilâli'l-Kur'ân (Terc. Emin Sarac ve arkadaşları), İstanbul, 1968.
Seyyid Kutup, Kur'ân'da Edebî Tasvir (Terc. Süleyman Ateş), Ankara, 1968.
Subhî Sâlih, Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1981.
es-Suyûtî, el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Mısır, 1370/1951.
eş-Şâtibî, el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şerî'a, Beyrut, 1975.
Tabbârâ, Afîf Abdulfettâh, Me'al-Enbiyâ fi'l-Kur'ân, Beyrut, Tarihsiz.
et-Tirmizî, el-Câmi'u's-Sahîh (Tahkîk: İbrahim Avte Avd), Beyrut, Tarihsiz.
Vehbi Efendi, Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân, İstanbul, 1968.
Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, Ata Ofset, İstanbul, 1971.
Yıldırım, Suat, Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, 5. Sayı, Ankara, 1979.
ez-Zebîdî, Zeynu'd-Dîn Ahmet b. Ahmet, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi / Terc. Ahmet Naim), Ankara, 1969.
ez-Zerkeşî, el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Îse'l-Bâbi'l-Halebî ve Şürekâuhû, 1391/1972.

Gayemiz, Mûsâ (a.s.) kıssasının Hz. Muhammed ümmetine ne gibi mesajlar sunduğunu ortaya koymaktır.

Her devrin zalim yöneticileriyle mücadelesini sürdürecek birisinin, Mûsâ (a.s) kıssasını okuyup anlamadan, onun hayatını örnek almadan, başarılı olacağını iddia etmesi zordur.

Kur'ân'da Mûsâ (a.s.) ve İsrailoğulları üzerinde durulduğu kadar hiç bir kavim üzerinde durulmadığı açıkça görülür. Acaba neden? Bu merakımızı gidermek için bu konuda araştırmaya giriştik.

SEHA
NEŞRİYAT